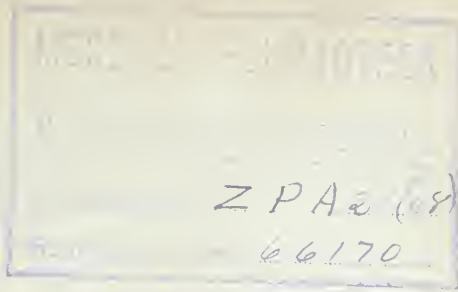

AFRICANA

GRAAF

WERKEN UITGEGEVEN DOOR

DE LINSCHOTEN-VEREENIGING

XXXIII

DE REISEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF

UITTREKSEL UIT DE STATUTEN

ART. 2.

De Linschoten-Vereeniging heeft ten doel de uitgave in het oorspronkelijke, van zeldzame of onuitgegeven Nederlandsche zee- en landreizen en landbeschrijvingen.

Werken van anderen aard worden slechts uitgegeven, indien daartoe bijzondere aanleiding bestaat.

ART. 3.

De Vereeniging bestaat uit eereleden, donateurs en gewone leden.

Over het toetreden der leden beslist het Bestuur.

De gewone leden betalen een jaarlijksche bijdrage van vijftien gulden.

Donateurs zijn zij, die een bijdrage in eens van ten minste f 500.— aan de Vereeniging schenken, of jaarlijks een contributie van minstens f 40.— betalen.

ART. 4.

Het lidmaatschap loopt van den eersten Januari tot den laatsten December.

De leden, die niet langer als zoodanig wenschen aangemerkt te worden, moeten daarvan aan den Secretaris vóór den eersten December schriftelijk bericht zenden. Bij gebreke daarvan blijven zij aansprakelijk voor de bijdrage van het volgend jaar.

ART. 5.

De leden ontvangen een exemplaar van de werken, die door het Bestuur aangewezen zijn voor het jaar of de jaren, waarvoor zij hunne contributie hebben betaald.

Voor alle nadere inlichtingen wende men zich tot den Secretaris-Penningmeester, Lange Voorhout 9, 's-Gravenhage.

REGELEN

VOOR DE UITGAVEN DER

LINSCHOTEN-VEREENIGING

1. Zooveel mogelijk zal elke Zee- of Landreis, dan wel Landbeschrijving, *afzonderlijk* worden uitgegeven. Slechts bij al te geringen omvang van een dezer, kan een andere tekst toegevoegd worden aan de uitgave; deze toe te voegen tekst moet evenwel aansluiten in onderwerp, of den hoofdttekst aanvullen. Groote teksten worden in meer dan een deel gesplitst.
 2. Voor elke uitgave wordt den bewerker als eisch gesteld: dat zij bevat als Inleiding een korte *biographie* van den schrijver van 't reisverhaal; een uiteenzetting van de *Aanleiding tot de reis*; en een *Bibliographie* van eventueele vroegere drukken van het reisverhaal; voorts opheldering in den vorm van *Noten* onder den tekst, daar waar de tekst opheldering vereischt, en een *Register* of (*Registers*), benevens een lijst van geraadpleegde werken met plaats en jaar van uitgave aan 't slot.
 3. De bewerker heeft vrijheid, in zijne Inleiding het resultaat eener reis ook te beschouwen in zijn verband met later ondernomen reizen naar dezelfde streek of streken.
 4. De noten onder den tekst moeten *sober* blijven, en niet vervallen in uitweidingen. Is er echter bepaalde noodzakelijkheid om dieper in te gaan op het een of ander gedeelte van den tekst, dan mag dat geschieden in eene *Bijlage* achteraan. Ook hier echter blijft soberheid plicht.
 5. De tekst zelve moet *met de grootste nauwkeurigheid* herdrukt worden naar de beste oudere uitgaven, c.q. nauwkeurig gedrukt naar het handschrift dat voor de uitgave dient. De origineele paginatuur van dien standaarddruk, dan wel van het handschrift, wordt in de uitgave der Linschoten-Vereeniging tusschen groote haken [] doorlopend medegenomen.
 6. Als algemeene regel geldt dat de tekst *onverkort* wordt gedrukt. Uittalingen zijn slechts dan veroorloofd, als het iets geheel onbelangrijks geldt. De bewerker moet dan echter in een noot toch rekenschap geven van wat hij weglief.
 7. Indien er voor de kennis van eene bepaalde Zee- of Landreis, behalve de aan den druk ten grondslag gelegde tekst, in archieven of bibliotheken nog andere bronnen bestaan, moeten deze bij de uitgave gebruikt en (indien noodig) in inleiding, noten of bijlagen verwerkt worden.
 8. Het opnemen van kaarten en platen wordt aan den bewerker overgelaten, in overleg met de Commissie van voorbereiding.
-

Zij, die als lid toetreden tot de Linschoten-Vereeniging (jaarlijksche contributie f 15.—) kunnen één exemplaar van onderstaande werken ontvangen als volgt:

1909.	I.	DE REIS VAN JAN CORNELISZ. MAY, 1611-1612. HENRY HUDSON IN HOLLAND	voor f 10.— <i>uitverkocht</i>
1910.	II.	ITINERARIO VAN J. H. VAN LINSCHOTEN, 1579-1592. 2 dln.	voor f 20.—
1911.	III.	KORTE HISTORIAEL ENDE JOURNAELS AENTYCKENINGE VAN VERSCHEYDEN VOYAGIENS, DOOR D. DAVID PIETERSZ. DE VRIES, 1618-1644.	voor - 10.—
	IV.	DE REIS VAN MR. JACOB ROGGEVEEN, 1721-1722.	voor - 10.—
	V.	BESCHRIJVINGHE VAN HET GOUT KONINKRYK VAN GUNEA, DOOR P. DE MAREES . . .	voor - 10.—
1912.	VI.	TOORTSE DER ZEEVAART, 1623, DOOR DIERICK RUITERS-SAMUEL BRUN'S SCHRIFFTARTEN, 1624.	voor - 10.—
1913.	VII.	DE EERSTE SCHIPVAART DER NEDERLANDERS NAAR OOST-INDIË ONDER CORNELIS DE HOUTMAN, 1595-1597. DEEL I. D'EERSTE BOECK VAN WILLEM LODEWIJCKSZ	voor - 20.—
1914.	VIII.	REIZEN VAN JAN HUYGHEN VAN LINSCHOTEN NAAR HET NOORDEN, 1594-1597. . . .	voor - 16.—
	IX.	DIRCK GERRITSZ. POMP, ALIAS DIRCK GERRITSZ. CHINA, 1544-1604. ZIJN REIS NAAR EN VERBLIJF IN ZUID-AMERIKA	voor - 10.—
1915.	X.	DE OPEN DEURE TOT HET VERBORGHEN HEYDENDOM, DOOR ABRAHAM ROGERIUS . .	voor - 10.—
	XI.	REIZEN IN ZUID-AFRIKA IN DE HOLLANDSE TIJD. Deel I. TOCHTEN NAAR HET NOORDEN, 1652-1686.	<i>uitverkocht</i>
1916.	XII.	REIZEN IN ZUID-AFRIKA IN DE HOLLANDSE TIJD. Deel II. TOCHTEN NAAR HET NOORDEN, 1686-1806.	<i>uitverkocht</i>
	XIII.	DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE IN CAMBODJA EN LAOS, 1636-1670.	<i>uitverkocht</i>
1917.	XIV.	REIZEN VAN WILLEM BARENTS, E. A. NAAR HET NOORDEN, 1594-1597. Deel I.	<i>uitverkocht</i>
	XV.	REIZEN VAN WILLEM BARENTS, E. A. NAAR HET NOORDEN, 1594-1597. Deel II. . . .	<i>uitverkocht</i>
1918.	XVI.	JOURNAEL VAN DE REIS NAAR ZUID-AMERIKA, DOOR HENDRIK OTTSEN, 1598—1601 .	voor f 16.—
1919.	XVII.	DE REIZEN VAN ABEL JANSZON TASMAN EN FRANCHOYS JACOBSZON VISSCHER, 1642-1644	<i>uitverkocht</i>
1920.	XVIII.	VERHAAL VAN HET VERGAAN VAN HET JACHT DE „SPERWER”, 1653-1666.	voor - 12.—

	XIX.	HENRY HUDSON'S REIZE ONDER NEDERLANDSCHE VLAG, 1609.	voor f 12.—
1921.	XX.	REIZEN IN ZUID-AFRIKA IN DE HOLLANDSE TIJD. Deel III. TOCHTEN LANGS DE Z.O. KUST EN NAAR HET OOSTEN, 1670-1752.	voor - 12.—
1922.	XXI.	DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES DOOR DE STRAAT VAN MAGALHÃES NAAR ZUID-AMERIKA EN JAPAN, 1598-1600. Deel I.	voor - 12.—
	XXII.	DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES DOOR DE STRAAT VAN MAGALHÃES NAAR ZUID-AMERIKA EN JAPAN, 1598-1600. Deel II.	voor - 12.—
1923.	XXIII.	HESSEL GERRITSZ., BESCHRYVINGHE VAN DER SAMOYEDEN LANDT EN HISTOIRE DU PAYS NOMMÉ SPITSBERGHE.	voor - 8.—
1924.	XXIV.	DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES DOOR DE STRAAT VAN MAGALHÃES NAAR ZUID-AMERIKA EN JAPAN, 1598-1600. Deel III.	voor - 10.—
1925.	XXV.	DE EERSTE SCHIPVAART DER NEDERLANDERS NAAR OOST-INDIË ONDER CORNELIS DE HOUTMAN, 1595-1597. Deel II. De oudste JOURNALEN DER REIS	voor - 28.—
	XXVI.	DE STICHTING VAN NEW-YORK IN JULI 1625	voor - 12.—
	XXVII.	DE REIS OM DE WERELD DOOR OLIVIER VAN NOORT, 1598-1601. Deel I	voor - 12.—
1926.	XXVIII.	DE REIS OM DE WERELD DOOR OLIVIER VAN NOORT, 1598-1601. Deel II	voor - 12.—
1927.	XXIX.	DE EERSTE NEDERLANDSCHE TRANSATLANTISCHE STOOMVAART IN 1827 VAN Zr. Ms. STOOMPAKKET CURAÇAO. Deel I	voor - 8.—
	XXX.	DE ZEEUWSCHE EXPEDITIE NAAR DE WEST	voor - 10.—
	XXXI.	DE REMONSTRANTIE van W. Geleynssen de Jongh	voor - 5.—
1928.	XXXII.	DE EERSTE SCHIPVAART der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595-1597. Deel III. Verdere bescheiden betreffende de reis	voor - 20.—
1929.			
Wat inhoud en uiterlijk betreft sluiten zich de onderstaande werken aan de uitgaven der L.-V. aan. Zij worden voor de leden der L.-V. voor verminderden prijs verkrijgbaar gesteld.			
	BALDAEUS, AFGODERYE DER OOST-INDISCHE HEYDENEN		voor f 9.—
	DE VILLIERS, STORM VAN 'S-GRAVESANDE		voor - 10.—
	WARNSINCK, DE RETOURVLOOT VAN PIETER DE BITTER.		voor - 6.—
	WESSELS, EARLY JESUIT TRAVELLERS IN CENTRAL ASIA, 1603-1721.		voor - 9.—
	IJZerman, CORNELIS BUYSERO TE BANTAM, 1616-18		voor - 7.50

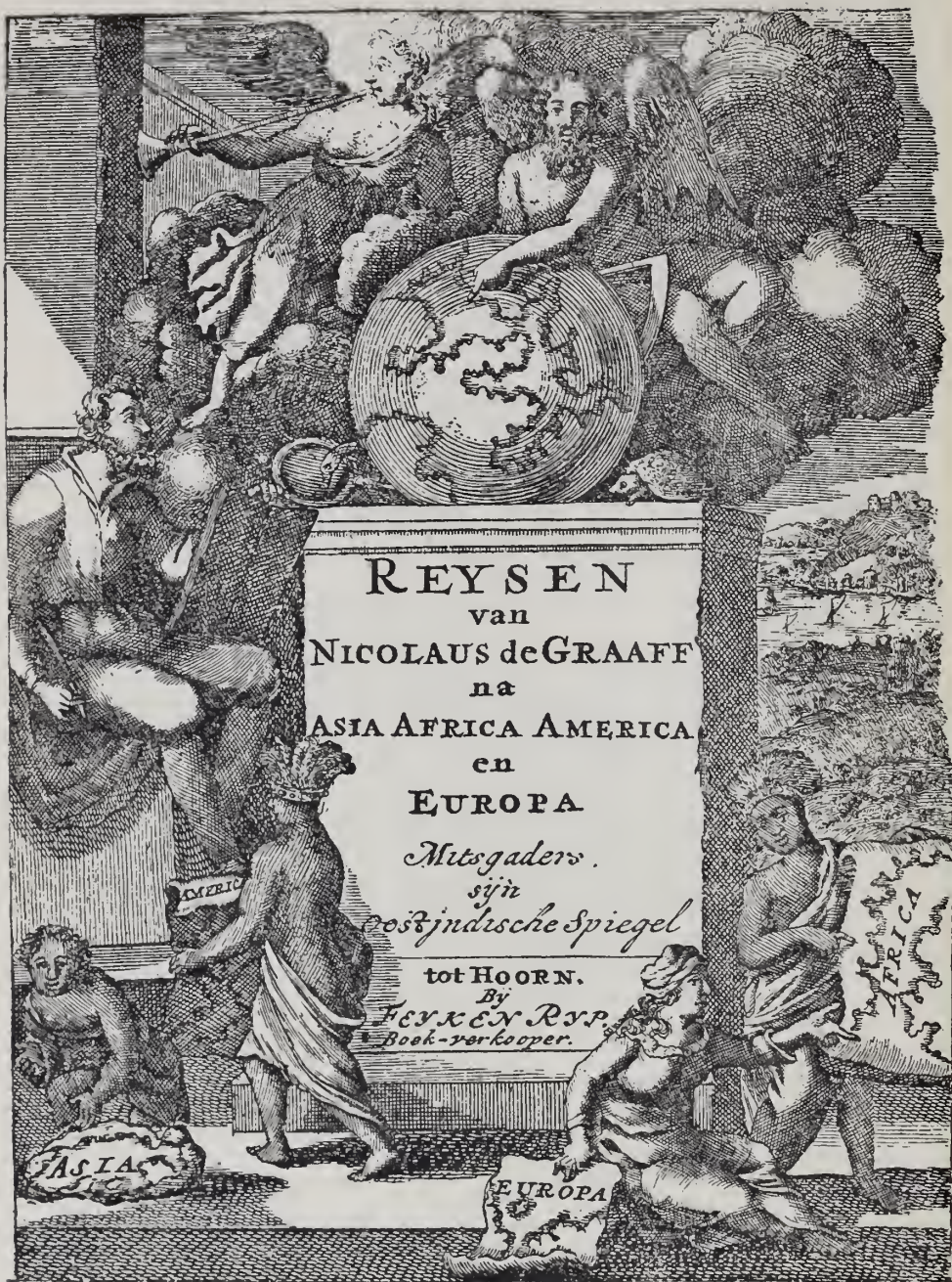
Werken der Linschoten-Vereeniging

- I. **DE REIS VAN JAN CORNELISZ. MAY** naar de IJszee en de Amerikaansche kust, 1611—1612. Verzameling van bescheiden, uitgegeven door S. MULLER Fz. 1909. Met 2 kaarten. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- HENRY HUDSON IN HOLLAND.** An inquiry into the origin and objects of the voyage which led to the discovery of the Hudson River by HENRY C. MURPHY. Reprinted, with notes, documents and a bibliography, by WOUTER NIJHOFF, Hon. Secretary to the „Linschoten-Vereeniging”. 1909. . . . *uitverkocht*
- II. **ITINERARIO.** Voyage ofte schipvaert van Jan Huyghen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels Indiën, 1579—1592. Uitgegeven door H. KERN. 1910. 2 dln. Met portret, 3 kaarten en 5 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 25.—
- III. **KORTE HISTORIAEL** ende Journaels Aenteyckeninge van verscheyden voyagiens in de vier deelen des wereldtsronde, als Europa, Africa, Asia ende America gedaen door d. DAVID PIETERSZ. DE VRIES. Uitgegeven door H. T. COLENBRANDER. 1911. Met portret, 2 kaarten en 18 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- IV. **DE REIS VAN MR. JACOB ROGGEVEEN** ter ontdekking van het Zuidland, 1721—1722. Verzameling van stukken, uitgegeven door F. E. Baron MULERT. Met een aanhangsel over de waarnemingen der kompaswijziging op Roggeveen's tocht, verricht door W. VAN BEMMELEN. 1911. Met 3 kaarten en 2 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- V. **BESCHRIJVINGHE** ende historische verhael van het Gout Koninckryck van Gunea anders de Gout-custe de Mina genaemt, liggende in het deel van Afrika, door P. DE MAREES. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1912. Met 1 kaart en 21 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- VI. **TOORTSE DER ZEEVAART** door DIERICK RUITERS, 1623—SAMUEL BRUN's Schifffarten, 1624. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1914. Met 1 kaart en 1 plaat. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- VII. **DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Eerste deel.** d'Eerste boeck van Willem Lodewycksz. 1915. Met titelplaat, 2 portretten, 8 kaarten en 47 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 25.—
- VIII. **REIZEN VAN JAN HUYGHEN VAN LINSCHOTEN** naar het Noorden, 1594—1595. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1914. Met 14 platen en 4 kaarten. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 20.—

- IX. **DIRCK GERRITSZ. POMP**, alias Dirck Gerritsz. China. De eerste Nederlander die China en Japan bezocht, 1544—1604. Zijn reis naar en verblijf in Zuid-Amerika. Grootendeels naar Spaansche bescheiden bewerkt door J. W. IJZERMAN. 1915. Met 2 kaarten. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld f 12.50
- X. **DE OPEN DEURE** tot het verborgen heydendom, door ABRAHAM ROGERIUS. Uitgegeven door W. CALAND. 1915. Met titelplaat. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld f 12.50
- XI. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. GODÉE MOLSBERGEN. **Eerste deel.** Tochten naar het Noorden, 1652—1686. 1916. *uitverkocht*
- XII. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. GODÉE MOLSBERGEN. **Tweede deel.** Tochten naar het Noorden, 1686—1806. 1916 *uitverkocht*
- XIII. **DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE** in Cambodja en Laos. Verzameling van bescheiden van 1636—1670. Uitgegeven en toegelicht door HENDRIK P. N. MULLER. 1917. *uitverkocht*
- XIV. **REIZEN VAN WILLEM BARENTS, JACOB VAN HEEMSKERCK, JAN CORNELISZ. RIJP** en anderen naar het Noorden, 1594—1597. Verhaald door GERRIT DE VEER. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. **Eerste deel.** 1917. *uitverkocht*
- XV. **REIZEN VAN WILLEM BARENTS, JACOB VAN HEEMSKERCK, JAN CORNELISZ. RIJP** en anderen naar het Noorden, 1594—1597. Verhaald door GERRIT DE VEER. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. **Tweede deel.** (Inleiding en Bijlagen). 1917 *uitverkocht*
- XVI. **JOURNAEL VAN DE REIS NAAR ZUID-AMERIKA** door HENDRIK OTTSEN, (1598—1601). Met inleiding en bijlagen, uitgegeven door J. W. IJZERMAN. 1918. Met 3 kaarten en 5 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld f 20.—
- XVII. **DE REIZEN VAN ABEL JANSZON TASMAN en FRANCHOYS JACOBSZON VISSCHER**, ter nadere ontdekking van het Zuidland (Australië) in 1642—1644. Met inleiding en aantekeningen uitgegeven door R. POSTHUMUS MEYJES. 1919. *uitverkocht*
- XVIII. **VERHAAL** van het vergaan van het jacht „de Sperwer” en van het wedervaren der schipbreukelingen op het eiland Quelpaert en het vasteland van Korea (1653—1666). Met eene beschrijving van dat rijk, door HENDRIK HAMEL. Uitgegeven door B. HOETINK. 1920. Met 1 kaart en 11 afbeeldingen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld f 15.—
- XIX. **HENRY HUDSON'S REIZE** onder Nederlandsche vlag van Amsterdam naar Nova Zembla, Amerika en terug naar Dartmouth in Engeland, 1609. Volgens het journaal van ROBERT JUET, uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1921. Met 4 kaarten en 3 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld f 15.—

- XX. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. GODÉE MOLSBERGEN. **Derde deel.** Tochten langs de Z. O. Kust en naar het Oosten, 1670—1752. Met inleiding van R. POSTHUMUS MEYJES. 1922. Met 6 kaarten en 8 platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—
- XXI. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600. Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Eerste deel.** De uitreeding en de scheepstocht. 1923. Met 22 platen en 3 kaarten. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—
- XXII. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600. Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Tweede deel.** De Straat van Magalhães. 1924. Met 8 kaarten, 48 afbeeldingen en facsimile's en 11 uitslaande tabellen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—
- XXIII. **HESSSEL GERRITSZ.**, Beschryvinghe van der Samoyeden Landt en Histoire du pays nommé Spitsberghe. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1924. Met 5 kaarten, 1 plaat en 1 afb. in den tekst. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 10.—
- XXIV. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600. Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Derde deel.** Het eerste Hollandsche schip in Japan. 1925. Met 2 kaarten en register op de 3 deelen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 12.50
- XXV. **DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Tweede deel.** De oudste journalen der reis: Verhael (1597), Journael (1598), Van der Does (HS.). 1926. Met 15 kaarten, 18 platen en 6 facsimile's gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 35.—
- XXVI. **DE STICHTING VAN NEW-YORK** in Juli 1625. Reconstructies en nieuwe gegevens ontleend aan de van Rappard Documenten, door F. C. WIEDER. 1925. Met 28 kaarten en platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—
- XXVII. **DE REIS OM DE WERELD** door Olivier van Noort, 1598—1601. Met inleiding en aanteekeningen, uitgegeven door J. W. IJZERMAN. **Eerste deel.** 1926. Met portret, 2 kaarten, 35 platen en 2 facsimile's. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—
- XXVIII. **DE REIS OM DE WERELD** door Olivier van Noort, 1598—1601. Met inleiding en aanteekeningen, uitgegeven door J. W. IJZERMAN. **Tweede deel.** 1926. Met 11 kaarten en platen. gr. 8vo. In linnen band, kop verguld / 15.—

- XXIX. DE EERSTE NEDERLANDSCHE TRANSATLANTISCHE STOOMVAART** in 1827 van Zr. Ms. Stoompakket Curaçao, door J. W. VAN NOUHUYS. **Eerste deel.** Het Journaal. 1927. Met 7 platen en 2 kaarten. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 10.—
- XXX. DE ZEEUWSCHE EXPEDITIE NAAR DE WEST** onder Cornelis Evertsen den Jonge, 1672—1674. Nieuw Nederland een jaar onder Nederlandsch Bestuur. Uitgegeven door C. DE WAARD. 1928. Met 7 platen en kaarten. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 12.—
- XXXI. DE REMONSTRANTIE** van W. Geleynssen de Jongh, uitgegeven door W. CALAND. 1929. Met 1 kaart en 1 portret. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 6.—
- XXXII. DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Derde deel.** Verdere bescheiden betreffende de reis. 1929. Met 1 kaart, 3 platen en 10 facsimile's. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 25.—
- Werken die zich, wat inhoud en uiterlijk betreft, aansluiten aan de Werken der Linschoten-Vereeniging.
- BALDAEUS, PHILIPPUS, **Afgoderye der Oost-Indische heydenen.** Opnieuw uitgegeven en van inleiding en aantekeningen voorzien, door A. J. DE JONG. 1917. LXXXV en 236 blz. Met 13 platen. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 12.—
- VILLIERS, J. A. J. DE, **Storm van 's-Gravesande.** Zijn werk en zijn leven. Uit zijne brieven opgebouwd. 1920. 416 blz. Met een kaart en facsimiles. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 15.—
- WARNSINCK, J. C. M., **De retourvloot van Pieter de Bitter,** (Kerst-mis 1664—Najaar 1665). 1929. VII en 135 blz. Met 7 afbeeldingen en 2 kaarten. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 7.50
- WESSELS, S. J., C., **Early Jesuit travellers in Central Asia.** 1924. XVI en 344 blz. Met 1 kaart en 5 platen. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 12.—
- IJZERMAN, J. W., **Cornelis Buysero te Bantam, 1616—1618.** Zijn brieven en journaal met inleiding en bijlagen. 1923. XXIV en 272 blz. gr. 8vo.
In linnen band, kop verguld f 10.—

REISEN

VAN

NICOLAUS DE GRAAFF

Gedaan naar alle gewesten des Werelds

Beginnende 1639 tot 1687 inclus

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT DOOR

J. C. M. WARNSINCK

KAPITEIN TER ZEE

MET 2 KAARTEN EN 7 PLATEN

'S-GRAVENHAGE

MARTINUS NIJHOFF

1930

INHOUD

	Blz.
VOORBERICHT	XVII
INLEIDING	XIX
TITEL VAN DE REISEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF	XLIII
OPDRAGT	XLV
AANSPRAAK VAN DEN DRUKKER	XVII
OP DE MENIGVULDIGE REIZEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF	XLVIII
DE REISEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF	1
Eerste Reise naar Oost-Indien met 't Schip Nassauw van Hoorn	3
Twede Reise naar Oost-Indien met 't Schip West-Vriesland van Hoorn	21
Derde Reise naar Groenland met het Fluit-Schip den Groene Korf. 1647	29
Vierde Reise gedaan naar de Middelandse Zee, met 't Schip 't Wapen van Hamburg, gevoerd by Jan Taatz van Meden- blik. 1648	31
Vijfde Reise naar de kust van Brasiel, met 't Schip de Dolphyn, onder de heer Admiraal Houtuin	34
Sesde Reise gedaan naar de Middelandse Zee, met 't Fregat de Bul ofte 't Wapen van Edam, gevoerd by Capitein Gilles Tysz Kamp, van Amsterdam, Anno 1656.	40
Sevende Reise naar Portugaal, met 's Lands Oorlog-Schip 't Huis te Kruiningen gevoerd by de E: Capitein en Com- mandeur Pieter van Brakel, 1658.	45
Agste Reise naar Denemarken, met 't Schip 't Huis te Krui- ningen, onder 't Bevel van Capitein Pieter van Brakel, 1659.	47
Negende Reise naar de Middelandse Zee, met 't Schip de Ver- gulde Star, gevoerd by de E: Capitein Joost Verscheur, 1661	56
Tiende Reise Gedaan op de Noord Zee, met 't Schip Duivenvoor- den, onder d'E: Capitein Pieter van Brakel, 1663.	67
Elvde Reise naar Smirna, met 't s'Lands Schip Gelderland, onder de E: Capitein Pieter van Brakel, 1663.	69
Twaalvde Reise gedaan op de Noord Zee, met Capitein Jan Krook van Alkmaar, voerende 't Schip de Hollandse Tuin, 1666	83
Dertiende Reise gedaan op de Noordzee, met Capitein Krook van Alkmaar, voerende 't Schip Gelderland, anno 1667 . .	96

	Blz.
Veertiende Reise, naar Oost-Indien met 't Schip de Jonge Prins, voor de Kamer van Hoorn, Anno 1668	100
Vyftiende Reise gedaan 1676. met 't Schip Makasser naar Oost-Indien, voor de Kamer van Amsterdam	138
Sestiende Reise gedaan in 't Jaar 1683, met 't Schip de Ridderſchap naar Oost-Indien. Voor de Kamer van Amsterdam . .	167
OOST-INDISE SPIEGEL	I
TITEL VAN DEN OOST-INDISEN SPIEGEL	III
VOORREDEN	V
TEKST VAN DEN OOST-INDISEN SPIEGEL VOLGENS DE UITGAVE VAN 1703	1
BIJLAGE A	85
BIJLAGE B	89
BIBLIOGRAFIE	95
LIJST VAN AANGEHAALDE WERKEN	99
REGISTERS OP DE REISEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF	105
A. Personenregister	107
B. Schepenregister	116
C. Aardrijkskundig-register	121
VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN.	133
KAARTEN	
I. Nieuwe kaart van 't Koninkryk BENGALÉ, door Joh. van Leenen.	achterin
II. Overzichtskaart van Zuid-Azië.	„
PLATEN	
1. Titelplaat	front
2. Lijckſtatie van de Koningh van Achin	14
3. Groote Processie tot Cadix in Spanien.	64
4. 't Hof ende Thuijn vande Prins Sasaesa tot Ragiemoſhol — Platte Gront der Stadt Mongeer	110
5. Geestigh geval van een Moorſe Doctoer en Doctoſſeſſe	124
6. Bassora in Arabien. — Zeemonſter of Fonteijn Vis	150
7. Carta Soera de Nigrat. A° 1686.	198

VOORBERICHT

Zooals de Regelen voor de Uitgaven der Linschoten Vereeniging dit voorschrijven, heb ik bij de bewerking van De Reisen van Nicolaus de Graaff de eerste uitgave laten herdrukken; voor den Oost-Indisen Spiegel gebruikte ik evenwel den tweeden druk, daar deze, gelijk de titel vermeldt, „wel een derde vermeerdert is uyt des Auteurs naargelaten Schriften”.

Gaarne had ik van vele der tallooze door de Graaff genoemde personen een min of meer uitgebreide biografie gegeven; een groot aantal der in den tekst voorkomende geografische namen gaven mij gereede aanleiding tot nadere uitweidingen; de vierde Regel, luidende, „De noten onder den tekst moeten sober blijven”, heeft de lezers hiervoor behoed.

De Linschoten Vereeniging dankt de opname van deze reisbeschrijvingen in de reeks harer Werken minstens even veel aan haren Voorzitter, den Heer S. P. l'Honoré Naber, als aan mij: alleen op diens hardnekkig aandringen ben ik tot de bewerking overgegaan. Nu het boek gedrukt voor mij ligt, ben ik mijn oud-leeraar in de stuurmanskunst dankbaar voor de op mij uitgeoefende pressie.

Dr. C. C. Delprat gaf een beschouwing over de Graaff als chirurgijn, en de Heer Ernst Crone beschreef eenige in den tekst genoemde landmeet-instrumenten. Bij de annoteering mocht ik zeer veel hulp onder vinden van Dr. J. de Hullu, Dr. R. Bijlsma, Prof. Dr. F. A. Stoett en Lieutenant C. R. Boxer. De Rijksarchieven in de Provincie Noord-Holland, en de Heeren W. van Eenennaam en H. van der Plas te Egmond aan Zee, verstrekten mij de meeste gegevens voor de in de Inleiding medegedeelde biografische bijzonderheden. De Heer W. Voorbeytel Cannenburg stelde mij steeds welwillend in de gelegenheid het Historisch Scheepvaart Museum te gebruiken als ware het mijn particuliere studeerkamer. Allen betuig ik hierbij mijn grooten dank.

De bijgevoegde kaart, met zorg geteekend door den Heer C. Craandijk, vermeldt de meeste der door de Graaff bezochte plaatsen, van de

Roode Zee tot de kust van China; vele dorpen en vlekken die hij opnoemt in de beschrijving van zijn veertiende reis, langs de Ganges, zijn op die kaart weggelaten, doch komen zoo goed als alle voor op de eveneens bijgevoegde reproductie van kaart 88 van het 6de deel van van Keulen's grooten Zee-Atlas. Deze laatste kaart is een getrouwe reproductie van de „Nieuwe kaarte van 't Koninkryk Bengale, door last van den Ed. Heer Mattheus van den Broucke opgesteld door Joh. van Leenen'', (Valentijn V, I, p. 146), aangevuld voor zoo ver de ruimte dit toeliet, met vele door de Graaff genoemde plaatsnamen.

Amsterdam, December 1930.

J. C. M. W.

INLEIDING

Nicolaus de Graaff is een merkwaardig man, die veel, heel veel heeft mee- en doorgemaakt; en als hij, na een halve eeuw te hebben gevaren naar alle gedeelten der wereld, zich neerzet om ons van zijn avonturen, op zestien reizen beleefd, te vertellen, dan twijfel ik niet of de leden der Linschoten Vereeniging luisteren gaarne.

Vijfmaal bezocht hij, in dienst der Edele Maatschappij, onze Oost (die toen zich uitstreckte van Perzië tot Japan); in dienst der West-Indische Compagnie zag hij Brazilië voor Nederland verloren gaan; onder de Ruyter vocht hij in de Oostzee tegen de Zweden, in de Middellandsche Zee tegen de Turken, op de Noordzee tegen de Engelschen; en, „de nieuwsgierigheid gaande geraakt ook de koude Noorderdeelen des werlds te besigtigen” scheepte hij zich in naar Spitsbergen, om daar het leven en bedrijf der walvischvaarders met eigen oogen te aanschouwen.

Van de Graaff kan men niet getuigen:

„De zeeman klieft voor geld den hollen Oceaan”;

integendeel, alle geldzaken waren hem onverschillig, en alle geldzorgen waren hem vreemd. Louter en alleen om de wereld en „desselfs wonderheden” te bezien, nam hij dienst bij de Hoornsche Kamer van de V.O.C. en voer hij het zeegat uit. En als dan zware stormen zijn schip overvallen, en hij herhaaldelijk in perijkel verkeert te verdrinken, als de scheurbuik onverbiddelijk bij tientallen haar offers op-eischt, dan schrikt dat alles hem geenszins af. Met een begeerig oog naar alles wat nieuw en vreemd en avontuur is, slaat hij zich blijmoedig door alle moeilijkheden heen, en blijft jaar in jaar uit een gewillig oor leenen aan den immer hem lokkenden roep van de zee.

Niet dat niets hem bond aan den wal; allerminst, tusschen zijn reizen door was hij getrouwd, hij had drie dochters en een zoon; op middelbaren leeftijd gekomen bekleedde hij een eerzaam ambt, dat van schout en burgemeester, in Egmond aan Zee; hij leefde in zeke-

ren welstand, bezat zelfs eenige huizen; maar ondanks deze banden voelde hij zich steeds weer gedrongen het rustige leven aan den wal vaarwel te zeggen, en binnen de enge scheepsboorden van den oost-injevaarder of het oorlogsschip bevrediging voor zijn reislust te zoeken. Zoo iemand, dan kon hij het oude marine-liedje hebben gezongen:

„Ik ben zeeman in mijn hart,
Ik walg van landvermaken;
Zelfs in d'armen van mijn vrouw
Hoor ik de masten kraken”,

mits met een slechts zwakke betoning van den tweeden regel.

De Graaff weet niet alleen véél te vertellen, hij doet het ook smakelijk. Met een levendigen stijl, doch niet minder ter zake, beschrijft hij bij voorbeeld zijn eersten zwaren storm en alle daaraan verbonden ellende op de Noordzee en op de reis achter Engeland om; en, als wij dan diep onder den indruk zijn van het doorstane leed en gevaar, doet het weldadig aan te lezen: „Siet, aldus waren de beginselen van mijn eerste Reise, die hem niet seer soet nog aangenaam instelde”. Dit teekent de Graaff. In zijn reisverhalen is hij altijd rustig, nooit fel of scherp; hij vervalt niet in uitersten, hij beklaagt zich zelf niet, maar hij is ook nimmer uitbundig. Daar naast staat evenwel een zekere zin voor humor, of liever, voor oolijkheid of ondeugendheid. Maakt soms zijn zucht om nauwkeurig en volledig te zijn hem ietwat zwaar op de hand, en is dan hetgeen hij vertelt voor ons, die gewend raakten aan den polsslag van de twintigste eeuw, wel eens minder boeiend, dan zal herhaaldelijk een enkel, soms grof, soms fijn grapje, ons toch doen verzoenen met het tempo van de Graaff.

Ook in zijn onschuld kan hij ons nu en dan bekoren. Hij spelt nl. vaak verrassend. Wie zal op het eerste gezicht Orang Chef en Jan Garnaat herkennen als den Grooten Mogol Aurangzib en den Hindoe-afgod Juggernaut of Jagarnatha? wie Bellekike en Samme Nap als het beroemde fort Belgica op Banda en Soemenep, de hoofdplaats van Madoera? Ook zonder dat de Graaff het bedoeld heeft, wint zijn verhaal hierdoor aan genietbaarheid.

Maar, zoo zullen wellicht met eenige vreeze sommige leden der Linschoten Vereeniging vragen, het is toch niet ons doel *genietbare* boeken uit te geven; onze vereeniging is toch geen romanbibliotheek?

Men stelle zich gerust: naast waarde als leesbaar boek, heeft het werk van de Graaff niet minder wetenschappelijke waarde. Met den scheeps-chirurgijn Nicolaus de Graaff leeren wij immers den 17de-eeuwschen zeeman kennen, het lief en leed in diens leven, de omstandigheden waaronder hij zijn strijd om het bestaan voerde, de voorschriften en wetten waarnaar hij zich had te voegen, de gevaren die hem bedreigden, de belooningen die hem wachtten. Wèl nam de Graaff uit hoofde van zijn ambt, geen daadwerkelijk deel aan het bestuur van het schip waarop hij voer, of aan het koopmansbedrijf van het kantoor der Compagnie waar hij gelegd was; doch zijn helder verstand, zijn groote algemeene belangstelling en zijn zin voor gezonde critiek stelden hem in staat ons veel te vertellen van het beleid der schippers in den stormen in het gevecht, en van dat der directeuren, kooplieden en boekhouders op de veraf gelegen factorijen der Loffelijke Compagnie. De geest van den zeeman uit onzen mooisten tijd leeft in zijn verhalen, en dien te leeren doorgronden is toch óók het streven onzer vereeniging!

De Graaff moet een prettig scheepsmakker zijn geweest, een goed kameraad op een afgelegen post aan den wal, een braaf meelegger als kon worden gepassagierd. Hij is het type van den populairen scheepsdokter zooals wij dien heden ook nog kennen, bij de Marine en bij de Koopvaardij; in vele opzichten de vertegenwoordiger aan boord van de wetenschap van den wal, de vraagbaak van hoog en laag als het ging om problemen die het schippers- en koopmansvak niet rechtstreeks raakten. Tusschen de regels door blijkt herhaaldelijk dat hij als zoodanig is gewaardeerd; vaak worden hem vereerende zelfstandige opdrachten gegeven, meestal willigen zijn Meesters zijn verzocken voor gewenschte plaatsingen in. Als feest gevierd moet worden blijft de Graaff nooit thuis; als onder het losbranden van de batterij de gezondheden van de Compagnie, de Heeren XVII of den Gouverneur-Generaal worden gedronken zit hij steeds aan den feestdich, als men de overheden van andere schepen vergast is hij van de partij.

Hierboven hoop ik de Graaff geschetst te hebben zooals zijn tijdgenooten hem hebben gezien; ik gaf den indruk weer zooals ik dien na de bewerking van zijn reisverhalen heb overgehouden. Een eenigszins anderen de Graaff leeren wij evenwel kennen uit zijn Oost-

Indischen Spiegel. Misschien heeft hij dezen later geschreven, toen hij, voor hem, te lang aan den wal woonde, zijn gezondheid te wenschen liet en zijn stemming met het klimmen der jaren gedaald was. In den Spiegel namelijk is zijn critiek veel scherper; vooral de vrouwen in Indië moeten het ontgelden, en, bij zijn verhandeling over den Particulieren Handel, valt hij ook ettelijke malen heftig uit tegen enkele zeer hoog geplaatste dienaren der Compagnie. Ik geloof niet dat hier gedacht moet worden aan een wraakneming. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de mannen die hij hekelt, Rijcklof van Goens Jr. en van Rheede tot Drakesteyn, hem persoonlijk schade hebben berokkend; en met den schipper Mooi Sieuwertje heeft hij, voor zoo ver na te gaan, nooit te maken gehad. Bovendien, al is zijn oordeel nu en dan hard, toch stelt hij er prijs op de zaak ook van de andere zijde te bezien, en voegt daarom een Tegenwerp aan zijn verhandeling toe.

Zijn schrijftrant in den Spiegel is veel minder beschaafd dan in de Reisen; het is alsof hij er plezier in heeft met alle platte uitdrukkingen en grove scheldwoorden, waarover hij gedurende zijn langdurig samenleven met het ruwe zeevolk leerde beschikken, te coquetteeren. Dit belet evenwel niet dat zijn Spiegel zeker even waardevol is als zijn reisbeschrijvingen; dit geschrift verscherpt nog het beeld wat wij reeds van het leven aan boord en in de Oost hadden gekregen, en teekent duidelijk het bedrijf der Compagnie in zijn vollen omvang. Ook voor den Oost-Indischen Spiegel kunnen wij de Graaff niet anders dan dankbaar zijn.

Uiteraard is het mij niet mogelijk een oordeel uit te spreken over de Graaff als chirurgijn; ik vroeg daarom Dr. C. C. Delprat te Amsterdam de Reisen met een medisch-critisch oog te willen bezien en mij zijn indrukken mede te deelen. Ik was zoo gelukkig het volgende antwoord te ontvangen:

„Mij werd verzocht een indruk neer te schrijven over de handelingen van den chirurgijn Nicolaus de Graaff, zooals deze in de hier gegeven Reisbeschrijvingen zijn opgeteekend.

Ik moet dan dadelijk zeggen, dat omtrent zijne chirurgische bekwaamheden uit deze reisbeschrijvingen eigenlijk weinig valt op te maken. Immers de Graaff bepaalt zich in hoofdzaak tot het *noemen* van de ziekten en ongevallen, zooals die aan boord

van de schepen, waarop hij werkzaam was, zijn voorgekomen, zonder over de *behandeling* in de meeste gevallen in bijzonderheden te treden.

Hoewel de reizen ten opzichte van de ongevallen en ziekten zeer verschillend waren, blijkt wel, dat in verscheidene reizen, het leven verre van aangenaam moet geweest zijn.

Duurden deze wat lang, dan kwamen talrijke gevallen van „scheurbuik, roode loop, waterzucht” voor, „Brandende koortsen, krankzinnigheid, en rasernij”, „alsof de pest in het schip zat”, behoorden tot de „gemeenste plage”. Onderlinge gevechten met doodelijken afloop tusschen het scheepsvolk waren geen zeldzaamheid en gevallen van zelfmoord, of pogingen daartoe door over boord springen of op andere wijze, in zulke gevallen van razernij, worden herhaaldelijk vermeld. Ook „kramp-trekkingen” (tetanus) „dat daar in sulcke gelegenheid ligtelijk gebeurt” worden in het verloop van zware verwondingen vermeld.

Scheurbuik was wel de meest voorkomende aandoening; wanneer het tandvleesch „verrot” was, werd dit afgeknipt en met „wasschingen” behandeld. Hoewel nergens het groote belang van versch voedsel als behandelingswijzespeciaal vermeld wordt, wordt toch herhaaldelijk medegedeeld, dat bij landingen versche groenten: zuring, peterselie en andere kruiden, werden ingezameld en getracht werd door vangen van haaien en het jagen op springbokken versch vleesch te bemachtigen. Ja, zelfs vindt men op de eerste reis vermeld... dat bij gebrek aan versch vleesch, met vallen en strikken jacht gemaakt werd op rotten, van welke dan kop, pooten en staart werden afgesneden en na gevild te zijn, het geopende lichaam, na verwijdering der ingewanden, 's nachts aan den mast werd opgehangen en dan, na met water, wijn, rijst en specerijen gekookt en in een pan ge-roosterd te zijn, aan de zieken „ter verkwikking” werd uitgedeeld en door dezen zeer smakelijk bevonden werd.

Uit de bemerking, dat niettegenstaande de „verversching” velen der zieken stierven, mag men wel aannemen, dat het verband tusschen het gemis aan versche zaken en de scheurbuik aan de Graaff niet onbekend was.

Omtrent verdere behandeling der *zieken*, speciaal over medicamenteuse behandeling der koorts en van de scheurbuik, leest men in deze beschrijvingen niets. Dit zou zijn oorzaak daarin kunnen hebben, dat de „chirurgijn” zich niet met „geneeskunde” inliet. Maar van de aanwezigheid van een „geneesheer” aan boord wordt niets vermeld.

Ook over de *chirurgische gevallen* vindt men zelden iets meer dan de *namen* der ongevallen vermeld. Dat de *conservatieve chirurgie* niet op den voorgrond trad, was bij den toenmaligen stand der chirurgie niet te verwonderen. Na een gevecht schrijft de Graaff: „op ons schip waren verscheidenen de armen en beenen stukken geschoten, die wij op de bequaemste wijze afzetterden”.

Een conservatief chirurgische behandeling van gecompliceerde fracturen zou in die dagen met maanden lange ettering gepaard zijn gegaan en ten slotte toch met den dood van den patient geëindigd zijn.

Over twee chirurgische gevallen wil ik hier nog een afzonderlijk woord zeggen. Het eerste betrof een hofmeester, die zich in een aanval van razernij met „een pennemes de halve strot” afsneed. Na hechting der wonde trad genezing in; maar omtrent het materiaal der hechting en omtrent den aard der verbandmiddelen meldt de Graaff niets.

Het tweede geval betrof een op een wandeling aangetroffen jongen Engelschman, die met een paar onder zijn boezeroen gedragen flesschen was gevallen. Hierbij had hij een breede, gapende buikwonde met prolabeering van een groot deel der ingewanden gekregen. De Graaff zuiverde de ingewanden zoo goed en zoo kwaad als het ging van glas en zand, hechtte de buikwonde en transporteerde den patient naar huis. Daar *werd de wonde weder open gemaakt*, werden de ingewanden in een houten bak uitgespreid en met lauwe, zoete melk gewasschen en van bloed en mogelijke onreinheden gezuiverd, nagezien of de ingewanden zelf niet gekwetst waren en de buik weder met hechtingen gesloten.

Hier was dus de ware chirurg aan het werk, de man van durf en doorzicht, die niet schroomde het voor die dagen gevaarlijke

experiment van het heropenen van de buikholte te wagen, in de overtuiging, dat hij daarmee de kans op het behoud van het leven van zijn patient zou verhoogen.

De Graaff smaakte de voldoening den knaap na 5 weken, nage-noeg hersteld te kunnen achterlaten.

Kan men zich met deze handelwijze in onze dagen volkomen vereenigen, minder is dit het geval met de in die dagen bij verwondingen als onontbeerlijk geoordeelde therapie, waarbij de patient den dag volgende op deze operatie, een „buikzuiverend middel” werd gegeven, dat, ter voldoening van de Graaff, een flinken stoelgang ten gevolge had. Nú had de Graaff, zooals hij verklaart, de zekerheid, dat de ingewanden op haar plaatsen ongekwetst waren!

Ook in dit geval wordt over de verdere wondbehandeling en over de wijze van verbinden niet gerept.

Het belang dezer reisbeschrijvingen, waarbij het de Graaff hoofdzakelijk te doen is geweest om zijne talrijke wederwaardigheden te boek te stellen, ligt m. i. meer op *historisch* dan op *geneeskundig* terrein.”

Behalve reiziger en chirurgijn was de Graaff bovendien huisvader en gaarne wil ik over hem ook als zóódanig iets vertellen.

Het eenige wat hij in zijn reisverhalen mededeelt over zijn gezin is, dat hij den 23sten November 1663 zijn zoon Johannes mede nam op een reis naar de Middellandsche Zee, als „derde Meester” (d. i. onderchirurgijn), en dat deze op een volgende reis, naar Oost Indië, den 20sten Februari 1670 op zee overleed. Van zijn vrouw of van andere kinderen rept hij met geen woord. Dit zegt natuurlijk niets, en behoeft geenszins te wijzen op een zekere onverschilligheid ten opzichte van zijn echtgenoot: ook in de 17de eeuw zal een fatsoenlijk man er vaak prijs op hebben gesteld zijn vrouw buiten alle discussie te houden. Dat hij herhaaldelijk toegaf aan zijn reislust, en steeds slechts korten tijd binnen bleef, behoeft ook niet op een ongelukkig huwelijk te duiden: in zoo vele zeemansgezinnen was immers juist de herhaalde en langdurige afwezigheid van den echtgenoot de basis voor een goede verstandhouding tusschen man en vrouw.

Al laat de Graaff ons dus in den steek, het archief van de Neder-

landsch Hervormde Gemeente te Egmond aan Zee en de Rijksarchieven in de Provincie Noord Holland, te Haarlem, doen dit niet. Zij verstrekten mij de hieronder volgende, in tijdsorde gerangschikte, data, die althans een chronologisch beeld kunnen geven van het huwelijksleven van onzen zeevaarder:

a. Den 17den Augustus 1670 trouwde Lysbeth Claes, derde dochter van Claes de Graef, met Claes Jansz. van Zanen, nagelaten zoon van Jan Ysbrandtsz., in leven schout van Egmond aan Zee.

b. Den 5den April 1671 kocht Lysbet Sierix, wonende te Egmond aan Zee, huisvrouw van Mr. Claes, „gegenwoordich na Oost indiën gevaren sijnde”, een huis in hare woonplaats.

c. Den 26sten October 1672 werd een kind van het jonge paar genoemd onder *a* ten doop aangebracht.

d. Den 17den November 1672 kocht Mr. Claes, chirurgijn, een huis naast zijn eigen woning in de Noorderstraat.

e. Den 4den Augustus 1673 werd voor den notaris van Twuyver, op hun dorp, het testament verleden van Mr. Claes Dircxsz. de Graeff en Lijsbet Sierix, echtman en -vrouw, waarbij zij elkander als erfgenaam aanwijzen.

f. In 1675 was de Graeff schepen te Egmond aan Zee.

g. Den 21sten April 1680 benoemde de Kerkeraad de Graeff tot diaken.

h. Den 8sten December 1680 overleed zijn vrouw Lysbet Sierix.

i. Den 14den Februari 1681 werden voor den dorpsnotaris Adriaan van Twuyver de huwelijksvoorwaarden opgesteld tusschen den „eersaemen Mr. Claes de Graeff, Burgemeester van Egmond aan Zee, toekomstige bruidegom, en de eerbare Grietje Cornelis, vroedvrouw te Egmond voormeld, Weduwe.” Uit dit contract blijkt dat de bruidegom geen kinderen had, en dat door hem een en ander werd besproken aan de familie van zijn overleden vrouw.

j. Den 23sten Februari 1681 werd het huwelijk met Grietje Cornelis voltrokken.

k. Den 9den November 1681 werd notaris van Twuyver geroepen bij Mr. Claes de Graeff, nu Schout van Egmond aan Zee, „sieckelijck na den lichaeme te bedde leggende, en begeerig sijn testament te maken”. De huwelijksvoorwaarden van den 14den Februari werden

herroepen, en „sijne waarde huisvrouw Grietje Cornelis” werd tot eenige erfgename benoemd.

l. Den 2den Februari 1724 overleed Grietje Cornelis, Schoutin.

Daar de Graaff in November 1663 een zoon had, oud genoeg om met zijn vader als onder-chirurgijn naar zee te gaan, en in 1670 een derde dochter op huwbaren leeftijd, moet hij wel, in verband met zijn veelvuldige en langdurige afwezigheid, spoedig na terugkomst van zijn eerste reis, dus tusschen Augustus 1643 en Januari 1644, getrouwd zijn. Dit verklaart ook den korten duur van zijn tweede reis: vol verlangen naar zijn jonge vrouw, die vermoedelijk met een kindje op hem wachtte, zal hij zijn best hebben gedaan zoo spoedig mogelijk thuis te varen. Ook zijn derde en vierde reis duurden niet lang; eerst in 1649, toen hij vijf jaar getrouwd was en drie of vier kinderen had, is hij weer voor geruimen tijd van zijn gezin gescheiden geweest. Dat hij reeds een paar maanden na den dood van zijn eerste vrouw hertrouwde wijst er wel op dat hij den huwelijken staat wist te waardeeren.

Ik weet niet wanneer en waar de Graaff is overleden, wèl weet ik dat hij stierf tusschen 1701, het jaar van de eerste uitgave van zijn boek, en 1704, toen de tweede druk verscheen. De titel van dezen laatsten druk vermeldt nl. over den Oost-Indischen Spiegel: „Nu wel een derde vermeerdert uyt des Auteurs naargelaten Schriften”. Met zekerheid weten wij dus dat zijn tweede vrouw hem minstens twintig jaar heeft overleefd.

DE REIZEN. *

Eeste reis. Naar Oost-Indië. 29 April 1639 tot 10 Augustus 1643.

Na zijn opleiding in de kunst der chirurgie in Alkmaar te hebben genoten, besloot Nicolaus de Graaff, vermoedelijk als 17 of 18 jarig jongeling, dienst te nemen bij de Oost-Indische Compagnie, om aldus in de gelegenheid te komen practijk van zijn vak op te doen en tevens om zijn reislust te bevredigen. Met het schip Nassau, van de Kamer Hoorn, vertrok hij in de vloot van den bekwamen, doch zedelozen, Joost Schouten op den 29sten April 1639 van de reede van Texel naar de Oost. Na veel ellende door stormen en ziekten te hebben uitgestaan, en eenige weken aan de Kaap te hebben ver-

verscht, kwam de Nassau den 13den Januari 1640 te Batavia aan ¹⁾.

Na eenige plaatsingen van korten duur vertrok de Graaff met het jacht De Draak naar Malakka, om daar te worden ingedeeld bij de scheepsmacht die die stad belegerde. Hij nam daadwerkelijk deel aan eenige gevechten, tegen een Portugeesch scheepje en ook aan den wal, tot Malakka gedwongen werd zich den 14den Januari 1641 over te geven. De Draak werd toen naar Atjeh gezonden, doch leed schipbreuk op de kust van Poeloe Weh; de bemanning wist zich gedeeltelijk in de sloepen te redden en kwam eindelijk na veel ontberingen te hebben doorstaan in de hoofdstad van Atjeh aan. Wij danken aan het verblijf van de Graaff aldaar een goede beschrijving van de stad, die, daar juist in die dagen de Sultan Iskander Tsani overleed, aangevuld werd met een schildering van de zeer plechtstatige begrafenis en met een enkele korte mededeeling over de moeilijkheden van de opvolging door de Sultane Tadj-al-alam.

Na eenige maanden werd de Graaff geplaatst op het jacht Limmen; hij zeilde daarmede naar Batavia, en vandaar, op den 20sten September 1641, naar de Kust van Malabar (de Westkust van Voor-Indië). In compagnie varende met het jacht Venlo, ontmoette men nabij Kaap Comorin (de Zuidpunt van Voor-Indië) een groot aantal

¹⁾ De hier genoemde data van vertrek uit Texel en van aankomst te Batavia wijken belangrijk af van die welke de Graaff mededeelt (p. 4 en 8). Het op het Rijksarchief berustende Uitloopboekje der schepen der V.O.C. (deze titel dateert eerst van het begin der vorige eeuw), dat voor den zeildag van de Nassau den 29sten April 1639 opgeeft, is eerst sedert 1670 regelmatig bijgehouden; de daaraan voorafgaande data zijn door den samensteller aan allerlei andere bronnen ontleend; het was derhalve niet geheel uitgesloten dat toch de opgaven van de Graaff goed zouden zijn. Dr. Bijlsma van het Rijksarchief was zoo vriendelijk een en ander te onderzoeken, en kon mij een brief toonen van Joost Schouten aan de Heeren XVII, gedateerd 6 Januari 1640, uit Batavia, met den aanhef: „Nae dat op 29en April met de schepen Maria, Wesel, Hollandia, Nassau ende 't jacht Heemskerck uyt Texel geseylt waren”, hiermede allen twijfel aan de juistheid van het Uitloopboekje opheffende. Verder blijkt uit dezen brief dat de Nassau aan de Kaap achter bleef wegens den ellendigen toestand van het scheepsvolk, en uit een missive van den Gouverneur Generaal en Raden van ultimo Januari dat de Nassau den 13den Januari haar anker op de reede van Batavia liet vallen.

Hoe de Graaff aan zijn data is gekomen is niet na te gaan; vermoedelijk heeft hij eerst later nauwkeurig aantekening gehouden van zijn reizen, en moest hij, toen hij vele jaren later zijn reisverhalen te boek stelde, voor zijn eerste reis gedeeltelijk op zijn geheugen dicht varen, en heeft dit hem voor dezen keer in den steek gelaten.

rijkbeladen Portugeesche fusten of roeibarken, beschermd door zestien ten oorlog uitgeruste kleine fregatten. Het daarop volgend gevecht beschrijft de Graaff uitvoerig; hij laat hierop evenwel aansluiten een verslag van een verovering van een Portugeesche kraak, zonder dat hij hierbij tegenwoordig kan zijn geweest. Dit is een der zeer weinige gevallen dat ik hem op een onjuiste voorstelling van zaken heb kunnen betrappen; enkele medegedeelde bijzonderheden omtrent dit gevecht doen ons hem deze kleine onnauwkeurigheid echter gaarne vergeven.

De Limmen werd nog eenige maanden ingedeeld bij de vloot die, evenals alle jaren, de voornaamste Portugeesche uitvoerhaven Goa, op de Kust van Malabar, blokkeerde; na opheffing der blokkade begaf men zich naar het nabij gelegen Vingorla, waar eenigen tijd druk feestgevierd en gegastreerd werd met de schippers, stuurlui en chirurgijns van andere aldaar ter reede liggende schepen. De Limmen maakte hierna nog een voorspoedige reis naar de havens van Perzië en de Roode Zee, en zeilde daarop naar Batavia terug. De Graaff werd van Juli tot December aldaar in het verbandhuis gelegd, en kreeg zoodoende een schoone gelegenheid zijn ervaring in de chirurgie te vergrooten.

Hiermede was de eerste Indische torn van de Graaff ten einde: in December kreeg hij een plaatsing op de Zutfen, een der schepen van de vloot die onder bevel van Carel Hartsing omstreeks Kerstmis 1642 naar Nederland vertrok. Zonder bijzondere voorvallen, behalve dan een groote sterfte onder de chirurgijns van de vloot, keerde hij den 10den Augustus 1643 in het Vaderland terug.

Tweede reis. Naar Oost-Indië. 17 Januari 1644 tot Juli 1646.

Nauwelijks was de Graaff eenige maanden in het Vaderland, of hij wilde weer het zeegat uit. Hij nam dienst, thans als chirurgijn, op een der schoonste en sterkste schepen der Compagnie, de West Vriesland, van 700 lasten (dat is 1400 ton), met 38 stukken bewapenden bemand met 330 koppen, en vertrok hiermede den 17den Januari 1644 naar de Oost. De reis verliep uitermate voorspoedig; reeds den 16den Juli liet men het anker op de reede van Batavia vallen; slechts één doode had men onderweg verloren.

Binnen een maand na aankomst voegde de West Vriesland zich bij de vlag van Johan Maatsuyker, die met een krachtige vloot naar

Goa zeilde om vredesonderhandelingen met den Portugeeschen onderkoning te openen. Wèl ontvangen, liepen de besprekingen vlot van stapel, en reeds den 10den November kon de vrede worden gesloten. De Graaff zeilde nu spoedig naar Batavia terug en vertrok vandaar, met het schip Frederik Hendrik, van de Kamer van Zee-land, naar de Molukken. Zijn korte beschrijving van Amboina en de Amboineezen, „die haar liever met soberheid behelpen dan zwaren arbeid doen”, is nog heden juist, en pleit voor zijn opmerkingsgave.

Den 11den Juli 1645 weder op Batavia terug vertrok hij met de Henriette Louise naar Formosa en Japan; behalve een enkele mededeeling over „de gewoonten der Japonders” vertelt hij weinig bijzonderheden over dezen tocht, en spoedig treffen wij hem weer aan te Batavia. Wegens gebrek aan volk om de retourvloot van le Maire te bemannen, werd hij op den thuisvaarder de Walvisch geplaatst, en na een voorspoedige reis, gedurende welke hij een chirurgisch kunststukje op een levensmoeden hofmeester verrichtte, kwam hij in Juli 1646 behouden in het Vaderland aan.

Derde reis. Naar Groenland. Medio April tot Augustus 1647.

Na de warmte van de Oost trok de koude van het Noorden hem aan. Hij verhuurde zich daarom op een walvischvaarder, en zeilde in compagnie met eenige andere schepen naar Jan Mayen eiland en Spitsbergen, waar vooral de grillige vormen der opeengestapelde ijsschotsen zijn aandacht trokken. Men ving eenige beren en vier walvisschen, en had het geluk drie drijvende doode walvisschen te bemachtigen; met goed gevulde vaten kwam men in Augustus weder in het land terug.

Vierde reis. Naar de Middellandsche Zee. 10 September 1648 tot 24 Juli 1649.

Voor het eerst sedert 1639 bleef de Graaff een vol jaar aan den wal, tot hij in den zomer van 1648 dienst nam op een Straatvaarder van Medemblik, waarmede hij de voornaamste Middellandsche Zeehavens bezocht en eenige schermutselingen met de Turksche zeeroovers medemaakte. Over zijn verblijf te Venetië en te Rome vertelt hij weinig, daar andere schrijvers die reeds uitvoerig behandelden, en hij bepaalt zich tot het doen van min of meer onsmakelijke medische mededeelingen „voor de konstgenoten”. Nog binnen het jaar was de reis weer gelukkig ten einde.

Vijfde reis. Naar Brazilië. Maart 1650 tot einde 1653.

Kort na zijn terugkomst uit de Middellandsche Zee nam de Graaff dienst op de Dolfijn, een schip van de vloot van admiraal Willem de Zoete, gezegd Hauthain, die op het eind van 1649 naar Brazilië onder zeil ging. Gedwongen, door aanhoudend stormweer in het Kanaal, en zware averij, het Goereesche Gat weder binnen te loopen, bracht men den winter, onder vele ontberingen, te Hellevoetsluis door; den 10den Maart 1650 zeilde de vloot weder uit en kwam den 16den Mei voor het Recif, dat is Pernambuco, ten anker.

Maanden lang kruisten onze schepen op de kust van Brazilië om den Portugeezen afbreuk te doen; vernielen, verbranden en rooven was aan de orde van den dag, zonder dat veel van belang werd verricht. Het voornaamste feit gedurende zijn driejarig verblijf aldaar was een slag voor de Baai van St. Augustijn, waarbij den ten anker liggenden Portugeezen zware schade werd toegebracht. Hoogstwaarschijnlijk (de Graaff is hier vaag in zijn berichten en noemt geen datum) heeft op dit gevecht betrekking een brief van kapitein Cornelis Manghelaer aan de Admiraliteit van Zeeland, welke brief alhier als Bijlage A is afgedrukt.

Ondanks den goeden afloop van dit gevecht kregen de Portugeezen in het algemeen op de kust de overhand; in vele kleine schermutselingen moesten de onzen het afleggen, zoowel te water als te land. Behalve dat hij een persoonlijk succes als chirurg behaalde, beleefde de Graaff op deze drie-jarige reis niet veel anders dan „grote armoede, honger en Kommer”. Einde 1653 kwam hij behouden in het „lieve en wel gewenste Vaderland” terug.

Zesde reis. Naar de Middellandsche Zee. 24 December 1656 tot 8 December 1657.

De verdrietige reis naar Brazilië had aan de Graaff voor eenigen tijd de lust in het varen ontnomen; hij bleef bijna drie volle jaren aan den wal en pas tegen het einde van 1656 besloot hij weder dienst te nemen, thans op een oorlogsschip, Het Wapen van Edam, bestemd om in een smaldeel onder de Ruyter naar de Middellandsche Zee te vertrekken. De aanleiding tot deze expeditie en haar verloop zijn door Brandt en later door Prof. Blok uitvoerig beschreven; de Graaff vertelt ons uiteraard voornamelijk de verrichtingen van het schip waarop hij diende, en geeft zodoende een aanvulling op de hierboven

bedoelde groote de Ruyter-biografieën. Het laatste gedeelte van den tocht, na de samenvoeging met de vloot van van Wassenaer van Obdam, werd medegedeeld door J. de Graaf in diens uitgave van het scheepsjournaal van van Wassenaer, en behoeft derhalve ook geen nadere toelichting.

In den datum van terugkeer in het Vaderland vergist de Graaf. zich een jaar; deze moet 8 December 1657 in plaats van 1658 zijn. ¹⁾

Zevende reis. Naar Portugal. 1 Juni 1658 tot 20 November 1658.

Uit zijn verblijf in Brazilië schijnt de Graaff een zekeren strijd lust tegen de Portugeezen te hebben overgehouden; als reden voor zijn volgende reis geeft hij ten minste op zijn verlangen om een tocht ten oorlog tegen den Portugees te doen. Hij neemt dienst op 't Huis te Kruiningen, kapitein Pieter van Brakel, en zeilt, weder in de vloot van de Ruyter, op den 1sten Juni naar de rivier van Lissabon, om de Portugeesche vloot uit Brazilië te onderscheppen.

De weinige voorvallen van beteekenis op deze reis werden door Brandt en Prof. Blok reeds medegedeeld; de door de Graaff als „geestige schermutseling van sloepen” bestempelde jacht op kleine visschersvaartuigen heeft niet veel om het lijf, en met recht schrijft de Graaff dat deze reis den 20sten November „met weinig voordeel is gekomen ten Eynde”.

Achtste reis. Naar Denemarken. 20 Mei 1659 tot 3 September 1660.

De beschrijving van deze reis, wederom op 't Huis te Kruiningen onder Pieter van Brakel, geeft verschillende kleine bijzonderheden over de Ruyters tocht naar de Sont die noch door Brandt of Prof. Blok, noch in de uitgaven der journalen van de Ruyter, van Wassenaer en Montague zijn vermeld. Het is natuurlijk dat een scheepschirurgijn een tocht als dezen anders ziet dan de bevelvoerende admiraals; al vertelt de Graaff in goede volgorde en zonder onjuistheden de groote feiten van deze expeditie, voor hem is het van niet minder belang dat men op Jutland een gemest kalf voor 25, en twee vette ganzen voor 14 stuivers kon koopen, en dat de gezondheidstoestand op de vloot in den winter van 1659 op 1660, voor Kopenhagen, diep ellendig was. Een toekomstige beschrijver van den merkwaardigen tocht van de Ruyter naar de Sont mag het relaas van de Graaff niet onopgemerkt laten.

¹⁾ Verzuimd werd in de noten op deze fout te wijzen.

Negende reis. Naar de Middellandsche Zee. 26 Mei 1661 tot 13 Juni 1662.

De Graaff was intusschen in vasten dienst getreden bij de Admiraliteit van Amsterdam, en werd, toen wederom een vloot onder de Ruyter naar de Middellandsche Zee moest vertrekken, bescheiden op De Vergulde Star met Joost Verschuur als kapitein. Ook thans vernehmen wij allerlei details die bij Brandt en Blok ontbreken; de Graaff beschrijft verschillende gevechten tegen Turksche roovers, en schildert ons de stad Algiers en haar „gelegenheid” en „Manier van regeering” uitvoerig, „so dat de Leser wel kan besluiten dat de Stad Algiers magtig is een grote Magt in Zee te brengen, en de Kusten, Koophandel en Scheepvaart te belemmeren, brengende veel Kristen menschen in slaverny”.

Het verhaal van dezen tocht eindigt met een levendige beschrijving van een groote processie te Cadix; vooral in de laatste alinea toont de Graaff zich als verteller op zijn best.

Tiende reis. Op de Noordzee. 26 Mei 1663 tot 18 Juli 1663.

Nog steeds in dienst bij de Admiraliteit van Amsterdam maakte de Graaff in den zomer van 1663 een korte reis op de Noordzee, met het schip Duivenvoorde, om op een verwacht wordende retourvloot te kruisen en deze veilig binnen te brengen. De Oost-Indische schepen kwamen den 11den Juli in zicht, de kruisers voorzagen hen van de zoo lang ontbeerde vaderlandsche lekkernijen als versche boter, brood, kaas en bier, en een week later liep men behouden het Vlie binnen.

Elfde reis. Naar de Middellandsche Zee. 23 November 1663 tot Juni 1665.

Wederom met den kapitein Pieter van Brakel, thans op het schip Gelderland, zeilde de Graaff, met nog een oorlogsschip en 40 koopvaarders, den 23sten November 1663 uit Texel naar de Straat. Zijn zoon Joannes de Graaff vergezelde hem, daar hij dezen als Derde Meester had meegenomen, „alsoo dese Reise zig als zeer vermakelijk liet aanzien”.

Het verhaal van deze reis geeft een goed beeld van de verrichtingen van onze convooiers in de Middellandsche Zee in den tijd dat de roofschepen van Algiers, Tunis, Tripoli en andere Turksche havens hun bedrijf weder met volle kracht uitoefenden, en de jonge Tromp en Cornelis Evertsen trachtten hieraan paal en perk te stellen.

Zeer lezenswaard is de Graaffs verhaal van zijn langdurig verblijf te Smyrna, waarheen zijn schip een elftal koopvaarders had begeleid; hij maakte daar de besnijdenis van een Hollandsch matroos, een aardbeving en de aankomst van den bekenden profeet Sabbati Sebi mede, en vertelt daarvan uitvoerig.

Op de terugreis, na allerlei andere havens te hebben aangedaan, kreeg men bericht dat vermoedelijk een oorlog met Engeland zou uitbreken, en spoedig bleek dat dit vermoeden op goede gronden berustte: de rijke Smyrna-vloot, beschermd door drie oorlogsschepen onder de kapiteins van Brakel, van Meeuwen en Roetering, werden den 29sten December 1664 door een Engelsch eskader onder Thomas Allin aangevallen. Van Brakel, de kapitein onder wien de Graaff diende, sneuvelde, twee koopvaarders vielen in Britsche handen, een derde zonk na zich urenlang dapper verdedigd te hebben; des avonds ankerden de overige schepen in de haven van Cadix, om nadere orders af te wachten.

Na eenige maanden te Cadix te hebben gelegen, en ontevreden over vele overplaatsingen en veranderingen in de bevelvoering op de schepen, „te meer omdat men niet en wist hoe lang 't duren en hoe 't met dese nieuwe Opper-hoofden soude aflopen”, verlietèn de Graaff, zijn zoon, en vele anderen de vloot, en kregen vergunning op een Fransch schip de thuisreis te aanvaarden. 29 Maart ging men onder zeil, en begin April landden de passagiers in Conquet, nabij Ouessant. De Graaff liet zijn zoon achter in St. Malo, in de leer bij een bekend chirurgijn, en reisde zelf over land naar Egmond aan Zee, waar hij eind Juni behouden aankwam.

Twaalfde reis. Op de Noordzee. Mei tot November 1666.

De Graaff had blijkbaar niet uit vrees voor zijn hachje de Smyrna-vloot te Cadix verlaten: in het voorjaar van 1666, toen onze oorlogsvloot werd uitgerust om onder de Ruyter weder den strijd tegen den Engelschman aan te binden, nam hij terstond dienst op het schip De Hollandsche Tuin onder kapitein Jan Krook van Alkmaar. Ingedeeld bij het derde smaldeel van den middentocht streed de Graaff mede in de beide groote zeeslagen van dezen zomer, den Vierdaagschen van den 11den tot den 14den Juni, en den Tweedaagschen van den 4den en 5den Augustus; beide beschrijft hij uitvoerig.

Duidelijk blijkt dat de Graaff, wiens voorstelling nergens prin-

cipieel van die van Brandt afwijkt, de groote de Ruyter-biografie van dezen laatste niet heeft gebruikt; hij vult wèl verschillende malen Brandt aan, en daardoor zal het verhaal van deze 12de reis nog goede diensten kunen bewijzen, wanneer men het verloop dier merkwaardige gevechten aan een nauwkeurig onderzoek wil onderwerpen. Het valt niet in het kader van deze uitgave hierop nader in te gaan; wel moge een toelichting op de door de Graaff herhaaldelijk gebruikte uitdrukking „admiraal van de witte vlag”, of „schout-bij-nacht van de roode vlag”, hier plaats vinden.

De Engelsche vloot was verdeeld in drie eskaders, dat van de roode, dat van de blauwe en dat van de witte vlag, welke vlaggen door alle schepen van den vlaggestok achteruit gevoerd werden. De Opperbevelhebber, de Admiraal van de Vloot, commandeerde tevens het eskader van de roode vlag; de beide andere eskaders stonden respectievelijk onder bevel van den Admiraal van de blauwe en dien van de witte vlag; deze beide laatsten waren tevens Vice-admiraal, resp. Schout-bij-nacht van Engeland.

Ieder eskader was weder onderverdeeld in drie smaldeelen, waarvan het middelste aangevoerd werd door den admiraal van dat eskader; de smaldeelen die in ieder eskader de voorhoede en achterhoede vormden werden gecommandeerd door den vice-admiraal resp. schout-bij-nacht van dat eskader. Negen vlagofficieren gaven dus leiding aan de Engelsche vloot, in deze volgorde:

Vice-admiraal van de blauwe vlag.

Admiraal van de blauwe vlag, tevens Vice-admiraal van Engeland.

Schout-bij-nacht van de blauwe vlag.

Vice-admiraal van de roode vlag.

Admiraal van de Vloot.

Schout-bij-nacht van de roode vlag.

Schout-bij-nacht van de witte vlag.

Admiraal van de witte vlag, tevens Schout-bij-nacht van Engeland.

Vice-admiraal van de witte vlag.

Ook in omgekeerde volgorde zeilende, voer derhalve een smaldeel onder een vice-admiraal voorop).

Een maand na onze nederlaag van den 5den Augustus stak onze

vloot, met de Graaff aan boord, weder in zee; bijzondere voorvallen hadden echter niet plaats, en den 5den November, „naar dat wy groot perijkel dit Jaar hadden uitgestaan”, liep hij behouden het zeegat van Texel binnen.

Dertiende reis. Op de Noordzee. 15 Augustus tot 25 October 1667.

De Graaff heeft den tocht naar Chatham gemist: de Gelderland bleef, wegens gebrek aan volk, gedurende de maanden Juni en Juli 1667 opgelegd met een kernbemanning (de Graaff spreekt van 50 Bevelhebberen, dus wat men tegenwoordig officieren, onderofficieren en baantjesgasten zou noemen), en eerst toen de belangrijkste krijgsverrichtingen van dit jaar waren afgelopen, vertrok zijn schip naar zee. Het voegde zich bij het eskader van den luitenant-admiraal Aert van Nes, dat den mond der Theems bezet hield terwijl de Ruyter in het Kanaal kruiste, tot de opheffing der blokkade op den 29sten Augustus. De Gelderland kreeg toen opdracht met een smaldeel onder den luitenant-admiraal van Ghent nabij de Shetlands een Oost-Indische retourvloot van 12 schepen op te wachten; stormweer dreef echter de schepen van hun post, en toen den 25sten October de retourvloot nabij Texel in zicht kwam, liep het smaldeel dienzelfden dag het zeegat binnen.

De Graaff maakt op deze reis een gedicht ter gelegenheid van den vrede met Engeland; wij leeren hem dan niet van de beste zijde kennen.

Veertiende reis. Naar Oost-Indië. 14 December 1668 tot 3 Augustus 1672.

Na een jaar aan den wal te hebben gewoond trok het hart van de Graaff weder naar de Oost. Het was 23 jaar geleden sinds hij Batavia had vaarwel gezegd; zijn zoon was uit Frankrijk terug, en hij zal zich er veel van hebben voorgesteld diens eerste schreden in het Land (zooals hij Indië noemde) te leiden.

In December 1668 liep zijn schip, de Jonge Prins, in zee; behalve zijn zoon had de Graaff nog een onder-chirurgijn en drie jongmaatjes om hem in zijn dienst behulpzaam te zijn. Reeds nabij de Kaapverdische eilanden brak de scheurbuik uit, „sommige liepen als ontsinnig langs 't schip, en stierven schielijk”, en tot zijn grooten smart viel ook zijn zoon ten offer aan deze vreeselijkste aller scheepsziekten.

Den 27sten Juni, na 31 dooden op de reis te hebben verloren, kwam

de Jonge Prins ten anker op de reede van Batavia. Juist werden eenige schepen gereed gemaakt naar Bengalen te vertrekken, en de Graaff had het geluk geplaatst te worden op het jacht Oeglie, en daarmede deze reis mede te maken.

De beschrijving van zijn verblijf in het „lustig Bengalen”, van zijn avontuurlijke reis de Ganges op tot aan Patna, en van zijn leven op de deftige loge van de Compagnie te Hoeglie, vormt een der belangrijkste gedeelten van zijn boek. Onze langdurige, en rijpe vruchten dragende, vestiging in vele kantoren langs de Ganges, is bij het groote publiek geheel in vergetelheid geraakt. De Graaff brengt ons dit alles weer in herinnering, en laat ons een blik slaan in een bedrijf der ambtenaren der Compagnie waarin de grondslag van menig groot Nederlandsch familiefortuin is gelegd. Was de fluit Buinskerk bij het uitloopen uit de Hoeglie-rivier niet verongelukt, en waren daarbij de 57 slavinnetjes, die de Graaff „tot een geschenk” naar Batavia had gezonden, niet verdronken, dan zou zelfs onze voor geld overigens zoo onverschillige chirurgijn wellicht met een aardig kapitaal uit Bengalen zijn thuisgevaaren.

De Graaff heeft ruim twee jaar in Bengalen vertoefd; in November 1671 vertrok hij naar Ceylon, maakte daar de toebereidselen voor den te verwachten oorlog tegen Frankrijk mede (De la Haye, admiraal van het Fransche „escadre de Perse”, „speelde reeds dapper de baas op de Mallabaarsche kust”), en aanvaardde den 20sten Januari 1672 van uit Point de Galle de thuisreis. Aan de Kaap sloten de schepen uit Bengalen en Ceylon zich aan bij de retourvloot van Aernoud van Overbeek, en zonder veel „ongemak van vyands schepen” liepen zij den 3den Augustus, dus midden in den oorlog met Engeland en Frankrijk, behouden den mond van de Eems binnen.

De beschrijving van deze veertiende reis is veel uitvoeriger dan die van zijn eerste twee reizen naar de Oost; blijkbaar beschikte de Graaff nu over vele aantekeningen, terwijl hij over zijn vorige tochten naar zijn geheugen heeft moeten schrijven.

Vijftiende reis. Naar Oost-Indië. 13 Januari 1676 tot 10 Augustus 1679.

Drie jaar bleef de Graaff binnen, tot hij op het laatst van 1675, op den leeftijd van ongeveer 53 jaar, dienst nam bij de Kamer van Amsterdam, om, thans als opper-chirurgijn, weder naar de Oost te

vertrekken. Aan boord van het mooie, nieuwe schip Makassar, dat deel uitmaakte van een vloot van in de tachtig zeilen, liep hij den 13den Januari 1676 in zee; de Koopman Joannes Leeuwenson voerde de vlag als admiraal op het schip Asia.

Nabij de Linie braken weder de gewone scheepsziekten uit: „onlijdelijke hoofd-pijn, brandende koortsen verseld met rasernie en Kranksinnigheid” heerschten op het schip en velen der bemanning en der passagiers moesten over boord worden gezet. Aan de Kaap werd van den 30sten April tot den 22sten Mei ververscht, van welke gelegenheid men gebruik maakte gedurende drie dagen den bruiloft te vieren van een onderkoopman met de dochter van een ziekentrooster; na deze verkwikking zeilde men, in compagnie met negen andere schepen verder om de Oost, en kwam met een verlies van „34 personen en een vrouw” (allen van het schip van de Graaff) den 23sten Juli op Batavia aan.

Na een groote militaire parade en een terechtstelling van vijftien misdadigers te hebben aanschouwd (hij noemt deze terechtstelling een „vertoning”), zeilde de Graaff met de Makassar en nog drie schepen via Ceylon naar Cochin, de residentie van den gouverneur van onze nederzettingen op de Kust van Malabar. Den 6den December daar aangekomen, verzocht hij een reis te mogen medemaken naar Perzië; blijkbaar in de gunst staande bij Jacob Lobs, het compagnies opperhoofd te Cochin, werd aan zijn verlangen voldaan, en den 31sten Januari 1677 aanvaardde hij aan boord van den hoeker de Pijl een reis naar de Perzische Golf. Hij bezocht daar de meeste onze kantoren, en vertoefde eenigen tijd in Basra, waarvan hij een korte beschrijving en een afbeelding gaf. Juist vóór hij de terugreis zou aanvaarden werd zijn schipper „om zijn beestige leven en gedurige dronkenschap” aan land gezet; den onderschipper werd het bevel toe- vertrouwd, en den 12den October was de Pijl weder op Cochin terug.

Spoedig kreeg de Graaff, tot zijn vreugde, opdracht de kust van Malabar in kaart te brengen. Hij is hiermede eenige maanden bezig geweest ¹⁾; in September had hij zijn kaarten gereed, en, toen in No-

¹⁾ Voor dit gedeelte van de beschrijving (hierachter p. 152—157) zie men ook Kaart XXII van den atlas behorende bij Mac Leod, De Oost-Indische Compagnie-als Zee-mogendheid in Azië. Manna Korda, dat op p. 156 geannoteerd is met een ?, komt aldaar voor als Manikoor. Ook Berkenkoor en Tekkenkoor (p. 155 noot 9) treft men daar aan.

vember zijn vriend Jacob Lobs vervangen werd en naar Batavia zou vertrekken, vroeg de Graaff verlof om als opperchirurgijn geplaatst te worden op het voor de eerstvolgende retourvloot bestemde schip den Briel. Dit werd toegestaan, en den 3den December ging hij onder zeil, via Colombo en Point de Galle, naar de Kaap.

Gedurende zijn verblijf aan de Kaap, van den 5den Maart tot den 19den April 1678, deed de Graaff een avontuurlijken tocht naar den top van den Tafelberg, en bepaalde daarna, door hoekmeting, de hoogte van dezen en enkele andere nabij gelegen bergen. De door hem berekende hoogte van den Tafelberg bedroeg 298 Rijnlandsche roeden, dat is 1123 meter. Waar de ware hoogte 1092 Meter is, en dus de nauwkeurigheid van zijn waarneming vrij groot genoemd mag worden, klinkt de volgende uitlating van Valentijn, in diens beschrijving van de Kaap de Goede Hoop (V. 2. p. 8) wel zeer onbillijk: „Daar zijn 'er, die de hoogte van desen berg net afgemeeten, en bevonden hebben, dat de zelve 1857 Rhijnlandze roeden (*dat is 6996 Meter*) hoog is; waar uit men dan ziet, wat staat er op de meeting van Mr. Nicolaas de Graaf te maaken is, die zegt de zelve ook gemeeten, en bevonden te hebben, dat hij 298 Rhijnlandze roeden hoog was.” Valentijn heeft voor zijn groot werk over Oost-Indië, ontelbare malen het boek van de Graaff gebruikt, veelal zonder de herkomst te vermelden, en het past hem zeker niet, zonder nader onderzoek, onzen chirurgijn na diens dood op een dergelijke wijze van groote onnauwkeurigheid te beschuldigen.

Na zes weken tevergeefs naar de uit Batavia verwacht wordende retourvloot te hebben uitgekeken, vertrok de de Briel, met nog één ander schip, van de Kaap. Met weinig ongemak en het verlies van slechts vier dooden, kwam men den 10den Augustus behouden in het Vaderland aan.

Zestiende reis, Naar Oost-Indië. 9 Mei 1683 tot 13 Augustus 1687.

In het voorjaar van 1683, op een leeftijd van ongeveer 61 jaar, besloot de Graaff nogmaals (en thans voor het laatst) toe te geven aan zijn reislust, en weder dienst te nemen op een oostinjevaarder. Deze reis is zeer uitvoerig beschreven; terwijl zijn eerste vijftien reizen te samen honderd en veertig bladzijden van zijn boek vullen, wijdt hij aan deze reis alleen tachtig pagina's. Dertig hiervan bevatten echter een beschrijving van China die niet van zijn hand is, en, waarschijn-

lijk door den uitgever, is overgenomen uit den in 1693 verschenen derden druk van het kostbare werk van Nieuhof, Het Gezantschap der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie naar China, vermoedelijk met het doel het boek een weinig meer omvang te geven. Dit gedeelte is hierachter niet herdrukt.

Op het schip de Ridderschap, en onder de vlag van den Raad van Justitie Johan de Bitter, vertrok hij den 9den Mei 1683 naar zee. Van den 14den tot den 30sten September vertoefde men, veel gezondheid drinkende, aan de Kaap, en den 27sten November liet men, na een verlies van slechts 5 dooden, het anker op de reede van Batavia vallen.

Tot den 23 Juni 1684 bleef de Graaff in of nabij Batavia; dien dag zeilde hij, met het jacht Naaldwijk en nog drie schepen, onder bevel van Joannes Leeuwenson („een grootmoedig en verstandig Heer, waardig te bekleden sodanigen bediening”) van Batavia, met den wil naar China.

Den 20sten Augustus ankerde de vloot nabij Macao. Gedurende de door Leeuwenson ingeleide besprekingen en briefwisseling over den door ons gewenschten handel met de Chineezzen, vermaakte onse 62-jarige scheepdokter zich, als ware hij een moderne Britsche tourist en sportsman, met jagen, vogelschieten, visschen, kaatsen, kolven en kegelen, en passagierde hij druk met de Portugeezen van Macao.

Spoedig kon het handelsverkeer geopend worden; de Graaff deelt ons hiervan vele bijzonderheden mede, en geeft ons een degelijk overzicht van het bedrijf der Compagnie in China, waarbij een schildering der twijfelachtige genoegens der Nederlandsche matrozen niet wordt vergeten.

Begin Februari 1685 verliet men de kust van China en zeilde weder naar Batavia, waar men den 22sten dier maand het anker liet vallen. Na een korte reis naar Bantam kreeg de Graaff een aanbieding om als chirurgijn deel uit te maken van een nieuw gezantschap naar China, doch op dringend verzoek van zijn schipper bleef hij aan boord van de Naaldwijk, en zeilde daarmede den 15den Mei naar Bengalen.

Ook nu is zijn verhaal over Bengalen zeer belangrijk; hij vermeldt uitvoerig de komst van den Commissaris-Generaal van Rheeде en diens optreden in Bengalen en aan de Kust van Choromandel; wel is waar heeft hij dit alles niet zelf medegemaakt, doch, bekend en

bevriend met de meeste slachtoffers van van Rheeves inspectiereis, geeft hij goed den indruk daarvan op het beambtenkorps der V.O.C. weer.

Den 13den November 1685 kwam hij weder op Batavia terug, waar hij, na een kort verblijf op Bantam, de aankomst medemaakte van het Engelsche roofschip Nicholas, waarvan hij ons eenige van elders niet bekende bijzonderheden mededeelt.

In zijn reisverhaal wordt thans een uitvoerig verslag ingelascht, met een teekening toegelicht, van den bekenden overval van Soera-patti op Majoor Tak en de zijnen, op den 8sten Februari 1686; de Graaff heeft dit wel niet persoonlijk bijgewoond doch zijn beschrijving is zoo levendig en duidelijk, dat zij gaarne zal worden gelezen, ook naast de door de Jonge (Opkomst, VIII) en Valentijn (IV. 1) gedrukte officieele rapporten.

In Februari 1686 vertrok de Graaff, via Japara, naar de Molukken. Hij vertoefde van den 21sten April tot den 4den September op Ternate, Makjan en Amboina; uit zijn uitvoerige beschrijving van het laatstgenoemde eiland blijkt wel hoe goed hij zijn oogen en ooren heeft gebruikt, en hoe onverzwakt zijn belangstelling is gebleven voor alles wat nieuw en vreemd voor hem is.

Den 19den September was hij terug op Batavia. Nog eenmaal maakte hij een reis naar Bantam; daarna, teleurgesteld dat zijn vriend Jacob Lobs niet tot Gouverneur van Amboina werd benoemd, en hij derhalve dezen daar heen niet zou kunnen volgen, verzocht hij naar zijn Vaderland terug te mogen keeren. Hij werd geplaatst op de Spierdijk, behoorende tot de retourvloot van Daniel Braams, en vertrok daarmede den 24sten December van Bantam.

Zijn laatste berichten over de toestanden in Batavia en Bantam zijn niet opwekkend; verhalen over verraad, opstand, misdaad, knoeierij en strenge Justitie vullen de laatste bladzijden van zijn beschrijving van zijn verblijf op Java, en het is begrijpelijk dat hij zonder weemoed Indië den rug toekeert, en, voor de laatste maal, de thuisreis aanvaardt.

Den 13den Augustus 1687 kwam hij, „door Godes genade gelukkig in behouden haven”, in het Vaderland terug.

R E I S E N

V A N

NICOLAUS de GRAAFF,

N A

De vier gedeeltens des Werelds ,

A L S

Asia , Africa , America en Europa .

Behelsende een Beschryving van zijn 48 jarige Reise en aanmerkelykste voorvallen , die hy heeft gesien en die hem zyn ontmoet.

*Van de levenswyse der Volkeren , Godsdiens ,
Regeringe , Landschappen en Steden .*

A L S O O K

Een nette, dog korte Beschryving van China , desselfs over groote Landschappen , menigvuldige Steden , Gebouwen , gegraven Kanalen , Scheepvaard , oudheid der Chinesen : Mitsgaders derzelver Oorlogen tegen de Tartaren ; en op wat wyse de Tartar sig meester van China heeft gemaakt.

Hier agter is by gevoegd

d' O O S T - I N D I S E S P I E G E L ,

Zynde een Beschryving van deselve Schryver van geheel Oost-Indiën , de Levenswyse so der Hollanders in Indiën , als op de Schepen , en een net verhaal van de Uiten t' huis Reise .

Met curieuse koperen Platen versiert .

Tot HOORN , gedrukt by F E Y K E N R Y P , Boekdrukker over 't Stadhuis.

En zyn mede te bekomen tot

AMSTERDAM
UITREGT

By {

Hendrik ende Wed : Dirk Boom.
Antoni Schouten.

1 7 0 1 .

OPDRAGT

an de Edele, Groot Agtbare, Wyse, Voorsienige, en
seer bescheidene Heeren,

De Heeren Burgermeesteren der Stede Hoorn.

MR. JOAN VAN AKERLAKEN.

MR. JACOB VAN SANDER.

JACOB WYBO.

MR. NICOLAAS VAN SUCHTELEN.

Mitsgaders

d'Edele, Wyse, Voorsienige en seer discrete Heeren de Bewint-
hebberen van de Geoctroyeerde Oost-Indise Maatschappye ter
Kamer Hoorn.

CORNELIS MENT, Raad en Oud Burgermeester.

MR. FRANCOIS VAN BREDEHOFF, Heere van Oosthuisen, Oud
Hoog-Schout, Raad en Oud Burgermeester, tegenwoordig Gecom-
mitteerde Raad van de Staten van Holland en West-Vriesland,
in West-Vriesland en 't Noorder Quartier.

MR. JACOB VAN SANDER, regeerend Burgermeester en Raad,
mitsgaders Fiscaal van 't Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteit van
West-Vriesland, in West-Vriesland en het Noorder Quartier.

MR. JACOB VAN FOREEST, Raad, Oud Burgermeester en Secretaris
van 't Ed: Mog: Collegie van de Gecommitteerde Raden van de
Staten van Holland en West-Vriesland, in West-Vriesland en 't
Noorder Quartier.

MR. WILLEM CRAP, Raad en Oud Burgermeester, als mede ont-
fanger van de gemene Lands Middelen over de Stad en 't Quar-
tier van Hoorn.

MR. JOAN ABBEKERK, Raad en 'Oud Burgermeester, benevens
Gecommitteerde Raad ter Admiraliteit in West-Vriesland en 't
Noorder Quartier.

CORNELIS VELIUS, Raad en Oud Burgermeester, mitsgaders Ge-
committeerde ter auditie van de gemene Lands Rekeningen, in
West-Vriesland en 't Noorder Quartier.

Alsmede Mijn seer waarde Neve.

DR. SIMON JONGEMAATS, Raad en Oud Burgermeester.

Groot Agtbare Heeren.

at ik de vrymoedigheid neme, de Reis-beschryvingen van *Nicolaus de Graaff*, in zijn leven Schout tot *Egmond aan de zee*, in alle onderdanigheid aan *Uwe Groot Agtbaarheden* op te dragen, is tot een bewys van myn schuldige dankbaarheid, als die, zynde een Inwoonder van dese Stad, my op 't hoogste verplicht vinde *Uwe Groot Agtbaarheden* te bedanken wegens alle trouwe gunsten, en meer dan Vaderlyke Sorge, met de welke *Uwe Groot Agtbaarheden* gewoon zyt niet alleen my, maar alle Inwoonders deser beroemde *Hoofdstad* der vrye *West-Vriesen* te beschermen, die ook alle bekennen sig ten hoogsten verplicht, en allen aan Uw wyse bestieringe verschuld te zyn.

Ontfang dan *Groot Agtbare Heeren* dit myn gering Geschenk, tot een bewys van myn dankbaar gemoed; en so 't enige verquikking aan Uwe gemoederen, vermoeid door Stads en Staats bestier, als handhavinge van d'Oost-Indise Maatschappye, kan toebrengen, sal ik my gelukkig agten, en den Hemel smeken dat deselve alle syne zegeningen over Uwe Personen en Huisgesinnen overvloedig gelieve uit te storten, en *Uwe Groot Agtbaarheden* lange tyd in gesontheit, tot voordeel van Stad, Staat en Maatschappye beware; terwyl ik my met alle bereidwillige gediensbaarheid in Uwe gunst aanbevelende, verblyve

Edele Groot Agtbare, wyse, voorsienige en seer bescheidene Heeren

Uwe ootmoedigsten Dienaar en
getrouwe Onderdaan

FEYKEN RYP.

AANSPRAAK VAN DEN DRUKKER

Aan den LESER.

Myn gedagten zyn niet, nieuwsgierige en goedgunstige Leser, met een lang voorberigt U tyd te doen slyten, en U veel opening van de voorvallen in de Reisen van NICOLAUS DE GRAAFF verhaald, te geven, maar U tot het Werk self te wysen, versekerd zynde, dat gy in 't doorbladen des selfs Uw genoegten sult vinden; dewyl daar in op een korte wyse, en met een eenvoudige styl, d'aanmerkelykste voorvallen, de gedenkwaardigste oudheden, de voornaamste Plaatsen, Volkeren en Regeringen, niet alleen van een, maar van alle vier gedeelten des Werelds U worden aangewesen. Ik segge op een korte wyse: want so den Schryver getragt had syn Werk op te pronken, en gelyk 't gemeen gebruik is, met enige verdigtselen te vergroten, 't selve konde ligtelyk tot een groot Boek aangewasschen zyn; maar de Schryver in tegendeel heeft alles wat naar enige onwaarheid sweemde, agtergelaten, en niets als dat hy selve bygewoond en gesien heeft, of hem van geloofbare menschen verhaald, aangeteikend. Dat de Schryver in syn Oost-Indise Spiegel de waarheid alleen ten doel heeft gehad, daar aan sal niemand, deselve maar gesien hebbende, kunnen twyffelen: want daar in word de gehele levenswyse en handeling so van de voornaamste als mindere soorte van menschen in Oost-Indiën naaktelyk ten toon gesteld, als hebbende alles selve bygewoond en gesien.

Ik geve U dan, nieuwsgierige Leser, dit Werk, op die wyse als ik 't heb ontfangen, met versoek, dat gy de drukfouten die U in 't selve mogten voorkomen, wilt vergeten, niet twyffelende of 't sal U aangenaam zyn; dewyl 't U van vele dingen, voor desen aan U onbekend, sal goede onderrigtinge geven, en verblyve UE: Dienaar en Vrind

FEYKEN RYP.

Uit myn Boekwinkel.

den 14 April, 1701.

OP DE
MENIGVULDIGE REIZEN
VAN
NICOLAUS DE GRAAFF,

Gedaan na alle Gewesten des Werelds.

W ie 's werelds grootte en wond'ren wil betragten,
En d'Aardkloot om wil reizen met gedagten,
Tot vergenoeging van syn lust en sin,
Sie GRAAF syn Reizen om gants d'Aardkloot in:
Hy, die sig aan de Heel-konst had verbonden,
Om die met eere t'oeff'nen op goe gronden,
Doet dat, waar 't zy, gelukkig; dog syn ziel
Wil vreemdheên sien, en t' zeewaard met de kiel.
Hy stapt dies dan na 't westen, dan na 't oosten,
En komt sig 't missen van syn land te troosten,
So maar syn weetlust, die steeds in hem brand
Sig kan verzaden in een ander land:
Dit doet hy; dog 't word niet by hem begraven.
Hij deeld de wereld mild'lyk van syn gaven;
En hebben d'INDIEN in 't Oost iets raar,
Men word het uit dit deftig Boek gewaar:
Daar siet men 't Ongeloof de Wetten geven,
En 't Heidendom wel afgebeeld na 't leven;
Hun pragt, regeering, land, en aard,
Is wel verwondering en beschouwing waard.
Is in WEST-INDIEN, in DENEMERKEN,
En 't woeste GROENLAND ook iets aan te merken;
Of geeft ITALIE, of 's Lands Oorlogs-vloot
Wat stofs; Hy toont het u hier naakt en bloot.
Dank heb dan sulk een deftig Schryver,
Die eeuwen nog zal leven door syn yver!
Dank heb dat Ligt der Heel-konst, en die Man,
In welkers SPIEGEL men sig spieg'len kan!

H. FOCKENS.

[1]

DE
REISEN
VAN
NICOLAUS DE GRAAFF,
Gedaan naar alle Gewesten des
Werelds

Beginnende 1639, tot 1687 inclus.

EERSTE REISE
naar Oost-Indien met 't Schip Nassauw,
van Hoorn

KORTEN INHOUD

Des Schrijvers begeerte tot de loflijke konst der *Chirurgie*, en Reislust om andere Landen en Gewesten te besigtigen. Verhuiringe tot *Hoorn*, en desselfs vertrek na *Texel*, en in Zee lopen. Krijgen een grote storm. Zijn in perijkel van sinken. Sien de *Canarise Eilanden*: en doen de *Soute Eilanden* aan. Passeren de *Linie Equinoctiaal*. 2 Matrosen springen buiten Boord. *Rotten* tot spijs aan de sieken gegeven. Sien de *Caap* de *Bona Esperance*. Komen in de *Tafel Bay* en verversen. Vertrek en komst op *Batavia*. Gaat over op verscheide Schepen en kruissen voor *Malacca*. Veroveren een *Portugees*. Landen, belegeren en veroveren *Malacca*. Gaan na *Achin* en lyd by de Rivier Schipbreuck. Staat en gelegentheyd van *Achin*. Alwaar de Koning sterft, en grote oproer is. Lijk-statie van de Koning. Gaat wederom na *Batavia*, en van daar na *Goa* en is in perijkel van Schipbreuk. Komen bij 60 *Portugaalse Fusten*. En geraken daer mede in een gevegt, jets aanmerkens waardig. Gaat over op een ander Schip. Komen voor *Goa* en nemen een grote Kraak. Een *Portugese* Paap gelubd. Tocht op *Zuratte*. Ongeluk door eerschoten. Word door een storm met Schip en goed aan Land gezet. Togt naar *Persien* en behouden aankomst. Togt naar 't *Rode Meer*. Wederkomst op *Batavia* en gaet na 't Vaderland. Komen aan *St. Helena*, een Verkens Jagt. Een *Chirurgyn* snijdt hem selve de Buik op. Komst in 't Vaderland.

1639 Nadat ik enige tijd tot *Alkmaar* by de konst der *Chirurgie* hadde geweest, en mijn Leer-jaren by *Ysbrand Coppier* uitgediend; bevinding mijn de lust de *Wereld* te besien; dewijl ik dagelijks veel van des selfs wonderheden hoorde verhalen, als ook om in de *Chirurgie* ondervinding te bekomen: en om daartoe te geraken men sig selfs most begeven in voornaame *Winkels* en groote *Hospitalen*, of in den *Oorlog* ter Zee of te Land; alwaar bysondere *accidenten*, *gewonden* en *gequesten* voorvallen, en daar treffelijke *operatie* werden in 't werk gesteld, door ervaren Meesters. Door deze reden beweegt zijnde om de *Wereld* en vreemde Landen te bezoeken, hebbe ik mijn in dienst van de *Geotroieerde Oost-Indische Maatschappie*

Lust om de
werelt te be-
sien.

Verhuiringe
tot Hoorn.

ter Kamer *Hoorn* begeven, om voor *Onder-Chirurgyn* na Oost-Indien te gaan, in 't laast van 't Jaar 1639. met 't Schip *Nassaw*, zijnde 't selve Jaar doen de groote Zee-slag in Duins, tussen de Spaanse Admiraal *Ant. Ocquendo* met 67 zeilen, ende onse Nederlandse Zee-magt, onder den *Heer Admiraal Tromp* geschiede. Welke Spaanse 't meestendeel van de onse wierd vernield: alles tot een lange Reise van noode klaar gemaakt, vertrokken van *Hoorn* na *Texel* met een Ligter aan boord ¹⁾, en vonden ons schip nevens nog vier andere Schepen by na rede te vertrekken; als voor de Kamer van *Amsterdam*, *Maria de Medicis*, *Wesel*, *Hollandia* en 't *Jagt Franiker*; en voor de Kamer van *Hoorn* t Schip *Nassaw*.

Het Schip *Maria de Medicis* was Admiraal, waarop commandeerde *Joost Schouten* ²⁾ van *Rotterdam*, gaande voor *Raad van Indien* naar *Batavia*. Welke *Schouten* Anno 1645 ³⁾ op *Batavia* openbaar om zijn Godloose en vuile Schelm-stukken is verbrand.

Ons Schip *Nassaw* was een oud Schip, ouder Wets gebouwd, op de zijden met toorentjes ⁴⁾, en hadde verscheide voyagien gedaan: waren gemand met ontrent 300 Zielen en 34 stukken Kanon, en met alles wat op een lange reis van noden mogt zijn versien, zijn met een labber koelte en Noord-ooste wind, op den 6. Januarij ⁵⁾ gelijklijk in Zee gegaan, stellende onse koers na *Hitland* ⁶⁾ en voorts agter *Engeland* en *Yrland* om, hadden veel armoed, ellende, storm, onweer ende groote tegenspoed, koude en 1640 ongemak; soo datter veel van de maats in de Koy vielen, en verscheiden stierven: geraeckten doen ook van de andere Schepen, dog zijn naderhand weder by deselve gekomen.

Krygen een
sware storm.

Op de hoogte van de *Zorlings* ⁷⁾ kregen wy een groote storm, dat wy alle dagten met Schip en goed te vergaan; 't waide heel sterk en de Zee ging Hemels-hoog, kregen somtijds zware stortingen van waater, de Zeilen vlogen aan flenters van de Ree ⁸⁾; ja datmen qualik konde sien, waer stuk of lap gebleven was. De Roerpen brak in 't Roer kort af, waar door 't Roer soo grouwelijk gints

¹⁾ aan boord, lees: naar ons schip.

²⁾ De schrijver van een veelvuldig herdrukte en vertaalde verhandeling over Siam. Zie Tiele, no. 980.

³⁾ 11 Juli 1644. Het vonnis komt voor in D. van Lier, Reis schip Nieuw Delf.

⁴⁾ Een bekend schip met torentjes was Tromps vlaggeschip „Aemilia”. Men vindt een goede afbeelding hiervan op een grisaille van Van der Velde (nr. 2457) „Slag bij Duinkerken”, in het Hist. Scheepvaart Museum te Amsterdam.

⁵⁾ Het „uitloopboekje” geeft als datum van vertrek dezer schepen onder Joost Schouten, 29 April 1639.

⁶⁾ Shetland-eilanden. — ⁷⁾ Scilly-eilanden. — ⁸⁾ Ree = ra.

en weder quam te slaan, dat wy vreesden voor 't uytbarsten van 't agter steven, 't welke wy met kettingen en talien mosten vast sorren; kregen ook een groot lek voor inde boeg door 't stampen en 't zwaar nederdrukken van 't galioen ¹⁾ en boegspriet, die wij genoodzaakt wierden af te zaagen, en hadde zoo veel wy met al de pompen en balien konden gaande houden, om 't Schip boven te houden. Zijn in perikel van te sinken.

Onse Boot en twee swaare stukken onder de overloop ²⁾ slingerden uit de talien en sor-touwen, van 't eene boord tot 't ander, waar door twe maats om 't leven, en verscheide zwaar'lijk gequest wierden. De storm duurde drie dagen agter een eer 't weder bedaarde, en doen begon de Zee allenskens te stillen, en wierd alles wat verbroken en schadeloos ³⁾ was op de beste wijze hersteld, ende door Gods hulpe wederom klaar gemaakt. Siet aldus waren de beginsele van mijn eerste Reise, die hem niet seer soet nog aangenaam instelde.

Sagen enige dagen daar na twee Zeilen, 't welke wij meenden onse afgedwaalde makkers te zijn; maar by deselve komende, bevonden 't twee *Engelse Barbados-vaarders*, geladen met *Suiker* en *Toebak* etc. hebbende de wil naar *Engeland*.

Onderwijlen onse koers ende reis vervorderende, sagen de Eilanden van *Canarien*, die wy met een goede wind passeerden, en stelden ons koers om de Zuid. Ook wierd by de Scheepsraad goed gekeurd de *Soute Eilanden* ⁴⁾ aan te doen, vermids wy dagelijks van koude en ongemak veel sieken en doden kregen. Dus liepen wy aan de *Zoute Eilanden* leggende op 17. grad. O. min. N: brete en 351. grad. O. min. lengte ⁵⁾, te weten 't Eiland *Santo Vincent*, in wiens Bay wy ankerden, en gingen enige van ons Volk aan Land bokken vangen, die daar overvloedig zijn, dog hebben geen Menschen vernomen. Enige van ons Volk visten, andere plukten groente, ende d'overige doende het Schip te herstellen. Hier eenige dagen doorgebracht hebbende, staaken wederom 't Zee om onse reis voort te setten na de *Linie Equinoctiaal*, daar omtrent wy lange in stilte dreven en veel Hayen vingen. Passeerden eindelijk de *Linie Equinoctiaal*, maar ons Scheeps-Volk begon dagelijks we-

Passeren de Canarise Eilanden.

Komen aan de Zoute Eilanden. St. Vincent.

¹⁾ Galioen d. i. de ranke uitbouw voor aan den boeg der toenmalige schepen.

²⁾ Het gedeelte van het opperdek tusschen halfdek en bak.

³⁾ beschadigd.

⁴⁾ Kaap-Verdische eilanden.

⁵⁾ De lengte gerekend ten opzichte van Gran Canaria. Zie Oost-Indise Spiegel p. [59]: Van 't Eyland *Canaria* telt men de lengte der graden Oost en West.

der hoe langer hoe meer te klagen. De Scheurbuik, Rode-loop en [4] Watersugt heerste dapper onder 't Volk, als ook Hooft-pijn, 1640 Brandende koortsen, Kranksinnigheyd en Rasernije was alhier de gemeenste plage, niet tegenstaande wat remedie onse *Opper-Chirurgyn Willem van Hoorn* aanwende om de nood-lijdende te helpen; 't was al te vergeefs, de Ziekten vermeerderden, en sturven veel van ons Volk, sommige seer ellendig, 't was niet anders dan of de pest in 't Schip was, en of de menschen dul en rasend waren; also dat men de sommige in haar Kojen most vast binden: twee maats in so een rasernije sprongen buyten boord en verdronken; nog een was bijna de Schutpoort uitgekropen, eermen zijn voor-nemen konde beletten; alsoo dat op alle dese sieken wel moste gepast worden. Een van onse Soldaten siek leggende stak sig selve met een mes, dat hy by sig verborgen hadde 7 steken in de borst, daar afhy terstont is gestorven: vele vielen de tanden uit de mond wegens Scheurbuik, en haar tandvlees was hoog, swart en verrot, dat wy dagelijks mosten afsnijden en wassen. Veel quade en kan-keragtige *ulceratie* ¹⁾ sag men onder ons Volk. Onse darde Stuurman wierd door 't losslingeren van onse Boot zijn been verpletterd, en twee matrozen ende konstapelsmaat door 't vast zetten van de stukken, aan handen en voeten gequest.

Twee Matro-
sen springen
buiten boord.

Ratten tot
spijs voor de
Sieke tot ver-
versing.

Alsoo wy in lange geen ververssing gehad hadden, so vingen enige van ons Volk alle nagten met strikken en Rotte-vallen alle *Rotten* die zy konde bekomen, deselve de kop, staart ende pooten af, en 't ingewand daar uit gedaan, gevild en snagts in 't want gehangen, wierden met water, wijn, rijs, suiker, en specerie gekookt, en inde panne geroost, aan de sieken tot verquikking uit gedeeld, en smaakte seer goed.

Onderwijle passeerden wy de schaadelijke droogte *Abrolhos* ²⁾, leggende op 18. graden Zuiderbreete en 343. grade 14. minuiten langte. Hier voor word een generale danksegging gedaan, en krijgen elk baks volk een kan Spaanse wijn ³⁾.

Onse elende en droefheid nu op 't hoogste, en geen uitkomst naar menschen oogmerk siende, heeft God Almagtig, wiens goedertierenheid over ons arme menschen is van geslagte tot geslagte, ons al te samen seer verblijd, en 't hooge Land van de *Caap de bona*

Sien Land,
zijnde de Caap
de goede Hoop.

¹⁾ d. i. zweren.

²⁾ Port. = riffen waarop branding staat. Voor de beteekenis „Open uwe oogen” zie Itinerario van J. H. v. Linschoten (ed. Kern) I p. 12, noot 2.

³⁾ Een der oorspronkelijke vormen van het latere Neptunus feest.

Esperance laten aanschouwen, leggende op 34. graden 20. minuten Zuiderbreet en langte 38. graden 0. minuten.

't Is onuitsprekelijk te beschrijven, wat vreugde en blijdschap datter onder 't Scheepsvolk gehoord ende gesien wierd: die lam, kreupel en pas uit de Koy komen konden, quamen boven om 't Land te sien, maar zijn niet alle aan Land gekomen, die 't zelve sagen; want niet konnende, vermids de verscheidentheyd der tegenwinden in de Bay komen, stierven onderwijle enige van 't Scheepsvolk. Ten laasten wind en weder ons dienende, quamen voor de Bay, alwaar in stilte drijvende, onmagtig waren ons Schip

[5] te bestuuren en binnen te brengen; dog eenige van onse medemakkers, die enige tijd aan de *Caap* hadde gelegen, ons siende onmagtig ons selve te redden, komen met haar Boots en Sloepen en slepen ons in de Bay: voor welke weldaad wy God eeuwige dankbaarheyd schuldigh zijn.

Komen aan de
Kaap in de
Bay ten anker.

1640 Vonden alhier een wild woest en onbewoond Land, niet als dorre Klippen, Hemels-hooge Bergen, vervaarlijke Spelonken en groote Valeyen, hier en daar met Boomen, Kreupele-bos, Helm en Gras bewassen, men siet *Ooft* nog *Fruithoomen*, *Zaat* of *Tarwe*, en anders niet als eenige *Aerdworteltjes*, die de Inwoonders eten: ook *Huis* nog *Hof*, of enig teiken van enige Christelijke zedigheid! niet anders als wilde Heidense, vuile en stinkende Menschen, die haar naaktheid met Schaape-vellen dekten, en van God ofte zijn gebod niet wisten, en de Beesten in alle haar zeden, beter dan Menschen gelijk waren.

Sloegen alhier onze Tenten van Zeilen gemaakt op, en deselve met een aarde wal omtrokken hebbende, versorgden den ingang met twe Steen-stukken, voor d'aanloop der *Hottentots*.

De sieken alle aan Land gebracht, gingen de gesonden sommige met de Zeegen uit vissen, sommige plukten groenten, en de *Hottentots* bragten daagelijks Koe-Beesten, Schaapen, Schil-padden, Vogel-struis-eiren, Suiker, Wortels en andere verversing, die de Wijven haar voor Korallen, Messen, Arm-ringen, Spiegeltjes, Koper, Yserdraad, en andere snuisteringen ruilden, en ons dapper mede ververstten, en op de been hielpen.

Alwaar wy ons
ververssen.

Niet tegenstaande alle verversing en aangewende vlijd, zijn'er nog enige gestorven en aldaar begraven; dog schoon wij deselve diep genoeg in d'aarde hadden bedolven, sag men smorgens de lijken uit de gedolven Graven gehaald, en hier en daar op 't Veld verscheurd en halv' op gegeten vande wilde *Boshonden*, *Jakhal-*

sen, *Leeuwen*, *Tygers* en andere *Wildgedierte*, dat sig daer in die tijd veel onthield.

Maar na dat de Heer *Rietbeek* Anno 1656 daar een Fortes benefens enige Huizen heeft doen bouwen ¹⁾, is 't *Wild gedierte* te met verjaagd en verminderd, hoewel' er nog somtijds *Leeuwen* en *Tygers* werden geschoten en gevangen.

Vertrek van de
Caap. Enige tijd aan de Verversplaats, *de Caap de goede Hoop* gelegen, en 't Schip van alles voorsien, en 't volk ververst hebbende, zijn wederom in zee gestoken, om onse reise na *Batavia* te vervorderen. Liepen op de Zuiderbreete van 36. graden, en stelden onse koers op de Eilanden *St. Paulus* en *Amsterdam* ende vervolgens na de kust van *Java*, passeerden kort daar na de *Straat Zunda*, leggende op de Zuiderbreete 5. graden 50. minuten, en lankte 121. graaden 45. minuten, en zijn door Gods genade voor de Stad *Batavia* op den 10 September 1640 behouden aangekomen ²⁾ nadat wy 80 man verloren, en 8 maanden en 4 dagen uit Texel hadden geweest.

Komen op Ba-
tavia.

Voor *Batavia* zijnde, wierd de Militie des anderdaags aan Land gebracht, en kort daar aan 't andere volk, so Officiers als Matroo- [6] sen hier en daar op andere Schepen verdeeld, en op togten naar 1640 andere Gewesten van *Asia* gesonden.

Gaat over op 't
Jagt *Koukerken*,
en daar na op
't *Zeepaard*. Ik wierd overgezet op 't Jagt *Koukerken*, en enige tijd daarna op 't Jagt 't *Zeepaard*, zijnde beide oude Jagten, nergens toe bequaam als om koraalsteen en hout van de *Aghnites Eilanden*, tot opbouwinge van de nieuwe Kerk, Stads Wallen, Bolwerken, Burgwallen, Bruggen en diergelijke werken meer, te haalen: daar daagelijks veel seere beenen en quade *ulceratien* voorvielen; vermits het volk alle dagen in de koraalsteen, houthakkery, door distelen en doornen moeste lopen en swaar arbeiden.

De Konstapels Maat op 't Jagt *Koukerken*, wierd van een sware balk zijn gantse voet verpletterd, datse most afgeset worden, dog stierv' niet lang daar na, vermits hem sware kramptrekkinge over quamen, dat daar in sulken gelegenheid ligtelijk gebeurt.

Gaat op 't Jagt
de Draak na
Malacca. Onse *Opper-Meester* was doenmaals *Coenraad van Bremen*, een goed *Chirurgyn*, daar ik mede overging op 't Jagt *de Draak*, zijnde

¹⁾ Het fort „De Goede Hope” werd den 15den Mei 1652 gedoopt. Den 13den Oct. 1653 meldde van Riebeeck aan de Kamer Amsterdam de gereedheid van het fort. (Dagverhaal I p. 27. Godée Molsbergen, Jan van Riebeeck, p. 90).

²⁾ Het „Daghregister gehouden in 't Casteel Batavia” van 1640—1641 beginnende met 10 September, vermeldt de aankomst der „Nassau” niet. Het register 1639—'40 is verloren gegaan.

een *Portugese Fust* ¹⁾. Met dit Jagt gingen wy onder zeil van *Batavia* na *Malacca*, ons by de *Hollandse Oorlogs Vloot* te vervoegen, die sig gereed maakte *Malacca* te belegeren ²⁾.

Ontrent *Jamby* komende, ontmoete ons een onvrye *Jonk*, die 't op de vlugt settede; dog als sy sagen dat wy haar hard naderden, lieten de *Jonk* drijven en vlugten met de Boot, mede nemende als 't gene sy gereest en 't beste konden bergen.

Dese *Jonk* door onse Schipper *Donselaar* ³⁾ en vordere *Scheepsraad*, met een Onderstierman naar *Batavia* opgesonden, wierd bij de *E: Raaden* van *Batavia* vrij verklaard.

Onse Reise na *Malacca* vervorderende, quamen aan de *Aquades* ofte *Water Eilanden* ⁴⁾, een weinig van *Malacca* gelegen; alwaar wy de gantsche Vloot vonden, die haar daaglijks tot 't belegeren der stad gereet maakten.

Wy, benefens enige ligte Jagten wierden geordonneerd voor *Malacca* te kruisen, en haar alle toevoer te beletten ⁵⁾.

Hier enige dagen gekruist hebbende, komt'er in de morgenstond, omtrent de *Caap Raakado* ⁶⁾ een Portugees Scheepjen by ons, van *Goa*, vol volk, so mans als vrouwen en kinderen, die in *Malacca* meenden te wonen; niet wetende dat 't also met *Malacca* gesteld was. Sy boden groote tegenweer, en maakten in ons Jagt drie dooden en agt gequesten, en sy hadden vier dooden en eenige gequesten; dog waren eindelijk door onse sterke aanvallen genootsaakt haar Scheepjen over te geven, dat wy terstont na de Admiraal bragten, en wierden de Portugesen op de Scheepen ver-

Komst in de
Straat Banka.

Nemen een
Portugees
Scheepjen.

¹⁾ Port. fusta, een klein roei- of zeilschip.

Afbeeldingen van fusten o.a. in alle oude Nederlandsche uitgaven van het *Itinerario* van Linschoten op plaat 11 naast p. 46b en in „De eerste Schipvaart”. (Deel VII der L. V.) op plaat 27 naast p. 132.

²⁾ In de „Instructie voor den Commandeur en sergeant-Majoor, den Heer Adriaen Antonisz. en zijnen Raad, vertrekkende . . . naar des vijands fortresse en stad *Malakka*, om deselve bij Godes toelating te bemagtigen” (Berigten Hist. Gen. Utr. 1e deel, 1e stuk. Tweede serie, 2e deel, 1e stuk. pag. 391 e. v.), wordt het jacht de Draak met name genoemd.

³⁾ Donselaer wordt genoemd in het rapport over de inname van *Malakka*, van Caertekoe aan van Diemen, bij de beschrijving van de opstelling der *Bataille*: „daer onder waren 12 man met granaten, daar paste op Schipper Donselaer.” (Berigten Hist. Gen. a. b. p. 215).

⁴⁾ Groep van zes eilanden, 7 mijl Z.O. van *Malaka*.

⁵⁾ „Zoo dient omtrent *Cabo Rachado* en elders de passage wel bezet, om als gezegd, het secours van *Goa* te weren en van *Malakka* af te snijden, daartoe ten wederzijde vigelante wakkere officieren employerende”. (Instructie a. b.).

⁶⁾ Kaap *Rachado* (d. i. gespleten kaap) 30 mijl W.N.W. van *Malakka*.

De Auteur
door een val op
't hoofd ge-
quest,

deeld. Op dese Reis hadde ik mede een groot ongeluk, also enige maats aan de steng bezig zijnde, een nieuwe vleugel op te setten, is 't stoeltje ¹⁾ daar de vleugel op staat, door ongeluk uit haar han- [7] den van boven op de overloop gevallen, ende stuitede wederom van de overloop buiten boord: ik by geval agter de mast staande, viel dit hout met een schampschoot op de linker zijde van mijn 1640 hoofd, waar door ik plotslijk ter neder viel, en lange sonder sien of spreken lag; dog een weinig by mijn selfs komende, is de wonde bij *Mr. Coenraad* verbonden, zijnde 't *Cranium* ²⁾ of *Bekkeneel* gants ingebogen en gebroken, daar hy na enige daagen verscheide losse beenders uit ligte, en heeft de wonde met Gods hulpe in korte dagen so ver gebragt, dat gelukkig ben genesen.

Landen voor
Malacca.

Nu alles tot de belegering van *Malacca* gereet, gingen met de gantse Vloot soo dicht in een Halve-maan voor de Stad leggen, dat niet een Schip uit of in konde komen. Alle Soldaten en enig Boots-volk wierd onder 't faveur van 't Geschut met sloepen en boots aan Land gebragt, terwijl die van de Stad, als ook van onse Schepen geduurig op malkander schoten, en veel van ons volk wierd in 't landen van de Portugesen, die haar hier en daar in 't kreupelbos verborgen hadden, ter neder geleid ³⁾.

Veroveren Ma-
lacca op den 12
Januarii 1641.

Eindelijk geland, wierden in slagordre gesteld, en wierpen enige Schansen, en twee Batterien tegens den vyand op: vermeesterden 't Witte klooster op den berg; ja benauden de Stad soo te water als te lande, dat sy door gebrek van toevoer, door hongersnood en andere armoede genoodsaakt wierden dese outberoemde Stad naar een belegering van vijf maanden en twaalv dagen, op den 12 Januarii 1641 aan d'onse over te geven ⁴⁾. Wy verlooren in dese belegering ontrent 1000 man, soo blanken als swarten, en hadden daar by veel sware patienten en gequesten; ook wierden verscheide armen en beenen afgeset; sommige was de pan van 't hoofd doorboord, en andere operatien, te lang alles te verhalen, gedaan. Evenwel om de Leser zijn begeerte te voldoen, hebbe dit nog in 't bysonder aangeteikend; namelijk, dat 12 Soldaten met een Corporaal op buit uitgaande, na de woning van een Portugees,

¹⁾ Een houten kruis aan de top van de steng, waaraan de vleugel (vlag, waker) was bevestigd.

²⁾ Schedel.

³⁾ Zie hierover uitvoerig de missive van Adriaen Antonisz en Pieter van den Broecke, van 15 Oct. 1640 aan Commandeur Dominicus Bouwens voor Goa. (Ber. Hist. Gen. als boven p. 155—156).

⁴⁾ Moet zijn 14 Januari 1641. (Ber. Hist. Gen. als boven, p. 206—208).

een weinig van de stad gelegen, van een trouw Portugesen, die in 't bos verborgen lag, betrapt, en vijf Soldaten van de onse wierden dood geslagen, en een swaarlĳk gequest, en de rest op de vlugt gejaagd. De vlugtelingen dese tĳding brengende, werd terstond een Sergiant met 25 andere Soldaten derwaarts uitgesonden, en daar komende, vonden geen *Portugesen*, als twe liĳken van deselve, en vijf doode *Hollanders*, en een persoon die by de voornoemde vijf doodgeslagene swaarlĳk gequest lag, alsoo de *Portugesen* meenden dat hy mede dood was, en daarom van haar verlaten.

Miraculeuse
quetsinge eens
soldaat.

Dese gequeste persoon, onse Soldaten siende, bad deselve dat sy hem voort wilden dood schieten, also hy meende niet genesen te konnen worden, 't welk geweigerd, hebben hem met een hangmak ¹⁾ in onse Tente gebragt, alwaar hij gelukkig is genesen; uitgeseid dat deselve een stijven arm behield. De Patient hadde twee [8] schoten door sĳn Borst; den ene by 't Borst-been ingaande, quam 1641 aan de regter zĳd wederom uit: de tweede voor onder 't Sleutel-been ingaande, ging agter boven by 't schouderblad uit: Ook een schoot door sĳn regter arm: twe houwen in 't Hooft, sĳn regter been was gants aan stukken geslagen, 't welk d'oorzaak was dat hy is blijven leggen, en met d'andere vlugtende soldaten niet voort konde komen.

 Haar dooden, van hongersnood gestorven, geschooten of anders gesneuveld, waren veel grooter van getal als de onse; want wij, behalven Vrouwen en Kinderen, niet meer als 400. weerbare Mannen in dese sterke en van ouds vermaarde Stad vonden; dog bequaamen 70. metale Stukken zwaar geschut, beneffens veel buit en rĳkdom.

Nog enige tĳd voor Malacca gelegen hebbende, wierden de schepen wederom hier en daar versonden. Wy met 't Jagt *de Draak* zeilden van Malacca na 't konĳrĳk *Achin*, gelegen op 't Noord-einde van 't Eiland *Zumatra*, en verzeilden op de klippen van 't Eiland *Pouleway* ²⁾ ontrent 3. mĳl van *Zumatra* ons Jagt, dog vlugten in onse Sloep ende roeiden naar de Rivier van *Achin*, alwaar wy door de groote storting en branding van de Zee, 't onderste boven wierden geworpen; 8. man van d'onse verdronken, en ik

Gaan na Achin

¹⁾ Verg. het Port. „Maca” en Sp. „hamaca”. De overgangsvorm „hangmak” tussen „hamaca” en „hangmat” vindt men ook in het Journaal van de Ruyter op 30 April 1659. (Uitgave Grove.) Volgens de door „La Real Academia Espanola” uitgegeven „Diccionario de la lengua castellana” is het Sp. „hamaca” afkomstig van het Nederl. „hangmat”!

²⁾ Poeloe Weh.

ben beneffens d'overige met stukken van planken, riemen, vaten en andere goederen, behouden aan Land gekomen, daar wy naakt en bloot twee dagen en twee nagten in een Wildernisse sonder eten of drinken doorbragten. Enige van onse maats nog tontel en vier-slag by haar hebbende, maakten vuuren van takken van Boomen en hout dat zy daar vonden, en settende ons samen daar rontom, haalden de aandrijvende goederen op 't Land, en bedekten onse verdrinken makkers met aarde: maar alsoo wy sonder schop of spaade, en om de klipachtige grond niet diep konden delven, waren de Lijken smorgens van 't wild gedierte dat aldaar by menigte gevonden wierd, wederom uitgegraven en op gegeten, insonderheid van Tijgers en Jak-halsen, die wy by menigte sagen lopen; dog dorsten ons, vermids de groote vieren niet digte by komen. Onderwile wierd ons Sloepje klaar en vaardig gemaakt, met welke wy de Rivier op tot aan de Stad *Achin* voeren, en ons wedervaren aan 't Opperhoofd *Jacob Compostel* ¹⁾ verhaald hebbende, heeft ons gesamentlijk daar gehouden, en yder na zijn hoedanigheid en daar hy toe bequaam was te werk gesteld, tot tijd en wijlen 't Jagt *Limmen* aanlande, daar ons Volk wierd opgezet: maar mijn heeft 't Opperhoofd een wijl by hem gehouden, om 't kantoor als Ondermeester te bedienen, 't welk een ligte saak was, alsoo maar agt *Hollanders* in de Logie tot de handel van de Compagnie waren, welke voor 't meerendeel bestond in *Goud-draad*, *Porcelain*, *Noten*, *Nagelen*, *Foelie*, *Zijde gemaakte werken*, en in *geslepe Diamanten*: daar sy ons weder voor leverden *Peper*, *Goud*, *Swavel*, *Salpeter*, *Koe-huiden* en andere waren.

De Stad van *Achin* is gelegen op 't Noordeinde van 't Eiland *Zumatra*, op de breete van 5 graden, 30 minuten beneden de *Linie* [9] *Equinoctiaal*, en 116 graden 0 minuten langte, op een vlakke 1641 grond; omtrent 3 mijlen van 't Gebergte, lopende een Rivier van 't selve met een elboog door de Stad, die met 2 a 3 takken in de Zee ontlast. De Stad is van weerszijde van deze Rivier geboud: 't grootste en voornaamste deel leid aan de N. West zijde, en de meeste huizen zijn van ried, bamboesen, ook eenige van steen; dog altemaal op stutten van bamboesen, staande enige 4 voeten, andere 5, ja sommige 6 en meer voeten van de grond, vermids de sterke af-

¹⁾ Jacob Compostel bleef tot 10 Augustus 1642 opperhoofd op Atjeh. (Bouwstoffen III p. 48—49). „Den oppercoopman, Jacob Compostel, was ten hove aengenaem ende wel gezien, connende sich met de Maleysers seer wel voegen.” (Dagregister 1640—1641, p. 425).

wateringe en hoge watervloeden gemeenlijk eens en somtijds tweemaal in 't jaar de stad onder setten, datmen met schuiten van 't ene huis tot 't andere moet varen. *Achin* heeft ontrent twee Duitse mijlen in zijn omtrek, onbemuurd, en sonder Schansen of Bolwerken; dog men siet buiten de stad hier en daar een vervallen Sterkte, en enig schoon metaal Geschut van de Affuiten in 't zand leggen, dat sy eertijds van de *Portugesen* en de Koning van *Jahor* hebben genomen. In de stad zijn twe grote Markt-plaatsen; een in 't midden, en d'ander aan 't bovineinde der selve, alwaar *Indi-aanse*, so *Moorsche* als *Heidense* Kooplieden met alderhande Waren te koop sitten. Ook zijn daar verscheide *Heidense Pagoden*, en *Moorsche Tempelen* en een groot *Koninklijk Paleis*, heerlijk en groot na de Indiaanse wijze, meest van steen, met treffelijke wooningen geboud, en met tuinen versien: daar in zijn schone Piramiden, verscheide Grafsteden van d' overledene Koningen, Fonteynen, Waterlopen, en een groot Vrouwen-huis, daar de Konings Vrouwen, die men seide dat over de 7 of 800 zijn, door gelubden bewaard worden, 't welk ligt te geloven is: want 't zy dat hy met olifanten uit rijdt, of met Vaartuigen op de Rivieren sig verlustigt, is altijd met een groot getal Vrouwen omringt, gelijk wy menigmaal gezien hebben: en zijn dese *Achinders* en *Sumatraanse* Inwoonderen in haar manier van leven, kleeding, dragt en Godsdienst, als de *Javanen* en *Maleyers* haar nagebuiren ¹⁾).

In de tijd dat ik in *Achin* lag, is de *Koning* overleden ²⁾ veroorzakende een groote opschudding onder de Grooten, waar door veel volk om 't leven geraakte: en wy onse Logie vier a vijf dagen gesloten hielden: want ider wilde Koning zijn. Eindelijk wierd de *Koninginne* uitgroepeu als *Regente* van 't *Koningrijk*, en heeft ook veel jaren na die tijd als een treffelijke Vorstin geregeert ³⁾.

Ondertusschen wierd de Lijkstatie van den overleden toebe-reid, en met Koninklijke pragt uitgevoert ⁴⁾: deselve bestond in

Koning van
Achin sterft.

Lykstatie des
Konings van
Achin.

¹⁾ Zie voor Atjeh in 1637 (22 April tot 2 Mei) The Travels of Peter Mundy, Vol. III, part. I, p. 116—137. (Hakluyt Society, second series no. XLV, 1919.)

²⁾ Sultan Iskandar Tsani, overleden 15 Februari 1641. (Dagregister 1640—'41 p. 322). Zie over de troonsopvolging uitvoerig Bowrey, Countries round the Bay of Bengal, p. 295 e.v. ³⁾ Tadj al-alam, regeerde tot haren dood, 23 October 1675.

⁴⁾ Valentijn (V. Sumatra, p. 8) neemt bijna woordelijk de beschrijving der begrafenis in 1641 van de Graaff over, doch laat haar betrekking hebben op den in 1636 overleden Sultan Iskandar Moeda. Dit geeft Marsden (History of Sumatra, p. 446—447) aanleiding te vermelden dat groote verschillen bestaan in Europeesche en Maleische bronnen omtrent den datum van overlijden van Iskandar Moeda. Zie ook Travels of Peter Mundy. Vol. III, part. I, p. 119—120.

een groot gevolg van Princen, Heeren en Edelen, nevens 260. *Oli-phanten*, altemaal met *kostelijke zijde*, *goud lakens* en *geborduurde kleeden behangen*. Wiens tanden enige met goud andere met silver waren overtoegen: andere met vierkante huisjes en kostelijke tenten op haar rugge, daar veel *Vendels* met *silver* en *goud* doorwerkt afhingen. Ook enige *Rinoceros* en Persiaanse *Paarden* met *silveren* en *goude tomen*, en kostelijke kleeden toegerust. En menig- [10] te van des overlede konings *Vrouwen*, die de trein en rousleep ver- 1641 meerderden. En aldus wierd 't Lijk in de Kist van *Tambago Soosa* ¹⁾, dat is, halv' *goud* en *koper*, met alderhande *goude lakense kleeden* behangen, naar 't Agterhov' by zijn Voor-vaders begraven, en honderd dagen van zijn *Vrouwen* en *Bysitten* beweend, en dagelijks alderhande *spijs*, *drank* en *toebak* gebragt, als of hy leefde, 't welk van dese Wijven haar klaag-uuren geëindigt zijnde, met vreugde wierd op gegeten.

So haast was des *Konings Lijk* niet inde Graf-stede geset, of twee *silvere Kamer-stukjes* ²⁾ wierden afgeschoten waarop al 't Geschut in *Achin* de gantsche nagt gelost en afgeschoten wierd, met geduurig geroep; *God bewaar de nieuwe Koningin*, en daar mede was alles in rust en vrede.

Op dit Comptoir enige tijd gelegen hebbende aanlande van *Batavia* 't Jagt *Franiker*, mede brengende den Heer *Schouten* ³⁾ als afgesant aan de Koninglijke regering van *Achin* gesonden, en sijn saken in enige dagen verrigt hebbende, vertrok met 't selve Jagt naar *Batavia*, waar op ik mede geordeneerd wierd. Op *Batavia* komende ⁴⁾ vond mijn Moeders Broeder *Dirk Bollus*, welke in 't kort voor Oppelhoofd met de Jagten *Limmen* en *Venlo*, naer de *Male-*

Gaat op 't Jagt
Franiker.

¹⁾ Valentijn (t. a. p.) spreekt van „een kist van Sowassa, een metaal uit koper en goud bestaande, en bij de Inlanders voor veel waardiger als zuiver goud gehouden”. Verg. tembaga (Mal.) = koper, tambaca (Port.) = o.a. metaal, samengesteld uit goud, zilver en koper, tombac (Fr. en Eng.) = 86 % koper, 14 % zink, soewasa (Mal.) = alliage van een of twee deelen goud, en één deel koper. Zie Pijnappel, p. 198.

²⁾ Kanonnetjes uit twee stukken bestaande, die door metalen banden, stropen als anderszins, aan elkaar verbonden werden. Het achterste stuk, de „kamer”, bevatte de buskruitlading; in de „ziel” van het voorste stuk werd de kogel geschoven. Ter bevordering der vuursnelheid behoorden dikwijls bij één voorstuk verscheidene kamers, die te voren met buskruit gevuld werden. De Spanjaarden noemden deze stukken *pieças de camera*, de Portugeesen *pieças de braga*. Zie de Jonge, *Gesch. Ned. Zeew. 2e druk*, I, p. 67—69, en voor teekeningen *Mariner's Mirror* 1920, afl. 1.

³⁾ Zie p. 4, en Heeres, Corp. Dipl. p. 345.

⁴⁾ 7 September 1641. Dagregister 1640—'41, p. 422.

baarse Kust en *Goa* wierd gesonden, waar mede ik met 't Jagt *Limmen* van *Batavia* vertrok ¹⁾).

Maar eer ik verder dese *Malabaarse* togt beschrijve, sal ik een gebeurde saak aan den Leser verhalen. Op 't Jagt *Franiker*, waar mede ik van *Achin* na *Batavia* was vertrokken, hadden wy een Hoogduitse *Chirurgyn*, genaamt *Albert van Praag*: dese een groot liefhebber van dobbelen en spelen zijnde, en al zijn geld en goed verloren, heeft sig selve vervloekt, seggende: *So ik weer dobbel of speel, sal de Duivel een lid van mijn Lijv' geven*. Hy 't spelen niet konnende laten, kapt hem selve de agsterste vinger af, en werpt die buiten boord, seggende: *Sie daar Duivel, heb ik mijn belofte nu niet volbragt*; en trok doen aanstonds wederom aan 't spelen. O! *Godlose daad*.

Een meester
kapt zijn eigen
vinger af.

Met 't Jagt *Limmen* van *Batavia* vertrokken, zeilden langs *Zumatraas Westkust*, en soudon by na op de klippen by 't Eiland *Poele-baby* ²⁾ ons Jagt verseilt hebben: want waren tussen 't Eiland *Zumatra* en 't Eiland *Poele-baby* rontom in de klippen verward, en indien 't geen slegt water en moy weder hadde geweest, soudon daar oogenschynlijk niet afgekomen zijn; dog *Godt de Heer* versag dat ongeluk, en geraakten wederom uit 't gevaar. Voort zeilende, komen aan *Puntegale*, en van daar langs *Ceylon* en *Malabaarse Kusten*, passeren de *Kaap Commoryn*, *Tengepattan*, *Coilang*, *Calcoilang*, *Porka* en *Coechin*, tot voor *Calich* ³⁾, zijnde de Hooftplaats van de *Groote Zammorijn* ⁴⁾; alwaar wij in stilte drijvende, smorgens met 't aanbreken van den dag 60 *Portugese Fusten* of *Roeibarken*, een soorte van *Galeyen*, gewaar wierden, komende van de Kust van *Cormandel*, so van *St. Tome*, *Masel Patnan*, *Jaf-
[11] fene*, *Colombo Negomba* op *Ceylon* ⁵⁾ en andere plaatsen, zijnde ontrent 30 stuks met alderhande koopmanschappen van *Indien* ge-
1641 laden, en de resterende vol volk ende met ammonitie van Oorlog

Perykel van
schipbreuk.

Komen by 60
Portugese
Fusten.

¹⁾ 20 September 1641. (t. a. p. p. 444). Het jacht Venlo was reeds den 12den Juli vertrokken met de vloot die onder den commandeur Mathys Hendriksz. Quast van Batavia naar Goa onder zeil was gegaan. (t. a. p. p. 356). Zie ook P. A. Leupe. M. H. Quast voor Goa in 1641, in Bijdragen T. L. V. Nieuwe volgreks Ite Deel, 1859, p. 313.

²⁾ Poeloe Babi of Simaloer.

³⁾ Calicut.

⁴⁾ „Groote Zammorijn” is gedurende vele eeuwen de titel geweest voor den Vorst van Calicuten nabij gelegen landen. Zie over dezen titel uitgebreid Hobson-Jobson, p. 977 e. v.

⁵⁾ Zie voor al deze plaatsnamen o.a. de kaart voorkomende in: Dr. J. Aalbers, Rycklof van Goens, (p. 135). overgenomen uit Valentijn V.

toegerust, om d'eerste na *Goa* te bygeleiden. Wy met ons twee Jagten *Venlo* en *Limmen* ons best doende by haar te geraken, en hebbende de Koopvaardy van haar *Oorlogs-Fusten* afgescheiden, setten d'eerste alle zeilen by om te vlugten, en onder de wal van ons af te komen. De oorlogs-Fusten stelden haar in een halve maan in slagorder, behalven een, daar sy al dat goet was uitgenomen, en een Indiaan in deselve hebbende gelaten, die daar mede dwars in zee stak, van onse makker 't Jagt *Venlo*, Schipper *Roemer van Enkhuisen* wierd nagejaagd en genomen. Onderwijle hebben d'andere vyandelijke Fusten ons rondom bezet, en also 't stil wierd, kon 't Jagt *Venlo*, dat ontrent twee mijl t'zeewaards van ons was, door 't najagen van de eene Fust, niet weder by ons komen, geraakten met ons Jagt in een groot gevegt, van smorgens van 6 uren tot aan den avond. Ons Jagt geraakten twee maal in de brand, dog wierd tijdelijk geblust. Ons gantsche achterschip was als gesloopt, zeil en 't staande en lopende want, ront hout, en al wat' er om en aan was seer reddeloos geschoten: wy wierden tot twemaal van haar ge-entert, maar hadde goede voorsorge gedragen met 't stellen van twee vuur-kisten, die wij lieten springen. En met 't werpen van een menigte stink-potten en handgranaten, daar wy haar mede van boord afweerden; en naar enige van haar Fusten in de brand en in de grond geschoten hebbende, namen met groot verlies van vaartuigen en volk des nagts de vlugt. In de morgenstond konden wy niet een van haar Vaartuigen sien, door dien sy in 't vlugten sekere list gebruikten; namelijk. datse op same-gespijkerde planken brandende lantaarns latende drijven, wij die naar zeilden, menende dat wy haar volgden, maar vonden ons door dese list bedrogen; onder 't behulp der duisternis een andere koers stelden, waardoor sy ons zijn ontkomen, en sagen haar niet meer. Wij hadden in dit gevegt enige dooden en gequesten, onder andere twee maats met zabels de pan van 't hooft doorgeslagen; verscheide waren door 't schroot en moschet-kogels gequest; onse Corporaal *Servaa*s was met een kogel in de buik geschoten, so dat wy ons deel hier wel hebben gehad ¹⁾. Onse medemakker smorgens by ons komende, vervorderden onse Reise naar *Goa*, alwaar de *Schipper* en

Komen daar
mede in een
groot gevegt.

List by de Por-
tugesen ge-
bruikt.

Gaat over op
't Schip Nieu
Enkhuisen.

¹⁾ „De voornoemde jachten (*Venlo* en *Limmen*) rescontreerden 5 a 6 mijlen bij noorden de Caep Comarin sekere Portugese caffila, comende van de cust, sterk 44 fregats waeronder 16 oorlogs (houdende de resteerende onder wal) tegens de welcke hadden slaeghs geweest, drijvende deselve op de vlucht sonder tot bemachtinge te connen comen”. (Dagregister 1641—1642 p. 224).

Koopman van 't Jagt *Venlo* wierden afgeset. ¹⁾ Enige dagen voor *Goa* gelegen hebbende, wierd ik van 't Jagt *Limmen*, op mijn verzoek, overgeset op 't Schip *Nieuw Enkhuisen*, met 't welke ik na *Suratte* en *Persien* soude vertrekken, maar mosten de *Bay van Goa* nog enige tijd beset houden met seven schepen; namelijk 's *Hertogenbos*, *Wesel*, *Hollandia*, *Egmont*, *Wassenaar*, *Nieu Enkhuisen* en de *Fluit 't Vliegende Hert*; welke laatste een weinig van de wal kruissende, een *Portugesen Kraak* gewaar wierd, en enige [12] zein-schoten aan ons gedaan hebbende, met de *Kraak* na de wal 1641 zeilden. Wy met de andere Schepen dit siende, ligten onse ankers, en in een linie naar deselve zeilende, hebben hem aan boord geklampt, en naar een hard gevegt, met verlies van wederzijds veel volk, veroverd: want op ons Schip waren verscheiden de armen en beenen stukken geschoten, die wy op de bequaamste wijze afsetteden ²⁾).

Veroveren een
grote Kraak.

Enige van haar gevangenen, beneffens de dooden, wierden aan Land gebracht, en d'overigen op de Schepen verdeeld, en naar *Batavia* gesonden. Onder dese gevangene waren enige grote Heeren, *Vidalges* ³⁾ *Kruis Heeren*, *Jesuiten* en *Papen*, die bij d'Admiraal *Keesje Leenderts* ⁴⁾ haar maaltijd houdende en vroolijk zijnde, was onder 't geselschap een dikke vette Paap, welke de vrymoedigheid gebruikte te seggen tegens de Admiraal: Wy zijn nu uw gevangens *Non Fors* ⁵⁾; als wy van *Batavia* naar *Holland* vertrekken, en gy mijn Heer Admiraal vertoevd in *d'Indien*, sal ik voor de vriendschap ons nu aangedaan, uw Vrouw in *Holland* somtijds eens caresseren. Waar op den Admiraal toornig wordende, tot den gemelden *Paap* seide: *Pater*, ik sal besorgen uw van dese last t'ontslaan, De maaltijd gedaan, dede d'Admiraal zijn Officieren by

¹⁾ „De Schipper Roemer Roemerssen ende de ondercoopman Antonis de Boeij, int rescontreren van den caffilas, omtrent 44 fregats, niet naar behooren gequeten hebbende, waren bij den raed van haer ampt gedeporteert ende de maentgelden geconfisqueert”. (t. a. p. p. 236).

²⁾ Blijkens Daghregister 1641—'42 p. 210 en den brief van Mathijs Quast aan Gouverneur-Generaal en Raeden, van 24 September 1641 (Bijdragen T. L. V.; N. R. II, 1859, p. 340) had dit gevecht plaats op den 22sten September, dus 2 dagen na het vertrek van de *Limmen* van *Batavia*. De Graaff kan derhalve dit voorval niet hebben medegemaakt, en kent het verhaal daarvan alleen van hooren zeggen.

³⁾ Fidalgo (Port.) = edelman.

⁴⁾ Cornelis Leendertsen Blauw, schout-bij-nacht onder Mathijs Quast, en na 8 October 1641 Commandeur te Vingorla. (Bijdr. T. L. V., Nieuwe reeks, II, 1859, p. 321 en Daghregister 1641—'42 p. 222 en 235).

⁵⁾ Na força (Port.) = in de macht (?).

een komen, ende de *Paap* op tafel vast gebonden, gebood de Meester, dat hij deselve op staande voet soude ontmannen, gelyk sulks aanstonds wierd volbragt; welke gelubde *Paap* gesond in *Holland* is gekomen. ¹⁾

Een Portugese
Paap gelubd.

De voorgemelde *Portugese Kraak* quam vol en soet met alderhande kostelijke Europise waren en koopmanschappen ²⁾ van *Lisbon*, was 1000 Lasten groot, 56 houtvoeten wijd, ging 32 voet diep, hadde 7 overlopen, en was versien met 26 metale stukken Kanon, en verdere Ammonitie van Oorlog, nevens 600 man, en wierd na *Batavia* opgesonden ³⁾, daar hij lange tijd voor een Pakhuis op de rede heeft gelegen, en is eindelijk aan de *Chinesen* verlost, en voor branthout verbrand.

Wy van onse blokkade voor *Goa* naar enige tijd verlost ⁴⁾, ver-
trokken naar *Wingerlo* ⁵⁾ om water te halen, en voorts na *Suratte*,
daar wy in korten tijd in de Bay zijn ten anker gekomen, en von-
den aldaar een *Hollands* en twee *Engelse Schepen* ⁶⁾, met de welke
wij dagelijks gastereerden, en malkander met Geschut groeteden;
maar midden in de verwelkominge gebeurde 't door de eerscho-
ten, dat een van onse Stukken voor in de bak is gesprongen, en
enige Maats zijn beseerd, en twee om 't leven geraakt. De ene En-
gelsman schoot by ongeluk een kogel door onse Spiegel, dat hy
door de Hut uitvloog, en de Stuurman dapper queste. Hier ont-
rent 14 dagen by den andere gelegen, ontstont' er een schrikkelij-
ke storm uit den Noord-Westen met een grote watervloed, en
wierden met Schip en goed en volle lading op 't droog geset ⁷⁾; en
doen 't water was gevallen, en tot 't dagelijks getij gekomen, sa-
ten met 't Schip 26 gemene treden van 't water, so dat wy genoot-
saakt wierden ons Schip geheel te ontlossen, en kregen eindelijk
door groten arbeid, met menigte menschen, en graven en delven 't [13]
Schip wederom uit 't water ende in 't diep gebragt, wierd de la- 1642
ding weder ingenomen, en maakte ons gereed tot vertrekken, ge-

Komst in Zu-
ratte.

Ongeluk door
eerschoten.

Worden door
storm met
Schip en goed
op 't droog ge-
set.

¹⁾ Twee jaar te voren had de commandeur Cornelis Symonsz op de kust van Goa ook reeds een Portugeeschen pater laten castreeren. Zie C. R. Boxer, *The Surprisal of Goa's Bar*, *Mariner's Mirror* 1930, p. 12.

²⁾ Voor de lijst der veroverde goederen zie *Dagbregister* 1641—'42 p. 222—223.

³⁾ Aankomst te Batavia op 21 Febr. 1642. *Dagbregister* 1641—'42 p. 226 en 235.

⁴⁾ 19 December 1641. (t. a. p. p. 236).

⁵⁾ Vingorla, 30 mijl N.W. van Goa.

⁶⁾ Henriette Louise en de jachten Francis en William. (t. a. p. p. 189—190)

⁷⁾ 1 Mei 1642. (t. a. p. p. 200). Het verhaal van de stranding had later moeten volgen, na de reis naar Perzië.

lijk wy in 't kort deden na de vermaarde Koopstad *Gomron* in *Persien*, gelegen over 't Eiland *Ormus*, alwaar spoedig aangeko- Komst in Per-
men ¹⁾, onse goederen hebben gelost. In welke tijd alhier *Wolbrand* sien.
Geleyense, als *Directeur* lag ²⁾.

Van *Persien* vertrokken wy na *Muscate*, een *Arabise Stad*, en van daar na de *Caap Roselgate*, stellende onse koers langs de *Arabise kust* naar 't *Rode meir*, en komen in de Straat van *Babel* Komst in 't
mandel, en voorts aan de grote Arabische Stad *Aden*. Aldaar onse Rode Meir.
dingen verrigt vertrokken na de wijt vermaarde Stad *Mecka*, in welke men seide dat de groten Turkse Propheet *Mahomet* begraven sould zijn. Alhier losten wy onse *Persiaanse* en *Moorse Kooplieden* en *Turkse Pelgrims*: want die komen in menigte *Mahomets* grav' te sien; waer door 't ontrent 't laast van May vol van alderhande Menschen is. De sommige om de *Turksche Bedevaart* te doen, andere om handel en winst te drijven. Onse goederen gelost, lagen enige tijd stil, en al wat aanmerkens waardig was besien hebbende, maakten ons gereet te vertrekken na *Ceylon* ³⁾ en van daar na *Batavia*. Voor *Batavia* aangeland ⁴⁾, wierd ik van 't Schip genomen en in 't Verbanthuis geplaatst, op 't Kasteel by een *Chirurgyn Jan van Rostok*, een goed en treffelijke *Operateur*, om benevensd' andere *Onder-Chirurgyns* mijn dienst waar te nemen: daar wy dagelijks de handen vol hadden met 't verbinden van gequeste *Ambon-* Gaat op Bata-
nesen Tarnatanen en andere Indiaanse Natien, die in dienst van de via in de Gene-
E. Compagnie tegen de *Macassaren* den oorlog met groot geweld, raals winkel.
benefens de onse voerden ⁵⁾, en met alderhande *vergiftige Hasegajen*, *Pijlen*, *Spatten* ⁶⁾ en *Kogels* waren gequest en beschadigd.

Enige tijd in 't Verbanthuis gelegen, wierd de *Hollandse Re-toervloot* vervaardigd, bestaande in 12 capitale Schepen, over welke de Heer *Harsinge* 't *Opper-gebied* sould hebben ⁷⁾.

De vloot gereet zijnde, wierd ik op 't Schip *Zutphen* geplaatst, om daar mede naar 't *Vaderland* te vertrekken. Van *Batavia* zeil

¹⁾ 7 Febr. 1642. (t. a. p. p. 198). Zie voor Gomron, Muscate en Roselgate p. 144 e.v.

²⁾ Wollebrandt Geleynsz. de Jongh, 1640—1643 directeur in Perzië, de „Alk-maarsche Wees" van Bosboom-Toussaint. Zie ook Linsch. Ver. Deel XXXI.

³⁾ Blijkens Daghregister 1641—'42 p. 190—198 vertoefde de Nieuw Enkhuizen, na de reis naar Perzië en de Rode Zee, van 16 April tot 8 Mei voor Suratte (1 Mei had de stranding plaats). Van een reis naar Ceylon blijkt niet.

⁴⁾ 26 Juli 1642. (t. a. p. p. 202.)

⁵⁾ Zie hierover uitvoerig: Rumphius, De Ambonse Historie, Caput 22 en 23.

⁶⁾ Pijlen uit blaasroeren.

⁷⁾ De retourvloot onder Carel Hartsing, bestaande uit 10 schepen, waaronder de *Zutphen*, vertrok 12 December 1642 van Batavia. (Valentijn I (1) p. 216).

Gaat van Batavia naar Holant.

gegaan, vervorderen onze Reis heel spoedig tot op de hoogte van de *Kaap de bona Esperance*; maar liepen deselve niet aan, stellende na 't Eiland *St. Helena*, daar wy behouden zijn aangekomen. Dit

Komen aan Sant Helena.

Eiland *St. Helena* leid 427. mijl van de *Kaap de Bona Esperance*. De koers is tussen 't Noord en 't West van de *Kaap* voornoemd; 't selve is een steen en klippig gebergte en Valeiagtig Eiland, omtrent zeve mijlen groot in zijn omtrek. Alhier verwagten wy onze Schepen by malkander; ider sloeg sijn Tenten in de Valleyen op, en bragten onze sieken daar in; en de gesonden gingen by partijen uit, om *Steenbokken*, *Dassen* en *Wilde-verkens* te vangen, die dees tijd aldaar overvloedig waren. Enige gingen uit vissen, welke sy overvloedig vingen; als *Makkreel*, *Coret* en *Steen-brasem*.

Varkens Jagt.

Veel groente tot verversing vonden wy alhier, als *Zuuring*, *Pie-* [14]
terzelie en andere *kruiden*; insonderheid in de *Suuring* en *Kraak-* 1643

Suuring Vlay
Kraak Valey
Kerk Valei.

Valeye, also genoemd, om datter een *Portugese Kraak* is gebleven, daar van wy nog een stuk van de Kiel en Spiegel vonden liggen. De Schepen leggen gemeenlijk ten anker voor de *Kerk-Valeye*, also daar wel een *Kapel* heeft gestaan, en men d' overblijfselen nog van deselve konde sien. Ons alle ververst, en 't Schip klaar gemaakt, zijn wy van daar te zeil gegaan naar 't *Vaderland*. Enige dagen van 't Eiland vertrokken zijnde, snijd de *opper-chirurgyn Maarten van Enkhuisen* met een groot lancet hem selve de buik op, vermids hy lange tijd aan een quynende siekte en een geswel in sijn buik gegaan hadde, daar een grote menigte stinkende materie uit liep; dog is haast naar dat hy de snede gedaan hadde gestorven. Ook storv' omtrent dese tijd mijn kameraat *David Jansz van Schiedam Onder-Chirurgyn*, en kort daar op *Willem Jansz van Alkmaar*, die de gantse reise een grote verswering aan de voet heeft gehad. Eindelijk komen by de Kruissers ¹⁾ onder *Hitland*, alwaar van enige nootsakelijk (heden) versien, en met haar voort varende, gesamentlijk op den 10. Augusty 1643. gelukkig in het *Vaderland* aangeland, daar wy *God almagtig* altijd eeuwige dankbaarheid voor schuldig zijn.

¹⁾ Zie over de „kruyssende schepen, die jaarlijcx tot ontmoetinge en bescherminge van de retourschepen . . . werden in zee gebraght”: Van Dam, I (2), p. 555 e.v (ed. Stapel), en „Placaet ende ordonnantie, om de Kruysers weder in Zee te brengen enz”. 's-Gravenhage 1643. (Hist. Scheepv. Museum te Amsterdam).

TWEDE REISE

naar Oost-Indien met 't Schip West-Vriesland, van Hoorn

KORTEN INHOUD

Gaan uit *Texel*. Sien de *Canarise Eilanden*. Sien 't *Zuid-land*. Komst op *Batavia*. Gaan naar *Goa*. De Vrede met de *Portugese* gemaakt. Gaan van *Batavia* naar d'Eilanden *Amboina* en *Tarnaten*. Gaan naar 't Eiland *Tayowan* en *Japan*. Grote storm op de *Kust van China*. Gewoonten der *Japanders*. Gelegentheid van *Japan* en *Formosa*. Vertrek naar 't Vaderland, en behouden aankomst.

Enige maanden in Holland geweest zijnde, kreeg ik wederom
1644 begeerte nogmaals een Reise naar *Oost-Indien* te doen, en aanbode wederom mijn dienst voor *Chirurgyn* aan de *E: Maatschappij van de Kamer tot Hoorn*, om met 't Schip *West-Vriesland* naar Oost-Indien te gaan, zijnde een sterk schip, groot tegen de 700 Lasten, gemonteerd met 38 stukken kanon, en bemand met 330 koppen. 't Welk mijn van de *E: Heeren Bewinthebberen* der selver Kamer wierd vergunt; en met een Ligter naar *Texel*, daar ons Schip was leggende. Aan boord gekomen, hebben ons gereed gemaakt, weer en wind dienende in Zee te gaan. Van alles klaar zijnde, zijn in 't begin van Januarius 1644 ¹⁾, beneffens enige Oorlogsen menigte Koopvaardy Schepen, naar alderhande Gewesten gedetineert, met een goede Noord-ooste wind in Zee gelopen, stellende onse koers na de *Hoofden* en van daar 't *Kanaal* uit naar de
[16] *Spaanse Zee*. Wij hadden geen of seer weinig tegenspoed, maar
1644 doorgaans een goede koelte, de wind Noord-oost, daar na Noorden en Noord-West met een goede voortgang: so dat wy op den 28 Januarius de *Canarise Eilanden* in 't gesigt kregen; als *Porte Sancto, Madera, Palma, Ferro, Gomera, Teneriffa, Forteventura, Ille de Lobos, Laceeretta, Alagranca, Gratirosa* en groot *Canarien* etc.

Gaan in Zee
uit Texel.

Sien de Cana-
rise Eilanden

¹⁾ Het „uitloopboekje” vermeldt 17 Januari.

Porta Sancto legt 't Noordelijkste van al dese Eilanden, des gelijks *Madera*; welke hebben Noorder brete van 33 Graden.

Groot Canarien, Teneriffa, Forteventura en alle de andere leggen meest op de Noorder brete van 28 grad. Stellende onse koers na de *Linie Equinoctiaal*, en daar ontrent komende, kregen somtijds stilte, verscheide winden, grote slag-regens, en travaden ¹⁾: onder ander een die onse grote Ree met zeil en treil ²⁾ van boven neer sloeg, so dat wy van onse Besaans Roede ³⁾ een ander grote Ree miaakten, en inde plaats van den Besaans Roede een Druil of Emmer zeil, waar mede wy ons tot op Batavia behielpen. Hier op volgde wederom een goede wind, so uit den Noorden als Noord Westen, die ons voorspoedig voorby de *Abralhos* bragt, en vervolgens op de Zuider brete van 34 graden, zijnde de hoogte van de *Kaap de Bona Esperance*. Alhier stonden de Scheeps Officieren in beraad, of wy de *Kaap* souden aandoen, dan of wy de selve souden voorby zeilen: eindelijk besloot deselve dat wy de *Kaap* niet souden aandoen, maar onse Reise op 't spoedigste naar *Batavia* vervorderen; te meer, omdat wy een treffelijke Noord-weste wind, genoegsaam water, en geen of seer weinig sieken hadden. Wy zeilden op de Zuiderbrete van 39 graden of daar ontrent, stelden doen onse koers Oost, en daar na wat Noordelijker. Sagen geen van de Eilanden van *St. Paulo* en *Amsterdam*, maar hadden hier veel hagel-buijen, hol-water en sterke winden.

Sien 't Zuid-land.

Het eerste Land vande *Canarise Eilanden* dat wy sagen, was 't Zuidland. Gisten 't selve 't Land vande *Eendragt* te zijn, 't welk Anno 1616. ontdekt is ⁴⁾, zijnde een laag, duinig en geheuveld Land. Ons Scheeps-volk was verblijd, en zijn altemaal boven gekomen 't Land te sien, behalven de Commandeur vande Soldaten, die in zijn kamertje hem bereide te sterven, gelijk wij hem des anderen daags buiten boord setteden, zijnde de eerste dode die wy op onse uitreise hadden. Van 't *Zuidland* gingen wij Noorder aan,

¹⁾ Travados (Port.) = zware locale stormen met rondlopenden wind en onweer.

²⁾ Treil: Vroeger algemeen gebruikte uitdrukking voor loopend en staand touwwerk. 26 Augustus 1676 schrijft de Ruijter aan H. Ho. Mo., uit de Baai van Syracuse: „werdt bevonden dat het ons onmogelijk is, in dese Baey selve behoorlijcke reparatie te konnen doen, behalven datter groote schaersheydt aan Zeyl en Treyl is”, Verg. „trail” (Eng.) in den zin van „nasleep”.

³⁾ De bezaansroede, een rondhout dat behalve naar achteren en boven, ook schuin naar voren en beneden liep, is de oorspronkelijke vorm van de bezaansgaffel. Lang nadat de bezaan haar huidigen vorm kreeg bleef de roede gehandhaafd, om haar in noodgevallen als ra te kunnen gebruiken.

⁴⁾ Onder bevel van Dirk Hartogs, op zijn reis van Kaap de Goede Hoop naar Batavia.

te mets wat Westelijker, sodat wij een weinig beneden de hoek van *groot Java* vervielen. De Wind ons dienstig zijnde, passeerden de *Prince Eilanden*, en vervolgens de *Eilanden* in de *Straat Zunda*. Voor *Bantem* kregen wy enige *Javaanse Vaartuigen* met verversing aan boort, en voortzeilende, zijn door Gods Genade den 16 Juny 1644. op de Rede van *Batavia* behouden aangekomen, naar dat wy ontrent seshalve maand uit *Tessel* hadden geweest: hebbende op dese gehele Uitreis weinig sieken, en maar een dode gehad.

Komen op Batavia.

Onse *Soldaten* zijn tot *Batavia* terstond aan Land gegaan, en 't [17] meestendeel der *Matrosen* wierd hier en daar op andere Schepen 1644 verdeeld: ik, beneffens nog enige van ons Scheps- officieren en *Matrosen* bleven op 't Schip *West-Vriesland*, met 't welke wy van *Batavia* naar *Goa* vertrokken ¹⁾, beneffens nog enige Schepen; over welke Vloot de *E. Heer Jan Maatsuiker* 't Opper gebied hadde, en was als Afgesant aan d' Onder-Koning van *Goa* gesonden, om so 't Gaat naar Goa. doenlijk was met de *Portugesen* de Vrede te sluiten, of den Oorlog agtervolgen. Onse Vloot van alles wel voorsien vertrokken van *Batavia*, en passeerden de *Eilanden* die in de *Straat Zunda* leggen, en staken van de *Prince Eilanden* met een voorspoedige voortgang in Zee, naar *Goa*, daar wy na verloop van enige tijd, gelukkig met de gehele Vloot zijn aangeland ²⁾.

Onse Admiraal is terstond met een Vaartuig en een witte Vredesvlag van agter naar Land gevaren; om die van de Stad onse aankomst bekend te maken. d'Onse wierden van die vande Stad wel ontvangen, zijn met haar Vaartuigen in onse Vloot den Admiraal aan boort gekomen ³⁾, en wierden wel onthaald. Ondertusschen hielden wy de Bay met onse Schepen sodanig beset, datter niet een van haar Schepen, sonder onse wil uit of in konde komen, hoe wel daar vijf' grote Galioenen binnen lagen, die gaarn naar *Portugaal* souden hebben vertrokken. Egter naar veel over en weder gaan, wierd tussen ons ende haar de Vrede gesloten ⁴⁾; en tot bevestinge van dien, wierd op 't Land, als ook van haar en alle onse Schepen, so met grof Kanon als Musschetten, dapper geschoten, en vele vreugde-vuuren aan gestoken.⁵⁾ Alle onse Schepen wierden

De Heer Maatsuiker maakt Vrede met de Portugesen voor Goa.

¹⁾ 10 Augustus 1644. De Jonge. Opkomst. V. p. 266.

²⁾ 28 September 1644. Dagregister 1644—'45, p. 266.

³⁾ „Met een cierlijck vergult vaartuijgh”. t. a. p. p. 266.

⁴⁾ 10 November 1644 t. a. p. p. 268.

⁵⁾ „Dit accoord alsoo om geen meerder Christenbloet te storten . . . ondergteyckent sijnde, wierde op den bergh Pangin een seijn gedaan, wacrop alle de casteelen, craccquen, galloenen ende fregats dapper tot vreuchdens teecken over 't getroffen bestant

des nagts aan Masten, Rees, Stengen met brandende Lantarens behangen, 't welk zig wonderlijk vertoonden; daar na wierd aan Land, een weinig beneden de stad aan de Rivier kant, in een trefkelijk Hof, een groot Gastmaal aangeregt, en onse *Admiraal* en zijn byhebbende Adel treffelijk onthaald door de *Portugesen*.

De Vrede nu gesloten, wierd onse Vloot verdeelt, en hier en daar versonden; enige naar *Batavia*, andere naar *Suratte* en *Persien*.

Gaat weder na Batavia, en van daar na d'Oosterse Eilanden Amboina, Tarnaten, etc. Ik wierd overgezet op 't Schip *Hendriette Lowisa* by den Heer *Jacob van der Meulen*, daar ik mede naar *Batavia* zeilde ¹⁾ en daar komende ²⁾ heeft mijn met hem op 't grote Zeeuwse Schip *Prins Hendrik* ³⁾ genomen, met 't welke wij van *Batavia* naar *Amboina* ⁴⁾, en van daar naar de *Molucques* om de Kantoren te visiteren, zijn gegaan.

Van *Batavia* afgesteken, stelden onse koers na 't groot Eiland *Borneo*: alwaar wy in de Haven van *Bandermassin* enige tijd doorbragten, die omtrent 120. mijlen Oostwaard van *Batavia* is gelegen. Van daar zeilden wy na *Tyvora* ⁵⁾, een klein Stadje ofte Zeehaven, gelegen op 't Eiland *Celebes* of *Maccasser*, zijnde een groot en vermaard Eiland, 't welke even om de hoek of Oostkant van de *Straat Buton* is gelegen; en kort daar na passeerden wy dezelve, en enige vande Oo-Eilanden ⁶⁾, en komen also in 't Nagelrijk Eiland *Amboina* ⁷⁾. Al ons vermaak nemende, met landwaarts te gaan, in de Bossen te wandelen, terwijl ons opperhoofd zijn saken verrigte, [18] vonden veel *hoge Bergen*, *digte Bosschagien*, *vermakelijke Velden* en 1645 *plaisierige Wandel-wegen* met *aflopende Rivieren*, *schone en klare Waterstromen*. Hier is mede een vermakelijke Bay, die men omtrent 2 mijl opvaard tot voor 't *Kasteel Victoria*, daar wy ten anker lagen. Rontom landwaarts, omtrent 't *Kasteel* worden gesien veel treffelijke *Vlekken*, *Dorpen* en *Amboinese Negerien*. Dit Eiland is seer beroemt wegens de geurige en welriekende *Nagelbo-men*; maar levens middelen zijn hier niet veel te bekomen; dog niet wegens de onvrugtbareheid des Lands, maar door de traag-

vuijr gaven, en wierde naernoens de publicatie der vrede ten overstaan van de E. Geleijnsen, den opper-coopman Cuyck, d' fiscaal Potteij ende de secretaris Frisius alle te paert sittende op verscheide plaetsen van de Stadt gedaen". t. a. p. p. 273.

¹⁾ 15 November 1644. t. a. p. p. 266.

²⁾ 6 Januari 1645. t. a. p.

³⁾ Daghregister p. 12—13 noemt dit schip Frederik Hendrik.

⁴⁾ Vertrek 4 Februari 1645. t. a. p. p. 12.

⁵⁾ Tibore, op de Noordpunt van Moena. Van Keulen spelt Tyvora.

⁶⁾ 2de druk schrijft „Oostersche-eilanden”.

⁷⁾ 3 Maart 1645. Daghregister p. 13.

heid der Inwoonderen, die zig niet gaarn met de Landbouw generen. Sy willen haar liever met soberheid behelpen, dan zwaren arbeid doen. In *Amboina* onse saken verrigt zijnde vertrokken na de *Molucse Eilanden* ¹⁾, de welke meest onder en omtrent de *Linie Equinoctiaal* zijn gelegen, omtrent 350. mijl Oostwaard van *Batavia*. Onse meesten tijd bragten wy door aan 't Eiland *Tarnaten*, leggende met ons Schip voor de Stad *Maleyen* ten anker ²⁾.

Van daar vertrokken wy naar *Batavia*, en sijn voorspoedig voor 't selve aangeland ³⁾. Korten tijd hier naar wierd ons Opperhoofd de Heer *Jacob van der Meulen* Equipagie-meester gemaakt. En ik wederom van 't schip *Prins Hendrik* geset op 't Schip *Hendriette Lowisa*.

Hebbe so lang wy uit 't Vaderland geweest zijn, weinig ongevalle op dese drie schepen gehad: evenwel om de Leser daar nog iets van mede te delen, so is op 't Schip *West-Vriesland* d'arm van een persoon, *Berend Jakobs van Enkhuisen*, door 't vallen van een Hantspaak uit de grote Mars, op twee plaatsen verbroken, so dat 't been tot de huilt uitstak.

Op 't selve Schip raakten ook twee Matrosen hand-gemeen met Messen, die malkander dapper quetsten: hebbende d'ene twee steken in de Borst, waar van d'ene op de Ribbe afstuite, en d'andere tussen de Ribben een weinig besijden 't Borst-been door ging in de holligheid van de Borst, even boven 't middelschot, welke Patient 't leven daar af heeft gebragt, maar daar ter plaatse een *Fistel* of te lopende wonde gebleven.

Op 't Schip de *Hendriette Lowise*, een persoon op 't Anker stokvis beukende, sprong een stukjen yser roest in sijn oog, waar door hy sijn oog verloor. Ook verloor onse Constapels maat zijn twee voorste vingers, tussen 't Touw ende Béting ⁴⁾ in 't opwinden van 't Anker. Op 't Schip *Prins Hendrik* voor *Amboina* leggende, wierd enig Volk met de Boot naar de *Pas baguel* ⁵⁾ gesonden hout te hakken, en zijnde in 't Bos, geraakten twee Maats; namelijk *Sander Stevensz* en *Pouwels Ruerdams* in questie; *Sander* out 40, stak *Pouwels*, out ontrent 60 Jaar, met een mes twee steken in de Borst;

¹⁾ 22 April 1645, t. a. p. 13.

²⁾ 9 Mei 1645 t. a. p. p. 3. Ternate wordt op oude kaarten ook wel Maleyo genoemd.

³⁾ 11 Juli 1645. t. a. p.

⁴⁾ Port. bitaenabita. Tweesterkehouten staanders, dooreen zware horizontale dwarsbalk verbonden, staande vóór den fokkemast. Diende om het ankertouw op te beleggen.

⁵⁾ Pas van Bagocala, de landengte die de beide schiereilanden Hitoe en Leitimor verbindt.

waarvan d'ene tot in de Longe doorging: welke persoon aanstonds naar Boord wierd gebragt, en aldaar verbonden, dog is op de 14. dag gestorven, en wierd geopend, en als verhaald is, de wonde inde Long bevonden. *Sander Stevensz* enige dagen op 't Kasteel gevan- [19] gen geseten hebbende, wierd veroordeeld tot 't Zwaard over 't 1645 Hooft, en een Jaar inde ketting te gaan: over welke doodslag en veroordeling hy hem selve so bekommerde, dat hy enige weken daar naar, in de Koi leggende, sig selve met een mes 't Hart af stak, en hem dood inde Koi vonden leggen.

Op 't selve Schip in *Ternaten*, geviel ook diergelijk ongeval: twe Matrosen uit kortswijl met halve Pieken op de overloop tegens malkander schermende, heeft den ene den ander onverhoets met 't yser van de Piek in 't oog geraakt, en heeft zijn oog verloren. Dese so haast hy gevoelde gequest te zijn, neemt door ongeduld zijn Piek, en lopende met een euvele moed tot zijn kammeraat, steekt hy deselve by de navel in, dat de Piek agter een weinig ter zijden de Ruggraat weder uitquam, waar van hy binnen enige uren is gestorven.

Wederom met d' *Hendriette Lowisa* voor *Batavia* gereet zijnde, vertrokken naar *Tayowan* ¹⁾, en van daar naar *Japan*; doende on-
 Vertrek na Ta- yowan en Ja- pon, etc. derwegen enige andere plaatsen aan. Dees tijd lag voor Opper-
 hooft in *Japan* de E. Heer *Pieter Overtwater* van *Hoorn* ²⁾. Tussen
 de *Picadoris Eilanden* en de *Kust* van *China* overviel ons een schrik-
 Grote storm en ongeluk op de Kust van Chi- na. kelijke storm daar wy alle dagten te vergaan. 't Meestendeel
 van onse Zeilen waiden weg, en scheurden aan flenters van de
 Rees; de grote Steng, Fokke ree, Besaans roede en Kruissteng
 quamen van boven: de Boot geraakte uit de sorlinge ³⁾, en slin-
 gerde geweldig heen en weder van 't ene boort naar 't ander; ne-
 vens nog ander goed, waar door een Man gedood, en enige swaar
 gequest wierden. Twe Matrosen ware de benen gebroken, een Per-
 soon zijn voet te pletteren, die wy af settede; een was zijn schou-
 der, en een ander zijn arm uit 't lit geslagen; door welke storm wy
Chirurgyns veel werk kregen, en die ons ook genootsaakte een
 goede Rede te zoeken, om Schip en Scheeps-volk voor vorder on-
 heil te behoeden. Dies liepen wy voor de wind naar de *Chinese*
Kust, in de Rivier van *Chincheo* ⁴⁾, alwaer wy agter een klein Ei-

¹⁾ Tai-wan, Formosa.

²⁾ Pieter Antonisz Overtwater, 28 Oct. 1642—8 Nov. 1643 en 14 Nov. 1644—30 Nov. '45. opperhoofd in Japan. Verg. Nachod p. CXCI.

³⁾ Sorling, lees sorring (sjorring).

⁴⁾ Bij Amoy.

land ten anker liepen. De Inwoonders van dit Eiland vlugten so haast sy ons gewaar wierden met haar Vaartuigen, Vrou, Kinderen en met alles wat sy konden mede nemen naar 't vaste Land, also zy meenden dat wy Zeerovers waren: maar siende dat wy haar niets deden, zijn temets en al trekkende wederom van 't vaste Land op 't Eiland gekomen.

De storm over, en ons Schip wat hersteld, hebben onse Reise naar *Japan* vervorderd, daar wy naar enige dagen zeilens, behouden in de Haven van de stad *Nangasacqui*, by 't Eiland *Desema* zijn ten anker gekomen. De Heer zy daar voor geloofd en gedankt.

De Japanders terstond met haar Barken aan boord komende, visiteerden 't gantse Schip onder en boven; bezegelde de Luiken; namen de Zeilen van de Rees, 't Roer van 't gat, en wat haar goet dagt, 't welk zij so lang in haar Pakhuisen bewaren, tot de Schepen wederom vertrekken ¹⁾.

[20] *Japan* is een goud en silver-rijk Eiland; zijnde omtrent 200.
1645 mijlen lang, en 50 mijl breed: heeft aan 't West-einde nog enige kleinder Eilanden, als *Tousa*, *Cikoko*, *Oqui*, *Ilje Fardinando*, *Gotto* en *Meaxima* ²⁾. 't Noord-einde van *Japan* op 30. mijlen by 't Eiland of 't vaste Land *Eso*, so dat *Japan* met al zijn omleggende Eilanden, meest tussen 31. en 41. Graden Noorder brete is gelegen.

Tayowan of *Ille Formosa*, is een vande gesontste en vrugtbaarste Eilanden van de gantse Wereld, heeft onder 't gebied vande Nederlandse Oost-Indise Compagnie gestaan, tot 't Jaar 1662. wanneer 't door den *Mandaryn Coxina* de Compagnie is afgenomen: het legt regt onder de *Tropicus Cancrî* oft Noorder Keerkring; te weten, op 23. graden 32. minuit, is omtrent 130. mijlen groot, leggende van *Pekouw* of de *Piscadoris* 12. mijl, van de Kust van *China* 20. mijl, van *Japan* 150. mijl, ende van Batavia omtrent 450. mijlen.

Formosa of
Tayowan

Ons van alle nootsakelijkheden in *Japan* versien, en ons Schip wederom klaar hebbende, zijn vertrokken naar *Batavia*, nemende de Reise over *Tayowan*, alwaar wy in weinig dagen voor 't vertrek der Retour-Vloot, behouden zijn aangeland, daer nagt en dag aan gearbeid werd om deselve tot de Vaderlandse Reise te voorsien. En dees tijd weinig Volk by der hand zijnde, om dese Vloot te

¹⁾ Verg. Nachod. p. 298 e.v.

²⁾ Tosa, Tschikugo, Oki shima, Hirado, Goto shima, Me shima.

bemannen, wierd veel Volk van andere Schepen geligt, en op de t'Huis-vaarders geset.

Vertrek na 't
Vaderland.

Gelijk ik mede overging van 't Schip *Hendrietta Lowisa* op 't Schip de *Walvis*, met 't welke de Weduwe van den overleden Generaal *Antony van Diemen* over voer ¹⁾. Onse Vloot was doenmaals 12. Schepen sterk, gaande in twee partijen, so in December als in Januarius van *Batavia*. Den Heer *Constant*, gewesen Directeur in *Suratte*, voerde de vlag als Admiraal van de Vloot.²⁾ Wij quamen verscheiden aan de Kaap; maar verwagten malkander aan 't Eiland *St. Helena*, daar wy veel Varkens vingen, suuring en andere groente plukten, en 't Volk altemaal treffelijk vervarsten. Van 't Eiland *St. Helena* stelden wy de koers na 't Eiland *Ascension*, en van daar de *Linie Equinoctiaal* doorsnijdende koers agter *Engeland* en *Yerland* om: en na enige weken by *Hitland* komende, vonden daar de Kruissers, die ons naar 't Vaderland bygeleiden, alwaar wy door Gods genadige zegen in de Maand van Julius gelukkig zijn aangekomen: hebbende op dese t'huis-reise geen andere tegenspoed gehad, als dat de Hof-meester vande Generaals Weduw' in zijn koi leggende, sig selfs met een Pennemes de halve strot afsneed; dewelke wy naar goede voorsorge wederom meesterlijk herstelden, dat dese Patient gelukkig en gezond met ons in 't Vaderland aanlande, en maken hier mede van deze tweede Oost-Indise beschrijvinge een

EINDE.

¹⁾ „Zijn (van Diemens) weduwe, Mevrouw N. van Aalst, is nog dat zelve jaar, nadat zy aan de Hollandse kerk een fraai tafel-kleed, en twee servetten, nevens 200 rijxdaalders geschonken had, onder de vlag van de Heer Maximiliaan le Maire na 't Vaderland vertrokken, en men wil dat zij naderhand met de Heer Constant, gewezen Directeur in Persiën, die toen mede na 't Vaderland ging, getrouwd zy". Valentijn IV (2) p. 295.

²⁾ Constant was wèl op de vloot (zie vorige noot) doch Maximiliaan le Maire voerde de vlag als Admiraal. Deze ontving in 1646 de gouden ketting van f 500.— wegens het commandement over de retourvloot. Zie van Dam (editie Stapel), I (1) p. 319.

1647 naar Groenland, gedaan met het Fluit-Schip den
Groene Korf, 1647

d' *Indiën* besigtigd, en uit deselve behouden in mijn Vaderland
aangekomen, was de nieuwsgierigheid, naar een weinig verblijf al-
daar, gaande geraakt, de koude Noorderdeelen des werlds te be-
sigtigen; en om deselve te voldoen, hebbe mijn 't volgende Jaar
verhuurt met de Commandeur *Ys. Ysebrandsz*, Oom van *Ilpendam*.
Wy hadden een slegte Fluit sonder Geschut of ander Oorlogs-ge-
reetschap, maar wel voorsien van 4 goede Roei-sloepen en 30 man,
so Officieren als Matrosen. Omtrent half April liepen wy met nog
enige Groenlandsvaarders in zee, stellende onse koers om de
Noord, lopende voor eerst *Jan Mayen Eiland* met zijn hoge Beire-
berg in 't gesigt, en stellende als doen onse koers vlak noorden, en
te mets wat oostelijker aan, also dat wy somtijds enige kleine drij-
vende schotjes ys vernamen. Voort zeilende, zijn aan de vaste
zoom van 't ys gekomen, alwaar men door 't gedurig vriezen,
sneeuw en opgeschove schotsen, wonderlijke dingen; als Kerken,
Torens, Kluisen, Spelonken, Poorten, Pylaren, Perspectiven, Bo-
gen, en veel andere dingen kan vormen. Alhier een wjl tijds ge-
vischt hebbende, zeilden langs de vaste zoom van 't ys, tot aan
Spitsbergen; zijnde 't selve een seer hoog en gebergt land, 't welk
de wolken doordringt, en den Hemel met haar grijse toppen

Komen aan
Spitsbergen.

[22] blust. Het vriest' er altijd; maar veel felder by de winter als so-
1647 mer: Evenwel gebeurd 't somers, als het lang stil weder is, en de
Son sterk op 't land schijnt, dat enig gras en kleine bloemtjes uit
der aarde sig opdoen, dog gaan dikwijls met de minste koude of
sneeuw weder weg. Drie maanden lang is 'er altijd dag, dewijl de

Son nooit onder de kimmten gaat, en drie maanden altijd nagt, en de Son komt dan nooit boven deselve; en de andere ses maanden van 't Jaar gaat de Son op en onder, gelijk op andere plaatsen des werelds. 't Land van *Spitsbergen* is gelegen omtrent op 76 graden noorder breete; hebbende verscheide Rivieren, Bayen, Inwijken en bequame Zee-havens voor de Schepen en Land-visschers, welke haar gevangen Visschen aldaar snijden en tot Traan koken.

Hoedanig, of met welke Landen dese Gewesten sig vereenigen, is nog onbekent; en hoe verr' 't vast ys sig om de Oost of West uitstrekt, weet men niet seker. Sommige meinen dat 't om de Oost voorby de Waygats naar de Noord-hoek van Tartarien loopt, en om de West geheel voorby de *Straat Davids*. Om de Noord is 't onzeil- en ook ongenaakbaar, so dat men niet kan weten hoe verr' 't sig om de Noord uitbreid.

Omtrent *Spitsbergen* leggen enige kleine vlakke Eilanden, alwaar wy menigte eyeren en veel gevogelte vonden, die so mak waren, dat wy deselve met de handen konden grijpen.

Des gelijks onthouden haar ook veel Zee-robben en witte Beiren, van dewelke wy ook twee hebben gevangen, de huid aftrokken en in 't Vaderland gebragt. Op dese Groenlandse togt vingen wy vier levendige Walvisschen, waar de grootste over de honderd vaten spek uitleverde, en de andere wat minder. Wy vonden drie dode Visschen drijven, misschien van selfsgestorven, of van andere geschoten: dese maakten wy af, doende 't spek in de vaten. En also de tijd en 't saisoen des jaars verliep keerden wy weder met onse seven Visschen na 't Vaderland, alwaar wy in 't laatste van de maand Augusti gelukkig zijn aangekomen.

FINIS

VIERDE REISE

gedaan naar de Middelandse Zee, met 't Schip
't Wapen van Hamburg, gevoerd by Jan Taatsz
van Medenblik, 1648

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Texel*. Komst in Engeland. Word aldaar aan Land voor Heelmeester gebruikt. Komst inde *Straat*. Worden van drie Turken gejaagt. Worden nog eens van vier Turken beset. Nog bij een Turk. Komst tot *Venetien*: alsmede op de wederom Reise te *Civita vechia*, en verscheide andere plaatsen.

Enige tijd van mijn Groenlandse Reise uitgerust, heeft mijn
1648 vierde Schipvaart met Schipper *Jan Taatsz* van *Medenblik* zijn begin genomen, om met dezelve een togt naar de Middelandse Zee te doen. Wij hadden dees tijd een Scheepje met 16. Stukken en 30. Man, en andere behoeften van Oorlog.

Den 10. September klaar zijnde, liepen met een klein Bootje met vier stukjes van *Enkhuisen*, 't *Nagtegaaltje* genaamd, uit *Texel* in Zee; stellende onse koers met een goede wind en moye Gaan in Zee. voortgang naar de Hoofden, en van daar 't Kanaal op tot voor *Pleimuiden*, alwaar de wind veranderde, die ons nootsaakte de Haven in te lopen, en daar wy enige weken hebben gelegen. In *Pleimuiden* wierd ik ontboden ten Huise van een Engels koopman *Sr. Jacob Hamelton*, welke enige tijd met een Waterbreuk in syn

[24] gemagt gequeld: ik naar 't vrugteloos gebruik van Genees-middelen, met 't Lancet hebbe geopent en 't water afgetapt; naar 't welke hy in 't korte tot zijn gesontheid is hersteld. Van alles ons klaar gemaakt, en enige Ladinge ingenomen, maakten wederom 't Zeil onse voorgenomen Reise naar de Straat te vervorderen. In Zee zijnde weide de wind lustig in 't Zeil, dewelke ons naar weinig dagen 't naauw vande Straat *Gibraltar* deed passeren: en onse Reise Straatwaartsin voort settende, geraakten altemets by Turkse Roov' Schepen. Insonderheid ontrent 't Kasteel *del Fierro*¹⁾;

¹⁾ Vermoedelijk het aan de kust gelegen Castillo del Vera, in de bocht beZ. Cartagena.

Werden van
drie Rovers ge-
jaagt..

alwaar wij van drie Algerse Rovers aan de Wal gejaagd aan Land vlugten, en verlieten 't Schip: evenwel dorsten de Turken niet aan 't Schip komen, vermids wy te dicht onder 't Kasteel ten anker lagen, en die van 't Kasteel geduurig over ons heen na de Rovers schoten: waardoor sy ons hebbende verlaten, wij wederom zijn Scheep gekomen. Ontrent *Alikanten* wierden wy van vier Rovers beset, die wy door behulp van de nagt verseld met regen, donker lugt, ontzeilden.

Worden van
vier Rovers ge-
jaagt.

Komen nog
eens by een

Turk.

Om de hoek van de Caap Palos vonde wy 't Schip de *Propheet Samuel*, en zijn bij 't selve ten anker gegaan. Alhier leggende, is de Fluit de *Vergulde Molen* by ons gekomen; zijnde een grote Hollandse Fluit, die de Turken voor enige tijd van de Hollanders genomen, nu tot een Zerover hadden gemaakt: hadden tegen deselve een kleine schermutseling: maar also de nagt op handen quam, zijn hem beide ontkomen, en vervorderde onse Reise tot *Ancona*. Aldaar enige van onse ingeladen Goederen gelost hebbende, vertrokken naar enige dagen leggens na *Venetia*, daar wy na weinig dagen behouden zijn aangeland: en agter de Mallemokse Dijk ¹⁾, beneffens veel andere Koopvaardy als Armaad-Schepen leggende, losten de rest van de ingelade goederen, aan een Koopman *Francisco van Axel*. En alhier enige tijd stil moetende leggen, eer dat wij de ladinge weder in kregen, hebben ons aan Land besteed so lang wy daar lagen inde kost, en besigtigden dagelijks alles wat bysonder en aanmerkenswaardig was, so binnen als buiten Venetia: welk voor sig selve wel een bysonder verhaal vereiste; dog also 't van andere alrede is gedaan, sullen wy 't om de lankheid voorby gaan, en alleenlijk voor de konstgenoten iets verhalen.

Komst tot Ve-
netia.

Vreemt voor-
val tot Venetia

Op sekere dag wandelende op de Slavonise Kai, ontrent daar de Galeyen leggen, vond ik een Bedelaar op straat zitten, dewelke so hy seide, beide zijn Voeten voor *Candia* waren afgeschoten, en sat met zijn benen bloot, sonder doeken of plaisters daar om of aan te hebben; de Schinkels staken van yder been wel twee vingers breed buiten 't vlees, zijnde so zwart als een kool, lopende de materie tussen 't vlees ende de been-pijpen gedurig neder. Als wy hem rieden de beenders op zijn behoorlijke plaatse af te setten en also te genesen, gaf hy ons tot antwoord, sulks om geheel Venetia niet te willen gedogen; maar wilde also leven so lang als 't God beliefde met de benen aan sijn Lijf. Gingen van daar naar 't Hospitaal of

¹⁾ Het lange, smalle, N.N.O—Z.Z.W. strekkende eiland Malamocco, beoosten Venetië.

[25] Gasthuis, daar veel zware gequesten ter deser tijd lagen, komen-
 1649 de uit d'Armaad, als ook van *Candia* dat van de Turken belegerd
 was ¹⁾; onder welke daar een was die beide de handen, 't ene been
 en de gantse kinne was weg geschoten, en was toen wy hem sagen
 by naar wederom genesen.

Tot *Venetia* enige stuk-goederen ingeladen, vertrokken naar
Ancona, en daar ook met enige Goederen versien, vertrokken naar
Messina op 't *Eiland Cicilia*, en van daar naar *Civata vechia*,
 zijnde een slegt Stadje en oude Zee-haven van *Romen*, dat enige
 mijlen opwaarts van de Zee is gelegen; 't is van buiten als ook van
 binnen niet seer aansienlijk van Straten, Huisen of enige Gebou-
 wen: maar is alleen met een ouderwits Kasteel met weinig Ge-
 schut versien. 't Is buiten dese stad seer vermaaklijk, en een wei-
 nig Landewaarts heeft men veelseldsame Oudheden en vernietigde
 Gebouwen: onder andere ook 't vervallen Hof van den Keizer
 Nero, van waar men ligtelijk tot *Romen* kan komen; welke boven
 alle Steden des Werelds in outheid en heerlijkheid seer uitmun-
 tende is, daar andere Schrijvers wijdlopig van hebben geschreven.
 Tot *Civita Vechia* enige van des Paus Goederen gelost, die met
 Barken de Rivier de Tyber op naar *Romen* wierden gesonden, be-
 laden wy wederom ons Schip met Aluin, Annijs-zaad, etc. en ver-
 trokken naar *Livorno*, *Alikanten*, *Malaga*, *Cadix*, en van daar naar
 't Vaderland, alwaar wy op den 24 July 1649. gelukkig zijn aange-
 land.

FINIS

¹⁾ Voor het beroemde 24-jarig beleg van Candia zie o.a. De la Roncière, V, p. 242—
 295.

VIJFDE REISE

[26]

naar de kust van Brasiel, met 't Schip de Dolphyn,
onder de Heer Admiraal Houtuin

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Texel*. Storm in 't Kanaal. Grote Mast aan stukken. Komen weder voor *Helvoetsluis*. Gaan in 't voor-jaar de Reise vervorderen. Komen in *Brasiel*. Verscheide Landtogten en gevechten. Nemen een Prijs met Suiker en Toebak. Komst der Portugeesse Vloot. Raken daar mede in een gevegt. Komen op 't *Recif* en *Pariba*. Sterven drie van de *Staten* Capiteins. Landgevegt met de Portugese: en kort daar aan met de Tapayers en Brasilianen. Komen inde West-Indien. Vreemt voorval op de *Barbados*. Komst in 't Vaderland.

Als de Nederlandse Oorlogs-magt, onder 't beleid van d'E. 1649 en Heer Vice Admiraal *Witte Wittes* in 't Vaderland was terug gekomen ¹⁾, so hebben de Hoog Mogende Heren Staten der Verenigde Nederlanden, een tweede Vloot onder 't gesag van den E. Heer Admiraal *Houtuin* ²⁾, derwaarts geschikt, bestaande in 12 Capitale Oorlog-Schepen: namentlijk 4. van Amsterdam, 2. van Zeland, 2. van Rotterdam, 2. uit Vriesland, en 2. uit Noorder Quartier; zijnde met enige Kapers en Koopvaardy Schepen vergeselschaft.

Dees tijd was ik gesteld op de *Dolphyn*, versien met 38. Stukken [27] en 330. Man; hebbende tot mijn tweede en derde Chirurgyns *Dirk Govertsz* en *Philip Janss van Sevenhuise*. En zijn in 't uitgaan van 't Jaar 1649. in Zee gelopen met een Noord Ooste wind, en naar een korte tijd de Hoofden gepasseert, de koers stellende om 't Kanaal af te zeilen, maar kregen omtrent *Vaalmuiden* een zware storm. ^{Lopen uit Texel in zee.} ^{Krijgen een zware storm.} verzeld met Hagel en Sneeuw-jagt, en zijn al onse Schepen van den anderen verstroyd, den ene niet wetende waar den andere gebleven

¹⁾ Hier vergist de Graaff zich: eerst 28 April 1650 arriveerde Witte Cornelisz. de With in Patria. (Zie S. P. l'Honoré Naber: Het dagboek van Hendrik Haecxs. Bijdr. en Med. Hist. Gen. 46e deel, 1925 p. 306 e. v., waar een gedeelte van deze „Vijfde Reise" als bijlage is opgenomen.)

²⁾ Bedoeld is de Zeeuwsche luitenant-admiraal Willem de Zoete, gezegd Hauthain.

mogt zijn. Wy kruisten met prang van zeile en hol water met een Suid Weste Wind enige dagen omtrent *Vaalmuiden*, *Pleimuiden*, *Poortland* en *Wigt*, waardoor onze grote Mast onder de Salinge is gebroken, en wy genootsaakt wederom te keren, en liepen in de *Maas* ¹⁾ binnen, en hebben tot *Hellevoetsluis* binnen 't Hooft vermast, vertimmerd en Winterlaag gelegen, in welke tijd veel van ons Volk siek wierd, en ook enige gestorven door de grote koude en ongemakken, die wy aldaar hebben geleden.

Grote Mast
aan stukken.

De Winter tijd geëindigt, begonden wederom voorbereidselen tot volvoering onser voorgenome Reise te maken, om deselve so 't doenlijk was, met Gods hulpe te volbrengen. En zijn voor de tweede maal in Zee gelopen op den 10. Maart 1650. hebbende een goede Wind, en tamelijk weder, en op den 16. Mai voor 't Recif in Brasiel ten anker gekomen.

Vonden aldaar enige Oorlog en Koopvaardy-Schepen, nevens verscheide Kapers en Vry-buiters: en wierd terwijl 't Volk sig enige tijd ververste en 't Schip herstelde, een Oorlogs-Vloot van 12. Oorlog-Schepen, nevens enige Kapers en Branders toegerust, om de Kaap *St. Augustyn*, maar vier mijlen van 't *Recif* ²⁾ gelegen, te besetten, en de Portugesen d'in en uitvaard te beletten. Kruisten ontrent deselve enige Maanden, sonder een Portugees te vernehmen, of iets vyantliks uit te regten.

Komst in Bra-
siel.

En onse Vloot in smaldelen verdeeld hebbende, kruisten langs de Brasielse kust, dog hielden de *Kaap St. Augustyn* met drie a vier Schepen beset, en wy met ons Schip benevens drie andere gingen om de Suid, tot aan de *Bay de Todos los Sanctos*, en kruisten al de Gaten en Zeehavens langs de Wal door, vernielden en verbranden alles wat wy vonden, en Meester wierden: staken Barken, Vaartuigen, Huisen, Suiker-Molens, en gehele Negerie aan brand, en namen de geroofde buit met ons naar boord. Alhier de Baas so spelende, kregen met een Post-bark order van d'Admiraal die de Kaap als nog beset hield, op 't spoedigste by hem te komen, also de gantsche Portugeese Vloot uit Portugaal dagelijks verwacht wierd. Wy besetten als doen de *Kaap St. Augustyn* so nauw en digt met Brantwagt ³⁾, datter niet een van des Vyands Schepen uit of in konde komen.

Verscheide
Landtochten
en Gevechten
met de Portu-
gesen.

¹⁾ d. w. z. het Goereesche Gat. (Naber, t. a. p.).

²⁾ Pernambuco. Nabij de hier beZ. liggende Kaap St. Augustijn bevindt zich een vrij goede reede.

³⁾ Brandwacht is eigenlijk een uitkijkwacht die met rooksignalen over dag, en met vuursignalen des nachts, berichten over brengt.

Nemen een
Suiker-prijs.

Egter tragte een Portugaals Scheepje, met Suiker en Toebak geladen, door de duisterheid des nagts te ontsnappen, en naar Portugaal te zeilen; maar verviel tot zijn ongeluk in onse handen, welkers inladinge was 400. Kisten Suiker, veel Rollen Brasielse Toebak, en enige Passagiers so Mans als Vrouwen, die gevankelijk naar 't *Recif* opgesonden wierden: ook nam den admiraal nog weg een Portugees met 32 Stukken, en deder 4 stranden en vernielen, die de Kaap tragten met leev'togt te versien. Korts daar aan nam hy nog twee Portugesen met Wijn geladen.

Hier een weinig tijd gekruist en en af en aan gevaren hebbende, komt de gehele Portugese Vloot voor de Wal, en onse Ankers geligt en een weinig van de Wal afgelopen, maken ons slagvaardig.

De Portugese
Vloot komt uit
Portugaal.

Dese Vyandelijke Vloot bestond in de 70. Zeilen, en zijn in ons aller aansien seer ordentlyk inde *Bai St. Augustyn* geankerd, leggende halv' maans wijse van 't ene eind tot 't ander: de grootste Schepen voor aan, en de kleinste en minst weerbare dicht naar de Wal, besettende also de gantse *Bai St. Augustyn*.

Onse Admiraal de Patsjaar-vlag ¹⁾ latende wajen, zijn alle Scheeps Officieren aan desselvs Boord gekomen, om te besluiten wat ons tegen so grote Vloot vyandlijke Schepen op haar eigen Rede te doen stond; zijnde wy niet meer als 17. a 18. Schepen, en daar by vuil en zwak van Volk, hebbende tegens de twee Jaren uitgeweest, en krijgende gebrek van veel nootwendige saken; daar in tegendeel de Vyandlijke vier maal sterker van Schepen waren en nevens vers Volk, wel versien met Oorlogs behoeften.

Raken met de
Portugesen in
gevegt.

Niet tegenstaande dit alles, wierd by de onse besloten des Vyands Vloot, so deselve aldaar ten anker lag, met dapperheid en goede eendragt aan te tasten, en so doenlijk, enige van deselve te verbranden en vernietigen. Onse Vloot gerangeerd, setten 't op de Vyand aan, die in de *Bai* aan 't anker bleev' leggen: maar in 't zeilen geraakte 3. a 4. van onse klokste Schepen beneden wind van ons, also dat wy van de selve dies tijd geen hulpe hadden. Onze Admiraal voortzeilende, volgden de andere in order agter malkander met gedurig schieten van 't Kanon en mosscheterie, dicht voorby de Portugese Vloot over; passerende deselve van 't ene einde tot 't ander, door welk gevegt veel van onse Schepen wierden lek en schadeloos geschoten, krijgende ook verscheide doden en gequesten. Aan des vyands zijde haddense mede van geen overwin-

¹⁾ Bitjara (Maleisch) = beraden. In het algemeen werd voor het bijeen roepen van den krijgsraad een witte vlag aan den vlaggestok op de campagne gebruikt.

ninge te roemen: want vele van haar Schepen wierden dapper doornageld; haar Admiraal *Don Jan* sprong met 700. man, daar steng nog staak van te regte is gekomen ¹⁾).

Dit eerste Gevegt dus geëindigt, wierd besloten 't werk tot nader en beter gelegenheid te staken, also' er geoordeeld wierd dat wij haar, leggende in haar eige Haven, niet veel konden beschadigen, als met groot verlies van onse eigen Schepen, maar datmen haar behoorde aan te tasten in Zee op haar Reise na de *Bai de Tados los Sanctos*.

- [29] De Portugese losten en laden onderwijl haar schepen op haar gemak, en gereet, gaan gelijkerhand te zeil langs de Kust, de klein-
 1651 ste voor en de grootste agter als haar beschermers, hebbende weinig vrese voor d'onsen, schoon wy een tijd lang volgden, en haar dikwils besloten aan te tasten, daar egter niet van viel, zijnde te zwak van Schepen en Volk; ook was ons de lust niet groot so grote Vloot viandlijke Schepen op nieuws te bevegten. Hebbende haar eindelijk verlaten, stelde onse koers naar 't *Recif* en van daar naar *Pariba*, Komen op 't Recif en Pariba. alwaar wy de Schepen kielhaalden en vertimmerden in de Rivier een weinig voorby 't kasteel *St. Margarita*, zijnde alhier den E. Heer *Staghouver* dees tijd Opperhoofd: en ging 't Scheeps-volk dagelijks aan Land en Boswaard in haar ververssen, en de ongemakken vande lange Reise te vergeten. Enige siek aan Land gebracht, wierden in 't kort wederom gezond en hersteld, en andere stierven. Onder andere so zijn gestorven drie van onse Capiteins van de Vlote, namelijk, *Tas*, *Schaaf* en *Schoneman*, die aldaar begrave wierden. En also de Portugees in dese gewesten als 't *Recif*, *Olinda*, *Pariba*, en elders dapper de Baas speelden, was 't hier geweldig onveilig te gaan; ook zijn'er tussen de onse en haar verscheide kleine gevegtten so inde Bossen als op't vlakke Veld voorgevallen: voornamentlijk eens omtrent *Out Pariba* een weinig boven de Rivier, alwaar ons Volk van een troep Portugese een groot gedeelte sterker van Manschap als de onse, wierden aangetast en omcingeld. d'Onse weerden haar een tijd dapper, dog moesten om d'ongelijkheid van Volk de wijk nemen, met verlies van vier Man en enige gequesten. Drie Staten-Kapiteinen sterven.

Kort daar aan geschiede diergelijke gevegt van 20. Man van ons Volk, zijnde in 't Bos gegaan Kasjoe-wijn te persen en Appelen te plukken. Dese van een grote troep *Tappayers* ²⁾ en *Brasielianen*

¹⁾ Zie Bijlage A. ²⁾ Tappuya, een Braziliaansche volkstam, die ons jarenlang welgezind en van veel nut is geweest. Lang gevegt met de Portu- gesen.

met behulp van enige *Portugese* verlokt en betrapt, verloren drie
 Hasegayen een Man ,en wierden verscheiden gequest door Pijlen, Hasegayen en
 boos geweer. ander Indiaans geweer: onder welke *Wouter Heilman* met een ge-
 haakte Hasegay dwars door zijn arm geschoten was, die wy met
 grote arbeid daar uit sneden, en daar ik groot werk aan had, eer ik
 deselve, vermits de quetsing der zenuwen, konde genesen.

Omtrent dees tijd wierd ook een Knegt van een Suiker-Molen,
 van een Cayman of Crocodil (so hy savonds aan de Rivier stond
 sig te wassen) de gantse kuit van zijn regter been afgebeten. De
 Crocodils beet. Crocodil des ander daags savonds op de selve plaats, gelijk hy ge-
 woon was wederkomende, om een goed aas te vinden, wierd door
 enig Volk die op hem waakten met een Draat-kogel door de kop
 geschoten, en also gekregen. De Gequeste leefde 23. dagen naar de
 gene die hem gebeten hadde.

Dagelijks vielen nog so nu en dan enige voorvallen voor tussen
 de onse en de Portugesen, als ook de onse en de geboren Inwoon-
 deren van dit *Brasiel*, maar meesten deel met weinig voordeel
 voor d'onse, door dien de *Tapayers* en *Brasiliënen*, vergeselschap
 met de *Portugesen*, d'onse in Manschap als ook in bekendheid der [30]
 Bossen en gemene Wegen verre overtroffen.

Onse Scheeps Opperhoofden in dese gedeeltens van *America*, 1652
 niets tot af breuk van den Vyand konnende verrigten, in de Vlote
 wederom klaar gemaakt een Kruis-togt te doen, ende Vyand nog
 een roov' uit zijn klauwen te halen: vertrokken dan wederom naar
 't *Recif*, en van daar naar *Pariba*, en also gints en weder, en doen
 naar *Kaap St. Augustyn*, daar wy een wyl tijds doorbragten son-
 der iets uit te regten. Een weder op 't *Recif* aanlandende, wierden
 enige Schepen vande Vlote, na 't wel gewenste Vaderland verson-
 den. Dog wy met ons drie Schepen hadde order naar *Ille Fernando*¹⁾,
 dat op 3 graden 50 minuiten Zuider brete legt, en van daar naar 't
 Eiland *Barbados* en andere Eilanden vande West-Indien te vertrek-
 ken: werwaarts wy in 't begin van 't Jaar naar toe zijn gegaan, en
 naar enige dagen aanlanden. Ons dagelijks op 't Eiland de *Barba-*
 dos ververssende en eens Boswaard in wandelende met enig Gesel-
 schap, vonden leggen een Engelse Jongen, oud omtrent 14. a 15.
 Jaar, die uit de Stad hadde gehaald voor zijn Meester *Hakket*, we-
 sende Heer van een Suiker-Molen, twe Vlessen Brandewijn met een
 stuk Lijnwaad; hier mede bloots-voets vande Stad gaande, 't Veld
 over en 't Bos door naar sijns Heren Woning, ontrent anderhalv'

¹⁾ Fernando Noronha.

uur vande Stad gelegen, is gestruikeld tegen een steentje, waardoor hy voor over op zijn buik is neder gevallen, verbrekende de Brandewijns Vlessen die hy in de bogt van zijn Hembd tussen zijn armen en blote Lighaam droeg aan gruis, quetsende de gantse buik datter de darmen en 't ingewand heeft uitgehangen, en naar hem opgeregt, en 't gedarmte so veel 't doenlijk was, van de vuiligheid als verbroken glas en sant gereinigt, hebben d'Ingewanden weder in gebragt, en hegte de Wonde so veel de tijd en plaats toeliet, en hem met swagtelen en banden van 't Lijnwaad dat hy by sig hadde verbonden hebbende, is een van ons geselschap naar 't naastgelegen Huis gegaan, en een Hangmat gehaald, daar in wy de Jongeling tot zijn Heers Huis hebben gebragt, en de Heer ons wedervaren en zijn quetsuur verhaald, heeft zijn Heer mijn gevraagd of ik hem wilde aantasten en so 't mogelijk was genesen? en tot antwoord gegeven dat ik mijn vermogen tot zijn gesontheit wilde in 't werk stellen so lange wy daar met de Schepen vertoefden. De Jongeling wederom aangetast en de hegtingen losgemaakt, hebbe al 't gedarmte wederom tot de wonde uitgedaan in een vlakke mout of houten bak, en de darmen naukeurig besigtigd of die met glas doorsneden of gequest waren, en de vuiligheid schoon afgewassen met lauwe soete Melk, hebbe deselve op 't gevoeglijkste weder in 't Lighaam gebragt, en doen so veel hegtingen gelegd als daar van noden zijn; gevende hem naar 't Verband een hertsterkend drankje, en de naaste morgen een buik-zuiverend [31] middel, daar naar enige uren een bequamen Stoelgang op volden, 't welk te kennen gaf dat de Darmen niet gequest en alles op zijn behoorlijke plaats was. De grootste wonde en daar 't meestendeel van 't gedarmte uit hinge, was ontrent drie vinger-breet aan 1653 de linker zijde vande Navel, en strekte sig ontrent een hand breed naar aan de Rug-graat, also dat de gantsche zijde open was, even of 't met een mes was gesneden. Hier by waren nog verscheide Wonden, waar van sommige door gingen en andere niet. Dese Jongeling is inde tijd van 5. Weken (die wy aan de *Barbados* zijn gebleven), voor 't meerengedeelte tot zijn vorige gezondheid onder des Heren zegen hersteld. Wij deselve overgegeven aan zijn Heer tot zijn volle herstelling, maakten ons Reis-vaardig naar 't lieve en wel gewenste Vaderland, daar wy in 't laast van 't Jaar behouden zijn aanbeland, naar dat wy drie jaar op dese Brasielse togt hadden geweest, grote armoede geleden, en honger en kommer uitgestaan. En besluiten hier mede dese Brasielse Reise.

SESDE REISE

gedaan naar de Middelandse Zee, met 't Fregat^[32]
de Bul ofte 't Wapen van Edam, gevoerd by
Capitein Gilles Tysz Kamp
van Amsterdam, Anno 1656

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Texel*. Komste tot *Cadix*. Tot *Livorno*. Maken Jagt op drie Franse Kapers. Veroveren een Franse Bark. d'Admiraal *de Ruiter* neemt een Frans Fregat in. Komste tot *Toulon*. Nemen bij *Tetuan* een Turkse Prys, en verbranden 'er een. Komste op de Kuste van *Portugaal* by d'Heer Admiraal *Obdam*, en nemen in de twintig Suiker-prijzen.

Een Jaar a 2. uitgerust van de Brasielse Togt, ende Reislust 1656 mijn opwekkende nog een Reise naar de *Middelandse Zee* te doen; so begaf ik mijn in dienst van *Haar Ed: Mog: Heeren ter Admirali-teit tot Amsterdam*, onder de Capitein *Gilles Tysz. Kamp*¹⁾, voerende 't Fregat-Schip de *Bul*²⁾, versien met 30. Stukken en 150. Man. Mijn Onder-Chirurgyn was een Oostvries, genaamt *Egbert van Aurik*. Op den 24. September 1656. ³⁾ zijn wy *Texel* uitgezeild met ons vier Oorlog Schepen, waar op commandeerde de *E. Heer Admiraal de Ruiter, Pieter van Brakel, Jan Egbertsz Ooms*, en wy met *Gillis Tysz Kamp*, hebbende onder ons geleide een Vloot Koopvaarders, sterk over de honderd Zeilen, koers stellende naar de^[33] Hoofden en 't Kanaal. Ontrent 't Eiland *Wigt* ontmoeten ons de Heer Admiraal *Cornelis Evertsz van Zeeland*, by hen hebbende veel 1656 Koopvaarders, die hy naar 't Vaderland bygeleide: en malkander met enige eerschoten behouden Reise toegewenst hebbende, vervorderden onse voorgenome Reise naar *Cadix*, daar wy na veel Sukkelinge en kruissinge op de Portugeesse Kust als elders behou-

Komst tot Ca-
dix.

¹⁾ Gillis Mathijsz. Kampen. Brandt p. 103.

²⁾ Bul of Wapen van Edam. (Edam voert een stier in zijn wapen).

³⁾ Moet zijn 24 December 1656. Zie Brandt p. 109.

den zijn aangeland, op den 20. Januarii 1657, ¹⁾ vindende aldaar verscheide Koopvaarders en enige Schepen van Oorlog. Naar agt dagen verblijv' vertrokken uit de Bai van *Cadix* Straatwaard, en omtrent *Tansierola* ²⁾ komende, ontmoeten ons de Commandeur *de Wilde* ende *Willem van der Zaan* en andere; voort zeilende, komen spoedelijk op de Rede van *Livorna* ³⁾, en vonden daar Capitein *Schaaf* ⁴⁾ met enige Koopvaardy Schepen. Alhier hield de Admiraal de *Ruiter* Krijgsraad, en wierd besloten, dat wy met de *Bul*, *Brakel* en *Schaaf* dese Koopvaarders zoude begeleiden na *d' Archipel*, *Malta*, *Candia*, *Corfu*, *Santen* en *Cicilia*, en dat wy de Schepen op de bovengeseide Plaatsen vindende, weder met ons soude geleiden naar *Livorno*: maar geen Schepen in 't wederkeren vindende, stelden onse koers van *Santen* naar *Cicilien*, en zeilende voorby de engte van *Messina*, komen voor *Napels*, en ons in de duisterheid des nagts twe Franse Fregats met een grote Franse Bark ontmoetende, die aldaar op een goede prijs kruisten, en niet wetende ons alle drie Oorlog-Schepen te zijn, hielden dicht aan om ons met 't aanbreken van de dag te overrompelen, en voor een goede prijs mede te nemen. Haar Fregats souden *Brakel* en *Schaaf* aan boord leggen, en ons voor de kleinste aansiede, met haar Berk enteren. Den dag gekomen, en siende ons so ruig op zijde, en sulke weerbare Schepen, namen aanstonds de vlugt met boegseren en zeilen al agter uit schietende ⁵⁾, om ons te ontkomen. Wy flankeerde dapper tot haar in langs Scheeps, en soude haar vermeesterd hebben, so sy door regen en mistig weder ons niet waren ontduisterd, dog verviel haar Bark met 17. Man in onse handen, daar wy haar gelegentheid en voornemen uit verstonden. Dese Franse enige dagen by ons gehouden, sonden die met een sak Broot en een vat Water na Land; en onse Reis vervorderende komen tot *Livorno*, zijnde de Schepen welke wy aldaar gelaten hadden, vertrokken na *Cadix*. Ons klaar gemaakt, vertrokken van *Livorno* naar *Alicanten*, *Almeria*, *Malaga* tot in de Bay van *Gibraltar*, al-

Komst tot Livorno.

Maken jacht op 3 Franse Schepen.

Veroveren een Franse Bark met 17 Man.

¹⁾ Cf. Brandt p. 109.

²⁾ Fuengirola, tusschen Gibraltar en Malaga. Verg. Brandt p. 110.

³⁾ 19 Februari 1656. Brandt p. 111.

⁴⁾ Brandt t. a. p. noemt Kapitein Hoekboot.

⁵⁾ „agter uit schietende”, waarschijnlijk ook met de bedoeling daardoor meer vaart te loopen. Een voorbeeld hiervan treft men aan in Samuel Brun's *Schiffarten*, editie Naber (Linsch. Ver. Deel VI), p. (95): „Vnser Patron fieng an zu befehlen, dasz der Conestable solte das hinder Geschütz fertig macken, vnd sehen, wo er treffen könnte. Dann je mehr wir geschossen, je mehr vnser Schiff fortgetriben worden; hergegen je mehr die Räuber vornen auff vns geschossen, je mehr auch jhre Schiff zu ruck gewichen”.

waar wy 't digt onder de Stad hebben geset. Enige dagen alhier gelegen, komen twee Engelse Fregats op de Rede, die jagt gemaakt hadden op een Spans Carveel ¹⁾. Die van de Stad aanstonds beginnende op de Engelse te schieten, zijn haar Ankers geligt wederom vertrokken. Kort daar naar is een Spaanse Kaper in de Bay ten Anker gekomen, mede brengende een Turkse Prijs die hy hadde veroverd, zijnde in dezelve over de honderd so Turken als Moren en 10 Kristen Slaven.

Van *Gibraltar* zeilden naar *Cadix*, alwaar wy d'Heer *de Ruiter*, beneffens enige andere Oorlog-Schepen vonden aan 't Puntaal ²⁾ [34] leggen schoon te maken. En naar 6 dagen verblijf, gingen wederom met ons 6. Staten Schepen van *Cadix Straatwaard* in. Tot *Ma- 1657 laga* komende, vonden aldaar enige andere onze Oorlog-Schepen, en onse Vlote in drie Smaldelen verdeeld, doorkruisten de Middellandse Zee aan alle kanten, en doorsnuffelden alle Hoeken, Bayen, Zeehavens en Eilanden; als *Cicilia*, *Malta*, *de Eilanden van Trappa*, *Napoly*, *Lampadoesie* ³⁾, *Stromboli*, *Majorka*, *Minorka*, *Sardinia*, *Corsica*, *Ivica* en andere meer: makende aan *St. Pieters Eiland* een nieuw dwarse Saling aan onse grote Mast, wierd door 't neder schieten van de Steng, een van onse Matrosen sijn gantse been geplettert. Van daar wederom met ons vier Schepen ontrent *Cicilia* kruisende, hadden dikwijls jagt op de Turkse Rovers, maar kondense niet besetten; onderwijl komt *Jan Egbertsz Ooms* met 't Jagt *Striel* by ons, seggende dat wy op 't spoedigste inde Bay van *Porto Spesie* mosten komen, alwaar d'Admiraal *de Ruiter* een Frans Schip ⁴⁾ genomen en nog vijf' andere beset hadde: daar komende vonden *de Ruiter* niet in de Bay, maar tot *Toulon* ⁵⁾, hebbende de Franse Schepen door order en aanschrijven van de E: Heren Staten ontslagen ⁶⁾.

De Ruiter
neemt een
Frans Fregat
in Porto Speci.

Korst tot
Toulon.

Zijn korts van
Toulon ver-
trokken.

Ons klaar gemaakt, zijn korts van *Toulon* vertrokken ⁷⁾, kruis-

¹⁾ Port. Caravéla. „Zijn van outs schepen geweest, die met dubbele nagels waren gemaect, een groote met een kleine op malkanderen geslagen hebbende, met smalle boegen, en brede achterenden.” (Witsen, Scheeps-bouw en bestier. II Deel p. 496). Zie het rijk geillustreerde artikel Caravels van R. Morton Nance in *Mariner's Mirror* 1913. p. 265 en *The Nodal Caravels of 1618* van H. S. Vaughan t. a. p. p. 171 en 222.

²⁾ Het fort aan de baai van Cadix. De Ruyter was den 2den April aangekomen, Brandt p. 115.

³⁾ Lampedusa, eilandengroep 85 zeemijl W. Z. W. van Malta.

⁴⁾ Het Witte Lam van Hoorn, eerst door de Franschen genomen en thans door de Ruyter hernomen. Brandt p. 125. Porto Spesic = Spezzia.

⁵⁾ Den 18den Juli was de Ruyter onder zeil gegaan en den 25en in Toulon aangekomen. Brandt p. 131.

⁶⁾ Cf. Brandt p. 131. ⁷⁾ Den 2den Augustus 1657. Brandt p. 133.

sende met de gehele Vlote de gantse Straat door tot aan *Malaga*, alwaar wy order kregen met ons drie Schepen, namentlijk: 't *Huis tijd-verdrijf*', de *Braak* en de *Bul*, enige tijd op de Barbaryse kust te kruisen ¹⁾. Wy staken dwars over naar deselve, en 's anderdaags savonds onder de wal, een weinig beoosten *Tetuan* komende, vonden twee Turkse Schepen ten Anker leggen; des nagts wederom een weinig in Zee gelopen, komen smorgens met den dag uit Zee by haar ten Anker, en dapper daarop schietende, hebben kort daar naar met Sloepen en Boots de kleinste bemagtigd. De *Turken* sprongen buiten boord en zwommen naar Land. Dezelve was geladen met alderhande koopmanschap, die sy daar meenden te lossen. De grootste is tege de Wal aangedreven, die wy daar niet konden afkrijgen, en hebben hem door Order van onse Commandeur *Jan Gidionsz* verbrand, naar wy alles met Sloep en Boots wat wy konden bekomen daar uit hadden gehaald ²⁾. De *Turken* by menigte met haar lange Roers en Snaphanen op 't Land agter 't Geboomte haar verschuilende, questen verscheiden van ons Volk inde Sloepen en Boots. Ook wierd mede dood geschoten onze Luitenant *Adriaan Segers Baks* van *Gorcum*, en verscheide andere.

Van hier overgestoken naar *Malaga* met onse genomen Prijs, hebben die daar uit last van d'Heer *de Ruiter* verkogt ³⁾. Wy met deze dingen bezig, is Capitein de *Lapper* ⁴⁾ alhier aangekomen met enige Koopvaardy Schepen, die hy uit *Holland* tot hier hadde bygeleid, voerende 't Lands Schip *de halve Maan*, en bragt ons tijding dat d'Heer *Admiraal Obdam* met 14 Oorlog-Schepen op de Kust van *Portugaal*, op de hoogte van de Rivier van *Lisbon*, omtrent 13. a 14. mijl buiten de Wal kruiste op de Portugese Vloot, die uit *Brasiel* wierd verwacht. Op dese tijdinge spoelden ons van *Malaga* naar *Cadix*, mede nemende alle Staten Oorlog Schepen die wy onderweg ontmoeten, so dat wy in 't kort met 16. Oorlog-Schepen van *Cadix* Zeil gegaan, zijn gekomen op den 26. September ⁵⁾ by d'Heer *Obdam*, als doen onse Vlote in 't geheel 30. Oorlog-Schepen sterk zijnde. Aanstonds wierd de gantse vloot in drie Smaldelen verdeeld, Sein-brieven uitgegeven, en op alles goede

Komst op de
Portugaalse
Kust bij de
Heer Obdam.

¹⁾ Cf. Brandt p. 133.

²⁾ Cf. Brandt p. 134.

³⁾ Den 18en September 1657 te *Malaga* aangekomen. Brandt p. 136.

⁴⁾ Jan de Lapper, een kapitein wiens naam nog in den volksmond voortleeft. Zie Nieuw Biogr. Woordenboek.

⁵⁾ Moet zijn den 26en October. Brandt p. 138. Zie voor het volgende ook J. de Graaf, Scheepsjournaal van Jacob van Wassenauer van Obdam (1657). Deventer 1923. p. 19 e. v.

order gesteld. Den *Admiraal Obdam* voerde de Vlag van boven ende de Wimpel daar onder, en alle van zijn Smaldeel hadden een Wimpel van de grote Steng.

De Vice-Admiraal *de Ruiter* de Vlag van de grote maar de Wimpel van de Voor-steng, en alle van zijn Smaldeel hadden de Wimpel van de Voor-steng.

De Vice-Admiraal *Pieter Florisz* voerde de Vlag vande grote maar de Wimpel vande Kruis-steng, gelijk sy alle tot dit Smaldeel behorende, de Wimpel vande Kruissteng voerden ¹⁾.

Alhier op de bovengemelde hoogte kruisende, wierd somtijds een loren-dryer ²⁾ aangehaald en ondersogt. Ook zijn de *Hollandse Ambassadeurs* met een Schip uit de Rivier by ons gekomen, en s' anderdaags naar *Holland* vertrokken ³⁾.

Wy nemen in
de 20 Portuge-
se Suiker-Prij-
sen.

Op den 5. November snagts zijn ontrent 30. *Portugese* Koopvaarders onder ons vervallen, die van haar Vloot 70. ⁴⁾ Zeilen sterk was afgedwaald. Deze wierden in de morgenstond meest by d'onse veroverd, van de welke wy met ons Schip een veroverde, geladen met 500. Kisten Brasielse Suiker, Toebak en Brasielienhout, en andere Amerikaanse Koopmanschap. Nog enige dagen hier gekruist, hebben 't overige vande Vlote niet vernomen; wierd derhalven order gesteld dat yder met syn Prijs naar 't Vaderland soude vertrekken, behalven vier van onze Oorlog-Schepen die aldaar nog enige tijd soudén kruisen, om enige van haar afgedwaalde Schepen t'agterhalen. Wy op den 10. November onze afscheid van deselve genomen, stelden nevens onse geselschap koers naar 't lieve Vaderland, daar wy gesamentlijk op den 8. December 1658 gelukkig zijn aangeland.

FINIS

¹⁾ Alle schepen van de voorhoede voerden een *wimpel* aan de voorsteng, die van den middentocht van de groote steng, die van de achterhoede van de kruissteng. De admirals van voorhoede, middentocht en achterhoede voerden bovendien een *vlag* van de groote steng, hun vice-admirals van de voorsteng, hun schouten-bij-nacht van de kruissteng. De door de vlagofficiëren gevoerde wimpels en vlaggen gaven hun *plaats* in de vloot aan, onafhankelijk van hun *rang* bij de admiraliteit waaronder zij ressorteerden.

²⁾ Loere-draaier, smokkelaar, blokkadebreker. Zie Frid. Bollingir, Oost-Indisch Reisboek, vertaald door Mej. Joh. Visscher in Bijdr. T. L. V. van N. I. Deel 68, 1913, p. 368.

³⁾ De heeren Nicolaas ten Hove en Gijsbrecht de Wit, die vergeefs vergoeding gevraagd hadden voor de nadeelen in Brazilië, Angola en San Thomé aan de Nederlanders toegebracht. Zie de Graaf, op. cit. p. 3.

⁴⁾ Brandt, p. 140, zegt 84 zeilen.

SEVENDE REISE

naar Portugaal, met 's Lands Oorlog-Schip 't Huis te Kruiningen gevoerd by de E: Capitein en Commandeur Pieter van Brakel, 1658

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Texel*. Komste voor de *Rivier van Lissabon*. Geestig gevegt van enig klein Vaartuig. De *Ruiter* en *Schatter* raken malkander aan Boord. Wederkomst in 't *Vaderland*.

De koude en guure Winter in 't Vaderland versleten, en d'aan-
 1658 gename Zomer-tijd sig op doende, wierd mijn Reislust weder op-
 gewekt nog togt ten Oorlog tegen den *Portugees* te doen. En mijn
 wederom in dienst van *Haar Edele Mogende Heren* ter *Admirali-
 teit* van *Amsterdam*, onder 't bevel van den E: Capitein en Com-
 mandeur *Pieter van Brakel* begeven, voerende 't Schip 't *Huis te
 Kruiningen*, gemonteerd met 50. Stukken en 200. Man, hebben-
 de tot mijn Onder-Chirurgijn *Pieter Dailje*, zijn op den 1. Juny
 1658, met een Ooste wind nevens 21. andere Schepen; over welke
 als Admiraal 't bevel voerde d'E: Heer en manhafte Zeeheld *Mi-
 chiel de Ruiter*; als Vice-Admiraal *de Wilde*, en als Schout by Nagt
Pieter van Brakel in Zee gelopen. Dese Vlote was bevolen op de
Portugaalse Kusten, en voor de *Rivier van Lissabon* te kruissen;
 desselvs Schepen dien tijd uit *Brasiel* komende t'onderscheppen,
 en indien mogelijk te veroveren.

[37] In Zee zijnde, wierd terstond onze Vlote in drie Smaldelen ver-
 deeld, onder de drie voorgenoemde Opperhoofden. En veel tegen-
 spoed op dese heen-reise gehad, hebben 't eindelijk op den vierden
 1658 July voor de *Rivier van Lissabon*, even buiten de Kasteels *St. Gil-
 lis* ¹⁾ en *Cascalis* ²⁾ geset, makende onse Sloepen terstond jagt op
 enig kleine Vaartuig en Visschers, daar wy na een streng Sloepen-

Geestige scher-
 mutselinge van
 Sloepen, enz.

¹⁾ San Julião, op den Noord-oever van de Taag.

²⁾ Cascaes, 23 K.M. bew. Lissabon. Zie Samuel Brun's *Schiffarten*. L. V. Deel VI,
 p. (86) noot 1.

gevegt 9 van veroverde, en aan den Admiraal bragten, en daar altemaal scherp ondervraagd om haar gelegenheid te weten, wierden geplondert, en als doen vry gelaten en naar Land gesonden, op voorwaarden dat sy des anderdaags verversing voor de gantse Vlote souden aan Boord brengen, en by gebreke van dien, so zij andermaal wierden gekregen, gevankelijk naar Holland gevoerd en haar Barken verbrand worden. Welk bevel, zij van ons ontslagen zijnde, niet veel agten, maar mijden onse Boots en Chaloeppen die daaglijks op haar kruisten.

Naar enige tijd hier gelegen en doorgebracht hebbende, ligten onse Ankers en kruisten een weinig Zeewaards; alwaar door ongeluk in 't wenden 't Schip van d'Heer *de Ruiter*, en 't Schip van Capitein *Schatter*, malkander aan Boord geraakten, en beide seer schadeloos wierden, de Stukken geraakten uit de Roopaarden ¹⁾, de Ankers vande Boeg, en de *Ruiters* Boegspriet brak by 't Steven af, so dat dese Schepen genootsaakt wierden naar *Cadix* te zeilen, te vertimmeren, en een nieuwe Boegspriet in te setten ²⁾.

De Ruiter en
Schatten ra-
ken malkander
aan boord door
't wenden.

Enige Schepen gingen onderwijle naar de *Carongie* ³⁾, om water en verversingen, en d'overige verbleven voor en ontrent de Rivier van *Lissabon* kruisen; dog daar viel niet sonder voor, en zijn naar 't verloop van enige dagen weder bij malkander gekomen. Dewijl 't saeisoen te mets verhiel, en wy daer niet veel meer tot schade en nadeel des Vyands konden uitregten, wierd den Admiraal en sijn Krijgsraad te rade afscheid van de Portugaalse Kusten te nemen ⁴⁾, en also wy daaglijks storm en onweder verwagtede waren, naar 't lieve en wel gewenste Vaderland te vertrekken, en lieten in weinig dagen, hebbende een voorspoedige wind, op den 20. November 1658. gelukkig in *Texel* 't Anker in de grond vallen; waardoor onze Portugaalse kruistogt met weinig voordeel is gekomen ten

EYNDE

¹⁾ Ook wel „rolpaarden”; later, toen de wielen door een slede werden vervangen, sprak men van „affuiten”.

²⁾ Verg. Brandt p. 147.

³⁾ Coruña.

⁴⁾ 25 October. Brandt p. 150.

AGSTE REISE

[38] naar Denemarken, met 't Schip 't Huis te Krui-
ningen, onder 't Bevel van Capitein Pieter van
Brakel, 1659

KORTEN INHOUD

Vertrek. Seer goet koop levens-middelen. Verenigen met de Vloot van *Obdam*. Capitein *Waardenburg* aan d'Admiraal gevangen gebragt. Ontset en secoers voor *Copenhagen*. Toebereidselen tot een groot dessein verdwijnen in Rook. Stilstand van Wapenen. De *Ruiter* beset *Landskroon*, *Elsenburg* en *Kronenburg* inde Sont. Geestige actie van enige Boots. Een tweede groot dessein. Komen in *Kiel* in *Holstein*. En nemen Ruiters en Soldaten in. Losen alarm op *Nieuwbург*. Nemen *Cartemunde* stormenderhand in. *Nieuwbург* word dicht belegerd, en gaat over. Veroverde Buit gevangen, en doden op *Funen* bekomen. De Vloot word verdeeld ende versonden. Leggen des Winters voor de Stad *Copenhagen*. Brengen veel Adel over op *Funen*. Vrede gemaakt tussen *Sweden* en *Denemerken* A° 1660. den 5. Juny. Konstige Vuurwerken aangestoken, en 't Kanon over al gelost. Wy brengen 't Sweedse Leger over van *Zeeland* op *Schonen*. De *Sweden* trekken uit *Kronenburg*. Onverwagt ongeluk door 't nedervallen van onse Fokke-Ree. Komen in 't Vaderland.

[39] 1659 Als den Heer Admiraal *Obdam* Anno 1658. in October ¹⁾ met ontrent 30. Oorlog-Schepen de Sweedse Oorlogs-vlote in de Sont hadde geslagen, wierd in de voortijd 1659. een tweede Vlote onder 't beleid van den *Vice-Admiraal de Ruiter*, bestaande in ontrent 40. voorname Oorlog-Schepen gereet gemaakt, tot dienst des Deense Koning *Fredericus de Vierde* ²⁾, nevens 4 Branders, enige Victalie-schepen en Advijs-Jagten.

Ik was gesteld op 't Schip 't *Huis te Kruiningen*, gemonteerd met 54. Stukken, 250. Matrosen en 100. Soldaten, waar op 't bevel voerde de E: Capitein *Brakel*, en hadde tot mijn Onder-Chirurgyn *Dirk van Vegten* van *Uitregt*. Enige tijd in *Texel* gelegen, kiezen op Loopt in Zee.

¹⁾ 8 November.

²⁾ Frederik de Derde (1648—1670).

Seer goed koop
montkost.

den 20. Mai t' Zee, en een weinig buiten de Wal zijnde, komen de Zeeuse, Mase en Vriese Oorlog-Schepen by ons. Onse koers nemen- de naar de hoek van Schagen, zeilen voorby *Anhalt*, *Lesou* en komen voor *Grunste* en *Stevens-Hoofd* ¹⁾, alwaar veel van onse Chaloe- pen om verversinge aan Land gevaren, brengende veel Kalve- ren, Schapen, Verkens, Gansen, Hoenders en andere Gedierten aan boord, welke aldaar voor een kleine prijs zijn te bekomen: twe zijden gerookt Spek wierden verkogt voor 30. stuivers, een gemest Kalv' voor 25. stuivers, drie vette Lammeren voor een gulden, 2 vette Geiten voor 14. stuivers, een vette Gans voor 6. stuivers, en 't koppel Patrijzen voor 3. stuivers en vorders alles na vervolg.

Zeilden van hier de *Belt* in ²⁾, en omtrent 't Eiland *Roms* heb- ben wy hout gehakt, en water gehaald; en wierd door 't springen van een Boom die geboord en met Kruit gevuld was, een Matroos dodelijk gewond ³⁾.

Vereenigen
met de Vlote
van Obdam.

Ook vonden enige van onse Matrosen sommige gevlugte Sweed- se Paarden, die sy qualijk handelden; want naar die gesneden en gekorven te hebben, jaagden sy die inde Moerassen, staken enige Huizen vande Bewoonders inde brand, over welke moedwil enige van ons Volk wierden gestraft. Van hier zeilende, hebben ons ge- voegd by de Heer *Obdam* ⁴⁾, leggende voor *Nieuwborg* ten Anker, en sagen des anderdaags lijwaards van ons 30. Engelse Oorlog- Schepen ⁵⁾; dog hebben malkanderen geen ongemak aangedaan, en te loefwaards ook enige Sweedse Oorlog-Schepen, maar hielden haar stil, also wy wel op onse hoede en slagvaardig waren. Alhier is ook een klein Vaartuig by ons inde Vlote gekomen uit de Mid- delvaard, welke mede bragt dat *Capitein 't Hoen* van *Hoorn* en

Kapitein
Waardenberg
gevangen aan
de Admiraal
gebragt.

Capitein Waardenburg van *Amsterdam* in de Middelveard ⁶⁾, tegen enige Sweedse Schepen hadden slaags geweest: *Capitein 't Hoen* was 't ontkomen en *Waardenburg* had zijn Jagt sonder hoog drin- gende nood in de brand gestoken, en met enig geld dat hy in 't Jagt hadde, in *Jutland* gevlugt, alwaar agterhaald, is gesloten aan [40] d'Admiraal *Obdam* gebragt ⁷⁾. 1659

¹⁾ Anholt, Läsö, Grenaa, en Stavns-Hoved. Zie voor Grenaa: Grove, Journalen, p. 139, noot 1.

²⁾ 10 Juni, Brandt p. 170.

³⁾ Vermoedelijk een wraakneming der verontwaardigde bevolking voor den hierna beschreven gepleegden „moedwil”.

⁴⁾ 23 Juni. Brandt p. 171.

⁵⁾ Onder Edward Mountague.

⁶⁾ De Noordelijke toegang tot de Kleine Belt.

⁷⁾ Verg. Brandt p. 171 en Journaal Wassenaer (ed Grove) dd. 28 Juni en 3 Juli 1659.

Van *Nieuwborg* zeilden met de gehele Vloot naar *Coppenhagen*, daar wy op den 16. July behouden zijn aangekomen, en hebben de Stad van alle noodzakelijkheden versien. d'Engelse Vlote lag mede inde Sont, ontrent 3 mijl van ons, en de Sweedse 18. Schepen sterk voor *Landskroon*.

De *Denen* door onze aankomst moed grijpende, sonden aanstonds een Regiment van duisend Snaphanen uit de Stad, tegen 't *Sweedse Leger*, dat ontrent een halv' mijl van daar lag; en verscheiden schermutseling met de *Sweden* op 't vlakke Veld gehouden, quamen met veel gevangens, buit en plundering weder binnen de Stad, dat haar tot nieuwe uitvallen dede aanmoedigen.

Ook wierden 15. van onse Schepen gesonden om in de Oost-Zee op de Sweedse Oorlog-Schepen te kruissen, en drie om enige Koopvaarders naar *Dantsik*, *Koningsbergen* en elders te bygeleiden ¹⁾.

Alhier leggende, werd een treffelijke Maaltijd aangeregt, en de Koning nevens de Koninklijke Prins en voornaamste Adel, aan Boord van den *Admiraal Obdam* Koninklijk onthaald, en dese dag een menigte Salvos en Eerschoten uit de Schepen, ter eeren van zijn Deense Majesteit gedaan ²⁾. Onderwijl wiëden de voorbereidselen tot een groot voornemen tegen de *Sweden* gemaakt. Alle Fluiten, Schoeden en ander klein Vaartuig met Volk, Mond-kost en Oorlogs-behoeften versien. Ook wierden tot dien einde alle Operhoofden, Soldaten en Matrosen ingescheept; ende zijn met ons 150. Zeilen, so Oorlog als Oorlogs-behoeften en Mond-kost-Schepen van *Coppenhagen* naar 't Eiland *Muen*³⁾, en van daar naar *Femeren* vertrokken, en daar ten Anker gegaan, om ons oogmerk te bereiken, indien 't wilde gelukken.

Maar korts hier op komt een Galiot van *Coppenhagen* aan den *Admiraal Obdam*, brengende tijding dat d'Afgesondene tot *Coppenhagen* een stilstand van Wapen voor 14. dage hadden gemaakt. Also is dit groot voornemen te niet geraakt: en wierd onse Vlote als doen verdeeld. *Obdam* met zijn Schepen ging naar de *Belt*, en kruiste ontrent 't *Katte-gat* en de *Hoek van Schagen*. Wij met onse Schepen onder de *Ruiter* gingen inde *Sont*.⁴⁾, en besetten *Elsenburg*, *Kronenborg* en *Elsenuer*, alwaar dagelijks onse Sloepen

Ontset en se-
coers voor
Coppenhagen.

Preparatie tot
een groot des-
sein verdwijnt
in rook.

De Ruiter be-
set Lantskroon
en Elsenburg
in de Zont.

¹⁾ Onder vice-admiraal Meppel.

²⁾ 23 Juli. Brandt p. 175.

³⁾ 3 Augustus ankerde de vloot voor Möen, waar het hierna genoemde galjoot uit Kopenhagen bij haar kwam. Brandt p. 176.

⁴⁾ 7 September. Brandt p. 180.

en Boots tegen de Sweedse Vaartuigen handgemeen geraakten. Onse Sloepen en Boots eens uitgegaan om enige Sweedse Schepen in de brand te steken, leggende voor *Elsenuer*, is door de duisterheid van de nagt, een seker misslag mislukt ¹⁾. Een geestige klugt sagen wy van onse en ook van de Boot van Capitein *Berken*, die yder een ysere Stuk, schietende 18. pond yser, haalden digt onder de Wal van *Elsenuer*, van 't gesonken Wrak van den Vice-Admiraal *Witte Wittesz* ²⁾. Onse andere Schepen haar Boots dit siende, [41] meende 't selve te doen, ende ook enige stukken van 't Wrak te krijgen. Maar de *Swedens* dit merkende, hadden een Stuk met schroot geladen, even in 't Kreupel-bos op 't Strand geplant; en 1659 namen de Hollandse Boots, sodanig waar, dat sy haast terug keerden en geen lust meer hadden van 't wrak Geschut te vissen.

Een tweede
groot dessein.

Komen in
Kiel in Hol-
stein, en ne-
men Ruiters
en Soldaten in.

Alhier eenige tijd doorgebracht, keerden wederom voor *Copenhagen*. En kort naar onse aankomst werd wederom een aanslag gemaakt, komende 800. Soldaten met Schoeden van *Lubek* tot *Copenhagen*; en wierden alle Oorlog-Schepen, Fluiten, Schoeden en ander Vaartuig met Volk, behoeften van Oorlog en Mond-kost vaardig gemaakt, bestaande onse Vlote in 40. Hollandse, en 5. Deense Oorlog-Schepen, en alderhande slag van Vaartuig, met welke wy naar *Femaren* vertrokken, en vonden aldaar den Admiraal *Obdam* met zijn byhebbende Schepen ³⁾, die na twee dagen met zijn onderhebbende Schepen naar *Copenhagen* is vertrokken: en wy met onse Vlote onder de *Ruiter* naar *Kiel* in *Holstein* ⁴⁾; alwaar Soldaten en Ruiters met haar Paarden en Bagagie ingenomen, verseilde naar *Funen*; bestaande dese Oorlogs-magt in 29. Holands en 3. Deense Oorlog-Schepen, 60. Fluiten en menigte van Schoeden, Galiots en ander klein Vaartuig. De Ruiterie was ontrent 2500. Man, so *Poolse*, *Holsteinse* als *Brandenburgse*, op de Hollandse Schepen ingescheept, nevens 200. Nederlandse Voetknechten. En waren des noods zijnde nog 1100. Matrosen tot de Landinge gereed: sodat de gehele magt, behalven 't Volk die op de Schepen moesten blijven, bestond in 5500. Man, so Soldaten, Ruiters als Matrosen.

¹⁾ 15 September. Brandt p. 181. „Doch in 't laatst, toen alles schoon stond om wel aan te gaan, bezweek den kapitein van 't brandschip, Jan Klaaszoon Jacquet het hart. Hij wendde en quam buiten 't gevaar ten anker. Ondertusschen werd het dag, de gelegenheid verliep, en de Ruiter zeilde met het fregat, seer misnoegt, naar de vloot”.

²⁾ Bedoeld is het in den slag van den 8sten November 1658 gezonken schip *Brederode*.

³⁾ 16 October. Brandt p. 184.

⁴⁾ Aankomst te Kiel op den 23sten October. Brandt, p. 186.

d'Admiraal *de Ruiter* en des Konings Admiraal *Bilkenstern* ¹⁾, hadden over de Oorlog-Schepen en 't ander Vaartuig 't bevel, ende den Generaal *Schak* ²⁾, Veld-Maarschalk, *Gulden Leeuw* ³⁾, *Piche-laar* ⁴⁾, *Aleveld* ⁵⁾, *de Meteren* ⁶⁾ en meer andere Bevelhebberen, 't bevel over de Soldaten en Ruiters. Op den 9. November zijn wy met dese Armaad aan 't Eiland *Funen* gekomen, en hebben 't voor de Stad *Nyborg*, dicht onder 't Kasteel geset, beginnende terstond met groot geweld op de Stad te schieten; en naar weinig tegenstand hebben de Sweden deselve verlaten, en zijn daar uit gevlugt. Dog wy tragten deselve ditmaal niet in te nemen; makende alleen dien dag en gantse nacht met Galiots, Sloepen en Boots een losen alarm, om 't Sweedse Volk uit 't Land naar *Nyborg* te trekken, om te beter op een ander plaats te landen, en ons voorgenomen dessein te volbrengen. Op den 9. dito snagts in de voornacht, ligten wy met een stille Trom onse Ankers en zeilden na *Cartamunda* ⁷⁾, een klein Stedeken ontrent 4 mijl van *Nyborg*, alwaar wy, vermits stilte, niet voor den 10. dito smorgens zijn aangekomen, en dicht voor de Stad geankerd; hebben uit al de Schepen dapper daar op geschoten; en wierden onder 't faveur van dit geweldig schieten, de soldaten en ruiters aan Land geset. De Sweden staken na enige tegenstand de Stad op verscheide plaatsen aan brand, en als doen de vlugt genomen. Verbranden alle Koornschuren die zy in 't vlugten vonden. De brand van *Cartamunda* wierd door d'onse geblust, en de Plaats versekerd, trekkende alsdoen 't Leger voort naar *Odenzee* dat sig mede aan ons overgaf. Onderwijl komt de Generaal *Overstyn* ⁸⁾ met 5000. Man so te voet als te Paard uit *Jutland*, over de Middelveerd op *Funen*, die sig den 18. November met 't Leger van den Generaal *Schak* verenigde, rovende en plonderende wat sy vonden, en trokken voort naar *Nyborg*, dat sy te Land, en wy met de Oorlog-Schepen te Water belegerden, en van alle kanten dicht benauwd en bestormden. Den Grav' van *Zultsbach* ⁹⁾ dede

Loosen alarm
op Nyborg.

Nemen Cartamund
storkenderhand
in.

Nyborg word
belegerd.

¹⁾ Bjelkenstjerna was de Zweedsche admiraal; bedoeld moet zijn Hendrik Bjelke, de Deensche vlootvoogd.

²⁾ Hans Schack.

³⁾ Gyldenlöve.

⁴⁾ Kolonel Eustatius Puchler.

⁵⁾ Hans von Ahlefeldt.

⁶⁾ Kolonel Cuyck van Meteren.

⁷⁾ Kortemünde.

⁸⁾ Ernst Albrecht von Eberstein.

⁹⁾ Paltzgraaf Philips van Sultzbach, opperbevelhebber der Zweedsche troepen op Funen.

Nyborg gaat
over. Veel ge-
vangs en do-
den op Funen
bekomen.

met veel Volk een uitval in ons Leger, maar zijn meeste Volk wierd geslagen, veel gevangen ende inde Moerassen gejaagd en aldaar doodgeslagen; de Grav' selv' is 't met enige vande sijne te nauwer nood ontkomen. Waarop de Stad sig den 25. November aan d'onse heeft overgegeven. Veroverden aldaar 88. Standaarden, 28. Vaandelen, 12. Vaandels vande Dragonders, 18. Stukken Kanon, 18 van de selve in de Middelveerd vernageld, ook veel voorname Gevangens; als de *Vorst van Wymer*¹⁾, *Graav' Koningsmark*²⁾, *Majoor Barlever*, *de Colonel Smit*, *Luitenant Generaal Horn*, *Colonel Engel*, *Schuinleven*, *Pieter, Twell*, *de Jonge Graav' Wrangel*, *Generaal Major Waldek* en andere minder Bevelhebberen. De soldaten waren over de 4700. altermaal 't oudste en ervarenste Krijgsvolk van Sweden. Ook zijn in dit Beleg dood gebleven van de Sweden tussen de 2. a 2300. Man, daaronder gerekend de *Majoor Botker*³⁾, *Luitenant Colonels Kok*, *Leveraan*, *Craan* en meer andere Bevelhebberen en Soldaten. Wy hadden aan onse zyde ook veel doden en gequesten, die so in 't Landen, in de Vaartuigen als voor *Nyborg* waren geschoten.

De Vloot word
verdeeld.

Op *Funen* alles in order gebragt, wierden de Schepen verdeeld, en versonden enige na *Coppenhagen*, andere naar *Kiel* om brandhoud voor *Coppenhagen*. Wy met den *Schout by nagt Brakel*, zeilden met enige Oorlog en Koopvaardy-schepen naar *Lubek*, om de Schepen tegen d'aanstaande Winter van alles te versien ⁴⁾. Dat gedaan, vertrokken van *Lubek* naar *Coppenhagen*, alwaar wy den 15. December met de gantse Vlote so Oorlog als Koopvaardy-schepen binnen de Boom haalden, leggende in rang langs heen voor de Stad met 't Geschut te Boord. En dagelijks wierd, dewijl 't sterk begon te vriesen, 20. voet buiten de Schepen 't IJs langs heen open gebijt ⁵⁾, zijnde de Stad en de Schepen aan de Zeekant genoegsaam voor de Vyand bevrijd, ook wierd de stad aan de Land-zijde wel besorgd, en de Burgers seer verheugt over 't veroveren van 't Eiland *Funen*. 't Volk op de Schepen leden grote koude, also wy met de Schut-poorten open lagen, om de Stad aan de Zee-kant voor de Vyand te beschermen; waar door veel van ons Volk siek wierd, en ook enige zijn gestorven: sommige vrosen de

Leggen voor
Coppenhagen
des winters.

¹⁾ Johan Adolf hertog van Saksen-Weimar.

²⁾ Graaf Curt Christopher Königsmark.

³⁾ Hans Böddeker.

⁴⁾ Den 29sten November. Brandt, p. 197.

⁵⁾ „den Conynck quam het besychtygen, dye een grootd vermaeck daerin hadde dat het soo vlijetych voortgynck". Journaal de Ruyter, „3 Jannewary, 1660". (ed. Grove).

[43] tonen van de voeten, ja zelfs de voeten af; gelijk aan *Gijsbert Ger-*
 1660 *ritsz van Nieuwkoop* uit 't *Veen* van geboorte gebeurde, die ik bei-
 de zijn benen onder de knie afsettede: andere verloren de vingers
 en de uiterlijke leden: sommige waren met vierige en besmettelij-
 ke siektens besmet; so dat wy de sieken inde Stad in 't Verbant-
 huis en andere Burgers-huizen versorgden, daar wy haar dagelijks
 besogten. Een van ons Volk snede hem selv' met een Mes de strot
 af, daar ik grote moeiten mede had, eer ik de einden die geweldig
 van malkander geweken, konde hegten, dat eindelijk nog geluk-
 ten; maar naar drie dagen smeed hy het Hoofd agter over, en is de
 hegtenisse los gegaan, waarop hy korts is gestorven; so dat wy
 dese Winter niet behoefden stil te zitten. In 't voorste van Maart
 wierden 't meestendeel der Schepen weder uitgekort en op stroom
 gehaald, waar van enige de *Sont* besetteden, en andere de Haven
 van *Landskroon*. Wy met *Brakel* beneffens enige Lijftogt-schepen
 zijn na *Femeren* en vand aar na *Funen* gegaan ¹⁾, en naar aldaar
 veel Adel en grote Mevrouwen en Hof-dames gebragt, keerden
 wederom naar *Kopenhagen*, mede nemende de twee Kassen met
 Standaarden, die wy op *Funen* hadden veroverd, en wierden de-
 selve tot een gedenk-teiken in des Konings Zaal opgehangen.

Wy vonden 't meestendeel van onse Oorlog-schepen met 8.
 Sweedse Oorlog-schepen voor de Stad leggen, also de Vrede op een
 goede voet stond; want de Ambassadeurs waren dagelijks in enige
 Tenten, tussen de Stad en 't Sweedse Leger op geslagen, besig de-
 selve te vervorderen; maar evenwel had de saak geen regte voort-
 gang, vermits' er nieuwe verschillen opresen. De Sweden vertrok-
 ken naar *Landskroon*, welke Haven wy dan wederom als voren be-
 settede; dog korts daar aan is't werk weder ten besten verkeerd,
 en was al doen de hope groot tot een Vrede: waarop 11. Sweedse
 so Oorlog als Koopvaardy-schepen uit *Karelskroon*, tragten voor-
 by onse Vlote, die voor en ontrent *Kopenhagen* lag, als Vriend te
 zeilen ²⁾; maar daar komende wierden in beslag gehouden, en ge-
 dwongen by ons te ankeren, tot tijd en wijlen dat men volkomen
 uitspraak van Vrede of Oorlog soud hebben, die Anno 1660. den. 5
 Juny ³⁾ wierde gesloten, ende alsdoen dese Schepen, naar datse 4.
 weken by ons in beslag zijn geweest, ontslagen, en sy enige eer-
 schoten gedaan hebbende, vertrokken naar *Stokholm*. En begos-

Vrede gemaakt
 tussen de Dee-
 nen en de
 Sweden. Ao:
 1660 den 5 Ju-
 ny.

¹⁾ 6 Maart 1660. Brandt. p, 204.

²⁾ 5 Mei. Brandt p. 206.

³⁾ 6 Juni. Brandt p. 210

ten onse Schepen sig ook te verdelen: als den *Vice-Admiraal* van Zeeland *Cornelis Evertsz* vertrok met onse Ambassadeurs met 5. Schepen naar 't Vaderland, en Capitein van *Meewen* bragt de Sweedse Ambassadeurs naar *Stokholm*, en verbleven d'overige van onse Schepen voor *Coppenhagen*.

So dra de Vrede gesloten en geteikend was, wierd deselve op alle hoeken en straten van de Stad, als ook in 't Sweedse Leger met Trommels en Trompetten aan een yder bekend gemaakt en uitgeroepen; ook wierden veel konstige Vuur-werken aangesteken, en 't Geschut rontom de Stad en van alle Sweedse en Deense Kastelen en Vastigheden, als ook uit de Schepen, so Hollandse, Deense, Sweedse als andere driemaal rontom gelost.

[44]

1660

Wy brengen 't
Sweeds Leger
over van Zee-
lant op Scho-
nen.

Daar op wierden alle Zweedse Volkeren van de omliggende Eilanden geligt, en op Zeland over gebracht, die wy met Chaloeppen, Boots en kleine Vaartuig van *Zeland* op *Elsenburg* oversettede: in welke overvoeringe men een wonderlijk leven onder dese Ruiters, Soldaten en Bootsgesellen sag: den een wilde voor den ander met haar Paarden en Reistuijg in de Boots, andere wilden wederom niet over, voor datse haar betalinge hadden. Enige wierden oproerig en braken in spyt der Bevelhebberen haar Standaarden en Vaandelen stukken, 35. a 36. wierdender even buiten de Elsenuerse Poort in dit gedoente ter neder gekapt; sommige liepen weg, en enige begaven haar in Deense dienst. Eindelijk geraakten alles in stilstand, en te mets 't gehele Leger over, ende wierde *Philips Lodowicus Grave van Zulsbag Generaal* van 't Sweedse Leger heerlijk met sijn *Adel* aan 't Schip van den ViceAdmiraal de *Ruiter* vergast en onthaald ¹⁾, en naar duisend eerschoten met onse Chaloeppen op 't Land *Schone* aan *Elsenburg* overgebracht; en wierden enige dagen daar na ²⁾ alle hoge Bevelhebberen in de slag op *Funen* dood gebleven, naar veel eerschoten met Rou-standaarden uit 't Kasteel *Kronenburg* in 't Kasteel *Elsenburg* overgevoerd, om aldaar begraven te worden. Op den 28. July 's Woensdag 'smiddag is de Generaal *Steenbok* met d'overige *Sweden* uit *Kronenburg* getrokken, ende hebben 't selve aan de *Denen* weder overgegeven; so dat men alsdoen de Deense Vlag van 't Kasteel sag weyen, ende werd al 't Geschut van 't Kasteel en Oorlog-Schepen wederom drie maal gelost: en weinig daar naar by onse Vlote toestel gemaakt van *Kronenburg* na *Coppenhagen* te zeilen, en de Hollandse hulp-

De Sweden
trekken uit
Kronenburg.

¹⁾ 6 Juli 1660. Brandt p. 212.

²⁾ 12 Juli. t. a. p.

troepen naar Holland te voeren, so den oorlog gedaan was. Voor *Coppenhagen* komende, en bezig met 't Anker te laten vallen, gebeurde een onverwagt ongeluk op ons Schip, door 't breken van de *Drai-reep* in 't nedervallen vande *Fokke-ree* ¹⁾, daar tussen de 40. en 45. Man op lag de *Fokke* in te nemen, vande welke drie *Matrosen* so op de *Ankers* als de stukken gans dood nedervielen, en tien anderen swaar gequest, eenige de *Ribben*, andere d'*armen* en *benen* aan stukken en uit 't lid; sommige met grote *Wonden* op 't hoofd, so dat op 't laast voor de *Chirurgyns* nog iets te doen viel. Des anderdaags naar onse aankomst, wierden de *Hollandse Soldaten* uit de *Deense Kastelen* geligt, en voor den *Koning* in 't bijwesen van de *Rijks-raden* gemonsterd, ende naar driemaal *Zalvo* voor de *Koning* geschoten, ingescheept, en op de *Schepen* verdeeld, tegelijk met twee *Soldaten* die een *Neerlag* hadden gedaan ²⁾, en by de *krijgsraad* waren gevonnist met een *Kogel* doorschoten te worden; dog wierd haar van zijn *Koninglijke Majesteit* 't leven geschonken. Wij kregen de *Heer Commandeur* der *Hollandsche* [45] *Troepen*, *Pighelaar*, *Gouverneur* van *Schenken Schans* met 150. 1660 *Soldaten* op ons Schip, alsook den *Colonel Demeteren* *Gouverneur* van *Loevestein*. De *Vice-Admiraal Schram* ging naar 't *Eiland Funen* met 10. Oorlog en 4. *Koopvaardy-schepen*, om 't *Hollands Krijgs-volk* van daar te halen, en in 't *Vaderland* te brengen.

Naar behoorlijke afscheid genomen hebbende, vertrokken van *Coppenhagen* den 13. *Augustus*, gevende lustig *Zalvo* tot behouden *Reis* so van *Land* als van de *Schepen*, en stelden onse *koers* naar de *Hoek* van *Schagen* 't *Katte-gat* uit na 't *gewenste Vaderland*, en sijn op de *derden September* behouden in 't *Vlie* aangeland, na dat wy ontrent 16. *Maanden* hadden op deze *Reise* ge- ^{Arrivement in 't Vaderland.} weest.

¹⁾ Zelfs tot het einde der 18e eeuw konden de onderraas nog gestreken worden. Zie o.a. M. Lambrechts. Handboekje voor den Zee-leerling. Amsterdam 1742. p 27.

²⁾ Neerlag doen = een moord plegen.

NEGENDE REISE

[46]

naar de Middelandse Zee, met 't Schip de Vergulde Star, gevoerd by de E: Capitein Joost Verscheur,
1661

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Vlie*. En kruissen op d'Oost-Indise Retoer-schepen, en geleiden die binnen *Texel*. Gaan na de Straat. Komste by Capitein *van der Hulst*. Komste tot *Cadix*. Maken jagt op 4. Turkse Rovers. Kruissen op de Spaanse Silver-Vloot. Vinden een Scheepje drijven. Kruissen door de *Middelandse Zee*. Capitein *Swart* zeilt syn Fokke-mast af. Nemen een *Turk*. Twedragt tussen de Capiteinen om de Prys. Tot *Malaga* worden onse Officieren op 't Schip veranderd, en krijgen andere in haar plaats. Vertimmeren tot *Minorka*. Maken jagt op 8. Turken, en hebben 'er een van deselve genomen, dog geraakt wonderlijk vry. Verkrijgen evenwel 92. Turken en 20. Kristen-slaven uit 't Schip. Leggen met 5 Schepen voor *Porto Farino*. En maken Vrede met die van *Tunis*. Veroveren een *Algierse* Rover. Vertrekken van *Tunis* na *Caljer*, en doen na *Algiers*, alwaar wel wierden ontfangen, en maken Vrede met deselve. Gaan dagelijks tot *Algiers* aan Land. Geleentheid der Stad, en manier van haar Regeringe. Haar Schepen en Scheepvaard. Vertrek van *Algiers*. Grote Processie tot *Cadix* in *Spangie*. Koninglijke opgeregte *Altaren*. Vertoninge daar op. De straten en huizen kostelijk verciert. Wonderlijk Triumph en Vertoning. De doden worden vande levendige met grote eer en pragt door de Stad gedragen. Komst in 't Vaderland. [47]

Als in 't Jaar 1661. in Holland 18. Oorlog-schepen om in de Middelandse Zee op de Turkse Rovers te kruissen; als negen van *Amsterdam*, drie van 't *Noorder Quartier*, drie van *Rotterdam* en drie van *Zeeland*. Alle wel gemonteerd, onder 't bevel van de wijt-vermaarde *Zee-held* de Heer *Vice-Admiraal de Ruiter* wierden toegerust, wierd ik bescheiden op 't Schip de *Vergulde Star*, gevoerd by Capitein *Joost Verscheur*, en gemonteerd met 30. stukken Kanon en 125. Man ¹⁾; mijn Onder-meester was *Pieter Auric van Antwerpen*. Onse versamel-plaats was in 't *Vlie*, alwaar op den 24. May

¹⁾ Cf. Brandt p. 221.

een Vloot Koopvaarders, so Noortse als Ooster-vaarders binnen zijn gekomen, uitgeseid ene die op 't Robbesand¹⁾ is verongelukt: en lopende op den 26. Mai in Zee met 13. Oorlog-schepen, kruissen ontrent 't *Doggens-sand* enige tijd op de t' huis-komende Oost-Indies-vaarders, die op den 26. Juny met haar seven Retoer-schepen by ons zijn gekomen; namentlijk, *Amsterdam*, *Malaca en Amersfoort*, voor de Kamer van *Amsterdam*; 't *Hov' van Zeeland* en *Orangie* voor de Kamer van *Zeeland*; de *Mars* voor *Rotterdam*; ende *Nagelboom* voorde Kamer van *Hoorn*. De Heer *Frisius* was haar Admiraal²⁾, by deselve waren 2 West-Indiens vaarders in Zee by haar gekomen, die wy behouden tot in *Texel* hebben bygeleid. En naar ons van alles tot onse Reise na de Straat voorsien, zijn op den 17. July met ons 8. Oorlog en 140. Koopvaardy-schepen uit *Texel* in Zee gelopen, en omtrent *Goutstart*³⁾ zijn twe Schepen van Oorlog met 't meestendeel der Koopvaarders na enige eerschoten van ons gescheiden. Wy onse Reise vervorderende, sien op de Portugaalse kust 7. Engelse Oorlog- en 4. van deselve Koopvaardy-schepen⁴⁾, die weinig dagen voor onse by eenkomst enige Turkse Rovers hadde vernomen. Ontrent *St. Lucar*⁵⁾, komen wy by Capitein *Abraham vander Hulst*, die daar met 4. Schepen kruiste, en hadde voor drie dagen tegen 4. Rovers slaags geweest, die hem door stilte met roeyen zijn ontkomen.

Vertrek uit Vlie, en kruisen op de Oost-Indies vaarders.

Komen by de Oost-Indies-vaarders.

Bygeleiden haar in *Texel*. En gaan na de Straat in zee.

Komen by van der Hulst.

Tot *Cadix* aanlandende, vonden aldaar de Schepen uit *Zeeland* en de *Maas*, en aan 't Puntaal schoon gemaakt, hebben daar onse Schrijver *Willem Schouten* van *Haarlem* begraven: en is de *Hertog van Modena* met enige Spaanse Galeyen alhier inde Bai aangekomen, waar over veel eerschoten vande Stad als van de Kastelen wierden gedaan.

Komst tot *Cadix*.

[48] Daags daar aan krijgen wy order van de Vice-Admiraal *de Ruiter*, met drie ligte Fregatten voor en ontrent 't nauw van de Straat te kruisen; en daar met de *Star*, *de Bul* en *Uitregt* gekomen, maakten aanstonds jacht op 4, Turkse Rovers, als *de Kerk van Constantinopolen*, *de Vergulde Son*, *de halv' Maan* en 't groot *Zee-for-tuin*, en hadden anderdaags, zijnde den 28. Augusti, een groot ge-vegt tegens deselven; dog hielden geen stand, en deden haar beste met zeilen en roeyen ons t' ontkomen; wy haar 't nauw in vervol-

Maken jacht op 4 Turkse Rovers.

¹⁾ Bank tusschen het Oude Vlie en de Doove Balg, in de Waddenzee beO. *Texel*.

²⁾ Andries Frisius, secretaris der Hooge Regeering. Zie Valentijn I p. 128, waar gesproken wordt van negen schepen.

³⁾ Startpoint. ⁴⁾ Brandt p. 223 noemt vijf oorlogsschepen en twee koopvaarders.

⁵⁾ Aan den mond van de Guadalquivir.

gende, setten alles by wat goed doen konde, dog zijn ons egter door de duisterheid des nagts ontkomen, en overstekende naar *Malaga*, vonden aldaar de *Ruiter*, beneffens eenige Oorlog-schepen, met dewelke wy naar *Cadix* zeilden, en van daar met ons 19. Schepen van Oorlog naar de *Kaap St. Maria*¹⁾, en kruissen met de Vice-Admiraal *Meppel*, die wy aldaar met 5. Oorlog-schepen vonden, enige Weken op de Spaanse Zilver-vloot; maar verstaande deselve behouden in de *Carongie* aanbeland, vertrokken gesamentlijk na *Cadix*.

Kruissen op de
Spaanse Zilver-
vloot, en
vinden een
scheepje drij-
ven.

Onder dit kruissen ontrent de *Kaap St. Maria*, vonden een klein Scheepje drijven, daar 't volk was uitgevlugt, zijnde 't selve met Suiker en Toebak geladen ²⁾. Van *Cadix* weder Straatwaards in naar *Malaga* zeilende, vonden de Capiteins *Jan Gidionsz* en *Schai* aldaar, die de *Smirnase* Vloot en de Capiteins *Swart* en *Marreveld*, die enige Schepen naar *Holland* soude bygeleiden. Tot *Malaga* wierd onse Vloot in drie Smaldelen verdeeld, om de gehele Middelandse Zee door te kruissen, hebbende op verscheide plaatsen, als *Malaga*, *Alikanten*, *Majorka*, *Livorno*, *Cicilia*, *Sardinia*, *Malta* onse byeenkomst; so dat wy in Zee ons over al verspreiden. Wy met ons 5. Schepen, te weten, de *Ruiter*, *Meppel*, *vander Zaan*, *Verscheur* en *Swart* kregen twe Turkse Roov'-schepen in 't gesigt, die als sy sagen dat wy hart naderden, 't van malkanderen af setteden, soekende elk een goede heen komen. De *Ruiter* en *Meppel* maken op d'ene jagt, dog is haar onder 't Land van *Ivica* ontkomen. Wy *van der Zaan* en *Swart* vervolgden de andere, die wy hand over hand inhaalden. Onder dit na-jagen zeild Capitein *Swart* zijn Fokke-mast over boord, so dat hy ons niet konde volgen. Wy en *vander Zaan* de Turk onder schoots krijgende, is ons groot Marse-zeil van boven tot beneden bij 't lijk ³⁾ doorscheurd. Hierop een weinig deinsende ⁴⁾, en d'avondstond naderende, heeft *vander Zaan* hem alleen aan Boord geleid; dog volgden hem kort,

Capitein Zwart
zeilt zijn Fok-
kemast over
boord.

Nemen een
Turks Roof-
schip. Twee-
dragt tussen
de Capiteinen
daerdoor.

en hebben deselve te gelijk vermeesterd, waar uit een grote twist tussen dese twee Capiteinen ontstond: want d'onse wilde d'eer hebben datse aan hem behoorde, vermits dat hy daar de eerste by en op deselve geschoten hadde, en soude hem evenwel gekregen hebben, al schoon ons Mars-zeil gescheurt was. *Vander Zaan* oordeelde datse hem toequam, vermits hy deselve eerst hadde aan-

¹⁾ 8 September. Brandt p. 225. Kaap St. Maria is het zuidelijkste punt van Portugal, 55 Zeemijl beO. Kaap St. Vincent.

²⁾ Nadere bijzonderheden bij Brandt p. 225.

³⁾ Het touw waaraan de randen van een zeil zijn vastgenaaid.

⁴⁾ Achteruitgaande.

boord gelegd. Eindelijk wierd de saak bygeleid, en kreeg yder
 Scheeps-volk de helvt vande Buit. 't Schip was genaamt de *Een-*
 [49] *hoorn*, versien met 20 Stukken ,150. Moren en 38. Kristenen; de
 Capitein een geboren Turk van *Rhodes*, genaamd *Assan Reis* ¹⁾.
 1661 De gevangen Turken, so gesonden als gequesten, mitsgaders de
 Kristen slaven wierden op beide Schepen verdeeld; en zeilden als
 doen met dese Prijs na *Majorka* en *Minorka*, en vandaar na *Malaga*;
 waar wy de Turkse slaven verkogten 't stuk voor 80. Rijks-
 daalders. Eenige dagen ontrent *Malaga* in stilte drijvende, vingen
 ons volk met de Sloep een groote *Sonne-vis*, die sy niet inde Sloep
 konden krijgen, maar hielden hem in 't water. Een van 't volk
 meende de Vis met een viertandige Elger ²⁾ te doorsteken, maar
 schiet door ongeluk de gene die de Vis vast hield dwars door de
 hand met de vier tanden; zijnde de Elger, de Vis en dese persoon
 zijn hand aan malkander vast, 't welk veel moeite baarde eer sy
 de hand los kregen, moettende de Elger met geweld daar weder
 door heen scheuren, zijnde dese Persoon zijn hand dapper ge-
 quest, en verscheide zenuen bedorven, waar door hy genesen twe
 stijve vingers behield.

Ongeluk door
 't vangen van
 een Sonne-vis
 veroorzaakt.

De Heer *de Ruiter* krijgsraad gehouden over enige van Bevel-
 hebbers, die onse Capitein aan hem hadde beklagd, dewijl sy wei-
 gerden getuigenisse te tekenen wat in 't veroveren van 't Turkse
 Schip was voorgevallen; heeft enige verlaagt en op andere Sche-
 pen geset, andere afgeset en opgesonden na *Holland*. Onse nieuwe
 Bevelhebbers van alles gereet, zijn van *Malaga* vertrokken met de
 gehele Vloot Straatwaard in, makende onse samelplaats aan *Mi-*
norka binnen de Haven van *Porto Mahom*, alwaar wij Anno 1662.
 den 2. Januarii by den andere gekomen, en de Schepen met
 nieuwe Masten versien, vertimmerd en schoon gemaakt, door-
 kruissen weder met Smaldelen de gehele Straat; en kregen met ons
 vijf' Schepen ,als de Vice-Admiraal *de Ruiter*, Capteins *Jan van*
Camp, *Jacob van Meeuwen*, *Willem van der Zaan* en *Joost Verscheur*,
 op den 16. Januarii bij *Kaap Cartago* jagt op 8. Turkse Schepen, zijn-
 de 7. van *Tunis* en een van *Algiers*, die wy sterk inhaalden. Een
 van dese 8. zeilden zijn Steng van boven, waar op een van zijn
 Makkers tragte hem een touw toe te smijten en te slepen; maar 't
 wat te na nemende, zeild zijn Boeg-spriet af, en is de Fokke-mast

Tot Malaga
 worden veel
 van de Officie-
 ren van 't
 Schip geset, en
 krygen weder
 andere in
 plaats.

Krygen jagt
 op 8 Turkse
 Schepen.

1) De Eenhoofd werd veroverd op den 7den November. Brandt p. 228.

2) Een soort harpoen, met 4 tanden met weerhaken, een houten steel, en met lood
 aan de achterzijde verzwaard.

terstond gevolgd. d'Ander dit siende steld 't weder op 't lopen, en verlaat dese so magteloos. De vlugtelingen wierden vande *Ruiter, Jan van Camp* en *van Meeuwen* tot inde Bai van *Porto Farino* ¹⁾ al schietende vervolgt, maar binnen 't Riff ende Kasteel komende, mosten haar verlaten, en hebben 't even buiten 't Riff geankerd ons verwagtede.

Wy en *vander Zaan* waren bezig de Turken, Kristen slaven en wat wy voorders vonden, uit dit magtelose Schip te halen, varen-de gedurig af en aan met onse Chaloeppen: maar also 't sterk be-gonde te wayen, en digt op de lager wal op de Turkse Kust lig-gende, sagen geen kans hem mede te slepen, en hem so redeloos met d'afgevallen Vleet op zijde, open Poorten latende leggen slin-geren, twijfelden niet of soude in korten tijd inde grond of tegen de Klippen te niet hebben geraakt; dog is dit Schip nog behouden [50] in de Haven van *Tunis* onder de *Golette* ²⁾ gekomen, door middel van enige Turken die haar in 't Ruim verborgen hadden, en als sy 1662 sagen dat wy van haar zeilden, de vleet van Mast en Boegspriet af kapten, de Poorten toe deden, en also met een klein opgeregt zeil-tje behouden binnen zijn gekomen. 't Scheepje was genaamd *Ma-donne de Trappe*, voerende 20 stukken en 150. Man, so Turken als Krygen evenwel 92. Turken en 20 Slaven uit dit Scheepje. Moren, en 20 Kristene Slaven, die wy uit dit 't selve voor ons ver-laten hadden, uitgenomen 7 a 8. die haar versteken hadden.

De andere Turken zijn behouden inde Bay van *Porte Farino* uit de Levant aangekomen, so van *Alexandria, Aleppo, Alexandretta, Cipres, Rodes* en *Constantinopolen* met Stuk-goederen en enig me-taal Geschut om op haar Kasteel te gebruiken. Onse gevange Tur-ken verhaalden dat er in 30. Jaren niet een Schip van *Tunis* was genomen, maar Anno 1655 .door 12. Engelse Oorlog-schepen, 9. van hare Roov-schepen inde Bay verbrand ³⁾: seggende ook dat sy op den 16. Januarii, als wy met de Vloot in *Porte Mahom* ⁴⁾ ver-timmerden, een Majorks Vaartuig met 60. Menschen so mans, vrouwen als kinderen hadden genomen, en tot slaven verkogt.

Leggen met 5 Schepen voor *Porte Farino*, Met onse vijf Schepen voor *Porto Farino* leggende, wierd de Schrijver van 't veroverde Scheepje met brieven aan de Bassa en den Raad van *Thunis* gesonden ⁵⁾, ontrent drie mijl van ons gele-Tunis.

¹⁾ Porto Farina, iets beN. Tunis.

²⁾ Verg. goulet = Nauwe invaart van een haven.

³⁾ Zie hierover: Julian S. Corbett, *England in the Mediterranean*, 2nd edition, I, p. 256. (Chapter XVII, Blake and the Turkish Sea Power.).

⁴⁾ Port Mahon, op Menorca (Balearen).

⁵⁾ 17 Febr. Brandt p. 231.

gen, versoekende of sy met ons wilde Vrede maken, en de Christenen tegen de Turkse slaven verwisselen. Dat sy hebben aangenomen, en wierd de Vrede op goedkeuringe vande *E. Heere Staten der Verenigde Nederlanden* voor 6. Maanden gesloten. Waar op vry en frank aan Land gegaan hebben, alderhande Africaanse verversinge gekogt, en aanstonds 56. Christene slaven verlost. Sitende dies tijd ook in slavernie de Opper-biegtvader van d'Onder-Koning van *Sardinia*, die by den Heer *de Ruiter* voor 2600. Rijksdaalders wierd vry gekogt.

Verlossen 56
Kristene Slaven.

Van *Porto Farino* verseilende naar *Goulette* in de selve Bay, ontrent 2. mijl van *Porto Farino* gelegen, is ons een Algierse Rover ontmoet, die sig dapper te weer stelde, en 't inde Oost-kant vande Bay aan de gront set, en hebbende 't Anker by hem late vallen, hebbe met geweld daar op geschoten, en stierden de Boots vol Volk aanboord, maar wilde 't niet opgeven, so dat hy ons nootsaakte hem met ons Schip, dat 't ligste was, aan boord te leggen. De Turken dit siende, sprongen by menigte in Zee, enige geraakten met swimmen aan Land, andere wierden in 't swimmen dood geschoten, d'overige die niet swimmen konden, ontrent 100. namen wy gevangen, en hebben 40. Kristen slaven, die beneden hadden geseten, verlost. Des anderdaags besloten onse Opperhoofden 't Schip te verbranden, also 't aande grond sat, en hebben 't by 't water laten afbranden; 't was genaamd de *drie halve Manen*, gemonteerd met 150. Turken als Moren, 40. Kristen slaven, 18. Stukken en 2. Bassen; de Capitein *Mustapha Rhodes* ¹⁾.

Nemen een Algierse Rover, en steken hem in brand.

[51] Dit verrigt, gaan van *Tunis* na 't Eiland *Sardinia*, met ons ne-
1662 mende een klein Engels Scheepje, dat de Turken van de Engelse hadde genomen, ende d'Engelse Consul met zijn ingelade goederen wederom hadde gekogt: en vonden aldaar de Vice-Admiraal *Mep- pel* en de *Wilde* met haar byhebbende Schepen. d'Heer *de Ruiter* nevens andere hoge Bevelhebberen wierd Koninglijk by de Onder-Koning vergast en onthaald, zijnde hem bysonder aangenaam, dat *de Ruiter* zijn Biegtvader uit *Barbarien* hadde verlost en mede gebragt; en heeft d'Admiraal twee jonge Leeuwen aan d'Onder-Koning vereerd.

Vertrekken van Tunis na Sardinia.

Ons enige dagen alhier verlustigt, gaat *van der Zaan* met drie Schepen naar *Minorka*, de Proviand-fluit *Enno Doedes* met de Prijs d'*Eenhoorn* van daar te halen, en naar *Malaga* te geleiden, waar hy ons moest verwagten.

¹⁾ Den 26en Februari 1662. Volgens Brandt p. 233—234 heet te de kapitein Hasan Reys.

Komste tot Algiers, en werden wel ontfangen, en de Vrede gesloten

Gaan dagelijks aan Land de Stad besien.

Wy met 9. Schepen zeilende van *Sardinia* naar *Alikanten*, staken van daar dwars over naar *Algiers*, alwaar wy op den 5. April met de witte Vlag van agteren op de Rede gekomen, hebben 't even buiten schoots van 't Water-kasteel geankerd, ende is een Chaloepe met een Vrede-vlag naar Land gesonden, by den Bassa en syne Raden wel ontfangen, hebben de bevelen die zy van *de Ruiter* hadden vertoond; namelijk dat de meninge was Vrede met haar te maken en slaven te lossen. Tot welke aanbiedinge de Turken sig seer genege vertoonden: en d'onse wederom aan boord gekomen, wierden des anderdaags den sesten April van de Turken aan boord besogt, ende op den selve dag is in 't Schip van de Vice-Admiraal *de Ruiter* de Vrede tussen ons en die van *Algiers* op goedkeuring vande *Heere Staten Generaal* voor 6. Maanden gesloten, op voorwaarde dat wy alle Nederlandse Kristenen die onder 't verenigd Nederlands Gebied behoorden, of onder de Prince Vlag genomen, voor deselve prijs soude lossen, als sy inde eerste koop tot *Algiers* waren verkogt. En wierd *Andries van den Burg* van *Alkmaar* als Consul aangesteld ¹⁾, om de slaven die onder 't Staten-gebied behoorden aan te teikenen; die naar gissinge veertien of 1500. uitmaakten, behalven *Italianen*, *Spanjaarden*, *Franse*, *Hoogduitse*, *Denen*, *Sweden*, *Noorlieden* en *Oosterlingen*, nevens veel andere die in slavernie dees tijds daar waren. Kregen sesten slaven op de eerste geldinge los, en zijn met ons scheeps gegaan: d'overige souden vrij gelaten worden so haast de geldwissel uit *Holland* soud zijn overgemaakt. Van dees tijd af hadden de slaven veel meerder vrijheid. Ook ging ons Volk de Stad so van binnen als van buiten besigtigen, waar 't haar geliefden, sonder van yemand aangerand te worden. Des anderdaags komt een Engels Fregat uit Zee, hebbende jagt op twe Turken, waar van 't den ene 't is ontkomen, ende den andere wierd aan Strand gejaagd. Den 8. April sien weder 6. Engelse Fregats ²⁾ uit Zee, hebbende jagt op 5. Turken uit de *Levant*, *Archipel* en van *Constantinopolen* komende; de Engelse schoten dapper op deselve, en deden sein aan ons dat wy haar souden keren. en vande Rede [52] houden; maar vermogten sulks niet, zijnde de Vrede twe dagen van te vore geslote: so dat d'Engelse haar hebben verlaten, en de 1662 Turken zijn by ons op de Rede gekomen, die anders buiten alle

¹⁾ Van den Burg voerde het bevel over de soldaten op de Vergulde Star. Brandt p. 238. Zie over hem: *Heeringa, Levantsche Handel*, II, p. 406, 501—508.

²⁾ Onder vice-admiraal Lawson.

twijffel in onse handen soude zijn vervallen, zijnde tusschen ons en-
de d'Engelse beset.

Alhier voor *Algiers* digt onder de Kasteels leggende, komt een Turkse Rover uit Zee, mede brengende een Engelse Prijs, die beide agter de *Moelie*¹⁾ ankerde. En namen wy dagelijks ons vermaak te Lande, en besigtigde alles wat besiens waardig was.

De Stad *Algiers* legt tegen een vlak opgaande Gebergte, is bykans vierkant van gedaante, boven gelijktse iets smalder als beneden, en uitlopende met haar Muuren tot aan 't water, is doorgaans slegt van gebouw; de huizen maar van een verdieping, en boven meest plat, van welke men de Zee sien kan, want de Stad ryst vande Zeekant tot aan de Heuvel, gelijkende enigszins een Schouburg, meest alle huizen zijn van buiten met weinig cieraad, bestreken met kalk, maar van binnen naar yders staat en gelegentheid heerlijk genoeg versien met Galderijen so om hoog als laag, met vierkante Plaatsen in 't midden. De Straten zijn seer morsig, eng en smal, daar is niet een aansienlijke Tempel, maar enige fraye Kastelen en andere Sterkten, voornamelijk op den Berg en aan de *Moelje*, 't welk met treffelijk metaal Geschut is voorsien. 't Voornaamste daar *Algiers* heeft op te roemen, is de Scheepvaard en Zeeroverien, daar 't alle Volkeren in overtreft. 't Word meest by manier van een Republiik geregeerd, dog de Soldaten en Janitsaren zijn dikmaals meer meester als de Regenten, 't welk veelmaal grote tweedragt veroorzaakt; daarom zy aan den groten Heer om een nieuwe Onder-Koning hebben geschreven, verhopende dat 't dan beter met de Regeringe sal gaan; daar vele dees tijds naar wenschen, also 't lange in tweedragt is geweest; voornamelijk Anno 1659. als *Bassa Garlien* Gouverneur, en van zijn eigen Lijf-knegt, een Moor zijnde, wierd om den hals gebragt; naar welke *Bassa Randan* tot Gouverneur wierd verklaard, zijnde een boos en obstinaat Persoon, die de geroofde buit uit 't Zee komende tot hem trok. 't Was een Turk van *Rhodes* van geboorte, en wierd om zijn quade Regeringe Anno 1661. den 30. September met 30. van zijn Lijf' wagten omgebragt; waar door de gantse Stad in oproer en veel van de voornaamste om 't leven geraakte, gelijk nog korts voor onse aankomst sestig van de grootste Familien voor d'Onder-Konings Paleis 't Hooft wierd afgehouden, die men nagaf dat de enigste oorszaak vande oproer, en grote Vrienden van de laatsten *Bassa* waren geweest.

Gaan dagelijks tot Algiers aan land.

Gelegentheid der Stad Algiers.

Manier van haar regeering.

¹⁾ Moelje, havenhoofd, pier.

De Schepen die wy in 't Jaar 1662. inde Haven van *Algiers* vonden leggen, waren de volgende, *de Rose-pot* 30. Stukken, Admiraal gevoerd by een Turks Capitein *Barbesaan*, *de Neptunis* Schout by nagt 30, Capitein *Soliman Bassa* een Turk, de *Citroenboom* 32, *d'Olijfboom* 36. en de *Dortse Maagt* 28 stukken [53] Vijf' nieuwe Schepen stonden op stapel, en een was vande Werv' afgelopen, die 40. Stukken soude voeren; voorts 3. Galeyen en 1662 twee Brigantyns en ander Vaartuig. De ses by ons geset als wy daar lagen uit de *Levant*, waren *de Stralende Son* met 32. Stukken, gevoerd by een Enkhuiser Renegaad, *de Sevenster* 30 medegevoerd by een Enkhuiser Renegaad, *de grote Parel* 32, *de groene Draak* 34, *St. Pieter* 24, 't *witte Paard* 30 stukken. De Schepen de *Draak met seven hoofden*, *de halve Maan*, *de Dadel-boom* en de *Fontein*, van 28. en 30. Stukken, waren nog in de *Levant* een nieuwe *Bassa* te halen.

Hare schepen
en scheep-
vaart.

Op den 17. December des voorleden Jaars, zijnder inde Bay van *Algiers* door een sware storm drie Prijzen nevens elv' van haar Rov' Schepen vergaan, daar wy nog enige wrakken van sagen; daar onder 't Schip de *Kerk van Konstantinopolen* met 30, *de Pijnappel* 34, *de kleine Sevenster* 18, *de kleine Parel* 12, *de dubbeld' Arend* ende *Hannibal* yder 30, 't *Fregat Algiers* 22, *de Arend* 12 stukken en de *Granaad-Appel* met twee anderen van 12. 10. en 8. stukken. Dese Schepen zijn alle door de voorgemelde storm gestrand en gebleven. Wy hadden als gesegt is ook 3. Schepen van haar genomen, als de *Eenhoorn* met 20, 't *Fregat Madonna Trappa* met 20, ende *drie Manen* met 18. Stukken en 2 Bassen, inde Bay van *Tunis*; sodat de Leser wel kan besluiten dat de Stad *Algiers* magtig is een grote magt in Zee te brengen, en de Kusten, Koophandel en Scheepvaart te belemmeren, brengende veel Kristen menschen in slaverny.

Ons vertrek
van Algiers.

Onse saken verrigt zijn op den 13. April naar veel eerschoten van *Algiers* vertrokken, overstekende naar *Alikanten*, en vonden aldaar twee *Smirnase* bygeleiders, als *Gillis Tysz Kamp* en *Anthoni Evertsz*, en van daar naar *Malaga*, alwaar wy 't meestendeel der Oorlog-schepen van onse Vloot by een vonden; Capitein *Willem vander Zaan* en Capitein *Everd Nagtglas* wierden met Brieven afgevaardigt na *Algiers*, en wy met d'overige vande Vloot vertrokken naar *Cadix*, daar enige van onse Schepen aan 't Puntaal schoon te maken, om wederom een kruistogt te doen. Andere, waar onder ook wy, maakten ons vaardig naar 't Vaderland, en hadden, voor wy vertrokken, de vertoninge van een wonderlijke

omgang, die inde volgende order wierd uitgevoerd. Eerstelijk wierden negen kostelijke *Altaren* opgerecht; als drie op de *grote Markt*, vier in de *Nieuwe straat*, een inde *Duitse-sstraat*, en een voor de *Kerk St. Francisco*. Yder *Altaar* was gemaakt als een Konings Troon, agt kant, voor en ter zijden open, en agter digt, boven met een ronde kap, steunende deselve op verscheide geestige daar toe gemaakte Pylaren, ontrent 13. a 14. voet hoog, met kostelijke zijde stoffe bekleed. d' *Altaren* waren van agteren met Tapijten behangen, en de gewulften verciert met veel grote *zilvere Schalen*, *Venetiaanse Spiegels* en *Schilderyen*. Op d' *Altaren* stonden veel kostelijke *Beelden* van *Santen* en *Santinnen* levens grote, met zijde *Klederen*, *goude Ketenen*, *Medailie*, *Parels* en *Diamanten* verciert. Dese dingen aldus aangeregt, wierden op deselve vertoond verscheide geschiedenissen, so uit 't Oude als Nieuwe Testament. In de ene *Scheppinge des Werelds*: namentlijk, *Adam en Eva in 't Paradijs vande verboden Vrugt etende*, wierden door den Engel met een *vlammend Zwaard* uit 't selve verdreven. Ook dat *Caïn* zijn *Broeder Abel* dood sloeg. In een ander *Moses ende Aäron met de Kinderen Israëls*, danssende om 't *gulde kalv'*. Desgelijks d' *Arke des Verbonds*. In een ander sag men de *Patriarchen ende Aardsvaders Abraham, Isaäk ende Jacob met haar geslagte*. Andere de geschiedenisse van *Judith en Holophernis*. Van de *Koninginne Hester*. Daar na de *bootschap Maria, de geboorte Christi, de begroetinge en Offerhanden van de Wijzen uit 't Oosten, de vlugt van Joseph en Maria, de kindermoord tot Bethlehem, de Kruissiging en Hemelvaart Christi*; en veel andere geschiedenissen. Daar naar wierden de straten en huizen met zijde *Kleden* en kostelijke *Tapijten* behangen, en op de *grote Markt* een *doorlugtige Toorn* van sparren ende latwerk opgerecht, behangen met een ontelbare menigte Lampen en brandende Ligten; op *alle straten* en op 't *meestendeel der huizen* sag men een menigte *Fakkeln* en brandende *Lantaarnen*, die alle avonden door de *gantse Stad* wierden aangestoken.

Grote Proces-sie tot Cadix.

En opregtinge van Koninklyke opgeregte Altaren.

Vertoninge daar op. Wonderlijke Vertoningen enigen geschiedenissen.

De straten en huizen kostelyk verciert.

Uit alle omleggende Spaanse Steden en Dorpen; als *Sivilje, St. Lucas, St. Maria, Porto Reäal, Rodo* en andere naburige Steden, vergaderde een menigte van menschen, jonk en oud, de *Omgank* te sien.

Dese dingen enige dagen vertoond, wierden op den 5 May s'avonds alle *Lantaarnen, Fakkels* en *Ligten* door de *geheele Stad* aangesteken, de *Klokken* geluid, en op *alderhande speeltuig, als Pijpen, Trommels, Trompetten, Schalmeijen, Fluiten, Fiolons* en *Cim-*

balen gespeeld; zijnde de gantse Stad vol vreugde en blijdschap. Doen sag men vande *grote Markt* de *Processie* seer ordentelijk aankomen, en wierden in orde vertoond alle *Santen* en *Santinnen*, *levens-grote*, konstig, so van hout gesneden, als van was gebootseerd, met *kostelijke stoffen* so van *Zijde*, *Fulp* ¹⁾ en *goud Lake* bekleed, en met *Juwelen behangen*; wordende yder *Beeld* op een *Rosbaar* ¹⁾, van *vier Geestelijke Personen*, vergeselschaft met de hoge Adel en Geestelijken, en een ontelbare menigte van *Papen*, gedragen voorby d'opgeregte *Altaren* door alle straten der Stad: gaande yder *Geestelijke order* twe aan twe sediglijk by malkanderen. Sommige van deselve droegen *kostelijke gemaakte Kruissen*, andere *Vanen*, wederom andere *brandende Fakkelen*. De *Rosbaren* met de *Heilige Beelden* versien, wierden behangen met besonder koleur van *Zijde* en andere stoffe, en ook overdekt, om dat de Son niet soude steken nog de Regen haar beschadigen. Wedersijds van d'*Om-gang* ging 't vol *dansende* en *singende Mascarades* en *Potsemakers*; de *slaven* en *slavinnen* waren geestig toegesteld, en gingen ook wedersijds dese *Processie dansende* en *springende* onder 't gespeel van alderhande *Musicale speeltuig*.

Ende wierden ook vertoond enige wonderlijke Dieren; als [55] *Leeuwen*, *Beren*, *Tijgers*, *Reusen* en *Reusinnen*. Maar als ten laat- 1662 ten de *Broek* en *Pantoffels* van den Heiligen *Paus van Rome*n wierd ten toon gesteld, boog zig yder seer ootmoedig en eerbiedig ter aarde, en vielen als veel arme sondaren plat neder, haar niet waardig kennende, so een heilige Schat t'aanschouwen; en die sulks weigerde mogt sig die tijd daar van daan houden. Al dese dingen geëindigt, begav' sig yder na sijn verblijv'-plaats: en wy met enige Schepen daags daar aan onder Zeil na Holland, onder 't bevel van de E: Commandeur *Pieter van Brakel*, en nevens ons negen Koopvaardy-schepen. En zijn op den 13. Juny gelukkig in *Texel* aangeland met alle Schepen, hebbende 5. weken en 3. dagen van Cadix geweest.

Komst in 't
Vaderland.

¹⁾ Pluisfluweel.

²⁾ Eigenlijk draagstoel tusschen twee paarden, één voor en één achter.

Gedaan op de Noord Zee, met 't Schip Duiven-
voorden, onder d'E: Capitein Pieter van Brakel,
1663

KORTEN INHOUD

Vertrek uit *Texel*. Komen bij *Hitland*. Kruissen tussen *Hitland* en *Fairhil*. Vangen twee grote Heilbotten. Komen by negen Oost-Indise Schepen, en bygeleiden die in 't Vaderland.

1663 d'Oost-Indise Retoer-Vloot dagelijks verwacht wordende, wierden van 't Collegie ter Admiraliteit enige Oorlog-schepen afgevaardigt, om op de selve, by en ontrent *Hitland* te kruissen, en haar binnen gaats te geleiden. Ik was dies tijd bescheiden op 't Schip *Duivenvoorden* van Amsterdam, gemonteerd met 36. Stukken en honderd man, daar d'E: Capitein *Pieter van Brakel* 't bevel op soude voeren; maar hy doenmaals in ondertrouw zijnde met de Suster van den Heer Advocaat *Sas*, de Weduwe van Capitein *Pieter van Salinge*¹⁾, wierd op zijn versoeck de Capitein *Ysbrand de Vries* daar op gesteld, om dese *Hitlandse* Reise, naar van Ankers, Touden en andere nootsaaklijk'heden, die d'aankomende Retour-vlote mogt nodig zijn voorsien, voor hem te doen.

Den Capitein *Jacob van Meeuwen* was Commandeur over dese Kruissers, en van alles versien, zijn wy op den 26. May in Zee *Texel* Vertrek uit
Texel.

[57] uit gelopen, stellende onse koers na *Doggers Sand*, en van daar naar *Hitland*, alwaar wy de Kruissers vande *Maas* en *Noord-Holland* 1663 vonden.

Alhier enige dagen kruissende tussen *Hitland* en *Fairhil*, was ons Scheepsvolk dagelijks bezig Vis te vangen, als overvloedig Cabbeljauw, die zy meest in vaten souten. Onder andere wierden twee grote Heilbothen gevangen, waar van de grootste 7. en de Komen bij Hitland, en kruissen tussen dit Eiland en Fairhil.
Vangen twee grote Heilbotten.

¹⁾ Voor dezen kapitein en zijn dood zie: Warnsinck, Een Nederlandsch Eskader in de Middellandsche Zee", Marineblad 1923, p. 476 noot 2 en p. 478.

kleinste 5. voeten lang was, wegende den ene 163. ende den andere 69. pond.

Op den 12. Juny quam 't Schip de *Pauw* by ons, dat den 24. May was uit de *Maas* geseild, hebbende de wil naar *Batavia*.

Op den 11. July s' morgens zijnder tussen *Hitland* en *Fairhil* 9
 Komen by 9 Oost-Indische Schepen
 Retroer-schepen by ons gekomen, den 26. December 't meesten-
 deel van *Batavia* geseild; als 't Schip 't *Wapen van Amsterdam*, de
Parel, *Amersfoort*, de *wassende Maan*, en de *Mayboom*, voor de Ka-
 mer van Amsterdam; *Zeelandia en Orangie* voor de Kamer van
 Zeeland; 't *Slot Hunningen* voor de Kamers op de Maas; de *jonge*
Prins voor de Kamers van Noord-Holland. d'Opperbevelhebber
 van dese Retroer-Vloot was de Fiscaal *Klink* ¹⁾: wisten geen tij-
 ding van de vier Schepen die des jaars te voren wierden verwacht;
 als *Hollandia*, *Prins Willem*, *Aarnhem* en de *gekroonde Leeuw*, an-
 ders als datse hadden gehoord dat 't Schip *Aarnhem* gesonken, en
 enig Volk met de Boot op 't Eiland *Mauritius* was te Land geko-
 men ²⁾.

Dese Schepen met nieuwe levens-middelen; als Boter, Kaas,
 Broot, Bier en alderhande verversinge, en voorder die 't van
 noden hadden met Ankers en Touwen versien, stelden onze koers
 met haar naar 't *Dogger Sand*, daar de *Zeeuw en Mase* Schepen
 van ons zijn afgegaan, haar koers wat Zuidelijker als wij nemende.
 Arriveren in 't Vaderland. En wy onse Reise vervolgende, zijn op den 18. July 1663. met de
 Retroer-schepen in 't Vlie behouden aanbeland.

¹⁾ Herman Klenk van Odesse, advocaat-fiscaal van Indië. Zie Valentijn I, p. 128.

²⁾ De ramp van het schip *Arnhem* is uitvoerig beschreven in de „Wijtloopig breede en waerachtige Beschrijvinge Van de ongeluckige Voyage van 't Schip *Aernhem*”, Beschreven door Johannes van Kerckhoven, Siecken-trooster op 't selve Schip, Amsterdam 1664.

naar Smirna, met 't s'Lands Schip Gelderland, onder de E: Capitein Pieter van Brakel, 1663

KORTEN INHOUD

Groten Storm in *Texel*. Gaan in Zee. Komste tot *Cadix*. Gaan Straatwaard in. Grote Storm by *Corsica*. De *Eikenboom van Hoorn* verongelukt. Komen tot *Livorno*. De Hertog van Toskanen komt inde Vloot. Vertrekken van *Livorno*. Grote brand in ons Schip. Komen tot *Smirna*. Gelegentheid der Stad. Engelse, Duitse en Franse Logien tot *Smirna*. 't Grav' van den H: Policarpus. De Kapel vande Euangelist Johannes. St. Jan Kuik. De Tempel van *Diana*. Een Matroos laat sig besnyden. 300. Turkse Ruiters eissen contributie. Schrikkelijke Aardbevinge tot *Smirna*. Vertrek van de Caravane na *Persien*. Een jonge Turkse Keiser geboren. De Persiaanse Caravane komt tot *Smirna*. Een nieuwe Joodse *Messias*. Vertrek van *Smirna*. Venetiaanse Armaad. Grote Zydemerkt tot *Messina*. Spaanse Adel gastereren op ons Schip, en gaan met ons na *Spangje*. Komst tot *Livorno*. Een groot Edelman vermoord. Oproer in 't Schip de *Susanna*. Grote Storm in de Golf van *Narbonna*.

- [59] Ontsetten een Koopvaardyschip van de Turken. Komst tot *Alikanten*. Een Hollands Schip van 5. Turken bezet. Komste tot *Malaga*. Voorbereiding van Oorlog. Raken slaags voor de Bay van *Cadix*, en worden heel reddeloos, en *Brakel* dood geschoten. Comeetstar. Grote verandering op de Schepen. Vele van d'onse krijgen haar Paspoort. Ik en mijn Soon gaan met de Franse naar *Vrankrijk*. Wy landen aan 't *Conquet*. Reise van daar door *Vrankrijk* na *Holland*. Passeren veel Steden en Dorpen. t'Huis-komste.

Myn wederom in dienst van Haar Edele Mogende, onder de Capitein *Pieter van Brakel*, op 't Schip *Gelderland*, gemonteerd met 40. Stukken en 144. Man, begeben; hebbe mijn Soon Joannes de Graaff, alsoo dese Reise sig als seer vermakelijk liet aansien, dewijl veel Spaanse en Italiaanse Plaatsen souden aandoen, voor derde Meester mede genomen, dese Landen te besigtigen.

In *Texel* vergaderde te met onse Koopvaardy-Schepen, die wy naar de Straat souden begeleiden. Op den 29. October ontstonter

Grote storm
in Texel.

een sware storm uit den Zuid-Westen; waar door 14. Schepen haar Masten gekorven ¹⁾, aan de grond zijn gedreven. 't Schip de *Groene Helm* van Amsterdam, en beneffens hem nog enige andere stieten aan stukken, en is veel Volk verdronken.

Gaan uit Texel
in Zee.

Op den 23. November liepen met ons 2. Schepen van Oorlog en ontrent 40. Koopvaarders in Zee, en stellende onse koers naar de Hoofden, moesten in *Duins* door tegenwind ankeren. Hier geraakte onse Vice-Commandeur *Jacob van Meeuwen* met enige Koopvaardy-schepen van ons, die wy inde Bay van *Cadix* weder vonden, benevens de Schepen van de jonge *Tromp*, *Cornelis Evertsz* ende *Grote St. Salvador*.

Komst tot
Cadix.

Kort naar onse aankomst aldaar, komen Brieven uit *Holland* aan *Tromp* en *Brakel*, datmen de Oorlog met de Turken wederom sal aanvangen, en zoeken haar alle afbreuk, so veel 't mogelijk was te doen. Waar op *Tromp* met zijn Smaldeel te Zee gegaan, kort daar aan twe Turkse Rovers heeft genomen ²⁾.

Op den 16. Januari 1664. met 22. Koopvaarders van *Cadix* 1664 Straatwaard in zeilende, eerst na *Malaga* en van daar naar *Ali-kanten*, krijgen Jagt op een Turkse Rover, haarlieden den Oorlog tussen ons ende haar nog niet bekend; sogten hem door listigheid te betrappen, maar hy ons voornemen merkende, stelden zijn koers dwars van ons in Zee.

Grote storm
bij Corsica.

Den 17. Februarij zeilende met moy weder en goede wind by de Eilanden *Sardinia* en *Corsica*, kregen schielijk een harde storm, [60] die drie dagen duurde, waar door veel van onse Koopvaardy-schepen schadeloos en van ons geraakten. De Fluit *d'Eekenboom* 1664 *van Hoorn*, gevoerd by *Jan Koster*, quam ons door ongeluk op stuurboord voor de Boeg, en verbrak onse Boegspriet, Galioen, en al 't voertuig viel van boven neder, de Ankers vande Boeg, en 2. a 3. Stukken uit de Roopaarden; de Schipper met 21. Man sprong over in ons Schip, en een Matroos geraakte gants te pletteren tussen beide de Schepen. Eindelijk geraakte van malkander; dog de Fluit de gantse Boeg ingeslagen, dreev' agter uit met drie man en twe Jongens, die so haast niet konde overkomen, die men nog lang seer ellendig om hulp hoorde roepen. Naderhand verstonden wy dat deselve op syn Noordse last ³⁾, op de Barbarise Kust, al drijvende was aangekomen.

d'Eekenboom
van Hoorn ver
ongelukt.

¹⁾ gekorven = gekapt.

²⁾ Zie *Leven van Tromp*, p. 212.

³⁾ Noordsche last = lading uit Noorwegen = hout.

So haast hadden wy ons van dese Fluit niet gered, of 't Schip 't *Wapen van Bergen*, gevoerd by Schipper *Cornelis vander Veer*, over staag leggende ¹⁾, soud ons, so reddeloos wy daar lagen, mede voor de Boeg gekomen zijn, ingevalle de Wind niet een weinig was uitgeschoten, tot ons groot geluk. Smorgens en vervolgens nog twe dagen was de Wind als voren, so dat wy van 't meestendeel der Schepen waren verstroid; en die wy sagen waren altemaal, so aan Stenge, Rees, Boegspriet, Galioens en Beeldwerk ²⁾, seer schadeloos. De Wind wat minderende, stelden onse koers na *Livorno*. ^{Komst tot Livorno.} Alwaar een nieuwe Boegspriet ingezet, en ons weder van alles hersteld, hebben onse verstroide Schepen afgewagt.

Hier enige dagen gelegen, komt tot *Livorno* de *Groot Hertog van Toskanen* en den *Hertog van Modena*, over welkers aankomst veel eerschoten vande Stad en Kastelen wierden gedaan; en weinig dagen daar naar met veel Adel in een kostelijke toegeruste Galeye op de Rede, onse Schepen te besigtigen; en wierd van al de Schepen veel eerschoten gedaan.

Ons gereet makende onse voorgenome Reise te vervolgen, en zeilreed leggende, komt op ons Schip *Pater Antoni Florentyn*, en nevens hem een jonge Pater met haar ³⁾ bagagie, om met ons na *Smirna* te gaan; zijnde van voornemen met de Caravane over Land na *Armenia* te reisen, alwaar hy seide te zijn 10. Conventen van de Dominicaner order.

Wy op den 27. Maart met elv' Schepen van *Livorno* vertrekken- ^{Vertrekken van Livorno.} de, zeilden met een goede voortgang voorby d'Eilanden van *Stromboli*, en tussen *Cicilia* en *Malta* doorlopende, komen voor de Golf van *Venetia*, en sagen 't Eiland *Corfu*, alwaar de Schepen 't *Wapen van Bergen, de Poort en Salomons Oordeel* ⁴⁾ van ons zijn gegaan naar *Venetie*. Op welke tijd een grote brand in ons Schip is ontstaan, door versuim van de Kajuit-Wagter, die een houten ^{Grote brand in ons Schip.} [61] taarn in de Schippers kamer beneden in de Wijn-kelder hadde laten staan, dewelke was in brant geraakt; en ten waar enige Officieren niet met moed hadden beneden gesprongen, 't brandend hout boven geworpen, en de brand met water geblust, 't soude ogenschijnlijk niet lang met ons hebben geduurd; vermids inde 60.

¹⁾ d. w. z. in de wending recht op den wind liggende.

²⁾ Zoowel het schegbeeld als het beeldhouwwerk van den spiegel kan zijn bedoeld.

³⁾ In modern Nederlandsch leze men „hun”.

⁴⁾ Zie voor deze schepen: K. Heeringa, Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen handel, II, p. 113.

Bandeliers met kruit gevuld, digt by de brand hingen, welkers leer van sommige kruit-maten geschrookt ¹⁾ was; en dese aangegaan zijnde, moste de Kruit-kamer die ter zijden met ontrent 12000. pond Kruit versien was, nootsakelijk mede hebben aangegaan, welk groot ongeluk God heeft verhoed.

Komen tot Smirna. Onse koers dan vervolgende, zeilen voorby enige Griekse Eilanden, en komen Anno 1664, op den 24. April tot *Smirna*; alwaar wy even buiten 't oude Kasteel hebben geankerd. De Koopvaardy schepen zeilden voorbij 't Kasteel, en ankerden voor de Stad.

Gelegentheid van de Stad Smirna.

Alhier namen wy twe Maanden ons vermaak, en besigtigden alles wat bysonder en aanmerkenswaardig was te sien. Het Landschap agter en ontrent *Smirna* is doorgaans een hoog en bergagtig Land; waar van de sommige Bergen met Sneeuw zijn bedekt, die met Esels daar word afgehaald, en door de Stad verkogt om de Wijnen te koelen. Men heeft daar ook seer vermakeleke vlakten en vrugtdragende landsdouwen; ook vermakelijke Bossen, goede Weiden en Rivieren. De Stad *Smirna* is gelegen digt aan de Waterkant, tegens 't opgaan van een vlakke Berg, en rontom vol heerlijke Tuinen en Lust-hoven. De selve is matelijk groot, maar van gebouw niet uitmuntend: heeft een oud Kasteel met goet Kanon versien. En 9 Turkse *Mosqueen* met lange spitse Toorns; waar van de *Hooft-Mosquee* op de grote Markt tegens over de grote Fontein staat. Daar is een overdekte Basaär ofte Marktplaats, alwaar alderhande zijde en katoene stoffen en andere dingen verkogt worden: ook zijnder een menigte van Badstoven ²⁾. De Stad word bewoond van veelderhande Volkeren; als Turken, Grieken, Joden en Kristenen. De Nederlanders, Engelse en Franse hebben yder een treffelijke Logie, vrijen handel en Consulaat. En wierd yder Logie ^{na.} aan haar Vlagge die daar af waaid bekend.

Engelse, Duitse en Franse Logie tot Smirna.

't Grav' van den H. Policarpus.

De Regenten der Stad zijn *Janitsaren* en *Turken*, die deselve in de naam van den Groten Heer bestieren; gelijk daar is de *Cadi*, *Bassa*, *Onder-Bassa* en meer andere. Wild gy nu iets bysonders buiten de Stad besigtigen, gaat op den Berg die agter de Stad is gelegen; alwaar u word vertoond de Grav'-stede van den Heiligen *Policarpus* ³⁾; als ook een oud Kasteel, in dewelke gy sult sien een grote gewulvde Kelder, met veel bysondere marmere Pijlaren. Over den Berg gaande, siet gy d'overblijfselen van 't oud *Smirna*,

¹⁾ geschrookt = geschroeid.

²⁾ Turksche badhuizen.

³⁾ „Bisschop” van Smyrna, geboren 70 A. D.; stierf den marteldood 155 A. D.

als ook een vervallen *Kapel*, daar men segt dat den Euangelist *Joannes* soude gepredikt hebben. Wild gy voortder wat vermaak te Paard hebben, neemt een *Janitser* met u, so zijt gy voor alle onheil bevrijd; ende rijd voor eerst na een klein stedeken *St. Jan Kuik*, vier mijlen van *Smirna*, alwaar gy een Engels Herbergier [62] sult vinden, die u voor klein geld goed onthaal sal doen. So gy zijt belust den wijt-beroemden Tempel van *Diana* te besigtigen, so 1664 gaat 12. mijl verder naar *Ephesen*. dat nu meest van een deel arme Joden, Grieken en Turken word bewoond. Maar so gy eindelijk ook begerig bent 't Hov' vanden Turkse Keiser en de vermaarde Stad *Constantinopolen* te besien, gy kon 't te Post in drie etmaal, en op u gemak in 6. dagen bereisen, also 't te Lande maar 36. Mijlen van *Smirna* is gelegen, daar gy veel wonders sult sien: dog dient gy u voor eerst van een Turks kleet, een goede *Janitser* en wakkere beurs met geld te versorgen. Die meer van de gelegentheid deser Landen begeerd, kan andere Schrijvers die daar wijdlopig van geschreven hebben na sien.

Kapel van
d'Euangelist
Joannis.

Tempel van
Diana.

Two dagen tot *Smirna* gelegen, gaat een van onse Matrosen aan Land, en dronken zijnde, laat sig besnijden, en kiest also 't Turkse voor 't Kristen Geloof. Hy wierd terstond op een Ezel gezet, ende met een gevolg van een deel gespuis van Jongens, Hoeren en Boeven, de Stad om geleid, tot teken datse een Kristen hadden besneden, daar sy selve mede spotten; also de Renegaarden weinig onder haar-lieden, voornamelijk onder d'aansienlijke, zijn geagt en vertrouwd. Deze Persoon genaamd *Abraham Maartz. vander Winden* uit *Koerland*, wierd naar weinig dagen voor Soldaat gesonden na *Constantinopolen*.

Een Matroos
laat sig besnij-
den.

Omtrent deselve tijd vertoonden so binnen als buiten *Smirna* 300. Turkse Ruiters, eischende vande Joden, Grieken en Kristenen, volgens ouder gewoonte, schattinge voor den Groten Heer, en vertrokken doen wederom van daar.

300 Turkse
Ruiters eischen
contributie.

Op Pingster-Maandag-nagt den 2. Juny, met lieflijk, stil en seer aangenaam weder, als wy met een goet geselschap ten huise van *Mr. Jan van Rotterdam* vrolijk waren, ontstont er een schrikkelijke Aardbevinge; de Bergen, 't gantse Aardrijk ende Zee schudden en beefden, de Schepen die op de Rede lagen dreunden en schudden in 't water; de zijd-wanden ende muuren van 't huis daar wy in waren, scheurden van malkander, so dat wy ons in 't huis niet langer durvde vertrouwen. Enige huizen storten neder, daar 't Volk onder doot en te pletteren viel, so dat 't seer schrik-

Schrikkelijke
Aardbevinge
tot *Smirna*.

kelijk te sien was, d'ellende die daar door gebeurde, ontrent, en in de Stad.

Caravane ver- In 't midden van de Maand Juny wierd een Caravane nar *Persien* vervaardigt en afgesonden; met welke ook enige Nederlandse Reisigers en Kooplieden naar *Ispahan* en elders vertrokken; gelijk ook de Pater *Anthony Florentijn* na *Armenia*.

Op den 5. July is gestorven *Kristiaan van Coppenhagen*, Opper-Chirurgyn op 't Schip van Capitein *van Meeuwen*, en wierd *Fredrik Vlug van Uitregt* mijn Onder-Chirurgyn in zijn plaats geset, en mijn Soon *Joannes de Graaff* in zijn plaats.

Een jonge Turkse Keizer geboren. Op den 11. July komt alhier tijdinge tot *Smirna* binnen drie dagen van *Constantinopolen*, dat een jonge Turkse Keizer geboren is; waarover in alle omleggende Steden en Dorpen onder Turken, [63] Grieken en Joden grote vreugde wierd aangeregt. De Stad *Smirna* 1664 was vol vreugde, gesang, gespeel en gedans seven dagen lang, en wierd 's morgens en s' avonds al 't Geschut so vande Kastelen als Schepen gelost.

Op den 14. Julij komt de Persiaanse Caravane alhier, bestaande deselve in enige honderd lastdragende Kamelen, Esels, Muilen en Paarden, zijnde vergeselschap met een grote menigte menschen, so Kooplieden, Reisigers als Soldaten; brengende mede een grote schat en rijkdom, so ruwe als gewerkte Zijde, Persiaanse zijde Stoffen, Satijnen, Fulpen, Tapijten, Kattoene Kleden, en meer andere Oosterse koopmanschappen, behalve 500 balen Zijde, die meest in onse Koopvaardy-schepen wierden ingescheept.

Een nieuwe Joodse Messias tot Smirna. Ontrent dees tijd ontstond een grote opschudding onder de Joden; vermids ene *Cebathan Sevi* ¹⁾ of *Nathan Levi*, geboren tot *Smirna*, zijnde 15. Jaar als Bandijt ²⁾ uitlandig geweest, wederom tot *Smirna* gekomen. In welke tijd hij hem tot *Tessalonica*, *Cairo in Egipten*, *Jerusalem* als elders hadde onthouden, en 4000. Rijksdaalders by een vergaderd, heeft die wederom aan d'armen en behoeftigen uitgedeeld, om zijn wonder daden die hy op andere Plaatsen had gedaan te verkondigen en rugtbaar te maken, gevende sig uit voor den waragtigen Messias; welke Natie hem terstond met grote magt is toegevalen, en hem met veel geschenken heeft ver-eerd. De Raad van *Smirna* om dese oproer te dempen, sonden hem

¹⁾ Sabbatai Sebi, 1626—1676. Zie over hem uitvoerig: Th. Coenen, Ydele verwachtingen der Joden, getoont in den persoon van Sabethai Zevi, haren laatsten Messias. Amsterdam, 1669.

²⁾ Banido (Port.) = verbannene, *niet* Bandita (It.) = roover.

heimelijk met een Bark na *Constantinopolen* aan den Hogen Raad, hem te verantwoorden. Hy was seer welsprekende, en beschermde zijn sake voor den *Sultan*, met de getuigenisse die hy van de *Bassa van Aegypten, Jerusalem* en elders hadde mede gebragt. Een yder die hem hoorde was verwondert over zijn grote welsprekentheid en kragtige bewijsen versted; en verkreeg een grote aanhang van alle Joden, en grote geschenken uit alle omleggende Landen.

Op den 25 Julij was den E: Heer Consul *Gerrit Smit* ¹⁾ met zijn Vertrek van Smirna. Soon, twee Drogemans en een Janitser aan ons boord te gast; en des anderdaags den 26. dito ligten wy ons Anker, en zijn met ons twe Oorlog en ses Koopvaardy-schepen; als de *Justitia, Susanna, 't Prinse Wapen, Hercules, Salomons Tempel* ende d' *Agatha*, van *Smirna* onder zeil gegaan, en zeilen voorby *Negropont*, en enige vande Griekse Eilanden; als groot en klein *Scio, Delphos, Metaline, Andsor, Athene, Candia, Serigo* en de *Kaap St. Ansilo*, daar wy de Venetiaanse Armade ontmoetende, die de Generalissimo van *Candia* ²⁾ op *Santen*, en van daar op *Venetien*, soude brengen. Uit dese verstonden wy dat twe Algierse Rovers tussen *Serigo* en *Kaap St. Ansilo* een klein Venetiaans Vaartuig *St. Pieter* genaamd, hadden genomen, welk schieten wy ook wel hadden gehoord. Haar Armade bestond maar in elv' Zeilen, so Schepen als Saiken ³⁾, en zijn gelijk aan *Santen* gekomen: ende naar enige dagen vertrokken [64] sy met haar Vloot naar *Venetien*, en wy naar 't Eiland *Cicila*, al- 1664 waar wy op den 3. Augusti digt voor de Stad *Messina* ten Anker zijn gekomen. Op welke dag ook haar groot Sijd- en Jaar-mark zijn aanvang nam, die op den 16. dito eindigde. En quam de Onder-Koning van *Cicilia* met de Raad, Bisschoppen, Ridders en Adel van *Palermo* tot *Messina*, en wierd 't Geschut van de Kaste- Grote Syde- markt tot Messina. len gelost, en veel vreugd aangeregt, en met grote statie veel Processien en wonderlijke vertoningen gedaan.

Twe dagen hier naar sagmen buiten de Stad een grote menigte Carossen, en een groot gevolg Princen, Heren en Edellieden, daar by een aangenaam gespeel van alderhande Musicale-instrumenten, en roeiden enige snel-roejende Vaartuigen om prijs door onse Vloot. s' Anderdaags wierden de Spaanse Ambassadeurs, den On-

¹⁾ Zie over den Consul Gerard Smits: Heeringa, t. a. p., p. 15 e. a.

²⁾ Zie p. 33 noot 1.

³⁾ Kleine zeilvaartuigen, met een boegspriet, een zeer hooge voorste mast en een lage achtermast. Een fraaie afbeelding vindt men in d'Ablancourt, Suite du Neptune françois. Amsterdam, Pierre Mortier, 1700 (pl. no. 15).

Spaanse Adel derkoning en enige Ridders van *Malta* aan ons Schip treffelijk ontgasteren op haald, en besloten dat zij met ons van *Cicilia* naar *Alikanten* sou- ons Schip, en den overvaren, van waar sy over land na 't Hov' van den Koning gaan met ons naar Spangien.

van *Hispangie* souden reisen, haar saken verrigten. Op den 20. dito komt de Adel en Ambassadeurs met haar gevolg aanboord, en ligten terstond onse Ankers, en gaan te zeil naar *Livorno*. En also wy, vermids tegenwind 't nauw van *Messina* niet en konde passeren, waren genootsaakt tussen *Cicilia* en *Malta* door te lopen, alwaar wy een Malteser Bark met 6. man vonden drijven, die door ongeluk van 't Land in Zee waren gedreven en verdwaald, die eindelijk wederom te regte quamen. Wy tot *Livorno* op de Rede komende, vonden aldaar verscheiden Koopvaardy nevens 2. Oorlogschepen; als *Jan Gidionsz Verburg*, en *Jan Egbertsz. Ooms* ¹⁾, die haar onderhebbende Koopvaardy-schepen naar *Smirna* soude bygeleiden. Op deze tijd is mede aangekomen d'Onder-Koning van *Napels*, met 9. kostelijke Galeyen; en wierden van de stad als van de Schepen veel eerschoten gedaan. Ook wierd buiten de Poort van *Pisa* een groot Edelman in zijn Caros van drie Italianen vermoord.

Een groot Edelman vermoord. Op 't Schip *Susanna* met ons van *Smirna* gekomen, ontstond Oproer in 't een grote twist en twedragt tussen de Schipper en Scheepsvolk; en Schip de *Susanna* werd onse Boot met gewapende Soldaten en Matrosen afgesonden, de moetwilligen uit 't Schip te ligten; waar door den twedragt gestild werd.

Diergelijk voorval gebeurde ook op onse Vice-Commandeur, daar Stuurman de voornaamste oorsaak werd van gesegt, en ook aan Land geset.

Groote storm in de Golf van Narbonne Van *Livorno* onder zeil gegaan, hadden inde *Golf van Narbonne* drie dagen agter een so sware storm, dat al onse Zeilen vande Rees af weiden; 't grote Stag brak aan stukken, en geraakte van ons geselschap. 't Weder en wind bedarende, sagen drie Zeilen, denkende 't onse medemakkers te zijn; dog daar by komende, bevonden 't

Ontsetten een koopvaardij-schip van de Turken. twee Turkse Rovers, die een Hoornse Pijnas, *oud Livorna* genaamd, dapper hadden beset, en soude met hem hebben doorgestaan, ingevallen wy hem niet hadden ontset en de Turken verjaagd. Een weinig beoosten *Alikanten* ontmoeten ons wederom twee Turkse [65] Rovers; die ons stoutelijk inwagten; maar als wy enige Kanon- 1664

¹⁾ Verburgh en Ooms zijn nog tot het voorjaar 1666 in de Middellandsche Zee gebleven, en toen met het Fransche eskader van den hertog van Beaufort naar de Westkust van Frankrijk vertrokken.

schoten op haar hadden gedaan, smeten haar Turkse Vlagge van agteren en staken over na de Turkse kust, en wy naar *Alikanten*; daar wy op den 26. October benefens 13. so Spaanse als Italiaanse Galeyen gelukkig zijn aangekomen. Terstond zijn d'Ambassadeurs met haar gevolg aan Land gegaan, en maakten haar gereed na *Madrid* te vertrekken, en wy verwagten onse verstroide Schepen, die te mets bij ons zijn gekomen. Komst tot Ali-kanten.

De Chirurgijn van Schipper *Luicas Pruis* quam te post 7. mijl over land, en was door sijn Schipper afgesonden, onse Commandeur te seggen dat haar Schip van 5. Turken was in een Bay gejaagd en beset, en te versoeken dat wy hem van daar wilden afhalen, maar wierd afgeslagen, also wy dagelijks onse verstrooide Schepen moesten verwagten. Een Hollands Schip van 5 Turken bezet.

Van *Alikanten* verseilende met 12. Schepen naar *Malaga*, vonden aldaar veel Koopvaardy nevens twe Schepen van Oorlog; als Capitein *Roetering* en *Kuiper*. Daar lagen dees tijd ook twe Engelse Oorlog met verscheide van haar Koopvaardy-schepen ¹⁾. Komst tot Malaga.

Tot *Malaga* ontvingen wy Brieven uit *Holland*, dat onse Commandeur alle Staten Schepen die ons ontmoetede souden aan en onder sijn bevel houden, also 't hem tot een Engelse Oorlog liet aansien, ook dat wy wel op onse hoede souden zijn; dog kregen geen volstreckte last iets vyandlijks haar aan te doen. En voorbereiding ten oorlog.

Van *Malaga* gesamentlijk in 't geselschap met d' Engelse onder zeil gaande, stelden onse koers naar 't Nauw vande Straat, en buiten 't selve spoedig gekomen, steken d'Engelse dwars van ons af, en Capitein *Kuiper* met enige koopvaarders sijn koers naar *Sinte Maarten* ²⁾ in *Vrankrijk*, so dat wy nog 16. Zeilen verbleven; des nagt begont sterk te wayen uit den Oosten, en op den 29. December smorgens waren enige van onse Koopvaarders te loevwaard voor uit, en met enige Engelse die onder de wal hadden gelegen in 't gevegt; maar de Engelse beneden wind zijnde, konden haar niet bezeilen, sodat de meeste behouden bleven; als *de Justitia*, *de Vre-*

¹⁾ De Engelsche schepen stonden onder bevel van Captain Thomas Allin. Toen de Nederlandsche schepen in de haven van Malaga ankerden, manoeuvreerden onze kapiteins zóó, dat Allin zijn ankerkabel moest kappen, en lachten daarna den Engelschman uit. „It troubled me much”, schreef Allin in zijn journaal; drie weken later nam hij zijn wraak bij den aanval op onze Smyrna-vloot. Zie Tedder, *The Navy of the Restoration*, p. 95, en Warnsinck, *De laatste tocht van Wassenauer van Obdam*, *Marineblad* 1921, p. 433.

²⁾ St. Martin, het gewone rendez-vous onzer Straatvaarders (Straat = Straat van Gibraltar).

Raken slaags
met d'Engelse.

de, d'Agatha, de Susanna, Kavalier, de Kraan en enige andere: maar *Salomons Oordeel* en *St. Maria* vervielen in haar handen ¹⁾. Deze vermeersterd hebbende, zijn 9 Engelse Oorlog-schepen op ons afgekomen, zijnde als doen 3 Oorlog en 5. Koopvaardyschepen, die door de Pieken moesten danssen: zeilden al same met de Marszeils even boven 't Ezels-hoofd dicht by de wind, om onder de wal te komen, en sy meest voor wind met volle zeilen op ons af; sodat wy met malkander een kort dog scherp gevegt hielden, yder van onse Oorlog-schepen; als *Brakel, van Meuwen* en *Roetering*, toonden haar dapper in dit gevegt; desgelijk hebben haar ook manlijk gequeten Schipper *Scholt*, voerende 't Schip *St. Anthoni*, als ook *Kronenburg* en *St. Francisco*, die met ons behouden zijn gebleven; [66] en alhoewel dat schipper *Jan Roelofz. van Hoorn* sig ook dapper en mannelijk heeft gequeten met zijn Schip de *Koning Salomon*, moste hy egter sijn Schip verlaten, en wierd selve gevangen in *Engeland* opgebracht. De Engelse hadden sijn schip niet lang gehad of 't ging te grond met 42 Engelse die daar in waren te plonderen; vermids 't seer doornageld was. Een van onse Koopvaardy-Schepen geraakte op de *Porcas* ²⁾ aan spaanderen; en een ander siende sig benard, zeilde een Engels Fregat dwars in de zijde, makende deselve seer schadeloos, en is de dans ontsprongen en behouden in *St. Lucar* ³⁾ aangekomen.

Waren heel
reddeloos ge-
schoten.

Wy met 't Schip van *Brakel* waren seer reddeloos geschoten, onse Marszeils, veel staand en lopend want aan stukken, onse Boegspriet by na midden door, so dat wy een nieuwe moesten insetten; hadden 9. schoten onder water, en over de ses voet water in 't Ruim, waar door onse Kardoes-kisten en 't meestendeel van ons Kruit was nat geworden.

Brakel wert
doot gescho-
ten.

Onze Commandeur *Brakel* wierd in 't eerste van 't gevegt 't been dicht aan sijn Lyf afgeschoten, daar hy van nederviel en niet weder op stond. Ook wierd een van onse Soldaten midden door geschoten; en hadden geen meer doden en seer weinig gequesten.

Dit gevegt geëindigt, zeilden gesamentlijk aan 't Puntaal ⁴⁾ ons te herstellen en te vertimmeren; daar d'Engelse mede by ons zijn gekomen haar schadelose Schepen te vertimmeren; dog hebben

¹⁾ Zie hierover uitvoerig Warnsinck, De laatste tocht van Wassenaer van Obdam, Marineblad 1921, p. 432 e. v.

²⁾ Puercas, (Sp.) = biggen; klippen in den ingang tot de baai van Cadix.

³⁾ San Lucar, ongeveer 20 mijl beN. Cadix, aan den mond der Guadalquivir.

⁴⁾ Zie p. 42 noot 2.

malkanderen niets gedaan, also 't een vrije Konings Rede is daar geen vyandschap mag gebruikt worden.

Op den 31. December 1664, wierd onse Commandeur *Brakel*, be-
neffens 2. doden, van Capitein *Roetering* aan 't Puntaal onder 't
losbranden van 't Geschut en Musschetten seer statelijk begraven.
Des anderdaags wierd ik aan Capitein *Roetering* ontboden, sijn
gequesten te besigtigen en een been af te setten, also sijn Chirurgyn
seer onvermogende was.

1665 Op den 2. Januari 1665. aanlande alhier inde Bay van *Cadix* twe
Spaanse Kraken, komende rijklijk geladen van *Nova Hispangien*:
en vertoonde hem een Komeetster, die wy inde Straat al hadden
gesien, hebbende een vierige Staart naar 't Noord-Oosten.

Comeetster ge-
sien.

Alhier tot *Cadix* leggende, krijgt *Jacob van Meuwen* aanschrij-
vens van Haar Ed: Mogende uit *Holland*, dat hy 't bevel over dese
Oorlog-schepen sal voeren, enig Volk huuren, en enige bequame
Schepen van de Koopvaarders in dienst nemen, en sig selve van al-
les wat tot den Oorlog van noden is versien. *Pieter van Middelland*,
gewesen Luitenant van *Brakel*, wierd Commandeur Capitein op 't
Schip van *Roetering*; welke Capitein *Roetering* mede sijn acte van
buitengewoon Capitein ontfangt, en met sijn Volk overgaat op 't
Schip van *Brakel*. De Schrijver van *Brakel*, *Helmig Koning*, Lui-

Grote verande-
ring op de
Schepen.

[67] tenant gemaakt by *Jan Gidionsz*; Wyndregt een vrijwilligen op
van *Meuwen*, wierd Luitenant gesteld by *Pieter van Middelland*.
So dat de gantse saken wierden veranderd en omgeset: door welke
verwisseling van Bevelhebberen en Schepen vele van ons, als ook
van *Meeuwens* Volk, haar afscheid versogten; te meer, omdat men
niet en wist hoe lang 't duren en hoe 't met dese nieuwe Opper-
hoofden soude aflopen. Ook versogt en verkreeg ik vryheid voor
my en mijn Soon, mits ik wederom een goet Opper en Onder Chirur-
gyn in mijn en mijn Soons plaats soude stellen, gelijk sulks ge-
schiede. Onder dies so maakten wy ons vaardig met de Franse
Vloot, die zeil-rede lag, naar Vrankrijk te zeilen; gelijk wy op den
29. Maart 't selve hebben gedaan.

Vele versogten
van ons volk
Paspoorten.

Gaan met de
France Vloot
naar Vrank-
rijk.

Ik was met mijn Soon benevens nog enige andere van ons Volk op
't Schip de *Salvador*, gemonteerd met 36. Stukken, 10. Bassens ¹⁾
en 84 Man en 20 Reisigers. Onse inladinge waren Stuk-goederen,
ook gemunt en ongemunt Silver; zijnde *Monsr. Gousiot* onse Capi-

¹⁾ Bassen, licht geschut, in den ouden vorm nog als achterlader ingericht. Goede afbeelding in *Mariner's Mirror* 1920, p. 13; uitvoerige beschrijving van 16e en 17e eeuwsch scheepsgeschut in *Corbett, Drake and the Tudor Navy*, ed. 1917, I p. 358 e. v.

tein. Onse mede-makker was een Fregat van deselve grote en toerusting; hoorden beide tot *Roüan* t' huis. 't Overige van onse Vloot waren slegte Schepen; so Franse, Hamburgers en Vlamingen, zijnde ontrent de 20. Zeilen sterk.

Op den derden April sagen wy wederom de Komeet-ster regt in 't Oost, ende den 16. dito alsdoen in 't Noord Oost met een vierige staart in 't opkomen; alsdoen ware wy voor 't Kanaal, en wierpen grond op 90. vadem. De wind liep ons tegen en 't Schip seer lek zijnde, als mede gebrek van victualie, waarom wy, die gelast waren naar *Havre de Grace*, genootsaakt by *Heisand* ¹⁾ aan 't *Conquet* te landen, daar wy alle wierden aangeset, bevindende ons in de 40. Passagiers, en besloten over Land naar *Holland* te gaan.

Landreise door Vrankrijk naar Holland

Alhier in 't *Conquet* aangekomen, maakte de vordere goederen die wy nog hadden tot geld, om in 't reizen daar niet mede belemmerd te zijn; en ons geselschap in de 40. Personen zijnde, hebben ons verdeeld om meerder gemak te hebben, in de Plaatse daar wy moesten verblijven.

Conquet. *Conquet* een kleine Zee-stad 3. mijl van *Heisant*, alwaar enige Vaart is op *Bristol*, *Sorlings*, *Vaalmuiden*, *Pleimuiden* en *Poortland* in *Engeland*; is op de vaste Kust van *Brittanie*; en zijn op den 25.

Brest. April vertrokken naar *Brest*, 't welk is een brave Stad dicht aan de Zee. Hier is een sterk Kasteel, is volk en nering-rijk, tamelijk van Gebouw, een vande voornaamste Zee-havens van *Vrankrijk*, daar [68] grote Magazijnen zijn, en treffelijke Schepen worden gemaakt, en 1665 ook des Konings Vloot komt havenen. Voeren van *Brest* met een

Lenterno. Vaartuig de Rivier op naar een Stad *Lenterno* ²⁾, zijnde een tamelijke Land-stad, daar wy snagts verbleven. Van daar trokken door

Morlaix. twee Dorpen op *Morlaix*, een sterke Land en Koop-stad, heeft schone Huizen, Kerken, Kloosters, fraye Wallen en een sterk Kasteel, is volkrijk, en daar werd grote Koophandel gedaan. Van *Morlaix* reisden wy na *St. Malo*, door verscheide Dorpen en kleine

St. Melo. Steden. *St. Malo* leid op een steenklippige uithoek oft Rif, welke van 't vaste Land in Zee loopt; is een treffelijke Zee en Koop-stad daar grote Scheepvaard is, sterk en wel gebouwd van Huizen, Kerken, Kloosteren en Gebouwen.

¹⁾ Ouessant.

²⁾ Landerneau.

Hier bestelde ik mijn Soon, so om de Konst als om de Franse spraak te leren, by een vermaard Chirurgyn Monsr. *Duphreen* ¹⁾), een Soon uit *Sint Juliaan*.

Van *St. Malo* vertrokken wy op *Pont Orson*, 't welk niet ver van de zeekand legt. Hier siet men 't wijd beroemde Klooster *St. Michiel*, leggende op een Steenrots, alwaar men segt dat *St. Michiel* ^{St. Michiel.} soud begraven zijn.

Wat ververst en van Paarden veranderd, reisden naar een stadje *Averanci*. *Averanci* ²⁾), 't welk leid op een Berg, is rondom bemuurd, hebbende droge dog diepe Gragten; is seer plaisant in 't hangen van de Bergen, vol Hoven en Tuinen. Van daar quamen wy in een klein Steedje *Ville Dieu*, leggende in een vrugtdragende Vlake; heeft *Ville Dieu*. maar een dog nette Kerk. Alhier wonen veel Koperslagers en Tinnegieters. Van daar reisden wy na *Ponte Verse*, een Dorp in 't hangen van een Berg, en so op *Belleville* en op *Maison Blanc*, zijnde *Maison*. hier veel Heide en Kreupelbos, en ontmoeten ons een groote menigte van Heidens en Heidinnen, nevens andere Landlopers. En na verscheide Dorpen doorgereisd, zijn wy aangekomen tot *Caen*, ^{Caen.} daar enige tijd uitrustende. Dit een pleisierige Stad, legt in een vrugtbare Vlake, rontom in 't Geboomte, Lusthoven en Tuinen; is deftig in haar Wallen, Punten en Bolwerken, treffelijke straten, Huizen, Kerken en Torens; is versien met een seer oud en vermaarde Hoge-School, legt 35. mijl van *St. Malo*, en 28 van *Roüan*. Van *Caen* reisden wy door *Chabour Dievo* tot op *Honfleur*, zijnde een ^{Honfleur.} klein Zee-steedje aan de mond vande Rivier die na *Roüan* gaat. Hier des nagts wat uitgerust, voeren smorgens met de Vragt-Berk op *Havre de Grace*, alwaar enige dagen stil gebleven, hebben Paar- ^{Havre de Gra-} den gehuurd, met welke wy over Land vertrokken over *Herfleur* ^{ce.} op *St. Romain*, op *Lilbon*, *Quilleboeuf*, *Litroy*, *Corne*, en andere Dorpen, tot wy tot *Roüan* zijn aangekomen. Dit is een vermaarde ^{Roüan.} Koopstad, die genoeg beschreven en yder wel bekend is. En daar enige tijd verbleven vertrokken na *Amiens*, dat een grote ver- ^{Amiens.} maarde Land-Stad is, uitmuntend van Kerken, Kloosters, Gebou-
[69] wen en Wallen. *Amiens* en *Roüan* legt 25. mijl van malkander, en
1665 men reist door de volgende Dorpen; als van *Roüan* op *St. Venis*,
Lequene, *Vergilan*, *la Malmaison*, *la Boutsierre*, *Hion*, *Mitaselle*,
Gradloy, *Blersie*, *Clare*, *Fortbleu*, *Goville*, *petit Amiens*, *Acrique*.
Alhier is de landscheidinge tussen *Normandië* en *Picardië*.

¹⁾ Dufresne?

²⁾ Avranches.

Van *Amiens* vertrokken wy op *Beaucoeur*, *Arponelle*, *Betrancour*, *Salie*, *Coulangang*, *Monsie* nevens andere Dorpen en Vlekken, tot dat wy quamen tot *Arras*, een voorname Plaats, niet seer groot maar sterk en wel bevesting-boud, hebbende veel Buitenwerken. De Stad is in twee gedeeld, lopende een water tussen beide, daar men met Bruggen overgaat, en tamelijk van Gebouwen. 't Is gelegen inde Provintie van *Artois*, 12 a 13 mijl van *Amiens*, en 9 a 10 mijl van *Rijssel*. Van *Arras* zijn wy door *Walsland* tot 't *Voorburg van Lens* gekomen, zijnde daar weinig huizen, dog is eertijds een brave Plaats geweest, maar door den Oorlog so vermindert; gelijk ook 't Stedeken *Lens*, dat ontrent een halv' mijl dwars af is gelegen; is meest te niet gedaan, so datter niet als enige slegte huisjes met een onnosele Kerk is te sien. Dit Steedje legt nog in *Artois*; en zijn alhier tussen de Franse en Spaanse verscheide sware Veld-slagen geschied.

Tot *Pont Arondi* een matelijk Dorp, leggende rontom in een laag waterig en moerassig Land, werd veel Turf gemaakt. Aan 't einde van dit Dorp is een Schut-sluis, die 't binnen water kan opstoppen en afschutten.

Rijssel. *Rijssel* een vermaarde stad, de treffelijkste en grootste van geheel *Wals-land*, behoeft geen van de Steden so in sterkte, heerlijkheid van Gebouwen als anders te wijken.

Van *Rijssel* op *Brugge* is 12. mijl, en men doorreist *Meenen*, *Ruisselaar*, en verscheide Dorpen. *Brugge* is een grote Stad in *Vlaanderen*. Van *Brugge* reisden wy op *Sluis* in *Vlaanderen*, een van de sterkste Steden onder 't *Staten Gebied*, genoeg by d'onse bekend. Van *Sluis* reisden wy naar *Gent*, een van de grootste Steden van *Nederland*. Van *Gent* namen wy de weg op *Brussel*, 't Hof van *Braband*. Van daar op *Mechelen* en *Antwerpen*: eindelijk op *Bergen op Zoom*, daar wy overvoeren op *Vlissingen*. Vandaar op *Dordregt*, *Gouda*, *Amsterdam*, *Haarlem*, en ben in goede gesontheid in 't laast van Junii 1665. tot *Egmond op Zee* behouden aangekomen.

FINIS

gedaan op de Noord Zee, met Capitein Jan Krook
van Alkmaar, voerende 't Schip de Hollandse
Tuin, 1666

KORTEN INHOUD

De *Prins van Orangie* komt in *Texel* op de Vloot. De Vloot loopt in *Zee. Nederlandse Zee-magt. Engelse Zee-magt.* Komt op onse Zee-magt af. Aanvang van 't Gevegt. Een Engels Schip sinkt. De Vice-Admiraal vande witte Vlag genomen nevens enige andere. Twee Nederlandse Schepen verbranden. De Engelse kappen haar Ankers. Nog een Engels Schip sinkt. d'Engelse Schout by nagt keert drie Branders af. *Cornelis Evertsz. Tromp* valt in de Engelse, en word seer reddeloos geschoten. Verscheiden Engelse gesonken en verbrand. d'Engelse nemen de vlugt. Gevegt op den derden dag. d'Engelse verbranden verscheiden van haar eigen Schepen. d'Engelse Admiraal vande witte Vlag raakt op de *Galper*, en verbrand. *Prins Robbert* komt de vlugtelingen te hulp. Gevegt op de vierden dag. Een Hollands Schip verbrand. Twee Branders geraken met een Engels Oorlog-schip aan brand. 't Sein van een algemene aanval. d'Engelse vlugten seer verwerd, en werden verscheide Engelse [71] genomen. Twee Engelse sinken. 't Gevegt eindigt door een grote mist. Lopen met de Vloot in *Zeeland*, en den 4. July wederom te Zee. Komen op de Engelse kust. Peilen de mond vande Rivier van *Londen*. Grote Zee-slag op den 4. Augusti. Gelentheid der Vloten ontrent de Slag. Den 5. dito houden nog enige Schut-gevaard. Onse schepen seer reddeloos geschoten. Lopen binnen, en wederom in Zee. Sien d'Engelse Vloot zeilen door de Hoofden met de Vloot, en geraken wederom met d'Engelse in 't Gevegt. d'Admiraal de *Ruiter* krijgt enig ongeval. Storm en onweder op de Noord Zee. De *Pensionaris de Wit* komt in de Vloot. *Aart van Nes* 't Opper-bevel over de Vloot aanbevolen. De Vloot loopt binnen, en yder na haar Havens.

Anno 1666. weder in dienst van 't Land begeven, onder 't bevel 1666 vande E: Capitein *Jan Krook* van *Alkmaar*; voerende 't Schip de *Hollandse Tuin*, gemonteerd met 56. Stukken en 256. Man; hebbende tot mijn Onder-Chirurgijns *Hermanus Vredenburg* van *Alkmaar*, mijn Soon *Joannes de Graaff* en *Dirk Burger* van *Schoorl*; en

Syn Hoogheid
de Prins van
Orangie komt
in de Vloot.

in *Texel* by 't gros van de Schepen leggende, is den 23 May ¹⁾ Sijn Koninklijke Hoogheid *Prins Willem van Oranje*, nevens *Sijn Keurvorstelijke Doorlugtigheid van Brandenburg*, *Prins Maurits van Nassauw*, *de Vorst van Anhalt*, *de Vorst van Holstein*, *de Heer van Brederode*, *de Heer van Ouwerkerk*, *de Grave van Dona* en meer Adellijke Personen, aan boord van d'Heer Admiraal *de Ruiter*, *Tromp* en van andere *Hoofden* gekomen, de Vloot te besigtigen.

Lopen in Zee.
De grote van
de Nederland-
se Zeemagt.

De Oorlog-Schepen altemaal haar Vlaggen en Wimpels latende weyen, wierd dapper met Geschut en Musschetten los gebrand, ter eeren van *Sijn Koninklijke Hoogheid* en syn byhebbende hoge Vorstelijke Personen ²⁾. Ook quamen sig voor *Egmond op Zee*, *Petten* en *Texel* dees tijd vertonen de Oorlog-schepen uit de *Maas* en *Zeeland*. So dat wy begonden voorbereidselen te maken in Zee te gaan; gelijk wy op den 5. Juny buiten gaats ons verenigden: bestaande onse Oorlogs-Vloot in 91. ³⁾ voorname Schepen, behalven d'Advijs-Jagten en Branders. Werdende 't Opper-bevel gevoerd by de *Ed: Heer Luitenant Admiraal Generaal de Ruiter*, beneffens de volgende Admiralen; als *Cornelis Tromp*, *Jan Cornelisz. Meppe*, *Aart van Nes*, *Cornelis Evertsz.* en *Tjerk Hiddes*.

De Engelse Vloot bestond in 81. voorname Schepen, behalven de Advijs-Jagten en Branders; zijnde Oppergesagvoerder de *Prince Robregt* en de Generaal *Monk*, den Ridder *Georg Asque* en [72] den Ridder *Tomas Allen*. 1666

Onse Vloot buiten in Zee gekomen, en deselve in Hooftdelen verdeeld ⁴⁾, stelden volgens gegeven order onse koers naar de Engelse Kust, en komende op den elfden Junii omtrent 7. a 8. Mijl Oost Zuid Oost van 't Noord Voorland ten Anker, door tegenwind en harde koelte uit den Zuid Westen.

De Engelse
Zeemagt komt
op de onse af.

d'Engelse in Duins ten Anker leggende, en van onse komst verwittigd, komen voor de middag uit de wint op onse Vloot af: waar door wy onse Ankers moesten kappen, also 't onmogelijk was, vermids 't hol water en de korten tijd deselve op te winden. Een weinig voor het aangaan van 't Gevegt, slingerde 't Schip vande Heer van *Gent* ⁵⁾ de Boeg-spriet en Fokke-mast af; waarom

¹⁾ Brandt, p. 467, geeft 16 en 17 Mei.

²⁾ Brandt p. 467—468 beschrijft dit vorstelijk bezoek uitvoerig.

³⁾ 85 schepen en fregatten. Brandt p. 468.

⁴⁾ De Hollandsche Tuin werd ingedeeld bij het 3de smaldeel (onder vice-admiraal Johan de Liefde) van de Ruyters eskader. Brandt p. 476.

⁵⁾ De Gelderland. Brandt p. 478.

't voort na *Holland* wierd gesonden, gaande de Heer van *Gent* over op 't Schip vande Capitein *Hendrik Gosken* ¹⁾.

De beide Vloten by malkander, lieten 't gesamenlijk Zuidwaards overloopen, de wind zijnde West Zuid West. 't Was ontrent een uur na de middag als men op malkander begon te schieten. 't Smaldeel van de Luitenant-Admiraal *Tromp* en van *Meppel* die de hinderhoede was aanbevolen wierd de voortogt, en betoonde haar hevig in 't Gevegt met haar Smaldeel. Kort hier na geraakten d'Admiraals *de Ruiter* en *van Nes*, voerende 't Hooftdeel mede aan de Vyand: in 't welke ontrent 4. uren een Engels Fregat van 't Smaldeel van de blauwe Vlag, voerende 50. Stukken, is genomen; dog is kort daar naar gesonken ²⁾.

Aanvang van
de Zeeslag.

Een Engels
Schip sinkt.

't Smaldeel van *Cornelis Evertsz.* en *Tjerk Hidde de Vries*, zijnde *Zeeuwen* en *Vriesen*, konden vooreerst niet aan de Vyand geraken, vermids die te hoog in de wind van hen waren; dog ten 5. uren na de middag de Engelse 't voor de wind Noord West over wendende, geraakte 't Smaldeel van den Luitenant Admiraals *Cornelis Evertsz.* en *Tjerk Hidde* mede met de Vyand in een hevig Gevegt. Ook wierden door 't wenden van d'Engelse enige van haar Schepen door d'onse afgesneden, en in ly rakende, aanstonds drie geënterd en in *Holland* opgebragt. De ene was genaamd de *Switsure* ³⁾, gemonteerd met 70. metale Stukken, gevoerd by *Sr. William Berkeley* Vice-Admiraal vande blauwe Vlag; en is genome door Capitein *Hendrik Adriaansz.* voerende 't Schip de *blauwe Reiger*, mede voerende 70. Stukken. De tweede Prijs was genaamt *Sevenwolde*, met 60. Stukken, veroverd door Capitein *Willem vander Zaan*, voerende een Fregat met 52, Stukken. De derde was genaamd *Roïale George* met 44. Stukken, veroverd door Capitein *Jacob Andriesz. Swart*, voerende 't Schip *Deventer*. met 66. Stukken ⁴⁾.

De Vice-Admi-
raal van de
Blauwe Vlag
nevens nog
twe Engelse
Schepen by de
onse genomen.

Hier tegens zijn inde eerste aanval twe Nederlandse Schepen verbrand; 't ene genaamd *Duivenvoorde*, voerende 46. Stukken, ge-
[73]voerd by Jonkh. *Otto van Treslong*. 't Ander 't *Hof van Zeeland*, met 58. Stukken, gevoerd by *Symon Blok*: beide naar gissinge 1666 door brandende proppen in brand geraakt ⁵⁾.

Twe Neder-
landse Sche-
pen verbrand.

¹⁾ Gotskens, op 't Wapen van Utrecht, t. a. p.

²⁾ Brandt, p. 479, vermeldt het zinken wel, het nemen niet. ³⁾ *Swiftsure*.

⁴⁾ De drie genoemde Nederlandsche kapiteins brachten hun prijzen naar Goeree in plaats van naar de Wielingen, en werden hiervoor met hooge boeten gestraft. Brandt, p. 505.

⁵⁾ d. w. z. door „brandende proppen, die, uit hunne eige, of andere Nederlandsche schepen, geschooten, door de kracht des winds weër terug en in de gemelde scheepen werden gedreeven”. Brandt, p. 482.

In de eerste aanval van 't Gevegt geraakte 't Schip van *Tromp* al syn ronthout quijt, en *van Nes* zijn Fokke-mast; so dat beide dese Admiralen over gingen op andere Schepen, en wierden terstond de mastelose Schepen naar *Holland* opgesonden.

De Engelse gewend, en de Nederlandse Vloot voorby gezeild, is haar Admiraal benefens 't gros van zijn onderhebbende Vloot ten Anker gegaan: dog kort daar aan, siende dat de Generaal de *Rui-*

De Engelse
kappen haar
ankers.

ter mede gewend. op haar aanquam, hebben haar Ankers gekapt, en viel wederom een hevig en langduurig gevegt, in 't welke geen Nederlandse Schepen zijn verongelukt, maar ontrent tussen 7. en 8. uren savonds een Engels Schip met 60. Stukken van 't Smal-

Nog een En-
gels schip sinkt

deel van de Blauwe Vlag gesonken: en tegens 't vallen van den avond geraakte de Schout by nagt van de Witte Vlag ¹⁾ van d'onse beset, zijnde seer reddeloos geschoten, en wierd aanstonds een van de *Ruiters* Branders aan zijn boord gesonden, die aanstonds

Een Engelse
Schout by
Nagt keert drie
Branders af.

brande, dog sonkt den Brander. Kort daar aan wierd een tweede gesonden van de Schout by Nagt van *Zeeland*, die sy ook afkregen, en de brand uitblusten. Daar naar wierde van den Admiraal *Cornelis Evertsz.* nog een Brander gesonden, die sy ook afhielden en inde grond schoten; so dat dese Schout by Nagt vande Witte Vlag sig dapper heeft gequeten: by de 300. Man van zijn volk sprong buiten boord en swommen aan onse Schepen, om de brand t' ontgaan en haar leven te behouden. In den laten avond wierd

Cornelis
Evertsz. Ad-
miraal van
Zeeland werd
dood gescho-
ten.

den Luitenant Admiraal *Cornelis Evertsz.* met een Kanon-kogel, komende uit dese Schout by Nagt, dood geschoten.

Dese dag en nagt geëindigt, sag men op den 12. Junii smorgens met 't aanbreken van den dag d'Engelse Vloot anderhalv' mijl te

't Gevegt werd
op den tweden
dag hervat.

loev'waard van d'onse: de wind doen West Zuid West, en hebben beide de Vloten 't weer na malkander gewend, en by de Engelse komende, leiden 't met haar heen; te weten Zuid West. d'Engelse te loevwaard zijnde, agten geen voordeel vande wind, maar hielden 't voor wind op onse Vloot; dog wy hielden onse koers by de wind tegens haar aan, so dat beide Vloten malkanderen met groot geweld passeerden, sonder dat een van de Nederlandse Schepen is gebleven: ook weet men niet dat van d'Engelse zijn vermist, maar wedersijds seer reddeloos, 't welk so veel 't doenlijk was wederom wierd hersteld. De wind ondertussen tot aan elv' uren s' middags gans weinig zijnde, dog na die tijd de koelte wakkerende, zijn beide de Vloten weder tegen malkander aangewend, hebbende de Neder-

¹⁾ Sir John Harman. Voor de benoeming naar de vlaggen, zie de Inleiding.

landers doen de loev' van d'Engelse, en zijn weder in een swaar gevegt geraakt.

Den Admiraal *Tromp* met syn Smaldeel eerst op de Engelse inbrekende, was op 't Schip van *Jacob Cornelis Swart*, by hem hebbende de Vice-Admiraal *Abraham vander Hulst*, Capiteins *Pieter*

Tromp valt in de Engelse, en werd seer reddeloos geschoten.

[74] *Salomonsz. de Haan, Jan van Amstel* en verscheide andere, die te samen vande Engelse beset, seer reddeloos wierden geschoten; en 1666 ten waar de *Generaal de Ruiter* met zijn Hoofdeel niet dwars in d'Engelse Vloot was gevallen, haar t' ontsetten, 't soude misschien slegt met haar afgelopen hebben. Dog d'Engelse de *Generaal de Ruiter* siende aankomen, maakten ruimte; zijnde 't Schip van Capitein *Pieter Salomonsz.* al in de brand en voort tot niet geraakt, werdende met zijn Volk van Capitein *Schey* gebergd. In dese aanval wierd *Tromp* wederom seer reddeloos geschoten, dat genootsaakt was op een ander Schip over te gaan, zijnde zijn bijhebbende Schepen mede onbruikbaar, so dat deselve wierden naar de naaste Haven gesonden.

In dit Gevegt is den Vice-Admiraal *Abraham vander Hulst* dood geschoten, en vele vande Engelse gesonken en verbrand; als een van het Smaldeel vande roode Vlag met 60. Stukken, is ontrent de middag, een van 't Smaldeel vande Blauwe Vlag met 56. stukken, een van het Smaldeel vande witte Vlag, naar gissing met 50. stukken, 't Schip de *swarten Arend*, zijnde een Hollands Schip dat d'Engelse voorleden herfst van ons hadden genomen; als mede een Engels Schip dat lang om hulp gesjouwd had: 1) dese alle zijn gesonken.

Verscheide van de Engelse gesonken.

't Gevegt van dese dag heet en hevig aflopende, wierden veel van onse Schepen aan Stengen, Rees, staand' en lopende Want seer schadeloos geschoten. Onder andere de *Generaal de Ruiter* zijn grote Steng afgeschoten; wierd so haast 't doenlijk was weder hersteld.

Als wy de vierde maal op haar wenden om haar slag te leveren, stelden d'Engelse 't op lopen naar haar Kusten, zijnde als doen 't gros van haar Schepen verminderd op 35. a 36. Wy d'Engels aldus vervolgende met alle zeilen, konden haar niet bekomen, also de nagt ons overviel; en al zeilende herstelden onse Schepen, so veel 't doenlijk was.

De Engelse nemen de vlugt.

1) „nadat het een tyd lang met een cheau of noodteeken had gezeilt”. (Brandt, p. p. 486). De uitdrukking „vlag in sjouw”, d. i. een knoop in de vlag, wordt nog gebruikt, ook officieel.

Op den derden dag, namentlijk den 13. Juny 'smorgens, *de Ruiter* wederom in staat zijnde; en d'Engelse bemerkende dat men haar uit al ons vermogen sogte t' agterhalen, staken haar reddelose en qualijke beseilde Schepen inde brand, om dat deselve in onse handen niet soudenvallen, en wonden alle vlijt aan de Rivier van *Londen* te bekomen, settede tot dien einde alles by wat goet konde doen, en maakten om haar zeilen te beter doen dragen deselve nat. Wy vervolgden haar, en setten ook alles by wat goed doen kon om haar in te halen.

En verbranden
selfs enige van
haar Schepen.

Haar aldus de gantse dag, zijnde Pingster-sondag, vervolgende, geraakte haar Admiraal van de Witte Vlag, Sr. *Georgie Ascue*, voerende 't Schip de *Roiiale Prince* met 90. metale Stukken gemonteerd, wesende 't schoonste en grootste Schip van d'Engelse Vloot, op de *Galper*, een droogte voor de Rivier van *Londen*, aan de grond, gaande d'overige van haar Schepen haar koers, en latende hem hulpeloos, wat sein oft nood-teken hy ook dede.

De Admiraal
van de Witte
Vlag raakt op
de Galper.

Dese Admiraal siende sig van al zijn makkers verlaten, en van [75] twe Branders gedreigt, strykt zijn Vlag en versogt genade, 't welke hem wierd verleend.

1666

De Admiraal Tromp zijnde op 't Schip vande Schout by Nagt *Sweerts*, gelaste de gevangens daar uit te halen, en 't Schip op order van de Generaal te verbranden, dat ook dien nacht geschiede. De Admiraal *Ascue* wierd met enige van zijn Bevelhebberen met een Galiot naar *Holland* gevankelijk opgesonden. Op die selve tijd dat dit geschiede, zijn uit den Zuid Westen 22. Engelse Oorlogschepen gesien, by *Prins Robbert* aangevoerd, die daar mede 't Kanaal tragte te beschermen tegen de Franse Vloot, onder *Duc de Beaufort*. Ook zijn drie Oorlogschepen uit de Rivier van *Londen* gekomen, makende wederom een Vloot van 25 versche Schepen. De *Zeeuwen* ende *Vriesen* maakten aanstonds jagt op dese 25. Zeilen; dog *de Ruiter* en *Tromp* hielden haar op de vlugtelingen.

En werd op or-
der verbrand.

Prins Robbert dit Smaldeel siende op hem aankomen, en wijken- de naar die Schepen die wy naarjaagden, heeft sig met deselve verenigd. De *Zeeuwen* en *Vriesen* dit siende, keeren weder na onse Vloot. Als doen waren de Engelse wederom sterk 60. a 61. Schepen, waar van 25. vers en onbeschadigd, en onse Vloot sterk 64. Schepen; dog altemaal seer afgemat en reddeloos. De nacht aangekomen, wonden 't Oostwaard over de sanden te vermijden, en meerder ruimte te hebben.

Prins Robbert
komt de Vlucht-
elingen te
hulp.

Den 14. Juny smorgens Pinxter-maandag hield de Generaal *de*

Ruiter een algemene Pats-jaring¹⁾, en belaste alle Bevelvebberen op nieuws haar pligt te doen ,en eer en eed wel te betragten, en op 't zein wel te letten. Dit gedaan, gaat 't Gevegt smorgens ten 8. uuren tussen 't Voorland en de Vlaamse Banken weder aan, ontrent 8. mijl buiten de Wal, de wind Zuid-Oost; wy de Loef van haar hebbende, braken met drie Smaldeelen op drie plaatsen in haar Vloot, en sloegen daar door, waar door d'Engelse enigszins verstroiden. *De Ruiter* met de gantse Vloot gewend, zeilde Zuidwaard over naar de Vyand, die sig daar op mede tegens ons aan wende, zijnde dit al drie maal hervat, en den gantsen dag sterk gevogten met een onsekere uitkomst.

Vierde dag van 't gevegt.

Swaar gevegt des selfs.

In dit Gevegt is een vande Nederlandse Schepen verbrand²⁾, gevoerd by Capitein *Uitenhout*. Een Engelse Brander siende de Vice-Admiraal *de Liefde* reddeloos, meende hem te verbranden, dog wierd belet door 't schieten van *de Liefde*. en Capitein *Willem Boudewynsz.*, die een van onse Branders, die in brand geschoten was aan boord quam, en so te samen verbranden.

Een Hollands Schip verbrand.

Een van onse Branders meende *Prins Robbert* aan boord te leggen: maar de Brander die op *Prins Robbert* paste, quam hem door last vande Prince aan boord, en aan malkander vast, dreven een Engels Oorlog-schip voor de boeg, en zijn alle drie te gelijk verbrand.

Twee Branders raken een Engels oorlog-schip voor de boeg.

[76] Middelerwijl was *Tromp* en enige andere van zijn byhebbende 1666 Schepen in een hevig en langdurig Gevegt, geraakten ook meest alle seer schadeloos, so dat sy buiten 't Gevegt moesten wijken, haar te redden en weer slagvaardig te maken.

Onse Vloot hier door wat verswakt, en den avond beginnende te vallen, sloeg de *Ruiter* niet veel agt op 't voordeel vande wind, maar doet 't beraamde zein, om gelijkelijk met alle Smaldelen tot de Vyand in te breken; waar op de Admiraals van *Meppel* en de *Vries*, mitsgaders de Vice-Admiraals *Bankerd*, *Schram* en *Koenders*, als ook den Schout by Nagt *Bruinsveld*, en alle Capiteinen die boven wind waren stoutelijk op de Vyand invielen; zijnde de Admiraal *van Nes*, Vice-Admiraal *de Liefde*, met de Schout by Nagten *van Nes* en *Evertsz.* beneffens enige andere Schepen beneden d'Engelse Vloot, en *de Ruiter* met zijn Schepen in 't midden der selver, en hebben d'Engelse aan alle kanten so benepen met een scherp Gevegt van ontrent anderhalf uur, dat sy vreesden geën-

Sein van een generale aanval.

¹⁾ Zie p. 36, noot 1.

²⁾ De Landman. Brandt, p. 490.

terd te sullen worden, waarom haar voor de tweede maal met verstrojing en schrik hebben op de vlugt begeven.

De Engelse vlugten seer confuis. De Witte Vlag setten 't met 9. of 10. Schepen voor wind op ter loop Noordwaard, bysettende alles wat goet doen konde. De Admiraaals vande Rode als ook de Blauwe Vlag met d'overige Schepen settent by de wind over naar d'Engelse kust, en sag yder om een goede Prijs.

De Schout by Nagt *Bruinsveld* raakten twe Engelse Fregats aan boord, welke hy beide vermeersterde; maar deselve niet wel bemand hebbende, maken d'Engelse haar wederom meesters van de Schepen; dog Capitein *Pauw* sulks vernemende, heeft deselve weder veroverd; dog 't ene genaamd de *Bul* was so doornageld, dat 't kort daar aan is gesonken. 't Ander genaamd de *Essex*, gemonteerd met 58. Stukken, is in *Texel* opgebracht.

De Vice-Admiraal *Koenders* heeft inde selve tijd veroverd en in *Texel* opgebracht 't Schip de *Nagelboom*, gemonteerd met 62. Stukken, dat d'Engelse voorleden Jaar van ons hadden genomen. Ook heeft Capitein *Maximiliaan* veroverd en in 't Goereëse Gad opgebracht 't Schip de *Krone* ¹⁾, gemonteerd met 54. Stukken. En zijn in de laatste aanval twe Engelse Schepen gesonken van 't Smaldeel van de Witte Vlag, 's avonds ontrent 6. uren.

De Engelse haar in een slegte staat vindende, en door ons vervolgt, heeft God de Here 's avonds ontrent ten 7. uren een dikke mist over onse Vloot laten komen, so dat wy malkander niet sien, veel min vervolgen konden, en is also dese bloedige Slag geëindigt. Haar nog ontrent een uur naar gejaagd, dede de Generaal *de Ruiter* zijn gewoonlijke zein-schoten, en vergaderde de Vloot by een; zeilende die nacht met klein zeil, en dreven tot des morgens den 15. Juny, dog sagen geen Engelse; zijnde als doen nog 60 Schepen, en vervolgens de selve dag inde *Wielinge* gelopen, hebben 't met de Vloot voor en ontrent *Vlissingen* en 't *Kasteel Ram-* [77] *mezens* geset, leggende daar ontrent drie weken stil, onse beschaadigde Schepen te herstellen, en van nodige Manschap en Oorlogs- 1666 behoeften te versien.

Van alles wederom versien, zijn met de gantse Vloot op den 4. Julij in Zee gelopen, en hebben 't voor 't Land geänkerd. De Generaal *de Ruiter* houd een algemene Krijgsraad, en beveeld alle De Vloot loopt op den 4 July weder t'Zee. Bevelhebberen haar eer en eed als voren wel te betragten, haar

¹⁾ Convertine, volgens Brandt, p. 493, e. v.

slag-vaardig te maken, alsoo daar 28. Engelse Schepen in *Duins* lagen, en dagelijks haar Vloot versterkten.

De Vloot nu in Zee zijnde, wierd die in Smaldelen verdeelt, en stelden onse koers volgens orde naar d'Engelse Kust. Sagen den 9. July 't *Noordvoorland*, hielden af en aen. 's Anderdaags sagen voor 't Land van *Harwits* eenig Engelse Schepen ten Anker leggen. Den 12. dito bragt onse Brand-wagt drie *Deense Fluiten* ¹⁾ inde Vloot. En *de Liefde* wierd met 6. ligte Fregatten en enige Galiots na de Rivier van *Londen* gesonden de Zeegaten te peilen; zijnde ook 6. kloeke Oorlog-schepen uyt *Holland* by ons gekomen.

En komen op de Engelse kust, en peilen de mond van de Revier van Londen.

Ondertussen wasser een gerugte op de Vloot van verradery, om met brand-kisten de Vloot te verderven; maar naar streng onderzoek op alle Schepen geen onheil bevonden ²⁾.

Den 30. quamen d'*Engelse* uit de Rivier en Havens in de Zeegaten ten Anker, en wy met onse Vloot verzeilden wat van de Wal, op dat sy te veiliger konden uitkomen, en ook tot meerder ruimte om met haar te slaan.

Den 2. Augusti sagen wy des vyands Vloot in 't West, 2 en een half mijl van ons; en onse Ankers geligt, zeilen met een Zuid Ooste wind Oost Noord Oost aan. d'Engelse leiden 't Zuid over: daar naar wenden wy 't Zuid Zuid Oost, om wat beter van haar Kust te komen. Naar de middag wenden 't d'Engelse om de Noord; dog wy onse koers vervolgende, hebben 't enige tijd daar na geset.

Op den 4. Augusti 's morgens met 't aankomen van den dag, ligten wy onse Ankers, en zeilen Zuid Oost ten Oosten met een Noord Oosten wind; sagen alsdoen d'Engelse Noorden ten Oosten van ons, en quamen in goede order al trekkende op ons af; so dat ontrent 10. uren 's morgens 't Gevegt is aangegaan.

Grote Zeeslag op den 4 Augusti.

d'Engelse in de 90. voorname Schepen waren verdeelt; als de *witte Vlag* was 't Voor-hoofd; de *rode Vlag* 't Hooftgedeelte; de *blauwe Vlag* was d'Agterhoede bevolen; zeilende in order agter malkander.

Gelegenheid der Vlooten ontrent de selve.

Onse Nederlandse Vloot was doenmaals 100. Schepen sterk ³⁾ en

¹⁾ „Twee Zweeden en een Dantziker”. Brandt, p. 505.

²⁾ „Terwyl men d'Engelsche vloot verwachtte, kreeg men eenig bericht van den Resident Sarburg uit Brussel, dat eenige trouwlooze personen en verraders, voor hadden, met eenige vuurwerken, in dubbeltgebodemde kisten of tonnen verborgen, de voornaamste schepen der Nederlandsche vloote in brand te steeken, door een vuur dat etlyke daagen kon worden gaande gehouden, en daarna zyn werking zou doen. . . . Men hield dit een vond te zyn door den Engelsche Jesuit Nevel bedacht, doch zonder verder gevolg.” Brandt, p. 506.

³⁾ Brandt, p. 508, geeft 88 schepen en fregatten, 19 branders, 10 advies jachten.

aldus verdeelt; de *Zeeuwen* en *Vriesen* hadden d'eerste aanval; de *Ruiter* 't Hooft-gedeelte; en *Tromp* met zijn Smaldeel de hinderhoede.

't Was dies tijd en vervolgens den gantsen dag meest stil, sodat [78] de zeilen qualijk konden afdragen: egter geraakten de *Zeeuwen* en de *Vriesen* met 't Smaldeel van de Witte Vlag in 't gevegt. Te met 1666 saken de Rode Vlag, die mede boven wind was, met zijn Hooftdeel soetjes op de *Ruiter* en zijn Hooftdeel af. En 't Smaldeel vande Blauwe Vlag op 't Smaldeel van *Tromp*; welke Smaldeelen van *Tromp* en de Blauwe Vlag van onse Vloot afgeraakten, en naar een hard gevegt heeft *Tromp* de Blauwe Vlag op de vlugt gebragt.

De *Zeeuwen* en *Vriesen*, nevens 't Hooftdeel van de *Ruiter* in een hart Gevegt geraakt, dreven sagtelijk heen met de Vyand digt onder schoots, zijnde seer slegt water, so datmen doenmaals niet mis konde schieten, gaande also Zuid-Oost heen. Geduurende dit Gevegt tot ontrent 10. a 11. uuren inden avond voor al eer men ophield met schieten.

Capitein *Krook* onder 't Hooftdeel vande *Ruiter* bescheiden, en gesteld tot tweede van *Jan de Liefde*, moeste, overmits de *Liefde* over staag geraakte mede wenden om by hem te blijven, also hy seer reddeloos en lek was geschoten. Dus beide dese Schepen des nagts inde Engelse Vloot komende, zijn d'*Engelse Admiraal vande Rode Vlag* op zyde gekomen. De *Engelse*, vermids de duisterheid des nagts niet wetende dit Hollandse Schepen te zijn, hebben niet op haar geschoten; dog deden ons beste om uit d'Engelse Vloot te geraken. De dag beginnende door te breken, en d'*Engelse* siende dese *Hollandse* Schepen, begonden dapper op ons te schieten, dog deden ons weinig schade, also wy buiten schoots vande Engelse Vloot waren.

Kort daar aan komen nog by drie Schepen van ons Hooftdeel, zijnde nu met ons 5. Schepen, daar d'Engelse 9. Fregatten van haar Vloot op af senden. De *Ruiter* dit siende, heeft 't weder na d'Engelse Vloot gewend, gelijk d'Engelse Vloot 't doen mede wenden en van ons afliiep, waar door wy behouden met ons 5. Schepen by ons Hooftdeel zijn gekomen.

Den 5 dito houden wy nog enig Schut-gevaarte. d'Engelse deze morgen den 5. Augusti nog enig Schut-gevaarte gehouden, is 't ontrent des middags opgehouden, en hebben beide de Vloten afscheid van malkander genomen. d'Engelse gaan Zee-wards, en de Nederlanders zijn den selve dag met verlies van twe Schepen de Wielinge in gelopen.

De gebleven Schepen waren 't Schip vande Vice-Admiraal *Ban-* Onse Schepen
kert en een *Vries*. 't Meerendeel van onze schepen was geweldig seer reddeloos
doornageld en beschadigd: ook zijn in dit Gevegt seer veel Bevel- geschoten lo-
hebberen, Soldaten en Bootsgesellen gesneuveld; als de Admiraal pen binnen
van Zeeland *Jan Evertsz.*, de Admiraal van Vriesland *Tjerk Hidde* gaats.
de Vries, de Vice-Admiraal *Koenders* en veel andere. Wy hadden
op onse Schip 7. doden en 40. zware gequesten. 't Verlies der En-
gelse was mede op twee Schepen; so dat de schade aan Schepen
gelijk was.

Onderwijl komt *Tromp* met zijn Smaldeel mede binnen sonder
enige van zijn Schepen verloren te hebben.

[79] Wy lagen tot den 5. September in *Zeeland* onse Vloot te herstel-
1666 len, en zijn de selven dag met 80. Schepen van Oorlog, 26. Branders
en enige Advijs-Jagten wederom in Zee gelopen, koers stellende
naar d'Engelse kust, en 't aldaar geset hebbende tot op den 10. Gaan ten der-
dito, zijn wy met een Noord-Oosten wind onder zeil gegaan, stel- de reise in zee.
lende onse koers Zuid-Oost aan tot ontrent des middags. Doen
sagen wy d'Engelse Vloot ontrent 80 Zeilen sterk te loef waard
van ons, zijnde een stijve Mars-zeils koelte. Lieten 't so met de Sien wederom
vyand tot 's avonds ten 9 uren overstaan. Alsdoen wenden wy 't d'Engelse
om de Noord tot 's nagts 12 uren; en doen wederom om de Zuid, Vloot.
waar door enige van des vyands lijwaardste schepen met onse
loefwaardste enig Schut-gevaarte hielden, maar 't duurde niet lang.

Des morgens den 11. dito hebben wy geen Engelse vernomen;
maar hadden een harde wind, waar door enige van onse Schepen
aan ronthout vry wat schade leden.

Wy stelden onse koers naar de *Hoofden*, om onder de *Franse*
kust te lopen. Vonden in de *Hoofden* een Engels schip ¹⁾, sijn mast Zeilen door de
en boegspriet verloren hebbende, ten anker leggen, dat de *Ruiter* Hoofden.
liet in brand steken, en is kort daar aan gesprongen. Komende
om de hoek van d'*Oude Man* ²⁾, souden 't digt onder *Boulogne* ge-
set hebben, maar sagen d'Engelse Vloot digt om de hoek van *Ca-*
lis op ons aankomen; hielden 't daarom onder zeil, en hebben 't
dikwils met malkander heen gewend, en ook enig schut-gevaarte Raken weder-
gehouden; dog hebben d'Engelse ons eindelijk verlaten, en wy zijn om met de En-
met de gantse Vloot 's avonds digt onder de Franse kust voor de gelse in gevegt.
Stad *Boulogne* ten anker gekomen. Door dit heen en weder wen-
den hebben enige van onse Schepen wat schade gekregen aan haar

¹⁾ De *Loyal Charles*. Brandt, p. 539.

²⁾ „De Bocht van Boulogne, of den Ouden Man”. Brandt, p. 540.

ront-hout; aan ook verscheiden vande Engelse, die haar masten verloren, so wy konden sien.

In dit kort Gevegt is een vonk van een prop of kardoes inde Generaal de *Ruiter* zijn keel gevlogen, door welke hy grote benautheid en ongemak hadde; so dat de Luitenant Admiraal *Aart van Nes* 't opperbevel over de Vloot wierd aanbevolen, tot tijd en wijlen d'Heer de *Ruiter* aan de beter hand was.

Onder *Boulogne* enige dagen leggende wegens ongestuimig weder, zijn veel Franse Heeren en Edellieden gekomen de Vloot te besigtigen, en de Generaal te groeten.

Op den 19. September onder zeil gaande, passeerden wy de *Hoofden*, en komen tegens den avond inde *Noord Zee* ten anker, daar het uit den Westelijken hand sterk begon te wayen, dat wy alle moesten bot vieren ¹⁾. Een vande Schepen geraakten zijn boegspriet en fokke-mast over boord. Gelijk ook op den 27 dito wederom sulken storm uit den Westelijker hand was, waar door verscheiden Schepen van haar ankers spilden, en andere verloren masten, stengen, rees, boegspriet en galioens.

Den 29. dito was 't tamelijk weder, en is de *Pensionaris de Wit* [80] met een Advijs-Jagt in de Vloot gekomen, waarop daatlijk Krijgsraad wierd gehouden aan boord van de *Ruiter* van alle 1666 Opperhoofden en Capiteinen vande Vloot, en yder aangesegt hem wel te quytten en sig slagvaardig te houden. De Schout by Nagt *Sweers* kreeg order met enige Schepen inde *Hoofden* te kruissen: en een vande Schepen de *Muil Tromp* genaamd, nam een Engelse Prijs die 19. yser Stukken in hadde, en daar mede naar *Londen* soude gaan.

De Generaal de *Ruiter* onderwijlen sieken wordende, wierd genootsaakt met een Jagt naar *Holland* te gaan ²⁾; en stont doen 't Opperbevel vande Vloot aan de *Pensionaris de Wit* en *Aart van Nes*.

Op den 5. October was 't tamelijk weder, so dat wy met de gehele Vloot zijn onder zeil gegaan, in goede order verdeeld ³⁾; en

¹⁾ De ankerkabel vieren; tegenwoordig spreekt men van „ketting steken”. Zie Reizen van J. H. van Linschoten naar het Noorden, Werken L. V. Deel VIII, p. 74, noot 1.

²⁾ Den derden October werd de Ruyter in „een krebbe overgehijs” in het fregat van kapitein Swart en naar de Maas gebracht. Brieven van Johan de Witt, Uitgave Japikse, III, p. 256.

³⁾ Zie hierover uitvoerig de merkwaardige brieven van de Witt aan de Staten-Generaal, t. a. p. p. 259 e. v.

sagen ontrent drie uren 's namiddags wederom d'Engelse Vloot te loefwaard in het Zuid Oost van ons, ontrent 80. Zeilen sterk. Wy wenden 't Zuid Oost over, de wind liep West, maar kort daar aan Zuid West.

d'Engelse hielden haar te loefwaard, en wenden 't over een selve boeg met ons heen; maar tegen den avond raakten wy mal-kander uit 't gesigt, en 't begon weder sterk te wayen en stormen, waar door veel van onse Schepen verstroiden, die egter weder by een zijn gekomen. En wierd als doen besloten dat 't meeste gedeel-
 te van onse Schepen souden naar de Havens vertrekken, een yder De Vloot loopt naar binnen en yder na zijn plaats. waar hy t'huis hoorde: dog enige Oorlog-schepen en Branders souden blijven kruissen onder 't bevel van *Willem vander Zaan* en Capitein *Enno Doedes*.

Enno Doedes is met 6 Schepen na 't *Lied van Schotland* ¹⁾ en *Willem van der Zaan* met 13. Schepen, daaronder Capitein *Krook* mede was, na 't *Doggers Sand* gegaan, alwaar wy moesten kruissen tot den laasten van October; maar genoodsaakt door lekkagie en gebrek van mondkost vande Vloot te gaan, en voor de wal komen-de, mosten door tegenwind en hart weder ankeren, daar een Ma-troos vande ree over boord is gevallen en verdronken. Op den 5. November goet weder en wind zijnde, zijn behouden in *Texel* aan-gekomen, naar dat wy groot perijkel dit Jaar hadden uitgestaan. Een uur a drie hier na, komt *Willem vander Zaan* en *Enno Doedes* met haar Schepen mede by ons in *Texel*.

FINIS

¹⁾ Verg. Liet van Bergen, van Drontheim, van Stockholm, en, wat hier bedoeld is: Leith. Vergelijk het Deensche Ly (= beschutte plaats), met het lidwoord achter het zelfstandig naamwoord: Lyet.

DE RTIENDE REISE

[81]

gedaan op de Noordzee met Capitein Krook van Alkmaar, voerende 't Schip Gelderland, anno 1667

KORTEN INHOUD

Komst in *Texel*. Ons Volk werd geprest. Krijgen weder 200. Man. Gaan in Zee. Komen onder de *Engelse Kust*. Keeren weder naar *Holland*. Gaan naar 't *Sand* met een besloten bevel. Placcaat van Vrede op 't Schip aangeslagen. Op 't *Doggers Sand* werd de Bevel-brief geopend. Komen by *Hitland* by d'Heer van *Gent*. Krijgen een grote storm op 't *Sand*. Komst in *Texel*.

In 't jaar 1667 mijn wederom in dienst van 't Land begeven, onder 't beleid vande Capitein *Jan Krook*, voerende 't Schip *Gelderland*, en van alles besorgd ben ik met mijn byhebbende goederen na boord, het Schip leggende in *Texel* gegaan, en spoedig aankomen.

't Schip ook van alles klaar zijnde, om nevens andere Schepen zeil-rede leggende uit te lopen, komt daar orde van Haar Edele Mogende, dat Capitein *Krook* en Capitein *de Boer* van *Enkhuizen* haar Scheepsvolk zullen over geven aan Capitein *Claas Anker* van *Alkmaar* en Capitein *Hen* van *Medenblik*, niet anders behoudende als haar Bevelhebberen, die op yder Schip 50. man uitmaakten. [82] De gemande Schepen liepen in Zee, en wy bleven sonder volk leggen, dog kregen niet lang daar naar order yder 200. man aan te nemen.

Krygen wederom 200 man, en gaan in zee. Van al wederom versien, sijn op den 15. Augusti met 4. Oorlogschepen en enige Koopvaarders in Zee gelopen.

Eenige Koopvaarders met een Bygeleider stelden haar koers om de Noord naar *Moscovien*. Wy met ons 3. Schepen na de Rivier van *Londen*. Maar eer wy daar quamen ontmoeten ons enige Vlaamse Smakken¹⁾, komende vande Oost, de wil hebbende naar *Jarmouth* in Engeland.

¹⁾ Klein vaartuig met één vierkant zeil, werd gebruikt zoowel voor de visscherij als voor de vrachtaart op de Noordzee.

Haar Passen nagesien hebbende, lieten haar weder varen, en vervorderde onse Reise; en onder d'Engelse Kust komende, qua- En komen on-
der de Engelse
kust. men eerst by den Vice-Admiraal *Schram*, en daar na by de Luiten-
nant Admiraal *Aart van Nes*, die met 15. Schepen voor de Rivier
van *Londen* lag. Dese gaf terstond order dat onse Capitein *Krook*
de wimpel vande Kruis-steng soude laten wayen ¹⁾, en hem na 't
zein van den Heer *Zweers* sal voegen.

Het waide op dese tijd so sterk dat de Boot vande Brand-wagt
ons voor den boeg dreef, en 't volk geborgen, is de Boot aan stuk-
ken en het onderste boven geraakt.

Op den 29. Augusti een Galiot uit *Holland* komende, bragt or-
der aan den Admiraal *Aart van Nes*, dat hy hem met de gantse
Vloot naar de *Hollandse kust* soud vervoegen.

Des anderdaags ligten wy onse ankers, en stelden de stevens na Gaan wederom
naar Holland. de *Hollandse Kust*. *Aart van Nes* ging naar *Zeeland* en wy na *Texel*,
daar wy den Luitenant-Admiraal *van Gent* met enige Schepen von-
den aan 't anker leggen, die met enige Schepen na *Hitland* soud
gaan, om op de Oost-Indien-vaarders te kruissen, gelijk hy in
korte dagen zeil maakte sijn voorgenomen Reise te volbrengen:
dog wy bleven nog enige dagen, en kregen ten laasten ook order
van daar met ons drie Oorlog-schepen na 't *Doggers Sand* te gaan; Krygen order
om na 't Dog-
gers Sand te
gaan. namelijk Capitein *Schai*, voerende 't Schip de *Spiegel* was opper-
hoofd van dese drie Schepen, Capitein *Krook* en Capitein *Kerse-*
boom. Ieder Capitein kreeg een besloten Bevel-brief waar naar hy En krijgen een
besloten Com-
missie. sig soude schikken, of 't geviel dat sy van malkander geraakten:
waar van 't opschrift luide.

*Dese Commissie sullen behandigt worden aan de Capiteinen, de
welke sullen gaan naar 't Doggers Sand; en sullen deselve niet mogen
geopend werden voor en al eer sy gissen op Doggers Sand te wesen.*

Op den 20. September gingen wy uit *Texel* zeil naar 't *Doggers
Sand*, ende op den selve dag wierden d'openbare Schriften vande Placcaat van
de vrede op 't
Schip aange-
slagen. Vrede tussen *Engeland* en 't *Verenigde Nederland* aan de Cajuit
geplakt, het welk een grote blijdschap onder 't volk veroorzaakte:
en ik maakte deser oorsaak dit nevenstaande Vers op de Vrede.

- [83] *Dus raakt den Oorlog uit, en 't Bloedblad weer gedempt.
Door Helden van ons Land, wierd 't wraak-vier uitgeblust;
1667 Den ouden haat en nijd gemuilband en getempt,
So dat men veilig vaart, op ons Vereende kust.*

¹⁾ Zie p. 44, noot 1.

*Twe Broeders zijn vereend, daar God om wierd gebeden,
Den Brit en Batavier. Ô Mens toond dankbaarheid,
Om dat den Hemel ons gunt een gewenste Vrede.
Bid God dat die geduurd, tot inder eeuwigheid.*

Den 21. September komt Capitein *Kerseboom* en de Commandeurs Zoon aan ons Schip te gast. Onse Onder-Luitenant dronken raken- de, krijgt verschil met de Loots, die hy ook met een *Stilet* meende te quetsen, maar door onse Schipper belet; wierd de Luitenant in- de boeijen gesloten, daar hy na veel voorbidden weder uitgeraakte.

Ons gissende op *Doggers Sand*, so wierden de Bevel-brieven ge- opend, die van dese inhoud wierden bevonden.

Alle Capiteinen die dese onse Commissie sullen zijn behandigd, sullen haar op 't spoedigste van 't Doggers Sand hebben te vervoegen naar Hitland, en 't aldaar kruissende houden, tussen de Kimmen¹⁾ en 't Noord-einde van Hitland ten vollen sigt van 't Land, en verwan- ten aldaar de Heer van Gent.

Op 't Doggers
Sand is de be-
sloten Com-
missie geopent

Komen by
Hitland by de
Heer van Gent

Waar op onse koers na *Hitland* stellende, hadden op den 29. September de hoogte van 60. graden, en sien weinig naar de mid- dag 't Zuid-einde van *Hitland*, West van ons, en lopen 's ander- daags digt onder de Noord-hoek, en sien des avonds den *Heer van Gent* met 7. Schepen, hebben ons by deselve gevoegd.

Op den 4. October komt een Oost-Indien-vaarder by ons inde Vloot, genaamt de *Diemerkerk*, weinig dagen te voren nog by ses van zijn mede-makkers geweest, en met haar 12. Schepen van *Batavia* gezeild, was 't Schip *Walcheren* op de Eilanden van *Fero* verongelukt, en veel volk gebleven ²⁾).

De *Heer van Gent* met dese Oost-Indien-vaarder en enige van zijn Schepen naar *Holland* zeilende, zijn wy met ons vier Schepen verbleven tot den 8. van de maand te kruissen. 't Waide dees tijd seer sterk, en den 6. dito een gantse storm uit den Noord Oosten, so dat wy genoodsaakt wierden de Fok in te nemen. Ons Schip wierd door 't swaar Geschut en slingeren so lek, dat wy 't qualijk

¹⁾ Op de 17de eeuwsche kaarten vindt men van de kust van Jutland een bank af- steken in den vorm van een hoorn; deze stelt ongeveer het Jutsche Rif voor, met de Kleine Visschersbank die uitloopt in een punt. Van deze punt loopt een stippellijn om de Noordwest en de Noord, op geruimen afstand van de Noorsche kust; zij buigt daarna om de West, loopt tusschen de Shetlands en de Far-Oer door in de richting van Rockall, en daar na te niet. Deze lijn heet „De Kimmen”; zij valt nagenoeg samen met de dieptelijn van 100 vaam.

²⁾ De retourvloot van Johan van Dam, raad-extra ordinaris en landvoogd van Am- boina, bestaande uit twaalf schepen. Valentijn I, p. 128.

met twee Pompen konden gaande houden. En by de Scheepsraad goed gevonden op te duinen, so lieten 't voor wind en zee Zuid Oost aan lopen.

't Weder bedarende, en de wind nu sus dan so zijnde, begon 't ^{Krygen een grote storm op 't Sand.} weder uit den Noord Westen een gehele storm te wayen. Onse fokke-ree brak in 't midden, en quam met zeil en treil van boven neder.

Even over 't *Zand* zijnde, lieten 't anker inde grond vallen op 19. a 20. vadem diepte; dog ontrent 6. uren gelegen is ons touw [84] gebroken, en genootsaakt ons plegt-anker te laten vallen. Maakten 1667 onse Fokke-Ree met wangen en woelinge aan malkander, en kregen de Fok daar weder aan.

De wind te mits wel afnemende, maakten ons gereed naar *Holland* te gaan; en ons plegt-anker geligt, stelden onse koers na *Texel*, dog moesten vermids tegenwind voor de wal ankeren.

Daar enige dagen gelegen, komen verscheide Schepen by ons; als *Straats* en *Oost-Indien-vaarders* en andere Koopvaardy-schepen daar mede wy op den 25 October 1667. behouden in *Texel* zijn ^{Komst in Texel.} aanbeland, hebbende met ons Schip in 't geheel maar 10. weken uit *Texel* geweest, en is op deze Reise niet aanmerkelijks voor-gevallen.

[85]

VEERTIENDE REISE,
naar Oost-Indien met 't Schip de Jonge Prins, voor
de Kamer van Hoorn, Anno 1668.

EERSTE HOOFT-STUK

KORTEN INHOUD

Lopen uit *Texel* in Zee. Stoten op de droogte *Wenenburg*. Lopen in *Duins*. Stoten in *Duins* op de grond. Sien de *Zoute Eilanden*. *Graf-schrift over de dood van mijn Zoon*. Komst aan de *Kaap de Bone Esperance*. Vertrek van daar na *Batavia*. Sien 't Eiland *St. Paulo*. Komst op *Batavia*. Vertrek van daar na 't Eiland *Ceilon*. Komst op *Ceilon*. Nemen daar Olifanten in om in *Bengalen* te brengen. Krijgen op dese Reise een grote travade. Komen in *Bengale*; en voor de *Hollandse Logie* op *Ouglie*, daar ik aan Land wierd gelegd. *Geestige klugt van 't Engels Opperhoofd*. Gaan na *Cassamabasar*, daar ik na 5. dagen aan-landde. Een jonge Dogter van 13. jaar trouw. Gaan na *Pattena* met een snedig Vaartuig.

De Zee-slagen van den Jare 1666. alle bygewoond, en de bloedi- [86]
gen Oorlog 1667. in een gewenste Vrede met *Engeland* verwisseld, 1668
hebbe my weder in dienst vande *E: Oost-Indische Compagnie* be-
geven, om met 't Schip de *Jonge Prins* voor de Kamer van *Hoorn*
na *Oost-Indien* te vertrekken. Dit Schip was bemand met 325.
koppen, en gemonteerd met 38. Stukken; hebbende tot mijn On-
der-Chirurgyns *Gerrit Ossius* van *Hoorn* en mijn Zoon *Joannes de*
Graaff, nevens drie jonge *Knapen*.

Ons van alles wat tot so langduurige Reise van noden was ver-
sien, en met een Ligter na *Texel* vertrokken, zijn met een wakkere
Ooste wind op den 14. December 1668.¹⁾ in Zee gelopen; stellende
Lopen uit
Texel in zee. onse koers na de *Hoofden*, en in korten tijd deselve door-zeild, zijn
aan 't Eiland *Wigt* gekomen, en hebben met een Zuid Westen

¹⁾ Cf. Uitloopboekje en cf. Dagregister 1668—'69, p. 348.

wind tussen 't *vaste Land* en *Wigt* op de droogte *Weenenburg* ¹⁾ Stoten op de Droogte *Weenenburg*.
 twe maal gestoten, niet sonder groot gevaar van 't Schip te verliezen; maar 't goed weder en slegt ²⁾ water, benevens de goede voorsigtigheid van onse Schipper en derde Waak ³⁾ hebben 'er ons onbeschadigt doen afkomen; zijnde onse Oppen en Onderstierman siek. Des anderdaags begond 't uit den Zuid Westen een storm te wayen, met hagel, jagt-sneeuw en grote koude, gerakende verscheiden van 't Scheeps-volk inde koyen.

Wy kruisten alhier enige dagen af en aan, maar wierden eindelijk gedrongen een goede Rede te zoeken. En in *Duins* ten anker gelopen, vonden benevens enige Engelse ook enige van onse makers, zijnde een dag voor ons uit *Texel* gelopen; namelijk de *Schen Tarnaten*, *Ameronge*, *Kattenburg* en de *Fluit Loosduinen*. ^{Lopen in Duins.}

A° 1669. op den 4. Januarii, de wind Oostelijk lopende, maakten weder zeil; dog vermids de sterke wind konden niet schrap geraken ⁴⁾, maar tegens de lager wal aandrijvende en op deselve stotende, lieten nog een anker vallen; ende ten zij de wind niet enigins was veranderd, 't soude slegt met ons hebben afgelopen. Dog weder onder zeil en boven de *Hoek van Doeuvres* gerakende, zijn met een goede voortgank de *Singels*, *Bevesier*, *Wigt*, *Poortland*, *Pleimuiden* en 't *Kanaal* af in de *Spaanse Zee* gekomen. ^{En stoten wederom op de gront.}

d'Oosten wind ons by blijvende, heeft ons in 't kort in 't gesigt vande *Canarise Eilanden* gebragt. En aldaar twe vreemde Zeilen siende, merkten haar aan als twee *Turkse Rovers*. Dog wy vervolgende onse koers, sagen op den 27. Januarii een vande *Zoute Eilanden*, *St. Anthoni* ⁵⁾. En in 't kort uit de koude inde warmte gekomen, heeft veel van ons volk geklaagd van *scheurbuik*, *watersugt*, onlijdelijke *hoofd-pijn* en *brandende koorts* verseld met *ra-serny*. Sommige liepen als ontsinnig langs 't Schip, en stierven schielijk. ^{Sien de Sou-te Eilanden.}

[87] De wind ons gunstig blijvende, zijn op den 16 February de *Linie* 1669 *Equinoctiaal* gepasseerd, en op den 20. dito is tot mijn grotheid mijn Zoon *Joannes de Graaff*, zijnde mijn Onder-Chirurgyn, naar dat drie dagen met een brandende koorts en hoofd-pijn van

¹⁾ Komt op 17de eeuwse kaarten veelal voor als *Weenburg*, een ontlepte beoosten *Wight*, thans *Sea Owers* genaamd.

²⁾ Glad, effen.

³⁾ Derde stuurman.

⁴⁾ Slaags vallen.

⁵⁾ *Santa Antao*, het N.W.lijkste der *Kaapverdische eilanden*.

den Heer was besogt gestorven, die wy volgens Scheepsgewoonte hebben begraven, en 't onderstaande Graf-schrift toegevoegd:

Graf-schrift
over de dood
van mijn Soon.

*Onder 't blauw gewelv', en 't gesterrend kleet,
Begroeven nu onlangs, tot mijnes herten-leet,
Mijn lief en waarden Zoon: dog is verlost van pijn.
En sal daar rusten tot den Jongsten dag sal zijn:
Dan sal 't verdervelijk sig transformeren.
In een onsterfelijkheid, en eeuwig triompheren.*

Ontrent 16. dagen naar 't overliden van mijn Zoon, stierf ook mijn andere Onder-Chirurgyn *Gerrit Ossius* een Apotheker van *Hoorn*, en benevens hem d'Opper-Boekhouder *Claas Opferdoes* met enige van ons Scheeps-volk.

Komst aan de Kaap de Borne Esperance. Onse Reise vervolgende, sagen den 2. April de hoge Bergen van de *Kaap de goede Hope*, en op den 3. dito in de *Tafel Bay* ten anker gekomen, vonden aldaar 't Jagt *Vlaardinge*, dat drie weken voor ons uit 't *Vaderland* was vertrokken, en drie dagen na onse aankomst, onse makkers *Tarnaten*, *Amerongen* en *Kattenburg*. Ook zijn dees tijd van *Ceylon* de Schepen *Brederode*, *Nuisenburg*, de *Koog* en *Sparendam* aan de *Kaap* aanbeland, over welk d'Heer *Ryklof van Goens de Jong*¹⁾ 't bevel hadde, en van *Batavia*, de *Fluit Hasenburg*.

Sien 't Eiland St. Paulo. Komst op Batavia. Ons aan de *Kaap* ververst en van vers water en verdere nootsakelikheden versorgt, zijn met 't Jagt *Vlaarding* en een Hoeker uit de *Maas* op den 16. dito van daar na *Batavia* onder zeil gegaan. Dog onse twee makkers door hert weder van ons gerakende, setten 't om de Zuid, en sagen op den 16 May 't Eiland *St. Paulo*, en op den 13. Juny 't Eiland *Java*, en deden dagelijks ons beste de *Straat Sunda* in te komen, en deselve in 't korte door-gezeild, zijn op den 27. Juny op de *Rede van Batavia* aangekomen, hebbende 6. maanden en 13. dagen uit *Holland* geweest, en 31. doden op de Uit-reise gehad, daar van 3. Man zijn buiten boord gevallen en in Zee verdronken²⁾).

Weinig dagen na onse aankomste zijn ook op de *Rede* uit *Holland* aangekomen de Schepen *Ternaten*, *Cattenburg*, *Vlaardingen*, de *Fluit Delfshaven* en enige anderen³⁾).

¹⁾ Rijcklof van Goens Jr., koopman en landdrost op Ceylon, was den 23sten Januari 1669 als commandeur over vier schepen van Gale (Ceylon) naar Nederland vertrokken. Zie o.a. van Rhede van der Kloot, De Gouverneurs-Generaal van Ned. Indië, p. 259.

²⁾ Cf. Dagh-Register 1668—1669, p. 348.

³⁾ Ternaten en Cattenburg 5 Juli, Delfshaven 1 Juli. Vlaardingen wordt niet genoemd. Dagh-Register p. 355—359.

Onse Militie aan Land en de Matrosen op de Schepen verdeeld, is de Burgerye en bediende van de Compagnie op *Batavia* in haar volle geweer opgetrokken, en heeft haar op 't Kasteels-plein voor de *E: Heer Generaal* ende *Raden van Indien* vertoond; gelijk ook alle Schippers, Stierlieden, Boekhouders, Zieke-troosters en Chirurgijs vande Schepen voor *Batavia* op de Rede leggende. Dese Wapen-schouwing ¹⁾ gedaan, hebben de Bengaals-vaarders sig gereed gemaakt om na 't lustig *Bengale* te vertrekken, wierd ik gesteld om op 't Jagt *Ouglie*, een Moors maaksel, een togt over *Ceylon* naar *Bengale* te doen.

Op den 20. July ²⁾ benevens 't Jagt de *Kaneel-boom* van *Batavia* onder zeil gegaan, en stellende onse koers door de *Straat Sunda* om de West, en daar na om de Noord, zijn op den 9. Augusti de *Linie Equinoctiaal* met aangenaam weder gepasseerd. Dog hadden op den 13. dito des nagts door mottig weder ons Jagt byna verzeild op de *Kleine Baskens* ³⁾, zijnde enige gevaarlijke klippen, gelegen op de *Kust van Ceylon*. Dese swarigheid gelukkig ontkomen, zijn spoedig voor *Batucalo* ⁴⁾, en van daar voor *Trinquenemale* ⁵⁾ aangeland, alwaar door order van 't Nederlands Opperhoofd van *Wielinge*, onse Zieke-trooster Mr. *Jan Blink* van *Medenblik* met zijn Zoontje aan Land gebragt, verzeilden naar *Punto Pedro* ⁶⁾, daar enige Soldaten, die wy van *Batavia* hadden gebragt gelost, vertrokken na *Jaffanapatnam* ⁷⁾, en op den 22. Augusti by *Kais* ⁸⁾ ten anker gekomen, ontladen onse overige goederen. En bezig zijnde enige stallinge te maken voor 6. Olifanten, die wy in *Bengale* soudon brengen, is 't Jagt de *Kaneel-tak* ⁹⁾ by ons gekomen van *Palicate* ¹⁰⁾ op de Kust van *Coromandel*, mede brengende enige Soldaten, die van *Jaffanapatnam* over Land na *Colombo* soudon vertrekken, en van daar benevens nog enige Militie overgescheept worden

De Burgerij
in 't geweer.

En vertrekken
van daar op
Ceylon.

Nemen 6 Oli-
phanten in om
in Bengalen te
brengen.

¹⁾ 9 Juli. Dag-Register, p. 359.

²⁾ 19 Juli vertrokken de jachten Gerechtigheyt en Ouglie, 22 Augustus de *Amerongen* en *Kaneel-boom*. Dag-Register p. 363 en 391.

³⁾ Thans Little Bassas.

⁴⁾ Battikaloa. Voor deze en volgende geografische namen is de spelling van Hunter, Imperial Gazetteer of India, gevolgd.

⁵⁾ Trinkomali.

⁶⁾ Pt. Pedara, de noordelijkste punt van Ceylon.

⁷⁾ Jafna.

⁸⁾ „De aloude Vesting Cays, bij de onzen nu Hammen-Hiel genoemd.” (Valentijn, V (1) Ceylon, p. 31b). Het fort Hammen-hiel komt voor op de meeste 17de eeuwse kaarten, op de N.W. punt van Ceylon.

⁹⁾ Bedoeld is het jacht Kaneel-boom. (zie boven, noot 2).

¹⁰⁾ Pulicat.

naar *Tutocryn*¹⁾, om tegens den *Eik*²⁾ of Heer, die sig wegens de Parel-visserij tegens de Compagnie stelde, t' oorlogen.

Onse makker de *Kaneel-tak* ging van *Punto Pedro* na *Bengale*, en wy van alles gereed, kreeg ik van den Heer *Juripsaas Vos*³⁾, Commandeur van 't Kasteel *Jaffanapatnam*, bevel aldaar aan Land te blijven. Dog wy zeil-rede leggende, en vermits de Olifanten in hadden, en onse Schipper so haast geen ander Chirur-gyn konnende bekomen, is des ander daags boven 't bevel van de Commandeur te zeil gegaan naar *Bengale*.

Wy stelden onse koers van *Jaffanapatnam* na *Palicaten*, en so langs de kust van *Coromandel*, en ontrent 't hoge Land van *Golkonda* gekomen, overviel ons een sware travaad, die onse grote en Fokke-ree, Besaans-roed en Kruis-steng met zeil en alles in een slag van boven neder sloeg: zijnde dit niet so haast van boven, of 't was weder 't schoonste weder dat men konde wenschen. Ons neder-gevallen ront-hout wierd aanstonds weder gewangt en opge-regt, sodat wy in 't kort klaar geraakt, spoedig in *Bengale* hebben geankerd.

Schielijke
travade.

By *Ilie de Gale*⁴⁾ van daar de Rivier de *Ganges* opgevaren, niet tegenstaande de grote af-watering en sterke stroom zijn op den 9. October Anno 1669. voor de *Hollandse Logie*⁵⁾ ten anker gekomen.

Komen in
Bengalen voor
de Hollandse
Logie op Ouglie.

¹⁾ Tutikorin.

²⁾ Bedoeld is Naik, Naique, Hind. Nayak, Skt. Nayaka = leider, opperhoofd, generaal. Hobson-Jobson, p. 614a.

³⁾ Josephaes Vosch, commandeur te Jaffanapatnam. Zie Daghr. 1670—'71, p. 308 en 1672, p. 187.

⁴⁾ In den mond der Hooghly Rivier, beW. het eiland Sagar. Valentijn V (1), p. 159 noemt dit eiland „Ilha da Galinha (dat is 't hoender-Eiland)”.

⁵⁾ Het kantoor der V.O.C. te Hooghly (in de Dagregisters Hoeglie). Wouter Schouten beschrijft in zijn Oost-Indische Voyagie (1676, IIe Boek, p. 68) onze loge aldaar in 1664 als volgt:

„Niets pronckten op *Ougly* meer, als de Nederlandsche Logie, die op een groot aensienlijk Pleyne, omtrent en musschetschoot van de groote Vloet *Ganges*, voor 't wechspoelen, heerlijk stondt voltooyt, hebbende meer de gelijckenis van een braef Kasteel, als Logie: Muuren en Punten waren heel cierlijk, net en hoog, van loutere steen gebout, pronckende daer op het grof Kanon, en rondtom heen met een Watergracht. Dees deftige Logie was van binnen vry groot en ruym, en heerlijk met bequame Huy-singe voor den Hollandtschen Directeur, sijn Raden, en vorder Compagnies Dienaers, als oock met steene l'ackhuysen voorsien, daer dagelijks d'Uyt- en Inlandtsche Waren en Koopmanschappen wierden geberght.”

Thomas Bowry, die van 1669 tot '79 in Bengalen toefde, roemt eveneens de Nederlandsche loge: „The Dutch factorie is also Scituate upon the banks of the River, about one English mile from ours, lower downe the River, on a most delicate and Even piece of ground, which is comely Enough to be admired, and their buildings noe lesse, beinge a most compact and vry decent structure, carryinge the name of the largest and compleatest Factorie in Asia, and noe more then in my Judgement it deserveth.” [Bowrey, Countries round the Bay of Bengal (Hakluyt Society, 2nd ser. XII), p. 169]. Voor een afbeelding van deze loge zie Valentijn V (1), p. 162.

Aldaar de Oliphanten en overige goederen gelost, kregen order van de Opper-hoofden een dok een weinig beneden *Ouglie* te gra-
[89] ven, om ons Jagt daar in droog te setten, en vermids lekkagie te
1669 verdubbelen. Vallende in 't werk een van onse Matrosen vande
Zalinge vande Fokke-steng op d'overloop dood, sonder dat men
konde sien waar hy gequest was.

Niet lang hier na by den E: Heer Directeur *Ranst* ¹⁾ ontboden, Daar ik aan Land wierde gelegd. heeft my bevel gegeven aan *Land* te verblijven, en mijn dienst by in de Logie tot nader order waar te nemen, of so lang de Chirurgyn dees tyd daar leggende, weder van *Deka* ²⁾ was gekomen, zijnde aldaar gesonden om 't Opper-hoofd *Sr. Clement* te genesen, die egter niet tegenstaande wat neerstigheid daar toe wierd aangewend, is gestorven, en op *Ouglie* op 't Duitse Kerk-hof begraven; wordende op d'uitvaard een van de Lootsen door een dronke Lijndreyer ³⁾ de halve hals afgesneden, die ik wederom heb genesen.

Ook is van *Deka* gekomen de Boekhouder *Olivier Carbouw* met een Vaartuig, mede brengende enige duisend zilvere *Rupi* ⁴⁾ en twee gevangen Matrosen, van 't Jagt *Ouglie* weg gelopen, en haar in dienst by de Moren begeben. Dese door d'onse bekend, wierden gesloten naar *Ouglie* en van daar met de Schepen naar *Batavia* gesonden.

De Hollandse Schepen haar goederen ingeladen, wierden afgevaardigt na haar aangewesene plaatsen; als *Japan*, *Batavia*, *Malakka* en *Ceylon*.

De E: Heer *Ranst* ging een reis na *Cassamabasar* ⁵⁾, om de Koophandel en de nieuwe prijs of kop-makinge vande Zijde by te wonen; en weder komende, hield men hier op *Ouglie* een vrolijk nieuwjaar, en verlieten also 't Oude en traden in 't Nieuwe Jaar.

In de maand Januarii wierden enige Bevel-brieven van den groten *Mogol* gesonden aan alle *Moorse Gouverneurs*, *Stadhouders* en *Bevelhebbers*, dat sy door 't gantse Land de *Heidense Gods-dienst* sou-

¹⁾ Constantijn Ranst, 1669—1672 Directeur van Bengalen. Valentijn V (1), p. 174.

²⁾ Dacca, ONO van Hooghly, aan de Buriganga.

³⁾ „Pas agter de Logie (te Hoeglie) heeft men een groote Lynbaen der Edele Maatschappy, alwaar zeer veel touw-werk voor de schepen, die hier menig anker en touw zitten laten, geslagen werden.” Valentijn V (1), p. 163.

⁴⁾ „1 silvre Ropy doet 28 stuyvers”. Valentijn V (1), p. 179. (Bengalen). Zie uitvoerig voor Bengaalsche munten: Van Dam (editie Stapel) I (1), p. 91 e.v.

⁵⁾ Kasimbazar. Voor de Hollandsche loge aldaar zie Bowrey, p. 133 en 213.

den verhinderen, en desselfs Tempelen en Pagoden¹⁾ toe metselen²⁾. Ook wierd de Schattinge der Mahometaanse Koopliden verminderd, en de Heidense Tollen en Schattingen verhoogd, op hope dat enige van 't Heidendom tot de Mahometaanse Gods-dienst souden overgaan³⁾. En om zijn Godsdienstigheid beter te doen blijken, sond een grote schat en rijkdom naar Mecha in Arabien tot een offerhande aan haar grote Propheet Mahomet⁴⁾.

Hij liet ook Bevel-brieven afgaan tot vernietiging van alle openbare hoerhuizen en bordelen; dog de sijne over 't hooft gesien⁵⁾.

In de maand van April sagen wy op Ouglie een geestige klugt van Mr. Blak, 't Engels Opper-hooft⁶⁾, vertrekkende by nacht met een Vaartuig van Ouglie naar Bellezoor⁷⁾, en van daar met een Engels Schip na Engeland, vermits de Moren hem trachten te vatten, eisende rekening van hem van sekere overledene Nabab⁸⁾, die hem enige goederen had in versekering gegeven: maar nam als verhaald is, zonder rekening de vlugt.

Alhier op Ougli leggende, deden somwijlen een wandeling buiten, [90] en sagen hier veel voorname Landen, Akkeren, Tuinen en andere 1670 vermakelijke plaatsens, behoevende in vrugtbaarheid weinig Landen in Asia te wijken.

Enige tijd op dit Hooft-kantoor gelegen, en mijn dienst waar genomen, wierd ik door order vande Heer Directeur gesonden na 't Kantoor tot Cassamabasar, en my in een snel-roeyend Vaartuig geset, vertrok op den 9. Juny van Ouglie.

De Ganges opwaards en onder wege verscheide Dorpen en Vlekken; als Nata, Trippine, Amboa, Nedia, Lalamatti en Sedebat voor-

¹⁾ Tempel, doch niet voor den Mohamedaanschen godsdienst. Zie over pagoden uitvoerig Hobson-Jobson, p. 652 e.v.

²⁾ The „Director of the Faith” issued orders to destroy the schools and temples of the infidels; and they were strictly enjoined to put an entire stop to the teaching and practising of idolations forms of worship”. Elliot, The History of India as told by its own Historians. Vol. VII, p. 183.

³⁾ Cf. Elliot, p. 283.

⁴⁾ „He (Aurangzib) not only knew the Koran by heart, but copied it twice over in his fine calligraphy, and sent the manuscripts, richly adorned, as gifts to Mecca and Medina.” Stanley Lane-Poole, Rulers of India IV, p. 65—66.

⁵⁾ „Prohibitions were promulgated against intoxicating drinks, against taverns and brothels”. Elliot t.a.p. p. 283.

⁶⁾ William Blake. Zie Bowrey, p. 32 en 224.

⁷⁾ Balasore.

⁸⁾ Van Hind. Nawāb, een adellijke titel voor Mohamedanen in Voor-Indië. Zie uitvoerig Hobson-Jobson, p. 610b.

by varende ¹⁾, ben ik op den 14 Juny op *Cassamabaser* aangeko- Daar hij na
men. Werdende van den Heer *Jacobus Verburg* ²⁾ en verdere Op- 5 dagen arri-
per-hoofden verwelkomt, en in den Chirurgyns-winkel geplaatst; veerd.
wordende de Chirurgyn die daar lag terstond na *Ouglie* en van
daar na Batavia gesonden.

Ik was so dra niet op dit Kantoor, of kreeg onder mijn handen
twe Moren, zijnde door de Struik-rovers swaar gequest.

Ook wierd ik in de selve tijd ontboden by den Gouverneur van
Moxedebat ³⁾, een Stad drie mijlen van *Cassamabasar* gelegen, heb-
bende enig ongemak aan zijn oog, wordende onder de Moren wel
ontfangen en onthaald.

Op den 18 Juny trouwde de Koopman *Pieter Hofmeester* van Een jonge
Delft met een jonge Dogter Juffr. *Anna Hinlopen*, zijnde oud 13. Dogter van 13
jaar trouwd.
en de Bruidegom 32. Jaar; leggende dese jonge Bruid binnen 't
Jaar inde kraam van een jonge Zoon, en hielden de Bruilofs-feest 8
dagen lang. En had bin-
nen 't jaar een
jonge Soon.

Dees tijd is op *Cassamabasar* siekelijk aangekomen d'Onder-
Koopman *Jacob Prippelnagel* van *Pattena* ⁴⁾, die van enige Indi-
aanse Medicijn-meesters in een besloten Koets met vergiftige din-
gen beroekt, aamborstig en lam was geworden, dat hy hem niet
konde roeren. En verscheide genees-middelen van my gebruikt, dog
meest te vergeefs, bevond hy sig selve wat beter, so dat hy voor-
nam zijn Reise na *Deka* te voltrekken, daar hy als Opper-hoofd
soude leggen; maar een weinig tijds daar geweest, wierd door de
dood van zijn gebrek en bedieningen verlost, en d'Onder-koopman
David van den Hemel in zijn plaats derwaarts geschikt. En ik door
bevel van den Heer *Jacob Verburg* de *Rivier de Ganges* op, na *Pat-* Vertrek van
tena, om aldaar 't Opper-hoofd *Jacob Sanderus* ⁵⁾, so 't doenlijk was daar na *Pat-*
tena.

My wierd met een van 't Opper-hoofd en andere versogt, 't af- Versoek aan
teikenen in 't op-varen van de *Ganges*, van de voornaamste Kaste- my gedaan.
len, Steden en Paleisen die my onder weeg soudén voorkomen, 't

¹⁾ Deze en vele volgende passages van de beschrijving van deze reis zijn door Valen-
tijn woordelijk overgenomen. De hier en later genoemde dorpen en vlekken komen in
geen der gebruikelijke atlassen en handboeken voor, wèl in de atlas van Van Keulen,
die waarschijnlijk de namen van de Graaff heeft overgenomen.

²⁾ De latere (1678—1681) Directeur van Bengalen. Valentijn V (1) p. 174.

³⁾ Murshidabad.

⁴⁾ Patna.

⁵⁾ Koopman Sanderus, later schout-bij-nacht op de retourvloot van Arnout van
Overbeeke. Daghr. 1670—'71, p. 492.

welk ik gewillig aan nam, so wel om haar dienst als ook om mijn selve te voldoen; gevende my tot dien einde een gedenk-briefje mede vande voornaamste Plaatsen die wy moesten aandoen.

In een snel
roeijend vaar-
tuig.

Daar wierd een snel-roeyende Vaartuig met een overdekte Tent met 12. roeyers, 2. dienaars, een Kok met een Tolk vaardig gemaakt om my der waarts te brengen, en wierd tot mijn geselschap mede gegeven een jong Boekhouder *Cornelis van Oosterhoff*, zijnde [91] ontrent 18. Jaren, die op *Pattena* soude leggen. Ook quamen van 1670 *Ouglie* 20. *Pattellis*¹⁾, hebbende salpeter en amphioen afgebragt, die mede de *Ganges* op moesten na *Pattena*, zijnde met enige Compagnies goederen geladen, om die op *Soepra*²⁾ te brengen; dog wy lieten dese voor af gaan, al so sy so snedig niet konden voort komen, vermits de sterke stroom en af-watering vande *Rivier de Ganges*, die een vande grooste Rivieren des Werelds is.

II. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

Vertrek van *Cassamabasar* en komst te *Moxedebat*. Komst te *Ragimohol*. Besigtigen 't *Princelijke Hof* van *Sultan Cha Sousa*. Heerlijk Fontein-werk, en treffelijk gebouwen aldaar. Komen by de hoek *Borregangel*, *Panhi*, *de Laigola*, *Tol-Plaats*, *Patrigatta*. Wonderlijke Characters en Spelonken. De hoek *Jangira*, en wonderlijke Steenrots aldaar. *Koninklijke Paleis* tot *Jangira*. Komst te *Gorgatta*. Passeren verscheide Plaatsen en komen tot *Mongeer*. Gaan daar aan Land. Werden gevangen. Voor de *Moorsen Raad* gebragt, en scherp ondervraagd waarom wy haar Stad so nauw besigtigden. Werden in een donker gat geset; en komen wederom voor de *Raad*. Wierden van alles ondervraagt. Krijgen een andere gevankenis. Mijn Kameraat werd siek. Werden seer nauw bewaard. Senden Brieven af na *Bengale*. Komen weder voor de *Raad*. Quade suspicie van onse handel. Mijn kameraats siekte verergt. Verantwoording op onse beschuldinge. Wierden voor Spioenen uitgemaakt en nauwer bewaard. Krijgen brieven uit *Bengale* en *Soepra*, als mede een verlof-brief van *Pattena*. En krijgen vryheid om over al te gaan.

Komst te
Moxedebat.

Wy vertrokken op den 17. September van *Cassamabasar*, en varende voorby enige geringe Dorpen, quamen te *Moxedebat*, een tamelijke fraye Koop-stad, matelijk groot, ombemuurd, dog heeft een brave *Mark-plaats* met enige gewulde bogen en pijlaren. [92] Den Gouverneur heeft een frai *Hof* met een schone *Tuin*, staande 1670

¹⁾ Pattello, patellee, Hind. patelá. Een groot platboomd roeivaartuig. Hobson-Jobson, p.. 687b. Zie voor een fraaie afbeelding Travels of Peter Mundy, II, p. 230.

²⁾ Chapra.

digst langs de *Rivier de Kleine Ganges*, zijnde een spruit vande *Grote*. De Stad is tamelijk volkrijk, en heeft grote Koophandel in gewerkte en ongewerkte zijde en zijde stoffen.

Van *Moxedebat* passeerde wy nog enige schone plaatsen, vermakelijke Vlekken en Dorpen tot inde grote Koopstad *Ragi Mohol* ¹⁾, en aan deselve aangeleid, wierd ik terstond in 't Hof van den *Kappado Meäselem* ²⁾ ontboden, vragende d' oorszaak onser komste en wat wy te versoeken hadden, also deselve sig altijd als een toegenegene vriend tegens de Hollanders hadde getoond. Waar op versogt de vryheid om de Stad *Ragi Mohol* en 't Hof vande *Prince Cha Sousa* ³⁾ te besigtigen en af te teikenen; 't welk mildelijk toegestaan, heeft ons twe van zijn dienaren tot dien einde mede gegeven.

De Stad *Ragi Mohol* legt meest inde lengte met zijn Kastelen, Muuren en Bolwerken langs de grote *Rivier de Ganges*, die hier heel wijd is, en sig in verscheide kleine *Rivieren* verdeeld. Heeft verscheide bysondere Gebouwen, *Moorse Tempelen*, *Heidense Pagoden*, een grote *Basaär* ⁴⁾, een ruime *Kettera* ⁵⁾ met een treffelijke *Hof* en *Vrouwen getimmer*, die haar langs de waterkant vertonen.

Ten einde van dese Stad na 't Gebergte siet men d'overblijfselen van 't oud Kasteel en vervalte muuren van *Oud Ragi Mohol*; als ook de *Pagode* van *Pier Bahaar* ⁶⁾. In dese Stad is ook des Konings munt, daar al 't zilver gesuiverd en de *Bengaalse Paise* ⁷⁾ en *Rupi* geslagen werden. De *Hollanders* hebben hier ook een *Logie* met een *Pakhuis*, dog is niet groot en van weinig aansien. Agter de *Logie* siet men 't *Princelijk Hof* en de *Tuinen* vande *Prince Cha Sousa* de broeder van *Orang Chef* ⁸⁾, tegenwoordig *Groten*

Komen tot
Ragi Mohol.

¹⁾ Rajmahal.

²⁾ Capado (Port.) = ontmande. Meäselem = Muslim. Zie Hobson-Jobson, p. 683b.

³⁾ Sháh Shujá (1616—1660), broeder van den Grooten Mogol Aurangzib. Zie zijn afbeelding in Valentijn IV (2) tegenover p. 296 (tekst op p. 248).

⁴⁾ Vaste marktplaats, winkelstraat. Hobson-Jobson, p. 75 e.v.

⁵⁾ Katra = markt. Zie Bowrey, t.a.p. p. 221 noot 6. Valentijn gebruikt, waar hij de Graaff naschrijft, steeds in plaats van „kettera”, „caravaansera”, d.i. rusthuis voor karavanen. Hobson-Jobson geeft geen verklaring.

⁶⁾ Virabhadra, de in toorn geboren zoon van Isvara. Zie Rogerius, Open-Deure (ed. Caland, Linsch. Ver. X) p. 91 en Baldaeus, Afgoderye, (ed. de Jong) p. 39. Murray's Handbook for India, Burma and Ceylon (1926) noemt op p. 423 een heuvel Pir Pahar nabij Monghyr.

⁷⁾ Pice, Hind. paisa, een kleine koperen munt, $\frac{1}{64}$ van een rupee. Hobson-Jobson p. 703.

⁸⁾ Aurangzib, 1658—1707 Groot Mogol. Zie Stanley Lane-Poole, Rulers of India IV. Afgebeeld bij Valentijn IV (2) p. 275. Ook Wouter Schouten gebruikt deze merkwaardige spelling.

Besigtigen 't Princelijk Hof vanden Sultan Cha Sousa. *Mogol*, met verscheide andere Gebouwen en Moorse bid-plaatsen; zijnde deselve in den Oorlog Anno 1657. a 1658.¹⁾ meest vernietigd. Welk Princelijk Hof ik in zijn gantse begrip met al zijn Gebouwen ende Tuinen heb afgeteikend, ende hier in gevoegd.

Verklaringe van 't Hof en Tuin vande Prince *Cha Sousa tot Ragi Mohol*

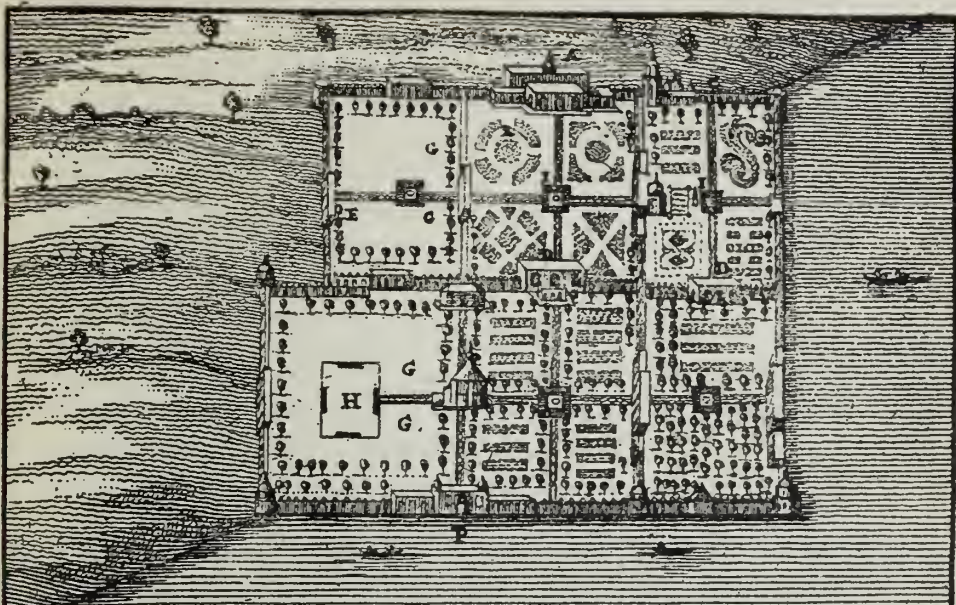
- A. 't *Huis* aande agter muur, daar de *Pompen*, hoge *Water-bak* en grote *Fontein* in staat, died'andere *Fonteinen* doen springen.
- B. *Agtkante Toorn* daer de *Prince* op ging, als hy de *Oliphanten* [93] op 't veld tegen den andere laat vegten.
- C. *Bad-stov'* met drie ronde kappen, daar hy sig laat wassen. 1670
- D. *Grote Zalen* met haar *Fonteinen* op de middel-muuren.
- E. 't *Sallam*²⁾ *Huis*, daar hy hem 's morgens laat groeten.
- F. 't *Vrouwen Huis*, staande na de zijde vande Stad en Logie.
- G. *Grote ledige Pleinen* rontom met Bomen beplant, en aan alle zijden met *Speel-Huisen* verciert.
- H. *Grote Vyver*, daar men aan vier kanten met stene trappen in gaat.
- I. *Fonteinen* met kruis-wijse *Water-goten* door de *Tuin*.
- K. De *Hoge* of *Middel-Tuin*, zijnde tien voet hoger als de andere, onder altemaal met gewulften en water-goten.

Dit Hof is ontrent vierkant, leggende met twee zijden aan 't water, en d'andere landwaards, zijnde yder zijde ontrent 500. gemene schreden lang. 't Selve is rontom met een lustige muur omringt, en met verscheide seldsame torentjes verciert, en in vijf grote perken afgedeelt met dikke hoge schei-muuren, op welke aange-name gebouwen met verscheide vertrekken, verheve bogen en konstige gewulften staan, enige geschilderd en verguld, andere van gesneden beeld-werk, steunende op sware pylaren, enige vier en agtkant, andere ront, sommige van hout en andere van steen, zijnde daar ook pylaren van koper en metaal. Ider *Hof* en *Tuin* heeft zijn bysondere *Fonteine* en konstige *Water-leiding* kruiswijs door den andere, van *marmer* en *albast*, blauw en ook wit steen-

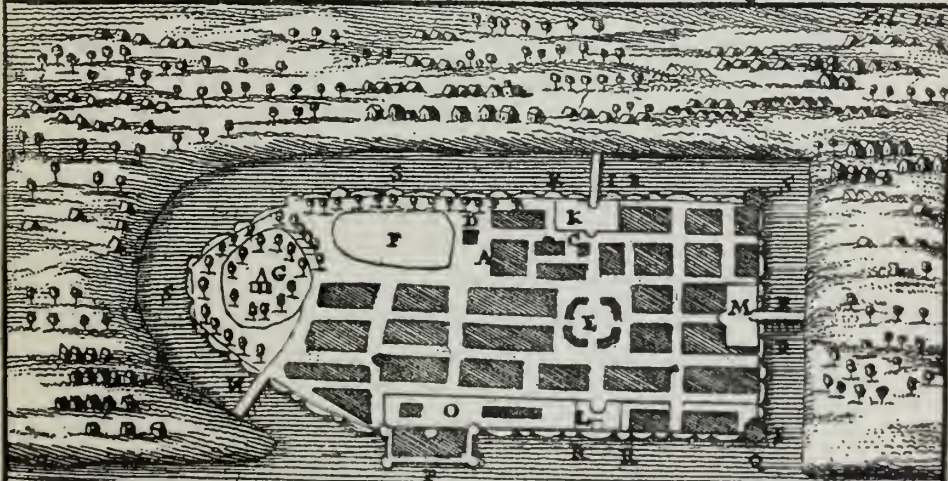
Heerlijk Fonteinwerk en treffelijke gebouwen.

¹⁾ Zie over dezen oorlog Stanley Lane-Poole, Chapter II, The fight for the throne.

²⁾ Salaam = begroeten, buigen, opwachting maken. Arab. Salām = vrede. Hobson-Jobson, p. 783.

4. Hof-ende Thuijn vande Prins Safaeja. tot Ragiemohol.

5. Rivier de Ganges

Platte Grent der Stadt Mongeer.

werk, en verciert met veelderhande *Beelden*; als *Leeuwen*, *Draken* en andere dieren van koper gegoten; zijnde dit Koninklijk *Lusthof* een wonder in dese Landen, en waardig te besigtigen.

Agt dagen in 't besigtigen van deze Stad en *Princelijke Hof* doorgebracht, zijn wy, ons afscheid genomen hebbende vertrokken, en aan d' eerste hoek *Borregangel*¹⁾ aangekomen; also ge-
[94] naamd, om dat 't de eerste uitstekende hoek is die van 't hoog Ge-
1670 bergte met een lange rug in de grote *Ganges* loopt, staande vol ge-
boomte, en hebbende beneden een klein *Dorpje* met een *rust-plaats* voor de Reisigers.

Van *Borregangel* afgesteken, zijn verscheide Dorpen voorbij ge-
varen, als ook 't vermaarde Dorp *Gingeparsaat*¹⁾, wonende aldaar
veel handwerks-lieden; als *Smits* en *Timmerlieden*. Ook werden
alhier veelderhande Vaartuigen gemaakt.

Wy voortgaande passeerden de plaatsen *Raampoer*, *Thiena*, *Jagernatpoer*, *Siabatpoer*, *Katjoea* en *Goerassi*¹⁾, en doen aan de tweede
uithoek *Panthi*¹⁾, die ook bijkans op deselve wijze dwers van 't Ge-
1670 bergte met een steile ruige hoek inde *Ganges* loopt. Op dese hoek
siet men een *Moorse Graf-stede* met een muur omringt, ook een
*Seraay*²⁾ met een *Dorpje* en enige *Tuinen* tegen 't opgaan van den
Berg, en beneden aan de voet by de strand een grote *Tamarynboom*.
staande rontom in een stene muur bemetselt, en vertoonde
sig in 't aankomen als een Bolwerk.

Aan d'overzijde vande Rivier leid een *Dorp* met een vervallen
Hof, *Laigola*¹⁾ genaamd. Zijnde deze plaats en *Panthi* tol-plaatsen,
1670 daer de Vaartuigen moeten aan leggen en vertollen.

Van hier op waard aangaande, passeerden nog enige Dorpen en
Vlekken tot aan de derde uit-hoek van 't Gebergte af komende, ge-
naamd *Patrigatti*¹⁾. Dese hoek loopt met een stene Riff vande steile
hoek inde Rivier, en op 't einde van dit Riff is een *Moorse Bid-*
1670 *plaats* met een witte stene muur omvangen. Daar staan ook enige
enkelde bomen, en onder dese een *Heidense Pagode*, daar sig veel
*Fakkiërs*³⁾ en *bedelaars* onthielden.

Rontom en beneden dese hoek aan 't water ziet men verscheide

¹⁾ Zie p. 107 noot 1.

²⁾ *Serai*, oorspronkelijk: paleis, later: rusthuis voor reizigers. Hobson-Jobson, p. 811b.

³⁾ Arab. fakir = arm; hier steeds gebruikt als Hindoe-asceet. Zie uitvoerig Hobson-Jobson p. 347 e.v. en vooral Bowrey, p. 20 e.v., alwaar ook enkele afbeeldingen uit ± 1670.

Wonderlijke Characters en Spelonken. grote en kleine Klip-stenen daar wonderlijke *Beelden*, *Characters* en onleesbare letters op staan uitgehouwen; en op den Berg verscheidene grote *Holen* en *Spelonken*, dwars door den Berg heen lopende, alwaar ook veel *Fakkiers* en *Land-lopers* sig onthielden; dog hebben ons geen leed gedaan.

Onder andere sagen daar een *Fakkier* in een afgesonderd Hol in eensaamheid bidden, offerende enige bloem-gewassen ,en besprengde de selve met water onder 't geprevel van enige duistere woorden; ende wat wy tot hem spraken gaf ons geen antwoord, nog sag eens op; en van hem afgaande vervorderden onse Reise na Jangira. de vierde en laaste uithoek, *Jangira*¹⁾ genaamd, welke bykans als de voorgaande van 't Gebergte afkomt. Tegens 't opgaan van dese hoek zijn enige *woningen* en *Tuinen*, en boven op de hoek een grote *Bangelaar*²⁾ met een *Tempel*, en aan d'andere zijde enige *Vis-sers-huizen* en arme *woningen*.

Wonderlike Steenrotz tot Jangira. 't Voornaamste aan dese hoek *Jangira* is een grote Klip of Steenrots, die 400. treden vande wal binnen de hoek legt, en heeft ontrent 600. treden beneden aan 't water in zijn ronte, en is 2000. voeten hoog, zijnde aan d'een zijde gants steil en ongangbaar, maar aan de binnekant vlakagtig, byna als de Berg van *Gibraltar*, [95] daar ik eertijds hebbe op geweest.

Op dese Steenrots *Jangira*, ontrent 60. treden hoog, siet men 1670 een *Heidense Pagode* rontom bemuurd, gaande daar met enige trappen op, en geheel boven heeft men enige *Pelgrims woningen*. Tussen dese hoek en Steenrots van *Jangira* gaat een seer sterke maal-stroom en afwatering, insonderheid inde regen-tijd, worden de verscheide Vaartuigen om geworpen en veel menschen verongelukken.

Konings Paleis van Jangira. Wy van *Jangira* na *Gorgattje*¹⁾ te voet wandelende op een seer gemakelijke wandel-weg, en sagen ook 't vervallen Hof vande *Koning* van *Jangira*, daar dese uit-hoek syn naam van heeft, zijnde een Overgroot-Vader vande tegenwoordige *Grote Mogol*³⁾; dog door inlandse Oorlog meest vernield. Konden aan de vervallen muuren, verheven bogen en pijlaren bemerken dat 't een treffelijk werk was geweest.

¹⁾ Zie p. 107, noot 1.

²⁾ Bungalow, Hind. bangla. Hobson-Jobson p. 128b verwijst naar een 17de eeuw-sche kaart van de Hollandsche loge in Hoeglie, waarop de woorden „Bangelaar of Speelhuys" voorkomen.

³⁾ Bedoeld is de grootvader van Aurangzib, de Groot Mogol Jahangir, geboren 1659, regeerde van 1605 tot 1627.

Eindelijk tot *Gorgattie*, dat een matelijk Dorp is, omtrent twee mijlen van *Jangira* gelegen aangekomen, gingen over een lange stene brug met agt stene bogen, hebbende aan yder einde wederzijds een agtkante stene Toorn. Dese Brug was ruim 300. treden lang, en so de lieden verhaalden ten tijden van de grote *Tamerlaan*¹⁾ geboud; en hoe wel hy seer oud en van een wonder metsel-werk was, soud ik niet durven seggen dat hy d'ouderdom van *Tamerlaans* tijden mogt bereiken.

Komst tot
Gorgattie.

Van hier voortgaande gingen door de Dorpen *Katta, Gola, Kiliaanpaar, Thetta, Haalpoer, Manci, Hernimora*²⁾ tot aan *Mongeer*³⁾.

Passeeren
verscheide
Dorpen. Ko-
men tot Mon-
geer.

Als wy dese stad naderden, sagen hoe heerlijk hy sig met zijn witte stene muuren, Kastelen, Tempelen en gebouwen langs de *Ganges* vertoonde, wierden wy begerig deselve te besien; en ik ging met mijn Reis-gesel, zijnde enigszins siekelijk, met twee dienaars de Stads Cingel om, zijnde als een Halve-maan aan de Land zijde, en met een rechte linie langs de *Ganges* lopende, en de treden aan de Land zijde, van de *Ganges* tot weder aan 't ander einde vande Stad tot aan de *Ganges* inde ronte tellende, bevond deselve byna 12500, 't welk ik aantekende als ook de Rondelen-toorns en Poorten, ook hoe wijt dat yder van den andere stond. En hoe behendig ik dit dede, sowierd ik vervolgt en vande Heidense Soldaten by de grote Landpoort de wagt hebbende gevat, bij de *Gouverneur* gebragt, en ons Vaartuig een weinig buiten de stad leggende in beslag genomen, en met Soldaten beset. De *Gouverneur Mirsa Mahomet*, zijnde een kloek lijvig en lustig man en een Moor, stond zijn Hof oft woning een weinig binnen de Land-poort, digt aan een Vijver en ontrent de *Grote Moorse Tempel*, zijnde met 15. ronde kappen gedekt.

Daar wy
werden gevan-
gen en voor de
Moorse Raad
gebragt.

Voor de *Gouverneur* gebragt, vonden deselve van de *Moorsen Raad* omringt, op een treffelijke overdekte Sit-plaats met schone tapijten belegt zitten in een koninglijk gewaad, met schild en zwaard omhangen, de Toebak en Betel-doos benevens hem; wy rontom met Soldaten beset en onbewust wat sy ons souden doen.

[96] De *Gouverneur* gebood ons buiten af neder te zitten, en ons genoeg aangesien hebbende heeft ons met straffe woorden en een wreed gesigt gevraagd, *Wat voor volk zijt gy? van waar komt gy-lieden? en wie heeft u hier gesonden?* Wy antwoorden dat wy *Hollanders waren, en uit Bengale van onse Opperhoofden opgesonden met*

En werden
scherp onder-
vraagt.

¹⁾ Timoer-Lenk, 1333—1405, veroverde Delhi in 1398.

²⁾ Zie p. 107, noot 1.

³⁾ Monghyr.

20 *Patelles*, om deselve met enige van des *Compagnies* goederen na *Pattena* te brengen; maar sy door de harde stroom niet konnende opkomen, zijn wy voor af gegaan en hier aan gekomen. enige noodsaakelijkheden te kopen.

Waarom wy
so nauw haar
stad besigtig-
den.

Waar op hy wederom vraagden, *Waarom gaat gy so rontom onse Stad, en staat by al onse Poorten, Bolwerken en Punten so nauwkeurig te kijken? Wat hebt gy met malkander in de sin? ende waarom schryft gy op een papier? tot welken einde doet gy dat?* En met een gebood hy my 't papier over te geven; dog ik hadde d'aftekening in mijn boesem gesteken, en gaf hem enig vuil papier, daar enige klad-den van andere dingen op stonden. Voort haaldense een *Kompas* en een klein *Quadrantie*¹⁾ uit mijn sak, dog dat nauwkeurig besigtigd, hebben 't mijn weder gegeven, also sy niet verstonden wat 't beduide of wat men daar mede konde doen.

Sy ons van alles afgevraagd, versogt ik dat wy weder na ons Vaartuig mogten vertrekken onse Reise na *Pattena* vervorderen, dog kregen tot antwoord, dat wy die nagt daar moesten blijven, dat sy ons Vaartuig en ons een goede verblijf-plaats souden besorgen.

Wy worden
in een donker
gat geset.

d'Avond beginnende te naderen, is de Raad vertrokken, en ik en mijn Reis-gesel in een stinkend Gevangenhuis, ontfangende 't ligt door een brandende lamp, en versien met veel schelmen, dieven en moordenaars, leggende op de hals, en aan kettingen gesloten gebracht. Mosten ons alhier die nagt troosten, en des anderen daags tegen de middag de Raad als voren vergaderd, wierden wy door Heidense Soldaten uit 't Gevangenhuis gehaald, voor de selve gebracht, en nader ondervraagd. De *Gouverneur* vraagde ons doen *wat volk, en wat Land dat Holland was, wat Koning dat wy hadden, wat gelove en in wien wy geloofden, of wy ook aan den Pro-pheet Mahomet geloofden, en diergelijke dingen meer.*

En komen
wederom voor
den Moorsen
Raad.

Hierop hebben wy door onse Tolk geantwoord dat *Holland een magtig en rijk Land was, vol volk, vol handel, koopmanschap en ne-ring, met grote rijke Steden en Dorpen versien, en dat sy door de gantsche Wereld met alderhande Volkeren handelden, en met Schepen over al voeren; dat sy geloofden in Jesum Christum, en niet aan Mahomet, en dat sy onder de Heeren Staten, hebbende de Prince van Orangie tot haar Stadhouder stonden, ende veel Soldaten in dienst*

Wierden van
alles onder-
vraagt.

¹⁾ Zie Bijlage B.

hadden, die 't Land voor alle aanvallen der Vyanden beschermden. Waar op sy vraagden of Holland wel so groot, rijk en magtig was als haar Land? en of de Schepen wel so groot waren als de Pattenese Pattellen? en waarom wy niet aan Mahomet geloofden? Waar op haar geantwoord, eindigden met te seggen, dat alle inwoonderen in [97] *Christum* en niemand in *Mahomet* geloofden. Waar op hy met een 1670 gram gesigt seide, *Geloofd gy niet aan de grote Propheet Mahomet, so zijt gy slimmer als dese honden*, wijsende op zijn omstaande Lijfwagten, zijnde *Jentiven*¹⁾ en *Heidenen*. En na enige redenen versogten andermaal dat wy met ons Vaartuig mogten vertrekken, also wy bedervelijke goederen in hadden, en mijn Reis-gesel siek, en in so stinkend gat van stank en armoede soud sterven.

Dog seide: *So gy-lieden in 't gat sterft, sullen wy u in de Ganges werpen en laten u wederom na Bengale afdrijven, daar gy segt dat gy van daan komt. Gy sult nog niet vertrekken, maar hier so lang blijven dat wy aan de Mogol schrijven, en weder antwoord van hem bekomen.*

Hierop wierden wy in een andere Gevangenis gebragt, tegen over de voorgaande, en ontrent tien treden van de muur van 't Kerkhof. Dit was een Kapel, vierkant en drie treden wijd; de muuren waren vier voeten dik, de ingang twe voet wijd, en ontrent vier en een halve voet hoog, hebbende twe lugt-gaten met tralien beset, en een ronde kap als een klok boven ons hoofd. Rontom dees kleine verblijf-plaats was 't vol dood-graven en Moorse stene graf-steden. Wy hadden voor onse deur een steene plaats met een diepe water-put. Nagt en dag was ons Gevangenhuis met Soldaten en Wagt beset, en als wy wilden uitgaan ons gevoeg doen, wierden vande Soldaten met pijl en boog, schilt en swaart gewapend, geleid en bewaard. Werdende onse dienaars toegelaten alles te kopen, en ons met eten en drinken te besorgen. Wy wierden dagelijks van honderde menschen besogt; d'een toonde medelijden, en van d'andere wierden wy bespot, en voor honden, spioens en land-verraders uitgemaakt. Sendende ondertussen enige brieven so na *Bengalen*, *Ragi Mohol*, *Cassamabaser* als *Pattena*, dat my daar na ook verboden en belet werd.

Wy krygen een andere gevangenis.

Wierden seer naauw bewaart.

Senden brieven na Bengalen.

In dese Gevangenis enige dagen geweest, is den *Moorsen Raad* weder vergaderd, en door een menigte soldaten daar na toe gebragt, wierden andermaal spijtig en scherp ondervraagd, *Wie ons so stout en vermetel geraden had hier aan te komen en haar Stad so*

Komen weder voor den Raad.

¹⁾ Verbastering van Port. gentio = heiden; algemeen gebruikte naam voor de Hindoes. Hobson-Jobson p. 367 e.v.

rontom bewandelen en besigtigen? Of wy wel wisten dat 't een Grensstad was, en dat niemand deselve mogt genaken, insonderheid vreemde Volkeren anders als daar voorby varende; dat sulks een bevel van de Mogol was, en wy derhalven op 't hoogste strafbaar en in ongenade vande Mogol vervallen, en dat den Nabab om gelijke oorszaak onlangs enen Jimidear¹⁾ hadde op een plank gebonden, en so midden door sagen. Seggende vorders, gy segt dat gy Hollanders zijt, wy kennen geen Hollanders, hier komen ook geen Hollanders, dat is valschelijk gelogen, maar gy zijt arglistige Portugesen, doortrapte schelmen, en van den Prince Soeagi²⁾ die in Suratte is afgefallen uitgemaakt om 't Land en Steden te verspieden, en ter gelegener tijd deselve t' overvalen.

Quade suspitie van onse handel.

Myn Kamerat is heel krank.

Dees tijd was ik alleen voor den Raad, zijnde mijn Reis-gesel geheel krank, en wierd niet alleen om sijn siekte maar ook om sijn jonkheid verschoont, en al de schuld op my geleid, vermids sy my [98] hadden sien teikenen, en alles doorsien. Op welke beschuldiging ik 1670 antwoorde: *Dat wy geen Portugesen maar Hollanders waren, en met de Moren grote handel dreven, so in Bengalen als Suratte: dat wy uit Bengalen, gelijk van te vore gesegt is naar Pattena waren opgesonden onse aanbevolen dienst aldaar te verrigten, en wy daar alleen aangekomen ons van enige nootsaaklijkheden te voorsien. Dat wy de Stad waren omgewandeld. rontom besigtigd en enige dingen hadden aangeteikend, dat wy dat hadden gedaan tot onse eigen vergenoeging, en geen ander oogmerk, dat ons sulks nergens daar wy hadden aan geweest qualijk was afgenomen. Dat wy geen vyanden maar vrienden van haar Mogol waren. Dat sulks genoeg hadde gebleken in haar inlandse oorlog, als wy deselve met Schepen en behoeften van oorlog hadden bygestaan. Dat wy geen Spions nog land-verraders waren, en ook niet van d' afvallige Prince Soeagi uitgemaakt, deselve nooit gekend, veel min gesien of by geweest, en dat sy ons derhalven niet als schelmen en lant-verraders behoorde te handelen.*

Verantwoordinge over onse beschuldiging.

Wierden voor Spions en Land verraders uitgemaakt en naauwer als voren bewaakt.

't Welk alles niet mogt helpen; want stelden voor vast ons Spions en Land-verraders te zijn; en seiden, so gy ons in 't kort de waarheid van uw voornemen niet bekend, sullen wy 't u doen seggen, dreigende ons op te hangen, of aan een boom te binden, en met pijlen te doorschieten.

¹⁾ Hind. jamadar, aanvoerder, opzichter, onderofficier. Zie Hobson-Jobson, p. 458b

²⁾ Sivaji, aanvoerder der Mahrattas. Zie Stanley Lane-Poole, p. 155—168 en James Grant Duff, History of the Mahrattas, p. 98 e.v. Zijn afbeelding in Valentijn IV (2), p. 248.

Naar 't eindigen van dese rede-wisseling wierd ik weder na 't Gevangenhuis gebragt, van yder beschempt, in 't aangesigt gespoogen, en dapper van 't gepeupel uitgejouwd en veel nauwer nagt en dag bewaakt, niet wetende wat sy met ons wilden doen. Ik kond my noit inbeelden dat sy ons aan 't leven konden komen, voor sy nader onderrigting van onse handel en brieven van de *Mogol* als ook van d'onsen hadden. Niet te min was mijn Reis-gesel seer beangst dat sy hem soudē doden; die ik moed aansprak en trooste met te seggen *dat wy geen nood hadden, dat sy 't hart niet hadden ons te doden, voor dat sy aanschrijving kregen, en die komende, dat wy dan soudē verlost worden.*

Als alles op sijn ergste scheen, heeft ons *God de Heere* weder verheugd door een brief die ons uit *Bengale* van onse *Oppeerhoofden* werd toegesonden, inhoudende, *dat sy onse onverwagte gevangenis tot Mongeer tot haar leedwesen verstaan hebbende uit onse brieven, wy goede moet moesten houden, en dat aan de Nabab van Pattena en andere Groten over ons hadden geschreven. en alle hulpe aanwende ons so haast 't doenlijk was uit de Gevangenis te verlossen. Was onder-*
tekend

Krygen brieven uit Bengalen.

JACOB VERBURG.

Kort hier na wierd ons met den Post van *Soepra* een brief van *Oppeerhoofden* toegesonden, byna van de selve inhoud als die van *Bengalen*, was ondertekend

Als ook uit Soepra.

JACOB SANDERUS.

[99] En na vier dagen ontving de Gouverneur van *Mongeer* een *Per-1670 wan*¹⁾ vande Grote *Nabab van Pattena*, die hem beveeld, *dat hy ons van stonden aan sal op senden na Pattena*, 't welk ons verheugde. Egter gaf ons geen verlof, maar schreef weder aan de *Nabab van Pattena*, hem versoevende dat hy ons so lang in *Mongeer* mogt houden, tot hy antwoord van *Agra* hadde ontvangen.

Komt een perwan of verlofbrief van Pattena.

Na 't afsenden vande brieven na *Pattena*, kregen wy meerder vryheid, en vermogten met enige Soldaten verseld gaan waar 't ons geluste, so wel buiten als binnen de Stad; dog 's avonds weder in onse Gevangenis. Hadden doen schone gelegenheid alls wat waardig en aanmerkelijk was, te besien.

Ook wierd de Gouverneur gesegd door een van onse dienaars, De Gouverneur werd bekend dat ik een Chirurgh was

schoon ik 't haar verboden hadde, dat ik een Chirurgh was, wordende deselve onder haar groot geacht en *Hak Hiems*²⁾ genaamd.

¹⁾ Purwanna, paspoort, vrijbrief. Zie Hobson-Jobson, p. 744.

²⁾ Huckleem, Ar. hakim, geneesheer. Zie Hobson-Jobson, p. 429.

De Gouverneur myn by hem ontboden, seide gehoord te hebben dat ik een *Hak Hiem* was, en waarom ik sulks niet gesegt hadde; en versogt ik zijn Neve, zijnde lang met een benaude borst gequeld, en die daaglijks veel materie en bloedige fluimen op gaf, wilde besigtigen, en so 't doenlijk was genesen; ontschuldigende sig, dat hy ons so lange had gevangen gehouden, zijnde sulks een bevel van den *Mogol*.

Hem geantwoord, dat ik zijn Neve wel wilde besigtigen, en hem 't beste raden; maar dat ik geen medecijnen had hem te genesen, zijnde deselve inde *Patelles*. Hem dan besoeckende, bevond 't een sweringe van de long, en seide dat men 't selve op so een dusdanige wijze most helpen; dog datter groot gevaar van 't leven was, en lange tijd toe vereist wierd hem te genesen; moeste derhalve geduld met 't gebrek van zijn Neve hebben, gelijk ik met mijn gevangen is, die ik verhoopde haast soud ten einde zijn, en na enige reden scheiden van malkander.

Oproer der
Moorse ruiters.

Onder 't besigtigen van de sieke, ontstond'er inde Stad onder de Moorle Ruiters een oproer, vermits den een den ander zijn Paard gestolen had, en verkogt; daar in twe Ruiters gesabeld en verscheide gequest wierden.

En komen
brieven van
Agra.

Een dag a twee hier na komen brieven uit 't *Hof van Agra* aan alle Gouverneurs van dese omleggende Steden, dat sy haar aanbevolen Plaatsen van alles sullen versien, en wat vervallen was herstellen; tot welken einde enige duisend *Rupi* aan desen Stad wierden gesonden, om sig van alle noodzakelijkheden te versorgen, en in staat van tegenweer te stellen.

Twede per-
wan of te ver-
los brief.

Op den 26. November is den *Jillip*¹⁾ ofte *Postloper* van *Pattena* aangekomen, medebrengeude onse tweede *verlos-brief* vanden *Nabab*, gebiedende den Gouverneur van *Mongeer*, dat hy ons op 't spoedigste na *Pattena* soude op senden, en by gebreke van dien, soude hy hem selve als een ongehoorsame tot *Pattena* halen en straffen.

Vertrekken
na *Pattena*.

Dus wierden wy ontslagen, en een Vaartuig gereet gemaakt, en [100] des anderdaags met ses Soldaten na *Pattena* gesonden, hebbende seve weken gevangen geseten.

Dese beroemde Stad *Mongeer* is gelegen met zijn ene zijde langs de *Rivier de Ganges*, stromende deselve aan de Stads muuren heen, 1670 en aan de landzijde bykans als een halve Maan, rontom met veel Toorns en Bolwerken versien. Heeft wijde en diepe dog droge Gragten, die met hoog water vol lopen, en vier voorname Poorten;

¹⁾ Julibdar, paardeknecht. Zie Hobson-Jobson p. 468.

namelijk, d'Oost ofte *Landpoort* die wel de voornaamste is, daar men vande Cingel over een dubbelde Val-brug door een *Klinket*¹⁾ in gaat, en dan in een groot vierkant hoog bemuurd plein komende, moet men nog een Poort door gaan voor men inde Stad komt. Aan dese Binne-poort staat wederzijds een grote stene *Oliphant*, sittende op yder een man, dienende alleen tot cieraad. De *Zuid* en ook de *West-poort* zijn bykans van het selve maaksel; dog de *Noorder-poort* is niet van so groten aansien.

De gelegenheid der Stad Mongeer.

Dese Stad heeft ontrent in syn gantse omtrek 12500. gemene treden. Aan 't Noord-einde vande Stad binnen de Stads muuren leid een klein Bergje daar enige bomen, een *Pagode* en enige *Moorse Graf-steden* op zijn. Daar dicht by is een grote Vijver. Regt in 't kruis van de Stad is een treffelijke grote agtkante *Kettera*, dat heerlijk met verscheide woningen sierlijk met toortjes geboud is.

Al de straten vande gantse Stad lopen van d'ene Poort tot den ander kruis wijs door de *Kettera*. Aan de Rivierkant is een heerlijk Kasteel, alsook 't Hof van den ouden Koning, 't Vrouwen-huis, en verscheiden andere gebouwen haar langs de Rivier sierlijk vertonende. Dese Stad is inde inlandse Oorlog Anno 1657. en 1658. seer beschadigd, leggende nog veel gebouwen en huizen onder de voet. De regeringe en voornaamste vande Stad zijn *Moren* en *Mahometanen*; de andere inwoonders *Heidenen*.

De besettinge der Stad bestaat in 500. man voet-volk meestendeel *Jentiven*, en 100. Ruiters, zijnde *Moren*. De spraak is onder de grote *Hoog-moors*, en schrijven in 't *Persiaans*. d'Inwoonders generen haar meest so Mannen als Vrouwen met de koopmanschap en handwerken. Buiten om de Stad dat wy de Cingel noemen, staat 't vol hutten en woningen vande *Jentiven*, verkopende veelderhande hantwerken en koopmanschappen. En voor d' *Oost-poort* is de buiten Hooft-wagt en grote *Basaar*, daar d'eetwaren, als vlees, gevogelte, vis, vrugten en alle lijfs-behoeften voor een geringe prijs verkogt werden.

[101] *Verklaringe van de platte grond der stad Mongeer.*

- A. De grote *Tempel* met 15. kappen.
- B. 't *Gouverneurs Huis*.
- C. Ons *Gevangenhuis*.
- D. De *Zit-plaats* daar sy *Raad* hielden.
- E. d' *Agtkante Kettera*.

¹⁾ Kleine deur in een poort. (Middelnederlandsch Woordenboek).

- F. De *Vyver*.
- G. 't *Bergje* daar de *Pagode* op staat.
- I. De *Brug* van de *Oost-poort*.
- K. 't *Binne-plein* van de *Oost-poort*.
- L. De *West-poort* en sijne *Binne-plein*.
- M. De *Zuid-poort* en zijn *Binne-plein*.
- N. De *Noord-poort*, etc.
- O. 't *Hof* en *Tuin* vande *Prince Cha Sousa*.
- P. 't *Kasteel* aan de *Ganges*.
- Q. d' *Agtkante Toorn* aan de *Ganges*.
- R. Grote *Bolwerken* ter zyde de *Poort*.
- S. De *Stads Vesten* en *Gragten*.
- T. De Rivier de *Ganges* die langs de Stad heen vloedt.

III. HOOFTSTUK

[102]

KORTEN INHOUD

Komst by de Prince *Amarsing*. Besigtigen 't Hof van den *Nabab Sastachan*. Komst in de Stad *Pattena*. En gelegenheid der selve. 't *Hof* en *Tuin* van een andere *Nabab*. Heilige Tempel tot *Moneer*. Godlose Fabulen. Komst tot *Soepra*. Geestige actie van een Heidense Doctor en Doctores. Gaan op de *Tijger-jagt*. Worden by de Moorsen Adel treffelijk onthaald. Grote ellende onder de arme Inwoonders. Grote hongersnood. Een Moeder eet haar eigen kint. Slaven en Slavinnen overvloedig goet koop. Slaven seer gelukkig die in *Kristenen* handen vervallen. Enige Grote Heren werden voor den *Mogol* ontboden. *Jacob Sanderus* vertrekt na *Batavia*. Een *Heidense Prince* rebelleert tegen de *Mogol*. De *Duwan* van *Pattena* geplondert. De *Nababs* komst met een grote gevolg te *Soepra*, en desselfs vertrek. Ik verkrijg vryheid en vertrek na *Bengalen*. Daar ik de Heer *Ranst* vinde. Blijde kinder-feest.

Met 't Vaartuig verseld met 6. Soldaten vertrokken na *Patte-1670* na ¹⁾, zijn vier van de selve onder weeg weg gelopen, uit vrese dat haar tot *Pattena* enig ongemak mogt aangedaan worden, blijven de de twee andere by ons. Na drie dagen van *Mongeer* geweest, onderhaalden wij 't volk vande Heidense Prince *Amarsing* ¹⁾, zijnde 1200. wel toegeruste Ruiters met haar Paarden, 40. Kamelen, 6. Olifanten, een menigte van Ossen en veel voet-volk, een groot

Komen by
't volk van de
Prince *Amarsing*.

¹⁾ Emir Jemla, Mir Jumla, „the great and Politick Warriour”. Bowrey (t.a.p. p.142) schrijft ± 1670: „Emir Jemla hath now the Government of Bengala, Orixia, and Pattana.”

getal groot en klein Vaartuig, die 't reistuig en levens-behoefte na bragten; komende dit volk uit 't *Assantse* ¹⁾ *Gebergte*, en reisden na *Delli* en *Agra*, om haar met des *Mogols* Leger te verenigen, en tegens de wederspannige Prins *Socagi* aan te gaan. Wy ons enige dagen by dit Leger-volk onthouden, en met haar heen gereist hebben, na veel vreemde dingen van haar gesien, haar verlaten; en vervorderende onse Reise na *Pattena*, zijn de Dorpen *Derriapoer*, *Mokaya*, *Monareek*, *Noäda*, *Baär*, *Bander Bana*, *Fattoëa* ²⁾ en meer andere plaatsen doorgereist, zijnde *Baär* en *Bander Bana* wel de voornaamste, en ook fraye *Moorse Tempels* en treffelijke *Heidense Pagoden*. Van *Fattoëa* gingen wy een seer gemakelijke wandelweg langs de Rivier tot aan 't Hof van den overleden *Nabab* van *Pattena*, *Sastachan* ³⁾, dat wy overal vry mogten besien.

Besigtigen 't Hof van de Nabab Sastachan.

[103] Van hier voort gaande langs gemakelijke Lust-hoven en Tuinen tot de Voor-stad van *Pattena*, vertonende sig treffelijk, zijn inde Stad gekomen, en wierden van een *Benjaen* ⁴⁾, *Herpersaat*, die aldaar van Compagnies wegen lag ontfangen en in de Logie gebragt. Onse aankomst de Raad van *Pattena* aangediend, sond de Secretaris met vier Gedeputeerden ons te besigtigen en te onderzoeken hoe alles in *Mongeer* sig had toegedragen, 't welke wy verhaalden; en 2. a 3. dagen stil geweest, kregen wy vryheid van *Pattena* na *Soepra* op te varen. Dog seer begerig de wijd-vermaarde Koopstad te besien, heb ik mijn geheel in een Moors kleed gekleed, en met mijn Tolk en een dienaar degantse Stad van buiten en van binnen besigtigd, en so veel ik daar van kond onthouden aangeteikend. De Stad legt gelijk veel *Moorse Steden* digt aan de Waterkant, langs de *Rivier de Ganges*, en is versien met een groot en treffelijk Kasteel, met sware Bolwerken en Toorns, en langs heen vol heerlijke gebouwen, huizen, hoven en *Pagoden*. De Stad legt op een hoge grond, vermids de hoge watervloeden, so dat men met gemeen water van de strand op veel plaatsen 20, 30, ja somtijds 40. stene trappen na de Stad moet opgaan. Sy is aan de Land zijde met veel Reduiten en stene toorns versien, meer tot cieraad als sterkte. Daar loopt van 't ene eind tot 't ander in de lengte vande Stad een grote straat, ontrent een uur gaans lang, die wederzijds

Komst in de stad Pattena.

Gelegentheid der Stad Pattena !).

¹⁾ Assam, de landstreek N.O. van Bengalen.

²⁾ Zie p. 107, noot 1.

³⁾ Shayista Khan, oom van Aurangzib, Gouverneur van Bengalen.

⁴⁾ Hindoe koopman. Hobson-Jobson, p. 63. Zie voor de uitdrukking „two sorts of Vermin, the Fleas and Banyans”, Bowrey, p. 27.

vol alderhande nering-rijke winkels en konstige werk-basen versien is. Dese straat heeft een menigte dwars straten, waar van 't ene eind na de Land zijde, en 't andere aan de *Rivier de Ganges* eindigd. Aan 't opper eind van de Stad heeft men een groot *Merkt-veld* met een uitnemen Hof, daar den *Nabab* van *Pattena* syn woonplaats heeft, als ook een grote *Kettera*, zijnde overvloedig van alderhande volkeren en koopmanschappen.

Wy ons genoeg van de Stad *Pattena* hebbende, vertrokken na Wederom *Soepra*, en leiden weder aan aan 't Hof vande overleden *Nabab* aan 't Hof van de Nabab. *Sastachan*, om de heerlijkheid der Fonteynen en Tuinen. Van daar voort varende sagen verscheide plaatsen tot aan de vermaarde Tempel tot *Moneer*, daar men ons veel wonderheden van verhaalde.

Dit *Moneer* is een slegt en gering Dorp, ontrent een half mijl van de *Ganges* in 't Land gelegen tussen *Pattena* en *Soepra*. Werd bewoond van geringe luiden, die haar met de land-bouw behelpen. 't Is eertijds geweest een Woestijne en Wildernisse, waar *Hia Monera* een heilig Man en seer devote *Fakkier* dese plaats eens doorreisende, en de vrugtbaarheid van dit omleggende Land aansiende, heeft 't wilde gedierte; als Tijgers, Wolven, Bos-honden en alle schadelijke Beesten vervloekt en verjaagd, en op deze plaats en kleine Kappelle gebouwd, heeft vele wonder-daden gedaan. Dese *Hia Monera* gestorven, en veel geld na gelaten, heeft sijn knecht een treffelijke Tempel met een groten water-tank of vijver tot sijne Gedachtenisse laten maken, die heden nog al hier stond en te [104] sien is, en daar veel *Fakkiers* verkeren en veel gewaande wonder- 1670 daden werden gedaan.

Tempel tot Moneer. Dese *Tempel* is vierkant, rondom met bogen en pijlaren, boven met een ronde kap met blauwe en gele steentjes konstig gedekt, hebbende op elke hoek een klein Torentje, ook met een ronde kap en met blauwe steen gedekt, is omringt met een muur van ontrent 10. voet hoog, en elke zijde lang 140. treden. De ingang van vore heeft een treffelijke stene Poort, voor welke een groot yser stuk Kanon legt, van staven en banden te samen gesmeed, schietende kogels van 8. pond yser. Aan d'andere zijde van dese *Tempel* heeft men een grote Water-tank, daar men op vier plaatsen met 7. a 8. trappen in gaat, altermaal van treffelijke steen gewerkt, elke zijde 300. treden lang, en rontom met bomen beplant. Op d'ene zijde van dese Water-tank siet men veel Graf-steden, en op d'andere een kleinder *Tempel*, en daar dicht by staat een stene Oliphant

hebbende een Arend in zijn snuit, die de donder, bliksem en alle onweder na haar seggen kan doen stillen.

De meesten tijd is 't op 't Kerkhof als ook in de *Tempels* geduurig vol *Fakkiers* en *Pelgrims*, zijnde voor 't meestendeel luye landlopers, die d'arme inwoonders duisende vercieringen en leugen verkopen, en onder schijn van heiligheid 't geld uit de beurs jagen, en haar op duisenderlei wijze bedriegen. Godlose fabulen en leugens.

Sulks geschied niet alleen op dese Plaats, maar dese fielten gaan by grote troepen met stokken gewapend en vaandels versien door 't gantse land, sommige met een kleetje gedekt, andere gants moedernaakt, met asse bestrooid, maken haar toe dat men de duivel niet lelijker konde afmalen; en waar sy komen, in Steden of Dorpen moeten d'inwoonders haar de kost geven, en so sy 't niet goetwillig doen, so nemen sy het met geweld.

Van *Moneer* voort en nog enige geringe plaatsen door gaande zijn wy eindelijk tot *Soepra* aan gekomen, zijnde dit d' hoogste handel-plaats die de Compagnie aan de Rivier *de Ganges* heeft, wordende alhier de meeste salpeter en aphioen geteeld en verhandeld. De Logie van de Nederlanders is groot en aansienlijk, strekkende sig in de lengte digt aan de *Rivier de Ganges*, is langwerpig vierkant van gebouw, op ider hoek staat een Torentje, heeft treffelijke verblijf-plaatsen voor d'Opperhoofden, als ook Pakhuis-meester, Chirurgyn en Boekhouders; is verdeeld in drie voorname parken, als een cierlijke Tuin, 't middelperk daar 't woon en Pakhuis staat, en een salpeter-plaats, daar de selve gekookt, gesuivert en als dan gedroogd word. Nog isser over de weg een groot perk dat men de *Hout-plaats* noemt en de Paardestal is. Komst tot Soepra.

Alhier van de Opperhoofden minnelijk ontfangen en onthaald, wende terstond na d' aankomst alle middelen aan om de Heer *Jacob Sanderus* van zijn langduurig gebrek te genesen, 't welk my onder de zegen des Heren volkomen is gelukt.

[105] Ik kreeg ook onder hande de Heer *Jan van Oosterwyk*, hebbende 1670 een inlandse siekte *Maigola* genaamd, komende met pijn op de krop van de maag, en verseld met geduurig overgeven, daar ik een vreemd voorval mede had: want de middelen by my aan hem gebruikt daatlijk het gewenste uitwerkselen niet hebbende, nam de lijder zijn toevlugt tot een *Heidense Doctor* en *Doctoresse*, die haar beroemden dit gebrek te kunnen genesen, oordelende beter kennisse van dese siekte te hebben als d'Hollanders.

Geestige actie
van een Hei-
dense Doctor
en Doctoresse. Dees Doctor was een arglistige *Bramin* ¹⁾ ofte *Heidense Paap*, ende de Doctoresse een lelijke oud wijf. Sy spreiden een groot tapijt op de vloer, daar op sy de lijder geboden neder te leggen met een kussen onder 't hoofd. Ik voegde my aan 't hoofden-eind op een stoel, aanschouwende dit apen-spel van 't begin tot 't einde. De *Bramin* of Doctor sat aan de regter zijde des lijders en de Doctoresse aan de slinker, die de buik van de lijder ontblotede, en de navel rontom met sekere olie besmeerde. Ondertussen was den *Bramin* bezig met een mes onder 't geprevel van enige duistere woorden en andere bijgelovige doeningen een kuiltje in de vloer te prikken, houdende somtijds 't mes op de navel, en dan weder in de vloer prikkende so over en weder, een uur des daags, en vijf dagen agter een; maar als 't geprevel en geprikkel na verloop van vijf dagen sonder enige beterschap de lijder begon te verdrieten, siende dat al haar handel een vervloekte bygelovigheid was, heeft haar afgedankt en keerde weder tot onse hulpmiddelen, die hem door des Heeren zegen tot zijn vorige gesontheit hebben gebracht.

Gaan op de
Tyger-jagt. Onse besigheden afgedaan, namen daaglijks ons vermaak te Paard of met Vaartuigen de Rivier op na d'een of andere plaats. Gingen al te mets onse vermaak nemen met de Tijger Jagt, onthoudende sig veel in 't Bos en op de Rys-velden, daar sy niet alleen 't gewas maar ook de beesten en menschen verslinden en om den hals brengen gelijk in 't selve Jaar een diergelijke Tijger wierd geschoten, die hier ontrent veel quaad had gedaan, wordende my de huid en klauwen nog getoond.

Ik wierd dikwijls in 't Land gehaald dan by d'ene Gouverneur en dan by een ander, haar gebreken te genesen of haar eens te besigtigen, en keerden selden weder terug of was met een goet geschenk versien.

Ik wierd al-
hier by den
Moorsen Adel
treffelyk ge-
tracteert. Wy alhier een klein getal *Hollanders*, en van levens-middelen wel versien, en wierden over al waar wy quamen als Princen ontfangen en onthaald, sagen onder d'eigen inwoonders een grote armoed en ellende, en was in dese Gewesten sulken hongers-nood en dieren tijd als by menschen leve oyt had geweest, doordien de rijs haar voornaamste voetsel dit Jaar niet wel was geslaagt. De menschen stierven by menigte en lagen op de wegen, in de Rivier, ja zelfs op de straten en markt dood, en niemand wildese begraven of inde Rivier werpen, maar wierden vande Jakhalsen, Tijgers,

¹⁾ Brahmin, brahman: behorende tot de priester-kaste. Hobson-Jobson, p. 111b.

C. Roberts inv. J. Lutz sculp.
Geestighgeval van een Moorse Doctoor en Doctoresse

Wolven en honden opgegeten en verscheurd. Sommige sagen wy [106] leggen gestorven met stukken van stinkende vellen, ledere lappen 1670 en gras inde mond. Men kan denken of daar ellend en armoede was, daar de moeder haar eigen kind slagt en op eet om haar honger te versaden, welke vrouw ons in 't laast van December ge-
toond wierd. De menschen gingen quijnende en stervende langs straten en wegen, so dat wy qualijk ergens gaan konden of wierden vande selve by menigte omcingeld en vast gehouden, bidden-
de en schreyende om een aalmoes of een hand vol droge rijs, latende ook niet af voor dat wy haar hadden getroost, so dat 't gehuil en gekerm so groot was dat een stenen hart sig moest erbermen.

Een moeder
eet haar eigen
kind.

Dit maakte de slaven en slavinnen goet koop: want door de grote hongersnood gedrukt, verkogt de man syn vrouw, de vrouw de man, de ouders haar kinderen, de kinderen dikmaal haar ouders, de broeders en susters malkanderen voor een geringe prijs; want om een hand vol rijs of twee konden wy een slaaf ofte slavinne kopen, en voor een Rijksdaalder oft twee koft men een schone jongen of jonge dogter van 10, 12, 16. of 20. Jaren, gezond van lijf en leden; dog van de honger uitgeteerd, welke haar gantse leven uwe lijfeigen moeten zijn, en die gy weder kond verhandelen of versenden naar u welgevallen.

Slaven en
Slavinnen
overvloedig
goet koop.

Egter waren de sodanige gelukkig die in d' onse of d' Engelse haar handen vervielen, en van kost en klederen versorgd; zijnde alle levens middelen door 't overvloeyen van de *Ganges* dees tijd seer duur, voornamelijk de rijs haar voornaamste levens-middel, want deselve in plaats van brood gebruikt word. Men koft 6. *Ceren* ¹⁾, dat is omtrent negen Hollandse ponden voor een halve Rijksdaalder, *komende* in een vrugtbaar of gemeen Jaar 60, 70. en meer *Ceren* voor so een prijs kopen.

Slaven seer
gelukkig in
Christenen
handen ver-
vallen.

In 't laast vande Maand December wierden verscheide Heren by de *Mogol* ontboden, om een verhaal te doen van de saken ten tijde van haar regeringe voorgevallen, zijnde *Mirsa Mahomet* Gouverneur van *Mongeer*, by wien ik hadde gevangen geseten een vande selve.

Enige grote
Heeren by den
Koning ontbo-
den.

1671 Op den 1. Januarii hebben hier inde Logie tot *Soepra* een menigte vier-pijlen aangesteken, en tot na middernagt met vijf metale Stukjes veel eerschoten gedaan, en souden also 't oude Jaar met een Gastmaal en met vrolijkheid geëindigt hebben, so 't springen

¹⁾ 1 Bengaalsche Ceer = 1,4 pond. Valentijn V (1) p.179. Zie Hobson-Jobson p.807. en Van Dam (ed. Stapel) I (1), p. 93.

van een metale Stukje niet verscheide waren gequest geworden.

Jacob Sande-
rus vertrekt na
Batavia. Den 31. Januarii *Jacob Sanderus* ons gewesene Opper-hoofd van hier naar *Ouglie* vertrekkende, en van daar na *Batavia*, wierd in zijn plaats aangesteld als Opperhoofd *Johan van Oosterwijk* van *Delft*, en tot zijn tweede persoon *Cornelis Vis* van *Amsterdam*, gewesene Opper-hoofd op *Bellesoor* in *Orixa*.

De Prince
Goeglot rebel-
leert tegen de
Mogol. Ook vertrok den *Nabab Chan* van *Pattena*, en benevens hem 22. *Humuronts* ¹⁾ of Landvoogden met enige duisend Ruiters tegens den *Heidense Prins Raja Goeglot* ²⁾ om hem als een ongehoorsame te straffe, en zijn Kasteel *Boysipoer* ³⁾ te vermeesteren: desgelijks wierden ons brieven uit *Suratte* over *Agra* gesonden, behelsende de grote moedwil, brandschatting en verwoesting van de *Prince* [107] *Soeagi* die hy dagelijks in *Suratte* en d'omleggende Landen was be- 1671 drijvende ⁴⁾; ook eiste deselve een grote som geld van de *Hollandse Logie* aldaar, 't welk hem geweigerd wierd.

Met de *Jillip* of *Post-bode* van *Boysipoer* wierd ons 't ongeluk van *Mirsa Cassem, Duwan* ⁵⁾ van *Pattena* geschreven; namelijk dat deselve op zijn Reise na *Agra*, omtrent 't Kasteel *Boysipoer* van den voorgemelde *Raja Goeglats* volk was overvallen en geplunderd, wordende van al zijn byhebbende rijkdom, wijf en kinderen ontbloot, so dat hy als een arme Pelgrim zijn reise na *Agra* moest voltrekken.

In 't laaste van Februarii wierd hier even buiten *Soepra* een kleine Sterkte met verrassing ingenomen. Ses dagen daar na is den Nabab *Cannes ad Chan* Gouverneur van *Messi* ⁶⁾ met zijn Zoon en een menigte Moorsen Adel verseld tot *Soepra* aangekomen, hebbende een gevolg van 2000. Ruiters alle seer deftig uitgerust, onder 't geswai van haar Standaarden met een geduurig geluit en gespeel van Basuinen, Trompet en Ketel-trom, so datmen qualijk konde horen nog sien. Het meestendeel vande Ruiters waren gewapend met pijl en boog, schild en swaard, enige hadden pieken en sommige karabijs, haar medevoer en legertenten, vier ysere

De Heer Na-
bab Cannes ad
Chan komt
met een grote
Suite te Soe-
pra.

¹⁾ Verg. Omrah, Umrah, Ommerandes enz.: Hoogere ambtenaren aan het hof van den Grooten Mogol. Zie Hobson-Jobson, p. 637.

²⁾ Wellicht is bedoeld de onderbevelhebber van Sivaji, Rao Goozur. Zie Grant Duff, History of the Mahrattas, p. 108—111.

³⁾ Bhojpur, ± 40 mijl WZW van Chapra.

⁴⁾ *Suratte* werd in 1664, 1670, 1702 en 1706 door de Mahrattas geplunderd, de eerste twee keer onder aanvoering van Sivaji. Murray t.a.p. p. 168.

⁵⁾ Dewaun, Arab. Diwan, inner der belastingen. Hobson-Jobson, p. 309.

⁶⁾ Maisi, ± 40 mijl N. van Patna.

Stukjes, ses metale Bassen, kruut, loot en andere behoeften van Oorlog wierd op wagens en 't overige op Kamelen, Ossen en Paarden na gevoerd. Sy legerden sig effen buiten *Soepra* onder een gemakelijke *Manges-bos*, verblijvende alhier vier dagen. En haar met onse Oppers-hoofden besoeckende, wierden van den *Nabab* minnelijk ontfangen en wel onthaald, want hy was de *Nederlanders* een groot vrind, en ons ook seer voordelig inde salpeter-handel die veel in syn Landen geteeld wierd.

Haar oogmerk was mede op 't Kasteel *Boysipoer*, om den hoogmoed der wederspannige te dempen. Na vier dagen verblijf braken sy op, en reden in gelederen voor by onse Logie, sullende ontrent 't Dorp *Moneer* overgescheept worden, en haar aldaar met 't Leger van den *Nabab* van *Pattena*, *Ibrahim Chan*, die syn swager was, verenigen. Des anderdaags liet hy in onse Logie brengen 150000. silveren Rupi benevens enige kostelijke kleinoden, om of 't geviel dat de slag mislukten en hem 't ongeluk treften, dat de *Duwan* van *Pattena* was over gekomen, dese schat in versekering te hebben.

Onse nieuwe Oppers-hoofden *Johan van Oosterwijk* en *Cornelis Vis* vertrokken na *Pattena*, om muscus voor de Compagnie in te kopen, die na agt dagen weder keerden, hebbende ook mijn saken by den *Nabab* wegens mijn gevangenis vereffend door een goed geschenk, so dat ik weder op vrije voet wierd gesteld, en de vrijheid hadde weder na *Bengale* te vertrekken; dog liep de Maand van Maart ten einde eer ik in alles gereed en mijn vrijgeleide klaar was: so dat ik den derden April mijn afscheid van d'Oppers-hoofden en

Ik verkryg
vryheid om we-
der na *Bengale*
te vertrekken.

[108] goede bekende genomen van *Soepra* ben vertrokken, hebbende tot 1671 mijn geselschap en dienst agt Moren, drie dienaars, een tolk, een kok, seven slaven en drie slavinnen die ik hadde gekogt.

Ontrent *Pattena* ontmoeten ons de *Bassera*¹⁾ van den *Heer Ranst* met de Boekhouders *Cornelis van Outs Hoorn* en *Riskens*, die enig geld nevens verscheide koopmanschappen van *Soepra* bragten.

Tot *Pattena* komende, en mijn nieusgierigheid in 't besigtigen van dese vermaarde Stad voldaan, vertrokken wy van daar na *Bander Bana*, *Baär*, *Noada*, *Monareek*, *Makaja*, *Derriapoer* tot aan *Mongeer*, daar ik gevangen had geseten; dog ging om alle onheil

Komen
wederom tot
Pattena, en
passeren veel
plaatsen.

¹⁾ Bajrā. Zie Bowrey, t.a.p. p. 228: „A Budjaroo or Pleasure boat, wherein the English and Dutch Chiefe and Council goe in State Upon the water”, en „Basaras, which are a kind of large boat, fairly clean, the centre of which forms a little room”. Afbeelding in Bowrey, plaat XIII.

voor te komen niet inde Stad, Van daar zijn wy gekomen voorby *Herna Moxi, Manci, Haalpoer, Thetta, Killiaanpoer, Cattagolo, Gorgatti* tot aan *Jangira*. Vandaar voorby *Goura, Sapaha, Monipoer, Barragi, Bagelpoer, Salaarpoer, Lahipoer, Macaspoer, Oriob* tot aan *Patrigatti*. Van *Patrigatti* voorby *Laygola, Panthi, Goerassi Katjoea, 't Sjabatpoer, Jagernatpoer, 't Siena, Raampoer, Gingipirsaat* tot *Borregangel* ¹⁾. En van daar nog enige plaatsen voorby va-

rende, zijn wy weder in 't Rijk van *Bengale* in de Stad *Ragi Mohol* gekomen, alwaar mijn aan 't Opper-hoofd aangegeven, hebbe mijn vrygeleide dat alhier eindigde, weder laten vernieuwen.

Van *Ragi Mohol* namen wy onse weg, vermids de ongelegentheid der doorvaard op *Mierdaadpoer*, daar ik Paarden en *Doelys* ²⁾ of dienaars huurde, die my en mijn geselschap en reistuig te Land tot op *Cassamabasar* bragten; alwaar ik de E: Heer *Ranst* met zijn E: Huisvrouw en huisgesin vindende, hebben my alle verwellekomt van mijn wonderlijke Reise, vragende na veel saken de Bovenlanden aangaande, en hem in alles goede voldoening en genoegengegeven, heeft zijn Ed: my boven een goede vereering, gelijk ook d'andere Opper-hoofden en Kooplieden daaglijks aan syn Tafel onthaald. Hy hadde alhier op *Cassamabasar* enige tijd geweest eerik daar quam, so om de handel van de Zijde, als ook om orde te stellen op 't herbouwen van de Haspelery en Paarde-stal, die op den vierde Maart waren afgebrand; en zijn Ed: 't alles verrigt hebben-de vertrok weder na *Ouglie*.

Op den 23. April hielden wy inde Tuin een vrolijk Kinder-feest, wegens de geboorte van een jonge soon van d' Heer *Fensel*, tweede persoon op *Cassamabasar*; ontfangende des anderen daags tijding van 't afbranden van de Compagnies-Logie tot *Ragi Mohol*.

Op den eersten May vermaakten wy in de Logie op *Cassamabasar* ons met 't opregten van een hoge *Mey-boom*, welkers wortel den gantsen nagt met Franse, Spaanse en Persiaanse *Bachus-tranen*, onder het gespeel van alderhande musicale Instrumenten wierd bevoigt en nat gemaakt.

IV. HOOFTSTUK

[109]

KORTEN INHOUD

Grote moord tot *Moxedebat*. Veel Zijde-balen opgekogt. De Directeur komt weder op *Cassamabasar*, en werd een raar *Musculus-Beesje* vereerd.

¹⁾ Zie p. 107, noot 1.

²⁾ Dhooly, doolie, eigenlijk draagstoel; hier: draagstoelslaven. Hobson-Jobson p. 313

Moorse Kinderen-feest. De Fluit *Buinskerk* verongelukt tot grote schade van de Compagnie. Een Tijger verscheurd een Hollands Matroos. Commissaris *Volkerts* komt in *Bengalen*. Grote waters-nood en elende door het overvloejen der *Ganges*. Een jonge *Renocer* hier in de *Logie*. Een *Renocerhoorn* aan my vereerd. Mijn vertrek na *Ouglie*. en kryg nog enige slaven. Mijn vertrek na *Ceylon*. Tijding van de *Franse Oorlog*. Onse Persiaanse Reise veranderd in een t' huis-reis. En vertrekken den 20. Januarii 1672. na *Holland*. Groot ongeluk door eerschoten. Een Timmerman blijft haastig dood. De Heer *Barra* zijn vrouw sterfd. Komst aan de *Kaap* den 23. Maart. De Heer *Jacob Sanderus* trouwd aan de *Kaap*. Vertrek van de *Kaap* met 13. Schepen den 24. April. Komen by *St. Helena*, en vinden daar een Retoer-Schip. *Justitie* gedaan. Sien 't eiland *Ascension*. Verdrikt een Matroos. De Heer *Barra* sterft op ons Schip. *Kroos Zee*. Komen by twee *Kruissers*. 't Schip *Hellevoetsluis*. Tijdinge van den Oorlog. Ontmoeten twee Engelse Fregatten. Komen behouden op de *Eems* den 3. Augusti Anno 1672.

1671 Dit *Vreugden-feest* was nauw geëindigt of ons wierd vertoond de droevige moord gepleegd op *Moxedebat* door 15. struik-rovers, die een voorname Koopman met vrouw en kinderen, slaven en slavinnen elendig hadden vermoord, gelyk ook verscheide van haar Grote moord
voorgevallen
te Moxedebat geselschap hier even buiten *Cassamabasar* een Man hebben gedaan en de vrouw op 't vyer gebraden, dog wierden kort hier na enige van dese moordenaars gevangen, en aanstonds by de wegen aan de bomen opgehangen.

Op den 14. Junii komt de Boekhouder *Karpentier* van *Deka* over *Mierdaadpoer* te Land alhier op *Cassamabasar*, mede bringende enige duisend silveren *Rupi*, en des anderen daags kregen wy van *Ouglie* 14. Kisten ongemunt silver, die met de Boekhou-
[110] der *Pieter Willebordsz.* na *Ragi Mohol* wierden gevoerd, om aldaar
1671 in des *Mogols* Munt te laten munten. Van *Pattena* is ook gekomen de Boekhouder *Riskens* en *Cristiaan Lipman*, mede bringende 40. slaven en slavinnen, die sy des anderen daags na *Ouglie* voerden.

In 't laatst van *Julii* hebben onse Kooplieden op dit *Kantoor* gekogt en gepakt 1186 balen *Zijde*, die met de Boekhouder *Joseph Sanderus* en *Jan de Wolv'* van *Haarlem* na *Ouglie* wierden afgesonden, alwaar sy in de Fluit *Buinskerk* en andere Schepen wierden ingeladen, en kregen op deselve dag enige Kisten ongemunt silver van *Ouglie*, om in de zijdhandel te gebruiken. Ook is overleden 't Dogtertje van *Sr. Hermen Fensel*, 't welk met grote pragt alhier in 't agter-hof wierd begraven.

d'Heer *Directeur* weder op *Cassamabasar* gekomen, enige balen *Zijde* te besigtigen en in te kopen, wierd een seldsame *Muscus*

De Direc- *Beesje* vereerd, 't welke met kattoen opgevuld en gedroogd was, teur komt wederom op *Cas-samabasar*, en werd een *Muskus beesje* vereerd, zijnde 't selve so groot als een gemene Bok of Schaap, hebbende twee kleine git swarte hoorns ontrent een span lang op zijn hoofd, en den navel daar de muscus in was nog aan zijn buik ¹⁾.

Tot vermaak en tijdverdrijf van den *E: Heer* vergaderden in de *Logie* een groot getal *Moorse* en *Heidense* Kooplieden haar kinderen, zijnde ider op 't cierlijkst gekleed en uitgerust, en haar te samen

voor de groote Zaal in een ronde cirkel gesteld, begonden na enige Poëtische redenen die sy onder malkander hadden, gelijkerhand onder 't gespeel van verscheide *Moorse* speel en klinktuig seer aardig te dansen en springen, hebbende ider van haar een verlakt stokje ontrent een voet lang in de hand, dat sy danssende op 't geklank der speeltuigen seer aardig wisten op malkanderen te slaan.

Des ander daags de Post van *Ragi Mohol* komende, bragt de tijdinge dat uit des *E: Compagnies* Kantoor aldaar 3640. *Rupi* wierden vermist. Ook tijdinge van *Ouglie*, dat op den 8. Augustii de

De Fluit *Fluit Buinskerk* in 't uitloopen van de *Rivier van Bengalen* ontrent Buinskerk verongelukt tot groot nadeel van de Compagnie. 't Eiland de *Gale* was verongelukt ²⁾, met verlies van 't halve Scheeps-volk, 800. balen Zijde, enige duisend man ³⁾ Salpeter, Aphioen, Muscus en Katoene kleden, met welke ik mede boven mijn andere goederen verloor 57. slavinnen, die ik tot een geschenk na *Batavia* had gesonden.

Een Tyger *Enige Matrosen* van 't verongelukte Schip met de wrakken aan Land gekomen, saten by den ander op strand dicht by een Bos, en een grote *Tijger* uit 't selve komende, neemt een van dese *Matrosen* uit den hoop en sleept deselve in 't Bos en verscheurde die; d'overige dit siende begaven haar te water, verblijvende daar so lang tot sy van de inwoonders daar ontrent zijnde wierde ontset.

De *Heer Ranst* op *Chassamabasar* nog bezig zijnde, komt een Post van *Ouglie*, dat de Commissaris *Volkers* ⁴⁾ daar was aangekomen van *Batavia*; gaande de *Heer Ranst* aanstonds derwaarts.

¹⁾ Zie voor een afbeelding Bowrey, plaat XIII, fig. 4.

²⁾ Voor het „droevig sneuvelen van 't fluytschip Buyenskercke . . . met omtrent 37 mannen . . . waerby dan oocq d'E.Comp. comt te misschen aen diverse coopmanschappen incoops f 192146:13:13", zie Daghr. 1670—'71, p. 457. Voor *Gale* zie p. 104 noot 4.

³⁾ „1 man is 68 pond compagnies gewicht". Zie van Dam (ed. Stapel) I (2), p. 93 en Hobson-Jobson p. 563b.

⁴⁾ Willem Volger, commissaris voor Bengalen. Daghr. 1670—'71 p. 467 e.a. Hij was 3 November 1671 naar Bengalen vertrokken, doch keerde 13 Januari d.a.v. reeds „seer impotent van syne commissie onverwagt weder terug" te *Batavia*. Daghr. 1672 p. 11 e.a.

[111] Wy hadden op den 7, 8. en 9. September een grote water-vloed, 1671 door de grote afwatering en over vloeijing van de *Rivier de Ganges*, verbrekende veel Dyken en Dammen, en is 't meest lage Land onder gelopen, so dat men met Vaartuigen byna over al konde varren. Veel menschen en beesten vlugten na de Bergen en hoge Landen, dog zijn egter veel menschen en beesten verdronken die geen tijd hadden haar op de hoogten te verbergen, veel Toorns, Pagoden, huizen en hovens, nevens sware muuren, insonderheid die wat dicht aan de *Ganges* stonden, stroomden weg en vielen neder. Verwekkende weder een grote elende en hongers-nood in 't gantse Land hier ontrent.

Grote wa-
resnood en
elende door 't
overvloeijen
der *Ganges*.

't Opper-hoofd *Sr. Jakobus Verburg* enige tijd op *Ouglie* tot dienst van de Compagnie geweest, is hier weder op *Cassamabasar* aangekomen, wordende hem een jonge *Renocer* geschonken, die de Jagers in 't Bos hadden gevangen, zijnde d'oude dood geschoten. Dese die in onse *Logie* aan 't Opper-hoofd *Sr. Verburg* wierd gebracht was ontrent vijf voet hoog, van as-grauw koleur of uit den blauwen, en gerimpeld van huid, even eens als de huid der *Oliphanten*, hebbende geen hoornagtige schilden of wapens gelijk men de selve afbeeld, maar een ruwe en harde huid als vore verhaald, hebbende ook een dikke kop en plompen snuit of neus, daar 't beginsel van een kleine hoorn op stond, waardig te sien. Mijn wierd door een Moors Koopman dien ik eens bediend hadde, diergelijke *Renocer* Hoorn, dog veel groter als die op dit beest stond, vereerd.

Een jonge
Renocer in de
Logie.

Op *Cassamabasar*, en ook als verhaald is in de boven landen enige tijd geweest, versogt ik weder na *Ouglie* mogte vertrekken, dat my wierde toegestaan, en nemende mijn afscheid van d'Opper-hoofden en de goede vrienden, vertrok van *Cassamabasar* en lande op *Ouglie*, wordende daar ook in de *Logie* geplaatst, hopen- de met een van de Schepen daar in ladinge leggende, so na *Batavia Malacca, Ceilon, Suratten* als *Persien* een togt na *Persien* te doen: dog 't enige tijd aan lopende eer de selve gereed waren, zijn hier aangekomen de *Patelles* met salpeter en andere Koopmanschap- pen van boven uit *Pattena* en *Soeptra*, die ingeladen wierden in de Schepen *Duinvlid, de Spreeuw, Alphen* en *Sparendam*. Ook on- trent de selve tijd de Vaartuigen van *Cassamabasar*, medebren- gende 900. Zijd-balen, en wierden in 8. dagen nog 250. diergelijke verwagt; wordende my met de selve Vaartuigen benevens enige goederen toegesonden 11. slaven en slavinnen, die ik op verschei- de Schepen verdeelde en weg sond.

Mijn vertrek
van *Cassama-
basar* na *Ou-
glie*.

Ik krijg nog
enige slaven
van *Cassama-
basar*.

Myn vertrek
uit Bengalen
na Ceilon.

De Schepen na *Suratte* en *Persien*; als 't Jagt *Nuisenburg* ende Hoeker *de Baars* afgeladen en gereet, zijn wy na een vrindelijk afscheid van d'Opper-hoofden en andere vrienden den 20. November uit *Bengale* vertrokken, stellende onse koers langs de Kust van *Coromandel*, hebbende doorgaans lieffelijk weder en goede wind; dog onder de *Ceilonse* Kust enige tegenspoedige winden en mistig weder, hebbende daar door op den 4. December 's morgens voor dag onse Hoeker en 't Jagt *Nuisenburg* byna verseild op de Klip- [112] pen een weinig van 't Land af gelegen; dog d'Here heeft sulks die 1671 tijd en meer malen tot onser behoudenis verhoed.

Wy krygen
tydinge van de
France toerus-
tinge ten oor-
log.

Wy voort zeilende zijn voor *Punto Gale* gekomen, ontfangende door een Vaartuig bevel tot *Colombo* aan te lopen, en daar nader order van d'Heer Admiraal *Ryklof van Goens*¹⁾ te verwagten. Daar komende krijgen alle Schippers last hare Schepen t'ontladen, en deselve tot den Oorlog te bereiden, om tegens de Franse die met 12. Schepen onder 't bevel van Monsr. *de la Haye*²⁾ gebruikt te worden, die in *Suratte*, als ook op de *Mallabaarse Kust* dapper de baas speelden; sullende over dese Nederlandse Oorlogs-Vloot de Heer Commandeur *Roothaas*³⁾ 't Opper-bevel voeren.

Onse Persi-
aanse Reise
verandert in
een t' huisreise

Onse *Persiaanse* Reise te niet zijnde, vertrok ik weder met 't *Dolphijntje* van *Colombo* na *Punto Gale*, leggende de Fluiten *Sparendam* en *Swanenburg* en 't Jagt 't *Swaantje* in lading om van daar na 't *Vaderland* te vertrekken. En aan de Raad van *Punto Gale* versogt met dese Schepen na 't *Vaderland* te gaan, is my 't selve toegestaan, en ben van 't *Dolphijntje* op 't Fluit-schip *Sparendam* gegaan.

In 't laast van December de Commandeur *Roothaas* benevens

¹⁾ Rijcklof van Goens Sr., in 1672 Superintendant, admiraal en veldoverste van Ceylon, Malabar en Coromandel; van 1678 tot 1681 Gouverneur-Generaal. Zie van Rhede van der Kloot, p. 59 e.v., alwaar literatuur opgave.

²⁾ De Fransche cavalerieofficier Jacob Blanquet de La Haye, Admiraal van het „escadre de Perse” dat door Lodewijk XIV naar Azië gezonden was om den Oosterlingen „une grande opinion de sa puissance” te geven. Zie over de verrichtingen van deze vloot, en haar door van Goens toegebrachte nederlaag, De la Roncière V, p. 507 e.v., de Jonge, Zeewezen, II, p. 467 e.v.

³⁾ Zie over den onvolprezen Commandeur Adriaen Roothaas: Elias, Schetsen, VI; aAlbers, Rijcklof van Goens; Warnsinck, Een Nederl. eskader in de Middell. Zee; dezelfde, De Retourvloot van Pieter de Bitter, enz. Het Dagregister 1672, p. 21, vermeldt op 26 Januari: „alsoo oock mede ingesien is de goede diensten van d'E. commandeur, Adriaen Roothaas, en dat nu 5½ jaren over syn verbandt heeft en soo genereus syn persoon heeft aangebooden tot de oorlogs expeditie op de custen van India en Mallabaer, etc., soo is in Rade van India goetgevonden syn E. toe te vougen hondert en 't seventigh guldens ter maendt, sonder verbandt.”

enige Opper-hoofden aan boord komende, heeft 't Scheeps-volk gemonsterd: ook sag men des anderen daags hier voorby zeilen de Schepen de *rysende Son*, de *Meerman*, 't *Jagt Rammekens* en de *Fluit Hasenburg*, komende van *Batavia*, en ten Oorlog uitgerust, om haar met de Schepen van *Ceylon* te vereenigen.

1672 Op den eersten Januarii Anno 1672 wierd door 't losbranden van 't kanon en schieten der Musschetten en onder 't geluid van Trommels en Trompetten 't nieuwe Jaar aangevangen. Ook is alhier de jonge *Ryklof van Goens*¹⁾ Gouverneur van *Colombo* aangekomen, en onder 't los branden van 't Geschut van de Burgery en Soldaten heerlijk ingehaald, komende des anderen daags alhier een Moors Schip van *Masulipatnam* in de Bai van *Punto Gale* ten anker, hebbende door quaad weder sijn meeste rond-houd verlor-

ren. Alles tot onse *Nederlandse* Reise vaardig, sijn na enige eerscho-

teten op den 20. Januarii uit de Bai van *Punto Gale* met ons drie Schepen onder zeil gegaan; als 't Fluit-schip *Sparendam* voor de Kamer van *Amsterdam*, en *Swanenburg* voor de Kamer van *Zee-*

Op den 20. January 1672. vertrekken wy van *Ceylon* na *Holland*.

land, 't *Jagtje* het *vliegende Swaantje* soud niet verder als de *Kaap* met ons gaan, eerst en aan deselve na enige vyands Schepen sien, en dan weder na *Ceylon* zeilen²⁾.

Op den 17. Februarii liefelijk en aangenaam weder, waren wy aan

't *vliegende Swaantje* lustig en vrolijk onder 't schieten van 't Ge-

schut, en souden dese dag in alle vrolijkheid geëindigd hebben, so door 't vallen van een vonk in een kruit-vat digt by de Stukken staande 't halve dek niet was weg gesprongen, wordende daar door

Groot ongeluk door 't gas-teren en eerschoten schieten.

[113] agt man, als *Schipper*, *Stuurlieden*, *Boekhouder*, *Konstapel*, *Boots-*
1672 *man* en andere elendig gequest en verbrand, en drie personen van deselve gestorven; namelijk de *Boekhouder*, *Bootsman* en *Konsta-*
pel.

Op den 23. Februarii zeilende met een stijve koelte is ons grote Marse-Ree gebroken, die terstond wierd gewangd en gewoeld, daar onse Opper-timmerman *Jeroen Pietersz. van Amsterdam*, oud ontrent 68. Jaar, gezond en wel te pas aan staande te werken, krijgt

Onse Opper-timmerman blyft hastig dood.

¹⁾ Rijcklof van Goens Jr. was 13 October 1670 uit Texel naar Oost-Indië vertrokken en den 12den Mei 1671 te Tutecoryn aangekomen (Van Rhede van der Kloot, p. 259) Zie ook p. 102, noot 1.

²⁾ De *Sparendam* en de *Swanenburg* worden beide, als komende van *Ceylon*, genoemd in de lijst der retourvloot van 1672 onder den Raad van Justitie Aernoud van Overbeek. Zie Valentijn I, p. 244.

een hartvang en valt dood op d'overloop neder, hebbende nooit van enig ongemak geklaagd.

Op den 6. Maart wierd ik aan 't Schip *Swanenburg* onse Admiraal¹⁾ ontboden, om te besigtigen de Huisvrouw van den Heer *Jan de Barra*, en dat gedaan, sond my op 't Jagt 't *Vliegende Swaantje* de verbrande Menschen te besigtigen.

De Heer de Barra sijn Huisvrouw sterft.

Two dagen hier na is de Huisvrouw van den Admiraal gestorven, en wierd in 't sand in de ballast op 't *vliegende Swaantje* geplaatst, om haar aan Land te begraven. Onse Opper-stierman *Jan Sloper* van *Huisduinen* op de grote Steng na de *Tafel Berg* uit siende, valt door het breken van een zaal-hout van boven neder inde grote mars, zijnde grotelijks beseerd.

Wy komen den 23. Maart aan de Caap.

Op den 23. Maart zijn wy aan de *Kaap de Bona Esperance* aangekomen, hebbende geen ongemak van vyands Schepen vernomen, maar vonden in de Bay ten anker leggen 't Schip 't *Hof van Breda* en 't *Stigt Uitregt*. Op den selve dito is daar ook aanbeland uit 't Vaderland het Schip *Makasser*, en drie dagen daar na van *Batavia* de Schepen *Tidor*, *Ternaten*, de gekroonde *Vrede*; en vervolgens 't *Wapen van ter Goes*, *Sierikzee*, de *Voorsigtigheid*, *nieuw Rotterdam*, dat sijn grote mast had verloren. Ook de *Fluit Delfshaven*, *Oostenburg*, *Grotebroek*, *Goyland* en 't *Kasteel van Medenblik*, welke laaste, vermids tegenwind en quaad weder niet in de Bay konnende komen, moest met verlies van drie ankers sijn koers na 't Eiland *St. Helena* stellen, sullende ons daar verwagten.

Uit 't Vaderland zijn ook aan de *Kaap*, wy hier leggende, aangekomen de Schepen *Middelburg*, de *Gerechtigheid*, de *vrye Zee*, 't *Jagt de Pyl*, *Prins Wilhem de derde*, 't *Fluitje Ipestein* en de *jonge Prince van Hoorn*, en uit *Brasiel* een klein Scheepje geladen met *Toebak*; zijnde dees tijd een kostelijke Vloot aan de *Kaap*.

De Heer Jacobus Sanderus trouwde aan de Caap.

Op den 17. Maart trouwde de Heer *Jacobus Sanderus*, ons gewesen Opper-hoofd op *Soepra*, aan de dogter van den overleden Heer *Hakkius*²⁾, gewesen Opper-hoofd aan de *Kaap*. Ook wierd ik voor den *Gouverneur* en *Raad* ontboden, om onderrigting te doen wegens 't gequeste volk op den 17. Februarij op 't *vliegende Swaantje* door 't springen van kruit-vat voorgevallen.

Hier leggende wierd op de Schepen regt gedaan aan verscheide

¹⁾ D.w.z. de commandeur van de drie Ceylonsche schepen gedurende de reis naar de Kaap, Johan de Barra. (Zie p. 136).

²⁾ Pieter Hackius, commandeur van de Kaap, 1670—1671. Zie Valentijn V (2) p. 40.

moetwillige Matrosen. Sommige liepen van de Ree ¹⁾, en wierden voor de Mast gestraft, enige op 't Robben Eiland geset, en andere [114] die haar op de t' huis-vaarders hadden versteken, met de Schepen 1672 na Batavia terug gesonden.

Alles afgedaan, en op 't Kasteel 't schei-maal gehouden, zijn den 24. April met 13. Retour-schepen van de *Kaap de Bona Esperance* na het Vaderland vertrokken, hebbende de Heer *Arnoud van Overbeek*, gewesen Raad van Justitie op *Batavia* 't Opper-bevel over dese Vloot, voerende op 't Schip *Tidor* de Vlag. De Schepen waren genaamd *Tidor*, 't Wapen van *Zierikzee*, 't Wapen van *ter Goes* en *Swanenburg* voor de Kamer van Zeeland; 't Schip *Ternaten* als Vice-Admiraal, *Oostenburg*, *Sparendam*, *de Voorsigtigheid*, *Goyland* en *Grote Broek* voor de Kamer van Amsterdam; *Delfshaven* als Schout by Nagt voor de Kamer van *Delft*; 't Wapen van *Rotterdam* voor de Kamer van *Rotterdam*; *de gekroonde Vrede* voor de Kamer van *Hoorn*; en 't Kasteel van *Medenblik*, aan *St. Helena* wagtende, voor de Kamer van *Enkhuisen*.

Twe dagen van de *Kaap* geweest, ontmoeten ons 't Fluit-schip 't *Veld-muisje*, en sagen op den 12. May 't Eiland *St. Helena*. Die nagt by leggende, en des anderen daags dicht om de hoek van 't Land by 't Kasteel heen lopende, vonden aldaar 't Schip 't *Kasteel van Medenblik*, dat met ons onder zeil ging, zijnde doen met ons 14. Schepen. Den 16. dito aan boord van den Admiraal Krijgsraad gehouden, wierden enige moetwillige Matrosen so voor de

Vertrekken
op den 24.
April met 13
Retoursche-
pen na 't Va-
derland.

Komen by
St. Helena en
nemen 't Kas-
teel van *Me-
denblik* met
ons.

¹⁾ Johann Wilhelm Vogel, die a/b. van de Waalstroom met de retourvloot van November 1687 naar Holland terugkeerde, vermeldt het „van de ra loopen” van drie matrozen a/b. van zijn schip uitvoerig in zijn „Ost-Indianische Reise-Beschreibung” (Altenburg 1704) p. 606—607: „Es hat das so genannte von der Raahfallen folgende Bewandnüz: Dem *Delinquenten* wird ein starcker Gurth von Tauwerck, (starcken Strengen) umb sein Mittel des Leibs geleet, und an selbigen binden auff dem Rücken ein lang Seil, welches durch eine an der grossen Rhaa hangende höltzerne *Catrolle* durch gesteckt ist, fest gemacht; Wenn nun der *delinquent* solcher Gestalt verwahret, so wird er aus dem Schiff über Boort gestossen, und müssen die an das lange Seil gestellte herzu *commandirte* Matrosen, geschwinde fortlaufen, und mehrgedachten *Delinquenten* in die Höhe ausserhalb des Schiffes bisz an das äüerste Ende der Rhaa oder grossen Seegel-Baums ziehen, so dann auff bekommenes zeichen das Seil, welches im Schiffe mit dem einen Ende fest gemacht ist, fahren oder lauffen lassen, da denn der *Delinquent* in einem Augenblick herunter und tieff in die See schiest; Er wird aber alsbald mit angeregten langen und an dem Gurt befestigten Seil wieder in die Höhe gezogen, und solcher Gestalt damit, wie auch mit dem wieder losz lassen, und lauffen des Seils *continuiert* bis er drey mahl herunter gefallen und die ihm *dictirte* Straffe ausgestanden, als denn ziehet man ihn wieder in das Schiff, macht ihm das Seil und Gurt los, und läst ihn wieder in Verhaft bringen, bisz er an Land geliefert werden kan.”

Mast als anders gestraft, onder andere een van de Ree lopende en voor de Mast geslagen, kreeg door vonnis van de Raad van Justitie ge- Justitie voor de Mast door de Provoost een snede in zijn wang, daan. hebbende een Matroos ook gesneden, en wierd ses maanden gagie van hem verbeurd gemaakt.

't Eiland As- Vier dagen hier na sagen 't Eiland *Ascension*, en daags daar aan cension. de *Heer Joan de Barra*, onse *Ceilonse Admiraal* siekelijk aan ons boord, benevens zijn dogtertje en reistuig. In welkers overvoeren En verdrenkt een van onse Matrosen, *Jan Soldaat* van *Amsterdam* uit de Sloep een Matroos. in Zee vallende, is verdronken.

Onderwijlen de *Linie Equinoctiaal* door zeilende, is op den 6. Junii gestorven de *Heer Johan de Barra*, oud 44. Jaar, hebbende De Heer Jan de Barre sterft op ons schip. 20. Jaren in *India* in voornamen bedieningen geweest; so in *Persien Ceilon*, *Macasser* als andere plaatsen, na latende een dogtertje van 10. a 12 Jaar, dat wy in *Holland* bragten.

Op den 23. Junii waren wy onder de *Tropicus Cancrī*, hebbende de Son regt boven ons hoofd, vermids de selve op zijn Noorder declinatie was van 23. graden en 32. minuten, en begonden enig Komen in de Kroos-zee. *Steen-kroos* te sien, dat tot de 40. graden duurde. Sagen doen een vreemd Zeil, dog hebben 't selve niet gepreid.

Met 't vermeerderen vande koude en 't veranderen van de lugt, zijn veel van ons Scheeps-volk in de Koy gevallen, so aan de scheurbuik als watersugt, stervende somtijds een van de selve; ge- [115] lijk onse *Bottelier*, *Botteliers-maat*, *Quartier-meester* en meer andere. 1672

Komen by twee kruissers. Op den 22. Julii op de hoogte van 52. graden, sagen wy een klein Fluitje en een Galiot op ons kruissende, die daags te vore by 't Jagt de *Dolphyn* hadden geweest, zijnde een Maand na ons van *Ceilon*

Alsmede bij 't Schip Hellevoetsluis, en krygen tyding van de oorlog. vertrokken. Ook ontmoeten ons 't Schip *Hellevoetsluis*, hebbende drie weken uit 't Vaderland geweest, dat zijn Reise na *Batavia* vervorderde. Alhier verstonden wy den bloedigen Oorlog tussen d'*Engelse*, *Frunse* en *Hollanders*, dat ons onse koers dede veranderen, lopende om alle onheilen voor te komen met onse Vloot op 61. graden 30. minuiten; staken doen over, en lopende de *Noordse*

Ontmoeten 2 Engelse Fre-gatten. *Kust* in 't gesigt, zeilden van daar na 't *Doggers Sand*, daar ons twee klooke *Engelse Oorlogs Fregatten* ¹⁾ ontmoetende, terstond een van onse klokkeste Schepen *Oostenburg* aan boord leide, dog moest in 't korte met verlies van enig volk weder afhouden; blijvende egter by ons even buitenschoots, en werden 't nagt en dag met

¹⁾ De Cambridge en de Bristol. Zie Colenbrander, Zeeoorlogen II p. XIV en 152.

ons heen, schietende verscheide schoten, en by nacht geduurig blikvierende, uit welke seinen wy meer vyands Schepen daar ontrent vermoededen: doen ondertussen ons best om in 't *Vlie* te komen, maar konden 't selve, vermids de schrale wind niet beseilen, so dat wy genootsaakt wierden d'*Eems* in te lopen, die wy op den derden Augusti met onse gantse Vloot tot ons groot geluk binnen zeilden: want so ons de wind hadde gediend was ons oogmerk 't *Vlie* of *Texel* in te lopen: en by aldien sulks was geschied, soudén den Vyand die *Texel* en 't *Vlie* beset hield in den arm gelopen hebben, dat God verhoed heeft; waar voor wy hem eeuwige dankbaarheid schuldig zijn.

Wy komen
op den 3 Au-
gusti met onse
gantse Vloot
behouden op
d'Eems.

VYFTIENDE REISE

[116]

gedaan 1676. met 't Schip *Makasser* naar Oost-Indien, voor de Kamer van Amsterdam.

I. HOOFDSTUK

KORTEN INHOUD

Gaan den 13. Januarii in Zee. Sien 't Eiland *Madera*, als ook den 13. Februarii d'Eilanden *Bonavista* en *St. Jago*. Veel van ons volk werden met ligthoofdigheid gequeld. Een Soldaat steekt hem selve 't hert af. Dieverie op 't Schip ontdekt. Komste aan de *Kaap*, en vertrek van daar. Komste op den 23. Julii op *Batavia*, alwaar de Schutterye optrekt. Verscheide Schepen vertrekken na bysondere Gewesten. Wy vertrekken na *Cochin* op de *Mallabaarse Kust*. Komen op *Colombo*. Komst op *Cochin*, daar ik aan Land gelegd wierd, en de Papegay geschoten. Ik vertrek van daar na *Persien*, en sien de Kaap *Roselgate*, en komen voor *Mosschette*. Daar wy gastereren, en een Moors Scheepjen in de brand geraakt.

In 't laast van 't Jaar 1675. begaf ik my weder in dienst van de [117] *Oost-Indise Compagnie*, om met 't Schip *Makasser* voor de Kamer 1675 van *Amsterdam* als Opper-Chirurgyn naar *Indien* te vertrekken, zijnde dit een nieuw en sterk Schip, versien met 38. stukken Kanon en 299. Koppen, daar onder wierden geteld ses vrouwen en ses kinderen, zijnde het jongste oud twee maanden.

Mijn Onder-Chirurgyns waren *Johannis Wysendorp* van *Dantsik* en *Jan Danielsz. Somer* van de *Cleyne Lay*, een klein Steedje, gelegen by *Cassel* in 't Land van *Hessen*.

Een wijl in *Texel* gelegen, zijn met een goede Ooste wind op den Lopen in Zee den 13. Januarii Anno 1676. in Zee gelopen, nevens verscheide andere 1676. Schepen; als *Asia*, *Makasser*, 't *Stigt Uitregt*, een *Fluit* en een *Hoeker* voor de Kamer van *Amsterdam*, en 't Schip den *Briel* voor de Kamer van *Hoorn* ¹⁾. Op den 15. dito tot in de *Hoofden* gekomen,

¹⁾ Datum en schepen cf. Uitloopboekje.

moesten door tegenwind in *Duins* ten anker lopen. Vindende aldaar de Schepen *Tidor*, *Cortiene*¹⁾, 't Jagt *Muiderberg*, de Fluit *de Graaf* en een *Hoeker* geschikt naar *Oost-Indien*; als ook een grote Vloot Koopvaardy-schepen en enige bygeleiders, hebbende de wil om de West, zijnde maar in de 80. Zeilen.

Des anderen daags den 16. dito de wind Oost lopende, maken wederom te zeil, en stellen met de gehele Vloot onse koers door de *Hoofden* 't *Canaal* op, en 't selve voorspoedig doorgezeild, zijn de meeste Schepen geschikt na *Portugaal*, *Spangien*, *Italien* en *Smirna*, benevens de Bygeleiders van ons gegaan, zijnde doen nog met ons tien *Oost-Indien* en 6. so *Guinees* als *West-Indien-Vaarders* by den andere, dog in 't korte van malkander verstroid.

Op den derden Februarii sien wy 't Eiland *Madera*, een van de *Canarise Eilanden*, en daags daar aan *Porto Sancto*, en vervolgens *Groot Canarien*. Sien 't Eiland Madera.

't Schip *Asia* als Admiraal²⁾ den 9. dito de Witte Vlag latende wayen, doet de Scheeps-raad vergaderen, daar in gesloten wierd dat ider van onse Schepen sijn beste mogte doen, sijn aangevangen Reise op 't spoedigste na *Batavia* te volbrengen; dog dat 't Schip *Makasser* ende 't *Stigt Uitregt*, vermids sy enige sieke hadden aan een van de *Soute Eilanden* soude aanlopen en haar Scheeps-volk verversen.

Wy *Makasser* ende 't *Stigt Uitregt* staken van d'andere Schepen af, om 't Eiland *St. Jago* aan te doen, en sien op den 13, February 't Eiland *Bona Vista*, en vervolgens *St. Jago*³⁾; en ontrent 't selve Eiland komende, konden, vermids stilte en tegenwind daar niet aankomen; dies stelden onse koers na de *Linie*, en onse makker 't *Stigt Uitregt* geraakte van ons. Wy ontrent de *Linie* komende kregen dagelijks meerder sieken, en meestendeel [118] met een onlijdelijke hoofd-pijn, brandende-koortsen verseld met 1676 rasernie, stervende veel van 't Scheeps-volk, als ook een van mijn Onder-meesters *Jan Danielsz. Somer*, die vermids kranksinnigheid op den 26. Februarii woensdag 's nagts de Konstapels poort uitspringende verdronken is, gelijk ook ontrent de selve tijd diergelijk ongeluk gebeurde op 't Schip 't *Stigt Uitregt*, aan d'Huisvrouw van de Sieken-trooster, na latende twe kleine kinderen. Sien d' Eilanden van bona Vista en St. Jago.
Verscheide van ons scheeps-volk werden met lighoofdigheid gequeld.

Op den 4. Maart doorzeilden wy de *Linie Equinoctiaal*, en op

1) Daghregister schrijft Cortgene.

2) De vloot stond onder bevel van den Koopman Joannes Leeuwenson. Zie p. 173.

3) Van de Kaapverdische eilanden.

den 5. als ik volgens gewoonte de sieken besogt, gaande voorby 't Kabelluik, daar 9. sieken op de laninge ¹⁾ of sweet-bank lagen, heeft *Pieter Govertsz. van Antwerpen* varende voor Soldaat, hem selve met een mes in de borst gestoken, daar hy aanstonds van is gestorven; gaande 't mes by 't sleutel-been in tot in 't hert, en 't selve in tegenwoordigheid van de Schipper en andere Officieren uit de wonde gehaald, is het Lijk buiten boord geset.

Een soldaat
steekt hem sel-
ve 't hart af.

Den 12. Maart is ook gestorven onse Kok, *Arend Joppe*, hebbende Anno 1639, sijn eerste Reise naar *India* nevens mijn gedaan. Zijnde op 4 graden bezuiden de *Linie*, en de Son boven 't hoofd.

En op den 18. Maart is gestorven *Monsr. Frederik Wilhemsz. van Witmont* ²⁾, Vry-man en Wijnkoper, zijnde deselve Huisvrouw 14. dagen te vore overleden.

Dievery op 't
Schip ontdekt.

In 't beginsel van April wierd in 't Schip enige dieverie ontdekt, en een gantse Kist met goet vermist van *Claas Mayer* schrijnwerker, op den 3. Maart overleden. Met dese en meer andere dieverie wierd beschuldigt *Karel Urin* Korporaal van de Soldaten, mitsgaders *Pieter Wigtman* en *Klaas Glanbeek*, alle *Sweden*; desselfs Kisten in gesien, wierd in die van de Korporaal en in de Kisten van d'andere twe meer dan hondert Klingen, 14. Pistolen, 14. Houwers, 3, degens, 2. Roers, 1. Kardoes fijn kruut, benevens veel ander goet gevonden. *Klaas Glanbeek* en *Pieter Wigtman* wierden voor de mast gestraft, en de Korporaal, vermits sijn siekte in hegtenis gehouden, en aan de *Kaap* in handen van de Fiscaal overgeleverd.

Komst aan de
Kaap de Bone
Esperance.

Op den 4. April hebbende de hoogte van de *Kaap de Bona Esperance*, en 24. etmaal Oost aan, met een styve koelte de lengte op zeilende, zijn op den 30. April in de *Tafel Bay* ten anker gekomen, zijnde daags voor onse aankomst 4. van ons geselschap, met ons uit *Holland* gezeild, van de *Kaap* na *Batavia* vertrokken, hebbende daar 10. dagen gelegen; als *Asia*, *Tidor*, *Cortiene* en een *Hoeker*, en weinig dage te voren 13. Retoer-schepen na 't Vaderland. Over welke de gewesene Directeur Generaal *Nicolaus Verburg* ³⁾ 't Op-per-bevel voerde, zijnde d'Heer *Ysbrand Goskens* ⁴⁾ gewesene Gouverneur aan de *Kaap* Vice-Admiraal.

Vonden daar ook leggen de drie laatste Retoer-Schepen, den 24.

¹⁾ De onderlaag van een bed of bedstede (Groot Nederlandsch Woordenboek).

²⁾ Wittmund, in Oost-Friesland.

³⁾ 1667—1675 Directeur-Generaal van Nederlandsch Indië. Valentijn V (1), p. 368.

⁴⁾ 1672—1676 Gouverneur van Kaap de Goede Hoop. Valentijn V (2) p. 40.

Januarii van *Batavia* geseild; namelijk *Ceilon*, de *Voorsigtigheid* en den *Alexander*, benevens de Fluit *Sparendam*, van *Batavia* met [119] Rijs en verdere behoeften voor de *Kaap* gekomen, als mede 't Jagt 't *Voorhout* en twee *Hoekers*.

1676 Op den 3 May zijn aan de *Kaap* de Fluit *de Graaf*, en daags daar aan 't *Stigt Uitregt* aangeland, die tijding bragten, dat de Fluit *S. Pieter* met kalk en steen voor de *Kaap* geladen, aan de *Soute Eilanden* was verzeild, en na twee dagen 't Schip den *Briel* en 't Jagt *Muiderberg*.

Op den 14. May trouwde d'Onder-koopman *Hermanus Doeseburg* op 't Schip *Makasser*, aan Juffer *Elizabet Koning*, Dogter van *Johannes Koning* Sieke-trooster op 't Schip den *Briel*, en wierd de Bruiloft drie dagen op 't Schip *Makasser* gehouden.

Op den 22. der selve Maand zijn wy met ons negen Schepen van de *Kaap* onder zeil gegaan; als *Makasser*, 't *Stigt Uitregt*, den *Briel*, de Fluit *de Graaf* en 't Jagt *Muiderberg* na *Batavia*; *Ceilon*, de *Voorsigtigheid* en de *Alexander* na 't *Vaderland*; en 't Jagt 't *Voorhout* na het Eiland *Madagascar*. Ons vertrek van de Caap.

Op de hoogte van 39. graden en 40. minuiten Zuiderbrete gekomen, stelden onse koers, volgens gebruik op d'Eilanden *St. Paulo* en *Amsterdam*, siende 't selve den 18. Julii.

Op den 15. Julii 't Eiland *Java* in 't gesigt gekregen, zeilden spoedig voorby de *Prince Eilanden* de *Straat Sunda* in. *Bantem* voor by geraakt, komen door Gods genade gelukkig en behouden op den 23. Julii op de Rede van *Batavia* ten anker), hebbende tussen 't *Vaderland* en *Batavia* 34. personen en een vrouw verloren. Komen op den 23. July op Batavia. Onse mede-makers met ons van de *Kaap* gegaan, zijn ook alle behouden voor *Batavia* aangekomen, en drie dagen voor ons de Fluit *Oosterblokker*, hebbende 14 maanden uit 't *Vaderland* tot aan *Batavia* onder wege geweest, en maar 5. doden gehad. 't Schip *Asia*, een van onse mede-makkers had 't in 5 maanden en 10. dagen uit *Holland* tot op *Batavia* gezeild, en in de 30. doden, daar onder een Oppen en twee Onder-Chirurgyns.

De Soldaten van ons Schip aan Land gebracht, en sommige van de Matrosen op andere Schepen over geset, is den Majoor *Poolman* ¹⁾ met drie Schepen met Krijgs-volk en Oorlogs-behoeften versien, na *Japare* en verdere Plaatsen op d' Oost-kust van *Java* vertrok-

¹⁾ Christiaan Poleman, „een Heer die bijna overal geweest is, daar wat te doen viel, en zig daar wonderlijk kloekmoedig gedragen heeft". Valentijn IV (2), Tsjina, p. 10.

ken ¹⁾, de moetwillige *Javanen* en *Makassaren* te temmen, en 't selve in 't korte gedaan, is met d' overwinninge voor *Batavia* wedergekomen ²⁾.

De Schutterij
trekt op tot
Batavia. Op den 14 Augusti moesten alle Bevelhebberen, so van 't Land als van de Schepen haar met 't volle geweer in 't Kasteel van *Batavia* vertonen, en in order op trekken, in tegenwoordigheid van de Heer *Gouverneur Generaal* en *Raden* van *Indien*. En op den 18. dito alle vry-lieden, *Javanen*, *Maleyers*, *Amboinese* en andere inwoonderen op de selve wijze in 't volle geweer voor syn *Edelheid* en *Raden* verschijnen, zijnde ider van de selve bysonder gekleed en uitgerust, makende die Volkeren veel vreemde sprongen en aardige loopjes ³⁾.

Verscheide
Schepen ver-
trekken na ver-
scheide gewes-
ten. Dese Wapen-schouwing gedaan, zijn enige Schepen van *Batavia* [120] vertrokken na verscheide Gewesten; als 6. na *Bengalen*, de Fluit *Oosterblokker* benevens enige andere na *Siam*, en op den 4. Sep- 1676
tember de Schepen *Asia*, *Silverstein*, *Koeverden* en *Cortiene* na *Suratte* en *Persien*, zijnde op 't Schip *Asia* als Admiraal de Heer *Abma*, *Directeur* van *Suratte* ⁴⁾. Twe dagen na 't vertrek van dese laatste, verbranden door ongeluk enige Javaanse Vaartuigen, in 't Dok digt onder de Stads muuren ⁵⁾.

Op den 12. September zijn op 't plein van 't Kasteel 15. a 16. Personen geregt, wordende enige gehangen, andere geworgd, gegeesseld en gebrandmerkt, sommige d' ooren af gesneden, en andere 't gloeyende zwaard over de rugge gehaald. Een Hollandse vrouw stond aan de Kaak en is daar na in 't Spin-huis geset, geschiedende hier dikwils dusdanige vertoningen.

Wy vertrek-
ken na Cochīn
op de Malla-
baarse kust. Op den 27. September zeilden van *Batavia* na *Ceilon* en de *Mal-
labaarse kust* de Schepen *Makasser*, *Zuid Pols-broek*, *Poeleron*, en de *Hoeker* de *Swemmer*, voerende 't Schip *Makasser* de Vlag van de grote steng, also wy de tweede Persoon van *Cochin* ⁶⁾ op hadden, genaamd *Gulmerd Vosburg* ⁷⁾, als ook de *E: Roelandus Meerland* ⁸⁾

¹⁾ Christiaan Poleman vertrok 7 Augustus van Batavia.

²⁾ 29 September. Zie over zijn krijgsverrichtingen Veth, II, p. 22 e.v. en het rapport van Poleman in Daghrregister '76 p. 236 e.v.

³⁾ Zie over deze wapenschouwingen uitvoerig Daghrregister p. 193 en 198.

⁴⁾ De Raad van Indië Sybrandt Abbema, 24 Juni benoemd tot Directeur van *Suratte*, als opvolger van Willem Volger. (Daghr. '76 p. 57 en 137). Zie voor zijn deftig uitgeleide Daghr., p. 214.

⁵⁾ Cf. Daghr. p. 217.

⁶⁾ Cochīn was de standplaats van den commandeur van Malabar.

⁷⁾ Opperkoopman Gelmer Vosburgh, 17 Aug. '76 benoemd tot secunde persoon van Malabar, onder commandeur Jacob Lobs.

⁸⁾ Rudolphus van Meerlant, 12 Sept. '76 beroepen naar Cochīn. Daghr. p. 219. Hij bleef tot 1692 op de kust van Malabar. Zie Valentijn V (2) p. 48.

van *Ysselstein*, Predikant, desgelijks den Fiscaal *Abraham Boudyns* en enige andere.

In de *Straat Sunda* ontrent de *Prince Eilanden* ontmoeten ons veel tegenspoed door stilte en tegenwinden; en ontrent de *Linie* geraakten wy, vermids 't veranderlijk en mistig weder van den anderen verstroyd. Dog wy onse Reise vervorderende, zijn op den 17 November op *Ceylon* voor de Stad *Colombo* ten anker gekomen, Komen op Colombo. vindende aldaar 't Schip *Poeleron*, een van onse makkers, en 't *Wapen van ter Goes*.

d'Heer *Jacob Lobs* ¹⁾, Bevelhebber van *Cochin* met zijn Huisgesin op 't Schip *Poeleron* gegaan, en de Vlag als Admiraal van de grote steng opgeset, (welke Heer *Lobs* met 't Schip de *Betuw* uit *Holland* aan het *Hoofd de Goede Hoop* aangekomen, en van daar met 't Fluit-schip het *Huis te Bergen* gezeild, is na veel omswerfen, so in 't Rijk van *Pegu* ²⁾ als andere Plaatsen op *Ceylon* aanbe- land, wordende hem 't bevel van *Cochin* opgedragen), zijn wy op den 27. November van *Colombo* te zeil gegaan, stellende onse koers na *Tutocryn*, vermaard door haar Parel-bank, en langs de *Mala- baarse Kust* voor by *Tengepattan* en *Coylang* zeilende, wy op den 6. December op de Rede van *Cochin* aangekomen, en is de Heer Commandeur *Lobs* met zijn Huisgesin, de Heer *Vosburg*, de *Predi- kant Meerland* en 't meestendeel van haar volk aan Land gegaan, Komst op Co- chin, daar ik aan land geleg- worde. wordende heerlijk ontvangen. Ik kreeg mede bevel in de Stad *Cochin* te leggen; en enige tijd daar gelegen, verstond dat de Chirur- gyn die in *Persien* lag, wenste te vertrekken en verlost te wesen, weshalven ik versogt derwaarts te mogen gaan, 't welk my wierd toegestaan: dog daar verliep nog enige tijd eer de Schepen gereed konden zijn dese Reise te doen. 't Schip *Makasser* weder na *Ceylon* en 't Schip *Poeleron* na *Canara*. ³⁾

[121] Op den 28. December is binnen de Stad *Cochin* met een grote 1677 gevolg van *Nairos* ⁴⁾ en *Edellieden*, en onder 't gespeel van alderhan- de Musicale speeltuigen den *Prince van Cochin* gekomen, worden- de voor hem veelderhande fruit en vruchten binnen de Stad ge- bragt.

Op den 1. Januarii 1677, 's morgens vond men by 't oude *Hos- pitaal* in de Sloot een *Indiaanse* vrouw met haar klein kintje in den Een Indiaanse vrouw en kind verdronken.

¹⁾ 1676—'78 commandeur van Malabar. Zie Valentijn V (2), p. 41.

²⁾ Het zuidelijkste deel van Burma.

³⁾ Landstreek op de kust van Malabar, beZ. Goa en beN. Cannanore.

⁴⁾ Edelen. Hobson-Jobson, p. 615 i.v. Nair.

arm, beide in 't water vermoord, dood leggen; wetende niemant hoe sulks was by gekomen.

De Papegay
word geschoten.
Op den 7. dito wierd voor de Commandeurs huis de Papegay geschoten, staande op een hoge steng met yser beslagen; en enige honderd schoten so van mannen als Hollandse vrouwen op de selve gedaan, heeft de Capitein *Burger* de *Rose-krans* en *Prys* verdiend.

't Jagt de *Pyl* met enige *Oliphanten* van *Ceilon* gekomen, om de selve in *Suratte* te brengen, is de Fluit *Buuren*, 't Jagt *Malabar* en de Hoeker de *Vlieger* tot de *Persiaanse* Reise vervaardigd om met

Ik vertrek van
daar na Persien.
't Jagt de *Pijl* in geselschap te zeilen; en zijn gelijkelijk den 31. Januarii vertrokken, zijnde ik doenmaals op de Hoeker de *Vlieger* voor passagier. De Chirurgyn op de Hoeker was genaamd *Guiljam Aars* Provençaal.

Wy stelden onse koers van *Cochin* langs de kust van *Malabar* en *Canara*, en ontrent *Goä* over na de *Persiaanse Kust* overstekende, hadden op den 16. Maart de hoogte van 21. graden 50. minuten,

En sien de
Caap Roselgate.
en sagen de *Kaap Roselgate*¹⁾, zijnde dit d'uihoek van *Arabien*. Hadden tussen *Goä* en dese *Kaap* liefelijk en aangenaam weder

en wind. Dees tijd wierd op onse *Hoeker* in de tagtig *Dorados*²⁾ gevangen, meest door de voornoemde Onder-Chirurgyn. Wy onse Reise vervolgende, zijn op den 23. dito in de Bay van *Mosschette*³⁾, een stad in *Arabia* ten anker gekomen; en aan Land gegaan met enige vrienden, hebben ons van sommige noodzakelijkheden versorgd.

En komen
voor Mosschet-
ten.

Dees tijd lagen verscheide *Moorse Schepen*, *Arabise Kapers* en twee *Engelse* Scheepjes in de Bay onder de wal ten anker. Wy voornamelijk door gebrek van vers water hier geänkerd, is onse Chaloe gesonden na de water-plaats; dog de selve in de brandinge komende, wierd om geworpen, niet sonder gevaar van de Stuurmans leven.

Alles wat hier aanmerkenswaardig was besigtigd, hebben wy aan onse *Hoeker*, als ook aan een *Engels Scheepje* malkander vergast, en verscheide gesondheden gedronken en enige eerschoten gedaan: vliegende een prop door 't schieten uit d'Engelsman inde voor-mars van een *Moors Scheepje*, leggende hem dicht op zijde in de laag, en is 't voormars-zeil, stenge, mars en fokke-mast geheel verbrand, hebbende de Engelsman veel moeite met de Arabiers.

¹⁾ Ras el Hadd.

²⁾ Sp. - Port, dourado, dorado = verguld. De wetenschappelijke naam is *Coryphaena hippurus*; een fraai gekleurde, eetbare soort dolfijn.

³⁾ Maskat, aan de Arabische kust van de Golf van Oman.

[122]

II. HOOFSTUK¹⁾

KORTEN INHOUD

't Sloeps-volk word in 't Gevangenhuis geset. Werden 's anderdaags weder vry gelaten. Komen voor *Gamron* in *Persien*. De Boekhouder en Stuurman krygen verschil. Een nieuwe Post-loper aangenomen. Een Jaarfeest by de *Benjanen Boom*. Gaan van *Gamron* na *Bassora*. Komst tot *Bassora*. Staat en gelegenheit der Stad *Bassora*. Verklaringe en af teikeninge der selve. Gaan van daar na *Persien*. Komen op 't Eiland *Gareek*. En beschrijvinge des selfs. Komen weder op *Gamron*, Vertrekken van daar na *Cochin*. De Schipper word van de Hoeker geset. Sien een groot *Zee-monster*. Komst op *Cochin*, alwaar ik weder aan Land gaan. d'Heer *Lobs* versoekt my enige af teikeninge van de *Fortificatie* en *Riviere* der *Mallabaarse Kust* te doen.

1677 Wy na 't ongeluk in 't laaste van 't vorige Hooftdeel verhaald, ligten 's avonds 't anker en zijn onder zeil gegaan, strijdig tegens de wetten en gebruiken van de *Arabiers*, die niet toelaten, dat enig Vaartuig klein of groot na de Sonnen ondergank sal mogen zeil gaan of de Kasteelen voorby zeilen. En schoon onse Chaloepp nog aan de Engelsman was, so dreven wy allenskens af; waar op die van de Kastelen begonden te roepen en te dreigen, gelijk sy ook drie schoten schoten over onse Hoeker, dat wy soude blijven: maar wy vlot zijnde, lieten 't buiten schoots van de Kastelen drijven, verwagende onse Chaloepp, die 's anderen daags middags wierd aan boord gesonden, en hadden 't Chaloepps-volk die nagt in 't Gevangenhuis geset, en veel dreigementen aan gedaan, dat onse Hoeker buiten toestand na Sonnen ondergang was te zeil gegaan.

Onse Chaloepps-volk werd in 't gevangenhuis gezet om dat wy t' zeil gingen na zons ondergang.

Onse Chaloepp aan boord gekomen, stelden onse koers na de *Kaap Masandon*²⁾, en van daar naar *Ormuz*³⁾, en zijn op den 6. April voor de Stad *Gamron*, andersints *Bander Abbas* ten anker gegaan, vindende aldaar onse twee makkers de Fluit *Buuren* ende 't Jagt *Malabar*, zijnde ontrent *Goā* van ons geraakt. Behalven de genoemde, lagen ook op de Rede twe *Engelse*, twe *Moorse* Schepen en enige *Persiaanse* Vaartuigen. Naar enige dagen is ook by ons op de Rede gekomen 't Schip *Tertolen*.

Komen in *Persien* voor de stad *Gamron*.

¹⁾ Men gebruike hierbij de kaart van de Perzische golf van schipper Roobacker, in facsimile gevoegd bij de uitvoerige studie van A. Hotz, Roobackers Scheepsjournaal, in het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardr. Gen. 1907.

²⁾ Kaap Moesandim, Massendom, Ar. Ras Masandum, de punt van een klein eiland op de Arabische kust, in den ingang tot de Persische golf (Straat van Hormuz).

³⁾ Hormuz, klein eiland onder de Perzische kust.

Onse Boekhouder *Willem Teuneman* van *Rotterdam*, met de Stuurman *Jacob Teunisz. Heyfort* van *Akersloot* in verschil geraakende, heeft de Boekhouder de Stuurman met een pennemes in de lies gestoken, niet sonder groot gevaar van 't leven; om welke moedwil sy beide, na dat de Stuurman was genesen, op 't Schip *Tertolen* van de Ree zijn gelopen, en met enige slagen voor de Mast gestraft, wordende dese Boekhouder tegens een andere, *Gilles Westhout* mede van *Rotterdam*, verwisseld.

De Boekhouder en Stuurman krygen questie te samen.

't Voornemen van mijn Reise na *Persien* tot niet gelopen, zijnde de Chirurgyns plaats versien, vermits de Chirurgyn twee maanden [123] voor onse aankomst was overleden, wierd ik genegen een Reise na 1677 het vermaarde *Bassora*¹⁾ in *Arabien* te doen. Dog enige tijd tot 't derwaarts vertrekken van noden, namen ons vermaak 't geen hier bysonder en aanmerkens waardig was te besigtigen.

Op den 13. April wierd aan strand voor de huizen vele tenten opgeregt, en vreugde-tekens aan geregt, en een grote vergadering gehouden van de voornaamste Adel en Heren van de Stad, zijnde ook tegenwoordig de Hertog *Nassarali Chan*²⁾, nevens d'*Engelse* en *Hollandse Oppeer-hoofden*, vermids dien dag een Post-loper soud aangenomen worden, welkers proef-stuk was in 12. uren 24. mijlen af te lopen, en hebbende sulks binnen 11. uren volbragt, wierd van de voornaamste met geschenken, so van silver, gout als kostelijke stoffe beschonken.

Een Nieuwe Post-loper aangenomen.

Den 16. April is 't Jagt *Malabar* na *Cochin*, den 26. de Fluit *Buuren* na de Kust van *Coromandel*, en op den eersten May 't Schip *Tertolen* over *Ceilon* na *Batavia* vertrokken, en wy op den 10. May met een goet geselschap na de groten *Benjanen Boom*³⁾, komende op dien dag een grote menigte *Benjanen* van alle kanten met vrouw en kinderen op Kamelen, Paarden en Esels, en hielden aldaar haar Jaar-feest.

Jaar feest by de Benjanen Boom.

Onse Hoeker geladen, zijn wy op den 15. May gezeild van *Gam-ron* na *Bassora*, en komende tussen 't *Slangen Eiland*⁴⁾ en 't *Ei-*

Gaan van Gamson na Bassora.

¹⁾ Basra.

²⁾ ?

³⁾ Vermoedelijk het tolkantoor.

⁴⁾ Taub, klein eiland in de Perzische golf, juist binnen de straat van Hormuz. (Zie Eng. Adm. Krt. 2837a.b., overgenomen als krt. no. IV in Tijdschr. K.N.A.G. 1907). „Smiddaechs hadden de breete van 26 grad. 18 min. sagen recht voor ons [uijt twee eijlantjes liggen, 't eene (off cleenste) genaempt Nabuzon, 't ander (redelijk groot) genaempt Thom, alwaar goet water op is naer 't seggen van de loots, maer niet mogelijk is 't selvige te becomen door de menichvuldicheijt der slangen. Derhalven hebbent 't Slangen eijlandt genaempt.” A. Hotz, t.a.p., p. 356.

land Dellshaven ¹⁾, hadden onse Hoeker by na op een Steenriff verzeild, maar hielden, 't gevaar siende, kort af, en hebben 't voor de vermaarde Stad *Congo* ²⁾ geset. Van daar na enige dagen geseild, en ontrent 't Land van *Jork-hoofd* ³⁾ zijnde, hadden weder diergelijk ongeval, dog raakten ook van 't selve, en van daar voor 't groot Turks Kasteel *Abesier* ⁴⁾ ten anker; en 't selve na een dag a twee verlatende, komen aan 't Eiland *Gareek* ⁵⁾, hebbende daar een Loots gehuurd, die ons door de droogte en Banken van *Bandereek* ⁶⁾ soud brengen, en tussen de twee lange Eilanden *Gabbon* en *Gabbas* ⁷⁾, voor de mond van de Riviere d'*Euphrates* gelegen, en d'Eilanden *Amsterdam* en *Middelburg* ⁸⁾ in 't midden van de selve Rivier voorby gezeild, komen voor de Sprugtel ⁹⁾ van Bassora ten anker, en aldaar aan Land gegaan, hebbende Plaatsen, so op de *Arabise* als *Chaldeeuse* zijde besigtigd, en 't volgende daar van aangeteikend.

Komen op Bassora.

[124] De Stad Bassora in Arabien is een oude en vermaarde Stad, ^{De staat en gelegenheid der Stad Bassora.}
1677 gelegen aan de Rivier d'*Euphrates*, tegen over 't Land van *Chaldea* ¹⁰⁾. Want de Rievier d'*Euphrates* lopende voor by *Bagdet*, van ouds *Babylonien*, en nedergaande voorby *Gorna Jassayer* ¹¹⁾, daar sy sig met de Rivier de *Tygris* verenigd, eindigt in de *Persiaanse Zee*, scheidende *Chaldea* van *Arabia*.

Dese Stad is eertijds van *Arabiers* dog heden van *Turken* bewoond. De selve heeft veel oorlogen en sware belegeringen uitge-

¹⁾ Farur (vroeger Pylora), klein eiland, 45 zeemijl West van Taub. „Des namid-daechs gingen W. ten N. aen, waeren het eijlandt Larde of Poulor, anders Delfshavens eijlandt, gepasseert". Hotz. t.a.p. p. 357.

²⁾ Kung, aan de Perzische kust, tusschen Taub en Farur. Sedert 1665 had de Compagnie daar een kantoor gevestigd. Hotz, t.a.p., p. 381.

³⁾ ?

⁴⁾ Abushehr, Bushir, de voornaamste haven van Perzië. Hotz, t.a.p. p. 386.

⁵⁾ Kharak, N. W. van Abushehr. Hotz, t.a.p. p. 387, geeft een uitvoerige beschrijving.

⁶⁾ Bender-rig, op de kust van Perzië, tegenover Kharak.

⁷⁾ Goban en Djezirat Khadhra, gescheiden door de Bahmishir, het in de 17e eeuw gebruikelijke vaarwater naar Basra. Hotz, t.a.p. p. 344, 390 en 391, en bijbehorende krt. IV.

⁸⁾ „De oostwal wert nu van de inwoonders Gabam genaempt, en is bij ons naer de camer van Amsterdam 't eijlandt *Amsterdam* genaemnt. . . . De westzijde van de rivier is genaempt Gaddigar, naer ons *Middelburch*, naer de Camer van Middelburch". Hotz, t.a.p. p. 370 en 371. Verg. van Keulen, krt. 35, waar twee eilandjes in de rivier, tegenover Basra, Amsterdam en Middelburg worden genoemd.

⁹⁾ Spruit.

¹⁰⁾ Chaldea is eigenlijk het land begrens'd door den benedenloop der Euphraat, de Arabische woestijn, en de Perzische Golf. De Graaff noemt het land beO. de Shatt el Arab Chaldea.

¹¹⁾ Korna. (Jassayer = Esch-schatt? = Tigris).

staan; insonderheid in de Jaren 1656. en 1657, als wanneer de *Bassa*¹⁾ van *Babylon* deselve belegerd, veroverd en geplondert hebbende, veel aansienlijke Heren en Adellijke Personen voor 't Palleis de hoofden heeft doen afslaan, en d'Overste van de Stad op *Manara* gevangen geset, die 't namaals nog is ontkomen en in *Persien* ontvlugt. Na die tijd wierd deselve weder belegerd en ingenomen van de *Arabiers*; dog is in 't kort weder aan den *Groten Heer*²⁾ overgegaan, hebbende deselve tegenwoordig nog in 't besit.

't Land hier om heen, so wel op de *Chaldese* als *Arabise* zijde is seer vrugtbaar en van vijgen, dadels, appelen, druiven, ja een Land daar melk en honig vloeid. In de Stad word groten handel gedreven met de Boven-steden; veel Moorse Schepen komen daar uit *Suratte*, *Persien*, *Congo* en andere Plaatsen, ook *Engelse* en *Hollandse* haar koophandel drijven.

De *Hollanders* hebben alhier een Logie en Pakhuisen; dog niet seer groot nog aansienlijk. De *Dominicaner Priesters* besitten ook een heerlijk *Klooster*, van gelijken zijn daar veel Armeniaanse Kristenen. De Stad heeft ontrent 16400. gemene treden van d'ene zijde van de Rivier tot aan d'andere zijde. Daar zijn 10. Rondelen en 45. kleine stene Toorns, rondom bemuurd met tamelijke hoge muuren, van steen in de Son gebakken. Ook veel voorname gebouwen en *Turkse Mosqueen*, zijnde de voornaamste seer groot, heerlijk van gebouw, en met vier Toorns vercierd. Mede is besienswaardig 't heerlijk Paleis van de *Turkse Bassa*, en de grote overdekte Merk-plaats. De Koffe-huisen en Sweet-plaatsen zijn veel in getal, gelijk sulks in alle *Turkse Steden* een gemeen gebruik is. Men kan ook met kleine Vaartuigen door de Stad varen: want daar loopt een tak uit d'*Euphrates* dwars door de Stad; dog inde selve te niet. Op d'ene hoek van dese tak, aan de Rivier d'*Euphrates* is 't groot Kasteel *Manara*, en op d'andere hoek van de selve een Piramide met enige Graf-steden in 't geboomte te sien. Aan d'over zijde van de Rivier d'*Euphrates* op de *Chaldese* zijde, zijnde aldaar de Rivier ontrent een Kanon-schoot wijd, heeft men ook een vervallen Kasteel en een Hof van een overleden *Bassa*. Aan de zijde na *Bagdet* siet men de grote *Zand-Zee*, komende digt aan de Stad, en aan d'ander zijde veel Sout-pannen.

¹⁾ Arab. basha = heer, meester.

²⁾ De Sultan van Turkije.

[125] Verklaringe van de platte grond van *Bassora*

- A. De *Grote Ronduit* aan de *Rivier d'Euphrates*.
- B. De *Grote Land-Ronduit* by 't *Kasteel Manara*.
- C. De *Spruit* die uit d'*Euphraat* in de *Stad* loopt.
- D. De *Pyramide* op de hoek van 't *Riviertje*.
- E. 't *Kasteel Manara* gants verbroken door den *Oorlog*.
- F. 't *Oude Kasteel Manara* mede aan de *Rivierkant* gelegen.
- G. 't *Groot ledig Veld* by de *Pyramide*.
- H. 't *Ruiter-plein* by de *Babilonise Poort*.
- I. *Grote Plaats* by de *Grote Mosque* of *Turksche Tempel*.
- K. 't *Plein* en 't *Hof* van de tegenwoordige *Bassa*.
- L. De *Land-poort*.
- M. De *Poort* die men na de *Sout-pannen* en 't *Dorþ* toe gaat.
- N. 't *Land* van *Chaldea* over de *Rivier* gelegen, over *Bassora*.
- O. 't *Vervallen Paleis* van een voorgaande *Bassa*.
- P. 't *Groot vervallen Kasteel* op 't *Land* van *Chaldea*.
- Q. 't *Groot Dadel-bos*.

Verklaringe en
afteikeninge
der stad *Bas-*
sora.

[126] In de *Stad Bassora* ontmoeten ik een *Nederlander*, *David de Basjouw* een *Juwelier* en van *Rheenen* van geboorte, zijnde van *Aleppo* in 20. dagen te land gekomen tot *Bassora* door *Babylon* en de *Zand-Zee*, zijnde dit zijn derde *Reise* over *Land* na *Golkonda* ¹⁾ in *Oost-Indien*. Deselve hadde te voren twee togten over *Smirna* op *Ispahan* en *Gamron* gedaan, en hy was van gedachte met de *Moorse Schepen* op *Congo* en van daar op *Suratte* te varen, en te *Land* na *Golkonda* te gaan. Ik heb dese *Persoon* Anno 1664. tot *Smirna* gesproken, doen hy zijn tweede *Reise* over *Smirna* te land na d'*Indien* dede.

Tot *Bassora* enige tijd gelegen, zijn wy vertrokken na 't *Eiland Gareek*, en onse *Loots* aan *Land* geset, vonden alhier twee *Italianen*, zijnde van *Goā* op *Congo*, en van daar op *Bandarreek*, en so op *Gareek* gekomen, en nu van gedachte van hier op *Bassora* en *Bagdet* tot *Alleppo* te gaan, en dan met de *Schepen* door de *Middelandse Zee* na *Portugaal*: want sy hadden brieven van den *Onder-Koning* van *Goā* aan de *Koning* van *Portugaal*.

Gaan wederom
van daar na
Persien.

Komen wederom
aan 't *Ei-*
land Gareek.

't *Eiland Gareek* is gelegen aan 't einde van de *Persiaanse Golf*,

¹⁾ *Golkonda*, de hoofdstad van het toenmalige koninkrijk van dien naam, in mid-den-Voor-Indië; centrum van den diamanthandel in de 17de eeuw.

Beschryvinge
van 't selve.

by de droogte van *Banderreek*, zijnde aldaar ook een *Parel-visserij*, en men versied sig hier van een goede Loots, die de Schepen door de droogten brengen, die even buiten d'Eilanden van *Gabbon* en *Gabbas* leggen, dat twe lange Eilanden zijn, voor de Rivier d'*Euphraat* gelegen, en tussen welke men doorzeild. Op 't Eiland *Gabbon* aan de regter hand gelegen, varende na *Bassora*, siet men een oud beroemd Kasteel, *Kotto Haffaar*¹⁾, zijnde in den Oorlog 1656. vernietigd.

Ook siet men op 't selve Eiland *Gareek* verscheiden oude *Grafsteden*, *Mosqueen* en *Pyramiden*, in de welke enige Turkse Heiligen begraven leggen; ook de vermaarde Graf-stede van *Ali*, swager en opvolger van *Mahomet*, na de Gods-dienst der *Persianen*.

Komen weder-
om op Gamron

Met onse Hoeker van 't Eiland *Gareek* vertrokken, soudenselve op een staard van 't Eiland *Laar*²⁾ byna verzeild hebben; want 's morgens met 't aanbreken van den dag ontrent een Roerschoot van de wal zijnde, voor wy 't Land gewaar wierden, hadden maar 10. voet water onder de Kiel, gaande de Hoeker dies tijd 8. voet diep; dog God verhoede ons voor ongeval, komende weder gelukkig op de Rede voor *Gamron* ten anker, en vonden daar niet als een Engelse Hoeker.

Vertrekken
van daar na
Cochin, dog ke-
ren wederom.

Na enige dagen zijn wy van daar na *Cochin* verzeild: maar ontrent 't Eiland *Ormus* gekomen, is tussen d'Opper-hoofden enig verschil ontstaan, en wierd goed gevonden weder na *Gamron* te keren, gelijk die selve dag geschiede. Tot *Gamron* gekomen, heeft een ider sijn beklag gedaan, en is de Schipper *Cornelis Jansz. Kos-ter* van *Amsterdam* om sijn beestige leven en geduurige dronkenschap af, en van de Hoeker aan Land geset. De Bootsman *Roelof Jansz. van Sweden*, voor de Mast gestraft zijnde, wierd aan Land geset, om met de naast-komende Schepen na *Batavia* gesonden te worden. d'Onder-stierman Schipper van de Hoeker gemaakt, zijn wy vertrokken na *Zoär*³⁾, een *Arabise Stad*, en *Mosschetten* en de *Kaap Roselgate* voorby gezeild, staken doen over na d'*Indiaanse Kust*. [127]

Sien een groot
Zee-monster.

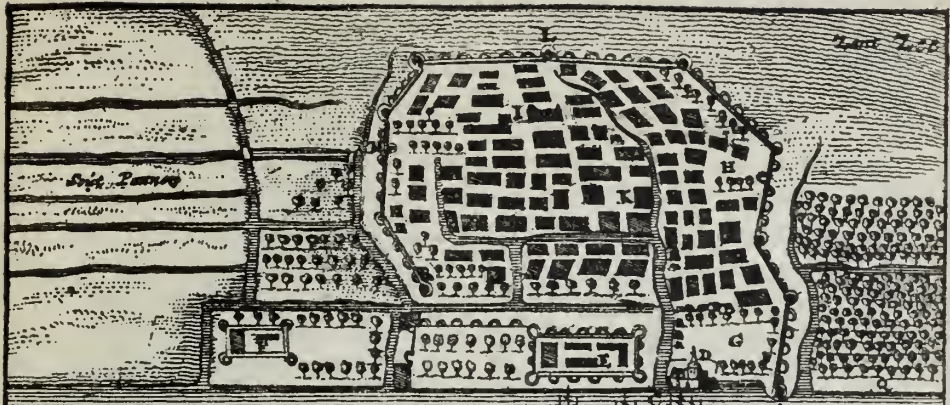
Enige mijlen beoosten de selve *Kaap Roselgate* in stilte drijvende, sagen omtrent onse Hoeker een wonderlijke Zee-monster, hebbende de grote als een bodem van een legger⁴⁾, onder water ver-

1) Haffär, waar de Karün in de Shatt el Arab mondt.

2) Larek, nabij Hormuz.

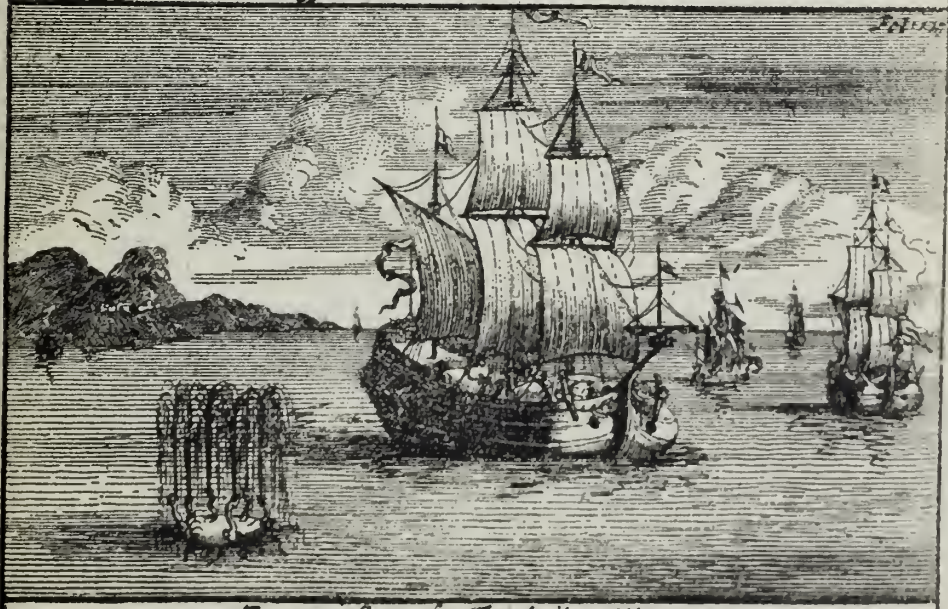
3) Sohar.

4) Wijnvat.

Rivier d'Euphratis

Basora in Arabien

Zeemonster of Fonteyn Vis

scheide poten en staarten, dog boven water 5. a 6. opstekende hoofden, gelijkende seer na slangen hoofden, uit welke 't Gedrogt 't water als door een Fontein-pijp om hoog blies.

Naar enige dagen weder in stilte drijvende, is by onse Hoeker gekomen een grote Hay, menende wy alle dat 't een jonge Walvis was, want hy was grauw van huid, en vol witte plekken, en op zijde van onse Hoeker leggende, strekte zijn staard voorby onse grote mast, zijnde sijn kop gelijk 't roer, en ontrent 42. voeten lang.

Alsook een overgrote Hay.

Weinig daar na sagen wy de *Kaap de Rama* ¹⁾, 't eerste Land dat wy op de *Indiaanse Kust* gesien hadden, zeilende doen langs de Kust van *Canara* en *Malabar* tot op den 12. October, wanneer wy voor *Cochin* ten anker zijn gekomen. Alwaar van den Heer Commandeur *Lobs* aan Land ontboden, wierd my bevolen, om benevens nog een ander Chirurgyn 't Verbant-huis van de Compagnie waar te nemen, zijnde daar dees tijd veel sieken en gequesten. Maar also wy over sekere lijder niet konden over een komen, wierden wy gescheiden en ider bysonder geplaast.

Komen wederom op Cochin, alwaar ik aan land gaan.

Op den 6. December vertrok den Commandeur *Lobs* van *Cochin* na *Panania* ²⁾, den *Groten Zamoryn* ³⁾ te begroeten, en deselve uit de naam van de E: Compagnie met enige geschenken te vereren.

Op den tweden dag na desselfs vertrek zijn voor *Cochin* op de Rede ten anker gekomen, de Schepen *Hendrik Maurits* uit *Suratte*, *Noordwyk* uit 't *Rode Meer*, en 't *Fluitje Opmeer* van *Ceylon*.

Ook is alheir seer haastig gestorven de Capitein *Burger*, zijnde in een dag gezond en dood, desgelijks een Soldaat leggende op 't Punt *Uitregt* ⁴⁾.

Op den eersten Januarii 1678. door den Commandeur *Lobs* tot Kapitein verkozen *Hans Siburg* van *Saxen*, ende enige mindere Hoofden gemaakt, wierden op den 8. dito alle Vaandels op de wallen geplant, en 't Geschut rontom de Stad gelost, in gedagtenisse dat de Stad *Cochin* op den 8. Januarii 1663. aan de E: Compagnie was over gegaan; ook wierd dees dag met een algemeen gastmaal en vreugdenfeest geëindigd, en heeft dien selfde avond de Commandeur *Lobs* aan my versogt, of ik ten dienste van de E: Compagnie en sijn vernoeging de *Steden*, *Sterkten* en *Logien* van de

De Ed: Heer *Lobs* versoekt aan my om een aftekening van de Fortificatie en rivieren der Mallabarse kust te doen.

¹⁾ Kaap Ramas, 10 zeemijl beZ. Goa.

²⁾ Ponani, tusschen Calicut en Cochin.

³⁾ De vorst van Calicut en omliggende landen. Zie p. 15 noot 4.

⁴⁾ „Coetsjen heeft nog 6 Bolwerken, die Gelderland, Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht, en Groningen genaamd zijn”. Valentijn V (2), p. 11.

Compagnie, de *Rivieren* op de kust van *Malabar*, van 't Kasteel *Coe-lang*¹⁾ tot aan *Wingerla*²⁾ wilde meten, en dat gedaan een beschrijving en Kaart van de selve maken, belovende my voor 't selve te [128] betalen, en zorg te dragen dat mijn dienst so lang ik in deze saken bezig was, van andere soud waargenomen worden, 't welk ik blij- 1678 delijk heb aangenomen, so tot dienst van de E: Compagnie als tot zijn E: en mijn eigen vergenoeging. Tot uitvoering van 't selve wierd my een *Astrolabium*³⁾ en andere Landmeters gereetschap beschikt, bequame Vaartuigen, Roeyers en Dienaars om de Rivieren, Spruiten en Havens te besigtigen.

III. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

Vertrek na de Stad *Cranganor*. Gaan met 't Schip *Oudijk* van *Cochin* na *Wingerla*, etc. Komen op *Wingerla*. In andere Steden en Plaatsen. Komen wederom op *Cochin*. Twe Soldaten steken malkander dood. Mijn vertrek van *Cochin* na *Porka*, *Calcoylang*, *Coelang* enz. Komst in 't Hof van de Koning van *Carnapoly*, als mede op *Porka* etc. Komst op *Cochin*. Moorse Feest-dag op *Cochin*. De Hoeker de *Swemmer* arriveerd alhier uit *Persia*. 't *Opper-hoofd* op *Porka* steekt een *Corporaal* dood. Veelderhanden *Googchelaars* en *Basjaarders* op *Cochin*. De nieuwe Commandeur *Huisman* komt op *Cochin*. 't Jagt de *Wind-hond* verongelukt alhier tegen de Wal. Grote verandering op *Cochin*. De Koning van *Cochin* komt in de Stad met een groot gevolg om de nieuwe *Commandeur* te verwelkomen. Vertrekken van *Cochin* na *Ceylon*. Komen op *Colombo*. En vertrekken van daar na *Punto Gale*, daar wy ons klaar maken tot de *Vaderland.e Reise*.

Vertrek van
Cochin na
Cranganor. In 't geselschap van de nieuwe Capitein *Hans van Siburg* van *Cochin* na de Stad *Cranganor*⁴⁾, de groote *Pagood* van de *Zammoryn*, 't Hof en *Pagood* van de Koning van *Romormer*⁵⁾ en andere Plaatsen vertrokken, hebbe enige dagen in 't afteikenen der selve bezig geweest: zijnde d' Heer Commandeur *Lobs* met zijn Huisgesin met 't Jagt *Malabar* onderwijle gegaan *Porka*⁶⁾, *Calcaylang*⁷⁾, *Coylang* en

1) Quilon.

2) Vengurla, 30 zee-mijl beN. Goa; de afstand Quilon-Vengurla is 460 zeemijl.

3) Zie Bijlage B.

4) Kranganur.

5) Bedoeld is de prins Romormo van Boven-Kranganur. Zie Daghr. '78, p. 233.

6) Porakad.

7) Kayankulam.

andere Plaatsen te besigtigen, en op 't laast van Januarii weder terug tot *Cochin* gekomen, gelijk ook wy ontrent deselve tijd daar aan belanden, als mede de Schepen *Middelburg*, *Schieland*, *Oodyk* [129] en de Fluit *Nederhorst*, van *Batavia*, *Japan*, *Malakka* en *Ceylon*, 1678 mede brengende de tweede Persoon van *Cochin* Sr. *Adriaan van Lier*. De Fluit *Nederhorst* verzeilde na *Cannara*, zijnde geladen nevens andere goederen met drie *Ceylonse Oliphanten*, en de Schepen *Middelburg* en *Schieland* na *Zuratte*: maar 't Schip *Oodyk*, vermids syn gebroken mast moest blijven en een nieuwe in setten, die in 't kort gereed gemaakt wierd. Ik benevens de Heer Fiscaal *Abraham Boudens* met 't selve na *Wingerla* gesonden, sullende op de *Mallabaarse* als de *Canarise Kust* alle Plaatsen aan doen, de selve besigtigen en of teikenen.

Wy gaan met 't Schip *Odyk* na *Wingerla*.

Komst op *Wingerla*.

Wy op den 23 Februarii vertrokken, en *Panania*, *Calicut*, *Cannanoor*¹⁾, *Mangaloor*²⁾, *Onoor*³⁾, *Barseloor*⁴⁾ en meer andere Plaatsen aangedaan, zijn spoedig op *Wingerla* gekomen, vindende aldaar ten anker 't Jagt *de Pijl*, de wil hebbende na *Suratte*. Wy wierden wel onthaald en over al wel ontfangen, zijnde sulks de wil van de Commandeur *Lobs*. Tot welke einde hy my een geschreven bevel hadde mede gegeven, die ik op alle plaatsen aan d'Opper-hoofden moest tonen, zijnde van inhoud als volgt.

Alle Opper-hoofden ende Bevelhebberen van de Steden, Fortressen ende Compagnies Logien op de Kust van Mallabar en Canara, onder het commandement van de Stad Cochin resortierende, sullen den toonder deses, wesende de Chirurgyn Nicolaus de Graaff, laten besigtigen en afteikenen alle voornoemde Plaatsen, daar hy soude mogen arriveren, en hem verders aanwysen wat daar ontrent raars te sien en waar-dig is om af te teikenen, en hem in alles behulpzaam en gediensig zijn, waar hy sulks soude mogen van noden hebben,

Ende was onderteikend
 JACOB LOBS

De Logie van *Wingerla* een vande cierlijkste gebouwen van *Indien*, en de loop van derselver Rivier afgeteikend, zijn wy gegaan na de Stad en Logie van *Barseloor*, met haar uitmuntende *Pagoden*, als ook na *Mangaloor*, *Onoor*, *Cananoor* en andere plaatsen op

Als ook verscheide andere plaatsen.

1) Cannanore.

2) Mangalore.

3) BeZ. van, en grenzend aan Goa. Van Keulen krt. 87. Valentijn (2) p. 66.

4) 30 zeemijl beZ. Onoor. Van Keulen krt. 87. Valentijn t.a.p.

de Kust van *Indien* gelegen, en van daar op den 4. April weder op *Cochin*. Doen wierd 't Schip *Oodyk* vervaardigd om de tweede Persoon *Matheus Berkman* van *Cochin* over *Ceilon* na *Bengale* te brengen, die op den 18. dito na enige eerschoten is vertrokken. Ook vertrokken na *Batavia* 't Jagt *Tulpenburg* en 't *Malebaar*.

Den 3. May is alhier aanbeland een *Moors Schip* komende uit *Siam*, hebbende de wil na *Mocha* in 't *Rode Meer*; en vermids de quade Moeson moeste hy in de Rivier van *Cochin* overwinteren, en den 6. May de Schepen *Sumatra*, *Silverstein* en *Coeverden*, uit *Persien* en *Suratte*, gaande na *Batavia*. Ook zijn alhier in dese maand gekomen twe *Moorse Schepen*, hebbende den ene zijn grote mast verloren.

Twe Soldaten leggende op 't Punt *Vriesland* ¹⁾, de ene genaamt *Adriaan Teunisz. van Leiden*, en de ander *Paklet Tamboer*, met [130] malkander woorden krijgende, steekt *Adriaan Paklet* dood; en is *Adriaan* op den 11. Junii volgens gegeven vonnis aan een paal staande doorschoten.

Vertrek van *Cochin* na *Porka*, *Calcoylang* en *Coelang*. Weinig dagen hier na kreeg ik bevel van de Heer *Lobs* met de 1678 tweede Persoon van *Boylang* ²⁾ Mr. *Maarten Samson* na *Porka*, *Calcoylang*, *Coelang* en andere Plaatsen om de Zuid te vertrekken, en de *Rivieren*, *Sterkten* en alles wat aanmerkens waardig was af te teikenen, gelijk ook 't *Hof* van den *Koning van Porka* ³⁾; dog voor mijn komst aldaar had de *Commandeur* een minnelijke versoek-brief aan de *Koning van Porka* gesonden, en in deselve versogt dat 't my mogt toegelaten worden zijn *Hof* te besigtigen en af te teikenen, dat hy heeft toegestaan.

Op den 18. Junii vertrekkende van *Cochin* na *Castelle*, en van daar op *Motom* en *Seremagelaan* ⁴⁾, en so op *Porka* en *Pagodynh* ⁵⁾ tot op *Calcoylang*, hebben wy ons aldaar een wijl vrolijk gemaakt.

Van *Calcoylang* voeren wy over *Alpare* of *Vreland* ⁶⁾ op *Coelang* midden door 't Land, zijnde de Rivieren vermakelijk vol Kokes en andere vrugtbomen, met ontelbare Dorpen en Negeryen.

¹⁾ Zie p. 151, noot 4.

²⁾ ?

³⁾ „De stad, of 't vlek (*Porca*), is van seer weinig belang, zynde van die zelve trant, als alle de Inlandse plaatsjens; doch het Paleis van den Vorst is weerdig besien te worden, gelyk de Heer Commandeur *Lobs* op Coetsjien A°. 1678 dit weerdig vond, om het te laten afteekenen.” Valentijn V (2), p. 12b.

⁴⁾ *Castelle*, *Motom* en *Seremagelaan* komen voor op de kaart van Valentijn V (1) p. 2.

⁵⁾ Niet bij van Keulen.

⁶⁾ *Alpare* tusschen *Kayankulam* en *Quillon*. Naam *Vreland* niet aangetroffen.

In dit Gewest enige weken in 't besigtigen en afteikenen der Plaatsen doorgebracht in 't geselschap van een Vendrig *Zeger van der May*, die hier om heen veel tijd verkeerd hadde, zijn wy eerst gekomen aan de *Pagode Coylang de Sima* ¹⁾, en aan 't Hof van de *Garoepa Poeli de Berjette* ²⁾, en van daar aan 't Hof en *Pagode* van de *Koninginne van Signatie* ³⁾, nevens 't Kasteel *Coylang*.

Dit alles af geteikend, was mijn begeerte na *Tegepatnaan* en *Tre-vecoer* ⁴⁾ te gaan, maar wierd daar in verhinderd door de onveiligheid der wegen.

Van *Coylang* vertrok ik na de *Riviere Callere* ⁵⁾, en van daar na *Alpare*. Aldaar komende, en den Sergiant *Pieter Nording* van de hoge *Veluwe* tot mijn leidsman genomen, vertrok ik na 't Koningrijk *Karnapoli* ⁶⁾, aldaar 't Hof van den Koning nevens enige voorname *Pagoden* gesien, gingen doen weder na 't *Eiland Vreeland*, vandaar op *Eibica de Caloylang* ⁷⁾ en *Pagodino* op *Porka*; alwaar by 't Opperhoofd *Georgi van Backbergen* wel ontfangen, ben ik met deselve des anderen daags van *Porka* gevaren na 't Konings Hof, zijnde ontrent een half mijl af gelegen, en wel waardig te besien.

Komen op 't Hof van de Koning van Carnapoli als ook op Porka.

De Koning onse komste aangesegt, liet ons door een van zijn Hovelingen seggen, dat hy ons toestond op 't versoek van de Commandeur *Lobs*, alles wat daar ontrent besiens waardig mogt zijn af te teikenen. En met 't selve bezig zijnde, is de Koning met enige voorname Hovelingen verseld by ons gekomen, onse tekeningen te sien; dog na een weinig verblijf weder na zijn vertrek gegaan ⁸⁾.

Op *Porka* mijn dingen verrigt, ben ik gegaan na de *Brede Rivier* tot aan 't Koningrijk van *Tekenkoer* en *Berkenkoer* ⁹⁾ nevens *Sere-*

1) ?

2) ?

3) Inlandsch rijkje beO. Quillon. Kaart Valentijn V (1).

4) Resp. 20 en 10 zeemijl N.W. van kaap Comorin.

5) De rivier die de rijken van Karnapoli en Quillon scheidt.

6) Een inlandsch rijkje beN. Quillon en beO. Kayankulam. V. Keulen krt. 86.

7) Vermoedelijk het Klein-Aywicke bij van Keulen krt. 78, tusschen Calcoilang en Coulang.

8) Zie p. 154, n. 3.

9) Tekenkoer en Berkenpoer, tusschen Cranganoor en Cochin, komen beide voor op een op perkament geteekende Compagnie's overzeiler, vervaardigd door Isaak de Graaff in 1729, aanwezig in het Hist. Scheepvaart Museum te A'dam. Tekenkoer wordt ook genoemd in Valentijn V (2), p. 126, Berkenkoer, als „naast aan Porca gelegen” in Valentijn V (1), Ceylon, p. 187.

magelaan, van daar op *Motom*, en so voort op *Cochin*, en heb aldaar [131] mijn afteekeningen in 't net en in order gebragt ten huise van de Eerwaarde *Roelandus Meerland* van *Ysselstein*, Predikant op *Co-* 1678

Komen weder-
om op *Cochin*,
daar ik myn
logement tot
R. Meerland

chin, houdende dees tijd daar mijn verblijf.
Op den 20. September heeft alhier de grote Feest-dag der *Bramins* zijn begin gehad, en eindigde met 't uitgaan van de selve Maand. De kinderen van de voornaamste *Bramins* en *Kooplieden* op 't cierlijkste opgetoyd, en met gout en silver behangen, begroeteden met vreugde-gesangen en veelderhande musicale speeltuigen, haar vrinden en magen verkrijgende daar voor van haar enige gaven.

Heidense Feest-
dag.

Ook is dees tijd in de Rivier een oud Portugees Fregat gekomen om te vertimmeren, hebbende lang in de Modder-bay voor *Manna Korda* ¹⁾ gelegen.

Moorse Feest-
dag op *Cochin*.

Op den eersten October hielden de *Moren* die met haar Schepen aan de Stad lagen haar hoge Feest-dag, en wierd de gantse straat en Moorse huizen met groene bladeren en triumph-bogen verciert, en ontelbare ligten en lampen ter gedagtenis van hare strijdbare Helden *Housan* en *Hassan* aangestoken ²⁾.

De Hoeker de
Swemmer arri-
veert alhier uit
Persien.

Dees tijd is uit *Persien* de Hoeker de *Swemmer* gekomen, zijnde in tien dagen van *Gamron* tot *Goā* geseild. Dese bragt tydinge dat 't Opper-hoofd van *Bassora* *Adriaan Repelaar* van *Dordregt*, en de Chirurgijn *Samuel van Schotland* schielijk waren gestorven.

Dese Hoeker wierd door bevel van de Commandeur *Lobs* op den 8. October met den Koopman *Robbert Leinsa* van *Cochin* na *Wingerla* gesonden, om de gelden en goederen van de Compagnie in versekering te nemen; dewijl de Prince *Soeagi* ³⁾ de Logie dreigde af te lopen.

Justitie op Co-
chin over Boe-
leerdens.

Op den 23. October wierd na gegeven vonnisse een Konstapel van de Moorse Schepen op gehangen, hebbende by een *swarte Toepasse* ⁴⁾ vrouw geboeleerd; de vrouw aan een Paal gewurgd, en een andere Moor van 't selve Schip, die daar van raads-man hadde geweest, dapper met rottingen gegeesseld.

In 't begin van November heeft 't *Opper-hoofd* van *Porka Jan*

¹⁾ ?

²⁾ Hasan en Husein, de zoon van Ali, den neef en schoonzoon van Mohamed. De kreten „Ya Hasan, Ya Hosain”, „Hosseen Gosseen”, „Jakson Baksom” verbasterden tot „Hobson-Jobson”. Zie Hobson-Jobson p. 419 e.v. Voor het eigenlijke feest, zie Valentijn V (1) p. 107, Wouter Schouten III, p. 78, Bowrey, p. 119 noot 1.

³⁾ Zie p. 116, n. 2.

⁴⁾ Toepassers, de zoogenaamde „swarte Portugeesen”. Zie Hobson-Jobson, p. 933b.

Georg van Broeksbergen de Corporaal *Lambert Jansz.* met 7. wonden doodgestoken, zijnde 5. van de selve wonden dodelijk. 't *Opper-hoofd* werd van *Porka* na *Cochin* gebragt en vast geset.

Het Opper-
hoofd van Por-
ka steekt een
Corporaaldood

Wy sagen deser dagen enige geestige handelingen en sprongen van de *Heidense Koorde-danssers* en *Baljaarders* ¹⁾ voor 't huis van de Commandeur. Eerstelijk hebben drie Personen op melkanders hooft den een boven den ander gestaan. Een ander Persoon droeg drie vrouw-lieden op zijn schouderen. Een derde set een lange stok op zijn tanden, leggende op 't boveinde een Meisje op haar rug, en also voort gaande, en de stok met zijn hand weg slaande vangt 't Meisje in zijn armen. Een ander hebbende een stok van ses voeten, en in 't midden een dwars klamp, springt met een loop met [132] zijn voeten boven op de klamp, en danst met de stok in 't rond. 1678 Wederom twe andere Personen hebbende een koorde uitgespannen, maakten een vierkante opening van elf duim hoog en elf duim breed, daar een van de twe met een volle loop door springt, 't welk wonder was te sien, en wierden nog veel andere vreemde sprongen gedaan.

Hier sag men
dees tijd vee-
lerhande Go-
chelaars en
Baljaarders.

In 't midden van de Maand November, zijn alhier van *Batavia* over *Ceilon* en *Tutocrijn* de Schepen den *Briel* en *Ceilon* gekomen, en met de selve den Commissaris *Maarten Huisman* ²⁾, gewesene Opperhoofd op *Tutocrijn*, als ook *Gulmert Vosbergen* gewesen tweede Stem op *Cochin*, desgelijks mijn neve *Frederik Houtman* van *Alkmaar* Onder-koopman en meer andere Personen van naam, en wierd dese dag met een algemene Gastmaal en verscheide eerschoten ten einde gebragt.

De nieuwe
Commandeur
Marten Huis-
man arriveerd
op Cochin.

Des anderen daags de Militie in 't geweer gebragt, en haar in gelederen voor 't huis van de Commandeur gesteld, wierd als doen de bevel-brief van de nieuwe Commissaris en Commandeur *Maarten Huisman*, die hem van de Hogen Raad van *Batavia* was toe gesonden, door den Secretaris *Johannes Spiljardus* in 't openbaar gelesen, daar op de Militie drie maal heeft geschoten, en is 't Geschut op de Wallen gelost.

't Jagtje de *Wind-hond*, geladen met de goederen van de nieuwe Commandeur uit 't Schip den *Briel*, geraakte door een maalstroom tegen de wal, en in 't kort aan stukken, zijnde een groot ongeluk en slegte intrede voor de Heer *Huisman*.

't Jagtje de
Winthond ver-
ongelukt arriveerd
voor de wal.

¹⁾ Dansmeisjes, verg. bayadère. Zie Hobson-Jobson, p. 75 a.

²⁾ Marten Huysman, 13 Juli 1678 aangewezen om als commissaris de Malabaarsche kantoren te inspecteren, en den commandeur Lobs te vervangen. Dagh. '78 p. 364.

Grote verandering op Cochin.

De gewesene Commandeur *Jacob Lobs* aan de nieuwe Commandeur overdragt van alle de Compagnies saken, 't bevel van *Cochin* en onderhebbende Plaatsen aangaande, maakte sig gereed syn Reise na *Batavia* met d' eerste komende *Suratse Schepen* nevens syn familie aan te nemen. Zijnde de Raad van *Cochin* dagelijks bezig alle saken te veranderen, en wierden nieuwe Bevelvoerders, Capiteins, Luitenants, Vaandragers, Sargianten, Corporaals, Boekhouders en andere by de Commandeur *Lobs* op goedkeuring van de *E: Heer Generaal* en *Raden van Batavia* aangesteld, afgeset, en alle hoge maand-gelden verminderd. De Equipage-meester *Cornelis Glas* van *Enkhuisen*, enige Timmerlieden en meer andere, wierden om haar grote maand-gelden op de Schepen geset, en na andere Plaatsen gesonden.

De Schepen den *Briel* en *Ceilon* gelost, wierden geladen en na *Ceilon* gesonden, om van daar na 't *Vaderland* te gaan.

't Schip *Ceilon* eerst geladen, wierd voor af gesonden over *Porka*, *Coylang* en *Tutocryn* na *Colombo* en van daar na *Puntegale*. 't Schip den *Briel* gereed zijnde, versogt ik aan de Commissaris om met 't selve na 't *Vaderland* te vertrekken, 't welk my voor *Opperschirurgyn* wierd toegestaan, vindende op 't selve een *Onder-Chirurgyn Gerrit van Laar* van *Hoorn*, nevens een derde *Jan Coetjoe* uit *Wals Braband* van geboorte.

Vreemd en wonderlijk voorval.

De Schipper op dit Schip was genaamd *Andries Vertolen*, die [133] ons een vreemd en wonderlijk geval hem selfs gebeurd verhaalde: 1678
Als den Admiraal *de Ruiter* Anno 1664, op de Kust van *Guinea* was, en de Sterkte *Goeree* aan de *Kaap Verde* veroverde, en de selve met 80. Man beset gelaten, zijn deselve by gebrek van toevoer en mond-kost geweldig door den honger geplaagd. Onse Schipper met een klein Scheepjen van *Amsterdam* d' *Eendragt* daar gekomen, en met zijn Boot aan land gevaren om water en enige verversingen, wierd in 't Kasteel aan gehouden met zijn Volk; de Schipper by nacht gelegentheid siende, springt uit een Venster en gaat na strand, dog aldaar geen Vaartuig vindende, neemt een plank van een dood-kist, en hem daar op begeven, swemt na 't Schip dat op de Rede lag; maar weinig tijd in 't water geweest, word van een grote Hay boven zijn knie in 't dik van syn been gebeten: de Hay dese beet gedaan hebbende laat hem los, dog andermaal gevat, swemd met hem en met de plank aan 't Schip voor de valreep, daar hy van syn volk over gehaald, laat een stuk spek buitenboord werpen, dat de Hay heeft opgeslogt en is weg geswommen: syn

wedervaren aan zijn volk verhaald, belast haar slagvaardig te maken, also hij niet twijffelde, vermids die in 't Kasteel mond-kost en andere dingen benodigt waren, of souden haar aan boord zoeken haar te vermeesteren, gelijk kort daar aan ook geschiede: want die van 't Kasteel de Schipper uit de Kamer daar sy hem in geset hadden missende, hadden geen gedagten dat hy aan 't Schip was gekomen, vermids de Boot nog aan strand lag, mannende Boot met Soldaten en varen na boord, van gedagten zijnde 't Scheepje af te lopen: maar aan boord op haar hoede zijnde, hebben haar so ontfangen, dat sy met enige doden en gequesten sonder iets uit te regten na Land moesten vertrekken. Dit seldsaam voorval heeft de Schipper ons meer als eens verhaald, en ons ook het lid-teiken van de Hayen beet aan zijn been laten sien.

Voor ons vertrek na *Cochin* is de Koning van *Cochin* in de Stad gekomen, verseld met de voornaamste Adel en Hovelingen, en in zijn gevolg menigte van *Nairos*, gewapend met Schild, Zwaard, Pijlen en Bogen, en veel *Indiaanse speel-lieden*. De Koning gekleed in goud Laken en een gouden Kroon op zijn hoofd, wierd in een *Pal-lankyn*¹⁾ tot aan de trappen van 't Heren-logement gedragen, en aldaar met grote eerbiedigheid van de nieuwe en oude Commandeur gegroet en ontfangen, en tussen haar beide de trappen op geleid in de grote Binne-zaal, en heerlijk onthaald, wierd na enige uren verblijf weder uit geleid, staande de Militie in de wapenen, en wierden verscheide Kanons-schoten van de Stads-wallen op zijn vertrek gedaan.

De Koning van
Cochin komt
in de Stad met
een groot ge-
volg.

Na twee dagen is hier ook den ouden *Palietter*²⁾ of Veld-overste van de *Koning* van *Cochin* binnen de Stad gekomen, met een groot gevolg van *Nairos* en *Malabaarse Soldaten* den nieuwen Commandeur van *Cochin* te begroeten, nemende de selve naar een weinig verblijf zijn afscheid.

[134] Op den 3. December 1678. van *Cochin* onder zeil gegaan, zijn door stilte niet voor den 4. dito op *Porka*, en vermids geen ladinge op dit Kantoor voor ons was, van daar gegaan, en de selve dag nog tijdelijk tot *Calcoylang* aangekomen, leggende maar 4. mijl Zuidelijker. De Rivier op gevaren na de *Nederlandse Logie* en 't Ko-

Vertrekken
van Cochin na
Ceilon.

¹⁾ Draagstoel, gedragen door 4 of 6 man. Zie Hobson-Jobson, p. 659. Afbeelding in Linsch. Ver. Deel III, tegenover p. 116.

²⁾ Poligar, palegar, eigenlijk vazal. Zie Hobson-Jobson p. 718b. Op de kaart van Coromandel en Malabar in Valentijn V (1) komt een „Paljetters land” voor, beN. het Rijk van Cochin.

Komen op Co-
lombo, en ver-
trekken van
daar na Punto
Gale.

nings Hof, zijn alhier enige lading ingenomen, weder vertrokken na *Coelang*, *Tengepattan* en *Manapaar* ¹⁾). Al hoewel wy bevel hadden *Totecryn* aan te lopen, so konden wy door tegenwind daar niet aan komen, zijnde genootsaakt over te steken na *Colombo*, en daar 't meestendeel van onse goederen gelost, en verzeilden na *Punto Gale*, leggende ontrent 18. mijl van daar, en vonden onse medemakker 't Schip *Ceilon* aldaar gereed en geladen; en met moed aan 't onse begonnen, is 't selve in 't korte afgeladen en van alles versien.

IV. HOOFTSTUK

KORTEN INHOUD

Vertrekken met 2. Schepen na 't *Vaderland*. Komen aan de *Kaap de Bone Esperanea*. Klimmen op de *Tafel Berg*. Wonder en moeyelijke passagie. Komen na de middag op de *Tafel Berg*, daar mijn medemakkers my verlaten. Nare eenzaamheid des nagts. Hoe 't oppervlak van de *Tafel Berg* gesteld is. Vervaarlijke *Spelonke* en grausame *Steenrotsen* en *Holen* in 't *Gebergte*. Vlakke en moerassige *Water-kuilen*. *Kikvorschen* op den *Berg*. Ik ga 's middags ten een uur weder van den *Berg*. De *Tafel Bergs* hoogte. Krijgen tijdinge van de *Vrede*. Gaan van de *Kaap* na 't *Vaderland*, en passerer spoedig de *Linie Equinoctiael*. Mijn *Onder-Chirurgyn* word van een *Aap* gebeten. Zeilen ontrent de *Kroos-Zee* onse voor-steng en beide bram-stengen af met moy weder. Passeren de *Kroos Zee*, en sien den 21. Julii d'*Orcades Eilanden*. En komen by de *Kruissers*. En arriveren den 10. Augusti in *Zeeland*.

Op den 9. Januarii 1679. zeilreed leggende, en ons volk gemon- 1679
sterd, zijn uit de Bay van *Punto Gale* geseild; maar hebben buiten
komende t' anker weder laten vallen tot 's anderen daags, wan- [135]
neer ons volk weder wierd nagesien, en naarstig ondersogt oft
yemand sig hadde versteken. Dit verrigt, zijn wy tegen den avond, 1679
de ankers opgewonden, na enige eerschoten, onder zeil gegaan met
aangenaam weder en een noordelijke wind, koers stellende na de
Wey vertrek-
ken met twe
Schepen na 't
Vaderland. *Linie Equinoctiaal*.

't Schip *Ceilon* onse medemakker gesonden voor de *Kamer van Amsterdam*, voerde de vlag van de grote steng, hebbende Kapitein *Verdonk*, gewesen Oppelhoofd op 't Kasteel *Negombo* ²⁾), 't opper bevel van dese twe Schepen *Ceilon* en den *Briel*, en de gehele reise aan de *Kaap de Bone Esperance* gestadig handsaam weder, en

¹⁾ Manapad, $\pm$ 30 zeemijl beO. Kaap Comorin.

²⁾ Op Ceylon, 20 zeemijl be-N. Colombo.

meesten tijd voor de wind, makende dagelijks een goede voortgang tot op den 5 Maart, wanneer wy behouden aan de *Kaap* zijn aangekomen, en vonden aldaar onse makker 't *Schip Ceilon* in de Bay, zijnde een dag a twe voor ons aldaar gekomen.

Komen aan de
Kaap.

Tien dagen hier na is ook aan de *Kaap* gekomen 't Fluitje *de Cornelia* en 't *Schip de Blauwe Hulk* van *Batavia*, geladen met rijs en andere goederen voor de *Kaap*.

Wy vertoefden aan de *Kaap* seven weken, verwagtede de Schepen van *Batavia*¹⁾, om met deselve onder een Admiraalschap na 't *Vaderland* te gaan, of de Schepen uit 't *Vaderland* welke sig eerst mogten opdoen, zijnde wy onkundig van de staat des *Vaderlands*. Onderwijlen ging ons volk dagelijks aan land haar te ververschen en te verlustigen; d'een vermaakte sig met paard en wagen te veld en besogt de tuinen en wijngaarden, nevens de boere woningen; d'ander was bezig in 't wild te schieten of te visschen; dog ik benevens mijn Onder-meester *Gerrit van Laar* van *Hoorn*, en *Kersten Erasmus* van *Tonderen* begerig d' hoge en wijdberoemde *Tafelberg* te besigtigen, hebbende voor dese twee togten gedaan in deselve op te klimmen, dog moeste onverrigter sake, en ter halver wege gekomen, terug keren, eens deels, vermits de moeyelijke en onbegankelijke optogt, en ten anderen, vermits hy de meeste tijd met wolken bedekt was; en zijn op den 19 Maart des morgens tuschen 7 en 8 uren, zijnde de lugt helder en aangenaam; want men sag niet alleen de *Tafel* maar ook de *Leeuwenberg* en andere omleggende bergen geheel klaar. Van 't Kasteel den berg opgegaan, doorwandelande veel moeyelijke wegen en groeven, en beklimmende de heuvelen, steenrotsen en kreupelbos, onder andere ook een diepe valeye, in de welke veel kreupelbos en verscheide lange en dikke bomen stonden, wiens wortelen gedurig met 't versche water van de bergen aflopende wierden bespoeld en bevochtigd. Daarna ontmoeten wy een grote kloof, aan sijn beginsel ontrent een steenworp wijd, die na boven tot ontrent 6 a 7 voeten verminderde, zijnde van sijn beginsel tot boven toe geheel steil, met hard gras en helm bewassen, daarmen sig in 't opgaan moest aan vast houden, en met handen en voeten opklimmen, hebbende aan we-

Wy klimmen
op de hoge
Tafelberg.

Wonderlike
passagie en
moeyelyke weg

[136] 1679 derzijden ongelooflijke zware klippen en steenrotzen, die haar schenen tot de wolken te verheffen. Dese kloof voorby gegaan, zijn wy aan een valeye gekomen, moetende dan nog een moeyelijke,

¹⁾ De retourvloot van den Raad van Justitie Jacob van der Wayen, die in Februari uit *Batavia* was vertrokken. Valentijn I, p. 248.

dog korte kloof oost aan opgaan, voor dat men op 't vlak van de *Tafelberg* komt.

En komen na
de middag op
de *Tafelberg*.

Tussen 1 en 2 uren na de middag op de Berg gekomen, en op deselve een wijl met malkanderen omgewandeld, wilden mijn twee medemakkers dat wy souden afgaan, also de avond te met stond aan te komen, en wy ongewapend, en niet hadden te eten dan een stuk droog brood dat wy in onsen sak hadden, ook dat wy op een hoge en gevaarlijke berg als in een woestijne de nagt souden moeten doorbrengen, zijnde 't niet sonder gevaar om van de leeuwen, beiren, tygers, en ander wild gedierte verslonden te worden, die sig hier veel in de valeye en spelonken onthielden; zijnde 't gebeurd dat seven man van 't Schip *Pylzwaard*, nieuwsgierig zijnde de *Tafelberg* te beklimmen, van welke vier haar weg na de gemene weg of kloof namen, komende daar van drie op den Berg, also d'een onder weeg bleef leggen. d'Andere drie, kiesende de valeye, opgaande tusschen de *Tafel* en *Duivelsberg* zijn nooit weder gesien,

Perykel we-
gens de wilde
Dieren.

Waar van drie
man zyn ver-
slonden van 't
Schip *Pyl-
swaard*.

en buiten alle twijffel van 't wild gedierte verslonden, zijnde d'een van *Harlinge*, d'ander van *Hoorn*, en de derde een *Oosterling*¹⁾: want de leeuwen en tijgers zijn daar so stout, dat sy niet alleen een schaap uit de volle trop durven weg halen en verslinden, maar selfs de schaapherders en haar wagthonden; halen ook dikwils by nagt het vee uit de stallen en boeren huizen. Ook stelden mijn medemakkers nog dese zwarigheid voor, dat de berg in de wolken konde bedekt en storm en onweder worden, waar door wy de wegen niet souden kunnen vinden nog afkomen; dog alle haar afradingen hebben mijn tot geen afgaan kunnen bewegen, hebbende volkomen besloten, sy alleen, of met ons drien, d'aanstaande nagt, en 't meeste gedeelte van de andere dag op deselve te verblijven, om alles aan alle kanten naukeurig te besigtigen en af te tekenen.

Daar myn me-
demakkers my
verlaten.

Sy niet willende verblijven, hebben ontrent tusschen 4 en 5 uren haar vertrek na beneden genomen, en zijn volgens haar verhaal in den laten avond aan de huizen gekomen. Ik doenmaals alleen wesende, omwandelde in eensaamheid d'oppervlakte des *Tafelbergs* tot des avonds ten agt uren, schijnende de maan en sterren seer helder, wanneer ik my tusschen enige ruigte in de klippen ter neder gelegd hebbe om te rusten; dog weinig slaap konde my bevangen: insonderheid als ik dagt op de hoogte van de berg, en op desselfs vervaarlijke woestijne. daar so veel mensch-verslindende

Nare eensaam-
heid des nagts
op de *Tafel-
berg*.

¹⁾ D.w.z. afkomstig van een der Oostzeehavens.

leeuwen en bose tijgers sig onthielden, en daar ik my, iet overkomende, van geen mensch konde gehoord, veel min geholpen worden; dog God heeft my niet alleen dien nagt, maar ook in veel andere gevaarlijkheden beschut en bewaard voor alle onheil. Ik heb geen gebries of gehuil van enig wildgedierte gehoord, nog geen ge-
 [137] luid gehoord, als van enige kleine vossen, haar in de ruigte en moerassen onthoudende, en songen op haar wijze de gantse nagt.
 1679 Somtijds hoorden ik enige Vogeltjes quelen, en sag ook vijf Reebokjes, zijnde so groot als een gemeene hond, carstangie-bruin van couleur en vel, kort van ooren, met een scherpe lange bek, en git bruin oogen. Ik vond ook onder de Steenrotzen twe als uitgeholde nesten van Dassen of Steen-bokjes, leggende rondom haar nesten veel van haar vuiligheid.

Wat aangaat 't oppervlak van de *Tafel-berg*, 't selve is meeren-
 deel vlakagtig, dog somtijds geheuveld, met vlakke en ondiepe
 Valeyen, wassende daar by kreupelbos, gras, en hier en daar enige
 lage bomen.

Hoedanig 't oppervlak van de *Tafelberg* gesteld is.

Op de vlakke komende, vindmen een grote en wijde plaats, schijnende als met harde klippen en even stenen bevloerd te zijn; tusschen der selver groeven en in veel andere kuilen en uitgeslete stenen, vindt men seer schoon versch water, bevrijd zijnde van sig van drank te besorgen.

Omtrent een half uur gaans van de plaats daar men op komt oostwaard aan, vindmen een vlakke valey, daar men veel wonderlijke steenrotzen, en als met handen op den ander geleide stenen siet; zijnde dese valey met ruigte en helm bewassen.

Deselve over gegaan, komt men aan een kloof die de *Tafel-* en
 de *Duivels-berg* van malkander scheid, zijnde een vervaarlijke
 diepte, en wonderlijke steenrots, daar sig by te vertonen ongeloof-
 felijke scheuren, hopen en spelonken, die my, in deselve siende, de-
 den schrikken.

Vervaarlike spelonke en grouwelijke steenrotze, en hopen in 't gebergte.

Op de kant van de *Tafel-berg* staande, konde over d'andere Bergen, in dese land-streek leggende sien, die, hoewel 't grote Bergen zijn, haar klein vertoonden.

De grote Schepen in de *Tafel-bay* ten anker leggende, vertoonden haar so groot als een Haring-boot. Ik konde de Boots en Chalopen die tussen de Schepen en 't Land heen en weder voeren, even bekennen, vertonende haar als zwarte vlekken op 't water.

Van de oost-kant ben ik gegaan langs een andere diepe valey, tot de middel door de helm en andere ruigte, tot aan de westzijde

Kikvorsen bo-
ven op den
Berg.

van de Berg, en bevond 't byna als voren, met heuvelen, ruigte en vol stenen. Daar na stelde ik mijn gang na de noord-zijde, gaande weder dwars over den Berg, en vond omtrent 't midden van deselve enige vlakke en moerassige water- en modder-poelen, even als de water-poelen op de velden. 't Water was stilstaande en seer klaar; maar als ik daar in roerden, wierd 't troubel en dik. Hoe naarstig ik die moerassen en poelen ondersogte, so heb ik geen visch (gelijk men ons heeft willen wijs maken, daar in gevonden, maar veel kleine graauwe kik-vorssen, die my ook, gelijk gesegt is, de gantsche nagt met haar gesang hadden vermaakt. Dese kuilen en water-poelen zijn niet boven een voet of anderhalf diep. Omtrent de moerassen vond ik hier en daar enige water-gootkens en scheuren in de steenrotzen, lopende 't water sagt door deselve ne- [138] derwaards om de West. Van daar wandelden ik na 't N. West- 1679 einde van den Berg, bevond dat als 't vorige en van deselve gedaante. Hier heeft men ook diergelijke rondagtige steenrotzen, even gelijk graf-steden, en tusschen beide, als ook in andere uitgeholde stenen seer schoon en klaar water.

De gantse Berg aan alle kanten veel in en uithoeken hebbende, veroorzaakt dat men wel een etmaal van noden heeft tot 't besigtigen en bewandelen van 't oppervlak van de *Tafel-berg*.

Ik ga des mid-
dags ten 1 uur
weder van den
Berg af.

Hebbende omtrent 24 uiren in eensaamheid op deselve gewandeld en doorgebracht, ben ik des anderen daags in de namiddag aan de kloof gekomen, die wy op waren gegaan, en deselve afgegaan, moетende my somtijds aan de helm en 't lange gras vast houden, wilde ik bevrijd zijn van te vallen. De grote kloof voorby gegaan, wierd de vlakke te met wat meerder, en vond in een laagte een grote en lange steen, zijnde deselve glat, over welke een watergoot liep gelijk een klein Riviertje; de voet van de Berg afgegaan zijnde, ben ik tegens den avond weder by mijn twe mede-makkers gekomen, en heb haar mijn wedervaren verhaald.

Een weinig uitgerust, heb ik met enige Geometrise werktuigen de nette hoogte van dese en ook van de naby gelegene Bergen afgemeten, en bevond de *Tafel-berg* boven 't waterpas hoog te zijn 298 Rijnlandse roeden of 3578 voet¹⁾. De top van de *Duivels-berg* is hoog boven 't water-pas 3298 voet²⁾.

De kop van de *Leeuwen-berg* is hoog 2172 voet³⁾.

¹⁾ = 1123 M. Ware hoogte = 1092 M.

²⁾ = 1035 M. Ware hoogte = 1006 M.

³⁾ = 682 M. Ware hoogte = 549 M.

Ook maakten wy een kruis-peiling van de geheele *Tafel-bay*, zijnde met dit werk bezig tot op den 12 April, wanneer aan de *Caap de Bone Esperance* in de Bay by ons is gekomen 't Schip *Nieuw Middelburg* uit 't *Vaderland*, tijding brengende van een volkomen en lang gewenschte Vrede tussen de *Koning van Vrankrijk* en *Haar Hoog Mogende de Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden* nevens *Hare Bondgenoten*¹⁾. Over welke tijdinge wy ons verblijdende, hebben van alle Schepen de vlaggen en wimpelen laten waejen, schietende met 't kanon dat 't in de bergen van de weerklank galmden.

Kregen doen ook bevel van de *Gouverneur* onse twee Schepen zeilvaardig te maken, en na 't *Vaderland* te vertrekken, also de Schepen van *Batavia* sig nog niet op deden.

Ons van goede verversing en versch water versien hebbende, zijn wy na enige eerschoten den 19 April van de *Caap de Bone Esperance* onder zeil gegaan, stellende onse koers na 't Eiland *St. Helena*, en hadden daaglijks goed weder en voor de wind, so dat dat wy na 16 dagen 't voorgemelde Eiland by gissing zijn voorby gezeild, dog hebben 't selve niet gesien; stelden doen onse koers na 't Eiland *Ascention*, behoudende een goede bakstage wind en goed weder.

[139] 't Selve Eiland ook spoedig gepasseerd, vervolgden onse koers 1679 met een goede voortgang na de *Linie Equinoctiaal*. Sagen enige dagen een menigte grote vissen rontom ons swemmen, die ons ontrent de *Linie* weder hebben verlaten. De *Linie Equinoctiaal* doorgezeild, stevende de wind en weder 't selve, zijnde Noord West, en sagen de Noord-ster, die wy in lang niet gesien hadden. Ontrent dese tijd wierd mijn makker en Onder-Chirurgyn *Gerrit van Laar*, wandelende op d' overloop van een grote *Baviaan*, leggende op 't verdek ontrent de Schoorsteen van de Combuis aan een lange ketting, schielijk uit zijn hok springende, gebeten, vattende hem met zijn lange slagstanden in zijn regter been, een duim boven 't buigen van zijn voet, en haald 't gantse been dwarsopen even of 't met een bijl gehouwen was, leggende de pesen bloot; dog is alles in 't kort sonder verminktheid hersteld, al hoewel by de wond in 't begin een grote stank was.

Dus voort zeilende komen in de *Kroos Zee*, daar wy onse voor en grote bram-steng met moy weder van boven neder zeilden,

¹⁾ Vrede van Nijmegen, 10 Augustus 1678.

Wy zeilen onse
 voor-steng en
 grote bram-
 steng met moy
 weder af, en
 passeren de
 Kroos-Zee.

dog de selve wierd terstond weder hersteld. Kort daar aan de
 voorgemelde *Kroos Zee* passerende sagen den 5. Julii een vreemd
 Zeil, dog stak dwars van ons af, so dat wy 't selve niet konden on-
 derkennen. Kregen den 21. Julii de *Orkades Eilanden* in 't gesigt,
 en in 't kort by onse Kruissers komende, zeilen voorby *Hitland* en
Fairhil, van waar wy 't steven wenden, zeilende Zuid Oost aan,
 en somtijds wat Zuidelijker na 't *Doggers Sand*, en 't selve voorby
 gezeild, zijn den 10. Augusti door Gods genade gelukkig in *Zeeland*
 aangekomen, hebbende op dese t' huis-reise weinig ongemak en
 vier doden gehad.

Arriveren den
 10 Augusti in
 Zeeland.

SESTIENDE REISE

gedaan in 't Jaar 1683, met 't Schip de Ridder-
schap naar Oost-Indien. Voor de Kamer van Am-
sterdam

I. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

Lopen den 9. May 1683. in Zee. Komen aan 't *Eiland St. Jago* een van de *Zoute Eilanden*. Vertrekken van daar en sien de *Kaap Miserado*. Een wjl daar na 't *Eiland Ascension*, en passeren de *Abrolhos*. Komen aan de *Kaap de Goede Hoop*. Gaan van de *Kaap* na *Batavia*. Komst op den 27. November op *Batavia's Rede*. d'Eerste Schepen der *Retoer-Vloot* vertrekken van *Batavia* na 't *Vaderland*. daar van d'Admiraal door lekkagie weder keerd. Tweede *Retoer-Vloot* vertrekt na 't *Vaderland*. De Generaal *Cornelis Speelman* sterfd, als ook de Heer Directeur *Balthaser Bart* 1684. den 11. Januarii op een dag. Ik heb seven Gouverneurs Generaals in *Indiën* gekend; namelijk *Anthony van Diemen*, *Cornelis van der Lyn*, *Karel Reiniersz.*, *Jan Maatsuiker*, *Ryklof van*
[141] *Goens*, *Cornelis Speelman* en *Jan Kamphuisen*. Krijgen tijding van een gevreesden Oorlog met *Engeland*. Toerusting van een Oorlogs-vloot tegen d'*Engelse*, so de Oorlog voortgang nam, dog alles is in rook verdwenen. Verdelinge der Scheeps-vloot op *Batavia*. Verscheide Schepen worden aan geleid na verscheide Gewesten van *Indien*. d'Heer *Leweson* word voor gesteld op 't Jagt *Naaldwijk* voor Opper-hoofd na *China*, met 't welke ik mede ging. Vertrekken van *Batavia* den 23. Junii na *China*, en komen onder weeg by vyf *Coringisse Rovers*, daar wy mede slaags geraakten. Komste in *China* in de Bay van *Maselgam* by *Macao*. Versoeken door brieven om te mogen handelen.

Als ik Anno 1679. met 't Schip den *Briel* behouden in *Zeeland* was aangekomen, en my enige tijd in mijn woonplaats tot *Egmont op Zee* hadde onthouden, en 't *Schoutschap* aldaar bediend¹⁾, wierd mijn reislust weder gaande gemaakt *Oost-Indien* nogmaal te bezoeken.

¹⁾ Zie de Inleiding.

't Schoutampt nedergeleid, heb my in 't voorjaar Anno 1683. weder in dienst van d' *Oost-Indische Compagnie* tot *Amsterdam* be- 1683
geven, om met 't Schip de *Ridderschap van Holland* voor *Oppeer-Chirurgyn* derwaarts te vertrekken, hebbende tot mijn *Onder-Chirurgyns Christoffel Elling van Dantsik*, *Tobias Visser van Amsterdam*, *Huibert van der Moesel Hagenaar* en *Johannes vander May van Harlingen*. 't Schip de *Ridderschap* was een nieuw Schip, versien met 36. stukken Kanon en 300. Man. Onse *Schipper* genaamd *Jakob Pietersz. Kool van Sardam*¹⁾, een goed Zeeman en bescheide Persoon.

Onse Vloot bestond in vijf Schepen; als de *Ridderschap*, *Cortiene*, *Koeverden* en *Castricum* voor de Kamer van *Amsterdam*, en de *Fluit Langewyk* voor de Kamer van *Hoorn*; dog dese geraakte in Zee ten eersten van ons²⁾.

Wy met 't Schip de *Ridderschap* voerden de Vlag als Admiraal van de grote steng, hebbende d'Heer *Johan de Bitter*³⁾, een wijs en bescheiden Heer, Raad van Justie, 't bevel over dese Vloot.

Wy lopen den
9. May 1683
weder in Zee.

Van alles versorgd, zijn wy op den 9. May Anno 1683. met aangenaam weder *Texel* uitgelopen, stellende onse koers na *Hitland*, en 't selve den 18. May in 't gesigt gekregen, liepen agter *Schotland* en *Yerland* om. Onse Scheepvaard om de Zuid voort settende na de *Canarisse Eilanden*, hebben deselve in 't kort in 't gesigt gekregen, en daar ontrent ontmoet een Engels Scheepje, komende uit *Virginia*, geladen met Toebak. Voortzeilende, zijn aan de *Zoute Eilanden* gelijkelyk in de Bay van *Porto Parry*⁴⁾ aan 't Eiland *St.* [142]
Jago drie mijlen beoosten de Stad *St. Jago* geankerd, behalven 't 1683
Schip *Cortiene*, dat vermids tegenwind niet konnende op de Rede by ons komen, 't heeft voort laten staan na de *Kaap de Goede Hoop*. Ook zijn alhier op deselve dag ten anker gekomen twee Engelse *Oost-Indien-vaarders*, de wil hebbende na *Suratte*. Voor de

En komen aan
't Eilant St.
Jago.

¹⁾ Zaandam.

²⁾ Cf. „Uitloopboekje”; de fluit van Hoorn heette evenwel 't *Huys te Neck*; de *Langewijk*, van Enkhuizen, was den 27sten April reeds vertrokken.

³⁾ Valentijn (IV, 1, p. 385) teekent bij zijn lijst van de Heeren Raaden des Gerichts aan: „A°. 1674. Mr. Joan Bitter, zoo (d.w.z. als Raad des Gerichts) uitgekomen, in A°. 1675 op Batavia, dog vertrok na het Vaderland wegens zyn vrouw, Juffrouw Knol, na haar vorigen man genaamd, die over een Knol, als een Wapen van haar vorigen man, op haar koets geschilderd (dat deze Heer met reden 'er af, en 't zyne daarop wilde hebben) een zeer zwaar geschil en pleidoy kreeg; dog die knol brak haar zeer bitter, by hare togt naderhand na 't Vaderland, op. Die Heer quam den 9 May 1683 weder zoo uit; dog hoe lang hy hier bleef is my onbekend”.

⁴⁾ Cidade da Praia, op Sao Thiago, een der Kaapverdische eilanden.

Stad *St. Jago* lagen ook twee *Portugese Scheepjes*, sullende die in weinig dagen vertrekken na *Portugaal*.

Alhier enige dagen gelegen, en ons van soet water en ververssing versien, zijn, na met d'*Engelse* eens vroolijk geweest hebbende, van daar gezeild, koers stellende na de *Linie Equinoctiaal*; maar de wind veel Zuidelijk en Zuid West zijnde, geraakten wy ver om d' Oost, siende op den 8. Julii de Kaap *Miserado*¹⁾ op de Kust van *Guinea*, en zijn met een labber koeltje op de 28. dito de *Linie Equinoctiaal* doorgezeild, siende den 5 Augusti 't Eiland *Ascension*, 't welk selden van d' uitgaande Schepen word ontmoet, komende de selve weinig so ver om d' Oost vervallen. Zeilden na enige dagen voorby de *Abrolhos*, gelegen digt onder de Kust van *Brasil*. En werd alhier na ouder gewoonte een danksegging op de Schepen gedaan, en voor 't Scheepsvolk twee Verkens, en voor de Officieren een vet Schaap geslagt.

Vertrekken van daar en sien de Caap Miserado.

En passeren de Linie, en sien den 5 Augusti het Eiland Ascension.

Passeren de Abroehos.

Hebbende op den laatsten Augusti d' hoogte van de *Kaap de Goede Hoop*, stelden onse koers regt Oost aan, siende op den der tienden September 't land van de *Kaap*, en zijn des anderen daags in de *Tafelbay* ten anker gelopen, vindende aldaar twee van onse mede-makkers; als *Cortiene* en *Castricum*, die van ons waren geraakt, en aldaar een dag a drie voor ons aangekomen. Vonden hier ook de *Princes Maria* een nieuw Zeeuws Schip, zijnde een Maand voor ons in Zee gelopen.

Komen aan de Caap de Goede Hoop.

Ook is den 20. van dese maand aan de *Kaap* behouden aangekomen onse derde makker 't Schip *Koeverden*. Daags daar aan werd een algemeen Gastmaal op ons Schip gehouden, zijnde daar toe mede van Land versogt d'Heer Gouverneur en voornaamste Bedienden van de *Kaap*. Onder 't drinken der gesontheiden wierden veel eerschoten gedaan²⁾, en ook drie klugten op ons Schip gespeeld.

¹⁾ Kaap Mesurado, d.i. de Stille Kaap, waarachter thans Monrovia, de hoofdstad van Liberia. Zie Linsch. Ver. Deel V, p. 11, n. 7, p. 287, en de bijbehorende kaart. De landstreek beN. Monrovia heet nog Mesurado.

²⁾ „Een van mijn grootste vermakingen was, hen een aanvang van hun gezontheiden te zien maken. Die van de Staten had de voorgang; daar op volgde die van de Prins van Orange, en daarna die van de Kompagnie; en op yder van deze gezontheiden doen zij tien, of twaalf stukken geschuts afschieten. Maar de gezondheid, die alle d'anderen overtreft, en die met groter plechtelijkheid omgaat, is, als men op de voorspoet, en op de welvaart van de Kompagnie drinkt: want dan schiet men al 't geschut af, 't welk op het schip is, daarin men deze gezondheid drinkt, en terwijl wy voor S, Helena aan anker lagen, schoot men zo dikwijls af, dat 'er twee stukken geschuts borsten, daar af twee busschieters, en drie bootsgezellen gedoot wierden”.

J. B. Tavernier, Verscheide Beschryvingen, door J. H. Glazemaker vertaalt. Darde deel p. 196. Amsterdam 1682.

Wy gaan wederom van de Caap na Batavia.

Als dese verheuging op alle Schepen so rond had gegaan, en onse saken aan de *Kaap* verrigt, zijn wy, ons afscheid genomen hebbende, gelijkelijk op den laatsten September onder zeil gegaan, stellende onse koers om de Zuid, en ontrent de hoogte van 40. graden Zuider brete gekomen, geraakten wy weder van onse mede-makkers verstroyd. Wy alleen zijnde, stelden onse koers Oostelijk en daar na wat Noordelijker, en ons gissende de langte te hebben van de Eilanden *St. Paulo* en *Amsterdam*, sagen 't Schip de *Princes Maria*, dog misten hem des anderen daags. Ook viel een van onse Matrosen van de blinde-ree, bezig zijnde de blinde¹⁾ in te nemen, en is verdrongen. Siende op den 22. November 't hoge Land van *Sumatra*, zeilden de *Straat Sunda* in, en spoedig voorby *Bantem* geraakt, zijn op den 27. November behouden op de Rede van *Batavia* ten anker gekomen, hebbende, d' Heer zy gedankt, [143] maar 5. Man verloren, daar van twe zijn in de Koy gestorven, en 1683 drie door ongeluk buiten boord gevallen en verdrongen.

Op *Batavia* enige dagen gelegen hebbende, stierven verscheide van onse Reisgenoten; als *Adriaan van Antwerpen*, gewesen Hofmeester van d' Heer *Bitter*, d'Advocaat *Teberg Hagenaar*, *Dirk Stryker* Commandeur van de Soldaten, Soon van de Consul *Stryker* tot *Venetia*, hebbende *Dirk Stryker* 't vermaarde *Schouwburg* tot *Amsterdam* opgeregt²⁾, een van mijn Onder-Chirurgyns *Huibert van der Moesel*, onse Kajuit-wagter³⁾ en verscheide andere.

De eerste Schepen der Retoer vloot vertrekken van Batavia na 't Vaderland. Daarvond' Admiraal wederkeert. Twede Retoer vloot vertrekt na 't Vaderland.

Ontrent dees tijd wierden 4. Retour-schepen aangelegd na 't *Vaderland*; als 't Fluit-schip 't *Huis te Spijk*, als Admiraal *Adri-chem*, *Westbroek* en *Stavenes*, en zijn den 26. December van *Batavia* na *Holland* gezeild; dog 100. myl buiten de *Straat Sunda* gekomen, werd 't *Huis te Spijk* seer lek, en genoodsaakt na *Batavia* te keren. In 't voorste van Januarii Anno 1684. wierden de Schepen de *Ridderschap* als Admiraal, *Oostenburg*, *Alkmaar*, de *Burg van Leiden*, *Africa*, de *vrye Zee*, *Mauritius* aangeleid tot de *Vaderlandse* Reise, sullende over dese Schepen de Heer *Jurifaas Vos* 't bevel voeren⁴⁾.

Op den 11. Januarii 1684. zijnde dingsdag 's avonds ontrent 7. uren, is de Gouverneur Generaal *Cornelis Speelman* van *Rotter-*

¹⁾ Klein, vierkant zeil op den boegspriet.

²⁾ Zie J. A. Worp, *De Amsterdamsche Schouwburg*, p. 154. Blok, *Relazioni Veneziana* 1909, p. 373.

³⁾ Bediende Verg. Eng. waiter.

⁴⁾ Jozefus Vosch, commandeur van Jafna. Zie voor deze retourvloot Valentijn I p. 252.

dam overleden, hebbende ontrent 2 Jaar Gouverneur Generaal geweest¹⁾, en wierd op den 15. dito met een Koninklijke pragt en heerlijkheid begraven²⁾. Ook stierf op den selfden avond ontrent ten 8. uren den E: Directeur Generaal *Balthaser Bort*³⁾. 't Is aanmerkens waardig dat dese twee aansienlijke Mannen te gelijk tot so een stand verheven, ook op een dag ja byna een uur zijn overleden; want de Heer *Cornelis Speelman* Gouverneur Generaal wordende, wierd de Heer *Balthasar Bort* Directeur Generaal. Hebbende ik inde tijd dat ik in d'Indien hebbe verkeerd 7. Gouverneurs Generaals gekend, zijnde *Anthony van Diemen* d'eerste, die Anno 1636. Gouverneur Generaal wierd gemaakt, tot 't Jaar 1645. doen wierd *Cornelis vander Lyn* van *Alkmaar* in desselfs plaats *Opper-President* van de *Hoge Regeringe* van d'Indien, en Anno 1647. volstrekt Gouverneur Generaal, en 't selve 3. Jaar hebbende bediend is na 't *Vaderland* vertrokken, komende in desselfs plaatse *Karel Reiniersz* Anno 1650, die 't selve ook drie Jaren bediend hebbende, is d'Heer *Jan Maatsuiker* in 't Jaar 1653. Gouverneur Generaal geworden, en heeft 't selve met grote lof en eer 25. Jaar tot zijn dood bediend. Anno 1678. wierd *Ryklof van Goens* in deselve plaatse als Generaal aangesteld, en Anno 1682. met 't Schip 't *Landschouwen*, na 't *Vaderland* vertrokken, is *Cornelis Speelman* van *Rotterdam* hem gevolgd, en 't selve ontrent 2. Jaar bediend hebbende, is den 11. Januarii 1684 overleden, wordende d'E: Heer *Jan Kamp-huisen*, gemeen Raad van d'Indien en gewesen geheimschrijver [144] van de Hoge Regeringe, by de agtbare Raden van d'Indien tot 1684 *Opper-President* op goedkeuringe van de E: *Heren Bewinthebberen van d'Oost Indise Compagnie by de Kamer van Seventiene* aangesteld, die hem op 't aanschrijven volkomen Gouverneur Generaal hebben gemaakt: wordende d'E: Heer *Anthoni Hurd*⁴⁾ inde plaats van *Balthasar Bort* aangesteld tot Directeur Generaal.

Na 't vertrek der laatste Schepen na 't *Vaderland*, so wierden in het laast van de maand van Februarii twe Jagten na 't *Vaderland* aangeleid; als *Ameland* en *Jambi*: maar 't Schip de *Vryheid* voor *Batavia* op den 3. Maart komende, en tijding brengende van een gevreesden Oorlog, zijn de Jagten op gehouden, en beneffens 17. en 18. andere, so grote als kleine Schepen op 't spoedigste ten

Als ook de Directeur Balth. Bort.

Seven Generaals heb ik in India gekend; Als Anth: van Diemen, Corn: vander Lyn, Karel Reiniersz, Jan Maatsuiker, Ryklof van Goens, Corn: Speelman, en Jan Kamp-huisen.

Tydinge van een gevreesde oorlog met Engeland.

¹⁾ 25 Nov. 1681 tot 11 Jan. 1684.

²⁾ Zie voor de begrafenis Valentijn IV (11, p. 311).

³⁾ C f. voorlaatste noot.

⁴⁾ 1684—1689 Directeur Generaal.

Oorlog toegerust, en met Volk en Oorlogs-behoeften versien; zijnde 't Schip de *Princes Maria* Admiraal, voerende 64. metalen Stukken, de *Vryheid* Vice-Admiraal, mede 64. Stukken, *Cortiene* Schout by Nagt 62. Stukken, *Coeverden*, *Makasser*, 't *Wapen van Middelburg*, *Poeleron*, *Zierikze*, *Silverstein* en *Castricum* in de 50. Stukken, d'overige, als *Zuid-Beveland*, *Sumatra*, *ter Goes*, *Ame-*

Toerusting
van een Oor-
logsvloot tegen
de Engelse, so
de oorlog
voortgang
nam.

Dog alles is in
rook verdwe-
nen.

land, *Kouwerwe*, *Naaldwyk*, *St. Maartensdyk* 36. en 44. Stukken; en wierden 't *Wouwtje* en 't *Voorhoutje* 2. kleine Scheepjes tot Branders toegerust. Behalven de genoemde zijn verscheide so grote als kleine Vaartuigen tot Advijs-Jagten als anders toegerust. Gants *Batavia* was in beweging en op de been, de arbeids en timmerlieden van Onrust wierden op de Schepen geset; en in 't kort een goede Oorlogs-vloot gereed gemaakt, is de E: Heer *Maarten Pit*¹⁾ als Admiraal over de selve gesteld, en is op den 2. Junii na veel afscheid-maaltijden en eerschoten gedaan hebbende van *Batavia* na *Bantem* en de *Straat Sunda* gezeild, sullende de Vyand daar kruissende afwagten; dog is alles in rook verdwenen, en men heeft geen Vyand gesien, als twe *Engelse Schepen*, zijnde 't een een groot Konings-schip met nog een kleinder, die op de Rede voor *Batavia* aangekomen, en enige tijd daar gelegen, zijn vertrokken²⁾.

Verdelinge der
Schepen op
Batavia.

Op den 5. Junii is de Fluit *Bovenkerspel* voor *Batavia* ten anker gekomen, als ook de toegeruste Oorlog-schepen, zijnde daar mede de gedreigden Oorlog geëindigt; en werd alsdoen onder deselve Schepen een verdelinge gemaakt: want enige wierden by de werken gehouden, en andere na verscheide Gewesten gesonden.

Verscheide
Schepen wer-
den aan geleg
na verscheide
Oosterse Land-
schappen.

Wy met de Jagten *Naeldwyk*, *Celida*, *de Gidion* en de Fluit *Naarder Meer* wierden aangeleid na *China*; 't Jagt *Jamby* na *Bengale*; *Ameland*, *Castricum*, *Waveren*, *Hoog Kerspel* en *de Beurs* na *Japan*; de *Juffr. Anna* na de *Kust Coromandel*; de Schepen *Coeverden* en *Silverstein* na *Ceylon*, en d' Heer Commissaris *Ysaak Sollyman*³⁾ vertrok met het Jagt *Negombo* over *Malacca* na *Bengale*; en

De Heer Lee-
weson werd
voorgesteld op
't Jagt Naalt-
wijk.

d'overige so na dees als gene buiten Kantoren.

Op den 20. Junii is aan ons Jagt *Naaldwyk* de *Geheimschrijver* [145] *Wilhelm Outshoorn*⁴⁾ met den Heer *Leweson*⁵⁾ nevens nog enige aan- 1684 sienlijke Personen gekomen, die d' Heer *Leweson* als Opper-hoofd

¹⁾ 1683—1690 Raad van Indië.

²⁾ Verg. Valentijn IV (1) p. 316.

³⁾ Izaak Soolmans, 1684 Commissaris van Bengalen. Valentijn V (1) p. 175.

⁴⁾ Willem van Outhoorn, 1681—1689 Raad van Indië, 1691—1704 Gouverneur-Generaal.

⁵⁾ De Koopman Joannes Leeuwenson.

van de Compagnies-handel op de Kust van *China* en als Opperbevelhebber over de 4. Schepen na *China* geschikt, voorstelde; zijnde deselve een grootmoedig en verstandig Heer, waardig te bekleeden sodanigen bediening; te meer dewijl hy voormaals 4. Jaar tot *Oxu*¹⁾ in *China* onder de *Chinesen* hadde verkeerd, en haar doen en handel wel kundig was²⁾. Dit is de selve Heer *Leweson* die 1674. door bevel van d' Heer *Ryklof van Goens* met brieven te land van *Ceylon* na *Holland* wierd gesonden, om de toestand der Indies en France Oorlog op 't spoedigste aan d' E: Heren Bewinthebberen van d' Oost-Indise Compagnie bekend te maken, wordende 1676. wederom met 't Schip *Asia* na *Indien* gesonden, en hadde alsdoen 't Oppergesag over de Schepen *Asia*, *Makasser*, 't *Stigt Uitregt* en den *Briel*, zijnde ik die tijd ook onder syn Vlag en op 't Schip *Makasser* bescheiden³⁾.

De 4 Schepen na *China* met stukgoederen en koopmanschappen afgeladen, zijn wy, d'ankers uit de grond geligt op den 23. Junii onder zeil gegaan⁴⁾, voerende *Naaldwyk* de vlag als Admiraal van de grote steng, vermids d' Heer *Leweson* op 't selve sig bevond. Onse koers ontrent Noorden gesteld, hebben in weinig dagen de *Straat Banka* door gezeild, hebbende ter loops 't Eiland *Poelo Tymon*⁵⁾ aangedaan, en van 't selve liepen *Kandoor*⁶⁾ in 't gesigt. Maar op den 12. Julii op de kusten van *Quinam*⁷⁾, digt onder 't Land, ontrent de *Kaap Avorelle*⁸⁾ met stilte en aangenaam weder zeilende, ontmoeten wy 5. wel toegeruste *Coxingise Zee-rovers*, vol volk en wel toegerust, die stoutelijk op de Fluit *Naarder Meer* zijnde de slegste zeilder, en een stuk weegs agter uit af komen, en begonden met groot geweld op deselve te schieten. Wy dit siende, wenden terstond na hem toe, en verscheiden Kanon-schoten op haar, en sy weder op ons gedaan hebbende, hebben ons verlaten.

Wy onse koers vervolgende, scheiden van onse ene makker 't Jagt *Celida*, moetende een weinig Noordelijker aan de *Chinese*

En vertrekken van Batavia den 23 Juny na China.

Komen by 5. Coxiciense Rovers, daar wy mede slaags geraakten.

¹⁾ Hok-tsioe (Foochow), hoofdplaats van de provincie Hok-kiën of Foe-kiën. Groeneveldt, *De Nederlanders in China*, I p. 242. n. 1.

²⁾ Verg. Valentijn IV (2), Tsjina, p. 12.

³⁾ Zie p. 139.

⁴⁾ Verg. Valentijn IV (2), Tsjina, p. 12. De Graaff is hier vermoedelijk Valentijus bron.

⁵⁾ Tiunan, op de Oostkust van Malakka, beW. de Anambas-eilanden.

⁶⁾ Condor, in de Zuid Chineesche Zee, Oost van de Z. punt van Cambodja. Zie de kaart behoorende bij Linsch. Ver. Deel XIII.

⁷⁾ Cochin-China. Zie Linsch. Ver. Deel XIII p. XXXIII noot 3.

⁸⁾ Kaap Varella; op de in de voorlaatste noot genoemde kaart Cabo de Avarellas.

Komste in Chi-
na in de Bay
van Maselgam
by Macaö.

Kust wesen, en wy een streek of twe Oostelijker aan zeilende, zijn op den 20. Augusti gelukkig inde Bay van *Maselgam*¹⁾, ontrent een mijl van de vermaarde Stad *Macaö* ten anker gegaan; vindende aldaar verscheide Chinese Jonken, Wankans en andere grote en kleine Vaartuigen, die alhier dagelijks af en aan voeren, drijvende haar handel en koopmanschap so op *Oxu*, *Sinkseeu*, *Aymuy*, *Tenghey*, *Ceuxan*, *Japon*, *Siam*, *Canton* als andere Plaatsen²⁾.

Versoekendoor
brieven te mo-
gen handelen.

So haast wy in 't de Bay van *Maselgam* hadden geset, sond d' Heer *Leweson* brieven na *Canton*, een vermaarde Stad in *China*, aan de *Songia*³⁾ of Gouverneur der selve Stad onse aankomst bekend te maken, versoekende te gelijk, of de *Chinesen* als voor desen met ons in min en vrindschap wilden handelen, en onse aan-gebragte koopmanschappen tegens de hare verwisselen; sendende met een haar de lijst van onse ingeladene goederen, bestaande [146]

Koopman-
schap die wy
daar bragten.

deselve in *peper*, *speceryen*, *schuitlood*, *platlood*, *sandel-hout*, *quik-* 1684
zilver, *barn-steen*, *ruuwe tak-koraal*, *gepolyste koraal*, *seldsame bloed-koralen boomtjes* en *ketting koralen*, *Campher*, *Borax*, veelderhande koleuren van *Nederlandse lakenen*, *kroonrassen*⁴⁾, *perpetua-*
*nen*⁵⁾, *spiegels*, *gesneden* en *geschilderde glazen*, *messen*, *degens*, *hou-*
wers, *pistolen*, *snaphanen* en andere seldsaamheden uit *Europa*.

Koop man-
schappen die
wy wederom
van haar wil-
den handelen.

Wij begeerden in wisseling van haar ruuwe zijde, als eerste *Kabesse*, eerste en tweede *Barigo*, grote en kleine *zijde Pansjes*, *Pelangs*, *Gie-*
lams, *Zijde-rollen*, so *Damasten* als andere, *Spiljouuter*, *Radix Chi-*
na, *Thee*, *Galiga*, *Aluin* nevens andere bysonderheden; als *ysere*
Pannen, *Chineespapier*, *Porcelein*, *Chinees bier*, *Confituuren* en
*Suiker gebak*⁶⁾.

¹⁾ Kaart 133 van van Keulen geeft een, door een anker aangeduide ankerplaats op de Oostkust van het eiland Mazilichang of I. de Ioas, 5 zeemijl ZW. van Macao.

²⁾ *Oxu* = Hok-tsioe.

Sinkseeu, ook wel Sinseau, Chinseo of Chinchiu = Tsoantsioe, de hoofdplaats van het gelijknamige departement der provincie Hokkiën (Foekiën), waarin Amoy is gelegen. Zie Groeneveldt, *De Nederlanders in China* I, p. 16 noot 1.

Aymuy = Amoy.

Teng-hey = Tang-oa, de hoofdplaats van het district waartoe Amoy behoort, dicht bij de monding der rivier ten N. van Amoy gelegen. Groeneveldt I p. 143 no. 2.

Ceuxan, op oude kaarten ook wel Cheuxan = Chusan, eiland beO. Chekiang.

³⁾ „Songia, groot Mandarijn van Aijmoij ende admiraal ter zee”. (Heeres, Corp. dipl. neerl.-ind. p. 243). Voor Songia = tsong-si, zie Groeneveldt I p. 108, n. 1. en p. 280 n. 1. (soya).

⁴⁾ Eng. crown-rash; een soort rasch (It. raso) of wollen stof. Kroon beteekent hier: voortreffelijk. (Van Dam, ed. Stapel, I (1), p. 740).

⁵⁾ Port. en It. perpetuana, zeer duurzame lichte wollen stof. (Hobson-Jobson p. 699).

⁶⁾ *Kabesse* (Port. Cabeça = hoofd) = 1e kwaliteit.

II. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

Ingang in de Stad *Macao* ons geweigerd. De Kooplieden komen met haar Vaartuigen van *Kanton* by ons. Gastereren dagelijks met ons. Alarm in de Stad *Macao* door 't voorby varen van onse Chaloeppen. Daar komen overlopers aan onse Schepen. Veel *Chinese Jonken* en Vaartuigen komen by ons. Verdrag met de *Chinesen* wegens de koophandel gemaakt. Prijs der goederen. De Fluit *Naarder Meer* vertrekt na *Batavia*. Gevangen Hollanders werden vrygesteld. In de Stad *Macao* word de Wet verset 1685. den 1. Januarii. Matrosen Feest in *China*. Treffelijkheid van de Stad *Macao*, als mede een korte beschrijving van *China*. Word afgedeeld in 15. Provincien. Een grote menigte Steden en Dorpen in *China*. Drie Provincien uitgekosen om een korte aantekening daar van te doen.

Enige dagen verlopende voor wy antwoord ontvingen op ons gesonden brief, hebben ons daaglijks vermaakt op d'Eilanden van *Macaõ*, met jagen, vogelschieten en vissen, als mede met kaatsen en kolven, varende met Chaloeppen somtijds na de vermakelijke Hof-
[147] steden, Tuinen en woon-plaatsen der Jesuiten. als die van de Va-
1684 ders *Anthoni Tomaso*¹⁾, *Jan de Abre*²⁾, *Ermauw*³⁾ en *Josephus Tissan-*
*jer*⁴⁾, daar wy minnelijk van deselve ontfangen en onthaald wierden, aandoende haar wederom alle eer, ende hebben deselve beleefdelyk als sy onsaan boord besogten, opgeschapt; schoon wy met de Geestelijken en Adel van de Stad *Macaõ* wel schenen te staan, wilden sy niet toelaten dat wy in de Stad soudén komen, deselve besien, of ons vermaken; niet tegenstaande d'Heer *Leweson* 't

Barigo (Port. barriga = buik) = 2e kwaliteit.

Pansjes (Port. pano = lap) = linnen of katoenen lappen.

Pelangs (pelings, pelams) = zijdeachtige stoffen.

Gielams = zijden doeken.

Sjiljouter (speauter, spialuter) = zink.

Radix China = gedroogde wortel, medicijn tegen huidziekten.

Galiga = roode verfstof.

(Zie over dit alles uitvoeriger de Glossaria in Van Dam I, ed. Stapel.).

¹⁾ Antonio Tomás, een groot mathematicus, en zeer vermaard bij de Chineezén.

Zie voor deze en volgende noten Arquivos de Macau, Macao 1929. Vol. I no. 4 p. 177—217.

²⁾ João de Abreu de Lima.

³⁾ Irmao (Port.) = broeder.

⁴⁾ Jozé Tissanier, Visitador das Provincias de China e Japaõ da Companhia de Jesus.

d'Ingang van door twee afgevaardigde ernstelijk had laten versoecken, 't welk
de Stad Macao hem dapper moeide; dog liet sulks voor dees tijd ongemerkt door
werd ons ge-
weigert. gaan.

Ondertussen sond de Veld-Overste van *Canton* ons uit de naam van de Raad van *Canton* met een *Mandarin* een minnelijke brief, inhoudende een vrindelijke groetenis en aanbiedinge, dat so wy met onse Schepen voor de Stad *Canton* wilden komen, en aldaar onse koopmanschappen tegens d'hare verhandelen, wy haar welkom soudén zijn; dog dese aanbiedinge by ons om reden verworpen, bleven wy in de *Bay* van *Maselgam* leggen, verwagtede de Kooplieden aldaar, die weinig dagen daar na, vergeselschapt so met de aansienlijkste *Tartarise* als *Chinese Kooplieden*, van *Can-*

De Kooplieden
komen met
haar vaartui-
gen van *Can-*
ton by ons.

ton zijn gekomen, met verscheide grote en kleine Vaartuigen, geladen met veelderhande goederen, doende in den beginne niet als malkander vergasten en wederzijds bezoeken. De *Chinesen* ver-
toonden voor ons op een van d'Eilanden een blyeindend spel, wor-
dende van deselve ook lustig en heerlijk onthaald onder 't geluid

En gastereren
met ons dage-
lyks.

en gespel van velerhande *Chinese speeltuigen*; daar wierden ook verscheide vier-werken aangesteken, en wonderlijke doeningen en geestige sprongen vertoond.

Des anderen daags 's morgens na 't eindigen van dese vreugd, voeren wy met drie Chaloeppen na 't *Papen* of 't *Groen Eiland*¹⁾, leggende ontrent twee musschet-schoten in 't Noord West van de Stad *Macaō*, en heeft in syn omtrek 1400. gemene treden; in 't mid-
den leid een Steen-rots met geboomte bewassen, en heeft aan de Zuid Oost zyde een vermakelyke Tuin en Jesuiten Klooster, Kegel en Klos-baan; alhier enige uuren wel onthaald, voeren wy van

Alarm in de
stad Macao
door 't verby-
varen van onse
Chaloeppen.

daar regt op de Stad aan, en digt langs haar Schepen op de Rede leggende: d'inwoonderen onse komste gewaar wordende, is de gantse Stad in alarm geraakt, luidende de klokken, zijnde jong en oud op de been, en alles in verwertheid. Digt by de Stad komende, zijn sy met ses wel toegeruste Chaloeppen en vol Soldaten ons ontmoet, schijnende of sy ons levendig wilden verslinden; een van haar Hoofdmannen vroeg met gramme moed d'Heer *Leweson* uit den naam van de *Gouverneur*, wat ons beweegde met onse Chaloeppen so digt onder de Stad en haar Schepen te komen, en met Vlaggen en Trompetten den Adel te trotsen, en haar te bespotten. Dog

¹⁾ De naam Papen-eiland komt voor op kaart no. 27, Valentijn IV (2) Tsjina, tegenover p. 2. Op moderne kaarten: Green island, of Ilha Verde, gelegen op de binnenreede van Macao, N.W. van de stad.

na verwisseling van verscheide woorden, is dese oplopendheid vernietigd, en keerden sy met haar Chaloeven na de Stad, en wy na de Tuin of Klooster van Vader *Anthoni Tomaso*¹⁾, en aan deselve [148] 1684 gende te gelijk, dat niet konde geloven dat de Regenten van *Macaõ* so vervaard voor de *Hollanders* soudén zijn, en vresen dat die met drie ongewapende Chaloeven de Stad soudén overrompelen. Hier weder enige uren doorgebragt hebbende, voeren tegen den avond na onse Schepen.

Twe dagen hier na is van *Macaõ* tot de onse overgelopen een Sergiant vande Soldaten, genaamt *Anthonio de Livera*²⁾ met 5. *Portugese slaven*; dog hebben deselve alle weder aan haar overgeleverd.

Daar komen overlopers aan onse Schepen.

Nog een voornaam Portugees koopman, genaamd *Josephus Penjera*³⁾, zijnde met de Capitein Generaal in verschil, is ook met een Vaartuig aan ons Schip gekomen, met voornemen om met 't selve na *Batavia*, en van daar na *Goä* te gaan, en aan d'Onder-Koning over sijn geleden smaad te klagen; dog haar verschil bygelegd zijnde, heeft sig weder na de Stad gegeven.

Daaglijks aanlande alhier nog verscheide grote en kleine Jonken, Wankans en ander Vaartuig, so van *Canton*, *Sinkseu*, *Aymuy*, *Japon* en andere Plaatsen. Wy kregen ook tijding met een Chinese Jonk, komende uit *Japon*, dat 't Nederlands Opper-hoofd *Jan Besselman*⁴⁾ was overleden. Vangelijken zijn binnen 6. dagen een Wankau van *Oxu* met Thee, Porcelein en andere waren, en drie andere van *Aymuy* aangekomen, uit welke wy de slegte toestand van de handeling van het Schip *Celida* verstonden, hebben de *Bernard Broeder*⁵⁾ in geen handel met de *Chinesen* geweest.

Veel Chinese Jonken en Wankans komen van om de Noord by ons.

Ook is een Portugees Schip van *Goä* over *Malacca* hier aangekomen, en derwaarts weder twee Schepen van deselve vertrokken. In *Lampakow*⁶⁾ lag een Engels Scheepjen d'*Agent*, daar van de Schipper ende Koopman aan ons boord zijn gekomen, versoevende enig touwerk, pik en teer, 't welk haar wierd toegestaan, zijnde 't Scheepje seer lek en overladen met Spiljouter⁷⁾, dat 't in *Ben-*

¹⁾ Zie p. 175 noot 1.

²⁾ Lees Antonio de Riveira.

³⁾ Lees José Pinheiro.

⁴⁾ Cf. Nachod. p. CXCIH noot 1.

⁵⁾ Verg. Valentijn IV (2). Tsjina, p. 12.

⁶⁾ Lampacau, eiland ± 35 zeemijl ZW van Hsiang-shang.

⁷⁾ Zie voor spiljouter en de hieronder volgende koopmansgoederen p. 174 noot 6.

gale soud brengen, en hebben 't selve daar naderhand gevonden.

't Accoord met de Chinesen wegens de koophandel gemaakt. Onse Opper-hoofden dagelijks bezig zijnde om met de Chinese Kooplieden een overeenkomst te maken wegens de prijs van onse aangebragte goederen, als ook van d' hare, die wy daar tegen sou-

den overnemen, zijn in 't selve op den 13. November over een gekomen; namelijk dat sy souden aannemen 't piekel¹⁾ *Peper* voor 7.

Nota. Een Tayl Silver doet 4 gulden Hollands geld; een Maas 8 stuivers, en een Condryn ontrent 13. penn: so dat men 10 Condrynen in een maas heeft, en 10 maas in een tail. Een tail silver is 13 ducatonswaarte. Tayl 5. maas, 't piekel *Nagelen* voor 83. Tayl, 't piekel *Sandelhout* voor 13. Tayl 5. maas, 't piekel *Plat-loot* voor 3. Tayl 6. maas, 't piekel *Quiksilver* voor 110. Tayl. d'ellen *root Scharlaken* voor 3. Tayl, de *swarte en purper Laken*, etc. voor 2. Tayl 8. maas, de *Campher, Barnsteen, Tak-koraal, Bloet-koraal, Ras, Kroon-ras, Perpetuanen* enz. souden na gevolg gewaardeerd werden.

Waar tegen sy aannamen ons te leveren, d'eerste *Cabesse zijde* het piekel voor 190. Tayl, *tweede Cabesse* dite 't piekel voor 185.

Tayl, d'eerste *Barigo* 't piekel voor 180. Tayl, 't *Tweede Barigo* 't piekel voor 175 Tayl, *grote Pansjes en witte Gilams* 't pees²⁾ voor 1. [149]

Tayl 7. maas, *kleine Pansjes* 't pees 1. Tayl 3. maas 5 condrijn, *Spiljouther* 't piekel 5. Tayl 2. maas, de *Radix China, Galiga, Nan-kinse, Thee, rode en witte Gilams, Pelangs, Hekjes, Seloliense*, (dat zijn zijde Pansjes met verheven bloemen, van een nieuwe uitvinding), souden gewaardeerd worden na iders waarde.

Deser dagen zijn brieven van *Sinkseew* en *Aymuy* over land met den Tolk *Hoqua* van *Bernard Broeder* gekomen, meldende dat hy tot nog geen handel met de *Chinesen* konde bekomen: maar in tegendeel dat hy met deselve in ongemak was geraakt, hebbende enige van zijn Matrosen 't kabel-touw van een Jonk die by haar geset⁴⁾ lag afgekapt, waar door grote moeite tot nadeel van de handel was ontstaan.

By ons was vorder besloten dat men wederzijds soud vast staan dat ider zijn goederen binnen de tijd van 70. dagen, van den 13. November tot den 25. Januarii 1685. soud leveren, op verbeurte 5000. Tayl, beginnende des anderen daags 't lossen en laden, en daaglijks bezig met de goederen te besigtigen, wegen en pakken. De Fluit de *Naarder Meer* eerst afgeladen, is op den 21. December van *Maselgam* na *Batavia* om de t' huis-vaarders te bezeilen, vertrokken.

Wy kregen ook tijding dat de gevangen *Hollanders* in 't Jaar

¹⁾ Piekel = pikol = 61.76 KG.

²⁾ Pees = stuk. Verg. Port. peça en Fr. pièce. (Glossarium van Dam).

³⁾ Ten anker.

De Fluit de Naarder Meer vertrekt na Batavia.

1662, doen *Koxinge Tayowan* veroverde, gevangen en na *China* gevoerd, op den tweede September 1684. van haar Gevangenis waren ontslagen, en met een Chinese Jonk over *Siam* na *Batavia* gesonden; als *Alexander van Schravenbroek* met zijn *Huisvrouw* en twee *Kinderen*, de *Weduwe* van *Hendrik Verbiest* met twee *Kinderen*, *Hendrik Verbiest* als ook zijn *Moeder* voor haar vertrek uit *China* gestorven, *Solyman Valentyn* met zijn *Huisvrouw* en drie *Kinderen*, *Susanna van Bercheim* met haar *Dogter*, en *Geertruy Totanus* met haar twee *Sonen*, zijnde dese twee *Weduwen* met haar *Kinderen* *Secamse ingeborenen*, zijn in *China* gebleven. *Alexander van Schrevenbroek*, die door zijn 22. jarige Gevangenis de *Chinese taal* kundig was, is wederom met de *Ambassadeurs d' Heer Paas* en *Louys de Keiser* na *China* getrokken, sullende aan 't Hof tot *Peking* de plaats als *Tolk* bekleden ¹⁾.

Verscheide ge-
vangen Hol-
landers worden
vry gesteld.

Op den eersten Januarii 1685. wierd in de stad *Macaõ* de *Wet* veranderd, en wierd in de plaats van *Belsoär Amerant de Kineses* tot *Capitein Generaal* verkoren *Don Anthony Miskito Pinental* ²⁾. Ook wierd op die selve dag in ons *Schip* een groot gastmaal aangereg, tot het welk d'Opper-Officieren van de *Fluit Gidion* benefens enige aansienlijke *Chinese* en *Tartarise Kooplieden*, *Factoors* en *Makkelaars* zijn genoodigd en heerlijk onthaald, veel eerschten wierden onder 't drinken gedaan, en op 't goet gevolg van de handel de gesontheit des *Keisers* van *China*, als ook op de welvaard van de staat onses *Vaderlands* gedronken.

In de stad Ma-
cao word de
wet veranderd.

[150] Dog de meeste klugt sagen wy aan onse *Matrosen*. die doen de samsoe, daar van een halve leggers balie met suiker en eieren was toegemaakt en voor de mast geset, begon te werken, dapper in de 1685 bogt sprongen, met dansen, springen en buitelen, tot dat sy rontom de balie, als versopen zwijnen nedervielen, en somtijds opstaande, dronkender weder op aan; d'ene had so haast uit de balie niet gedronken of d'ander spoog daar weder in: want sy hadden dien dag vers spek gegeten, dat met dese Samsoe of Chines-bier, toegemaakt als Kandeel, in de maag niet konde in vrede leven; geduurende dese vreugde tot 's morgens wanneer de *Matrosen* vreugd een einde nam, moetende doen aan 't *Spiljouuter* kloven en

Een Matrosen
Feest in China.

¹⁾ Zie over deze gevangen Hollanders op *Formosa* o.a. *Dagregister* 1672 p. 151—152, 1673 p. 329—330, en het spoedig te verschijnen artikel van C. R. Boxer: *Jan Compagnie in Japan during the war of 1672—'74*, *Trans. R. A. S. J.* 1930—'31.

²⁾ Hier vergist de Graaff zich: *Belchior Amaral de Menezes* werd den 1en Januari 1685 tot *Capitaõ-Geral* of *Gouverneur* van *Macao* verkozen in de plaats van *Dom Antonio Mesquita Pimentel*. (*Arquivos de Macau*, I, no. 4).

stukken slaan, zijde pakken en afwegen. dat vele wonderlijk ter hand stond.

Besig zijnde met onse inladinge, is van *Macaõ* aan ons boord gekomen de *Prokaradoor* *Generaal Emaniel Ferrere d'Arragon*¹⁾, verseld met zijn swager *Louys de Sylva*²⁾, enige Adel en Pater *Johan d'Abre*³⁾, mede brengende een brief van de nieuwe Capitein Generaal, met verzoek aan d'Heer *Leweson*, of zijn Opper-Chirurgyn aan Land mogt gesonden worden, d'Huisvrouw van de gemelde *Prokaradoor*, zijnde twee Jaren met een ongemak in haar borst gequeld geweest, te besigtigen, en te besien of daar toe enige hulpmiddelen konde gevonden worden, sullende deselve voor zijn aangewende middelen voldoen. Dit verzoek haar toegestaan, wierd ik 's anderen daags met onse Chaloepe na land gesonden; de siekte ondersogt, bevond 't gebrek een longe-siekte te zijn, en haar enige Geneesmiddelen toebereid, heeft sy grote verligting ontvangen, wordende ik wel ontvangen en onthaald, hebbende ook van die tijd de vrye toegang tot de Stad *Macaõ*, en goede gelegenheid dese oude en vermaarde Stad uitmuntende met haar sterke Kasteelen en Bolwerken te besigtigen, zijnde wel voorsien met metale Kanon, verciert met vele voorname Huizen en Hoven; 14. Kerken en Kloosters siet men in dese Stad, overtreffende 't Jesuiten-Klooster, gelegen by het groot Kasteel, alle andere Gebouwen in voortreffelijkheid en heerlijkheid. ⁴⁾

Treffelykheid
der Stad *Macaõ*.

Dagelyks zijn hier verscheide Vaartuigen aangekomen; als twee grote Chinese Jonken uit *Japon*, geladen met alderhande *Japanse* goederen, twee Jonken van *Canton* nevens enige Wankans van *Sinkseew*, *Eymuy* en *Oxu*.

Ook is aan ons boord gekomen *Janko*, *Factor* van de *Koning* van *Siam*, en gewesen Tolk vande E: Compagnie, veilende aan d'Heer *Leweson* 50. stuks so grote als kleine Diamanten, op een hals-band genayd, en met goud geciert, voor 900. Spaanse Stukken van agten; dog konden de koop niet eens worden.

In 't begin van February is d' *Ambassadeur* van de *Koning* van *Siam* aan ons Schip gekomen, en na een weinig verblijf weder na zijn boord gevaren.

Wy dees tijd onse ladinge aan boord hebbende, maakten ons ge-

¹⁾ Manuel Ferreira de Aragaõ.

²⁾ Luis da Silva.

³⁾ Joaõ de Abreu de Lima.

⁴⁾ Zie de beschrijving en kaarten van Macao bij Valentijn IV (2), Tsjina, p. 2. e. v.

[151] reed tot vertrekken, en na ontrent 60. Passagiers, so *Chinesen* als *Tartaren* op ons Schip met haar plondering ingenomen, hebbende 1685 de Fluit *Gidion* ook 90. stuks van de sodanige, zijn wy, ons afscheid van meest alle *Chinese* en *Tartarise Kooplieden* genomen met enige eerschoten de Haven van *Maselgam* uit gezeild; dog voor wy onse *Reise na Batavia* verhalen, sullen wy de goedwillige Leser een

KORTE BESCHRYVING VAN CHINA ¹⁾

voorstellen.

[181] Eindigende alhier dese korte Beschrijving van dit door de gehele wereld vermaarde Rijk, vervorderden onse *Reise na de Hooft-stad van 't Nederlands Indien, Batavia*. Wy hadden een goede Noordelijke wind en tamelijke koelte, die so sterk heeft toe- Ons vertrek uit China. genomen, dat wy genoodsaakt wierden onse zeilen te minderen, en ten laatsten altemaal in te nemen, so dat wy met een opgegyde Fok ter lens heen moesten lopen ²⁾. De *Gidion*, die een stuk weegs agter ons was, is zijn Fokke-mast midden door gebroken, dog wierd door 't nederstrijken van de steng en fokke-ree, als ook door enige woelingen nog staande gehouden. Aldus ter lens heen lopende, hadden op den 11 February de Noorder brete van 10 graden 40 minuten, en sagen in ly voor uit een grote storting en branding van de zee op enige droogten en banken, die daar leggen ontrent 8 a 10 mijl buiten de wal, en de Bogt van *Siam*, genaamd *Akersloot* en 't *Hof van Holland*, of de droogten van *Paracelses*, om dat op deze droogten de genoemde schepen zijn verongelukt ³⁾. Onse koers wasser regt op aan, en by aldien 't nagt hadde Staan groot perikel om de Schepen te verliezen. geweest, souden beide op deselve hebben geseild; dog God heeft ons behoed. So haast wy de branding sagen, wierpen wy 't lood, en bevonden op 30 vadem grond, kort daar na 20, 12, 10 en ten laatsten op 7 vadem; daar op kort afhoudende, is 't weder be-
[182] gonnen te diepen ⁴⁾, en wy nu buiten gevaar van dese droogten,

¹⁾ Deze Korte Beschrijving van China, die in de uitgave van 1701 de bladzijden 151 —181 vult, is, in gewijzigde volgorde, overgenomen uit J. Nieuhof, *Het Gezantschap der Neerlandtsche Oost-Indische Compagnie enz.* (Uitgegeven door H. Nieuhof. Derde druk. Amsterdam 1693). Daar zij niet van de hand van Nicolaus de Graaff is, werd deze Beschrijving hier niet herdrukt.

²⁾ D. i. met een op de ra gehaalde fok vóór den wind weglloopen.

³⁾ Zie de kaart behorende bij Linsch. Ver. Deel XIII.

⁴⁾ D. i. dieper worden.

Komst op Batavia.

vervolgden onze Reise, en kregen te mets aangenaam en lieffelyk 1685 weder. Sagen kort daar aan 't Eiland *Poelo Timon* ¹⁾, het welke wy met al d'omleggende Eilanden voorby, en de *Straat Banka* doorzeilden, vindende aldaar een klein Engels Scheepje aan 't anker leggen. Onze kurs vervolgende, komen na veel Eilanden voorby gezeild hebbende, op den 22 February gelukkig op de Rede van de vermaarde Stad *Batavia* ten anker.

VI. HOOFDSTUK

KORTEN INHOUD

De Stad *Batavia* is 't middel-punt daer de Schepen op en naar alle Landen in d'Indien varen. Ons vertrek na *Bantem* en aankomst. Bouwinge van een Fortres aldaer. 't Kasteel des Konings door een Nederlander gemaakt. Gedaante van het selve. Ons vertrek van daar na *Batavia*. Justitie over enige hoge Officieren op *Batavia*. Ons vertrek na 't Rijk *Bengalen*, en enige andere Schepen na verscheide andere Gewesten. Ik wierd versogt of ik in 't gevolg der Ambassade na China wilde gaan, dog heb 't geweigerd. Sien een grote verduistering in de Maan, en krijgen een sware storm. Komen behouden voor *Bellesoor*. Zijn in gevaar van Schipbreuk te lijden. Worden in de *Ganges* van Vaartuigen met Soldaten beset, die ons wederom laten varen. Komst op *Oughe*, en Bruilofts-feest aldaar. Onlusten tussen de *Engelse* en *Moren*. Grote *Heidense Feest-dag* van *Jan Garnaat*. Enige Nederlandse Schepen arriveren by ons. Lading die wy hier bragten, en van daar haalden. Herstellen ons Schip van de geledene schade, en laden 't wederom. Maken ons gereed tot vertrekken. Grote verandering onder de Nederlandse hoge Officieren voorgevallen. Onlusten ontstaan tussen d'E: *Compagnie* en de *Koning van Golkonda*, als ook met de *Koning van Persien*. De *Hollanders* nemen 't Eiland *Kismis* in, en nemen verscheide *Moorse Schepen* in arrest, welke sy wederom ontslaan. Wy vertrekken uit de *Rivier van Bengalen*, en krijgen een storm. Komen behouden op *Batavia*. Van waar wy vertrekken na *Bantem*. Alwaar des Konings Soon [183] trouwd; waar op een grote Bruilofts-statie wierd gehouden. Krijgen de Koning met sijn Soon aan ons boord te gast. Zijn wederom na *Batavia* vertrokken. Voor *Batavia* leggende is een *Engelsche Zee-rover* aldaar aan gekomen.

De Stad Batavia is 't middelpunt voor de Nederlanders in Asia.

Dewijl de Stad *Batavia* 't hooft en middel-punt van de *Neder-* 1685
landse Oost-Indise Compagnie is, so komen dagelijks veelderhande Schepen voor deselve, vindende wy op onze aankomst aldaar de Schepen de *Berg China*, *Goudestein*, de *grote Vissery* en de *Maas*

¹⁾ Tiuman. Zie p. 173 noot 5.

die uit 't *Vaderland* waren aangekomen; nog lagen daar de Schepen *Hendrik Maurits*, *Helvoetsluis*, *Zierikzee*, *Poeleron*, *Bambay*, *Oosterblokker*, *Delfshaven*, *Swanenburg*, *Makasser*, 't *Voorhoutje*, 't *Duijfe* en het Portugees Schip *Rosairo* met nog een ander van *Macao* gekomen, als mede twe Engelse nevens nog een ander groot Schip, komende uit de *Manieljes* ¹⁾, en menigte van alderhande Vaartuigen; als Hoekers, Chalopen, Jonken.

Wy verstonden alhier op *Batavia* dat d'eerste besendinge of Retourvloot 1684 in de maand November van *Batavia* na 't *Vaderland* gezeild, bestond in de Schepen de *Princes Maria* als Admiraal, *Kortiene* als Vice-Admiraal, 't *Princeland* als Schout by Nagt, *Honsholredijk* en de *Vrijheid*. De E: Heer *Lugtenburg* voerde als doen 't bevel over dese 5 Schepen ²⁾.

In 't selve Jaar zijn mede van *Batavia* over *Bengalen* na Holland gezeild de Schepen de *Romein* en de *Juffrou Anna*, en over de Kust van *Ceylon* de Schepen *Silverstein*, *Koevorden* en *Langewijk*.

De derde en laatste besendinge van *Batavia* na *Holland* geschiede in 't laat van February 1685, bestaande in drie Schepen; als de *Beurs*, *Jamby* en *St. Martensdijk*, en wierd kort daar aan nog een klein Scheepje met brieven na *Holland* gesonden ³⁾.

Wy wierden naar enige dagen leggens op de Rede van *Batavia* gelast, om met ons Jagt *Naaldwijk* na *Bantem* te gaan, en aldaar brengen enig klinkerd-steen en pallissaden, tot opbouwinge van een nieuwe *Pagger* ⁴⁾ of Sterkte aan de ingang van de Rivier by de boom, diens figuur ruits gewijs soude zijn, en ider zijde van 't vierkant 30 roeden lang, welke alrede was afgepaggerd toen wy daar aanquamen. Wy hadden ook geladen 9 kisten met geld, nevens enige geschenken voor den Koning: met ons ging ook na *Bantem* de Capitein *Lokhorst* van *Uitregt*, deselve soud van daar op *Batavia* brengen de Heer *Karel Hartsing* ⁵⁾; dog op *Bantem* komende, was deselve vertrokken, en in zijn plaats voorgesteld de Heer *Everhard van der Scheur* ⁶⁾. Terwijl wy alhier lagen is nog van *Ba-*

Wy vertrekken na Bantem.

Aankomstvoor Bantem, en brengen steen, etc. aldaar tot de bouw van sekere Fortres.

¹⁾ Verg. Manilla; de Philippijnen.

²⁾ Opperkoopman Mattheus Lugtenburg. Vertrek van Batavia 28 Nov. 1684. Zie Valentijn I p. 252.

³⁾ 't Duijfe, vertrok den 16den Maart 1685; de groote schepen zeilden den 7den Februari. Verg. Valentijn I, p. 252.

⁴⁾ Mal. pagar, omheining, omwalling.

⁵⁾ Het latere opperhoofd te Makassar. Zie p. 184.

⁶⁾ Everhard van der Schuer, vroeger resident te Japara, van 1685—1686 resident te Bantam. Zie de Jonge, Opkomst, VI, p. CVII, VII, p. 399, VIII. p. 7.

tavia by ons ten anker gekomen 't Schip *de Maas* en de Chaloepp *Palicate*, mede met pallissaden en klinkerd-steen geladen.

De geschenken aan den Koning wierden drie a vier dagen naar [184] ons aankomst onder 't los-branden van 't Kanon en Musschetten, met een groot gevolg van *Hollanders* en *Javanen* in 't Kasteel by 1685 den Koning gebragt.

Een treffelijk
Kasteel alhier
door een Ne-
derlander ge-
maakt.

Ik nam dagelijks mijn vermaak in 't besigtigen en afteikenen van dese wijd vermaarde Stad en 't Kasteel, en heb ook mondeling aangaande de gelegenheid van de Stad en 't Kasteel in gesprek geweest met den *Orangkay Wirogoene* of *Hendrik Laurensz. van Steenwijk* ¹⁾, zijnde deselve by den Koning in groot aansien, en nu ontrent 16 Jaren verleden dat hy van de Compagnie was wegge- lopen, en daar hadde gewoond. Deselve was getrouwd en besne- den, en zijnde een man van ondervinding, en Mr. Metselaar heeft in 't Jaar 1680. en 1681. het kasteel en 't Hof van de Koning ge- maakt, tot sekerheid van desselfs Persoon. 't Hof is langwerpig vierkant, hebbende op ider hoek van 't vierkant een Punt of Bol- werk, en aan ider van de langste zijde tussen beide Punten een Rondeel of Halve-maan, met veel metaal en ysere Kanon versien, dat sy van de *Engelse* en *Denen* hebben gekregen.

Gedaante des
selfs.

Ons vertrek
van daar na
Batavia, en ge-
laden met Pe-
per.

Na 't verloop van 15 dagen vertrokken wy wederom van *Ban- tem*, en geladen met peper gezeild na *Batavia*, daar wy spoedig zijn aanbeland. Ook waren voor de Stad aangekomen de Sche- pen *Kronenburg*, *Java*, *Stryen*, *Walenburg* en 't Fluitje 't *Wagt- hontje*.

Enige Schepen zijn ook na verscheide Gewesten van *Asia* ver- trokken; als de Heer *Karel Harsing* met de Schepen *Goudestein* en *Zierikzee* na *Makasser*, om aldaar als Opper-hoofd te leggen.

De Heer *Koeper* ²⁾ gewesen Opper-hoofd op *Japara*, is met 't Schip *Helvoetsluis* na de West-kust van 't Eiland *Sumatra*, om aldaar als voornaamste Opper-hoofd te handelen, gesonden, in de plaats van Sr. *Jan van Lenen*, die over enige saken daar hy mede beschuldigd wierd, voor den Hogen Raad op *Batavia* was ont- boden, om sig daar over te verantwoorden ³⁾.

¹⁾ Pangeran Wira Goena alias Hendrik Lucassen Cardeel van Steenwijk, de „ge- tornde metselaar" van Daghr. 7 Maart 1676. Zie Daghr. 1678, p. 697 noot 1.

²⁾ Jacobus Couper of Coeper, 1685—1686 opperhoofd van Sumatra's Westkust. Zie Valentijn V (1), Sumatra, p. 40 en 43, en de Jonge, Opkomst, VI, VII en VIII, passim.

³⁾ Johan van Leenen, bevelhebber van Sumatra's Westkust 1679—1685. Zie Valen- tijn V (1), p. 40 en 43.

Ook wierd de Schipper *Cornelis Koeman* of *Kees de Grijse*, die lange tijd in hegtenis had geseten, door de Hogen Raad weder los gelaten en op vrije voeten gesteld; dog is van bediening en verdiend loon beroofd, en onwaardig verklaard de *E: Compagnie* oyt wederom te dienen, vermids zijn bysondere Nagel-handel: dog men seide kort daar aan, dat weder Schipper was gemaakt.

Justitie over enige Hollandse Bevelhebbers op Batavia.

Pieter van Rijswijk van *Sardam*, gewesen Geheimschrijver van de Wees-kamer op *Batavia* ¹⁾, wierd mede door Haar Ed: twe maal gepijnigd, en ten laasten openbaar op 't schavot gegeesseld, en voor 20. jaren op 't *Eiland Mauritius* gebannen, dewijl hy geen rekening aan de Wees-vaderen van 15 a 16000. Rijksdaalders wist te doen; dog is eindelijk 't vonnis van 't bannissement veranderd.

Ons Schip *Naaldwijk*, nevens de Fluit *Naardermere* wierden aangeleid en afgeladen, om na *Bengalen* te gaan. De Schepen den [185] *Berg China*, *Hendrik Maurits* en *Schieland* vertrokken in 't begin van May na de *Kust van Coromandel*, en quamen dees tijd weder- 1685 om op de Rede de Schepen de *Betuwe* uit *Persien*, en 't *Huis te Bergen* uit *Suratten*. Ook vertrokken na *Japan* de Schepen de *Schelde*, *Castricum* en de *Maas*; dog dese laatste moest *Siam* eerst

Wy worden aangelegt om na Bengalen te gaan.

aandoen. De Schepen *Kronenburg* en het *Huis te Merwe* wierden aangeleid na *China*; met dewelke de Heren *Vincent Paas* en *Dr. Keiser* ²⁾ voor Afgesanten aan de *Keiser van China* na *China* souden overzeilen. d'Heer *Dr. Kleyer* ³⁾ ging voor Opper-hoofd na *Japan* nevens *Sr. van Buitenom* ⁴⁾. d'Heer Majoor *Tak* ⁵⁾ soud gaan naar d'Oost-kust van *Java*, *Samara*, *Japare* en *Karte Soera*, en na 't Hof van den *Groten Materam*, dat hem een ongelukkige Reise was; dog sullen in 't vervolg daar meerder van seggen ⁶⁾.

Verscheide Schepen vertrekken na andere gewesten.

Wy op den 14. May met ons Jagt *Naaldwyk* gereed leggende om onse Reise na *Bengalen* te beginnen, wierd ik by d'Heer *Dr. Louys de Keiser*, een van de voornoemde Ambassadeuren ontboden, zijnde ik buiten mijn weten aan deselve aanbevolen, en heeft my gevraagd of ik gesind was onder haar Ambassade als *Chirur-*

Ik wierd versogt of ik met de Ambassadeurs na China wilde gaan.

¹⁾ Secretaris der Weeskamer 1680—1685. Zie Valentijn IV, p. 410.

²⁾ Zie voor de zending van Vincent Paats van Rotterdam en Dr. Louis de Keyser naar China: Valentijn IV (2), Tsjina, p. 13. Over de Keyser zie ook Dr. D. Schoute, De geneeskunde in den dienst der O. I. C. Amsterdam 1929. p. 156 en 161.

³⁾ Dr. Andries Cleyer, 1682—1683 en 1685—1686 opperhoofd in Japan. Zie over hem: Valentijn V (2), Japan, p. 45; Nachod, p. CXCI; N. de Graaff, Oost-Indise Spiegel, p. [23].

⁴⁾ Hendrick van Buytenhem. Zie over hem Valentijn t. a. p. en Nachod t. a. p.

⁵⁾ François Tak, Sergeant-majoor 1684—1685. Valentijn IV, p. 376.

⁶⁾ Zie p. 201 e.v.

gyn na den Keiser van *China* te gaan, also haar Ed: vertrouwden wel met mijn gediend te sullen zijn, te meer omdat ik enige kennis vande teken-, wis-, en meet-konst hadde, en haar lieden daar wel enige dienst soud konnen doen. Op een ander tijd soud ik dese goede gelegenheid en aanbieding gaarn aangenomen hebben, maar also wy t'zeilreed lagen, en onse Schipper die my gaarn wilde houden, my sulks sterk afradede, heb ik my by sijn Ed: de Heer Ambassadeur *Louys de Keiser* verontschuldigd; en zijn 's andersdaags, namelijk op den 15. May van *Batavia* gezeild, en spoedig voorby *Bantam* en door de *Straat Sunda*, en vervolgens voorby de *Prince Eilanden*; alwaar wy drie Schepen ten anker sagen leggen, en vermoeden 't twe Engelse en een Portugees Schip te zyn, welke drie dagen voor ons vertrek van *Batavia* waren gezeild. Wy onse Reise vervolgende, doorzeilden kort daar aan de *Linie Equinoctiale*, en siende op den 16. Juni een grote verduistering in de Maan, kregen een sterke Weste wind, die in een sware storm veranderde; deselve verbrak onse grote steng aan drie stukken, en viel met zeil en alles van boven neder: onse grote Ree brak ook midden door; dog wierd met wangen en woelingen so veel het mogelijk was weder t'samen gewoeld. De wind beginnende te bedaren, sagen een weinig daar na 't hoge Land van *Sonnevare*¹⁾ op de Kust van *Coromandel*, en zeilden also met moy en aangenaam weder langs de Kust van *Golkonda* en *Orixa* tot voor *Bellezoor*²⁾; en 't aldaar geset hebbende, vonden daar ook twe Schepen; als een *Moors-* en een *Engelsman*.

's Anderen daags, hoewel 't vry sterk wayde, kregen wy de Lootsen aan ons boord, om ons de *Rivier de Ganges* op te brengen tot binnen de banken en droogten, 't welke sy volbragten; dog niet sonder groot gevaar van schipbreuk; want ons Schip 15. voet diep gaande, stiet tot twe reisen op een droogte van 18. voet wa- [186] ter, waar door 't roer uit sijn onder-haken sprong, en alleen even in een van de boven-haken bleef hangen; indien 't nog eens op de 1685 grond had gestoten, soud 't roer van 't Schip geraakt hebben, en wy in 't uiterste gevaar van lijf en leven te verliezen; dog God heeft 't selve verhoed.

Wy zeilden de *Ganges* op tot voor 't Dorp groot *Tanna*³⁾, al-

't Welke ik om sekere reden weigerde.

Sien een grote verduistering in de Maan. En krygen een sware storm.

Komen voor Bellezoor.

Zijn in gevaar vanshipbreuk te lijden.

¹⁾ Godavari, O.N.O. van Masulipatam.

²⁾ Balasor, 40 mijl W.Z.W. van den mond der Hooghli Rivier.

³⁾ Groot Tanna, 3 mijl benedenstrooms van Calcutta. Zie *The Diary of William Hedges* I p. 32, II, p. 62 e.v.

waar de *Moren* in plaats van d'oude en vervallen sterkte een nieuwe stenen Kasteel hadden gebouwd; dog 't selve is met geen of weinig Geschut versien en met weinig Krijgsvolk beset. Met dit Kasteel tragten de *Moren* 't op en af-komen van d'onvrye Schepen te verhinderen. Wy wierden voor dit Kasteel komende van veel *Moorse Vaartuigen* vol Soldaten omcingeld, die ons niet wilden laten voorbyzeilen, vermids sy meenden ons *Engelse* te zijn, met dewelke sy enige sribbelingen hadden; maar haar gesegt hebbende dat wy *Hollanders* waren, en sy 't selve ook gesien hebbende, lieten ons onbeschadigt voort zeilen, komende wy op den 2. July voor 't Nederlandse Kantoor op *Ouglie* behouden aan.

Worden in de Ganges beset door de *Moren*, dog ons wederom laten varen.

Op *Ouglie* vond ik nog veel vrinden en oude bekenden, die ik op mijn vertrek uit *Bengalen* 1671. aldaar hadde gelaten, zijnde deselve merkelyk in hoedanigheid en welvaard toegenomen. Wy verstonden ook het haastig overlijden van de Heer Directeur *Samuel Huisman* ¹⁾, die op den 5. Juny was gestorven, nalatende een weduwe met acht kinderen; waar van d'oudste dogter *Juffr. Lea Huisman* ontrent 21. Jaren oud, aan *Pieter Willebords Koopman* aldaar, is getrouwd. De Bruiloft wierd 7. a 8. dagen met grote vreugde gevierd, men sag de vlaggen en wimpelen so aan land op de Logie, als ook van de Compagnies schepen af wayen, en 't Kannon wierde rontom gelost; ja de *Moren* selve en *Heidenen* waren vol vreugde, en staken een menigte van vuurwerken aan, en bedreven onder 't gespeel van Trompetten, Trommels, Fluiten en Schalmeyen geestige potsen en veel snakeryen.

Komst op Ouglie.

Een Bruiloftsfeest aldaar.

De Logie van d'*Engelse* had enige tijd van de *Moren* beset en bewaakt geweest, zijnde haar ook den handel verboden en belet; vermids enige verlopen tollén die sy aan de *Moren* schuldig waren, dit was 't gemeen voorgeven; maar de voornaamste oorszaak was dat seker Engels Koopman, die ontrent 170000. rupi aan Juwelen; so van Parels als Diamanten van een Moors Heer onder sig hadde, sullende deselve in *Suratte* als elders voor hem verkopen, vermist wierd, dewijl deselve aan de Moorsen Heer geen rekening van de Juwelen wist te doen, so eisten de *Moren* de schade van d'*Engelse Compagnie*; dog 't selve is voor ons vertrek by gelegd ²⁾.

Onlusten tusschen d'Engelse en *Moren*.

Wy besogten met een Moors Vaartuig 't Dorp *Hakanay*, ook

¹⁾ Maarten Huysman, Directeur van Bengalen 1683—1685. Valentijn VIII, p. 174.

²⁾ Zie over deze Engelsch-Moorsche geschillen Diary of William Hedges I, p. 147 en 171, II, p. LIII. „Seker Engels Koopman” was Job Charnock, de agent van de Engelsche Oost-Indische Compagnie, en stichter van Calcutta. (Bowrey, p. 224, noot 2).

Grote Heiden-
e feestdag van
Jan Garnaat.

wel *Titagoor* genaamd, enige mijlen beneden *Ouglie* gelegen; in 't welke den groten Feest-dag van *Jan Garnaat*¹⁾, een der *Heidense Heiligen* wierd gevierd: duisende menschen so *Heidenen* als *Jentiven* vergaderden uit alle omleggende plaatsen dees tijd alhier, om dese *Afgod* te begroeten en offerhanden toe te brengen.

De *Afgod* sat als een cierlijk opgetooid Beeld met bloemen en [187] kranssen verciert, en met sandelhout besmeerd en beschilderd op 1685 een vierkante triumph-wagen, gelijk op een Konings Troon, die met veelderhande groente en bladen was besteken, en op alle hoeken met bellen en schellen behangen, die gedurig geslagen en geluid wierden. Rontom deselve saten enige Jongens en Hoeren die hem gestadig Betel voorhielden, dog nuttigde niets van deselve. Dese Triumph-wagen was drie transen hoog, allesints beschilderd en uitgehouwen met veelderhande afschuwelijke afbeeldingen, en wierd op sestien wielen met touwen en koorden van een menigte menschen jonk en oud, dog meest hoeren en boeven langs 't Dorp heen en weder getrokken, versellende deselve met een groot gejuig en geschreeu, onder dewelke men ook hoorde veelderlei speeltuigen. Dese vreugde geduurde tot tegens den avond, wanneer een ider na syn Woning, en wy met ons Vaartuig naar *Ouglie* vertrokken; komende weinig tijd hier na voor 't selve de Schepen *de Krijgsman Walenburg, de Gidion, 't Huis te Bergen, Egelenburg en Bombayen*, so dat wy doenmaals met ons agt Schepen in de Rivier lagen.

Enige Neder-
landse Sche-
pen arriveren
by ons.

Ladinge der
selve, als ook
't gene wy van
daar bragten.

De voornaamste koopmanschappen met dese Schepen aangebragt, bestond in *Peper, Nagelen, Mosschaat, Japans Staaft-koper, Spiljouter, Schuitlood, Quiksilver*, en veelderhande seldsaamheden uit *Europa* als andere plaatsen. By d'onse wierd weder gekogt *Zijde Balen, so gewerkte als ongewerkte zijde Stoffen, Armosijnen, Katoenbalen en fijne Lywaten, Marisse, Salampoerisi, Attentais, Hamans Fotasse, ook goude en silvere Alesis, Muscus* en andere dingen²⁾.

¹⁾ Sic! Bedoeld is Juggernaut (Skt. Jagannātha). Bowrey noemt dezen god John Gernaet. Zie Hobson-Jobson, p. 466 e.v.

²⁾ Spiljouter = zink.

Armosijn = dunne zijden stof, veel als voering gebruikt.

Marisse = blauwe katoenen kleedjes (moorees, moreas).

Salampoerisi = witte kleedjes, aan ieder eind een roode streep.

Attentais = adatis, een soort Bengaalsche kleedjes.

Hamans = sterk, dik weefsel.

Fotasse = photaes = lendendoek.

Alesis = allegias, veelkleurige doeken, soms met goud- en zilverdraad bewerkt.

(Glossaria van Dam, en Hobson-Jobson).

Ons Schip van alles hersteld, 't roer in de haken gehangen, een nieuwe grote mast ingeset, en afgeladen, zijn wy met ons drie Schepen op den 3. September om na *Batavia* te zeilen, als *Naaldwijk*, de *Krijgsman*, en de *Naarder Meir* de Rivier afgedreven, en ontmoeten ons ontrent de *Moordenaars Hoek* ¹⁾ 't Fluit-schip *Maarede*, nevens twe *Moorsche Scheepjes*, komende van *Ceylon* en gaande na *Ouglie*. Dog eer wy de *Rivier de Ganges* en *Bengalen* verlaten, sullen wy de Leser van de verandering onder de Nederlandse Opperhoofden in dit Rijk in 't volgende Jaer voorgevallen, een kort verhaal geven.

Repareren ons Schip wederom, en nemen onse lading in, en vertrekken.

In *Bengalen* vertoonde sig in 't Jaar 1686 een quade Comeester, die veel veranderinge, insonderheid onder de bysondere Handelaars heeft veroorzaakt: want so haast de Commissaris *Adriaan van Reede* ²⁾ sig in *Bengalen* vertoonde, geschiede daar een groote verandering onder de Opperhoofden, 't welk wel nodig was; d'Opperhoofden op de Buitenkantoren wierden veranderd, enige afgeset en met de schepen versonden. 't Kantoor tot *Deka*, Hoofdstad in *Bengalen*, werd opgenomen, als ook dat van *Malda*, en dat van *Bellesoor* stond nog in twijffel. De *Basaär* of *Merktplaats* op *Ouglie* werd weder aan de *Moren* gegeven, en de Prince Vlag die daar van de vlagge-stok hadde afgewaaid, afgenomen. De kleine Compagnie of 't bysondere handelaars geselschap werd [188] volkomen vernietigd, ook veel Koop en Handelaars t'enemaal geruineerd, *Onder-kooplieden*, *Assistenten*, *Schippers* en *Stierlieden* 1685 afgeset, en uit *Bengalen* enige na *Batavia*, andere na *Holland* weg gesonden.

Grote verandering onder de Bevelhebbers in Bengalen.

De Heer *Nicolaüs Schagen* ³⁾, gewesen Bevelhebber van *Malacca*, die van de Hoge Regeringe op *Batavia* van *Malacca* na *Bengalen* was gesonden, om aldaar de Directeurs plaats te bekleden, dewijle hem dagt dat meer voordeel als 't Bevelhebbers-plaats van *Malacca* soud geven, werd door d'*Heer van Reede* afgeset, en opgesonden met 't schip de *Turkse Post*, om dat, doen hy in *Bengalen* quam 400 Japanse Koperkisten voor syn bysondere handel uit sijn Schip op *Bellesoor* had aan land gebragt, wordende hy boven 't af-

¹⁾ ?

²⁾ Hendrik Adriaan van Rheede tot Drakesteyn, Heer van Mijdrecht, door de Heeren XVII in 1684 aangesteld en afgevaardigd om als Commissaris-Generaal de kantoren in Bengalen, Choromandel, Ceylon, Malabar, Surat en aan de Kaap te visiteeren. Zie o.a. de Jonge, *Opkomst*, VIII, p. XIII e.v. en Valentijn V (1), p. 175.

³⁾ In 1686 Directeur van Bengalen. Valentijn V (1), p. 174.

setten en vernietigen van syn Directeursplaats nog veroordeeld in de boete van 25000 rijksdaalders.

De Heer *Joan Pit*¹⁾, die de Directeurs-plaats by aflijvigheid van de *Heer Huisman* provisioneel beklede, en ontrent 20 jaren in *Bengalen* had gelegen, mede beschuldigd van bysondere handel, wierd ook afgeset, en met vrou en kinderen over *Ceilon* na *Holland* opgesonden. 't Gebeurde ook aan de gewesene Pakhuis-meester *Elsdingen* met zijn huisgesin. *Pieter Misdag*²⁾, gewesene Fischaal in *Bengalen* wierd ook afgeset, en na *Batavia* opgesonden, en daar vry gegeven, is met 't Schip *Honsholredijk* na *Holland* vertrokken; dog wierd voor *Bantem* van 't Schip geligt, en tot *Batavia* gebracht, also met de laatste *Bengaals-vaarders* nader schrijvens van de *Heer van Reede* ten laste van hem gekomen was, over 't welke hy sig moest verantwoorden. Al de vroulieden in *Bengalen* wonende, en ongehuwd, wierd bevolen te vertrekken. *Sr. Pieter Willebordsz.* ³⁾ wierd door de *Heer van Reede* Directeur gemaakt op goedkeuringe van zijn *Edelheid* en *Hoge Regeringe* van *Batavia*. Drie Matrosen van de Compagnie weggelopen in *Bengalen*, wierden opgehangen, dewijl sy op 't aangeboden vergevenisse niet wilden opkomen; dog kort daar aan gevangen, zijn deselve gehangen.

Onlusten ontstaan met de Koning van Golkonda.

Op de *Kust van Cormandel* ontstonden ook enige onlusten tusschen de *Koning van Golkonda* en de *Ed: Compagnie*, veroorzaakt door twe *Jentyfse Kooplieden* ⁴⁾, aan de welke de *E: Compagnie* volgens gemeen gebruik van dese Landen, ontrent 9 a 10 tonnen gouds hadden uitgeschoten sô aan gerede penningen als aan koopmanschappen, waar voor dese kooplieden alderhande soorten van fijn Lijnwaten, geschilderde en ongeschilderde Citsen en Kleden sou-den laten maken; maar deselve zijn met de gelden en goederen in 't land gevlugt, en van 't volk van de *Koning van Golkonda* gevangen en om 't leven gebracht, nemende de *Konink* de gelden en goederen na sig. De Compagnie dese gelden en goederen van de *Koning van Golkonda* eisschende, is daar over tusschen de selve een grote twist en onenigheid geresen, en heeft de Compagnie de Buiten-kantoren, als *Palicauw*, *Dasseron* ⁵⁾ en andere opgeligt,

¹⁾ Cf. Valentijn V (1), p. 175.

²⁾ Cf. t. a. p.

³⁾ Willebordsz. werd binnen het jaar weder vervangen door Arnoldus Muykens.

⁴⁾ Madoena en Akkana. Zie Valentijn V (1), p. 67.

⁵⁾ Op de kaart van Choromandel in Valentijn V (1) Palicol en Daatserom, O.N.O. van Masulipatam.

de Pakhuisen verzegeld, en de *Moorse besetting* uit de Stad *Masel*-
[189] *patnam* gejaagd; dog de Kooplieden en Burgers die in de Stad
1685 woonden geen ongemak aangedaan.

De *Koning van Persien* was mede met de *E: Compagnie* in ver- Als ook met de
schil, onstaande 't selve uit de zijde-handel; want de *Persiaanse* Koning van
Kooplieden de zijde-balen voor so een prijs, als sy die aan de *Com-* Persien.
pagnie volgens voorgaande verbintenis hadden verkogt, niet wil-
lende leveren, hebben deselve aan d'*Engelse* voor minder prijs ge-
leverd. Op dese tijding is de *Heer Reinier Kasenbroot* ¹⁾ in Novem-
ber 1683. met de Schepen de *Blauwen Hulk*, d'*Alexander* en *Kas-*
perdam, alle ten oorlog toegerust, van *Batavia* derwaarts geson-
den. In *Persien* aangekomen, vonden aldaar de Schepen de *Gulde*
Wagen en *Sparwouw*, komende nog by deselve de Schepen de
Zijp, de *Betuwe* en de *Hoeker de Lijster*, zijnde sy doenmaals met
haar 8. Schepen ²⁾.

Enige tijd voor *Gamron* gelegen hebbende, nemen al de *Moorse*
Schepen die daar aan quamen, tot 13. stuks, in beslag, en behiel-
den die 2. maanden by haar, sonder dat sy mogten vertrekken.
d'Onse nadat sy de Pakhuisen versiegeld hadden, vlugten tot twe
maal uit de Logie op onse Schepen die op de Rede lagen, en maak-
ten d'onse voorbereidselen de Sterkte op 't Eiland *Kismis* ³⁾ daar
tegen over gelegen te veroveren, en de *Persianen* van 't selve te
jagen, dat sy ook met 480. man in 't kort volbragten; want drie
Schepen de 480. mannen op den 29. July 1684. onder behulp van
haar geschut aan land gebragt, hebben den 4. Augusti 't Kasteel
en 't geheele *Eiland Kismis* met verdrag ingenomen.

Onderwijl was *Sr. Justus van den Heuvel* Directeur in *Persien*,
en den *Heer de Jager* ⁴⁾ na *Ispahan*, waar de *Koning van Per-*
sien sijn Hof houd afgevaardigd, om dese saak so 't konde ge-
schieden in den minne by te leggen. Aan 't selve gekomen, konden
geen gehoor by den Koning verkrijgen, voor dat wy 't *Eiland*
Kismis wederom in haar handen hadden gesteld, en de *Moorse*
Schepen van haar beslag ontslagen; dat ook in 't volgende jaar op
den 27 Junij 1685, nadat wy 't Eiland 11. maanden hadden in be-
sit gehad, geschiede; in welke tijd ook d'*Heer Reinier Kasenbrood*

¹⁾ Reinier Casenbrood, Extra-ordinaris Raad van Indië 1684—1685. Valentijn IV
(1) p. 371.

²⁾ Zie voor dit geschil met Perzië Valentijn V (1) p. 249. De Graaff is hier een van
Valentijns bronnen geweest.

³⁾ Kischm, onder de Perzische kust, in de Straat van Hormuz.

⁴⁾ Voor Justus van den Heuvel en Herbert de Jager zie Valentijn t. a. p.

d'Hollanders
nemen 't Ei-
land Kismis in,
en nemen eni-
ge Schepen in
arrest.

't Welke sy
wederom ver-
laten, en de
Schepen ont-
slaan.

is gestorven, hebbende de Heer *Lakostum* ¹⁾ 't bevel in afwesigheid van d'Heer *van der Heuvel*, tot nader order. Ook zijn wederomenige Schepen uit *Persien* na *Batavia* gesonden.

Wy vertrekken uit de Rivier de Ganges, en krygen een storm.

Om onse Reise uit *Bengale* na *Batavia* te volbrengen, zijn wy op den 12. September buiten de *Rivier de Ganges* gekomen; dog geraakten door storm in 't kort van onse makkers verstroyd. Wy nu alleen zijnde vervolgden onse koers, en zeilen op den 11. November voorby de *Prince Eilanden* en door de *Straat Sunda*, en komen voor de stad *Bantem* by het Jagt *Rotterdam* ten anker, sullende 't selve met Soldaten na de Westkust gaan.

Komen behouden op *Batavia*.

Van hier onder zeil gegaan, zijn behouden op den 13. dito op *Bataviaas Rede* aangekomen, vindende op deselve veel grote en kleine Schepen, onder andere ook ses Schepen die haar dagelijks [190] tot de Nederlandse Reise gereet maakten; als *Bantem*, de *Ridder-*

De Retourvloot vertrekt na 't Vaderland.

schap, *Goudestein*, *Hendrik Maurits*, *Schieland* en de *Berg China*, 1685 alle treffelijke Schepen, daar van *Bantem* Admiraal, *Hendrik Maurits* Vice-Admiraal, en *Schieland* Schout by Nagt soud zijn; hebbende d'Heer *Karel Hartsing*, gewesen Opperhoofd op de *Kust Coromandel* 't Opper-gesag over dese Vloot ²⁾).

Enige tijd voor onse aankomst uit *Bengalen* waren vertrokken van *Batavia* na *Bengalen* de schepen *Stavenes* en de *Ameland*, na de Kust van *Coromandel* 't schip *Java* en *Waterland*, en d'*Eenhoorn* na *Ceylon*; welke 5. Schepen op de genoemde plaatsen haar ladinge ingenomen hebbende, souden van daar over de *Kaap de Goede Hoop* na 't *Vaderland* vertrekken.

Wy worden met ons Schip na *Bantem* gesonden.

Wy alhier op *Batavia* onse Bengaalse goederen gelost hebbende, wierden met ons Schip na *Bantem* gesonden, om van daar te halen d'Heer *Jan Martyn* ³⁾, Raad van *Indien*, de Heer *Jan Fransz.* ⁴⁾ en twee *Javaanse Afgesanten*, en deselve op *Batavia* te brengen.

Wy spoedig voor *Bantem* gekomen, even op een tijd dat *Pangerang de Ratti* of *Rattoe* ⁵⁾ genaamd, de Soon van de tegenwoordige Koning *Sultan Haas* ⁶⁾ soud trouwen met een van zijn nigten. De

¹⁾ Bij Valentijn t. a. p. Lycogton.

²⁾ Zie voor deze retourvloot onder Willem Carel Hartsink Valentijn I (1), p. 252.

³⁾ Isaac de Saint-Martin, de opvolger van Poleman als Majoor van het garnizoen van Batavia, 1685—'88 Raad Extra-ordinaris, 1688—'96 Raad van Indië. Zie over hem de Jonge, Opkomst, VII (Index i. v. Saint-Martin).

⁴⁾ Vermoedelijk kapitein Jan Franssen Holsteijn. t. a. p. (Index i. v. Holsteijn).

⁵⁾ Pangeran Ratoe = kroonprins.

⁶⁾ Sultan Aboe'n-Natsz Abdoe'l-Kahhâr, na zijn bedevaart naar Mekka in 1674—'76 Sultan Hadji genaamd.

Bruidegom was ontrent 15. en de Bruid 12. Jaren oud. Tot welke Bruilofs-feest een wonderlijke toestel en toerusting onder dese Hof-adel en Javaanse Bruilofs-gasten wierd gemaakt. Daar wierd op 't Konings Plein een groot vierkant Toneel opgeregt, ider zijde ontrent 20. treden lang, staande altemaal op stutten van 4. voet hoog; op 't selve was gemaakt een sierlijke Troon met verscheide transen en sit-plaatsen geschildert en verguld, zijnde 't meest gedeelte met tapijten behangen en met veelderhande bloemen besteken en bestroyd.

Alwaar de
Soon des Ko-
nings troude;
waar op een
grote bruilofs
statie wierd
gehouden.

Op't Toneel sag men in rang en orde sitten den *Ouden Koning van Bantem*, *Sultan Soeta Nangon* ¹⁾ en zijn *Soon Sultan Haäsi* ²⁾ met de *Bruidegom* en *Bruid*, alsook alle de grote *Pangerangs* en Hofadel, desgelijks d'Heer *Jan Martyn* en de vordere *Hollandse Opperhoofden*.

Dese aldus op 't Toneel sittende, wierden door een getal van over de 500. *Javanen* gedragen, van 't Konings Plein over een brug die over de Rivier was gemaakt, tot voor de verblijfplaats van de Bruidegom, onder 't losbranden van al 't geschut, so van 't Konings Kasteel als van de Stads Bolwerken en Sterkten nevens dat vande Schepen, en onder 't driemaal chargeren der *Nederlandse* en *Javaanse* Soldaten met haar Musschetten. De gehele nacht wierden veel vuurwerken aangesteken, en geschiede dit alles onder 't gespeel van veelderhande *Moorse* en *Javaanse speeltuigen*; als pijpen ,gomme ³⁾, trommen en trompetten. Ook sag men veel wonderlijke sprongen van enige Javaanse konstenaars, gogelaars en diergelijke meer. Des Konings Ruiterij en Lanciers wa-
[191] ren op't Konings Plein ook bezig met haar lancien en speren, rollende altemets een uit de zadel in 't voetsand; waarop een groot
1686 gelag en geroep van de toekijkers wierd gehoord.

Sagen op den 7. December hier voor *Bantem* de voorgemelde 6. Retour-schepen die daags te voren van *Batavia* waren gezeild ⁴⁾, afwagtende alhier haar laatste zeil-order.

Wy met ons Jagt wederom zeil-reed leggende, is de Koning van *Bantem*. met syn Soon de *Bruidegom*, en benevens haar d'Heer *Jan Martyn*, twe *Javaanse Afgesonden* en enige *Adel* aan ons Boord te gast gekomen, om te gelijk d'Heer *Jan Martyn* en Am-

De Koning
komt met zijn
Soon aan ons
boord te gast,
waar na wy
vertrekken.

¹⁾ Lees Soetan Angon = Sultan Ageng, de vader van Sultan Hadji.

²⁾ Zie p. 192 noot 6.

³⁾ Lees gongs.

⁴⁾ De hiervoor genoemde retourvloot van Hartsink.

bassadeurs uitgeleide te doen. Veel gesondheden wierden doen gedronken, en dikwijls 't Geschut gelost.

Ons afscheid van de Koning en zijn Soon genomen, is deselve met zijn Vaartuigen en byhebbende Adel weder na land gekeerd, en wy de ankers uit de grond geligt hebbende, stelden onse koers na *Batavia*, al waar wy des anderen daags zijn gekomen, en hebben d'Heer *Jan Martyn* met d'Afgesonden en haar gevolg wederom met gelijke statie aan land gebragt, als wy haar hadden Scheep gekregen ¹⁾.

Voor *Batavia* leggende, zijn verscheide Schepen uit 't Vaderland voor 't selve aangekomen; als de *Waalstroom*, de *Helder* en 't Jagt *Boswyk* van *Amsterdam*, *Pylswaart* van *Hoorn*, en de Fluit *Nierop* van *Enkhuisen*. Ook zijn in 't voorste van Februari uit *Bengalen* alhier aangekomen de Schepen de *Gidion* en *Bombaye*, en de Kat ²⁾ *Naardermeer*, volpeper van *Palumban* ³⁾. Van gelijken 't *Wagthontje* van *Tuncquien* ⁴⁾; de Schepen *Poeleron* en *Voorschoten* uit *Siam*, mede brengende twe Afgesanten en enige geschenken van de Koning van *Siam*, die met grote pragt, verseld met veel Chaloeppen en vlaggen in 't Kasteel van *Batavia* wierden gebragt. Nog is dees tijd voor *Batavia* gekomen de Fluit *Waveren* uit *Bengalen*.

Dees tijd quam
voor *Batavia*
een Engelse
Zee-rover uit
de Zuid Zee.

Een *Engels Scheepje* voerende in de 30. Stukken, genaamd *St. Nikels*, dat ontrent 3. Jaren in de Zuid Zee op de *Spanjaards* had gerooft, en van daar na de *Manieljes* ⁵⁾ en de Kust van *China* was gezeild, dat aldaar enige *Chinese Jonken* had geplonderd, en de menschen buiten boord geworpen hebbende, verkregen grote buit en rijkdom, is mede op de Rede voor *Batavia* gekomen; sy hadden by na haar halve boven-schip gesloopt door gebrek van brandhout, also sy niet durfden aan land komen om hout te kappen. 't Schip was so reddeloos en lek, dat 't byna onbequaam was langer in Zee te blijven. 't Volk wierd enige tijd in verzekering gehouden;

¹⁾ Het resultaat van de zending van de *Saint-Martin* naar *Bantam* was het voor ons zoo gunstige contract van den 15den Februari 1686, afgedrukt bij de Jonge, Opkomst, VII, p. 206.

²⁾ „Aen te merken is in deze Katten, die men beter Ezels mogte noemen, om haer traegheit, datze meest rechthoukig gemaekt werden . . . Deze Kat-schepen kan men onder het geslacht van *Pynassen* nochte Fluiten stellen; want zy van een vermengde gestalte uit Boeiern en Fluiten zijn gemaekt. . . . Zijn slechte Zeebouwers, maar ladden veel”. Witsen, p. 163.

³⁾ Palembang.

⁴⁾ Tonkin.

⁵⁾ Philippijnen.

dog daar na door een ander Engels Capitein, die mede met zijn Schip op de Rede lag, vry versproken en los gelaten, hebben haar Schip aan de Compagnie verkogt voor 15. a 1600 Rijksdaalders; 't selve wierd op Onrust tot de grond toe afgesloopt, en geheel vertimmerd. 't Volk om 't gemeen seggen so gewonnen so geronnen, waar te maken, was dagelijks bezig 't geen sy door roof hadde verkregen, met vreugde te verquisten; en enige tijd met alle dertelheid op *Batavia* doorgebracht hebbende, zijn met 't genoemde Engels Schip na *Bengalen* gesonden ¹⁾).

[192]

VII. HOOFTSTUK

KORTEN INHOUD

Vertrekken na de *Molukkes*. Komst op *Japara*. Vlucht van des Konings broeders. Verhaal van de overloper *Soera Patti*, die van de *Nederlanders* worden vervolgt, en haar gevangen krijgen. Twist tussen de *Nederlanders* en *Soera Patti*. *Soera Patti* wijkt van ons. Beschrijving van desselfs afkomst en gelegenheid. Komt de *Nederlanders* op 't lijf vallen, en drijft haar in de vlucht: waarop d'onse d'Heer *Tak* nevens

¹⁾ Het Resolutieboek van 1686 vermeldt over dit roofschip Nicholas o.a. dat het in den zomer van 1683 uit Londen door de Straat van Magalhaes naar de Stille Zuidzee was gezeld, en daar eenige jaren als zeeroover had gevaren. Het was met 30 stukken bewapend, met 70 koppen bemand, en stond onder bevel van den kapitein John Eaton. Het had de kusten van Japan, China, de Philippijnen en Borneo, veelal onder Fransche vlag varende, onveilig gemaakt, eenige Katholieke missies geplunderd, en liet eindelijk, voor verversching en vooral voor reparatie, den 15den Januari 1686, het anker op de reede van Cheribon vallen. Aldaar bemerkende dat hun verklaring op een ontdekkingsreis te zijn uitgeweest, niet werd vertrouwd, vertrokken zij weder op den 30sten der zelfde maand, doch zagen zich door den treurigen toestand van hun schip gedwongen den 13den Maart ter reede van Batavia te ankeren. Gouverneur Generaal en Raden beschikten niet over voldoende bewijzen om tot beslagname over te gaan; zij besloten, om alle moeilijkheden te voorkomen, iedere hulp te weigeren, en boden daarna aan het schip, zooals het reilde en zeilde, over te nemen. Den 11den Juni werd de koop gesloten:

„voor 't schip met zeylen, touwen, ankers, ende verdere gereedschap, handgewieren, kruid, etc. te zaamen	rsds 1020
voor 30 stuks ijzer Canon, bij netto opnemingen wegende 28783 pont ende 512 stuks rond scharp wegende 2521 pont, zijnde te zaamen	
31304 pont a 3 rsds 't Centenaar	939
Somma	rsds 1959"

De bemanning ging over op een ander ter reede Batavia liggend schip, en vertrok daarmee naar Bengalen. (Resolutieboek 1686, fol. 268. Rijksarchief).

William Dampier, in zijn *New Voyage round the World*, spreekt herhaaldelijk met lof over Eaton; Laird Clowes, in *The Royal Navy*, II, noemt ook „Eaton, the Buccaneer“, doch vertelt abusievelijk dat zijn schip, de Nicholas, Engeland behouden bereikte.

enig secours derwaarts senden; die sig op drie mijl na aan 't *Hof* des *Matarans* neder stellen, en onse aankomst aan de Keiser bekend maken; die daar op de woninge van *Soera Patti* laat aan brand steken. Waar op *Soera Patti* des Keisers Dorp mede aan brand steekt. De *Nederlanders* raken met de Rebel in actie. Die hy altemaal dood slaat. Gelegentheid des Keisers Passebaan. Daar d'Heer *Tak* met zijn volk op aan quam gaan. Waar op *Soera Patti* ook op aan valt, en *Tak* met de zijne verslaat, trekkende daar op landwaarts in. Misslag van d'Heer *Tak*. Korte beschrijving van de Stad *Japara*. De *Chinese Wayang* op *Japara*. Onlusten tussen de *Chinese* en *Hollandse Bootsgezellen*. Ons vertrek van *Japara*. Komst voor 't Kasteel *Barneveld*. Passeren de *Straat Baatsjan*, en komen in *Ternaten*. Beschrijving van 't Eiland *Ternaten*, alsmede van 't Kasteel *Orangie* en *Negerye Maleye*, nevens 't Kasteel *Gamma lamma* van de Spanjaarden aldaar gebouwd. Sware aardbevinge in *Ternaten*. Vruchtbaarheid van de Eilanden van *Ternaten*. Ons vertrek van *Ternaten* na de Eilanden van *Amboina*.

Wy maken
preparatie om
na de Moluk-
kes Eilanden
te gaan.

Ontrent dees tijd wierden veel Schepen aangelegt na verscheide 1686 Oost-gedeelten van *Asia*; als na *Serban*¹⁾, *Japara*, *Makasser*, *Amboina*, *Banda* en *Ternaten*, na welke laatste plaats wy met ons Jagt *Naaldwijk* ook stonden te vertrekken. Ons Schip werd afgeladen met veelderhande voorraad van spek, vlees, bieren, wijnen, brandewijnen, arak etc.: als ook met veel bouw-stoffen, so van hout en yser-werk, als alles wat tot lijftogt en tot den opbouw van noden was, also de werken onder de regeringe van de *Gouverneur Lobs*²⁾ [193] seer waren vervallen. Wy hadden op ons Schip d'Heer *Jan Timb*³⁾, gewesen Schipper in dienst van de Compagnie, en voor desen Bevelhebber op 't Kasteel *Weisselmonde* voor *Dantsig*, die op den 19 February als nieuwe *Gouverneur* van *Ternaten* werd voorgesteld: en zijn 's anderen daags, na dat wy gemelde *Gouverneur*, soon, dogter en vordere huisgesin op onse Schip hadden ontvangen, met de landwind de ankers opgeligt onder zeil gegaan, stellende onse kans Oostwaard aan, tot wy voor de Stad *Japara* 't anker weder in de grond lieten vallen; vindende aldaar de Schepen *Voorschoten*, *Moerkappel* en 't Jagt 't *Gout Visje*, by dewelke nog zijn gekomen terwijl wy alhier lagen, de Schepen *Makasser*, *Zierikzee*, de *Gidion*, *Oosterblokker*, de *Naardermeer*, de *Graaf*, *Boswyk*, *Kadire*, *Rotterdam* en 't *Woutje*.

Vertrekken
van Batavia
en komen
spoedig op Ja-
para beneffens
verscheide an-
dere Schepen.

Enige van dese Schepen bragten van *Batavia* Soldaten tot *Japara*, tot afwissing van de smaad die de *Nederlanders* op *Carta*

¹⁾ Cheribon?

²⁾ Jacob Lobs, 22ste Landvoogd der Molukken, 1682—1686. Valentijn I, p. 351e.v.

³⁾ Johan Hendrik Thim, 23ste Landvoogd 1686—1689. t. a. p. p. 354 e. v.

Soera de Nigrat door de nederlaag hadden geleden, door de Baly-sen overloper *Soera Patti* op den 8. Februarii 1686. van 't welke wy den Leser een kort en waaragtig verhaal sullen mede delen ¹⁾).

ONDERWIJSINGE VAN CARTA SOERA DI NIGRAT het Hof van den *Groten Materaan Keiser van Groot Java*, alwaar vertoont werd de plaats ende gelegenheid daar de *Struikrover Soera Patti* den Heer *Commissaris Tak, van Vliet* en meer andere Officieren en Soldaten tot het getal van 79 toe, op den 8. Februarii Anno 1686. schandelijk heeft vermoord en mishandeld.

A. Het gantse begrip of omtrek van 's Keisers Hof.

B. Het binnen Hof met al zijn woningen.

C. Den *Keisers Troon* alwaar hy op sit als de *Tijgers* tegen malkandere vegten, of alsser op de *Seban* ²⁾ getournoid werd met Paarden, Ruiters en Lansen.

D. Den *Seban* of *Buiten-hof* het *Keisers Plein* daar men tournoid rondom afgeheint en gepaggert met bamboesen.

E. De *Pagger* ³⁾ van *Soera Patti* alwaar hij hem met zijn *Struikrovers* onthield.

[194] F. Het Keisers volk onder den *Pangran Sakkar Ningrat* ⁴⁾ die in de *Pagger* van *Soera Patti* valt, en de selve verbrand en hem daar uitjaagt.

G. *Soera Patti* die met syn volk die uit haar *Pagger* werden gejaagt, en langs de rijs-velden achter onse Logie om marcheerd naar de Keisers *Gompang* ⁵⁾, die hy in verscheide plaatsen aan brand steekt, vrouw en kinders vermoord en alles verdestrueert.

H. De drie Compagnie van de Heer *Tak* die op de tijdinge van de vlugt van *Soera Patti* van *Samaar* ⁶⁾ de brede weg komen aan marcheren tot op de Passer tussen de *Seban* en onse Logie, daar hy enig ordre geeft aan de Capitein Luitenant *Greving* ⁷⁾, ende met ene voort marcheert naar den *Oost-poort*

¹⁾ Zie over Soerapati, zijn aanneming in Nederlandschen dienst, zijn opstand tegen ons gezag en den gelukten overval op onze troepen onder François Tak: de Jonge, Opkomst VIII, passim.

²⁾ Lees paseban; buitenhof.

³⁾ Lees pagar; omheining.

⁴⁾ Pangéran Sampang, Tjakra-Ningrat. Zie de Jonge, Opkomst VIII.

⁵⁾ Lees kampong; dorp.

⁶⁾ Semarang?

⁷⁾ Aernout Grevinck.

van de *Seban*, alwaar hy met *Soera Patti* zijn volk in actie geraakt.

I. De *Gompang* oft *Keisers Dorp*, gelegen digt by of aan de *Seban* ende het Keisers Hof, alwaar de Keisers Werkbasen, Konstenaars en enige Hof-dienaars wonen, het welk *Soera Patti* op veel plaatsen aan brand steekt.

K. De Kapitein Luitenant *Greving* met 14. man tegen *Soera Patti* in actie, zijnde de eerste attaque tussen de onse en *Soera Patti*, daar de gemelde *Greving* met 11. man bleef verslagen.

L. De *Nederlanders* haar Corps de Garde op de *Seban*, dat *Soera Patti* als hy kapitein *Greving* verslagen had, benevens de Keisers Paarde-stal verbrand, en de rest van 't Wagt-volk vermoord.

M. Het *Tijger-hok* en de *Pagger* alwaar *Soera Patti* sig met syn volk verborg, doen hy de Heer *Tak* met zijn volk sag aan komen marcheren.

N. De *Oost-poort* van de *Seban*, daar *Tak* met syn volk in [195] quam, en terstont met *Soera Patti*s volk in actie raakte.

P. De Poort tussen 't *Wagthuis* en *Tyger-hok*, alwaar *Soera Patti* met de sijne op de Heer *Tak* komt aanvallen, alwaar 1686 wederzijds veel wierden verslagen, tot dat de onse eindelijk de vlugt namen naar de *Logie*.

R. Onse *Logie* staande recht over *Seban*; alwaar onse vlugtelingen wederom gerangeert stonden.

S. De *Pagger* of *Logement* van de *Pangerang Sakker de Nigrat* naast onse *Logie*.

T. De *Pagger* of *Logement* van de *Pangerang Poeger* de keisers eigen broeder.

Een kort verhaal van Soera Patti op Karta Soera de Nigrat, nevens de vlugt der Konings broeders van Bantem. Als de Stad *Bantem* op den 7. April¹⁾ van den tegenwoordigen Koning *Sultan Hasi*²⁾ door behulp der *Hollanders* onder zijn gehoorszaamheid was gebracht, kreeg deselve zijn Vader den *Ouden Koning Sultan Nangon*³⁾ gevangen; dog twe van zijn broeders, namelijk de *Pangarangs Parbaja*⁴⁾ en *Sakki*⁵⁾, dat de jongste was, zijn

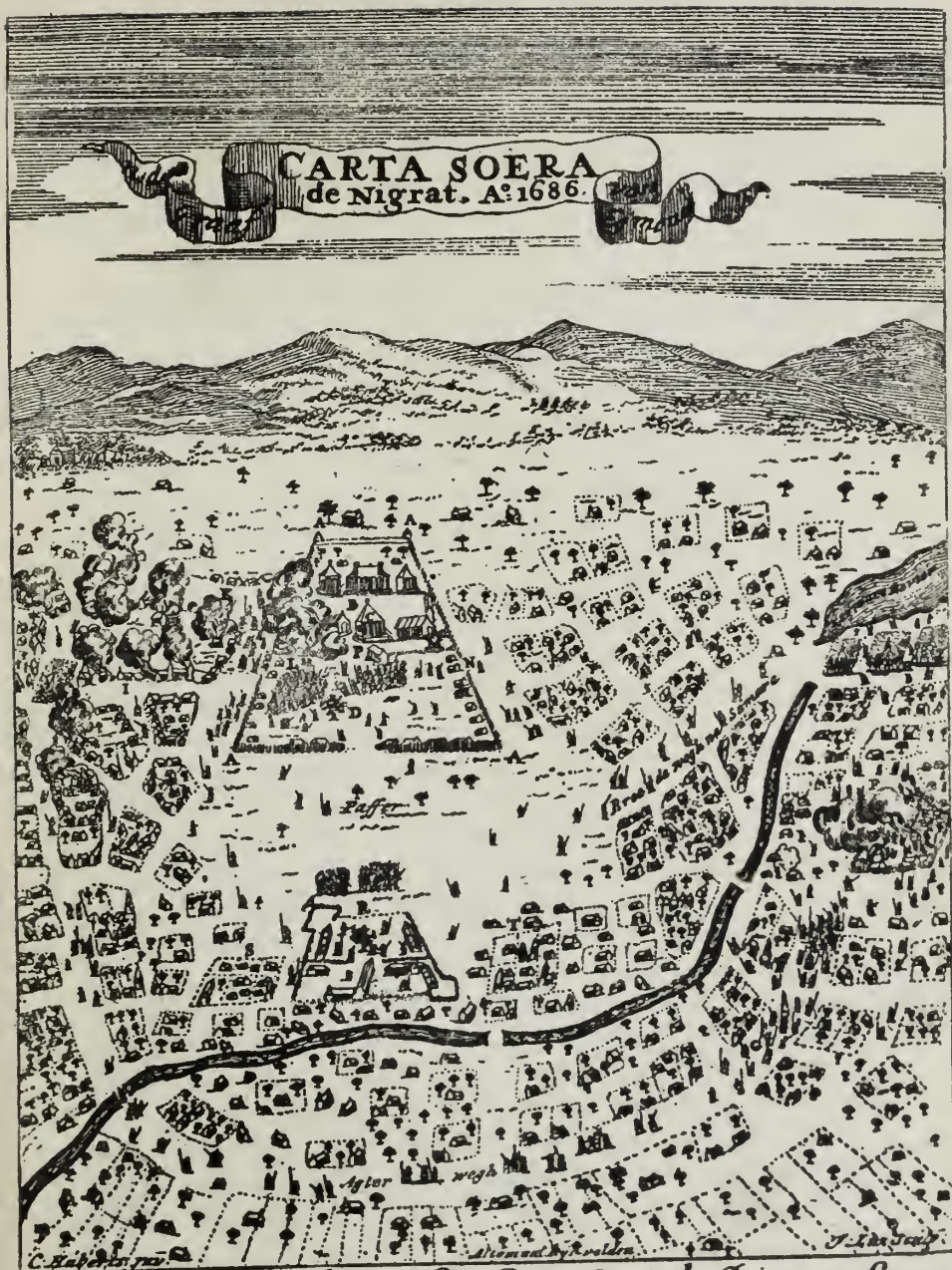
¹⁾ 1 Mei 1680; de Jonge, Opkomst VII, p. CXLIII.

²⁾ Sultan Hadji. Zie p. 192, noot 6.

³⁾ Sultan Ageng. Zie p. 193, noot 1.

⁴⁾ Pangéran Poerbaja, jongere broeder van Sultan Hadji.

⁵⁾ Vermoedelijk een verbastering van Sjeikh Yoessoef, een Makassaarsche priester, ziel van het verzet tegen Sultan Hadji.

*Actie voorgervallen tusschen De Struijk Roover Soera
Patti en den Commissaris Tak en van Vliet den 8 Januari 1686*

't met haar vrouwen en meeste rijkdom, so van Juwelen als Goud ontvlugt, en haar in de Bossen en in 't Gebergte na de Zuid Oost-kant van *Java* begeven hebbende, wierden so van de Koning als van de Nederlanders met alle neerstigheid vervolgd en na-gespeurd, wordende de meeste vlijd aangewend om de *Pangarang Parbaja*, dewijl deselve d'oudste ¹⁾ was en de meest bemind onder de *Javanen*, uit vrees dat hy t' eniger tijd iets tegen de Koning sijn broeder mogt aan vangen.

Na enige tijd hebben haar dese vlugtelingen wederom wat nederwaarts begeven, by en ontrent een grote Negerye *Toetawan*, gelegen aan een Rivier die uit 't Gebergte is aflopende, voor by de Pagger *Tansianpoera*, een sterke Vastigheid van de Compagnie, gelegen ontrent drie dagen reises Oostwaard van de stad *Bantem*.

De *Nederlanders* 't naderen van de *Pangerangs* vernemende, verdelen haar in enige troupen om deselve te beter te besetten en gevangen te krijgen. De Vendrig *Kuffelaar* ²⁾ met 48. *Nederlanders* verseld met de *Balyse Luitenant Soera Patti* met 200. *Baliers* namen een weg, de twe andere gedeeltens van de troupen wierden door de *Capitein Ruis*, in deze Gewesten alsdoen 't Opper-bevel voerende, ider een andere weg opgesonden ³⁾.

De welke de
Nederlanders
agtervolgen,
benedens Soe-
ra Patti.

[196] De Vendrik *Kuffelaar* nevens *Soera Patti* met syn *Baliers* aan
1686 de voorgemelde Rivier by en ontrent de Negery gekomen, hebben sig aldaar ider by de syne in een beschut-plaats nedergeslagen, onwetende dat de *Pangerangs* so na by ende ontrent haar waren; dewyl d'inwoonders der Negerye niet wisten dat deselve haar daar aan de Rivier in de Klippen en Steenrotsen met haar vrouwen en vorder bybebbend volk onthielden.

De besoldelingen op dese Post leggende, is een Soldaat van *Kuffelaars* volk *Ashuerus de Sweed* genaamd, een weinig van haar verblijfplaats gegaan, om sig in de Rivier te wassen. Dese Soldaat besig zijnde met sig te wassen, heeft enig man en vrouw-volk vernomen haar in deselve Rivier agter enige Steenrotsen wassende, en begerig deselve te kennen, is na deselve toe gegaan; dog dese hem siende aankomen, hebben haar goed opgenomen en zijn in 't Bos gevlugt. De Soldaat op de plaats van dewelke sy waren gevlugt gekomen, vond aldaar enige kleenigheden, alsmede 4. staaf-

De welke de
vlugtelingen
quamen t'ont-
dekken.

¹⁾ De Graaff vergist zich hier; zie p. 198, noot 4.

²⁾ Willem Kuffeler.

³⁾ Soerapati was in 1683 door kapitein Ruys in den dienst der compagnie als luitenant aangenomen.

jes goud en 100. Spaanse stukken van agten, die sy door verbaastheid hadde late leggen. Met dese buit beladen, is by de sijne gekomen, verhalende aan *Kuffelaar* dat in de Rivier enig volk vernomen hadde, dat voor hem de vlugt had genomen. *Kuffelaar* op dit seggen, sonder *Soera Patti* iets bekend te maken, is met syn byhebbende Soldaten dese vlugtelingen agtervolgt, en heeft haar alle met haar goederen in handen gekregen, uitgeseid de *Pangerang Parbaja* die den dans ontsprong; dog heeft hem selve daarna goedwillig in handen van de Compagnie overgegeven, ende woond nog in vryheid ontrent de Stad *Batavia*.

En krijgen
haar al te sa-
men in handen
op een na.

Om welke
vlugt tussen
de Nederlan-
ders en Soera
Patti grote
twist ontstond.

Waar op Soera
Patti met zijn
volk van d'on-
se afweek.

Desselfs af-
komst en ge-
legentheid.

Kuffelaar met een grote buit en dese gevangens wederom by *Soera Patti* komende, heeft deselve uitgelagchen en bespot, ja ook gescholden voor een *Balysen hond, schelm en weggelopen slaaf*; seggende te gelijk dat 't sijn schuld was, dat sy d'andere *Pangarang* niet hadden gekregen. Dog *Soera Patti* verantwoorde sig met te seggen, dat dewijl hy niets van sijn voornemen had geweten, niet kond beschuldigd worden over 't ontvlugten van de *Pangerang*, maar dat hy hem selve moest beschuldigen. De saak liep eindelijk so hoog tussen dese twee Hoofden, dat 't selve niet alleen by de woorden kond verblijven, maar na 't seggen van sommige, heeft *Kuffelaar Soera Patti* een slag aan 't oor gegeven. Hierop is *Soera Patti* met sijn volk wat van *Kuffelaar* afgeweken: seggende met een, ik sal dese spiijt gedagtig zijn.

Dese *Soera Patti* was eertijds geweest een *Chinesen slaaf* op *Batavia*, en was een inboorling van 't *Eiland Baly*, en omdat de *Chinees* sijn meester hem daaglijks seer hard handelde, besloot hy weg te lopen, vlugtende in 't bosch, gelijk veel slaven op *Batavia* haar eerste uitvlugt is als sy van haar meester hard gehandeld worden.

Soera Patti in 't bosch ontvlugt, heeft hem by sijn landslieden begeven, zijnde mede *Baliers*, en in dienst van de Compagnie, en hem in verscheide aanvallen tegens de vyanden van de Compagnie dapper en vroom gequeten hebbende, is selve *Luitenant* van een Compagnie *Baliers* in dienst van de Compagnie geworden, en [197] altijd voor een goed en eerlijk soldaat gehouden. 1686

Soera Patti, als gesegt, van *Kuffelaar* wat afgeweken, om sig over sijn geleden hoon te wreken, heeft een dag a twee, na dat hem dese smaad in tegenwoordigheid van al sijn volk was aangedaan, de *Vendrig Kuffelaar* met alle magt besprongen, om deselve so 't doenlijk was, te vermoorden, en met de buit van haar daarsy gedu-

En komt de
Nederlanders
selfs op 't lijf
vallen.

rig op roemden, door te gaan¹⁾: welk laatste ook geschiede; want sy hadden de schildwagt met nog 3 a 4 soldaten aan kant gemaakt eer *Kuffelaar* konde schrap geraken, dewelke siende dat hy overrompeld was, is gevlugt uit de Pagger, die *Soera Patti* daadlijk aan brand stak, over een bamboese of rieden drijfbrug, die aan wederzijde van de Rivier met een rotting-touw was vast gemaakt, en sy daar alle over gekomen, maakten 't touw los, waar door de brug is weg gedreven, en *Soera Patti* met zijn volk belet so haastig over de Rivier te komen, heeft *Kuffelaar* met 't overblijfsel van zijn volk gelegenheid gekregen te vertrekken. *Soera Patti* begaf sig verder om de Oost na de gewesten van *Karta Soera de Nigrat* wordende naderhand veel vlijt aangewend hem te betrappen, en van alle kanten vervolgd, genoodzaakt geworden hem onder 't beschut van den *Groten Materan* of Keiser van *Groot Java* te begeven, houdende op *Karta Soera de Nigrat*, ontrent drie dagen reizens te landwaard van *Japara* af gelegen, zijn Hof. De Keiser, hoe wel hy met de Compagnie in vrede leefde, heeft egter dese Overloper onder zijn bescherming genomen, en hem een Pagger of Vastigheid voor hem en zijn volk vergund, niet wijd van de Hollandse Pagger, die regt tegen over 't Keisers Hof stond ontrent een musschetschoot van daar, met Hollandse Soldaten en enige stukjes beset; alles tot dienste van den Keiser en tot zijn bescherming. Behalven dese Nederlandse soldaten was in de Poort van 't Keisers Hof mede een wagt-plaats met diergelijk getal soldaten beset. d'Hollanders siende dat *Soera Patti* met zijn Balysen en Rebellen so dicht aan 't Hof van den Keiser een Pagger hadde, en onkundig van de saken tusschen de *Keiser* en *Soera Patti*, maakten 't selve aan de *Oppeerhoofden* van *Japara* bekend, is van daar aan de *Hoge Regeringe* op *Batavia* overgeschreven. De saak op *Batavia* overwogen, wierd goedgevonden den kapitein *Francois Tak* als Commissaris, en *Jeremias van Vliet* als Twede stem na den *Keiser* te senden, en te sien wat men tot 't meeste voordeel en onderhouding van de vrede met den *Keiser* soude aanvangen, en hoe men *Soera Patti* soude aan kant krijgen²⁾.

Waar na hy
vertrekt na de
grote Materan.

't Welk de Ne-
derlanders ho-
rende, sonden
daar op de
Heer Tak, ne-
vens enige Mi-
litie derwaarts.

Hier op van *Batavia* t'zeil gegaan na *d'Oostkust van 't groot Eiland Java*, landen aan een *Javaanse Negery, Samara*³⁾ genaamd

¹⁾ 27 Januari 1684; de Jonge, Opkomst VIII, p. 194.

²⁾ Voor hun Instructie zie de Jonge, Opkomst, VIII, p. 172) (met secreet appendix p. 195).

³⁾ Thans Semarang.

gelegen ontrent tien Hollandse mijlen Westwaarts van *Japara*, van waar sij in drie dagen aan 't *Hof des Keisers* op *Carta Soera* konden komen. Haar gevolg bestond in 24 lijfwagten, alle met musschettons gewapend, en drie Compagnie soldaten, onder 't op- [198] sigt gecommandeerd door de *Kapitein van der Meer, Luitenants 1686 Vonk en Egel, 3. Vendrigs en 6. a 7. Sergianten*. De Keiser van de komst van de Heren *Tak* en van *Vliet* verwittigd, heeft enige aansienlijke Heren van den *Javaanse Adel* gesonden met een groot gevolg, ter plaatsen daar de Nederlanders geland waren, om dese Heren aldaar te verwelkomen, en met ene na 't Keisers Hof te geleiden. *Soera Patti* dese tijdinge horende, hielden haar dees tijd stil, en dagt sijn tijd weder waar te nemen, en d'onse op 't onver-sienst t'overvallen.

Dewelke der-
waards aan
marcheerden
tot op drie mijl
na aan 't Hof
des Matarans.
't Welke sy
aan de Keiser
bekent maken
wegens haar
aankomst al-
daar, dewelke
daar op Soera
Patti syn wo-
ninge aan
brand laat ste-
ken.

De *Nederlanders* gesamenlijk so te voet als te paard na 't Hof trekkende, hebben als sy tot ontrent drie mijlen aan 't Hof gena- derd waren sig een weinig tijds neder geslagen, om wat uit te rus- ten. Sende d'Heer *Tak* een van sijn bediende met een Brief na de *Keiser*, hem daar mede bekend makende, dat hy haast op *Karta Soera* met sijn onderhebbende militie soud zijn, en hem met ene versoekende dat hy *Soera Patti* in sijn Pagger wilde besetten en gevangen nemen. De Keiser hier op stierde de *Pangerang Sakker Ningrat, Prince van Madura*, met enige honderd *Javanen* na de Pagger of Vastigheid van *Soera Patti*, die de Pagger ingenomen hebbende, aan brand heeft gestoken, wordende *Soera Patti* ge- noodsaakt met verlies van enige van de sijne de vlugt te nemen langs de rijsvelden agter d'*Hollandse Pagger* om, en trokken van daar tot in des Keisers *Gompang*, een Dorp digt aan 't *Keisers Hof*, dat sy in weervraak aan brand staken. De Heer *Tak* onder- tussen met de sijne aankomende, heeft dese tijding ontfangen, een van sijn volk te post aan de *Capitein Luitenant Greving* geson- den, dies tijd in de *Hollandsche Pagger* by 't Hof gelegen, 't gesag hebbende, dat hy selve in persoon op 't spoedigste na de binnen- wagt van 't Hof soud spoeden, en daar goede sorg dragen.

Waar op Soera
Patti des Kei-
sers Dorp me-
de aan brand
steekte.

Soera Patti onderwile brandende in de voorgemelde *Gompang*, kond den *Capitein Luitenant Greving* sig niet langer stil houden, maar 14. man genomen hebbende: want hy hadde 30. man in des Keisers wagthuis, is met deselve na de Rebel gegaan. *Soera Patti* dese *Capitein Luitenant Greving* met sijn 14. man siende aankomen, is hem aanstonds aangevallen, en heeft hem met de Sargiant *Samuel Maurits* nevens 10. Soldaten onder de voet gestoten, heb-

En geraakte
voort met eni-
ge *Nederlan-*
ders in actie,
die hy alle
doot slaat.

bende maar twe Soldaten haar met de vlugt in de binnen-wagt behouden, die ook van *Soera Patti* met zijn volk wierd overweldigd, ingenomen en verbrand, en alles wat levendig was dood geslagen. Hier op des Keisers Paarde-stal en een gedeelte van de Pagger in de brand gestoken hebbende, hebben haar verborgen agter de *Tijgers-hokken*.

Terwijl was d'Heer *Tak* met zijn volk na de *Passeban* of *Keisers Plein* in aantogt. Dese *Passeban* is een groot vierkant plein, de Gelegenheid van de Passeban des Keisers. langte hebbende van een musschet-schoot, ook mede so breed; deselve is rontom afgepaggerd en met ried-palen en bamboesen afgeheind, heeft vier deuren of ingangen. Op dit plein word alle [199] weken met lancien gesteken, tot vermaak van de Keiser en zijn 1686 Heren. Ontrent een musschet-schoot Noordwaard van dit plein leit de Hollandse Pagger of Vastigheid, en tussen beide de grote *Basaär* of *Merktplaats* van *Karta Soera*. Aan de binnen-poort van dit plein heeft men d'eerste poort van 't binnen-hof, alwaar de Nederlanders, gelijk gesegt is, haar Hoofdwagt hadden. *Tak* dan met zijn volk aan d'Oost-zijde van de *Passeban* in trekkende, is *Soera Patti*, dit vermerkende, met zijn volk van agter de *Tijgers hokken* voor den dag gesprongen, en een Stukje, dat by de Corps de Gaard stond, en van ons eigen volk geladen was, op *Tak* los geschoten hebbende, zijn *Tak* met een groot geschreeu tegen gegaan. d'Onse dit siende, lossen alle haar geweer, door welkers rook haar gesigt benomen, hebben haar vyanden niet konnen kennen, en is *Soera Patti* met de sijne met een groot geweld met *pieken* en *krissen* d'onse op 't lijf gevallen, makende te gelijk een verwerdheid onder deselve, so dat sy haar schiet-geweer niet konden laden, nog in staat komen van enig tegenweer te doen; want de *Luitenant Egel* heeft d'eerste met enige de vlugt genomen na *Pagger*, en is snellelijk van d'andere gevolgd. In dit treffen zijn dood gebleven Daar d'Heer Tak met zijn volk op aan quam marcheren, waar op Soera Patti ook op aan valt. de *Commissaris Tak*, *Jeremias van Vliet*, de *Kapitein Luitenant Greving*, de *Luitenants Vonk* en *van der Meer*, de *Vendrig Laurens Hars*, en de *Sergiants van Serre* en *Jan Bon* en andere Officieren en Soldaten tot een getal van 79. *Nederlanders*, behalven enige swarte slaven en andere, die alle seer wreed en schandelijk waren mishandeld ¹⁾.

Dese nederlaag geschieden op den 8. Februarii 1686. op den klare middag en in 't gesigt van de Capiteins *Leeman*, *Trijn*

¹⁾ Zie de rapporten over dezen overval bij de Jonge, Opkomst VIII, p. 198—205. en bij Valentijn IV (1), p. 126 e. v.

Waar op hy
wederom land-
waard in trok.

Meester, de Luitenant *Egel* die gevlugt was, en de Vendrighs *Keurbeek*, *Vogel* en *Severijn*, die met haar volk ontrent drie Compagnie of 200. man sterk, voor langs heen onse Pagger gerangeerd stonden, en soo 't scheen haar niet durfden roeren; niet tegenstaande maar 80. a 90. man van de vyand op de *Passeban* 't werk volbragt, en de meester met onse Vaandels speelden. Men twijffelde ook niet so *Soera Patti* de moed had gehad, en met 't selve geweld op onse Pagger was aangevallen, of hy soud deselve veroverd hebben en buiten alle twijffel niet beter met haar geleeft hebben als hy met *Tak* en de sijne had gedaan: dog *Soera Patti* liet sig dit maal met dese overwinninge genoegen, en is, na 't beste geweer met enige van des Keisers Paarden tot hem genomen hebbende, ontrent ten 3. uren na de middag van de *Passeban* landwaard in getrokken.

Grote misslag
van de Heer
Tak.

Den *Commissaris Tak* wierd in dese aanval van een grote mislag beschuldigd, vermids hy de raad van *Jeremias van Vliet* had geweigerd te volgen; also die hem radede dat hy een deel Piekeniers onder zijn Soldaten soud stellen, om de vyanden 't inlopen onder 't geweer te beletten, als sy haar musschetten op de Rebellen hadden gelost, en d'onse also gelegentheid gegeven om haar geweer weder klaar en vaardig te maken, hebbende de *Pangerang Sakkar de Ningrat* hem tot dien einde ook enige Javaanse Piekeniers aangeboden; dog heeft deselve niet willen aannemen, seggende; *Soera Patti* met syn *Balysen honden* sullen de stouthed niet hebben van te blijven staan, maar sullen, so dra sy mijn sullen sien aankomen, weglopen en haar op de vlugt begeven; dog 't selve is geheel anders uitgevallen, hebbende also d'Heer *Tak* de waarheid van 't gemeen seggen: *d'Hoogmoed komt voor den val*, met zijn en zijn makkers dood bevestigd.

[200]

1686

Tot so verre dit voorval verhaald, sullen ons weder keren tot onse voorgenomen Reise; dog voor wy tot deselve gaan, een korte beschrijving van de *Stad Japara* doen.

Korte beschrijving
der
Stad Japara.

Japara is een oude *Javaanse* Stad, gelegen langs de zee kant, en tegen deselve met een kraal-steenen muur en verscheide punten voorsien; dog is aan de land-sijde geheel open. De straten zijn slegt en krom, en ongemakkelijk deselve te bewandelen. De huizen zijn meest alle van bamboesen en riet ligt en dicht opgemaakt. Men siet daar een tamelijke grote *Basaar* oft merkt-plaats, daar alderhande fruiten en mondkost seer goed koop word verkogt. d'Hollandse Logie is niet groot, ook van weinig aansien. De *Ko-*

nings Tempel is bykans als die van *Bantem* drie kappen hoog boven malkanderen, oncierlijk van hout gemaakt en met riet gedekt. Digt by dese Tempel is mede een *Konings Plein* oft *Passeban*, die ontrent een karbijn-schoot lang is, dog niet wel so breed. Op welk Plein de *Javanen* alle weken haar oeffenen met *paarden en lancien tegen malkander te rennen en te steken*. Digt aan dese *Passeban*, even binnen de *Pagger* siet men 't *Konings Hof*, een gedeelte van steen, en 't ander van hout gemaakt en met riet gedekt, en met veel gaten en winkels als een doolhof, gants onaangenaam gebouwd; dog is meest vervallen. Een kleine Rivier siet men uit 't gebergte komen, en door de Stad in zee lopen, waarvan een sprugtel voorby de Hollandse Logie gaat. 't *Chinese* gedeelte dat in 't voorleden Jaar is afgebrand, was de voornaamste straat op *Japara*. In de mond van de Rivier aan de slinkerhand als men inkomt, siet men op een berg een groot Kasteel aan de zeekant, met steile klippen en een stene muur opgehaald, en aan de landzijde rondom met pallissaden afgepaggerd. Het selve soud onwinbaar zijn, so 't aan de landzijde so wel bemuurd was als aan de zeekant. Op dit kasteel leggen enige ysere en 4 a 5 seer grote metalen stukken Kanon, zijnde d'een door d'onder 18, 19 ja 20 voeten lang, en hoog in de mond 10, 11 en ook 12 duim, deselve schijnen niet in *Europa*, maar in *Indien* gemaakt te zijn, gelijk men ook aan haar gedaante, en merktekenen die daar op staan kan sien. Binnen de *Pagger* aan 't *Konings Hof* siet men diergelijke Stukken en Bassen. Dit Kasteel is met een goed getal besettelingen beset: want deselve bestond dees tijd in 5 a 600 *Nederlandse Soldaten* en een groot getal *Mordykers*¹⁾ en *Baliers*, zijnde dit krijgsvolk magtig genoeg dese Stad en 't omleggende Land in toom te houden.

- [201] Wy alhier leggende, hielden de *Chinesen* haar *Wayang*. Deselve De Chinesen houden haar Wayang op Japara. 2 a 3 Altaren opgeregt hebbende, stelden daar op een menigte *Heiligen* en *Beelden*, en verselden deselve met veel lantaarns, lichten en waskaarssen. d'Altaars en tafels waren voorsien met veelderhande spijs en suiker-gebak, men hoorde ook enige klokjes en 1686 schellen. Twee *Chinesen* bezig zijnde voor de Altaren te bidden en te lesen, en sy so 't scheen in 't beste van haar Godsdienst zijnde, hebben enige dronke Matrosen van de Schepen die op de rede

¹⁾ Mardijkers, Sanskriet Maharddhika (= grootmachtig), later Mardika, met de betekenis van „vrij man”. Volbloed Aziaten, in Batavia wonende, doch van vreemde herkomst, het Christelijk geloof belijdende, zich bedienende van de Portugeesche taal, en als Europeanen gekleed. (Zie uitvoerig De Haan, Oud-Batavia I, p. 512 e.v.).

Onlusten tus- gebak van de tafels, en belagten en bespotteden de *Chinesen*, ja
 sen de Chine- deden deselve alle overlast aan wat sy konden. De *Chinesen* dus
 sen en Boots- in haar Godsdienst gestoord, spannen te samen, en senden dese
 gesellen ont- staan. dronke Matrosen, na deselve met stokken en rijs-stampers afge-
 rost hebbende na haar boot, tot dewelke sy met groot ontstelte-
 nisse, d'een gequest, d'ander hier en daar blaau geslagen, zijn ge-
 komen, moetende sommige sig te water begeven, of soudens mis-
 schien na d'andere wereld gesonden zijn geworden, en onbe-
 quaam gemaakt haar andere makkers de *Chinese Godsdienst* te
 verhalen.

Ook gebeurde dat de Schipper van de *Fluit de Graaf*, die de laas-
 te van *Batavia* was gekomen, met zijn Chaloepe na land gevaren,
 om de brieven aan land aan 't Opperhoofd *Johannes de Hertog* ¹⁾ te
 brengen, met zijn Chaloepe tegens de klippen geraakte, en 't onder-
 ste boven wierd geworpen, waar door 2 a 3 man van verdronken,
 de Schipper seer gequest, is zelfs ter nauwer nood levendig aan
 gekomen.

Onse saken op *Japara* verrigt hebbende, vertrokken van daar
 ons vertrek op den 22 Maart, beneffens 't *Jagt Rotterdam* en 't *Fluitje 't Wout-*
 van de Stad *Japara*. ²⁾ gaande Oostelijk aan, en zeilen voor by 't groot *Eiland Celebes*,
 en enige dagen daar na voor by 't *Eiland Cambaya* ³⁾, gelegen by de
Straat Batton ⁴⁾; deselve doorgezeild, zijn wy na drie dagen in de
Straat Baatsjan voor 't *Kasteel Barneveld* ⁵⁾ ten anker gegaan, ko-
 mende de Bevelhebber *Pieter Lyn van Gent* ⁶⁾ met de Koning van
Baatsjan, Alabandon ⁶⁾ genaamd, met zijn broeder en enige Adel
 aan ons boord, om de nieuwe Gouverneur *Jan Timb* geluk te
 wenschen en te verwelkomen. De selve na een goed onthaal we-
 derom van boord gegaan, zijn wy van daar vertrokken, en door-
 zeilen de Engte van *Beroe*; zijnde deselve gemaakt van twe kleine
 Eilandjes in 't Nauw van de *Straat Baatsjan* gelegen, die ontrent
 een steen-worp van den ander leggen, tussen welke de Schepen,
 die door dese Straat willen gaan, doorzeilen. De diepte tussen dese
 twe Eilanden en ook rontom deselve is 60, 70, 80 en meer vadem.

¹⁾ De opperkoopman Joannes de Hartog. Valentijn IV (1) p. 141.

²⁾ Kambatna, het groote eiland bew. Moena.

³⁾ Boeton.

⁴⁾ Zie over het fort Barneveld op Batjan Valentijn I, p. 119 en de kaart tegenover p. 91. Van Straat Boeton tot Batjan is 540 zeemijlen!

⁵⁾ Verg. Valentijn I, p. 354.

⁶⁾ Volgens Valentijn I, v. 124 Alawaddin.

Even door deselve zijnde, ontmoeten ons 't Jagt *Hendricus*, komende van *Ternaten*, en de wil hebbende na *Amboina*, en zeilen-de voorby de Eilanden *Makjan*, *Mortier*¹⁾, *Potte-bakker*²⁾ en *Tidor*, alle op een regel dicht aan den ander gelegen, en komen also op den 21. April voor 't Kasteel *Orangie*³⁾ op *Ternaten* ten anker, en vonden aldaar 't Jagt *Amsterdam* en de Hoeker *de Lijster*. Arriveren voor Ternaten.

[202] So dra wy voor 't Kasteel *Orangie* waren geset, is de Gouverneur *Lobs* met de voornaamste Opper-hoofden verseld aan ons 1686 Jagt gekomen, de nieuwe Gouverneur *Jan Timb* verwelkomen en in te halen, en zijn wederom naar een weinig vertoeven gelijkelij na land gevaren, zijnde de soldaten en vry-burgers aldaar ordentelijk in rang geplaast, die den Gouverneur onder 't driemaal losbranden van 't Kanon van 't Kasteel, en 't schieten der soldaten en burgers binnen 't Kasteel geleiden.

Weinig naar onse aankomst zijn alhier ook aangekomen de Jagten *Rotterdam* en 't *Woutje* van *Japara*, de Chaloup *Malacca* van *Manada*⁴⁾, de *Koning van Chiauw*⁵⁾ met drie *Corrakorra*⁶⁾ van 't Eiland *Chiang*⁷⁾, het Jagt *Hendricus* van *Amboina*. D^o. *Cornelis de Leeuw* en desselfs vrou met de Chaloepe *Malacca* gekomen, hebbende in die Gewesten, so op *Manada*, *Tagulande*, *Chiauw*, *Tiroena*⁸⁾ als andere omleggende plaatsen gereist om de *Heidenen* tot 't Christen-geloof te brengen, gelijk hy ook een groot getal der selve bekeert hadde en gedoopt, eiste van d'*Heer Lobs* 't discipel-geld; 't welk zijn enige penningen, die op ider Heiden die sy tot 't *Christendom* bekeerd hebben, gesteld zijn: schijnende d'Ed: Heeren Bewindhebbers meerder voor de zielen der *Indianen* besorgd te zijn als de Zielbezorgers selve, dewijl sy door een buitengewoon loon deselve opwekken, en door goude sporen haar tot haar plicht aanstuwen.

Also wy alhier enige tijd moesten met ons Jagt in dese Eilanden van *Ternaten* verblijven, sullen wy een korte beschrijving van deselve doen. 't Eiland *Ternaten* is rondagtig van gedaante, hebben-de ontrent 6 a 7 mijlen in den omtrek, regt in 't midden leid een Beschryvinge van 't Eiland Ternaten.

1) Moti.

2) „Pottbakker of Cavali”, Valentijn I, p. 92. Thans Poeloe Mare.

3) Beschreven in Valentijn I, p. 12.

4) Menado.

5) Poeloe Siau (Sangi archipel).

6) Inlandsche roeivaartuigen, met zeiltuig alleen voor ruimen wind.

7) Sangi.

8) Tagoelandang, Siau en Taroena. (Sangi archipel).

hoge Berg, die aan alle kanten een vlakke aflopende voet tot aan de water-kant toe heeft. De selve is tot de top een wildernisse met bomen, kreupel- bos en hagedoorn bewassen; dog is beneden aan de voet ende opgaande vlakke met vrugtdragende bomen en Tui- nen bepland. Boven op de kruin is deselve geheel dor en sonder bomen, maar vol *Kanna-kanna* ¹⁾; zijnde 't selve een dik stekend riet. Verscheide vervaarlijke spelonken en sulpher-poelen vind men op de Berg, die altijd een dikke rook tot aan de wolken uit- werpen, en van onderen als een helse gloet zijn brandende, welke vlam haar somtijds vertoond tot boven uit den Berg; gelijk 't selve weinig Jaren verleden met sware donder-slagen is gebeurd ²⁾).

De hoogte deses Bergs met de quadrant gemeten hebbende, bevond die te zijn 367. roeden en 2. voet ³⁾). Veel menschen roemen op de top van dese *Ternaten Berg* geweest te zijn; dog sulks schijnt onwaar en ook onmogelijk te doen, niet ten aansien van sijn hoogte, die weinig is in vergelijk van enige andere Bergen, maar voor- namelijk ten aansien van sijn onbegankelijke wegen, die niet al- leen beset zijn met kreupelbos, haagdoorns, kuilen en moerassen: maar men word belet door de verbrande en op een hoop geworpen stenen, asse en digt scherp stekend ried op den kruin des bergs te [203] komen. Dit Eiland *Ternaten* leid op een halve graad benoorden de 1686 *Linie*, en op de langte van 142. graden. De nabuurige Eilanden zijn *Hieri*, *Noorwegen* ⁴⁾), *Tidor*, *Mortier* of *Timor* en *Makjan*, leg- gende meest regt onder de *Linie* ontrent 8. mijl van Ternaten. Te- gen over 't selve heeft men 't groot Eiland *Gilola*, *Almahere*, *Batsjancina* en andere. 40. Mijlen Westwaard van *Ternaten* leid 't Eiland *Celebus*, en de NoordOost-Hoek van *Mangnada*, de *Bogt van Tamine*, de Eilandjes *Tagulando*, *Chiauw*, *Chiansi*, *Tiroene*, *Gorental* en meer andere, die alle onder *Ternaten* staan, en op de welke de Nederlanders Kantoren hebben. Op enige van de selve valt witte rijs, op andere was, en op sommige kret of schilpad- horen en vogelnesjes.

't Kasteel O-
rangie en de
Negerye Ma-
laya.

Van 't Kasteel *Orangie* en de Negery *Malaya* in *Ternaten* sullen wy in 't kort seggen, dat 't selve; namelijk 't Kasteel, is een heer- lijk en sterk gebouw, versien met 4. sware stene Bolwerken, dikke

¹⁾ Kano-kano. De wetenschappelijke naam is *Saccharum spontaneum* L.

²⁾ De uitbarsting van 1673; de aardbeving van 26 Oct. 1686 kan niet zijn bedoeld.

³⁾ 1384 Meter. De ware hoogte is 1537 Meter. Valentijn I p. 5. neemt de hoogte van de Graaff over.

⁴⁾ Noorwegen of Mitarra. Valentijn I, p. 90.

Gordijn-muuren, diepe Gragten, goede Verblyf-plaatsen voor hoge en lage personen, grote Pakhuizen, en een Hospitaal en Werkplaats voor de handwerks-lieden. Op de wallen siet men tref-felijk Geschut, en 't selve is met een goed getal besettelingen beset.

Aande Zuid-zijde van 't Kasteel leid de Negery *Malaya* met een Pagger omtrokken, in dewelke de vry-lieden en mordijkers wonen, en daar even buiten is de Tuin van de Compagnie en een nieuwe Negery. Ook vind men hier aan de water-kant een kleine stene Reduit.

De Negery aan de Noordzijde van 't Kasteel gelegen, word eigent-lijk *Ternaten* genaamd, zijnde deselve een wijde straat by de 1000 treden lang. Hier heeft men de Moorse vis- en fruit-merkt; ook des Konings Tempel en Graf-steden. Hier woond des Konings broeder en sijn suster de Princes van *Gamma Lamma*¹⁾. Ten einde van dese straat heeft de Koning sijn Hof-houding, Lusthoven, Tuinen en Woningen, op de Ternataanse wijze en onhebbelijk ge-bouwd. 't Selve is naast enige Jaren, insonderheid in 't Jaar 1677. door den oorlog geweldig te niet geraakt.

Een weinig verder langs de strand Noord aangaande, siet men een Dorp van de *Mayade*²⁾, voor dese Geheimschrijver; dog tegen-woordig Raadsheer van de Koning. Deselve heeft aldaar een ta-melijke woning nevens een Moorsen Tempel; en een weinig voorby dit Dorp aan strand op een Bergje een kleine Sterkte, genaamd *Terloeke*, met Nederlandse Soldaten beset.³⁾

Van 't Kasteel *Orangie* Zuid Oost aan gaande 3 a drie en een half mijl, komt men by 't weleer beroemde *Gamma Lamma*⁴⁾, dat de Spanjaards aldaar eerst gebouwd en bewoond hebben. 't Selve is een groot kasteel en een goed werk geweest, gelijk men aan de fun-damenten en vervallen muuren kan sien; dog tegenwoordig is 't selve volkomen vernietigd en als een wildernisse.

[204] Half weeg tussen 't Kasteel *Orangie* en dit *Gamma Lamma*, siet men in een Valey een binne-water, *Sasse* genaamd, hebbende on-trent een mijl in de ronte, en is van de zee door een smalle dijk of dam afgescheiden, en wel 60. à 70. vadem diep. Men seide dat de

¹⁾ Zie over prinses Gamma-Lamma, genaamd Bokje, Valentijn I p. 333, 342, 348, 349.

²⁾ ?

³⁾ Vesting Tolucco beschreven bij Valentijn I, p. 12.

⁴⁾ Zie de afbeelding bij Valentijn I, plaat CC, tegenover p. 5, en de beschrijving op p. 11.

Sware Aard-
bevinge in
Tarnaten.

Spanjaarden eertijds bezig hadden geweest dese dam door te graven, en getragt van 't selve een binnen-haven voor haar schepen te maken; dog konden haar oogmerk niet bereiken, belet van de klippige grond. In dese Ooster gedeeltens van *Asia* geschieden veel aardbevingen; ook vind men hier ontrent verscheide rokende en brandende Bergen, opsiedende Born-putten en hete Waterpoelen. Verscheide Bergen zijn door 't onder-aardse vuur voor desen op *Ternaten*, *Tidor*, *Makjan*, *Gamma Knor*¹⁾ op 't Land van *Gilola*²⁾ en *Baatsjan China*, aangestoken en ontsprongen. Als 1646. de Berg op *Makjan* met een schrikkelijke aardbevinge van mal-kander scheurde, wierden door 't uitgeworpen vuur de Negeryen met menschen, beesten, en alles wat in deselve gevonden wierd omgekeerd en verbrand; wordende de kloven op heden nog gesien, en genaamd de wage-sporen van *Makjan*, om dat de selve als een rode en brede weg of wagen-spoor van beneden na boven toe gaan.

In 't Jaar 1673. op Pinksterdag is ook opgesprongen de Berg *Gamma Knor* op *Gilola* gelegen met stil en aangenaam weder, syn begin nemende met een grote aardbevinge; waardoor d'omleggende Dorpen wierden omgekeerd, en veel duisende menschen levendig onder de steenhopen bedolven. De lugt was dees tijd seer donker en met as bestoven, de Zee liep seer hoog over 't vlakke land, moettende de menschen en beesten op de hoogtens vlugten, wilden sy haar leven behouden; ook was de Zee daar ontrent als met uitgebrande drijf-stenen beset.

Vrugtbaarheid
op Tarnaten,
in Nagelen en
Noten; dog
worden alle
omgehakt.

Op dese Eilanden van *Ternaten* voor desen ook veel *Nagelen* en *Noten* geteeld: dog de bomen zijn jaarlijks met de vrugten omgehakt en verbrand, dewijl men op de Eilanden van *Amboina* *Nagelen*, en in *Banda Noten* en *Foely* genoeg konde bekomen.

Terwijl wy ons vermaak namen in 't bezigtigen van Tarnaten, waren d'*Opperhoofden* bezig met 't overdragen so van de goederen als andere saken van de Compagnie. Enige Bedienden van de Compagnie die haar tijd uitgediend hadden, wierden verlost en op de Schepen geset, in welkers plaats wederom andere van de Schepen aan land wierden gelegd, gelijk 't selve ook gebeurde aan twe van mijn Onder-meesters, die in 't Verband-huis wierden geplaatst.

¹⁾ De 5500 voet hooge berg Gamgonorah.

²⁾ Halmahéra.

De saken tusschen beide de Gouverneurs in min en vriendschap afgedaan, en de brieven gesloten, wierd al 't krijgsvolk en de burgerij in 't geweer gesien, en alle ordentlijk in dubbelde gelederen gesteld, wierd de Commissie van de nieuwe Gouverneur 't volk voorgelesen, en als Gouverneur en Directeur van de *Molukkes* voorgesteld, en de oude Gouverneur voor zijn goede en getrouwe dienst bedankt. Waar op 't Kanon van 't Kasteel driemaal wierd gelost, en drie chargien van 't krijgsvolk en burgerij gedaan. De [205] sleutels van 't Kasteel overgegeven zijnde, is d'oude en nieuwe Gouverneur met de voornaamste Bedienden, benevens de Koning 1686 en zijn Broeder met een groot gevolg met Chaloeppen na boord gevaren.

Ons vertrek
uit Ternaten
na de Eilanden
Amboina.

VIII. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

Komst aan 't Eiland *Makjan*, en van daar aan *Baatsjan*. Komst in *Amboina*. Korte beschrijving van de Eilanden van *Amboina*. Aardbevingen zijn deselve mede onderworpen. Situatie der Stad en Negerye op *Amboina*. Gouverneurs die sedert de verovering aldaar geregeert hebben. Grote Timmeragie alhier in *Amboina*. Beschrijving van verscheiden Kastelen en Sterktens op andere Eilanden, behorende onder 't Gouvernement der selver. Korte beschrijving van 't Gouvernement der Eilanden in *Banda*, en benaminge der selver. Grote Aardbevinge alhier, als mede rokende en brandende Bergen. Wy sien in *Amboina* een Comeetster. Justitie alhier gedaan. Vertrekken van *Amboina* na *Batavia*. Daar wy spoedig aan quamen. Vertrekken wederom van daar na *Bantem*. Groot allarm in *Bantem*. De Retour-vloot prepareert sig tot 't vertrek na 't *Vaderland*, met welke ik mede na huis gaan. Verscheide tijding van rebellie. Waar tegen de *Nederlanders* haar wapenen, die daar in victorie behaalden tegen de rebellen. Grote oneenigheid tot *Bantem*, en verraderij aldaer door de *Javanen*, 't welk ontdekt wierd; waar door veel schelmen zijn gedood. Een nieuwe sterkte op *Bantem* door de *Nederlanders* gebouwd. *Amok-speelders* tot *Batavia*, en strenge Justitie daar over gedaan. Goede order op *Batavia* gesteld op 't vegten en snijden.

't Voorgemelde geselschap enige tijd op ons Schip geweest, zijn, na malkander alle heil en zegen toegewenscht hebbende, na land gevaren, en wy, onse Matrosen 't anker geligt, van de Rede van *Ternaten* onder zeil gegaan naar *Amboina*; doende 't Eiland *Makjan* ter loops aan: van waar wy mede namen een Neve van [206] d'Heer *Lobs*, zijnde een Sergiant, en genaamd *Jan Visser van*

Doen de Eilanden van *Makjan* en *Baatsjan* aan.

Medenblik, welke 33. Jaren agter een in d'*Indien* had geweest, sonder een maal na zijn getrouwde vrouw, die in goede gezondheid 1686 tot *Medenblik* woonde, om te sien. Van 't selve gezeild na 't Eiland *Baatsjan*, zijn voor 't Fort *Barneveld* ten anker gekomen, daar onse Onder-stuurman *Jan Lulsauw* een groot ongeluk is overgekomen, vermids hy uit een Papay-boom, met zijn zijde op een grote steen viel, door welke val hy enige tijd suiver bloed heeft gewaterd.

Komst in Amboina.

Van *Baatsjan* zeilende, zijn wy op den 3. Augusti voor 't Kasteel *Victoria* op *Amboina* ten anker gekomen, en vonden aldaar de Fluit *Nederhorst*. Also ik, gelijk in mijn tweede Reise gesegd word nog eens in dese Gewesten geweest ben in 't Jaar 1645, en dat doen ook iets maar weinig van dese plaatse is verhaald, sullen wy tot genoegen van den Leser daar een byvoegsel toedoen.

Korte beschrijving der Eilanden van Amboina.

Amboina bestaat in verscheide Eilanden even als *Ternaten* en *Banda*; en gelijk 't Eiland *Ternaten* de Hooft-plaats van de *Tarnataanse* Eilanden is, so is 't Eiland *Amboina* de Hooftplaats van de *Amboinase* Eilanden.

't Eiland *Amboina* leid op 4 graden zuider brete, en op de langte van 142 graden; 't selve heeft ontrent 15 a 16 mijlen in zijn omtrek, en is met een grote inham als een Rivier versien, die tot aan de Pas *Bagewaal*¹⁾ loopt, daar 't land ontrent een vierdedeel van een mijl breed is: en ingevalle dese dam doorliep, soude *Amboina* twe Eilanden zijn.

Op d'ene zijde van dese inham leid 't Kasteel *Victoria* en de stad *Amboina*, wordende die zijde *Rosanive*²⁾, en d'andere zijde tegen over 't Kasteel *Hiete*³⁾ genaamd. 't Kasteel *Victoria* is een trefelijk gebouw, door de *Portugesen* eertijds gebouwd, en lang van deselve bewoond. De *Portugesen* hebben 't selve in 't Jaar 1603. op den 23. Februarii aan de *Nederlanders* ingeruimd. 't Kasteel is van een vierkante ruidwijse gedaante, met vier sware stene Bolwerken en hoge dikke muuren voorsien, diepe wijde Gragten met een Val-brug en een stene rink-muur omtrekken 't selve; men siet op 't selve heerlijk Kanon, en word van een goed getal besetelingen bewaard. Daar binnen heeft men schone Pakhuisen, Wapen-kamers, Verblyf-plaatsen so voor de Gouverneurs als mindere bedienden en soldaten, alle van steen gebouwd; dog de Gouver-

¹⁾ Pas van Bagoeala.

²⁾ Noesaniwe.

³⁾ Hitoe.

neur en enig andere voorname personen verblijven niet in 't Kasteel, maar onthouden haar buiten 't selve in houten en bamboese woningen, om dat dese Eilanden d'aardbevinge seer zijn onderworpen, wordende door deselve 't Gebergte en stene gebouwen dikwils van een gescheurd en nedergestort; gelijk in 't Jaar 1672, wanneer verscheide Bergen van een zijn gespleten, en Dorpen en Negeryen 't onderste boven gekeerd en versonken, zijnde 't nu op die plaatsen 20. ja 30. vademmen diep. Veel stene muuren ende gebouwen wierden onder de voet geworpen, en begroeven menschen en beesten levendig onder de puin-hoopen.

[207] De Stad of Negery *Amboina* leid agter en wederzijds 't Kasteel *Victoria*, hebbende fraye ruime geregeleerde straten en dwerswegen, enige doorlopende waters en bruggen, een schone *Basaär* of *Merktplaats*, daar men alderhande mondkost en andere goederen voor een redelijke prijs kan bekomen. Hier siet men ook een fray *Raadhuis*, *Spinhuis*, *Hospitaal* en *Weeshuis* nevens twee Kerken, waar in de hervormde Godsdienst so in 't Nederduits als in 't Maleis werd geleerd, in een van dewelke men alle wapens van de Gouverneurs die van 't begin tot nu toe in *Amboina* geweest siet hangen. d'Eerste van de Gouverneurs is geweest *Frederik Houtman van Alkmaar*, die in plaats van de Portugese Gouverneur *Anthoni de Melo* dese plaats wierd toevertrouwd; naar *Houtman* volgden *Kaspar Jansz.*, *Jan Adriaansz. Broekom*¹⁾, *Adriaan Blok Maartensz.*, *Herman Spelt*²⁾, *Philippus Lucas*, *Aartsen Gijssels*³⁾, *Joghem Roelofs.* *Deutecum*, *Jan Ottens*, *Anthoni Kaan*, *Gerrit Demmer*, *Arnoldus de Vlaming van Outshoorn*, *Willem Verbeek*, *Jacob Huisert*⁴⁾, *Symon Kos*, *Johan van Dam*, *Philippus Marvelie*⁵⁾, *Jacobus Kobs*⁶⁾, *Anthoni Hurt*, *Robbertus de Vicq*, *Robbertus Patburg*⁷⁾.

Gouverneurs
dewelke alhier
sedert de Ne-
derlanders 't
hebben bese-
en hebben ge-
regeerd.

Dese laasten Gouverneur *Patburg* had besig geweest alhier verscheide nieuwe werken te maken, daar hy met veel manschap sterk liet aan arbeiden; so met graven, delven, hayen⁸⁾, timmeren als metselen; so aan Dijken, Dammen, Water-meulens als aan

¹⁾ Komt niet voor op de lijst van landvoogden in Valentijn II, Ambonsche Zaaken, II, p. 33.

²⁾ Herman Speult, na Speult; komt Jan van Gorcum.

³⁾ Na Gijssels komt Antoni van den Heuvel.

⁴⁾ Jacob Hustard.

⁵⁾ Pieter Marville.

⁶⁾ Jacob Cos.

⁷⁾ Robbert Padbrugge.

⁸⁾ 2de druk schrijft „heyen”.

Grote timme-
ragie en arbeid
alhier in Am-
boina.

Schutsluisen, in meninge de Stad aan de landzijde met een gragt en aarden-wal, Punten en Bolwerken t'omringen, so tot cieraad als tot sterkte van de selve. Tot welken einde hy de Rivier d'*Oliphant* en andere waterlopen dede dempen en verleggen; ook een nieuwe uit graven. Langs de Zeekant ontrent de Stad heen sag men 't vol schanskorven met stenen gevuld, zijnde deselve als een dijk of borst-wering voor de Stad.

Dog't meeste gevoelen der menschen alhier, is dat alle arbeiden kosten, vergeselschap met zijn groot voornemen in rook sal verdwijnen, dewijl men daar verscheide voorbeelden van heeft gesien. Want inde regentijd, zijn door de grote afwateringen, de Rivieren over de dijken en dammen gelopen, en de fondamenten, de geheide palen, scheijngen voor de punten, door 't welzand opweld, weggespoeld.

De schantskorven met stenen gevuld, sag men in de mond van de Rivier by stukken en brokken door de sterke afwatering mede slepen.

Beschrijving van verscheide Sterkten en Eilanden behorende onder 't Gouvernement van Amboina. Behalven 't Kasteel *Victoria* en de Stad *Amboina* heeft men nog verscheide andere Negeryen, Reduiten en Paggers op 't selve Eiland; als de Reduit op *Loryke*¹⁾ *Noorse Tel*²⁾, *Lima Negerys*³⁾ *Hiet Lamma*⁴⁾, *Pas Bagewaal*⁵⁾. Op *Hiele*⁶⁾ is een Fortje met vier Punten. Op *Oeri*⁷⁾ en *Way*⁸⁾ zijn Paggers. Dese Vastigheden zijn met Nederlandse soldaten beset.

De andere omleggende Eilanden van *Amboina*, zijn 't Eilandje *Omo*⁹⁾, regt tegen over de *Pas Bagewaal*; 't Eiland *Anemo*¹⁰⁾, anders *Hollandia* genaamt; 't Eiland *Nasselouw*¹¹⁾, alle digt by den ander

¹⁾ De vesting Rotterdam op Larike, op de Z.W. kust van Hitoe. Zie Valentijn II (1), p. 109 en een afbeelding van de vesting tegenover p. 100.

²⁾ Noessa Telo, het noordelijkste eiland der Drie Gebroeders, waar in 1638 een reduit met 40 soldaten en 4 prinsestukjes werd opgericht. Valentijn II (2), p. 125.

³⁾ Negri Lima, op de N.W. kust van Hitoe.

⁴⁾ De vesting Rotterdam, nabij Hitoe Lama, op de N.W. kust van Hitoe. Valentijn II (1) p. 99.

⁵⁾ De steenen vesting Middelburg, aan de O.kust van de Pas van Bagoeala. Valentijn II (1), p. 113. en een afbeelding tegenover p. 100.

⁶⁾ De steenen vesting Amsterdam nabij Hila, op de N.W. kust van Hitoe. Valentijn II (1) p. 100, met afbeelding daartegenover.

⁷⁾ Oeriën, op de kust van Hitoe, tegenover de Drie Gebroeders, alwaar een houten sterkte met 2 stukken geschut.

⁸⁾ De houten vesting Amersfoort nabij Way, op de N.O. kust van Hitoe. Valentijn II (1) p. 112.

⁹⁾ Oma of Haroekoe.

¹⁰⁾ Honimoa of Saparoea.

¹¹⁾ Noesa Laoet.

tussen *Ceram* en *Amboina*; 't Eiland *Ceram* leid tegen over *Amboina*, is ontrent 56. mijl lang en 15 a 16 mijl breed. Ook heeft men nog d'Eilanden *Boero*, *Manipes*, *Soele Besje*, *Amblauw*, *Kilang*, 1686 *Bono*¹⁾ en meer andere. Op enige van dese Eilanden hebben de Nederlanders Vastigheden, en op andere niet. Op 't Eiland *Omo* heeft men twee Reduiten; als *Aroeke* en *Hoorn*²⁾. Op 't Eiland *Anemo* is een Fortje, een Reduit en Pagger *Attewanne*³⁾. 't Eiland *Nasselouw* heeft een Reduit; zijnde de voorgenoemde Sterktens mede met Nederlands krijgsvolk beset. Op 't Eiland *Ceram* is de Reduit *Soere*⁴⁾, en de Pagger *Kaybobbe*⁵⁾. Op *Boero*, de Reduit *Oostburg*⁶⁾. Op *Manipus*, de Reduit *Wantrouw*⁷⁾. Op *Soelo Basje*⁸⁾ de Reduit *Klaverblad*; dog op *Amblauw* een houte woning, vermits daar niet valt als brand- of timmerhout, kalk en steen. En hoewel *Kilang* en *Bono* mede onder *Amboina* behoren, zijn op deselve geen Nederlanders. De Eilanden die meest vrugtbaar in *Nagelen* zijn, en daar de meeste Leveraars van deselve wonen, zijn d'Eilanden *Amboina* *Omo*, *Anemo* en *Nasselouw*; d'overige geven weinig voordeel voor de Compagnie. Dus vele van *Amboina* gesegt hebbende, sullen ook iets ter loop van d'Eilanden van *Banda* aanhalen; dewijl *Banda* maar 30 mijl van *Amboina* aflegt.

De regering van *Banda* bestaat niet in een, maar in verscheide Eilanden, digt by den ander gelegen; deselve worden genaamt 't *Korte beschry- Hoge Land*, *Neero*, *Poeleway*, *Pocleron*, *Poele Pisang*, *Goening Api*, *Rosagayn*⁹⁾, enz. Deze Eilanden leggen op 4 graden bezuiden de Linie, ontrent 30 mijlen Oost ten Zuiden van *Amboina*.

Op 't Eiland *Neero* is 't Hooft-kantoor, en de verblijfplaats van de Gouverneur; op 't selve zijn twee treffelijke Kastelen, 't ene met vijf en 't ander met vier bolwerken, beide wel versien, so van manschap als behoeften van oorlog; 't ene word genaamt *Bellekike*¹⁰⁾,

ving van 't
Gouvernement
der Eilanden
van *Banda*.
Benamingen
der selver Ei-
landen en
Sterktens.

¹⁾ Boeroe, Manipa, Soela Besi, Amblaoe, Kelang, Boano.

²⁾ Haroekoe op de Z.W.-, en Kario op de N.kust.

³⁾ Hatoewana, op de N.O. punt.

⁴⁾ Niet aangetroffen.

⁵⁾ Caybobo had een bezetting van slechts 1 korporaal en 1 soldaat. Valentijn II (2) p. 129. Afbeelding tegenover Valentijn II (1) p. 53.

⁶⁾ De steenen vesting aan de Baai van Kjeli, op de N.O. kust, later Defensie genaamd. Afbeelding bij Valentijn II (1) tegenover p. 9.

⁷⁾ De steenen vesting Wantrouw op Manipa. Afbeelding als voren.

⁸⁾ Soela Besi.

⁹⁾ *Banda Lontor*, *Banda Neira*, *Poeloe Wai*, *Poeloe Roen*, *Poeloe Pisang*, *Goenoeng Api* en *Rosengain*.

¹⁰⁾ Belgica.

en leid boven¹⁾ op een berg; en 't andere *Nassouw*, aan de voet van deselve berg gelegen: op welke laaste de Gouverneur en zijn Raden haar woonplaats hebben.

't *Hoge Land*, dat eigenlijk *Banda* genaamt word, heeft ontrent ses mijl in zijn omtrek, en op 't west-einde op een berg 314 stene trappen hoog opgaande, vindmen 't Kasteel *Hollandia*. Beneden aan strand of waterkant leid een Negery *Lontere*¹⁾ genaamt, met een halvemaan en goed geschut voorsien. Behalven de genoemde Sterkten op 't *Hoge Land*, siet men rondom 't Eiland daar men enigszints kan aankomen verscheide Sterkten en Vastigheden: voornamelijk na *Lontere*; als daar is de Reduit *Kommere*, alwaar de waterplaats is; daar na de Reduiten *Selam*, *Dentere*, *Wayere*, *Oery* en *Lakoy*²⁾.

Op 't derde Eiland *Poeleway* leid 't Kasteel *Orangie*: dit is eerstijds de tweede, dog tegen woordig de derde Hooftplaats. Dese drie Eilanden; als *Nero*, 't *Hoge Land* en *Poeleway*, zijn de vrugtbaarste en voordeligste Eilanden die de Compagnie besit: want op deselve wasschen al de Noten, Musschaat en Foelie, die door geheel Europa, ja door de gantsche wereld vervoerd en verhandeld [209] worden. Men vind nog enige Eilanden die mede onder *Banda* behooren, dog leggen wat ver van de hand, en so op deselve enige 1686 Notennusschaat worden gevonden, worden de Bomen omgehakt en uitgeroid, op dat deselve van andere volkeren niet t'eniger tijd gehaald en vervoerd souden worden.

De namen van dese Eilanden zijn *Nili*, *Damme*, *Moo*, *Lacker*, *Manaboke*, *Theeuw*, *Goram*, *Matte*, *Aroe*, *Babber*, *Belle*³⁾, enz. hebbende d'Hollanders op enige van deselve Vastigheden en op d'andere niet. Dese *Bandanese Eilanden* zijn mede veel zware aardbevingen onderworpen; insonderheid in 't najaar, in de maanden November en December, ook in January en February. In 't afgaan van 't Jaar 1683 was alhier een schrikkelijke Aardbeving; de bergen scheurden, de Negeryen versonken, de stene gebouwen; so huizen, pak-huizen, bolwerken en kastelen, vielen sommige ten deele onder voet, en andere geheel ter neder. De Gouverneur en voornaamste Hoofden behielpen haar in bamboesen woningen, also sy onlustig waren levendig onder de puinhopen begraven te

Sware aardbevinge alhier, als mede rokende en brandende bergen.

¹⁾ Lontor.

²⁾ Combir, Celamme, Dender, Wayer, Oerien, Lakoy. Zie Valentijn. III (2), Banda, 1e hoofdstuk.

³⁾ Nila, Damar, Moa, Lakor, Manoewoko, Teoen, Goram, Matte, Aroe, Babar, Belle.

worden. In deze Gewesten vindmen ook veel rokende en brandende bergen en hete waterbronnen; waarvan sommige wateren so heet zijn, dat een ei in 't selve gaar kan gemaakt worden.

Voor ons vertrek met 't Jagt *Naaldwijk* van *Amboina*, vertoonden sig op den 15 Augusti in de morgenstond een weinig Zuid-waard van de Gordel des groten Reus ¹⁾ een Comeet-ster met een lange en bleke staard staande na 't Westen, en is in weinig dagen weder verdwenen. Ook wierden in dees tijd enige vertoningen tot straffe der bosen en welstand der goeden aan ons gedaan; want een slaaf die de Opper-meester van 't Hospitaal meende om 't leven te brengen wierd gerabraakt; een ander gegeesseld, gebrandmerkt en neus en oren afgesneden, hebbende de selve veel schelmstukken bedreven. Besig op den derden September ten Huisen van de Gouverneur 't schei-maal t'eten, en als onder 't storten van een glaasje wijn enige eerschoten wierden gedaan, is in 't schieten een van de Prince-stukjes by d'oren afgesprongen, waar door twee maats zijn gedood en een derde swaar wierd gequest. ²⁾

Wy sien in Amboina een Comeet ster.

Justitie alhier gedaan.

Daags na onse afscheid-maaltijd in 't Kasteel, is de Gouverneur *Patburg* met al de Land-adel aan boord gekomen, d'Heer *Lobs* uitgeleide te doen, die naar een weinig verblijf en enige eerschoten wederom na land zijn gevaren, en wy benefens de Fluit *Nederhorst* bevorderden onse Reise na *Batavia* ³⁾. Wy hadden nauwlijks ses uren onder zeil geweest of ons ontmoeten twee Chaloeppen, komende binnen 24. uren uit *Banda*, geladen met 100. piekel of kannassers Foelie, die wy terstond voortzeilende overnamen; en *Japara* ter loops aangedaan, zijn op den 19. September gelukkig voor *Batavia* aangekomen, vindende aldaar verscheide Schepen. Weinig hierna vertrok van *Batavia* met de Fluit *Overgeest* d'Heer [210] *Slicher* ⁴⁾ na *Malacca* voor Gouverneur, om d'Heer *Nicolaus Schagen* ⁵⁾ af te lossen, sullende die voor Directeur na Bengalen gaan.

Vertrekken van Amboina na Batavia.

Daar wy spoedig aanquammen.

Wy met ons Schip na *Bantem* gesonden, om 't selve vol peper te laden, zijn daags naar ons vertrek van *Batavia* voor 't selve aan ^{Vertrekken na Bantem.}

¹⁾ De Gordel van Orion.

²⁾ 3 September 1686. Cf. Valentijn II (2), p. 248.

³⁾ De Graaff is dus slechts van 3 Augustus tot 4 September op Amboina geweest. Gedurende deze maand waren de Graaff en Valentijn beiden ter plaatse; ondanks de vele feesten den landvoogd der Molukken Lobs door den Gouverneur van Amboina Padbrugge en de notabelen aangeboden („waarby de meeste lieden en bedienden van aanzien mede versocht wierden") reppen geen van beiden van een ontmoeting.

⁴⁾ Thomas Slicher, 1686—1691 landvoogd van Malakka.

⁵⁾ Nicolaus Schagen, 1684—1686 idem. Spoedig na zijn aankomst in Bengalen werd hij door den Heer van Rhede afgezet en naar Batavia opgezonden. Zie p. (189).

gekomen, en vonden aldaar de Fluit de *Betuwe* en 't *Wapen van der Goes*, dat door ouderdom en lekkagie aan de gront sat, en aldaar moest gesloopt worden.

Groot Allarm in de Stad Bantem. Weinig tijds naar onse aankomst voor *Bantem* in 't midden van de nacht uit 't Hof van de Koning een Kanon-schot gedaan wordende, is alles in rep en roer geraakt. Ook moest 't volk van ons Schip mede in 't geweer, 't geschut wierd opgeroed, en doen 't den vyand soud gelden en men sig had schrap geset, sag men in de 20. Oorlogs of Bakkelay's ¹⁾ Vaartuigen van de Koning van *Bantem*, die voor en ontrent *Lampon* op de *Mannekabers* ²⁾ hadden gekruist ³⁾. Den *Blauwe Hulk* en de Fluit de *Graaf* zijn mede by ons gekomen, en waren van *Batavia* na de West-kust gesonden, om de kantoren *Baros*, *Padang*, *Poele Sinka* ⁴⁾ en *Celida* ⁵⁾ van voorraad-middelen en alle noodwendigheden te versorgen. Ook zijn hier aangekomen de Jagten *Negombo* ende *Wild-schut*, medebrengende d'Huis-vrouw van de Heer *Salomon Lasasi* ⁶⁾, Bevelhebber van *Bantem*; over welkers aankomst veel eerschoten wierden gedaan, en is deselve ook met grote statie op *Bantem* ingehaald.

Ons Jagt vol Peper geladen, en 40. Soldaten ingescheept hebbende, zijn des anderen daags na *Batavia* vertrokken, en behouden daar aangeland. Weinig tijd op *Bataviaas Rede* geweest, is de Fluit *Bronste* van *Enkhuisen* aldaar uit 't Vaderland aangekomen; deselve had een elendige Reise gehad, en wierd de Schipper van 't selve voor onbequaam met 't Schip *Spierryd* na 't Vaderland gesonden.

Verscheide Schepen zijn ook voor *Batavia* uit enige gedeelten van *Asia* gekomen; als van de *Kust Coromandel*, de Schepen *Kastricum*, *Tertolen*, *Suid Beveland* en *Wester Amstel*; uit *Bengalen*, de Fluit *Waveren*, en 't Jagt *Batavia* uit *Zuratte*, zijnde dit Jagt een Moors maaksel en in *Zuratte* gebouwd. Dees tijd wierden ook enige Schepen aangeleid so na verscheide Gewesten, als na 't Vaderland.

De Retour-vloot prepareert sig tot 't vertrek na 't Vaderland, met welke ik mede sogt te gaan. De Schepen na 't Vaderland waren *Kastricum*, de *Schelde*, *Spierryd*, *Oosterland*, *Honsholredijk* en de Fluit de *Gulde Wagen*. Als ik sag dat de saken van d'Heer *Lobs* in rook verdwenen; dewijl deselve hem vast had ingebeeld dat voor Gouverneur naar

¹⁾ Bakkelay, van het Mal. *bēkalahi* = vechten.

²⁾ Menangkabauers.

³⁾ Voor den opstand der *Lampongs* tegen *Bantam* zie Valentijn V (1), *Sumatra* p. 10.

⁴⁾ Poeloe Tjinko, op de W.kust van *Sumatra*, bez. *Padang*.

⁵⁾ *Salida*, evenals *P. Tjinko* belangrijk voor den goudhandel.

⁶⁾ *Salomon Le Sage*, kommandeur te *Bantam*. De Jonge, *Opkomst VIII*, p. 107.

Amboina soud gesonden worden, en dat ik als dan met hem soud gaan; so besloot ik na 't Vaderland te vertrekken, en kreeg bevel om van 't Jagt *Naaldwyk* over te gaan voor *Oppper-Chirurgyn* op 't Schip *Spierdyk*. 't Schip *Spierdyk* was een treffelijk, nieuw en sterk Schip, en deed zijn eerste Reise in *Oost-Indien*. 't Schip *Castricum* was Admiraal, de *Schelde* Vice-Admiraal, en wy met *Spierdyk* Schout by Nagt; sullende d'Heer *Braams*, gewesen Boekhouder Generaal 't Oppper-bevel over dese Vloot voeren ¹⁾).

[211] Met dese Vloot vertrokken mede na 't Vaderland enige vrylieden met vrouw en kinderen, krijgende wy op ons Schip vijf
1686 Hollandse vrouwen met een jong kintje en twee swartinnen. 't Oppper-hoofd van ons Schip was Sr. *Adriaan Verbrugge* van *Enkhuisen*, gewesen Oppperhoofd op *Dasseron op de Kust Coromandel* ²⁾, by hem hebbende zijn drie dogters; de Schipper was genaamd *Michiel de Ruiter* van *Enkhuisen*, beide vrome en eerlijke lieden. Mijn Onder-Chirurgyns *Jan Vermeulen* van *Breukelen*, *Johannes van der May* van *Harlingen*, *Nicolaus Henne* van *Valencyn* en *Gysbregt van Donselaar* van *Uitregt*; dog deze laatste is enige tijd hier naar over op 't schip *Oosterland* gegaan, op 't welke d'Heer *Rijklof van Goens* ³⁾ was, die sonder bedieninge wierd opgesonden.

Wy nog voor *Batavia* leggende, is aldaar tijding van d'Oostkust van *Java* gekomen, dat de Struikrover *Soera Patti* sig uit *Carta Soera* had begeven na't Landschap van *Passeban*, vier mijlen beoosten *Sorrebay*. Enige van zijn aanhang onthielden haar in 't Gebergte agter *Bantem* en *Batavia*; waarop enig Krijgsvolk van *Batavia* derwaards wierd gesonden, om deselve op te zoeken, en stond de Bevelhebber *Sloos* ⁴⁾ ook met den eerste na *Japara* te vertrekken.

Ook is op *Batavia* tijdinge van *Liampon* en *Mannankabo* gekomen, zijnde Negeryen gelegen op 't Zuideinde van 't Eiland *Zumatra* ⁵⁾, tegenover *Bantem* aan de *Straat Zunda*. d'Inwoonders deser plaatsen zijnde schatting-volkeren van de Koning van *Bantem*, en zijn onderdanen zijn tegen hem opgestaan, en begaven haar met

Verscheide tydingen van opstand.

¹⁾ Zie voor de retourvloot onder Daniël Braams, Valentijn I, p. 254.

²⁾ Valentijn V (1), p. 41: Adriaan Verbruggen 1682—1686 opperhoofd van Daatzerom (O.N.O. van Masulipatnam).

³⁾ R. van Goens de Jonge, Raad van Indië en Resident van het College van Scheepenen. Zie over hem Oost-Indische Spiegel, p. [28], onder den naam N.N.

⁴⁾ Bedoeld is kapitein Johan Albert Sloot. Zie de Jonge, Opkomst VII en VIII, passim.

⁵⁾ Lampong en Menangkabau; het laatste is het Keizerrijk in Midden-Sumatra.

Vaartuigen op Zee te roven; niet alleen tegens des Konings onderdanen, maar ook tegen de Compagnie.

Wartegen de Nederlanders. haar wapen- den, die daar in victorie be- haalden. Tegen dese afvallige wapende sig *de Koning van Bantem* met hulp der *Nederlanders*, die een labberdaanse¹⁾ Oorlogs-vloot toerustede, bestaande in Jagten, Chalopen, Patjallings²⁾, en ander klein vaartuig: over welke Vloot de Heer Commandeur *Steven Klaar- bouw* 't opperbevel wierd bevolen; dog is om reden ontslagen, en de Schipper *Kryn de Rande* in desselfs plaats gesteld. Dese Vloot van *Batavia* gezeild na *Bantem*, is aldaar met een groot getal Prauwen van de Koning ten oorlog toegerust verenigd, over welke den *Pangeran Tiera Tiastiere* commandeerde, gesamenlijk over na de *Bogt van Liampon* gestoken, zijn aldaar geland, en met de *Liamponders* en *Mannakabers* in een groot gevegt geraakt, in welke d'onse de overhand behouden hebbende, hebben haar Negeryen verbrand, veel van haar vaartuigen verdelgd, en vele van dese Rebellen gevangen; waar na d'onse weder overstaken³⁾.

Grote onenig- heid tot Ban- tem. Na dat Bantem is overgegaan aan de jonge Koning, isser nooit geen opregte liefde nog eendragt tusschen d'Inwoonders geweest: want vele der selve hielden 't met den oude Koning, alhoewel hy gevangen is van zijn Soon den tegenwoordigen Koning, bedenken- de gedurig troulose aanslagen en verraderyen, om de regeringe wederom aan de oude Koning te brengen, of so 't selve niet wilde [212] lukken, op zijn ander Broeder de *Pangerang Perbaya*⁴⁾; dog sulks is tot nog vrugteloos geweest, dewijl de Koning *Sultan Hasi*⁵⁾ gedurig op zijn hoede is geweest, en selfs zijn eigen volk niet is vertrouwende, maar laat zijn kasteel of verblijf-plaats altyd met een Hollands Kapitein en 100 welgeoeffende soldaten besetten. Behalven dese heeft hy nog een Lijfwagt, bestaande uit 500 langgehairde Javanen, van de welke 300 met pieken en 200 met snaphanen zijn gewapend, op de welke hy hem meest vertrouwd. Tot meerder sekerheid van zijn persoon, en om alle onheil voor te komen, heeft de Compagnie met goedvinden van de Koning, aan de boom of mond van de Rivier een sterk Fort late maken, en 't selve met veel geschut en goede besetting voorsien, en *Speelwijk* genaamt,

¹⁾ Labberdaan, of ook wel Abberdaan, is zoute visch, uit Le Labourd (Bayonne).

²⁾ Pentjalang: een groot soort inlandsche handelsvaartuigen, in gebruik in het Westelijk deel van den archipel.

³⁾ Zie over de expedities onder Steven Klaerbout en Kryn de Ronde tegen den Djang di Pertoewan van Menangkabau: de Jonge, Opkomst VIII, p. XLI e. v.

⁴⁾ Zie p. 198, noot 4.

⁵⁾ Zie p. 192 noot 6.

zijnde tegenwoordig den dwang van *Bantem*. In welke sterkte de *Nederlanders*, die eer deselve gemaakt was in de *Chinese Straat* en elders woonden, op den 16 October beneffens de Bevelhebber *Salomon Lasasi* ¹⁾ met vrouw en kinderen haar woonplaats hebben genomen, uit gesegt de Kapitein *Syd*, die met 100 soldaten in 't Kasteel des Konings tot desselfs behoud moest blijven.

d'Oude Koningsgesinden, smeden (so dra de *Nederlanders* in de Sterkte waren gegaan,) op een nieu verraad, om 't nieuwe Fort *Speelwyk* met verrassing in te nemen, en soud 't selve op de

En verradery
aldaar door de
Javanen.

volgende wijze werkstellig gemaakt worden. Als ons volk, als gesegt, in 't nieuwe Fort waren getrokken, 't welke nog niet geheel voltoid was, hebben enige 100 *Javanen* van d'oude Konings gesinde haar in enige huizen, staande in verscheide wijken der Stad *Bantem* verborgen, en hebben uit deselve een getal van ontrent 80 *Amok speelders*, dat zijn *Aphioen-eters*, en de olijkste schelmen en moordenaars, uitgekoren, die d'eerste aanval op 't nieuwe Fort souden doen, en die hadden haar by en ontrent 't Fort verborgen, sullende 's morgens met den dag ontrent 6. uren als 't werk-volk en de slaven aan 't werk souden gaan, en de Poorten om deselve uit te laten geopend worden, een begin van haar aanval doen, en terstond van d'andere, die door de Stad verstroyd waren ondersteund worden. Dit haar wel gelukt zijnde, souden alles vermoord hebben wat haar was ontmoet, en souden ligt met 't Geschut in *Speelwyk* gevonden, 't Konings Hof en Sterkte veroverd hebben; dog den *Pangarang Wieragana* of *Hendrik Louwysz. van Steenwyk* ²⁾ kennis van dit verraad gekregen hebbende, heeft 't selve ontrent te ter middernagt aan de Koning bekend gemaakt, die hem terstond na den Hollandse Bevelhebber van 't Fort *Speelwyk* sond, met bevel om wel op syn hoede te zijn, also d'oude Konings-gesinden 't Fort souden tragten met verrassing in te nemen. De Koning beval ook zijn lang gehaird Javaanse lijf-wagt in alle stilte sig ontrent *Speelwyk* in een verborge laagte te houden, en d'aanvallers op de bestemde tijd aan waar te nemen, dat ook geschiede; want

[213] so haast dese voorgemelde *Amok-roepers* uit quamen, sprongen des Konings lank hayren of lijfwagten haar te ontmoet, en 60 stuks van de selve ter neder gestoten hebbende, namen d'overige gevangen.

De welke ontdekt wierd, en veel van dese schelmen om 't leven gebragt

1686 De *Nederlanders* die in *Speelwyk* lagen, hebben dit werk met

¹⁾ Zie p. 218, noot 6.

²⁾ Zie p. 184, noot 1.

goede ogen aangesien, sonder haar te roeren, maar pasten onder-tusschen op om 't Fort te bewaren voor meerder onheil. Men meende dat de *Pangerang Souda di Nigrat* de voornaamste Stigter van dese aanslag was geweest, om dat deselve een groot vrind van de oude Koning geweest hebbende, by den jonge Koning in geen agtinge was; en is beneffens d'oude Koning, die tot nog in 't Kasteel des jongen Konings gevangen was geweest, met 't Jagt de *Beurs van Bantem* na *Batavia* gevoerd, en in 't Kasteel in versekering gebragt.

Nieuwe sterkte
op Bantem ge-
bouwd.

Dit Fort of nieuwe Werk *Speelwijk*, is 1686 met goedvinden van de regerende Koning eerst met een Pagger of met pallissaden, en daar na met een stenen muur omvangen; 't selve was in 't begin ruitswijse begrepen, dog is nu in een vierkante gedaante veranderd, zijnde ider zijde ontrent 30 roeden lang, en leid aan de zee-kant van de Stad aan de mond van de Rivier by de boom. 't Selve heeft een hoge Kat met 5 stukken, en aan de binnenkant van de Kat is een grote Batterye met tien diergelijke zware stukken voorsien, die vlak in de Stad over alle de andere werken heen konnen flanqueren. Op de zuid als ook op d'oosthoek van dit vierkant leid nog een Bolwerk, wel met Kanon besorgd. De Fortres heeft van binnen een groot vierkant plein, en rondom langs de gordijen, Pakhuisen, tot berging der koopmanschappen, en woningen voor de besettingen en inwoonders, als ook een schone woning voor de Bevelhebber en andere Officieren; zijnde dit nieuwe Fort de dwang van geheel *Bantem*.

Amokspeel-
ders tot Bata-
via, en strenge
Jusittie daar
over gedaan.

Dees tijd hoorde men op en ontrent de Stad *Batavia* veel van *Amokspeelders*, begaande deselve veelderhande moorden en wreedheden. Een Balijsen slaaf heeft zijn meesters vrouw, by de welke hy lang had geboeleerd, wredelijk om 't leven gebragt, en nog enige totter dood toe gewond. Deze wierd enige dagen naar dat hy de misdaad bedreven had gevangen, en kort daar aan op de volgende wijze geregt. De schuldige wierd levendig op een kruis gebonden, en sijne regterhand met een gloeyende tang afgenepen, daar na wierden beide zijn armen en benen aan stukken geslagen, en so levendig van 't kruis afgenomen en geëmpaleerd; dat is, een lange ysere pen wierd van onder by zijn fundament in gestoken, dat hy agter by zijn hals weder uit quam, en also lieten sy hem op een rad op die pen so lang sitten tot dat hy is gestorven; dog de lyder leefde nog tot drie uren in de agtermiddag, en eiste so als hy op 't rad nog leefde altemets een pijp toebak en een dronk water.

Nog een diergelijke vertwijffelde had een jong meisje, zijnde een rijk mans dogtertje, die twee goude arm-ringen om haar handen had, d'armen afgesneden en 't kint voort omgebragt. Dese de [214] handen met gloeiende tangen afgenepen, wierd op een slee of 1686 wagentje van 't Stadhuis na buiten gesleept, en op alle hoeken van de straten met gloeiende tangen een stuk uit zijn armen en benen genepen, en doen op een rad geset, daar hy ook enige uren op leefden eer hy quam te sterven, en eiste mede somwijlen een pijp toebak en een dronk water.

Op *Sorrebaye* is een diergelijke *Amok-roeper* uit 't Bos gekomen in een van onse Paggers, alwaar hy de Schildwagt en twee andere Soldaten onder de voet gestoken hebbende, de vlugt in 't bosch heeft genomen, sonder dat men hem ooit heeft konnen vinden.

En niet tegenstaande alhier op *Batavia* zware Justitie gedaan word, so hoord men egter van veel schelmstukken spreken. Evenwel bevind men dat de schrik onder de dronke matrosen en voorvegters is, dewijl deselve nu so niet snijden en vegten aan 't vierkant als in voorgaande tijden, vermits de zware straf die op de vegters is gesteld. Want so iemand een mes trekt, en een ander komt te snijden of te quetsen, deselve word terstond gevat, aan de Paal gebonden, en met rottingroeden wel strengelijk gegeesselt en so den een den ander komt dood te steken, so word de levendige met de dode des anderen daags by malkander aan een halve galg, welke daar tot dien einde is opgeregt, opgehangen, gelijk ik kortling ook heb gesien. Zijnde dese strenge order op dese dronke fielten een seer nodige saak: want voor desen plagt een eerlijk man, over dese plaats gaande, niet veilig te wesen, en wierd niet alleen 's avonds, maar ook op den helderen dag van haar aangerand en mishandeld.

Goede order op
Batavia ge-
stelt op 't veg-
ten en snijden.

IX. HOOFSTUK

KORTEN INHOUD

De Retour-schepen vertrekken van *Batavia*. Komst tot *Bantem*. Krijgen aldaar quade tydinge uit *Japan*. Vertrekken van *Bantem* na de *Prince Eilanden*, en van daar na de *Kaap de Bona Esperance*, daar wy spoedig aan quamen, en vonden aldaar verscheide Schepen. De sterkte der Retour-vloot, en aan welke Kamer ider moeste wesen. Een Scheepjen door een Zeerover genomen. Een Nederlands *Schip* blijft by de *Caap*, gelijk mede een *Engels Scheepje*, als ook een *Portugees* daar grote

rijkdom in was. 't *Nederlands* uitgaande Schip *Capelle* in groot gevaar van te blijven. Wy vertrekken met de gehele Vloot na *Patria*. *Ryklof* [215] *van Goens de Jonge* en zijn *Ed: Huisvrouw* sterven kort na malkander op de Retour-vloot. Passeren de *Linie*. Sien *Hitland*, en komen by vier *Deense Konings Schepen*, en haar monture. Scheiden van haar af. 1686 Wy arriveren behouden in *Texel*.

De Retour-
vloot gaat van
Batavia na
Bantem.

De Retourvloot van alles gereed, zijn ons ankers geligt op den 30 November gelijkelijk van *Batavia* gezeild na *Bantem*, en hebben voor 't selve tot den 24 December stil gelegen, verwagtede de laatste zeil-order en de brieven van de Compagnie. Wy voor *Bantem* leggende, zijn de volgende Schepen voor by ons gezeild na *Batavia*; als *Nieuwland* en *St. Maartens-dijk* komende uit 't *Vaderen* land, welke laatste 15 weken tusschen de *Caap de Bona Esperance* en *Bantem* had onderweeg geweest, mede brengende van de *Caap* de twee *Siamse Ambassadeurs*, die met een *Portugees Schip* van de *Koning van Siam* in gesantschap met grote geschenken na de *Koningen van Portugal, Engeland* en *Vrankrijk* ware gesonden, hebbende aan de *Caap* haar Schip verloren.

Alwaar wy
spoedig arrive-
ren.

De *Turkse Post* komende uit *Bengalen*, waar op was de Heer *Nicolaüs Schagen*¹⁾ beneffens enige gequalificeerde personen, die van haar bedieninge waren afgeset, en uit *Bengalen* wierden opgesonden na *Batavia*.

Krygen alhier
quade tijdin-
gen uit Japan.

Daags voor ons vertrek van *Bantem* ontvingen wy tijding van *Batavia*, dat 't schip *Pylswaard* uit *Japan* met tijdinge was gekomen, dat de *Japanse Gouverneur* van *Nanga Sakki*, 't welk de *Hollandse handelplaats* is, 39 *Japanse tolken*, zijnde sluikers van des *Keisers* tollén, had doen om 't leven brengen; hebbende 19 van deselve de kop doen afslaan, 4 derselver doen kruisigen en de buik opsnijden, en d'overige op een andere wrede wijze had doen sterven, vermits sy de *Hollandse bysondere koopmanschappen* by nacht en t'ontijde over de Stads muuren uit en in de Stad gebragt. Twee *Hollandse Onderkooplieden* saten lange tijd op de hals gevangen, dog zijn na enige tijd weder los gelaten en met de Schepen versonden. 't *Hollands Opperrhooft Dr. Andries Klayer*, aldaar van wegen de Compagnie leggende om te handelen, wierd mede weg gesonden, en voor sijn geheel leven op straf des doods uit *Japan* gebannen; alle bysondere koopmanschappen die in *Japan* waren gebleven, en niet verkogt hadden konnen worden, wierden aangeslagen, en zijn prijs verklaard²⁾.

¹⁾ Zie p. 217, noot 5.

²⁾ Zie hierover Valentijn V (2), *Japan*, p. 45.

Op den 23 December alle gelijkelijk van *Bantem* onder zeil ge-
 gaan zijnde, zijn by ons gekomen de Jagten *Negombo*, *de Blaauwe*
Berg, *de Wiltschut* en de Chaloepe 't *Kasteel van Batavia*, mede
 brengende van *Batavia* de laatste algemene brieven van de Com-
 pagnie. Dese Jagten vertrokken 's anderen daags weder terug na
Batavia, mede nemende uit onse Vloot *Pieter Misdag*, gewesen
 [216] Fiscaal in *Bengalen*, om sig over enige verder aanklagten van zijn
 bysondere handel aan *d'Hoge Regeringe* te verantwoorden, doende
 wy ons beste om de *Straat Sunda* uit te komen; dog konden, ver-
 mits tegenstroom en tegenwind weinig vorderen. 't Schip *de Zijp*,
 dat ons soud geleiden tot aan de *Prince Eilanden*, kond vermits
 grote lekkagie niet langer gaande houden, is dierhalven van ons af
 en na *Batavia* gegaan, en by ons gekomen 't Fluitje 't *Klaver-*
blaaije, geladen met behoeften voor de *Kaap*, dat met ons tot aan
 1687 de selve soud zeilen. Eindelijk zijn wy op den tweden Januarii
 1687. tussen 't *Princen Eiland* en de *Kust van Java* op 40. vadem
 diepte ten anker gekomen, zijnde 't aldaar een mijl wijt.

Vertrekken
 van Bantem
 na de Prince
 Eilanden.

Op den 4. Januarii met een labber koeltje en Oostelijke wind
 alle ons ankers geligt hebbende, zijn van 't *Princen Eiland* onder
 zeil gegaan, stellende onse koers Noord Westwaard in Zee, om
 onse reise na de *Kaap de Bona Esperance* en voort na 't *Vaderland*
 te vervorderen. Op den 20. dito ontmoeten ons op 13 en een halve
 graad Zuider brete het Schip 's *Lands Welvaren*, hebbende 9.
 maanden uit Holland geweest, en gehad 40. doden en nog veel sie-
 ken. Dit Schip had al voor de *Straat Sunda* by 't *Princen Eiland*
 geweest, en was door tegenwind wederom op dese hoogte gedreven.

Van waar wy
 onse cours stel-
 den na de Caap
 de Bona Espe-
 rance.

Siende op den 9. Maart 't Land van de *Kaap de Bone Esperan-*
ce, zijn wy van deselve op den 20. dito in de *Tafel Bay* ten anker
 gekomen, en vonden aldaar 't Schip *Salland*, dat uit *Holland* was
 gekomen; ook de Schepen *Alkmaar* en *Kronenburg*, die op den 14.
 October van de *Kust Koromandel* van *Maselpatnam* waren ge-
 zeild, en alhier aan de *Kaap* 3. maanden hadden gelegen. Nog
 vonden wy hier de Schepen de *Helder* en *Voorschoten*, die op den
 16. December uit *Bengalen* waren gezeild. Ook zijn dees tijd aan
 de *Kaap* gekomen de Schepen 't *Land Schouwven*, 't *Princeland* en
Langewyk, op den 22. Januarii van *Ceylon* uit de *Bay van Punte*
Gale gezeild.

Alwaar wy
 spoedig arri-
 veren, vinden-
 de aldaar ver-
 scheide Sche-
 pen.

Onse gehele Vloot aan de *Kaap* by den ander vergaderd, bestond
 in de volgende dertien schepen, en voor de volgende *Kamers*;
Alkmaar, *Kastricum*, *Spierdyk*, *de Helder*, 't *Princeland* en *Lange-*

De sterkte der
 Vloot en waar
 ider gedesti-
 neert wierd.

wyk voor de Kamer van *Amsterdam*; *de Schelde*, *Oosterland*, 't *Land Schouwen* voor de Kamer van *Zeeland*; *Kronenburg* voor de Kamer van *Rotterdam*; *Voorschoten* voor de Kamer van *Delft*; *Honsholredyk* voor de Kamer van *Hoorn*; *de Gulde Wagen* voor de Kamer van *Enkhuisen* ¹⁾).

d'Heer *Daniel Braams*, die met 't Schip *Kastricum* van *Batavia* was gekomen, is aan de *Kaap* over gegaan met syn huisgesin op 't Schip *Alkmaar*; vermids 't selve beter bezeild en ook groter was, van 't welk hy d'Admiraals vlag als doen voerde.

d'Heer *Adriaan Verbrugge*, met 't Schip *Spierdyk* van *Batavia* gekomen, en Schout by Nagt vande Vloot, is alhier mede overgegaan met sijn drie dogters op 't Schip *Voorschoten*, also de Kamer van *Delft* de Schout by Nagts vlagge dees tijd had.

Terwile de Vloot aan de *Kaap* verbleef om 't volk te verversen, [217] en de Schepen te besorgen wat sy van noden mogten hebben, sul- 1687 len wy den Leser enige bysondere voorvallen verhalen.

't Jagt *Jamby*, voor ons aan de *Kaap* van 't Eiland *Madagascar* gekomen, had van daar mede gebragt tien Matrosen, die aan *Madagascar* met de Boot aan land waren gegaan om water te ha- Een Scheepje door een Rover genomen. len voor haar Scheepjen, genaamd *Westerwyk*, leggende aldaar op de Rede om slaven te handelen, zijnde ontrent 14. maanden geleden, welk Scheepje van een Zee-rover, die aldaar mede lag, wierd afgelopen, en met *Westerwyk* weg gezeild zijnde, hebben 't overige volk dat nog op *Westerwyk* was op *Ceylon* aan land geset, en dese tien voorgemelde maats, die met de Boot aan land waren, zijn met *Jamby* aan de *Caap* gekomen.

In 't begin van Maart ontrent 3. weken voor onse aankomst aan de *Caap*, is alhier aan de *Caap* de Schipper *Wilhem Knyf* nevens 10. matrosen van sijn scheeps-volk met een opgemaakt Vaartuig aangeland; also sy op den 18. December 1685. met 't Schip *Stavenes* uit *Bengalen* gezeild, 't selve den 16. Februari 1686. op de Zuid Oost kant van de *Caap* hadden verloren. 't Volk was alte- Een Schip blijft aan de Zuid Oostkust van de Caap. maal te land gekomen, uitgenomen 13. man, die in de branding van de Zee zijn verdronken. Enige Hottentotten of inwoonders van de *Caap* maakten aan Schipper *Knyf* en sijn volk bekend dat een weinig Noordwaards van haar ook een Schip was gebleven, en dat daar mede blanke menschen waren: waar op Schipper *Knyf* met syn volk daar na toe is gegaan, en bevond deselve En-

¹⁾ Verg. Valentijn I, p. 254.

gelse te zijn, met dewelke sy over een zijn gekomen gelijkelijk een Vaartuig te maken, en met 't selve na de *Caap* te varen. 't Vaartuig vaardig zijnde, is Schipper *Knijf* met 10. van zijn matrosen en enige *Engelse* van daar na de *Caap* gezeild, maar d'overige van zijn volk ontrent 48. man, wilde haar in dit Vaartuig niet begeven, maar zijn altemaal landwaard in gegaan, en tot nogtoe niet te voorschijn gekomen.

Dese Schipper *Knyf* was een oude en bekend vrind van my, hebbende eertijds te samen op een Schip ten oorlog, en hy voor Luitenant gevaren. Ook is hier aan de Kaap gekomen een klein Engels Scheepje met 4. a 6. Stukjes, genaamd de *Vergulde Pelli-kaan*, met negen *Engelse* matrosen; dese hadden in de Vleesbay ontrent 40. mijl besuiden de *Tafel Bay* ten anker gelegen, alwaar haar Schipper met de Chirurgyn en 6. Matrosen met de Boot waren na land gevaren, om te ruilen of te handelen met de inwoners; dog zijn noyt weder te voorschijn gekomen. De stuurman met d'overige matrosen die op 't Scheepje waren gebleven, niet konnende bedenken waar de boot so lang mogt blijven, hebben enige dagen na deselve vertoefd; dog niets vernomen, en vermoedende dat sy van de wilden waren doodgeslagen, zijn na de *Caap* gezeild en by ons ten anker gekomen.

[218] 't Portugees Schip, dat alhier voorleden Jaar met de *Syamse Ambassadeurs* ontrent 60. mijlen Zuidwaards van de *Tafel Bay* by de *Struis Bay* was verzeild, sat nog op de grond, en was niet geheel
 1687 aan stukken gestoten, en wierd vermoed nog veel rijkdom in 't wrak te zijn; dewijl in 't selvè veel geschenken, so van goud, juwelen als andere bysonderheden waren geweest, en 't selve een kostelijke inlading hadde: want de Gouverneur van de *Caap van der Stel* 't verlies van dit Schip verstaan hebbende uit de *Ambassadeurs* en Portugesen die aan de *Caap* waren gekomen, heeft terstond de Luitenant *Olof de Sweed* en de Sergiant *Kristoffel van Dieringe* met 7. a 8. man derwaards gesonden, om opsig te nemen, en goede sorge te dragen dat de goederen die geborgen wierden te regt mogten komen, en dat deselve aan d'eigenaars wel hersteld wierden: maar dese vrome zielen dagten sig selve te versorgen, en dagten niet aan 't bevel haar van de Gouverneur mede gegeven; want sy zijn so dra niet aan 't Vaartuig gekomen, of ider als om prijs begoste te hakken, breken en roven, niet als behoeders van 't goed en die tot desselfs bewaringe waren heen gesonden, maar als menschen die opgevoed waren op plaatsen en

Een Portugees
 Schip alhier
 gebleven, daar
 grote rijkdom
 in was.

Eilanden daar dikwils Schepen bleven, en daar 't een daad van eerlijkheid is, die gene t'ontstelen en te beroven, die sy verplicht zyn te helpen en by te staan. Als sy in 't korte een grote rykdom by den ander hadden geraapt, leiden sy deselve in so veel hopen als sy personen waren, sy kapten met bijlen goude en silvere lampetschotels, kannen, koppen, bekers en alderhande gemaakt goud- en silver-werk aan stukken, en weegden 't malkander by gebrek van een goude met een spek-schaal toe; want sy aan de *Caap* gekomen, was drinken, dobbelen en venus nagt en dag haar werk, dat sy by der hand vattede, sy verkogten 't gemaakte goudwerk en ander seldsaamheden, te lang alles op te noemen, aan waarden en waardinnen en diergelijke, voor minder dan half geld. Dese vreugde wierd met so min geluid niet bedreven of is ter oren van de Gouverneur gekomen, en heeft al de gasten doen vast setten, dewijl sy hadden gesloken. Deselve waren nog in hegtenis doen wy van de *Caap* zeilden, en hoe 't vorder met haar af sal lopen sal de tijd leren. De Luitenant wierd beschuldigd dat hy een klein verlakt koffertje soud genomen hebben, daar enige kostelijke juwelen in waren; dog 't selve is hem tot nog toe niet bewesen.

Op den 30. Maart vertrok 't Jagt *Jamby* van de *Caap* na *Madagascar* slaven te handelen, en deselve op *Baros* op de Westkust van *Sumatra* te brengen, en van daar na *Batavia* te gaan. 't Schip *Salant* vertrok ook 's anderen daags na *Batavia*, en op den 4. April is alhier aan de *Caap* gekomen 't Schip *Kappelle* van *Rotterdam*, dat drie maanden uit *Holland* had geweest, en in 't uitloopen van de *Maas* dapper had gestoten; dog alhier aan de *Caap* komende, heeft groot gevaar uit gestaan van te blijven; want sy voor 't land van de *Caap* komende, kregen een seer sterke wind uit Zee; en also 't water seer hol stond, is door 't stampen van 't Schip de boegspriet en de fokkemast agter over in 't Schip gevallen, die sy [219] na veel moeite en arbeid eindelijk buiten boord kregen, en geraakten van de vleet ontslagen; terwijl sy na de lager wal dreven, 1687 lieten sy de ankers vallen, en dagten met de Chaloepe 't geld van de Compagnie, de vrouwen en kinderen te bergen en aan land te brengen; dog konden, vermids de grote brandinge van de Zee niet aan land komen, maar moesten wederom na 't Schip keren en gelijk geval met malkander verwagten. Drie kabel-touwen braken aan stukken, en als het vierde anker was gevallen, schoot de wind uit de wal, waar op sy dat anker ook moesten kappen, en geraak-

't Schip *Kappelle* in groot gevaar van te blijven.

ten so van de wal, en eindelijk by ons seer reddeloos in de *Tafel Bay* ten anker. Op den 12. August is het Fluitje 't *Klaverblaasje* na *Batavia* vertrokken.

Enige dagen voor ons vertrek van de *Caap* zijn enige matrosen van de *Caap* weg gelopen, die haar op de Schepen hebben versterken om met deselve na *Holland* te varen; van dewelke drie op ons Schip *Spierdyk* zijn gekomen; als *Romis Exteen* van *Holstein* soldaat, en twee *Banditen* van 't *Robben Eiland*, die op 't selve om haar schelmstukken voor enige Jaren waren gebannen. Dees twee *Banditen* waren met een stuk hout van 't *Eiland* aan 't vaste land geswommen en by nacht aan de Schepen gekomen, en waren genaamd *Hillarius Hediart* van *Maagdenburg* en *Isaäk* van *Koninksbergen*.

Op den 20. April zijn wy alle, onse ankers geligt om de reise na 't *Vaderland* te vervorderen, van de *Caap* gezeild, komende op die selve dag aan de *Caap* 't Schip de *Ridderschap* vna *Holland*, 't welk op den 3. Januarii nevens 2. a 3. andere Schepen uit *Texel* was gezeild, zijnde op 't selve Schip de *Ridderschap* d'Heer *Nieuwstad van Kuilenburg*¹⁾ Raad van Justitie, met zijn huisgesin.

Gaan van de *Caap* na 't *Patria*.

Veertien dagen van de *Caap* geweest, namelijk den 4 May, is de *Heer van Goens*, die met 't Schip *Oosterland* werd opgesonden na *Holland*, gestorven, 't lijk werd gebalsemd, en in een loden kist agter op 't Schip bewaard, om 't selve in 't *Vaderland* te begraven. In 't openen van zijn lighaam, wierde in een van zijn nieren een steen gevonden ontrent so groot als een duiven ei. Zijn *E: Huisvrouw* is weinig dagen hier na op 't selve Schip gestorven. Op den 9 May bevonden wy ons op de hoogte van 't *Eiland St. Helena*, en zijn op den 21 May de *Linie Equinoctiaal* doorgezeild, en den 15 Juny de *Tropicus Cancræ*, daar ontrent wy een vreemd zeil zagen, en begonden enig steenkroos te sien drijven in zee, dat enige dagen vervolgde. Op den 6 July storf onse Bottelier *Sybrand Dirksz. Vis* van *Amsterdam*, die tien jaren in d'Indien hadde geweest. Op den 12 dito, zijnde op de hoogte van 56 graden 30 minuten, en goed en zeilbaar weer, zijn de Schepen *Oosterland*, *Schouwen* en *Castricum* voor wind van ons afgelopen, onwetende wat sulks wilde seggen. Op den 14 van de selve maand is onse Scheeps-Corporaal *Karel van der Motte* van *Gent*, hebbende 17 jaar in *Indien* geweest, gestorven; hebbende den 25 de noorder brete van [220] 61 graden en 8 minuten, en daaglijks zuidelijke en zuid-oostelijke

Ryklof van *Goens* de jongste sterft op den 4. May en zijn *Huisvrouw* den 9. van de selve maand.

Passeren de *Linie*.

¹⁾ Mr. Joachim Nieuwstad. Zie Valentijn IV (1) p. 380 en 385.

wind en mist en mottig weer, also dat wy van alle onse makkers ¹⁶⁸⁷afgedwaald, enige dagen tusschen de *Eilanden van Fero* en 't *Noord-einde van Hitland* t'soek bragten. Op den 29 July sagen wy

En sien Hit-
land. 't *Noord-eind van Hitland*; dog dreven weder t'zeewaard in, en op den 3 Augusti ontrent 12 mijlen beoosten 't Noord-einde van 't voorgemelde Eiland 4 vreemde Zeilen; en also wij niet wisten of deselve vrind dan vyand was, hebben ons gereed en slagvaardig, so 't mogte van node zijn, gemaakt; dog deselve by ons komende, bevonden deselve 4 Deense Konings Schepen, die alhier op de Turken kruisten, die gesegt wierden dat sighier ontrent onthielden. Sy hadden haar *Admiraal* gemonteerd met 50 stukken enige dagen geleden door mistig weer op de klippen aan 't noordeind van Hitland verloren, en was haar *Vice-Admiraal* ook byna gebleven: want deselve was voor een gedeelte al in de branding, dog geraak-

Haar monture. ten weder t'zee. Dese 4 Schepen waren wel gemonteerd en bemand; als ook d'*Admiraal* die gebleven was voerde 50 stukken en 300 man, en was genaamd *Wrangels Hof*; twe, d'een genaamd de *Gulde Leeuw* met 40 stukken en 200 man, d'ander *Victoria*, voerde 46 stukken en 200 man; de twe kleinste van de vier waren twe snedige bezeilde Snauwen, voerende ider 20 a 24 stukken; d'een genaamd de *Valk* en d'ander de *blaauwe Reiger*. Den Commandant over dese 4 Schepen was genaamd *Sr. Jedde*. Wy zijn naar een minnelijke bejegeninge van haar afgegaan, en de wind ons onder-tusschen goedgunstiger wordende, vervorderden onse reise. 't *Doggers Sand* gepasseerd, kregen een dag a twe daar na de Loot-

Scheiden van
haar af. sen aan boord, en eerlang 't gewenschte *Vaderland* in 't gesigt, en zijn op den 13 Augusti 's agtermiddags gelukkig *Texel* ingelopen, en door Gods genade in behouden haven aangekomen, komende onse mede-makkers, die haar by *Hitland* by de Kruissers hadden vergaderd, en ons aldaar mede verwagt, twe dagen naar ons ook in *Texel* binnen, en maken hier mede van onse Reisen een

Komen behou-
den in Texel
ten anker.

EINDE

OOST-INDISE SPIEGEL

OOST-INDISE SPIEGEL

door

NICOLAUS DE GRAAFF

BEHELSENDE

Een Beschrijving van de Stad BATAVIA, En wijze van
leven der HOLLANDSE VROUWEN in OOST-
INDIEN, Een net verhaal der bysondere HAN-
DELAARS; Alsmede de gewone wijze van
de SCHEEPSBEVELHEBBEREN.
Mitsgaders een Generale Be-
schrijvinge van gants
OOST-INDIEN.

En een net verhaal so van de UIT als t'HUIS REISEN.

Nu na de Orginele Copy van den Autheur gedrukt.

TOT HOORN,

Gedrukt / by FEYKEN RIJP, Boek-drukker / en
Boek-verkooper / over 't Stad-huys, 1703.

VOORREDEN

Nieusgierige Leser

elijk de tijd ons veel veranderinge en veel wisselgevallen van gebeurde saken toebrengt, en wy deselve, so die ons noit zijn ontmoet, dopen met de naam van nieuwe dingen, tot dewelke de Mens schijnt toegedaan en genegen te zijn; so heb ik my bevestigd, om de nieuwsgierige lief hebbers en Vaderlandse vrienden een schets van so veel van my besogte landen te geven, de volgende verhalen na mijn beste geweten en volgens de waarheid by een te voegen, en heb deselve de naam van *Oost-Indise Spiegel* gegeven; dewijl daar in niet alleen veel saken, die algemeen zijn, worden gevonden; en die van andere zijn beschreven, maar om dat in deselve veel bysondere voorvallen en handelingen van bysondere personen, en bysondere gevallen worden verhaald. Als eerstelijk een beschrijving van de Stad *Batavia*, en derselver Inwoonders, haar pragtige staat en aansienlijkheid, de grote hovaardy der *Hollandse en Oost-Indise Vrouwen*, haar manier van huishouding, opvoeding der kinderen, en bestieringen der slaven en slavinnen.

Ten tweden. Een beschrijving van de bysondere *Handelaars* en *Kooplieden*, en op wat wyse deselve dikwils vervolgd en gestoord worden.

Ten derden. Van 't nuttigheid en 't voordeel dat d'*Oost-Indise Compagnie*, so voor ons Vaderland als ook voor veel vreemde volkeren, die van deselve leven en onderhouden worden, geeft.

Ten vierden. Word in deselve verhandelt de wijze van regeringe

der Scheeps-verstanden en Bevelhebberen op de Schepen van d'*Oost-Indise Compagnie*; wat yder zijn ampt en bedieninge is, so van de hoogste als laagste bediende. Ook wat yders maandgeld is, en hoe lang dat yder verbonden is; wat order, wat regt en Justitie op de Schepen gedaan word, en op welke wyse men leefd met de goederen van die gene, die op de Schepen overlijden.

Ten vijfden. Een algemene beschryving van geheel *Oost-Indien*, met haar voornaamste Eilanden; waar in men kan sien, hoe verre *Oost-Indien* sig strekt, en wat Koningrijken en Landen onder 't gebied van de *Oost-Indise Compagnie* dies tijds waren begrepen, en op wat wijze die Landen gelegen zijn. Ook hoe men na deselve, en wederom hoe men van deselve zeild.

Ten sesden. En ten laasten, de levens wijze der Schippers op de Schepen van de Compagnie in *Oost-Indien*, en gemene manier van leven der Matrosen op deselve.

Dit is 't gene waar van in dese *Oost-Indise Spiegel* gehandelt word, en dat ongeveinsd by den ander is gesteld, en sonder ymand (gelijk men seid) de honing om de mond te smeren. Hierom versekere wy ons ook, dat aan vele dese *Spiegel* al te klaar sal zijn en met ongenoegen gelesen en verworpen worden; voornamelijk van diegene, die sig hier eenigsins in geraakt vinden, en by haar selven versekerd zijn, dat de saken so toegaan; dog d'opregte sullen sig verblijden, als wetende dat het selve in 't minste haar niet aangaat, maar dat 't alleenlijk geseid word tegens de sodanige, die door haar pragtige en hovaardige manier van leven ver boven haar staat uitmunten. Als ook tegen die, die eenig misnoegen van ymand ontfangen hebben, haar toorn en boosheid tegen haar elendige slaven uitstorten. 't Word ook tegen die geseid, die door haar eed aan de Compagnie verbonden, met deselve lagchen en spotten, en die uiterlijk voor Godsdienstige willen aangesien zijn, en inwendig zijn geveinsde en scheinheilige. 't Raakt de sodanige, die door de gunste des Hemels tot staat en rijkdom gekomen, on-

vergenoegd zijn, en door een oneindige begeerte tot d'eer en rijkdom haar levensdraad verkorten.

Ook de sodanige, die door haar slingse handeling en rekening Weduwen en Wesen te kort doen.

Also 't my wel bekend is, dat noyt boek in 't ligt komt, of 't selve word van d'een gepresen en van d'ander gelaakt; so werpen wy de schoen in 't hondert, en die deselve past, kan die aantrekken, of anders verwerpen, en sal my onverschillig in alles houden.

*Neemt in dank dees Offerhande,
Die u komt uit verre Lande:
En u word uit gonst vereerd.
Siet eens of s' is lesens weerd.
Leest en oversiet dees bladen,
'k Meen gy sult uw lust versaden,
Als gy maar het wonder siet,
Wat in d' Indien geschiet.
Word het dan van u gepresen,
Of agt gy het niet waard te lesen,
Of niet waardig eene speld.
Denk dan het kost my weinig geld,
So sult gy weer zijn te vreden,
Mids gy hebt geen scha geleden:
En gy sult ook zijn vernoegd,
Als gy het maar ten besten voegd.*

N. DE GRAAFF.

OOST-INDISE SPIEGEL, van Nicolaus de Graaff.

KORTEN INHOUD

Beschrijving van de Stad *Batavia* en der selver Inwoonders, haar heerlijke staat en aansienlijkheid, de grote hoovaardy der *Hollandse* en *Oost-Indise Vrouwen*, haar manier van huishouding, opvoeding der kinderen en bestiering der slaven en slavinnen,

De Stad *Batavia* van d'onse in haar eerste stigting also genaamd, is by d'*Indianen* met de naam *Iakatra* bekend; deselve leid op 6. graden 10. minuten Zuider brete, op de Noord-zijde van 't *Eiland Iava*, op een gelijke, dog lage vlakte, zijnde van voren ten Zuiden met de Zee, en van agteren ten Noorden met grote Bossen en hemels hoge Bergen omringd. Sy word van een Rivier van 't Gebergte lopende in twee delen gedeeld, en is met een muur van koraalsteen omringd, aan dewelke men twee-en-twintig vaste *Bolwerken* en *Punten* teld, wordende die genaamd *Amsterdam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Vianen*, *Gelderland*, *Catzenellebogen*, *Orangie*, *de Nieuwe Poort*, *Hollandia*, *Diest*, *Nassouw*, *Zeeland*, *Uitregt*, *Vriesland*, *Overysse*, *Groeningen*, *Zeeland*, *Kuilenburg* en *Middelpunt*. Men teld in de Stads Muuren vier *Poorten*, zijnde twee daar van seer konstig gebouwd, en d'ene genaamd de *Nieuwe* en d'andere de *Diestse Poort*; de twee andere zijn bekend met de namen van *Rotterdam* en *Uitregt*. De Rivier door *Batavia* vloeiende, is aan beiden zijde dicht aan de Boom met grote stukken koraalsteen opgemaakt, welke Boom alle avonden te 9. uren word gesloten en met een goede wagt van Soldaten beset.

[2] De Stad is met een brede en diepe Gragt omringd, insonderheid als 't spring¹⁾ is: want dan bedekt 't water somtijds de wegen buiten de Stad gelegen. De straten zijn alle omtrent lijnregt, en 30.

¹⁾ D.w.z. bij hoogwater van springtij is de gracht breed en diep.

voeten breed, en aan weerszijde van de selve buiten de leuning van d'Huisen is een voetpad met gebakken steen bestraat. Men teld in de Stad agt straten, so regt als dwerse, die wel betimmerd zijn en net bewoond worden; onder dese is de *Prince straat* de voornaamste, also sy uit 't midden van 't *Kasteel* regt op 't *Raadhuis* aanloopt, en word ook door twee dwers gragten doorsneden.

Alle perken van de Stad zijn na gelegenheid wel geschikt en net gelegd; want de meeste *huisen* zijn met lustige agterplaatsen en schone Hovens versien, die met veelderhande Bomen, Bloemen en Kruiden zijn beplant.

In 't algemeen van de Stad *Batavia* gesproken hebbende, sullen wij tot desselfs gemeene gebouwen overgaan, en als ter loops yets daar van aanhalen, en ons aanvang nemen met de Kruiskerk.

KRUIS-KERK.

De *Kruiskerk* is een heerlijk en aansienlijk gebouw van wit koraal-steen 1640. gebouwd, rysende uit 't midden van 't dak een seer aardig en net torentje, met bogen van yser-werk onder de *Weerhaan* overtogen; in 't selve siet men een klok, die noit, dan wanneer in de Kerk sal gepredikt worden, word geluid. De Kerk is van binnen seer ruim en lugtig, en met kopere kronen, die uit 't *Vaderland* aldaar zijn gebragt, versien. De *Gestoeltens*, so van de *Predicant* als andere *Overigheden* en *Bevelhebberen* zijn net en sindelijk gemaakt, en met ebbenhout en andere stoffen ingeleid en vercierd.

RAADHUIS.

't *Raad* of *Stadhuis* is in 't midden van de Stad op een groot en gelijk plein, van gehouwen steen, 1652. gebouwd, en is twee verdiepingen hoog. De poort of ingang is regt in 't midden en na de *Corinthise order* opgehaald, en boven met een *stene wandel-plaats* versien, konnende uit d'*Oppeer-saal* deselve intreden en uitsien. In 't selve zijn schone kamers en vertrekken, daar d'Heren *Raden*, *Schepenen*, *Weesmeesters*, *Bevelhebbers van minder saken* en *Opsinders* van de *Burgerlijke Krygsraad* haar sitplaats houden. Men vind daar ook op de *Binneplaats*, die met een hoge stene muur is afgesloten, verscheide hopen en donkere gaten, om de misdadige in deselve te bewaren, en voor 't uitbreken te behoeden. Hier woond ook de *Geweldiger* en andere *Geregts-dienaars*.

[3]

GASTHUIS.

't *Gasthuis* is gebouwd aan de Rivier die midden door de Stad loopt, tussen de *Poort Diest* en *Nieuwe Poort*. In 't selve worden alle sieken en kranken besorgt en opgepast, komende 't getal somtijds tot twee ja meer dan driehonderd. Voor d'*Opsienders* en haar gevolg zijn daar mede sindelijke vertrekken. Ook woond daar de *Geneesmeester*, *Apoteker*, *Wondheler*, *Schatmeester* en *Oppasser* met zijn slaven, die't huis moeten schoonhouden, de sieken handreiking doen, verbinden en van alle noodzakelijkheden besorgen, welke bedienden alle van de *Compagnie* onderhouden en betaald worden. Drie voornamen Heeren hebben de toesigt op dit Huis, doende ider weke de schouw en ondersoeken wat in 't selve omgaat, lettende voornamelijk of ook eenige personen in staat zijn van wederom dienst te kunnen doen. 't Selve is mede versien met een lustig plein met bomen beplant en met een muur beschut, tot verlustiging van de ongesonden, konnende langs een houte steiger inde Rivier klimmen en sig verversen. 's Avonds en des ogtens doet den krankbesoeker 't gebed, dat met 't luiden van een klokje, in 't dak-toorntje hangende, begint, en met lofsangen endigt. Sondaags word door een *Voorleser* een predicatie gedaan, in welke alle sieken, die 't eenigsins mogelijk is, moeten verschijnen.

SPINHUIS.

Men siet hier ook een *Spinhuis*, tot temming en opsluiting van ligtvaardig en ontugtig vrouw-volk, hebbende geen uitsigt, als door een deur na de Oostkant van de burgwal, welke dicht met ysere tralien is beset, en word door een houte venster, dat niemand als d'*Opsiender* kan ontgrendelen, toegesloten. Uit de *Schepenen* zijn twee personen over 't Huis gesteld, die agt op 't selve geven, nevens een vrouws-persoon, die haar aan 't arbeiden set, haar werk opneemt, en besorgd dat yder zijn opgeleide werk dagelijks voldoet, of hebben anders de geesselstraf te verwagten. Sware misdaden, die dese opgeslotenen begaan, worden 't *Geregte* aangediend, en door haar gestraft. Alle Sondagen word voor deselve een *Predicatie* in tegenwoordigheid van de twee *Opsienders* gelezen, om waar 't mogelijk haar van haar ontugt en ligtvaardigheid te genesen, en eenige eerbied tot God in te boesemen.

VLEESHALLEN.

Twe *Vleeshallen* zijn op palen op de kant van de Rivier gebouwd, en met een verheven pannen-dak versien, wordende de vuiligheden, in diergelijke besigheden voorkomende, in de Rivier geworpen. Twe maal in de week word in deselve 't Vee geslagt, hebbende yder slagter sijn besondere bank om sijn vlees te venten, [4] en volgens de gestelde prijs aan d'*Inwoonders* te verkopen. Voor dat de slager 't beest dood, moet 't selve van de pagter gewaardeerd en de tiende penning daar van betaald worden; dog so de Pagter 't na het oordeel van d'andere slager te hoog schat, moet hy 't beest voor die prijs als hy 't gewaardeerd heeft, tot sig nemen.

VISMERKT.

De *Vismerkt* is mede aan deselve Rivier op houten palen opgebouwd, en met een hoog pannen-dak gedekt, in welkers midden een huisje voor de *Afslager* is gemaakt, daar alle *Vissers* uit Zee komende, moeten aanleggen, wordende aanstonds de vis aan de meestbiedende by openbare afslag geveild en verkogt. De *Viskopers* zijn meest alle *Chinesen*, die yder voor sijn bank alle maanden twe Rijks-daalders, voor sy haar gemijnde vis mogen verkopen, moet betalen. De *Vissers* worden, so dra haar vis verkogt is, van de *Afslager* betaald, genietende deselve voor 't uitschieten van sijn geld twe stuivers van yder reaal. Die verkopen van de vis geduurd van des morgens ten tien tot 's namiddags ten vier uren konnende een iegelijk sijn genoeg van Zee- of Rivier-vis krijgen, en te merkt gaan na sijn beurs gesteld is.

KOREN of RYSMERKT.

Dwers tegen over de *Vismerkt* siet men de *Rysmerkt*, byna op deselve wijze gebouwd; dog men vind geen banken in deselve. Aan 't eene eynde woond de *Eik-meester*, die twe maal in 't Jaar, namelijk in somer en Loumaant alle maten en gewigten op 't Stadhuis, ten overstaan van twe Schepenen, met d'openbare *Eik* eikt, ontvangende voor yder *Eik* 6. stuivers. De mate met dewelke de rijs word gemeten en verkogt, word van d'*Inwoonders Ganting* genaamd, en houd ontrent veertien pond rijs, en word gemeenlijk die maat voor 6. stuiv. verkogt.

HOENDERMERKT.

De *Hoendermerkt* is ontrent de nieuwe brug, die men over na de *Kruiskerk* gaat; op deselve zijn veel bennen¹⁾ met Hoenders en ander vee; men koopt somtijds een gemeen hoen voor twe a drie stuivers, en ander gevogelte na gevolg. 't Meestendeel van die sig hier mede besig houden zijn *Mardykers*²⁾ en *Toepassen*³⁾. Ook siet men daar veel Hutten van bamboesen gemaakt, in dewelke gedroogde vis, look, uyen, eyren, potten en andere dingen te koop geveild worden.

[5]

GROENMERKT.

Om sig te versien van alle boom en aard-gewassen, is langs de Rivier tot aan de nieuwe brug de *Groenmerkt*. Deselve is van vier uren na de middag tot 's avonds als opgepropt met menschen, so van *Chinesen* en *Swarten*, die met haar vrugten te koop komen, als van kopers en toekijkers.

STOFFE en GEMAAKTE KLEDEREN MERKT.

Over 't Raadhuis aan de West-kant van 't plein is een gebouw van hout, hebben vijf in en van binnen vijf doorgangen, en is aan wederzijds in winkels, verscheiden van den andere, verdeeld. De voornaamste die in dese *Stoffe en gemaakte Klederen merkt* haar winkels hebben, zijn *Chinesen*, en moeten alle maanden drie Rijksdaalders voor yder winkel aan de Pagter betalen; zijnde deselve gehouden de plaatsen rein en suiver te houden. Hier kan een iegelijk sijn gerief bekomen; dog diend sig te hoeden, dat niet door 't schoon voordoen der *Chinesen* bedrogen word; dewijl sy ymand bedrogen hebbende, 't selve niet verzwijgen, maar daar op roemen, als zijnde bewijzen van haar vernuft en schrandereheid.

't SIEKEN en OUDE MANNENHUIS der CHINESEN.

Naast 't Spinhuis is 't *Chinees Sieken* en *Oudemannen-huis*, in 't Jaar 1646. gebouwd, en met een stenen muur omtrokken; in 't

¹⁾ Teenen manden.

²⁾ Zie *Reisen*, p. 205 noot 1.

³⁾ Zie t.a.p. p. 156 noot 4.

selve zijn bequame verblijf-plaatsen, voor die in dit huis haar woonplaats hebben; als daar zijn de zieken, d'ouderlose wesen en die onmchtig zijn haar onderhoud te versorgen, en een lugtig Voorhof tot verquikking der sieken. Alle *Chinesen*, die of *Tooneelspelen* of *Vuurwerken* vertonen, of die trouwen, of die haar doden begraven zijn verplicht seker geld, daar toe gesteld, aan dit *Huis* te betalen. Veel rijke *Chinesen* doen by haar leven grote geschenken aan 't selve, en zijn 't ook by aflijvigheid in haar *uiterste wille* gedagtig. Twee *Nederlanders* en twee *Chinesen* hebben benevens een geheimschrijver 't opsigte over dit Huis.

't WEEŠHUIS.

[6]

In dese Stad *Batavia* siet men mede een *Weeshuis*, in 't welke d'ouderlose *Wesen* opgevoed en groot gemaakt worden, is mede met een hoge steenen muur omringd, en met goede verblijf plaatsen, so voor de *Wesen* als voor die gene die over deselve op te passen, gesteld zijn. Tot onderhoud van dit Huis zijn geen sekere inkomsten, maar 't selve moet, so wel als de *Wesen*, van de giften en aalmoesen der mildadige menschen onderhouden en gevoed worden.

De *Stads Paardestal*, *Meesters* en *Konstenaars Huis*, de *Pakhuisen*, so van zeil en *touw-werk* als van de *rijs*, benevens de *Lynbaan*, *Prauwen-huis* en *Latynse Schole* sullen wy niet aanhalen, maar deselve als te verdrietig ¹⁾, voorby gaan, en tot 't *Kasteel* van *Batavia* overtreden; dog eerst den Leser seggen, dat in *Indien* geen *Rasphuis* tot opsluiting en temminge der boosdoenders is gestigt, dewijl de *ketting*, *Rosegein* ²⁾ en andere plaatsen voor *Batavia*, en voor de *Kaap 't Robben* en *Mauritius Eiland*, *Rasphuis* genoeg zijn, om de misdadige en quaatdoenders te straffen en te temmen.

KASTEEL van BATAVIA.

Aan de mond van de Rivier aan de Zee siet men een groot en heerlijk *Kasteel* van koraalsteen, in een vierkante gedaante tegen de Stad aan opgebouwd, en met vier Bolwerken; als de *Diamant*, de *Robyn*, de *Saphyr* en *Parel* versien, die alle mede van witte ko-

¹⁾ D.w.z. vervelend.

²⁾ Lees: straf in de ketting, verbanning naar Rosengain enz.

raalsteen uit de grond zijn opgehaald, met bequame verblijfplaatsen versien, en met sterke krijgs-besettingen en zwaar metaal kanon zijn besorgd, zijnde de gragten wijd en diep.

Van binnen siet men twee grote pleinen, aan welke grootste d'*Oppeer-Bevelhebber* van geheel *Nederlands-Indien* zijn verblijfplaats heeft, zijnde desselfs gebouw van gebakken steen gemaakt, en twee verdiepingen hoog opgehaald; want men kan 't dan verre in Zee over alle huizen en bolwerken sien, en aan de *Daktoorn* kennen, die regt in 't midden en bouwkundig is gemaakt, vertonende het yser werk, dat boven op de top geplaatst is, een Schip dat door de wind, als een Weerhaan, word omgedreven.

d'Ingang van dit Huis is regt in 't midden, tot de welke men met brede stenen trappen opgaat. Hier in vergaderd den *Hogen Raad*, ook is daar de *Rekenkamer* en *Secretarye*.

De woonplaatsen van de Raden van *Indien* zijn hier ook cierlijk en pragtig in twee blokken door de *Landpoort* verdeeld, zijnde deselve aan wederzijden met twee sterke krijgswagten beset, aan de Zuid-zijde van 't *Kasteel* gebouwd. Hier siet men ook op de *Wapensaal*; de woonplaatsen van de *Hooftman* van de *Zeekamer*, van de *Kooplieden*, van de *Geneesmeester*, van de *Wondheelder* en *Apotheker*.

- [7] d'Algemeene *Chirurgyns-winkel* word hier mede gevonden, in welke alle genees-middelen en kisten voor geheel *Indien* worden toegemaakt en versorgd. Het algemeen Kantoor van 't *Nederlands-Indien* word hier gehouden; alle schriften en brieven worden alhier bewaard; alle saken, de *Compagnie* betreffende, verhandeld en afgedaan.

Veel *Pakhuisen* vind men hier, in welke alle levensmiddelen, so van vlees, spek, mom ¹⁾, olie, azijn als wijn en andere behoeften worden bewaard; ook zijn aldaar kelders, waar in 't buskruit, vuurwerken en andere Oorlogs-noodsakelijkheden worden opgesloten.

Twee voornamen toegangen en vier poorten zijn aan dit Kasteel; d'eerste en voornaamste is de land deure, en in 't Jaar 1636. gebouwd. Hier is mede een stene brug over de Gragt op veertien bogen van gehouwen steen gebouwd, deselve is ses-en-twintig roeden lang, tien voet breed, met klinkerd bestraat, en aan wederzijde met een stenen schutsel versien.

¹⁾ Duitsch Mumme, een dik, krachtig, hopvrij bier uit Brunswijk, genoemd naar den eersten brouwer, Christiaan Munne. Glossarium van Dam I (1), editie Stapel.

De tweede, de Water-deure genaamd, siet na 't Noorden, en diend de besetting voor een Krijgswagt, en d'opsienders van de Pakhuisen aan wederzijden langs de Gordijn, voor een *Schrijf-kamer*, en is in 't Jaar 1630. naar uitwijzen der uitgehouwen letteren gebouwd. Tegen 't Oost en West zijn de kleine deuren in de Gordijnen, en dienen tot 't ontlossen en laden van Geschut, Kogels en andere Oorlogs-behoeften.

Dit *Kasteel* pronkt ook met een klein, dog net agtkantig Kerkje, in 't Jaar 1644. gebouwd. Van binnen is 't seer helder en ligt, en met een plat dak, dat op houte zuilen rust, overdekt; 't selve pronkt ook met een Orgel. De vloer is met witte en blauwe geslepe stenen konstig beleid. De bovenste lugt-gaten zijn met schone gebrande glazen, ende beneden, met gespouwe ¹⁾ rotting, na de wijze van *Indien* verciert, en op een geestige wijze uitgestreken. De gestoelten, so van de *Generaal, Raden* als andere Hoge personen en *Predicant* zijn alle van Kajaten ²⁾ en andere kostelijk hout, konstig en onverbeterlijk gemaakt.

So veel van de Stad *Batavia* en desselfs voornaamste gebouwen gesegt hebbende, sullen wy deselve buiten en terloops besigtigen, en dat 't merkwaardigste is, daar van aanhalen.

Na d'Oost-zijde siet men de Stad met de Sterkte, tot aan de Rivier *Ansjol*, en na 't Weste tot aan de Rivier *Anke*, langs de Zeeboesem van *Batavia*, en te lande na 't Zuiden met de Vesting *Noordwijk*, met de vijf hoek *Rijswijk* en *Jacatra* besloten, worden de also d'eigenaars der binnenlanden voor alle overrompeling en ongemak bevrijd, en sy in staat gesteld om hare akkers, rijsvelden en Thuinen sonder eenige zwaarigheid te bebouwen en te beplanten. Want men vind buiten de Stad veel schone Dreven, Rivieren, Rijs en Ried-velden en Thuinen, die alle met vrugtboomen beplant, en sommige met heerlijke huizen en vermakelijke lusthoven versien zijn.

Om de mensen tot de land-bouw en beplanting der landen, die buiten *Batavia* gelegen zijn, aan te moedigen, heeft de *Regeringe* van dese Stad de grote Rivier, boven *Rijswijk*, in 't Jaar 1659. opgestopt, en met twe brede en diepe Gragten, d'een na *Rijswijk* en

¹⁾ Gespleten.

²⁾ Van ouds de Nederlandsche naam voor djatihout; samentrekking van kajoe djati. (Veth, Uit Oost en West).

d'ander na de Schans *Jacatra* doen verleggen, en besorgd dat de [8] Velden van genoegzaam water kunnen versien worden. Ook wierd een van dese spruiten in een Gragt geleid, die regt op de Stad aanloopt, en word omtrent de tweede Brug van de nieuwe Poort, door een hogen Dam opgehouden. Seven *Molens*, als een *Koorn*, een *Saag*, een *Papier* en d'overige *Kruidmolens* worden door kragt van dit water om gedreven, die groot voordeel aan de Compagnie toebrengen.

Hier siet men veel stenen en pannen-bakkeryen, en een groot getal Suikermolens, die d'eigenaars een groot gewin en de Stad geen klein gerijf aanbrengen, als mede een plaats waar de zwavel gesuiverd word, en een wasch-blekerije, tot suivering van 't linden ¹⁾; en op dat de goederen met meerder gemak en minder onkosten na de Stad soudén gebragt worden, so is in 't Jaar 1658. een zware stenen sluis gelegd, en met sterke schut-deuren versorgt; dog also de vloer niet hegt genoeg was gemaakt, en deselve te weinig versorgd, is 't water van onder opgewoeld, en heeft de sluis gans reddeloos en onbruikbaar gemaakt, en is naderhand een overtoom is desselfs plaats gebouwd.

Also voor eenige Jaren in de Stad *Batavia* een siekte ontstond, die so woedende en aanklevende was, dat een yegelijk die so seer als de pest sogt te schuwen en te mijden, is buiten de Poort *Diest*, bezijden de weg van *Anke* een *Lasarus-huis* gebouwd, waar in alle die geene, die met sodanigen siekten besmet zijn, ingebragt, en met spijs en drank onderhouden worden, zijnde de sorg en 't opsigt van dit huis eenige van d'oudste en aansienlijkste *Nederlanders* aanbevolen.

INWOONDERS.

d'*Inwoonders* van de Stad *Batavia* zijn of vrye lieden of bedienden van de *Compagnie*, en zijn een mengsel van verscheide volken of landaarden; want men vind hier *Chinesen*, *Maleyers*, *Moren*, *Amboinesen*, *Javanen*, *Makassers*, *Mardykens* ²⁾ en andere volkeren. De *Chinesen* drijven grote koophandel, brengen de Stad grote nering en welvaard aan, en gaan alle Indise volkeren in zee en landbouw verre te boven. Door haar neerstigheid word de grote visserij meest onderhouden, en door haar arbeid worden d'inwoon-

¹⁾ Lees: linnen.

²⁾ Zie N. de Graaff, *Reisen*, p. 205 noot 1.

ders met rijs, ried, graan, wortels, moeskruiden en andere boomvruchten versien, en in alle overvloed versorgd. Sy pagtede voor desen de zwaarste tollën en schattingen van de Compagnie, leven na de wetten van haar land, en hebben een Hooftman, die haar saken gade slaat, gaan met een wijde rok en brede mouwen van kattoen of zijde, een yder na zijn staat gekleed. 't Hair word alhier niet als in *China* op de Tartarische wijze afgesneden, maar dragen 't selve lang en vlegten 't selve cierlijk. Haar huizen zijn meest alle laag en met een vierkant gebouwd, en door de gantse Stad verspreid, dog bewonen de neringrijkste plaatsen.

De *Maleyers* in snedigheid van de *Chinesen* veel verschillende, zijn ook minder bequaam tot de koophandel, en houden haar meest bezig in 't vissen, in het welke sy handig en gauw zijn, en onderhouden haar Vaartuigen seer aardig en glad, die na d'Indiaanse wijze met een zeil van stroo zijn toegetakeld, en konnen 't selve hoog setten om spoedig aan de merkt te zijn. Haar *Hooft-* [9] *man*, onder dewelke sy gesteld zijn, heeft zijn woonplaats op de *Rinoceros-gragt*, alwaar ook de meeste van dit land-aard haar verblijf-plaatsen hebben. Haar kleding is mede van katoen of zijde; dog voornamste vrouwen onder haar dragen kleden van geblomde of gestreepte zijde, die sy geestig om 't lijf slingeren, en de mannen omwinden 't Hooft met een doek, so tot vastigheid van 't selve als om 't hair by een te houden.

Haar huizen zijn slegt gebouwd en met *Olenbladen*¹⁾ of *bladen* van de *Jagerboom*²⁾ bedekt, en met *Kokosbomen* rondom beplant. 't Kauwen van *Betel* is haar geduurig werk, als ook 't roken uit een verlakte Ried-pijp.

De *Moren* of *Mahometanen* bestaan by na op deselve wijze als de *Maleyers*, en wonen aan deselve zijde; dog zijn meerder bezig in ambagten, en in 't lopen met de *Mars* langs de straten, veilende allerleye *kramerye*; als *koralen*, *glase paarlen* en andere dingen. De voornaamste onder haar oeffenen sig ook in de koophandel, voornamelijk in koraal-steen, die sy met haar Vaartuigen van d'Eilanden halen, en aan andere wederom verkopen. Haar kleding is op de wijze der *Moren*.

Op de weg van *Jakatra*, digt by 't *Chinesen* Kerkhof buiten *Batavia*, wonen de *Amboinesen*, hebbende haar Overste, welke sy moeten gehoorsaam zijn, aldaar een heerlijke woninge doen bou-

¹⁾ Olé (Alf. Amb.) = bamboe.

²⁾ Nangka-boom. Het hout hiervan heet Jacqueira-hout.

wen, en na de wijze der Amboinesen seer aardig doen optoijen. De meeste van dese volken onderhouden haar met 't bouwen van huizen van *Bamboesen*, die sy behendig maken, en bescheren de *ramen* van de vensters met gekloofde rotting, die sy nu met starren, dan met ruiten op verscheide wijze toestellen, om ligt door deselve te scheppen. d'*Amboinesen* zijn een stout strijdbaar en onhandsaam volk, ligt tot opstand genegen, en de beste weinig te vertrouwen. Haar wapenen zijn zware sabels en langwerpige schildes, met dewelke sy handig zijn haar lighaam tegen een houw van een sabel en pijlschoot te beschermen. De mannen omwinden haar hoofd met een katoenen doek, hangende beide d'einden na beneden, en vercierden dit hoofd-windsel met verscheide bloemen. De vrouwen dragen een dun kleetje om de middel, en slingeren een katoen kleedje om de schouder, die de armen gants ontbloot laat. Haar huizen zijn van planken, vry hoog opgebouwd, met twe of drie vertrekken agter malkander, en met *Olenbladen* bedekt.

Aan d'andere zijde van de *Chinese Graf-steden* tronen de *Javanen*, in huizen van *Bamboesen* na de land wijze, seer net opge maakt, en met 't selve ried bedekt. Sommige der selver onderhouden sig met de land-bouw, andere maken kleine schuitjes, daar d'inwoonders haar waren mede te merkt brengen, en met dewelke sy gaan vissen, lopende haar Vaartuigen so snel over 't water, dat de *Hollanders* deselve daarom de Vliegers noemen. De mannen gaan meest naakt en hebben een kleedje om de middel, dat haar tot over de knien hangd, bindende somtijds een sluijer om 't selve, tussen welke sy een krits of ander geweer steken, haar hoofd is met een muts bedekt; dog gaan bloods voets.

[10] BESTIERING VAN DE STAD BATAVIA.

De Staats-bestiering van 't *Nederlands-Indien* is in ses *Collegien* of *Ampt-genootschappen* verdeeld. d'Eerste en hoogste *Raads-vergadering* bestaat uit de *Raden van Indien*, waar in de *Generaal* altijd *Voorsitter* is. In dese vergadering worden alle saken van staat verhandeld, alle berigtbrieven der *Heeren Bewinthebberen* ontfangen en beantwoord, konnende een yegelijk alle dagen voor deselve gehoor verkrijgen, die wat te versoeken heeft.

De tweede bestaat uit negen personen, behalven de Voorsitter, die gemeenlijk een *Raad van Indien* is; deselve bewaard 't *Groot zegel*, waar in de *beeltenis* van een vrouw, staande in 't midden

van een vaste *Burgt*, die een schale in d'ene en een zwaard in d'andere hand heeft, gedreven is, en is met dees letteren omschreven; *Zegel van de Raad van Justitie des Kasteels Batavia*. Alle saken van 's lands Heerlijkheden en *Schatkamers* komen voor dit Amptgenoodschap, en word de *Raad van Justitie* genoemd; ook kan men tot 't selve appelleeren, so ymand oordeeld, dat *Schepenen* hem hebben, met 't uitwijzen van een vonnis, benadeeld, mids betalende 25. Realen tot boete, so 't vonnis van Schepenen van haar word goed gekeurd.

De derde *Raadsvergadering* is die der *Schepenen*, en bestaat mede uit negen personen, waar onder twee *Chinesen* zijn. Voor dese vergadering worden alle saken der vrije Burgers, ook de saken der bediende van de Compagnie, die met vrije lieden wat te doen hebben, bepleit en afgedaan; dog met die vryheid, dat yder 't gewijsde voor de Raad van Justitie, gelijk boven gesegt is, mag beroepen.

De vierde Vergadering is die der *Weesmeesters*, die ook een *Raad van Indien* tot haar Voorsitter hebben, deselve bestaat uit vijf personen, zijnde daar onder drie Burgers, en de twee andere Bedienden van de Compagnie, en besorgen alle middelen van ouderlose wesen, redden der selve sterf-huisen, en laten niemand van haar kinderen vertrekken, ten zy sy aanwijs van genoegsame goederen, ingevalle sy mogten agter blijven, gedaan hebben.

De vijfde vergadering is, die gesteld is over kleine saken, hebbende een uit de Raad van Justitie tot haar Voorsitter. Voor dese Raad moeten alle personen, die sig in den egten staat willen begeven, verschijnen, en haar geboden, ten overstaan van getuigen, laten aanteikenen: deselve besorgen ook, dat geen onkristenen met Nederlanders, nog Nederlanders met inboorlingen, die geen duyts spreken, trouwen.

De sesde en laaste Vergadering is die der borgelijke Krijgsraad, zijnde van de selve Voorsitter d'Opper-hoofdman van de vrije volkeren. Alle kleine saken worden door de Wagtmeester voor desen Raad gebragt, en ten eersten afgedaan: deselve vergaderd ook op 't Stadhuis, en verlenen twe maal ter weke gehoor.

Veel saken van de Stad *Batavia* en desselfs *Kasteel* den goed-[11] willigen Leser mede gedeelt hebbende, sullen wy tot eenige bysonderheden overgaan, en besien

DE RIJKE EN OVERDADIGE LEVENS WIJSE DER HOLLANDERS IN
INDIEN, EN VOORNAMELIJK DIE DER VROUWEN.

De *Burgery* en *ingesetene* leeven doorgaans rijk en welig, ende voeren sommige ook een groten staat; die yets wat meer wil uitmunten als gemeen, voert nu al een karos met twee paarden, en een gevolg van slaven en slavinne agter haar; en 't is niet als by honderde gouwe koepange of duisende van rijksdaalders dat men daar by komt te zweeren. De *Hollandse* als ook de *Kastise* en *Mistise Vrouwetjes*, hebben doorgaans in *Oost-Indie* een heerlijk leven, niet alleen op *Batavia*, maar ook op *Malakka*, *Ceylon*, *Cochin*, *Cormandel*, *Bengale*, *Ambon*, *Banda*, *Tarnate* en andere plaatse, alwaar de Compagnie haar heerschappije of Comtoiren heeft.

By de *Hollandse Vrouwetjes* verstaan wy sodanige vrouwluiden, die met de Schepen uit *Holland* zijn gekomen, ende ook in *Holland* geboren, en groot gemaakt, en by de *Oost-Indise Hollandse vrouwetjes*, verstaan wy sodanige vrouwluiden of kinderen, die in *Oost-Indie*, van Hollandse vader en moeder zijn voortgeteelt, en aldaar geboren; dese worden onder de gemeene luiden *liblabs kinderen* genaamt, vermits 't meestendeel een slag van de meulen weg heeft. By de *Kastise* worden verstaan, sodanige kinderen, die van een *Hollandse vader*, en een *Mistiese moeder*, zijn voortgekomen; en dese komen in de naaste graat aan de *Hollandse vrouwen*; by de *Mistiese* verstaat men sodanige kinderen, die van een *Hollandse vader*, en een *Swarte moeder* zijn voorgekomen, en dese *Michsture* of *Mistise*, worden gemeenlijk, *bonten adel*, *ongebleekte dongris*¹⁾ genaamt; omdat sy niet regt blank, en ook niet geheel zwart, maar muysvaal, en sommige wat blankker zijn.

Dese *Vrouwetjes*, dan in 't generaal aangemerkt, soo *Hollandse*, als ook *Kastise*, en *Mistise*, insonderheid op *Batavia*, zijn 't meestendeel so pragtig, so hovaardig, so dartel, en weelderig, dat sy van broot-dronkenheyd, nauwelijks weten hoedanig dat sy haar sullen aanstellen; sy laten haar dienen, als prinsesse, en hebbe sommige veel slaven en slavinne tot haren dienst, welke nagt en dag, als wagt honde moeten oppassen, en als de wint gedurig na haar oogen sien, en sy zijn selfs so luy, datse niet een hant naar eenig ding sullen uitsteken, ja niet een stro vande vloer sullen lig-

¹⁾ Dongris = een minderwaardig soort ruw katoen. Zie Hobson-Jobson i.v. dun-garee.

ten, al lagt aan haar sy, of roepen terstont een van haar slave of slavinne daar toe, en so sy niet geswint voortgaan, voor een *poete rastade*, *poete de negre*, of *fili de poete*, of *fili de katsjor*¹⁾ uitschelden, (dat is) te seggen geraffineerde, of allemans hoer, slave hoer, hoere kint, of honde kint, en somtijts nog erger; en so sy 't eenigins hebben verkerft, latense haar om een geringe oorsaak, aan een paal of op een ladder binden, ende met scharpe doorgespouwe rottinge op haar naakte lighaam, so danig slaan en geesselen, datter 't bloet by neer loopt en de lappen daar by neder hangen, daar sy dan sout peper en pekkel door malkander geroert laten invrijven, op dat het doorgeslagen vlees, niet en sou komen te verrotten of te stinken. Wat dunkt u, is sulks doen kristen Mense werk; sijn 't maar slave, 't sijn evenwel mense, en geen beesten, of honde, sijn sy Heydenen, Gods heeft haar niet wijser wille maken, en het ligt des [12] Heyligen Evangeliums niet geopenbaart, also dat sy ongelukkig zijn, in eeuwige slavernije te moete leeven.

Dese *Oost-Indise vrouwtjes*, sijn bykans te luy datse langs de vloer gaan: 't is offer de handen met sije draatjes, als wassepopen aan 't lijf sijn genaeyd, 't is al vlas en geen werk datter aan is, sy sijn nergens toe bequaam, en weten van tuten of blase. Insonderheid die in *Indie* geboren sijn, ja sijn niet bequaam, of om beter te seggen, te luy om haar eygen kindere op te voeden: maar bevelen deselve so haast alsse ter werelt komen aan een Swarte min, een slaven hoer, of aan ymant van haar onder slavinne, diese sogen en op queeken, also dat sy haar met haar eygen kinderen weynig komen te bemoyen; 't welk ook de oorsaak is, dat de kindere liever by haar Swarte min, en by de slaven en slavinne willen sijn, als by haar eygen ouders, vermits sy haar hebben opgevoet, en ook al haar maniere, en haar ganse aart en natuer hebben ingesogen en aangenomen, daarom datse ook so goet, *Mallebaars*, *Singilees*, *Bengaels*, en *Tyolijs*²⁾ *Bastert Portugees* spreken als de slaven en slavinne selfs, ende als sy dan tot haar jaren komen, kwalijk een opregt duyts woort konnen spreken, nog veel min een fatsoenelijke reden konnen voortbrengen, of het is met een lispse³⁾ *Tiolyse*, of *bastert Portugeese* taal vermengt. En behalven dat, so

¹⁾ Poete = Port. puta = lichtekooi; rastade = Port. arrastade = laag, gemeen; katsjor = Port. cachorro = jonge hond.

²⁾ Tyolijs, afgeleid van Tiyu, Diu, Diul, vroeger een voorname haven nabij den mond van den Indus, waar thans Karachi ligt. De Portugeezen noemden de bewoners Diulis. Zie uitvoerig Hobson-Jobson, p. 320, en Bijdr. T. L. V. van N. I. deel 68 (1913), p. 343 en 380 (over *Tajolis* of *Thiolas*).

³⁾ Lisps, verg. liplap, lipper, halfbloed.

spreken niet gaarn duyts, of Hollands met ymant, vermits sy vresen, dat sy om haar kromme woorden sullen belagt, of bespot worden, gelijk 't veelmaal gebeurt; daarom alsser ymand wat vraagt, of met haar eenige reden willen spreken, en sy daar niet kunnen door komen, leggen sy 't gemeen, met een grimlag, of *Nokke save* af, dat is te seggen, ik weet of verstaat niet, daar mede hebje dan alder wijsheyd die'er in steekt.

Nog erger zijnde *Mistise*, ende *Kastise*, als de *Bataviase* kinderen, die van een *Hollandse* vader, en *Moeder* geboren zijn, dese weten nergen van, en sijn ook nergens anders toe bequaam, als om haar wat op te palleeren¹⁾, betel kauwen, bonkes²⁾ roken, tee-water drinke³⁾, of op een alkatief⁴⁾ of matte te leggen; voort sittense den gantse dag, luy en ledig, sonder iets ter hant te nemen, en dat al meest op haar hielen neer, even als de apen op haar gat; want sy kunnen qualijk op een stoel zitten, of zitten met de beenen onder 't lijf, 't welk ook 't gemeen gebruyk der *Indianen* is.

Haar gemeene discoerse die sy onder malkander hebben, is van haar slaven, of slavinne, diese gekogt, verkogt of verloren hebben, of van een *Salburose Kerri* of *Nassaboni*⁵⁾. Sy willen ook niet gaarn by ymant anders, als by haars gelijken aan een taaffel eten; ook selden by haar eygen man: maar altijd, of gemeen hier of daar om een hoek, op een stoel of bank, vergeselschap met ymant van haar *Parentis*, *konsade*, of d'een of d'ander *Nonjes*, of *Comma-dre*, en daar hebjet dan: *Hibone kalde de Galino, mie vide nocke comme assiley, sabburosa Kerri*⁶⁾; (dat is) een goede Hoender sop, is so gesont niet, als een smakelijke sauws van Kerri. En sy eeten ook niet fatsoenlijk, met lepels, als andere mense, maar gieten een weynig hoender of vis sop, op een Schoteltje, of in een kop, en doen daar wat rijs by, en roeren en klijnse dat met hand en vingers door malkander, evel eens, of 't de varkens, met haar klauwen, inde trog hadden omgevroet, en steken dat ook so met hand en vingers inde mond, dat haar 't sop by de bek en tussen de vingers neer druypt, also dat men der of walgen moet, so beestagtig,

[13] wen, inde trog hadden omgevroet, en steken dat ook so met hand en vingers inde mond, dat haar 't sop by de bek en tussen de vingers neer druypt, also dat men der of walgen moet, so beestagtig,

¹⁾ Paleeren = opschikken, optooien.

²⁾ Bonkes = strootjes, inlandsche sigaretten; verg. Mal. boengkoes = ingepakt, opgerold, bundel.

³⁾ De uitdrukking „theewater drinken” leeft bij de Kon. Marine nog voort, voor den uit koffie en brood bestaanden maaltijd van 4 u. 30 tot 5 u. 's namiddags.

⁴⁾ Alkatief = Sp. Port. alcativa, alquetifa = vloerkleed, matras, mat.

⁵⁾ Sabburosa = Port. saboroso = smakelijk, lekker; kerri = rijsttijfel; nassaboni = goede rijst, verg. nassi = rijst.

⁶⁾ Kalde = Port. caldo = soep; galino = Port. galinho = haantje

alse eten; en dusdanige maniere leerense van jongs aan, van haar slaven en slavinne diese op komen te voeden. Ende als dese *Liblabs kinderen*, of *Mistise*, of *Kastise*, by okkasi eens hier of elders, aan een treffelijk mans Tafel worden te gast genoot, of elders te bruyloft zijn, wetense ook niet hoesyer¹⁾ sullen houwen, of aanstellen; en durven selden een woort spreken, als tegen haars gelijken, om dat 'er gemeen om haar slegte propoosten diese voorbrengen gelagt wort. Gelijk 't eens gebeurt is dat seker Juffrouw, mede be-
neffens eenige andere Juffrouwen, aan de generale tafel wiert getrakteert, ende een van dese Juffrouwe wiert van een van de Monsjeurs, onder een Compliment, een agterstuyt van een gebraden hoen voorgedient, sy nam 't selve seer onwaardig weer van haar tiljoot²⁾, en leyd het wederom inde schotel, met dese woorden, *eeu Nonkere comme gatte de galine*, (dat is) ik wil geen gat of stuyt van een hoen eten; was dit niet wel gecomplimenteert van dese Juffrouw. Wat dunkt u, is hy'er dan niet treffelijk mede versien, die met sodanigen *Oost-Indise Liblabs kint*, of een *ongebleekte dongris* al zijn leven gebruyt is, die nergens van weten, en haar met geen dinge weeten te behelpen, als met de Tee-bak, Betel-does, of 't Naey-mantje, want het meestedeel is so rits en gaeyl, als een deel ritse teeven, en dat niet alleen naar *Hollanders*, of *Kastise*, of *Mistise*, mans personen; maar wy soude u meer als een exempel konnen aanwysen, van sodanige, die met haar eygen Swarte jongens, en slaven te doen hebben gehat, waar van dat de slaven ook zijn opgehangen.

Nog erger zijnder de *Hollanders* aan vast, die haar selfs aan een leelijke zwartin komen te verhangen: ik segge lelijk om datse alrede lelijk zijn, alsse nog jonk benne, en alsse beginne out te worden, of alreede out zijn, sien sy'er so eysselijk en so schrikkelijk uit, datmer de kinders mede soude te bed jagen; also dat ik geloof dat'er tussen den duyvel en haar geen of seer weynig onderscheyd en is. Het meestendeel van dese zwartinne, die van een zwarte vader, en zwarte moeder zijn geboren, en dierhalve sommige ook geheel pik zwart zijn, dat zijn altemaal meest slavinne, hoere kinderen, en zijn selfs doorgaans ook so hoeragtig als beesten, ende haar ook niet ontsien wat sy doen, als sy maar de gelegentheyd hebben: en dan willense nog doorgaans liever met haar eygen natie, of *Swarte*, of *Mistise* te doen hebben, als met een *Hollander*;

¹⁾ D.i. hoe zij haar enz..

²⁾ Bord.

hier aan kan men sien, wat liefden dat sy tot haren eygen getrouwde mans hebben, die sy doorgaans nergens anders om komen te trouwen, als om haar eygen profijt en voordeel. Want het sijn doorgaans een deel arme dieren, 't sy bastaart of hoere kinderen, die niet konnen leven of aan de kost komen; en daarom slaanse dikwils, een *Soldaat*, een *Matroos*, een *Plug*¹⁾, of *Luije Hoere-waart* aan: die sy dagelijks so veel horens op de kop setten, dat hy sijn hoofd qualijk kan over eynde houwen, en setten ook met een een hoere kast op, dog sommige van dese stinkende Swartinne, hebben ook wel 't geluk dat sy aan een *Ambagts* of *Hantwerksman* komen te trouwen, die sy op de selfde wijze komen te krone, en dus komense aan de kost, en haar mans aan een paar horens ende sy sijn so haast niet aan dit swarte kanalje getrouwt, of sien haar misslagen, en hebben terstont groot roukoop, van 't geen [14] dat sy hebben aangevangen, want sy maken haar selfs bandiet²⁾ van haar eygen *Vaderland*, en konnen haar *Lieve vrinden Vader* en *Moeder*, *Susters of Broeders*, haar leven niet weer komen te aanschouwen, voor en al eer dat zwarte vel is komen te overlijden; en so sy dan kinderen te samen hebben, konnen sy even wel niet wederom in 't *Vaderland* keeren, of sy moeten eerst vaste borg stellen voor sekere somme gelt, daar de andere van konnen leven en onderhouden worden. Wat dunkt u, vrinden, sout gy om so een lelijk vel u *Lieve Vaderland*, en goede vrinde en bekende wel willen versaken, en dit siet men niet alleen op *Batavia* dagelijks geschieden, maar ook op alle plaatse in *Oost-Indie*, als op *Malakka*, *Ceylon*, *Coetien*, en elders, daar onse *Nederlanders* wonen en verkeeren. Wy sullen dit zwarte kanalje hier mede laten heenen gaan, en keeren ons wederom, tot onse *Hollandse*, ook *Kastise*, en *Mistise Vrouwtjes*, en sien eens hoe prachtig datser komen aan te stellen, en hoe hoog dat dese *Hollandse vrouwtjes*, als sy weer eens in *Holland* komen gemeen geagt of geestimeert zijn, en ook wat sy dikwils geweest hebben, eer sy in *Oost-Indie* sijn gekomen.

Het meest daar men sig op *Batavia* over moet verwonderen, is over de grote pragtigen staat en hovaardije, die aldaar niet alleen onder de *Hollandse*, maar ook onder de *Mistise*, en *Kastise vrouwen* getoont word, insonderheyd, in 't aangaan, of uitgaan van de predicatie, 't sy Sondags, of ook op andere dagen, alsser maar gepredikt sal worden; want alsdan is yder kostelijker als anders uit-

¹⁾ Plug = losbol, ploert.

²⁾ Bandiet = verbannene, banneling.

gedost, en gekleet, in 't Zijd en Sampt, in Satijn, Fulp, Damast, goude Alesijs ¹⁾, of in alderhande kostelijke goudlakense gestreepte of geblomde stoffen, met goude kanten geborduert; haar hooftciraat, bestaat in veel sijd en gouwe linte, strikke en parelsnoeren, so om haar hals als om haar kap; kostelijke kagge ²⁾ van schone parels of fijne diamanten, aan de ooren; roose en boote van fijne diamanten op haar borst, als ook somtijts agter aan haar kap, of gehultsel. Dus sittense by honderde, inde Kerk opgepalleert, als geparelde poppe te pronken, de minst van hen alle schijnt eer een Princes als een burgers vrouw of dogter te wesen, so datter den Hemel selfs af walgt, en dat meer is, als sy naar de Kerk gaan of wederom naar huys keeren, wort de minste van haar alle van haar slave, die agter haar gaat een kipper-sol ³⁾, of sonne scherm, voor de hetten der sonne boven 't hoofd gedragen; onder de welke datter sommige zijn met grote zijde afhangende kante, met goude draken figure en ander lofwerk geborduert: also dat als de predikatie sal aan gaan, of als de kerk uitgaat, voor en ontrent de kerk deuren, het ganse kerkhof so vol kiepersolle slave, slavinne, lijfschutten ende oppassers staat, dat mender qualijk kan door komen, behalven dan nog die geene die buiten 't kerkhof met haar karrosse staan te wagten, om haar heeren en juffrouwen thuys te brengen.

Ende dat nog meer is te verwonderen, so sietmen dat die geene, of sodanige luide, de welke, in andere, de hovaardije en overdaat behoren te bestraffen en te verbieden, haar eyge vrouwe en kinderen laten doorgaan, en somtijds nog wel in hovaardigheid, boven andere laten uitmunten; maar wat salmen dog van sodanige luiden seggen, anders als dat haar leere met haar leven niet over een en komt, en dat sy andere luiden een weg komen aan te wij- [15] sen, die sy selfs niet willen bewandelen.

Dese prachtige staat wort niet alleen gevoert onder onse *Hollandse natie* op *Batavia*, maar ook door gans *Indie*, alwaar *Hollanders* wonen of gebied hebben; want niemand wil den ander toegeven, of een treedje uit de weg gaan, yder wil de Juffrouw speelen, al soudensy 't ook van Gods autaar halen, gelijk als men ook op *Batavia*, verscheiden heeft die van de Kerk worden onderhouden, onder de welke datter sommige sijn, die vier, ses, agt, tien,

¹⁾ Sampt = fluweel. Fulp = pluifluweel. Alesijs = allegias, veelkleurige doeken, soms met goud- en zilverdraad bewerkt.

²⁾ Lees bagge = Fr. bague = oorhanger.

³⁾ Port. quita-sol. Zie Hobson-Jobson i.v. Kittysol. p. 487.

twaalf, en meer rijksdaalders alle maante van de diakony genieten, om haar staat en huishoudinge te onderhouden, en sodanige gaan nog met gouwe kettinge en parelsnoeren om haar hals, en met slaven en slavinne agter haar.

Ende al is 't dat haar dese *Oost-Indise* adel en *Juffrouwen*, soo pragtig en so groots komen aan te stellen, ende een gemeen Mens dikwils qualijk willen aanspreken, vermits sy haar inbeelde, dat haar reputatie daar door gekrenkt soude wesen, so sijn sy evewel, als sy wederom in *Holland*, komen seer weinig geestimeert of niet geagt. Ja, al was 't een *Raat van Indien*, of *Gouverneur*, of *Generaals Vrouw* selfs geweest, 't is niet anders als *goeden dag Buerman*, *goeden dag Buervrouw*, en daer mede op ende weg, sonder meer Complimente met deselve te maken. Ende ook hebbense in *Holland* sulken dwang en ontsag niet over haar dienstboden, of dienst maagden, als sy in *Oost-Indien* over een deel arme onnosele slave en slavinne, en weerlose menschen hebbe, die sy somtijt om de minste oorsake handelen, en tiranniseeren als beesten, sonder dat sy een woort durven kikken, 't sy ook wat leet dat haar van haar Juffrouw of Sinjoor wort aangedaan. Dit gaat in *Holland* so niet toe, sy sullen daar geen fraye dienstmaagt om een haver-stro, voor een *poete*, of *poete rastado*, (dat is) hoer, of geraffineerde hoer, of diergelijke uitschelden; of sullen haar Juffrouw wel haast gesont antwoord wederom geven, en nog veel minder haar komen te slaan, of souwen haar Juffrouw terstond weer by de lokke vatten, en sittender met vreugde op te kijken, en seggen, wat meenij *Oost-Indise Karonje*, datje nog in *Oost-Indien* bent, en een deel zwarte slaven en slavinnen onder jou hebt, neen wy sijn hier in *Holland*; benje rijk, de duyvel mag jou dienen, komt geeft mijn huer en laat mijn gaan, en diergelijke reden meer; so dat dese Joffrouwen een groote ongewoonte aangaat als sy in *Holland* komen, en ook geen dienst meyde lang kunnen houden, of sy moeten haar quade manieren, haar vloeken, zweeren en schelden veranderen of nalaten, en so sy dat niet kunnen doen, was 't beter dat sy in *Oost-Indie* waren gebleven, gelijk alsser ook veele doen.

Ende als men nu ook de waarheyd sal seggen, wat is dog het meestendeel van dese *Oost-Indise Juffrouwen*, in *Holland* al geweest eer dat sy na *Oost-Indie* syn gevaren, op het alderbest genomen een deel geringe luyden, 't sy *Winkeliers Ambagtslieden* of diergelijken, die dikwils vermits de hoge schattinge, slegte tijt, of slappe neeringe, en daar en boven met huise vol kinderen sitten

niet kunnen aan de kost komen, en dier halve andere middelen moeten in 't werk stellen ende also dikwils tot *Oost-Indie* haar toevlugt nemen.

Anders die nog van geringe Conditie sijn geweest, waren in Hollant maar *arme dienst-maagden*, die om een kleyne huer een [16] geheel jaar moesten dienen, of om een kleyne daghuer by de goede luyde gaan arbeyde, schoon maken, wasse, schrobbe, schueren, boenen, kraambewaren, of diergelijke daar ook niet veel vette soppe van kan overschieten: ja kunnen somtijds niet een kleetje, of een hemd aan haar lijff, of een huyfje op haar hoofd krijgen.

Sommige hebben haar Ouders of sy selfs, by de straat gelopen, om alderhande straat-waren te verkopen; als, met ybokken¹⁾, garneele, appele, peere, note, karssen, of eenige andere diergelijke kleine koopmanschappen, welk ook gemeen voor 't slegste kannalje wort gehouwen. Onder dese mag men ook wel rekenen, of tellen eenige geprobeerde maagden, daar alrede een boort of twe is uit gezeilt, welke dan somwijle, voor een dienstmaagt of ook wel tot geselschap, van d'een of d'ander koopman, domine, of boekhouwers vrouw mede varen. Ende in *Oost-Indien* komende somtijts wel een goet huwelijk komen te doen, 't sy aan een Compagnies dienaar of ook wel aan een vry burger, gelijk men u sulke op *Batavia*, met duym en vinger by meenigte wel soude kunnen aanwijzen, niet te min dit is al buyten den man sijn weten, en oom kool meent dat hy wel dapper met sijn *Baarinetje* is op geschikt, onder-tussen weet den armen bloet weinig dat sijn vrouwtjes Compas so veel streeken miswijsing heeft, en haar orilogie so meenig male verست is, en of hy 't schoon al wist, wat wasser al aan gelegen, dat gebeurt in *Oost-Indien* ook so veel, want 't is tegenwoordig een gemeene manier so wel onder groten als onder kleine; hy is evenwel de Man en sy speelt de Juffrouw, en worden somtijds ook rijk en weelig, en so spijtig en hovaardig, datse haar eygen landsluyden, haar eygen vrinden, ja haar eygen selfs dikwils qualijk kennen, en dan synse gemeen altijd in Holland geweest van een groot geslagt en afkomst, 't sy dan, kinderen, of nigten of verre nigte, van Raatsheeren, Burgemeesters, Predicante, Schoute, Baljuwe of diergelijke, of ten minsten hebbense by sodanige luyden geweest governante, kameniers, minne of bakkers; ende als 't al om komt, ende men de waarheid ondersoekt, is 't meestendeel sodanigen

¹⁾ Zuiderzee-bokking.

volk van afkomst en geslagt geweest, als wy u te voren hebben aangewesen.

Dit gerugt van so een schielijke rijkdom en pragtigen staat der *Oost-Indise Juffrouwen*, vliegt de heele werelt over, insonderheid *Europa*, ende doet veel vrouwluyden die dog uiter natuer tot rijkdom en hovaardigheid zijn genegen, middelen in 't werk stellen, om mede naar *Oost-Indien* te geraken, dog en konnen daar niet al toe komen die wel gaaren soude willen, maar dienen nog wel veel vrinden en voorspraak te hebben eer sy daar toe konnen komen, want by aldien dat de heere Bewinthebbers konsent gaven dat yder vry mogte meede varen die wilde, ik geloof datter meer vrouw-luyden op de schepen soude wesen als manvolk, waar door dikmaals grote onheile, twist en twedragt soude ontstaan, en daarom magger niemant meede gaan, als by eendragtige toestemminge der Bewinthebbers, ende ook niet meer als seeker getal, welke dan op de schepen worden verdeelt, en yder naar zijn qualiteit worden geaccomodeert, maar al die vrouw luyden die anders mede gaan, als met consent en toestemminge van de heere Bewinthebbers, is niet anders als een deel uitschot en kanalje, die haar tegens dat de Schepen in Zee gaan, onder de matrose komen [17] te versteeken, of komen haar in soldaats of matrose kleeren te verkleden, eten met haar aan een bak, slapen ook met haar in een koy, tot tijd en wijl dat het uit komt, dat het vrouluynen zijn welk dan worden in de cajuit ontboden, ende in vrouwe kleeder gekleet, die dan d'een of d'ander van de officiere een hempt helpe wassen of een steekje helpen naijen, maar so sy haar al te gemeen met d'een of d'ander komen te maken, verwekt sulks grote jaloesye onder haar luyden, daar al te met grote ongelukken door komen te veroorsaken, want yder wil als dan mede gaarn eens aan den brief ruyken, want sommige mense slagten de honden, als sy een hont aan een paal sien pissen, of naar een ritse teef sien lopen, sullense terstont van al haar mede makkers die dat sien of daar omtrent sijn, naar gevolgt worden die'r dat selve willen na doen.

Dese *Venus diertjes* dan aan de *Kaap* gekomen zijnde, blijven daar somtijds wel aan d'een of d'ander *Kaapse boer* hangen, diese al voor goed en suiver maagt aan neemt, en ook so vallense aan de *Kaap* so heel vies niet; en so sy aan de *Kaap* niet trouwen, raken somtijds aan den eene koggel ¹⁾, of ander schurk vast op *Ba-*

¹⁾ Koggel, meestal geschreven kochel, = hoerewaard.

tavia, setten een matrose araks kroegje op, en houwen een duyfje of twe op 't slag, voor de gaande en komende man, tot dat sy wat in 't gelt en inde plunje komen, ende haar meede beneffens haar bueren konnen op toijen, dan is 't goeden dag Juffrouw voor en naar, en 't sijn ondertussen een deel schotbeesten, spinhuis hoeren, dronke straat-varkens en diefeggen, die 't in *Holland* niet langer dorsten houwen of souwen dikwils weer prijkkel van 't spinhuis of schavot hebben gelopen, en daarom hebben sy haar in de Schepen versteeken of sijnde also in mans klederen naar *Oost-Indien* gevaren.

Dit alles overgeslagen en als verhaald is, als sy dan wat geprospeereert hebben, wat moy inde kleeren, wat goelijk van smoel en daar toe wat jonk van jaren zijn, beginnende sommige koopluide, onderkoopluide, boekhouders, kassiers, dispensiers schippers en stierluiden naar te lopen, die sy dan aanhoude, insonderheid die sy weeten, dat eenig bewint of opsigt over Companies goederen hebben, die de Compagnie dan by nagt en by dagh en tussen neus en lippen weg steelen, al wat los en vast is, en dese hoeren toebringen, waar doordat sy, somtijds in korte jare veel gelt komen over te garen, dat gemeenlijk al weer gaat so 't gekomen is want men segt voor een gemeen spreekwoord, so gewonne so geronne, onregtvaardig goet en rijkt niet, en komt ook selden over 't derde lit.

Dit sy dan gesproken van infame hoeren, 't welk wy willen verhope dat haar eerbare vrouwen niet en sullen aantrekken. Ende sullen nu voordr iets spreken van de particulieren handel hoe 't daar in *Indie* mede toegaat.

VAN DE PARTICULIEREN HANDEL, EN HANDELAARS. [18]

Even gelijk 't gelt de principale kragt ende senuw des oorlogs is, even also is ook den *Koophandel* ende *Schipvaart* den principale middel en oorsaak om tot het gelt te geraken, daar men den oorlog mede komt uit te voeren, want sonder gelt kan men niet oorlogen, en sonder *Koophandel* en *Schipvaart* kan het *Land*, insonderheid ons *Nederland* niet bestaan, dat eigentlijk en principaal aan den selve hangt; van de welke *Schipvaart* en *Koophandel* dat de *vereenigde Oost-Indise Compagnie*, wel de voornaamste is, die de *Nederlanden* doet verrijken, ende ook alle ingesetenen doet florieren en wel varen, ende ook in korte jaren so rijk ende so magtig

heeft gemaakt, dat het tegenwoordig de magtigste potentaten des werelts, in tijden van oorlog 't hooft durf bieden.

Wat nu eygentlijk den *Koophandel* aangaat deselve staat alle mensen even vry, en is yder even naar, als sy maar de magt en middelen hebben om deselve te beginnen of aan te leggen mits betalende 't lants geregtigheden die daar toe staan, uitgeseit sodanige luiden die met ymant in verbant sijn ofte met ymant eenig kontrakt hebben aangegaan, ende het selve met eeden hebben bevestigt, gelijk alle Compagnies dienaars, die hem in dienst van den *E. Compagnie* hebben begeven, moeten generalijk alle articulen die haar worden voorgehouwen, met eeden bevestigen, ende *Compagnie* beloven, in alle gelegentheden 't sy te water of te landen, in wat ockasie dat het soude mogen wesen gehouw en getrouw te dienen, ende haar met geenderhande saken komen te bemojien, die eenigsins tot nadeel van den *E. Compagnie* sijn strekende: voornamentlijk met geen *Particuliere koophandel*. Des niet tegen staande so siet men egter dat haar veel mense, aan desen eed van getrouwigheid weinig laten gelegen leggen, maar deselve dagelijks komen te overtreden, ende haren spot eens met deselve komen te drijven, als sy maar haren profijt en voordeel kunnen doen, ende dat niet alleenlijk in den particulieren Handel, maar ook in veelderhande andere saken, daar sy de Compagnie mede kommen te verkorten en te defrauderen so te water als te lande, want die tegenwoordig eenig bevel of opsigt over eenige Compagnies Schepen, Jagten of andere kleyn of grote vaartuygen heeft, wetter sijn havery te maken en wat te bescharen¹⁾, 't is kay dray wel, so van touwerk, zeil-doek, pik, teer, kruyt, loot, fectualy, spek, vlees, oly, en duisent andere dingen meer, diese by nagt of by daag, met d'een of d'andere vaartuygen naar lant, en ook wel aan eenige vremde natie, of ook aan vryluy, of andere vaartuige brèngen, en verkay draijen²⁾; sijnder geen Schippers³ geweest op *Malakken* die een hopen touwerk aan de Engelse hebben verkaydrayt, en als een Schiman of Bootsman een puts toutje sonder haar eerst bekent te maken af sneet, so wierdense daar over wel dapper bekeven en gedreigt voor de mast te slaan; hier aan siet gy hoe op-

[19] regt dat sodanige maats sijn, andere steken gehele nieuwe zware *Bengaalse* touwen de kluis uit; late lopen alleen, omdatse niet na haar sin waren; die van 't onderleggers volk weder worden opgevist en aan de *Chinese* wierde verkogt; van sulke Scheeps staaltjes

¹⁾ Zie p. 25 noot 1.

²⁾ Kadraaien = venten van zeemansbehoeften.

sou men u lieden veel kunnen verhalen, ende het gaat te lande ook niet veel beter toe; siet eens hoe dat sy in 't quartier, met Compagnies Matriale in de bogt springen, insonderheid alsser eenige Compagnies werken sullen gemaakt worden, of eenige pakhuyse of andere dingen sullen gerepareert worden, alwaar sy dikwils, driemaal meer hout, steen, kalk, pannen, spijkers, en yserwerk in rekening brengen alsser verbesigt is daar sy dan selfs haar en haar goede vrinde huysen en tuinen mede komen te timmeren en te vermaken; siet ook hoe 't toe gaat, in de grote Smits winkels, desgelijke op de werf met timmeren van de vaartuygen, met de leverantie van 't hout, balke, planken, touwerk en diergelijken meer; wat raakten op Onrust ook een hout en yserwerk schadeloos, wat worter meenigen mantje met spykers gekaydrayt, behalve die dikwils moet willes vande vlotte in 't water worde geschopt, wat worden daar onder de loots, al particuliere kosijne, deurposten, deuren en vensters gemaakt die dan op *Batavia* worden gebragt en aan de vryburgers huysen geset: wat wordender kostelijke kisten kasten Cantore en Kabinetten gemaakt, met alderhande kostelijk hout-werk, en beelt-werk versiert, en dit gaat al van de Compagnie, en wort daar en boven ook van Compagnies dienaars bearbeyt, daar de basen dan haar profijt mede weten te doen. En dus gaat het niet alleen op en ontrent *Batavia*, maar ook op alle buyten plaatse, daar de Compagnie de heerschappije, haar Mage-sijne ende Pakhuysen heeft. Siet ook eens, hoe dat de Dispensiers op *Batavia*, *Malakka*, *Bengalen*, *Ceilon*, *Coetien*, en voort over al leven, met de leverantie van Fictuali en verversinge aan de Scheepen, alwaar sy 't slegte goet, 't sy van varkens, hoenders, schape, bocken, en diergelijke kopen, ende Compagnie drie dubbelt voor deselve moet betalen, waar soudense anders, in korten tijd so rijk van worden, waai sou *N. N.*¹⁾ en meer andere Kale schobbers, in *Bengale* so haast so veel duisende van ropije hebben overgewonnen; is 't niet altemaal gestole gelt, van de Compagnie, en van 't gene sy de arme Matrosen uit de mont weg nemen; hoe levense ook aan de *Kaap*, in de plaats dat sy de Scheepe op sulke zware reyse van de beste Schapen behoren te geven, so gevense haar de vellen en houden 't vlees selfs, daar sy so vet of worden als beesten, en sodanige gaan nog al voor eerlijke luyden heen. Siet ook eens hoe ellendig, dat de sieken mensche inde hospitale worden getrakteert, dat het sonde en schande is, en wonder datter op die

¹⁾ Niet na te gaan wie hier is bedoeld.

ellendige mensche geen beter toesigt is, maar dat gebrek gaat over geheel *Oost-Indien*, want een assistent, die tegenwoordig maar 10. a 12. gulde ter maant wint, en eenig bevel of toesigt heeft over eenige pakhuysen of Compagnies goederen, kan daar rijkelijk of leven en huys-houwen; hy de Sinjoor, en sijn vrouw de Juffrouw spelen met slaven en slavinne agter haar; en dese en diergelijke dingen, worden nu niet langer dieverye genaamt, maar men noemtse nu maar gauwigheden of bescharinge ¹⁾, en yder beelt sig bykans in dat het haar vry staat, alleen onder dat preteks dat sy seggen, de Compagnie verkort ons ook genog aan alle kanten waar sy maar kunnen, onder tussen is 't beschaar wel, elk sijn best; de Compagnie is de hoywagen, die er 't meest of plukt die heeft 't [20] meest, dog 't gebeurt ook wel dat dese beschaarders een ongeluk komen te treffen, waar door dat sy, eens op 't Schouw-toneel, de Spaanse galjaarde moete danse ²⁾, en gesjapt worden ³⁾, of aan een dwars-hout komen te verongelukken ⁴⁾.

Wat nu eygentlijk aangaat den particuliere Koophandel, die door geheel *Indie* op alle plaatsen, van de Compagnies dienaars sterk tot groot nadeel, en verkorting van de *E: Compagnie* ende ons allegemene *Vaderland* dagelijks wort gedreven; gaat so bont en so grof in sijn werk dat het onuitsprekelijk is, en kan ook niet gans uitgeroyd of verboden worden, 't en sy dat daar zware lijf-straffen opgeset worden. Ende om alle de saken niet wijtlopig over te halen, sullen maar twee exempels van de particuliere Koophandel, van *Bengale* en *Japan*, ten toon stellen, uit de welke dat men dan wel sal kunnen oordeelen, hoe dat het ook op andere plaatse toegaat.

Als de *Japansvaarders* dan op *Batavia* worden aangeleit, om naar *Japan* te varen, wordense behalve de *Compagnies* goederen so vol particulieren goederen, kisten, kasten, pakken en andere Koopmanschappen so afgeladen, ende ook so vol gepropt dat de Compagnies goederen somtijds qualijk bequame plaats kunnen krijgen om gebergt te worden, 't is ook verscheide malen gebeurt datter *Syampanne* ⁵⁾ en andere vaartuigen met Compagnies kas-pakken ⁶⁾ of andere goederen van lant na boort wierden gestiert om

¹⁾ Bescharen = zich iets toeëigenen, kapen, gappen.

²⁾ Gaillarde (Fr.), een ouderwetsche, vroolijke dans. De schrijver bedoelt, dat zij op het schavot zóó gemarteld worden, dat zij staan te springen en te dansen van de pijn.

³⁾ Verg. Eng. to chap = scheuren. Hier vierendeelen?

⁴⁾ D.w.z. opgehangen worden.

⁵⁾ Sampan, inlandsch vaartuig.

⁶⁾ ? Misschien kasjakken = Fr. casaques = wijde mantels.

ingenomen te worden, datse altemet pas half gelost waren en somtijds, ook wel vol wederom naar lant wierden gesonden, vermits de Schippers ende Stier-luyden die op de Schepen waren, sijden dat al de kamers ende ruymen vol waren, en datse dierhalve niet meer konde bergen of in nemen, maar sy meende van haar particuliere Koopmanschappen, daar sy de rijs, en zeil kamers, en konstapels kamers, 't half dek en 't kabel luyk so vol van propen, datmer qualijk een kat by de staart soude konnen uittrekken, de konstapels kamers staan doorgaans twe drie hoog vol grote kisten, also dat de Roer pen altemet qualijk kan gaan, ende kamers gasten die daar beschijde zijn geen bequame plaats of lijfberginge konnen hebben, en so der ymand wat tegen wilde seggen is 't datelijk, 't is d'Heer 't Opperhooft ofte, 't is de Schipper Boekhouders of Stier-luyden haar goet, dat moet voor al wel besorgt en bewaart zijn, al souwen de Compagnies goederen schade-loos lopen, ende aldus worden de Compagnies Schepen gemeen belemmert, en dat niet alleen naar *Japan*, maar ook naar *Bengale* en andere plaatse; en dat so wel in 't heene varen als ook in 't weder keeren naar *Batavia*, door welke belemmeringe der Scheepen dikwils wel grote ongelukken soude komen te geschieden, insonderheid in storm en onweer, of op een lager wal.

Wat gingender jarelijks insonderheid na *Japan* een meenigte Penniste, Koopluy, onder Koopluy, Boekhouders en Assistente met de Schepen derwaars, ja, somtijds 10. 12. 15. a 16. en meer op een Schip, en dit gaf men de naam datse quansuys, als Staad-houders en ten respekt van de Compagnie mede gingen om by de *Japanners*, in groten aansien te doen hebben, maar dat was het Eijer eten niet, 't was alleen om een deel schurfd en adel en een deel kale gatvinken, kosijns, neven en andere gerecommandeerde, die dikwils langen tijd op *Batavia* hadden schadeloos gelopen, en haar geld verdommineert hadden, wederom een deel gouwe *Japanse Koepange*¹⁾ in de beurs te Jagen en ook met eene, om haar particu- [21]
lieren handel door deselve des te beter te konnen uit voeren, van welke Negotjante men u verscheiden op *Batavia*, souden konnen aanwijzen, die ook een *kleine Japanse Compagnie* op haar selfs hebben, en die haar nog so onnosel weten te houwen, dat sy qualijk weten wat goude Koepange zijn, en wat men der mede doet en of mender ook Schoenen mede lapt, houden also de spot met haar

¹⁾ Gouden koepang = 10 rijksdaalders.

eygen Eed, en hoge regeringe, ende als sulke luyden sulks komen te doen, die 't in andere behoren te bestraffen of verbieden, wat sullen dan andere niet doen, die so veel geringer van conditie zijn.

Dese maats dan wederom met de Schepen uit *Japan* en *Bengale* komende, gaan terstont op *Batavia* aan lant, die getrouwt zijn by haar vrouwen, en die ongetrouwt is by haar nigte neven, of by den ene koggel of den ander, en speelen lustig rodemontade ¹⁾, 't is niet als gouwe koepange datter zwayt, en dit houdense so gaande sonder naar eenige Compagnies dienst om te sien, tot tijd en wijl dat de Schepen op *Bengale* of *Japan* wederom worden aangeleid, met de welke dat sy dan wederom heene varen; also dat 't schijnt dat sodanige maats, de *Japanse* en *Bengaalse* vaart als in huer of verpagtinge hebben, want die wat onnosel is en ook geen vrenden by 't stuk heeft kander niet aankomen, vermits de plaatse terstont drievoudig vervult en beset zijn.

De *Japansvaarders* gaan sommige direktelijk van *Batavia* naar *Japan*, en sommige gaan over *Siam*, naar *Japan*, ende als sy wederom uit *Japan* komen, gaan sommige direktelijk naar *Batavia* en sommige gaan van *Japan*, *Malakke*, *Peera* ²⁾ ende *kust Corman-del*, en van daar voort naar *Batavia*; hoe dat het daar met de particulieren handel, van 't tin, op *Keda* ³⁾ en *Peera*, of op *Dingding* ⁴⁾ toe gaat, sou den Heer Commandant *N. N.* ⁵⁾ en sijn broeder u weleen schone Historij kunnen verhale, die daar lang verkeert en gehandelt hebben. En hoe dat de negotie op *Malakken* ende *kust Corman-del* toegaat, sou *Moijs Siewertje* ⁶⁾ ons wel een korswijlig praatje van kunnen verleen.

Desen particulieren handel wort niet alleen gedreven onder Mans-personen, maar ook onder voornamen Juffrouwe, niet tegenstaande de straffe placaten die eenige jaren verleden, tegens de particulieren handel der vrouwen by de Bewinthebbers gemaakt zijn, namentlijk so eenig vrouw op particulieren handel bevonden word, sal 't op de man verhaalt worden, egter gaat het sijnen gang en niet alleen op *Batavia*, maar ook op andere plaatse in *Oost-Indien*, dese weten dat so met de Schippers, Boekhouders en Stier-

¹⁾ Rodemontade spelen = pralen, opsnijden, snoeven.

²⁾ Perak, beZ. Malakka.

³⁾ Kedah, grenzend aan Perak.

⁴⁾ Dinding, in Perak.

⁵⁾ Niet na te gaan.

⁶⁾ Met „Mooi Sieuwertje” moet bedoeld zijn Sieuwert de Jongh, schipper van de *Castricum*, bij vonnis van den Raad van Justitie te *Batavia* dd. 18 Juni 1685 gedeporteerd van ambt, qualiteit en gage.

luiden, Meesters, Sieketroosters en andere Scheepsvrinden te stellen, dat sy haar particuliere goedere mede nemen, ende op de plaatse daar sy komen sullen beneffens de hare komen te verhandelen, ende wederom andere in de plaats kopen. Sommige stieren een van haar slaven mede op de Schepen, en geven den naam dat het quansuis de Schipper, Stier-man, of Boekhouders jongens zijn, die mede varen om haar op de Schepen te dienen, en juist is 't om de Juffrouw haar particuliere handel te drijven, door wiens goederen de Schepen ook belemmert worden, dog 't is alles wel als 't de Schipper en Stierluyde so verstaan, so heeft er niemand iets te seggen, of in te brengen of soud by haar in groot ongenaad raken.

Onder alle Compagnies dienaren, die de Compagnie so in parti- [22] culieren koophandel als in maant-gelt seer schadelijk sijn, en daar sy gans geen nut of dienst van hebben, dat sijn die geveinsde hypocrite, twist en oproer makers, Krank bezoekers die op de Scheepe varen; dese maats drijven grote particulieren handel, en dat niet alleen voor haar eygen selfs, maar ook en princepale, voor haar medebroeders op *Batavia*, daar sy mede Corresponderen tot groot nadeel van de Compagnie, staan sulke Sieketroosters, of krank bezoekers niet mede onder den eed, van de Compagnie, of hebbense een besondere privilegie of groter vryheid als andere, of is 't om datse haar quansuis mede onder de geestelijkheid willen gerekent zijn, daar 't egter doorgaans niet anders zijn, als een deel verlope snijers, weevers, pelsers, schoen-lappers, en diergelijke geringe hantwerks en ambagts-luyden, die te luy zijn om te werken, en haar goetje dat sy somtijds gehad hebben verdommineert, verdronken of anders onnuttelijk hebben doorgebracht, ende dan geen andere raat of uitvlugt weten als naar *Oost-Indien*, en om dat sy in *Holland* te luy zijn geweest om te werken, treffen sy weer een makkelijk baantje, daar men altijd by de slemp en noyt by 't werk is, gelijk als een Sieke-troosters plaats; ende om daar toe te komen, houden sy haar eerst een wyl tijts stil en gestadig, gaan veel te Kerken, voegen haar tegen over den Predicant, gapen hem de woorden schier uit de mont, sien so bedrukt als Marta, en bijten door haar geveynstheid de pijlaren schier aanstukken, dan krijgense een Kerkelijke Attestatie en Recommandatie van de Kerkenraat, van haar goet Comportument aan de Heere Bewinthebbers diese dan voor Sieke-troosters aan nemen met 36. gul. ter maant, kajuyts traktament en een besonder kamerken, om in te studeren, over het avont en morgen gebed, ende Psalm diese moe-

ten singen; welke dienst een gemeen matroos, of soldaat wel kan bedienen, en waar nemen, en dit zijn ook van de princepale katten die de haas eten ende particulieren handel komen te drijven, en so worden de Predicanten dikwils verleit en bedrogen, door valse attestatie en recommandatie, wetende selfs niet beter of sy helpen eerlijke luiden voort, en ondertussen zijn 't een deel luye schurken, vagebonde en dronke fielte die gemeen niet als twist en tweedragt onder de Officiëren komen te maken.

Om nu vorders te spreken op hoedanige maniere of wijze dat dese particuliere goederen af en aan de Schepen, en ook af en aan het land worden gebragt, door *Sjampanne*, *Boote*, *Sloepe* en *andere vaartuigen*, en dat met oog luikinge van de boomwagters, oppassers, verklikkers, geweldigers en diergelijke meer, die het opzigt over de sluikerye is aanbevolen.

Sommige particuliere goederen gaan ook wel onder den naam van de Compagnies goederen, uit en inde Compagnies pakhuyse, ook uit en inde Schepen, vermits sommige pakhuys meesters dikwils selfs de grootste participanten daar aan zijn, andere onder 't faveur van een klein letterken of paspoort, van den Directeur ondertekend laat passeren, dese goederen door de boom, die selfs niet beter en weet, of 't is eenige Scheeps bagagie Scheeps kisten slaapgoet van eenige van de opperhoofden die van de Reis komen, of op een togt sullen gaan, en onder sodanigen preteks krijgen sy haar particuliere koopmanschappen af en aan de Schepen.

- [23] In *Japan*, hoe wel dat aldaar geen Viskaal van Compagnies wegen leit, is egter scharp toesigt so op de Compagnies als op de particuliere goederen, van de *Japanners* selfs, die nagt en dag rontom de Schepen, met haar schuyten en vaartuige de wagt houwen, also datter niet sonder haar konsent uit of in de Schepen kan gelost of geladen worden, nogtans hoe scharp datter wort op gepast, weten sommige van de onse egter haar particuliere koopmanschappe aan land en wederom sloop te krijgen, dat sy so lang gecontinueert hebben, ende nu eyndelijk eens is uitgekomen, daar een groot gewelt is om geweest, insonderheid om dat sy de goederen by nagt en ontije, over de Stads muuren en vestinge hadden gesloken dat sy seer hoog en qualijk op namen, waaromme dat den *Gouverneur van Nangasakki*, door order van den *Japanzen Keyser*, 38¹ stuks, *Japanners*, so Tolken als andere die mede handadig aan dit werk hadden geweest, had doen doden; namentlijk

19. doen onthoofden, ende buyk op snyen, vier late kruysen ende rest op een andere wreede manier had laten ombrengen¹⁾; twe Hollandse onderkooppluyde saten ook lange gevangen, dog zijn eyndelijk weer in vryheid gestelt, al de particuliere goederen van de particuliere negotianten, die verleeden jaar waren over blijven leggen en niet verkogt en waren, hebben de *Japanners* aangeslagen en prijs gemaakt; het Opper-hoofd, Dokter *Andries Kleyer*²⁾, met veel andere met de Schepen naar *Batavia* gesonden, en voor al haar leven, op lijfstraf uit *Japan* gebannen, dog sijnde Compagnies goederen en pakhuysen, en al die geene die aan dese sluykerie onschuldig waren, niet gemollesteert; dit gaat de particuliere handelaars op *Japan* gruwelijk uit haar gissinge, hier raekt het grote huys, op de tijgers gragt, dat by de agtien, of negentien duisent rijks-daalders gekost heeft³⁾ ligt weer op een hont, en hy weer naar 't *Moffeland* daar hy van daan is gekomen, met syn ledderen boksken. Ende als men de waarheid sal seggen, het gink in *Japan*, al te grof met de particulieren handel toe, want als *Kansius*⁴⁾ Anno 1683. met *Goudestein*⁵⁾ uit *Japan* quam, roemde selfs eens tegens *Speelman* datter dat jaar meer particulieren handel in *Japan* had geweest als Compagnies handel, waar op *Speelman* nog zijde vent swijgt stil, wie vraagt jou naar de particuliere handel van *Japan*, 't is ook wel te geloven want als de particuliere koopmanschappen op *Batavia* uit *Goudestein* waren uitgelost, sonder Compagnies goederen, so was 't Schip daar door drie en een half voet geligt of geresen.

Ende wat aangaat *Bengale*, is de tweede princepale handelsplaats van de Compagnie in geheel *Indien*, uit geseid de *Mollucse Eilanden*, daar sy selfs alsins de heerschappye hebben, daar komen gemeenelyks jarelyk van *Batavia*, in *Bengale*, 6, 8, 10, 12. en somtijds meer Schepen, volgeladen, met alderhande ware dewelke aldaar zijn getrokken, en gaan wederom vol en soet van daar meest al na *Batavia*, sommige ook wel na *Ceylon*, en nu in dese gelegentheid van tijden ook wel direktelyk uit *Bengale* naar 't *Vaderland*.

So haast als de Schepen in de revier voor de *Losy*⁶⁾ ten anker ko-

¹⁾ Verg. Nachod p. 395—'96.

²⁾ Zie N. de Graaff, Reisen, p. 185 noot 3.

³⁾ Zie over Cleyers huis te *Batavia* Nachod p. 395 noot 3, en Valentijn V (2), *Japan*, p. 45.

⁴⁾ Hendrick Cansius, 1681—'82 opperhoofd in *Japan*. Nachod p. CXCIIL.

⁵⁾ Bedoeld is het schip *Goudestein*.

⁶⁾ De loge der Compagnie te Hooghly. Zie N. de Graaff, Reisen, p. 104, noot 5.

men, en somtijds nog wel eer sy ten anker leggen, komt den vischaal met eenige gecommiteerdens aan boort, quansuis, om de Schepen te visiteeren, maar gaan terstont naar de kajuyt en in de plaats van te visiteren, drinken een roemertje en spreken van [24] haar particuliere handel welke en hoedanige goederen dat sy hebben aangebragt, ende op hoedanige manier dat mense best aan land brengen en diergelijke, daar naar wiert' er een plakaat afgelesen, dat niemand sig sal vervorderen, 't sy hoge of lage Officieren of Matrose eenige particuliere sakke, pakke, kisten kasse of eenige diergelijke dingen aan land te brengen, of ook van 't land aan de Schepen anders als met speciaal konsent van den Heer Directeur ofte Vischaal, op de verbeurte van deselve goederen en arbitrale correctie, hier mede gaat men dan weer naar land, en hebben sijn saken verrigt, en des anderen-daags dat seer belaggelijk is, siet men terstont de Schipper, Opper-stierman, Boekhouder, Domenie, of Sieken trooster, en den Opper-meester haar kisten kassen slaap-goet en alles watse voort hebben, publyk naar land laten brengen, in sodanige huyse als sy daar toe hebben gehuert voor die tijd, so lange de Schepen daar leggen alwaar sy dagelyks, so met de *Bengaalse* vrinden als ook mette *Banjaanse koopluyden* haren particulieren handel komen te drijven, en des nagts, by de *Bengaalse Ramjennetjes* ¹⁾ lustig in de bogt springen en vrolijk zijn. Hier siet gy nu ten eersten wat nut of profijt dat het publiceren van dit placaat doet, voort is men dagelyks besig, met alderhande particuliere koopmanschappen af en aan te brengen, dat in 't aansien van al de spioens en oppassers of verklikkers die nacht en dag met haar schuytjes rontom de Schepen de wagt houwen, dog dese worden de handen gevult met eenige silvere ropije, en den Vischaal hout hem, of hy nergens of en wist, en ondertussen gaan de dingen haren gang; ja wy hebben gesien als datter op den schoon ligten dag aan een Schip, met een groot Moors vaartuyg, over de twe honderd knassers ²⁾ *Affioen*, aan boord wierde gebragt, also dat den ganse zeil-kamer tot aan den overloop toe vol was, behalven nog dat andere Schepen die daar mede voor de losy lagen hebben ingenomen, dit was maar alleenig *Affioen* in een Schip, behalve al de pakken, *Bengaalse Fotasse* ³⁾, *Kattoene klede*, *Armosijne* ⁴⁾ en dier-

¹⁾ Hind. rāmjanī, dansmeisje, meisje van plezier. Hobson-Jobson, p. 774.

²⁾ Port. canastra = mand. Rieten verpakking voor tabak, suiker, specerijen en opium. Glossarium van Dam² I (ed. Stapel).

³⁾ Lendendoek. Reisen, p. 188, noot 2.

⁴⁾ Dunne zijden stof, veelal als voering gebruikt, t.a.p.

gelijke andere ware en koopmanschappen meer, wat dunkt u is 't dan wonder dat dese particuliere negotjanten in korten tijd so veel gelt weten overgaren, insonderheid als sy de man ¹⁾ *Affioen*, in *Bengale* voor 70. of 75. Ropje kopen, en op *Batavia* weer 200. ook 225. en meer rijks-daalders verkopen.

Sommige die met den Vischaal, of vrinde vande klijne Compagnie niet hebben willen handelen, kopen haar goederen van de *Banjanen* en *Moorse koopluysde* selfs, dog hier weet den Vischaal met zijn rakkers en spions wel op te passen, en so hyse beknippen kan haaltse aan, en maaktse prijs, egter wetense de goederen wel aan boort te krijgen, in leggers of andere grote vaten daar sy de boom uit nemen, ende van binnen voor 't spons gat een grote loden hoet met een smalle rant spijkeren die water digt is, dan die vaten met *Affioen* of *Armosijne* gevult sijnde, ende boom daar weer ingeslagen leggen op de rug, gieten dan die loden hoet die voor 't spons gat gespijkt zijn en water digt is, vol water, en latender de spons af, en die daar dan in siet of met de hand in voelt, dat ontrent een voet of ander half diep is, meent dat het water vaten zijn, en ondertussen leyter een anderen aap in verburgen; sommige doen de *Affioen* ook wel in Bengaalse grote potten, die rontom met gonje of ander grof goet benayt of bekleet zijn, welke potten sy een deksel op doen, en rontom over al met Bengaalse [25] botter smeere, als of men soude denken dat het Bengaalse botter potten waren. Juffr. N. N. had een praktijk doe sy van *Bengale* vertrok dat sy haar *Armesijne*, en fijne *Kattoene*, tussen haar stoelen en ander huys-raat deed in pakken, en die met gonje liet benaije; ik geloof dat sy dese konst van den ouwen *Paveljoen* ²⁾ hadden geleert, die op de selfde manier zijn princepale fijne lijwate mede van de kust behouden op *Batavia* bragt.

Onder alle particuliere Koopmanschappe, en Contrabande goederen sijnder geene, daar meer gelt aan te winnen is, als aan den *Bengaalse Affioen*, en *Mallukse specerije*, insonderheid *Moernagelen* ³⁾, ook geen dingen daar meer prikkel en groter straf op staat als 't uitkomt, als op die koopmanschappe, ja men heeftse om tien pont nagelen, diese selfs gekogt en weer verkogt hadden, op 't

¹⁾ In Bengalen gold 1 man = 68 pond. Reisen, p. 130, noot 3. Voor de verschillende zéér uiteenlopende waarden van de „man” zie Hobson-Jobson i.v. mauna.

²⁾ Bedoeld is Anthony Paviljoen, van 1665—76 gouverneur ter Kuste van Coromandel.

³⁾ De moernagel is het, tot een ruim 2 cm. lange vrucht opgezwollen vruchtbeginsel van de kruidnagelbloem, en wordt voor de voortplanting gebruikt.

schavot sien geesselen en in de ketting slaan; daar zijn ook geen dingen die haar eygen meester meer beklappen en bedriegen als den Affioen en Specerije en dat vermits haar starken reuk, want hoemense benauwder en digter bewaart hoese starker komen te ruyken alse maar eenige lugt krijgen. Ende niet tegen staande dit streng verbot, so sijnder even wel veele die dese handel niet komen naar te laten, al was de straf nog eens so zwaar, en dat vermits de grote winste, die daar op lopen als 't wel gelukt, die haar alle andere vrees doet aan een sijd stellen.

Nu willen wy eens sien hoedanig datse dese waren aan land krijgen, als de Schepen uit *Bengalen* komen en hoe 't daar vorders mede gaat.

Tegens dat de Schepen uit *Bengale* verwagtede zijn, hebben de mede participanten die op *Batavia* wonen, al een groot Javaans, of een ander vaartuyg of twe, afgevaardigt, welk inde *Straat Sunda*, voor *Bantem* en ontrent de Eylande kruist, en de *Bengaalsvaarders* waar neemt, die sy terstont aan boort leggen, ende principale goederen daar 't meeste prijkkel aan gelegen is uit ligten, en de selve hier of daar in den een of d'ander revier of spruit in brenge, of op 't een of 't ander Eyland, of ook wel aan andere Schepen overgeven, alwaar sy 't so lange laten berusten, tot dat de lugt klaar is, en tot dat sy kans sien om 't selve door d'een of d'ander middel inde Stad, of buyten de Stad inde d'een of d'ander sijn Tuyn te brengen, daar 't egter even wel nog wel verklikt en aangehaalt wort, dat niet lang geleden is.

De rest van de particuliere goederen die sy nog in 't Schip hebben gehouden, werden met oog luyking getollereert, en met sloep en boots aan land gebragt. Want als de Schepen ontrent de *Batavise Eilanden* zijn gekomen, worter onder de Hooft Officieren een generale overslag gemaakt, hoe veel gelt dat yder heeft aangeleid, en hoe veel dat yder tot schenckasie moet gereet maken, so dat yeder naar de veelheid van sijn aangeleide penninge, so veel gouwe Koepange moet uit schieten, die men dan gereet hout, dat is so veel voor de *Vischaal*, so veel voor de *Geweldiger* en so veel voor de *Boom-wagters* of *Tol-meesters* aan de boom; en dit wiert haar niet als een openbare gift maar als een vereering, of spelde gelt, quansuis voor haar vrouwen en kinders, soetjes in de hand gestopt, met dus danig Compliment *ey mijn Heer excuseertme, dat ik u verg, ik weet wel dat mijn Heer van sodanige Conditie niet en is, om eenig geschenk aan te nemen, het dient niet anders als tot een erkentenis, en*

gedagtenis, van mijn Heer zijn Vrouw, en Kinders; daar mede is 't [26] Huwelijk dan klaar, ondertussen zijn sy door dat middel, altermaal so blind en ook so verkout geworden, datse gans niet konnen sien of ruyken; de Geweldiger even wel om zijn eed niet te breken en zijn gewonelijke pligt en visite te voldoen, gaat eens naar beneden, naar de kamer, laat het luyk op doen en steekt zijn hoofd eens om laag, dog blijft zelfs van daar, daar mee is 't dan, doe toe de luyken, en in de kajuit een roes gesopen gaat hy met zijn rakkers weer naar land, daar-mee is de baan dan over al klaar, ende rest van de goederen wort met sloep en boot naar land gebracht, en compt veilig door de boom, vermits die maats al mede door dat selfde sop zijn dronken gemaakt enso blind geworden, als nagt uilen.

So 't nu gebeurt, dat de particuliere goederen zijn verklikt, of aangebragt aan de Vischaal, dog niet al te rugtbaar onder 't gemeen volk, so maakt men tusschen vier oogen een akkoord met den Vischaal, en men passeert een Obligatie aan deselve van so veel of so veel hondert of duisent rijks-daalders, quansuis of hy 't in gereede penninge aan hen luyden hadde geleent of uitgeschoten ende aldus worden dan de dingen soetjes bedekt, sonder nauwer onderzoek daar naar te doen.

Waar so de saken nu al te rugtbaar onder 't volk en door den ganze Stad verspreid is, also datter geen middel kan uit gevonden worden, om dese dingen te bedekken of te verduisteren, worden al de goederen, van de *Vischaal*, door ordere van de Hooge Regeeringe aangeslagen, en plackaten aan geset datter sodanige en sodanige goederen sullen by openbare venditie verkogt worden, en so der ymand is, die eenige pretensie op deselve goederen heeft, dat hy zijn saak tijdelijk bekend maakt, dog men siet niemand van de participanten Compareren of haar naam aangeven, dat sy mede part of deel aan de aangehaalde goederen hebben; maar de Schippers, Opper-stierluyde, of Boekhouders, die de hoofde van 't Schip zijn, ende goederen hebben in gehad, worden voor de man gehouden en moeten 't gelag in 't gemeen betalen, welke dan somtijds boven 't verlies van haar goederen worden gedeporteert van qualiteit, ampt en gagie, dog het duert somtijds niet lang of worden wederom herstelt in haar oude qualiteit en bedieninge, daar wy veel exempels van hebben, insonderheid Schipper *Kees de Grijse* ¹⁾ die men lang gevangen hield om zijn particuliere Nagel

¹⁾ Bedoeld is schipper Cornelis Koeman. Zie *Reisen* p. 185.

handel, en eyndelijk wederom, heeft op vrye voeten gesteld en een Schip gegeven. Schipper *Moy Siewertje*¹⁾ die met *Kastricum* uit *Japan* over *Malakke* en de *Kust* op *Batavia* quam, die al zijn particulier was verklikt, en ook wiert aangeslagen, ogh hoe worden dien goeden man op *Batavia*, van groot en klyne beklaagt, niet uit medelyden dat sy met hem hadden, om 't verlies van zijn goederen, maar om 't verlies van haar eygen particulier, dat sy onder hem en mede in 't selve schip hadden, den een 50. d'ander 100. de darde 500. en sommige ook wel 1000. goude Koepangen, en nog meer, dit was voor waar een groot verlies, en ik meen datse altemet so eens voeren datter de schrik wel een weinig in sou komen, dog niet te min als sy weer herstelt zijn ende weer een schip hebben gelijk sy nu alrede doen, kan 't een *Bengaalse* of *Japanse* Reys alles weer goet maken insonderheid als men, op *Japan* 170. per-[27] cent heeft, en in *Bengale* voor 73. roppije wederom 460. krijgt, voor de Affioen.

Dese gemelde *Moy Siewertje*, wil zijn geleden schade nu op de *Geweldiger* wreken, ende hem als hy in *Holland* komt door d'een of d'ander, de hak seene²⁾ laten af snijen, of hem laten armen en beenen aan stukken slaan al sou 't hem, so hy selfs uitstroyt nog tien goude Koepange, dat zijn hondert rijksdaalders kosten, en dat om dat hy doen aan boort quam om het schip te visiteren, niet met hem wilden akkorderen, of vereeringe aannemen, en 't goet laten passeren, daar hem nogtans so een groten som gelt gepresenteert worden, ende ook om dat hy 't van andere, altyd wel aannam, en liet doorschieten en diergelijke reden meer etc.

Desen man slagt den hont, die naar den steen bijt, maar niet naar die geen die hem werpt, hij wilt op de *Geweldiger* wreken, die onschuldig in dese saak is, maar hy most het op die maats wreken, die hy dagelijks en gedurig so plaagt, en traveljeert³⁾ en niet als zijn Matrose maar als zijn slaven hout, en nagt en dag inde ploeg laat gaan, en over zijn particuliere goederen laat arbeide datse bloet spouwen, en die dan nog niet gauw genoeg poot aan speelt, voor de mast laat slaan datser by kans een maant daar van inde koy leggen, sulke en diergelijke maats sijnde honden die hem bijten en die 't aan de *Vischaal* hebben aangebragt, en dat de Matrosen dit al te mets eens klaarden, sy souden wel becter deeg,

¹⁾ Zie p. 27, noot 6.

²⁾ Achilles pees.

³⁾ Traveljeeren = kwellen, afmatten.

met een deel van dese onwetende, en onbeleefde, Scheeps Officieren hebben, als sy nu dagelijks doen.

Wilt men dese dingen op den *Geweldiger* leggen, die 't dog haar offici en bediening is, gelijk alle andere dief-leiders en verklikkers, dat sy alle particuliere goederen en koopmanschappen, die eenigsins tot haar kennisse zijn gekomen, moeten aanbrengen en verklikken, daar sy ook haren eed voor moeten doen, ja haar eygen vader en moeder moetense verraden, verklikken en in 't verdriet brengen, als sy haar eed regt sullen betragten, ende alhoewel dat hy doemaals wel een grote strijd op het aangeboden gelt, ende gouwe Koepange van die Schipper hadde, so dorst hy 't even wel niet aannemen of bestaan, met hem te akkorderen, vermits de dingen te rugtbaar, en over al, te openbaar en bekend waren dat hem als 't uit gekomen had, gelijk als 't niet konde verburgen blijven, niet alleen zijn offici soude hebben gekost, maar nog ligtelijk een schandaal hebben toegekregen; so is dan die goede man de *Geweldiger* wel dapper te excuseeren, en daar en boven nog prijsens waart, vermits hy so menigen dronken Matroos, van zijn kaffers heeft laten toe dekken, ende ook van de straat heeft laten op nemen en in een goet logiment, tegens over de Kerk bestelt, daar sy vrye slaap plaats kost en drank hadden, so lang sy daar waren; wat heeft hy ook wel menigen een op 't toneel gebragt, die aldaar de spaanse galjaarde moesten danse; en wat heeft hy ook meenigen sondaar aan meester hans¹⁾ overgelevert, die hy in korten stont van dese bedroefde weerelt heeft verlost.

Dit sy dan dus verre gesproken van den particulieren handel ende hoe dat het met de selve gemeenelyk in *Indien* toegaat, laat ons nu in 't kort eens sien of 't niet mogelijk was, deselve geheel uit te roeyen, dan of 't niet beter soude wesen, deselve op sekere Conditie, eenigsins toe te laten. Ik moet bekennen dat het naast [28] eenige jaren, al te grof en te Godloos heeft toegegaan, en dat het dierhalve hoog nodig was, dat dese handel, insonderheid in *Bengalen* en *Japan* eens gestoort en de baakkens eens verset wierden, op dat de Compagnie, niet al en geheel te grondde quam te zeilen.

Den particulieren handel gans en geheel uit te roije dunkt mijn onmogelyk te wesen, de Compagnie mag dan vry so veel praktijke en middelen te werk stellen als sy kunnen bedenken, en dat, vermits te veel groten selfs aan vast zijn, ja Gouverneurs, Direc-

¹⁾ D.i. de beul.

teurs, en Rade van *Indien* selfs hebbender met dese dingen be-
moeyt, gelijk wy daar veel exempele van soude konnen by bren-
gen, die wy om reden voor by gaan, dat de ganse werelt bekend is;
als zulke en sodanige luyden voorgaan, wie kan 't dan d'andere
beletten of verbieden; en behalven dat so heeft den E: Compagnie
al te groten omslag, in *Oost-Indien*, so van steden, kastelen, forti-
ficationen, logien, als andere saken, welke sy niet altemaal so kon-
nen besorgen, dan ofser selfs by waren, maar moettent selve alte-
maal, door hurelinge en vreemde hande laten regeeren en bestie-
ren, en men segt voor een gemeen spreek-woort, (*'t vreemde koe
likt 't vreemde kalf, en als men de kat by de melk beveelt kan men wel
denken hoe 't daar toe gaat,*) elk zoekt sijn best te doen en plukt so
veel als hy kan, want diet eenigsins in 't *Vaderland* kan stellen,
sal om een simpel maant-gelt niet naar *Oost-Indien* gaan, als hy
daar geen ander voordeel in sag, of ten ware dat hy door noot ge-
parst, armoede of andere ongelegentheden daar toe worden ge-
dreven.

Maar het is principaal om haren particulieren handel en koop-
manschappe te drijven, waar door sy in korten tijd grote rijkdom
en schatten by den ander te rapen, en daar toe nu gekomen zijnde,
soekense nog groter staat en aansienelijkheid te verkrijgen, om bo-
ven andere mensche uit te munten.

Wat moveerden *N. N.* dog wederom naar *Oost-Indien* te gaan
met 't Schip *Water-land*, alwaar hy aan de *Kaap* drie maanden
siek lag, ende Schepen op hield eer hy wederom in 't voorjaar
1684. met de *Ridderschap* van de *Kaap* naar *Batavia* quam te ver-
trekken ¹⁾; had die man alreede niet rijkdom en gelt genoeg, so van
sig selfs als ook van sijn vader, om daar Koninklijk of te leven,
wasset niet de onversadelijke gelt gierigheid, en staat sugt die
hem wederom, door so veel perijkelen over de grote Zee derwaards
voerden, eens deels om sijn grote particulieren handel te bevoor-
deren, ander deels, om op de hoogste trap van eer te komen, om al-
les onder sijn geweld te krijgen, en dan voort om yder de voet
dwars te stellen, die hem of sijn vader voorgaande eenig hoon of
smaat hadden aangedaan, alhoewel datter nu wort uitgestroyd,
dat hy noyt in de sin had, naar *Oost-Indien* te varen, maar dat hy
door 't sterk versoeck, ende gedurig aanhouden van de *Bewintheb-
bers*, daar als toe geparst wiert, dog dit seggen wert by veele niet

¹⁾ *N.N.* is hier Rijklof van Goens de Jonge.

angenomen, vermits wy een rijk land vol volk en wijse luiden hebben, onder de welke datter veele zijn die de staat en gelegentheid van de *Oost-Indise* saken also grondig verstaan, als hy of zijn Vader oyt hebben gedaan, also dat de Heeren *Bewinthebbers*, niet veel aan een *Generaal*, of *Raat van Indien* laten gelegen leggen, en nog minder aan luyden, van minder qualiteit, want so hy aldien dat haar de Heere *Bewinthebbers*, so veel aan dese persoon hadden [29] laten gelegen leggen, sy konden de fouten en mislagen die hy begaan heeft, so met het aanhouden van de Schepen aan de *Kaap* als anders, wel hebben geremedieert, en de precentie die men segt dat de Compagnie op hem maakt van 200. dusent guldens, hem even wel, wel hebben doen betalen, sonder hem weder op te ontbieden, maar daar schuylt iets anders, dat de gemeene Man niet en verstaat: die Man was te hoog moedig, en hoogmoed komt voor den val; hy meende dat hy 't geweld al in zijn hand had, nu siet hy selfs wel, dat hy maar een knegt en geen meester was, en dat zijn gierigheid zijn wijsheid heeft bedrogen. Was 't niet veel beter en Godsaliger voor hem geweest in stille gerustigheid, sonder wereltse bekommernisse, in 't *Vaderland* te leven ende sijnen groten God voor al sijne grote weldaden dankbaarheid te betonen, en zijn even naaste, arme en behoeftige mensche van zijn grote rijkdom mildelijk mede te deelen, als voor *Raat van Indien* weer heen te varen, en nu so tot een spot van al de weerelt, sonder eenige reputatie weder te keeren; ende op de thuis reyse seer ellendig op 't Schip *Ooster-land*, op den 4. May is komen te sterven¹⁾, wat helpt nu al zijn goet en groot voornemen, daar leit het nu alles inde as.

En dat men ook soude menen, dat de Heer *N. N.*²⁾ ook anders nergens om naar *Indie* gaat als om de Compagnie een besondere dienst te doen, in 't uit royen ende verstoren van den particulieren handel, so in *Bengale* als anders, sonder zijn eygen intrest te bevorderen, dat sal mijn ook niemand kunnen wijs maken, vermits ik geloof dat meest alle mensche uit der natuer, tot rijkdom en staat genegen zijn, en veele onder deselve zijn die noyt so lange sy leven, van de staat sugt, en gelt gierigheid versadigt zijn.

So seg ik, dat geen groote Heeren die al reede groot kaipitaal en rijkdom besitten, sullen haar so ligt in duisent prijkule in sonderheid op de Zee begeeven, en dat alleen om andere een dienst te

¹⁾ Verg. de vermelding van den dood van R. van Goens jr. in *Reisen*, p. 133 noot 1.

²⁾ Hier wordt met *N.N.* bedoeld Hendrik Adriaan van Rheede. Zie *Reisen* p. 189 noot 2.

doen, sonder op haar eygen intrest te letten; maar het ganse dissein en Oog-wit, strekt alleen daar toe, om tot onmetelijke rijkdom, en 't opper-gebiet te raken.

En segt mijn dog wat besondere of uit muntende dienst heeft dese *N. N.* voorgaande oyt aan de Compagnie gedaan, in sonderheid doen hy, die seven agter een volgende jaren het Commando op *Koetien* had¹⁾, anders als dat hy door sijn gedurig timmeren, metselen, breken en maken, so buyten als binnen de Stad een groot gelt van de Compagnie heeft geconsumeert, waar door de Hooge Reegeringe van *Batavia* hem een akte van interdikt toe sonden, dat hy sulke onnodige Timmeragie niet en verstonde, en dat de Stad en 't Garnisoen alreede genoeg was beswaart.

Wat wondere kuren heeft hy nu dog, in *Bengale* ook uit geregt met al sijn *) deporteren, kasseren, konfesquere, en 't versende en verandere der hoofden en minder officieren, so op de Schepen als [30] aan 't land, wie sal hy nu wederom in haar plaats stellen, die de Compagnies saken, en negotie beter sullen waar nemen, en bevorderen. *N. N.* ²⁾ die om sijn dieveryen schelmstukken van *Kananors* is gebannen, om dat hy den Koopman *Jonker* sijn Kisten, ook de Compagnies Pakhuysen hadden bestolen, en by aldien, sijn broeder die Predicant op *Koetien* was, niet wel by van *Reden* had gestaan, sou hy sonder schandaal niet vry geraakt hebben. Sullen sulke maats nu 't opper gesag hebben, so sullense wel te regt de hond 't spek bevelen, en sullen haar naatje wel komen te naaye als de lught maar weer eens klaar is in *Bengale*.

Heeft van *Reden* niet al reede exempel, van 't ligten van den Pakhuys-meester *Philippus Konink*, op *Cassamabasar*, daar hy een van sijn Favorieten weer heen sont, namentlijk *Alexander Hendriksz.*, dien hy meende dat het beter soude klafen, ende nog een graad erger heeft gemaakt als *Konink*, waarom van *Reden* hem ook deporteerde en op ontboot, en belaste sijn Kisten te besegele, maar dese gast was hem te gauw, vermits hy, voor 't besegele der Kisten, sijn sekrete schriften al in hande van een goet vrint inde Engelse losy had gegeven, diese hem op sijn vertrek

¹⁾ Van Rheede was van 1671 tot 1676 bevelhebber van Malabar, met Cochin als hoofdplaats.

*) *Jan Pit* 20. jaren in *Bengale* gelegen, en twe maal provisioneel Gesaghebber geweest wordt gedeporteert, na *Bengale* over *Ceylon*, met 't Land Schouwe naar *Holland* gesonden, en *Elsdinge* met *Prince land*, *Misdag* na *Batavia*. (Zie *Reisen*, p. 190).

²⁾ Hier is bedoeld de schipper *Kasarus*, broeder van den predikant *Johannes Casarius*, die van 1675—77 te Cochin stond.

weer ter hand stelden, en by aldien *van Reden*, dese schriften, als ook de schriften van den Vischaal *Pieter Misdag*, ter hand waren gekomen, dat ook seer weinig scheelden; dan sou hy eerst regt gesien hebben, hoe 't met den particuliere handel in *Bengale* was toegegaan, en welk dat daar de principale negotiante waren; en dan sou hij eerst gesien hebben wat maats dat het waren, die hem nu dagelijks de honing om de mont smeerden, en wie andere luyden so bederven, verklikken, ende haar selve alsins ontschuldigen en suyver maken.

Hy mag dan zijn saken so praktikabel aanstellen als hy 't best kan, hy salder de partikuliere handel niet uit drijven, maar so haast hy maar weer vertrokken is sal 't wesen elk zijn best, elk sal zijn schade wederom zoeken te repareren.

En als men de waarheid sal seggen, wat aanmerkelijke profijt of voordeel heeft de Compagnie dog, insonderheid op *Batavia*, van al dese aangehaalde goederen, is 't niet meest voor den Vischaal, een deel voor den arme, weinig voor de Compagnie, blijft de rest niet in de pen, ende voort aan de *Vendu Meesters*, *Sekretaris*, *Bode*, *Geweldiger*, *Rakkers*, *Dief-leiders*, *Verklikkers*, en diergelijke maats; wat voordeel hebbenser anders af, als datse sommige geringe luyden, die om een klein gewin altijd by de Zee swerven, die dikwils een klein kapitaaltje, van hondert rijksdaalders 2. a 3. hebben aangeleit, om een stuivertje te prosporeren, welke penninge sy dikwils nog van d'een of d'ander, op hoge intrest, tegens tien percent, of op bodemerye tegens 25. percent, hebben op genomen, tot niet helpen en in de gront komen te verderven, sy moetent van sodanige geringe personen niet hebben, maar van sodanige, die met haar medestanders halve Schepen komen af te laden, daar by duisende van Rijksdaalders aan hangen, en dikwils luyden zijn die 't andere behoren te verbieden, en die zelfs voorgaan, die met haar eygen eed van trouwheid en beloften, die sy aan de Compagnie gedaan hebben komen te spotten, en seggen durve, wy agten den eed van de Compagnie niet, als wy maar ons profijt en voordeel kunnen doen, het is ook geen sonde, 't zijn ook geen hals maar gelt saken, als 't al ten quaasten afloopt, konnense onse goederen maar aan halen of prijs maken, en deporteren voor een maant vijf ses, sy konnender ons niet om hangen, en waarom soude wy dog niet een particuliertje mogen doen, wy [31] moeten leven, onse staat en reputatie, ons Huys en Vrouw en kinderen onderhouden, en de wijl, dat wy dat van onse gagie niet

konnen doen, moeten wy sodanige middelen in 't werk stellen, en dat nog dies te meer, om dat de Compagnie aan ons ook haar beloften niet en hout, maar ons over al zoekt te beknibbelen en af te korten, so wel van 't maant-gelt als ook aan andere dingen, tot exempel, so men benodigt is, gelt van haar op afkorting van onse reekeninge op te nemen, moeten wy haar voor een rijksdaalder van 48. stuyvers 3. gulde 4. stuyvers betalen; de goederen worden ons ook veel hoger aangerekent als sy waardig zijn. Siet ook hoe 't op de buyten Comtoiren gaat, insonderheid in *Bengale*, als men daar benodigt om gelt op rekening te nemen, wort u yder roppy die maar 26. stuyvers waardig is, voor 32. stuyvers aangerekent, en als men wederom gelt in Compagnies kas komt te tellen, nemense de roppy niet hoger aan, als voor 26. stuyvers. Sy beloven ons ook de kost, sy gevense ons ook, maar so sober dat het al te weinig is om af te leven, en te veel om te sterven, also dat de gemene maats 't sy te lande of op de Schepen, meest van haar maant gelt moeten leven, en haar eygen kost moeten kopen, want sy krijgen van de Compagnie anders niet als wat droge rijs, wat sout, luttel oly, een weinig azijn, en somtijds een stuk verrot out spek of vlees.

Sy plagten voorgaande ook drie maante voor 't agter om zeilen te geven, nu gevenser maar twe, en 't sal so doende haast een of niemendal wesen, so dat sy haar dienaars aan alle kanten beknibbelen, en af korten; makense van die en diergelijke dingen geen sonden, mogen wy dan ook onse devoor niet doen om een stuyvertje boven onse maant-gagie te prospareren, ik meen van jaa.

Teegen Werp.

Gy segt hier dat de Compagnie sijn woort niet en houd, en haar beloften niet volbrengen van 't geene dat sy u belooft en toe gezeit hebben; ik segge ter contrarie van jaa, dat sy u volle gelt dat gy aan haar bedongen en verdient hebt, tot een spelt toe sullen betalen, sonder een penning af te korten, so haast als gy op 't Oost-indise huys komt, of ymand van uwen 't wegen met suffisante prokuratie sent, om u maant-gelt te ontfangen, maar wilt gy in *Indien* gelt op u verdiende gagie op neemen, so moetje u dat getroosten, dat gy voor 48. stuyvers 64. moet betalen. En dese dingen strekken tot u eygen profijt en voordeel, want hoe gy minder op neemt, hoe dat gy meerder sult te goet hebben en ontfangen.

Sy beloven u de kost te geven, gelijk als sy ook doen, maar sy beloven u niet so vet te maken, als gemeste verkens, vermits sy wel weten dat sy van sodanige luyden die al te vet en te poffig zijn, insonderheid in heete landen geen of weinig dienst kunnen hebben, en datse so niet door berg bos en daale, als hase winde kunnen marseren als sy somtijts wel moeten doen.

En dat sy de grote particuliere handelaars, scharp na vorse en [32] zoeken in te tomen, daar hebbense ook groot regt en gelijk toe, want die zoeken niet anders als haar en haar medestanders eyge voordeel, ende Compagnies verderf en ondergank; ende ter contrari, de generale *Oost-Indise* Compagnies handel strekt niet alleen tot voordeel en profijt van de Compagnie, maar ook tot groot profijt en voordeel van ons geheele Vaderland en alle ingesetenen, daar by dusende van mensche af leven.

Ten anderen, moet men ook konsidereren wat gruwelijke onkosten dat de E: Compagnie jaarlijks heeft te doen, so in 't onderhouden van haar *Steeden*, *Kasteelen*, *Fortificatien*, *Garnisoene*, *Officiere*, *Soldate*, *Matrose*, als ook, in 't equipereen en onderhouden van so veel kostelijke Schepen, 't avontuer van de selve by der Zee, en durent andere dingen meer, daar de particuliere participanten al vry af zijn, want sy betalen geen vrage aan de Compagnie van hare particuliere goederen die sy over al laten vervoeren, sy betalen ook geen arbeytsloon van de goedere te late verarbejde, dewijle dat sloepe en boots, en al de Matrose nagt en dag als slaven tot haren dienst gereet staan. Ook betalense selden pagt of tollens, dewijle sy haar gemeen ook wel op een sluykerytje verstaan, is 't dan wonder dat sulke maats so veel gelt winnen; en is 't dan ook wonder, dat de Compagnie so nauw op alle dingen laat toe sien, en over al ook haar profijt en voordeel zoekt te doen; want so sy dat niet en deden, konnense niet bestaan, en so de *Oost-Indise Compagnie* te niet quam te gaan, verloor ons *Vaderland* de kostelijkste Parel van haren Kroon, daarom staat voor haar welvaart te bidden en datter meer aan het algemeen, als particulier wel varen is gelegen, en doet de Compagnie naar ymants sin qualijk, 't is voor haar eygen Reekening, yder moet sien eygen pakje dragen, en wy moeten ondertussen onse eed, eer en getrouwe dienst betragten, als wy alsins schuldig zijn te doen.

Van de nootzakelijkheid, ende nutbaarheid, der *Oost-Indise Compagnie.*

De *Vereenigde, Geoctroyeerde Oost-Indise Compagnie*, is een van de principaalste en nootsakelijkste dingen, die ons *Vaderland*, doet floreren, ook rijk en magtig maakt, ende ook veel dusende van mensche, so inborelingen als vreemdelinge aan de kost helpt, ende dat overmitsser, geen der hande koopmanschappe, neeringe of hanteeringe, ook geen der hande ambagts of hant-werken zijn, of de Compagnie heeftse van noden, of kanse te werk stellen of implojeeren, ja tot *Sjouwers, Arbayders, Sleepers, Kruijers, Schuyt-voerders, Kaag en Ligter-luyden* in cluis, niemand uitgesondert, ende wie dat aan de Compagnie, eenige leverantie van eenige ware of koopmanschappe komt te doen; 't sy ook hoe grote quantiteyt dat het soude mogen wesen, of hoe veel dusende dat deselve quame te importeeren, worden op haar gesette tijd in Corante speetie betaalt, ook alle die geene die eenige maant-gelden, of [33] eenige andere gelden van arbayts loon of andersins aan de selve hebben verdient, worden ook prijs, op haren tijd en dag betaalt sonder eenen duyt of penning of te korten, 't welk ook de oorszaak is, dat yder een so gaarne aan de Compagnie leverantie wil doen, ook voor haar arbeyde en in haar dienst wesen, want goede betalinge maakt dienstwillige dienaren, en gewillige Soldaten.

Ende boven dit, so is de *Oost-Indise Compagnie* een goede ende besondere toevlugt, voor veelderhande mensche, die van staat en aansien hebben geweest, welk door quaat fortuyn of door eenig ongeval, in armoed, sijn vervallen. Als ook voor alle aansienelijk grote Koopluiden, participante of reeders, van schepen ter Zee, welk haar Schepen en wel vaart, by der Zee door storm en onweer hebben verloren, of door vyande sijn genomen, of die te land door 't een of 't ander ongeluk haar huyse, pakhuyse en goederen sijn verbrand, waar door sy verarmt zijn, en haar Crediteure niet konnen betalen, en haar gewonelijke staat en huys-houwen niet konnen onder houden, also sy genootsaakt sijn andere middelen in 't werk te stellen, nemen dierhalve haren toevlugt tot de *Oost-Indise Compagnie*, alwaar sy dikwils, door hulp van voorname vrienden worden aangenomen, voor sodanige qualiteit als geoordeelt word, daar sy 't best bequaam toe zijn, ende Compagnie de beste dienst

voor kunnen doen, 't sy dan voor een *Raat van Indie*, *Raat van Justitie*, *Commandeur*, of *Opper-koopman*, naar dat sy dan kunnen aangeraken, also dat sy dan wederom goede okkasie hebben, haar voorgaande schade, in korte jaren weder te herstellen, en dikwils veel rijker wederkeeren als sy oyt voorgaande zijn geweest.

Oost-Indien is ook een goede toevlugt voor alle gemeene burgers, kleine koopluide, winkeliers en alderhande fraye Hantwerks luyden die met een huis vol kinders zitten, en niet wel aan de kost kunnen komen, vermits de slappe neringe, weinigaftrekken hoge schattinge daar sy op geset sijn, en even wel so eerbaar van herten zijn, dat sy haar hoog dringende noot niemand wille te kennen geven, en dierhalve ook haren toevlugt tot de Compagnie nemen, en dikwils door voorloop en hulp van goede vrienden aangeraken, voor *Onder-koopman*, *Boekhouder*, *Assistent*, *Sargiant*, *Sieke-trooster* of diergelijke andere bedieninge.

Het is ook een goede toevlugt, voor alle *Wittebroods Kinderen*, *Bankrottiers*, *verloope Studente*, *Cassiers*, *Makelaars*, *Pagters*, *Deurwaarders*, *Verklidders*, en diergelijke *Ligtmisse*, die haar patrimonie of andere goederen die sy gehad hebben, hebben doorgebracht, met rijen, jage met Chese, Paarde, Wagens, en Karosse, gastereren, suype, swellige, teeren en smeeren, nagt en dag met hoeren en snoeren, also dat sy gans kaal en beroyt zijn, en by niemand een duyts geloof of krediet hebben, en dikwils nog veel honderde ja dusende ten agteren zijn, die sy van haar leeven niet kunnen betalen, also dat sy door noot gearst zijn, haar *Vaderland* te verlaten en tot *Oost-Indien* haren toevlugt te nemen, en dan nog gelukkig zijn, so sy voor een *Sargiant* of *Korporaal* kunnen aangeraken, en so niet, moeten sy haar met een Soldaats maant-gelt van negen gulde en een slegt traktement te vreden houde ende naar 't kalfs vel luysteren ¹⁾, en voort op 't swinke van de vaan en rotting passen, want voor matroos te varen sijn sy gans onbequam toe, vermits sy niet klimmen nog klauteren naar de mast en stenge, en [34] ook niet te roer kunnen gaan, maar als een beest terstond voor de spijgaaten leggen als een deel natte swabbers of versope katte.

Denkt nu eens by u selve, wat gaat sullike *Wittebroods Kinders*, en *Domminateurtjes* aan, als sy inde plaats van alderhande lekkere biertjes en wijntjes, stinkent water moeten suypen, dat ook somtijds so brak is, of 't met sout water gemengt was, die in de plaats

¹⁾ D.w.z. naar den trommel.

van een morgen drank, of een soopje, of een kop Sek, een half mutsje stinkende knijp of qual ¹⁾, of rijs arak moeten suypen, inde plaats van gesoden, en gebrade hoendere, kappoendere, venissoe-ne ²⁾ en pastayde, haar met een bak kad-jang of bone, die vol torresitten moeten vernoegeen, of met een hagje rauw spek, en half verrot vlees, of een stukje droge vis op de kolen gelegd moeten eten, en voor schoon tarwen broot, een bak vol zwarte sandige, en steenege rijs moeten in de maag stoten, die tussen de tande knarst even of gy gemale Zee schulpen, of tobaks pijpen kauwden, en voor lekkere rode may boter een weinig stinkent spek-smeer of sterke boom, of klappes oly, moeten gebruyken, en in de plaats van een treffelijke bet-stee of ledicant, in een stinkende koy of hangmat moeten kruypen, die dikwils grimt van luyse, weeg-luyse, rotte, kakkerlakke, dusent benen en schorpioenen, also datter tussen haar koy, en een hont sijn leger stee, geen of weinig onderscheid is, en in de plaats van kousse en schoene barvoets moeten gaan, sonder hemt, het enkelt rokje over de naakte rug; en dan voort inde plaats van datmen, de waart een glas wijn Commandeerde, wort gy van en Sargiant of Korporaal, op 't schilt-wagt gecommandeert; of inde plaats dat gy u Cheese Wagens, of Karosse liet gereet maken, wort gy gecommandeert met u roer op de nek, door berg bos en dal, door kreupel bos, wildernisse en morasse te marseeren, met een hand vol droge rijs, en een hagje rauw spek inde sak, wat dunkt u van sulke Historie vrint, staat u dat wat aan, ik denk van neen.

Voort moeten al mede naar *Oost-Indien*, alle sodanige maats, die te luy sijn om te arbeyden, en nagt en dag inde Brandewijns of Bier kroegen sitten suypen, swelligen, dobbelen en speelen, en haar Vrouwen en Kinders laten gebrek lijden, ende haar, in de plaats van haar een dag huer of week-huer tuys te brengen, een rug vol slagen komen toe te tellen, gelijk als sommige luye *Timmer-luyden*, *Schrijn-werkers*, *Beelt-houwers*, *Smits*, *Slote-makers*, *Koper-slagers*, *Draijers*, *Blokke-makers*, en diergelijke ambagten meer, die in 't thiolij's quartier ³⁾ op de werf of op onrust seer aangenaam zijn, daar sy se wel haast konnen leeren arbeyden, voort alderhande ambagten en hant-werken die men bedenken kan sijn in *Oost-Indien* aangenaam en van noden, ende terwijle wy nog

¹⁾ Knijp? Qual is vermoedelijk een soort arak. Zie p. 58, qualarak.

²⁾ Fr. venaison = wildbraad.

³⁾ Thiolij's, zie p. 14, noot 2.

aan de wal leggen so sullen wy ook mede neemen, alle *Kaag-luyden*, *Ligter*, *Vlot en Stijger Schuyts-luyde*, die haar vaartuije met staande zeilen uit de burgwalle, inde hoere kelders hebben verseyt, ook alle *Sleepers*, *Kruijers*, *Voerluyden en Wagenaars*, die haar paarden en wagens so sterk hebben aangejaagt, dat sy van de straat af over hooft en staart in de kelders en brandewijns kroegen zijn verongelukt.

Wy sullen nog meede moeten nemen alle *Schurke*, *Koggels*, *Hoerewaarden*, *Nagtlopers*, *Plugge*, *Brakjes*, *Straat-schenders*, *Dronke Guyten*, *Fielten*, *Dobbelaars*, *Speelders*, *Quanselaars*, *Vegters*, [35] *Smijters*, *Plerris*, *Drossaars*, *Schilpad-keerders*, *Beschaarders*, *Gauwdieven* en *Deugenieten*¹⁾, die somtijds de Galg drie dubbelt hebben verdient, van al sodanige gasten kan men in *Oost-Indien* al goede kinderen, goede Matrosen en Soldaten maken, en beter doen temme als in 't Rasphuis, ja so dwee maken dat mense om de vinger kan winden, maar so sy haar dienstbaar en gewillig komen aan te stellen, raken sommige nog wel voort tot het een of 't ander kleyn offisi, en so sy haar onwillig komen aan te stellen, temt men de Soldaten aldaar, met de kolf van 't moschet, 't swaar Harnas, 't houte paard, met de Wip of anders.

En so de Matrosen 't verbeuren, worden met dikke touwen so lange voor de Mast geslagen, dat sy op haar knie vallen en om genade bidden, of worden van de Ree laten vallen, of ook wel drie maal onder de kiel van 't Schip door gehaalt, en dan voor de mast geslagen, of krijgen een ketting aan 't been, en moeten beneffen de zwarte slaven aan de Compagnies gemeene werken arbeyden, of worden naar de West kust of Rosegeyn, of na Mauritius gesonden, of ook wel op 't Robben Eyland aan de *Kaap* gebannen, also dat sy se op veelderhande maniere kunnen temme, want sy sijn niet veel beeter als slaven geagt, en moeten op 't Commande van de minste officier gereet staan, en als sy dan weer in *Holland* komen, en sommige een sijden of kattoene kleetje aan hebben, beeldenser in datser nog lustig hebben uitgeslooft, en de kater wakker hebben gestrikt; en sy hebben dikwils niet of seer wynig te goet en dat sy 't altemaal in *Oost-Indien* konden op nemen, sy souwent niet na laten, ende sooder dan nog eenige zijn die een weinig gelt of goet in haar kisten hebben, dat wort op de tuys ryse nagt en

¹⁾ *Koggel* = kochel = hoerewaard, *plug* = ploert, *brakje* = straatjongen, *plerris* = ?, *drossaar* = weggelooopen matroos of soldaat, *schilpad-keerder* = leeglooper(?), *beschaarder* = gauwdief.

dag met kaarten en dobbel-steenen onder malkander verspeelt, also dat sommige qualijk een hemt aan 't lijf hebben te trekken, als sy in *Holland* komen, en 't weynig dat sy dan nog dikwils te goet hebben, en op 't *Oost-Indies* Huis komen te ontfangen, brengense datelijk naar de *Hoere Kelders*, of *Hoer-huysen*, en laten helder op stryken, 't is tap schenk, also dat sommige dikwils Son of Maan niet sien, voor dat het altemaal op is, en dan so wordense van de *Hoeren* of *Koggels* de deur uitgeschopt, also datse dan d'een of d'ander Ziel-verkoper op zoeken, die haar de kost geeft, tot dat de Compagnie weer volk aanneemen, aan welke Ziel-verkopers sy haar twee maanden geven, die sy op de hand ontfangen met nog een transport van 100. gulde of hondert daalders of meer, voor dat sy daar een week twe a drie hebben 't huis gelegen, die haar dan voort komen uit te rusten, met een vijf a ses kan Brandewijn, een rolletje Tobak, twe a drie hemde, een linne broek en rokje, met een stroijen bulsak, daar gaat de *Oost-Indies-vaarder* dan weer heen, en moest eerst sijn twe maanten, en trans-poort van de Zielverkopers in dienen, eer dat hy eenen spelt van de Compagnie kan trekken of op nemen, so dat veel van dese maats seer gelukkig sijn, dat sy 't ses weeken of so lange alsser weer volk wort aangenomen konnen gaande houwen, want *Oost-Indien* is al haar hoop en toevlugt, om datser op andere vaarten so niet konnen varen, ook sijnse by de koopvaardy Schippers selden aange-naam.

- [36] Behalven dese, so is *Oost-Indien* ook een grote toevlugt voor alderhande vreemdelinge en uitheemse natie, als *Polakke*, *Sweedens*, *Deenen*, *Noor-luyde*, *Jutte*, *Hamborgers*, *Bremers*, *Lubekkers*, *Dantsikers*, *Koninxbergers*, *Hoogduytse*, *Oosterlingers*, *Westfaalders*, *Bergse*, *Gulikse*, *Kleefse*, en voort alderhande *Moffen*, *Poepe*, *Knoete*¹⁾, *Hannekemaijers*, en andere groene kassoepers²⁾, die 't gras nog tussen de tanden steekt, die men dagelijks by heele vlugten als rot-ganse uit de Noort-Ooste siet komen over vliegen, en ook sommige op stro-wisse, of met de Osse Schepen, of op Noorse deelen siet komen aandrijven, so aan de nieuwe brug als aan de Kamper stijger, alwaar sy dan met hoy vorken worden op gestoken, of met boots haken worden op de wal gesleept ende een party met haar ledderen bokskes, so smerig en elendig uitsien, dat een mens sig moet erbarmen; dus gaande langs de strate, by heele troppen als een deel verdwaalde Schape, sommige met een holster, som-

¹⁾ Knoet = Duitscher, synoniem van mof, poep.

²⁾ ?

mige met een knapsak, en eenige met een hanneke-maijers sayn ¹⁾ op den nek; so der nu geen *Oost-Indise Compagnie*, of barmhartige *Hollanders* of Ziel-verkopers waren, segt mijn dog, waar souwen dese maats aan de kost geraken, werk isser somtijds niet, en aan de kay konnense altemaal geen plaats krijgen, aan de huysen gaan bedelen lijdense last van de luise vangers; en 't steelen is tot *Amsterdam* op lijf straf verboden, maar 't *Oost-Indien varen* staat elk vry, so sijn sy dan gelukkig datse van d'een of ander Ziel-verkoper worden in huis gesleept, diese aan een huur helpt eer sy van de luise vangers, of diefleiders worden aangepakt, ende in't Stads werk-huis worden gebragt, sommige hebbent geluk dat sy een baas krijgen, 't sy een schoester, snijer of wever, daar sy door de week werken, en Sondags aan de goeije luiden haar huise gaan, om een alemoes, een luyterse Psalm singen of een kapittel leesen. 't Meest dat te verwonderen is van dese vreemdelinge, als sy door haar sokswanse, soebatten en smeer schoenen ²⁾, 't sy in *Holland* of in *Oost-Indien*, metter tijd tot het eene of 't ander offici of bedieninge zijn gekomen, so sijn sy terstont so bats en so wreet, datser zelfs dikwils qualijk kennen; en dan hebben sy 't altijd in haar lant veel beeter gehad als by de *Hollanders*, dan sijn sy of haar voor-ouders altijd van voorname huise en Voistelijke Hoven, en ondertussen sijn 't meestendeel so een deel arme stumpers en jakhalse, en konnen in haar lant van 't eene brood aan 't ander niet komen, 't een is een arme boere soon, een zwijn hoeder of schaap harder, 't ander een Soldaat of Ruitersjongen, of hab-scheerder ³⁾ of iets diergelijken geweest; dog datter onder de vreemdelingen somtijds ook wel treffelijke fraye luyden der kinderen gevonden worden, die alleen in *Holland* komen en naar *Oost-Indien* varen, om de vremde lande en weereld te bezoeken, kan ik niet ontkennen, maar sy willen altemaal gaarn onder dat getal gerekent worden.

Wy sullen dit dan hier by laten berusten, en sien eens hoe dat het op de *Oost-Indise Compagnies Schepen*, ende met de *Scheeps Regeringe* toegaat.

¹⁾ Wellicht drukfout voor says = zeis, het gereedschap der hanneke-maaiers.

²⁾ Sokswanse = iemand de voeten vegen, vleien.

Soebatten = vleien vragen.

Smeerschoenen = vleien.

³⁾ ?

[37] DE WIJSE VAN REGERING VANDE SCHEEPS-
VERSTANDEN EN BEVELHEBBEREN OP DE SCHEPEN

van d'Oost-Indische Compagnie; wat yder sijn ampt
en bediening is, so van de hoogste als laagste bediende.

Ook wat yders Maand-geld, en hoe lang yder ver-
bonden is. Wat order wat regt of Justitie op
de Schepen gedaan word, en op welke wijze
men leeft met de goederen van die
geene, die op de Schepen over-
lijden.

Wy noemen de *Scheeps Bevelhebberen* met een algemene naam
Scheepsverstandenen, om deselve van diegene, die sig te Lande bezig
houden, 't onderscheiden; ook, vermits sy een bysondere *levens-
wijze* hebben, die met d'andere geen gemeenschap heeft, en sullen
met de *Schipper*, als in 't gemeen 't hooft, ons aanvang nemen.

't Woordt *Schipper* betekent so veel als Heer van 't Schip; 't
welk ook waar is, so geen *Koop* of *Opperkoopman*, *Commandeur* of
eenig ander persoon boven hem gesteld word; deselve van d'*Hee-
ren Bewinthebberen* aangesteld zijnde, word haar 't bevel, waar na
sy haar hebben te rigten, behandigd, en belast, dat sy voor 't
Schip en goed, goede sorge sullen dragen, dat alles ordentelijk toe-
gaat, datter niets onnut verbruikt nog vervreemd word, dat sy in
alle ongelegentheden van storm en zeenood de eerste en voor-
naamste zijn, om alles wederom (so 't doenlijk is) te herstellen,
dat sy met haar *Opper* en *Onder-Stierlieden* aangaande de zeilagie,
so in 't Hoogte meten, peilen der *Son*, 't verleggen der *Compassen* ¹⁾,
't veranderen van koers als andere saken, de *Zee-vaard* rakende,
goed overleg sullen maken, dat sy in vrindschap en vrede sullen
leven, insonderheid met haar *Hoofd-Bevelhebberen*, en yder in sijn
hoedanigheid handhaven, daar d'*Heeren Bewinthebberen* deselve
in gesteld hebben, dat sy alle twist en verdeeldheden sullen in
tijds dempen, en so 't mogelijk is, voorkomen, op dat de *goederen*
en *Schepen* van de *Compagnie* in geen gevaar mogten gebragt wor-
den, maar deselve onder *Godes zegen* in haar gewenste Havens
aanlanden.

d'*Opper-Stuurman* volgt de *Schipper*, en heeft in afwesigheid

¹⁾ Bij verandering der variatie van de kompasnaald werd de kompasroos zoo ver ge-
draaid dat de lelie van de roos weder naar het astronomisch Noorden wees.

van deselve, 't opperbevel van alles, moet ook in 't ruim op de ladinge en goede stuwagie der goederen zijn toesigt hebben, en heeft de tweede stem in de *Scheeps-raad*, en moet met de Schipper [38] als twee handen in een gevoegd zijn. *d'Onder-Stierlieden* moeten haar mede ontrent de zeilagie bezig houden, en zijn yder in een *quartier* verdeeld, om haar wagt, 't zij dag of nacht waar te nemen, en haar oog, in haar wagt zijnde, op de zeilen hebben, deselve verminderen of vermeerderen, na de gelegenheid sal vereissen, desgelijks op *wind* en *weer: travaden* en *stormwinden*, agt geven, haar gedurig omtrent de *Kompassen* houden, en de man te roer toeroepen, hoe, en op wat streek van 't *Kompas* hy sal stuuren. So veel zij in 't korte gesegt van de personen die haar met de zeilagie bezig houden, om 't Schip door zee te brengen.

De *Boekhouders*, de hoger Bediende sullen wy voorby gaan, hebben sig in 't minste met de regeringe van 't Schip niet te bemoeijen, nog eenige zorg omtrent 't selve te dragen; sy hebben in de *Krijgsraad* de derde stem, en moeten benevens de *Schipper* en *Oppeer-Stuurman* goede toesigt en Sorge dragen voor de goederen van de *Compagnie*, en alles aanteikenen wat uit 't Schip gaat, of in 't selve word geladen, daar sy ook rekenschap van moeten doen. Vorders is de *Boekhouders* bedieninge, de *Scheeps Boeken*, so *Groot-boek Journaal* als *Munster-rolle* te houden, en yders naam wel aan te teikenen, en op de Boeken bekend te maken, op dat van 't eene Boek tot t' ander kan gesien worden waar de menschen zijn verbleven, of deselve dood of in 't leven zijn, en wat yeder te goed heeft of te quaad is.

Sy zijn ook gehouden te schrijven en te boeken alle *Testamenten*, *Codicillen*, *Inventarissen*, *Resolutien*, *Sententien*, en diergelijke meer; ook *Coppe* van deselve geven aan de geene, die deselve mogt eisschen. Tegens dat de Schepen voor *Batavia* aanbelanden, moeten sy de *Rekeningen* van al 't volk tot op 't sluiten gereed maken, en yder *debiteren* en *crediteren* voor so veel hy aan de *Compagnie* te goed heeft of te quaad is, en deselve voor de Matrosen van 't Schip gaan onderteikenen, en haar deselve overleveren; welke *Rekeningen* yder gehouden is te bewaren, want moeten met deselve haar te goed hebbende *Gagie* ontvangen: dog so 't gebeurde, dat ymand sijn *Rekening* by ongeluk of by verlies van 't Schip verloor, deselve kan ten allen tijden op 't *Kasteel* van *Batavia*, (daar alle *Copie* van de *Scheeps* en *Land-boeken* worden bewaard,) een nieuwe *Rekening* verkrijgen.

De *Commandeur* van de *Soldaten* heeft sig mede met geen Scheeps-regeringe te bemoeien, nog over ymand iets te seggen, als zijn Soldaten somtijds te oeffenen, en te besorgen dat ten allen tijden een Soldaat voor de *Kajuit* en *Constapels Kamer* op schildwagt staat. Deselve heeft *Kajuits Tractement*, een kamertje in de *Hut*, en een stem in de *Krijgsraad*, wanneer daar iets verhandelt word; dog op de reise uit *Oost-Indien* na *Holland* word de *Commandeur* van de *Soldaten* niet hoger geagt als een gemeen Corporaal, en schaft aan de bak van de *Bottelier*; dog op *Batavia* komende, is maar een gemeen *Sergiant*, en word op dees of geene plaats gelegd, of naar een Buitenplaats versonden.

De *Krankbesoeker* of *Sieketroosters* bedieninge is, 's morgens 't [39] *Morgen*, en 's avonds 't *Avond-gebed* uit een boekje te lesen, en een vers of twee uit een *Psalm* te singen. Sondaags moet deselve een *Capittel* of *Predicatie* lesen, en voor en naar de selve een *Psalm* of vers of twee singen. So imand siek is, en gevaar loopt van te sulen sterven, moet de *Sieketrooster* deselve troosten en eenige *Christelijke Gebeden* voorlesen. De *Krankbesoeker* heeft *Kajuyts tractement*, en zijn verblijf somtijds in een kamertje in de *Hut*, gelijk ook wel in de *Konstapels Kamer*.

De *Oppeer-Chirurgijn* heeft goede sorge voor de Sieken en Gequesten te dragen, en dat de selve is verplicht te besorgen, dat, die eenig ongemack hebben, 's morgens en savonds behoorlijk worde verbonden, en de Sieke dienstige genees-middelen krijgen. De tweede en derde Meester staan onder de beveelen van d'Oppeer-Chirurgijn, en dese heeft ook de sleutel van de *Medicament-kist*.

De *Konstapel* of *Scheeps-Artilleriemeester* heeft de toesigt op alle *Oorlogs-behoeften*, en moet besorgen dat 't *Kanon* vaardig is, en als 't niet gebruyckt word, 't selve vast sorren, dat 't niet ten tijde van storm gaande raakt. Hij moet om de week vier a vijf 't *kruyd* keren, en de vaten heen en weer rollen, dat 't selve niet klontert; ook *Kardoesen*, *Lepels*, *Wissers*, *Handgranaten*, *Vuir* en *Stinkpotten* gereed, en *Musschetten*, *Roers*, *Pistolen*, *Degens* en ander *Handgeweer* vaardig houden. Hy moet ook *Platting* ¹⁾ en *Serving* ²⁾ besorgen, en soo wanneer 't anker gewonden word, of 't selve

¹⁾ Platte banden of strooken, gevlochten of gelegd van kabelgarens, die daartoe in een oneven aantal strengen worden verdeeld. Worden gebruikt voor het vervaardigen van matten, en voor bekleeding van het want, talreepen, rondhout, marsen, zalings enz.

²⁾ Tot kleeden gevlochten touwwerk; werden gebruikt ter bekleeding van de ankerkabels tegen afvrijlen in de kluis, en ook wel als bescherming tegen musketvuur.

word late valle, moet hy by de *Beting*¹⁾ wesen en 't *kabeltouw* om en van deselve leggen; hy moet ook 't *kabeltouw* in de *kluysen*, en voor de *boeg* met *gongie* of *serving* bekleden, op dat 't niet aan stukken vije. Hy heeft tot zijn dienst een *Konstapels Maat*, met vijf a ses *Busschieters*²⁾. Zijn verblijfplaats is in de *Konstapels Kamer*, daar hy ook zijn bak of schafplaats houd met zijn *Maat* en *Busschieters*.

d'Hoog-Bootsman, dat so veel als *Hooft* of *Oppeer-bootsgesel* betekent, word ook aangemerkt als een Voorganger der *Matrosen*, en moet deselve aan 't scheepswerk ansetten, ook wel voorgaan. Hy is de voornaamste Voorspraak van 't volk, so die yets van noden of te versoeken hebben aan de *Schipper* of andere *Hooft Officieren*. *d'Hoogbootsman* zijn voornaamste bedieninge is al 't *scheepstouw* en *blokwerk*³⁾ wel te besorgen, en 't selve in goede staat te onderhouden, niet alleen dat dagelijks gebruykt, maar ook dat in 't ruym of kabelgat en andere plaatsen, tot voorsorge word bewaart. Hy heeft zijn meeste toesigt op de grote en besaans-mast, en moet nauwe gemerk nemen dat alles in goede staat sy. Door hem worden de touwen in de *Ankers* gestoken, en de ankers ook by hem op en van de boeg geset, en de *portuerlyn*⁴⁾ afgeworpen, als 't anker sal vallen. Hy moet de pompen en alles wat tot deselve behooren, besorgen, en in 't laden en lossen aan 't *takel* by 't *grote luik* en *valreep* staan; 't Schip schoon houden, smeren, teren, en alles wat tot dienst en welstant van 't selve van noden is, verrigten, en dat hem door de *Schipper* of andere hoge *Bevelvoerders* wort gelast. De *Hoogbootsman* heeft een *Hoogbootsmans Maat*, en al de *Matrosen* tot zijn hulp, en zijn verlief-plaats in de bak, en gemeenlijk vijf a ses van de gauwste *Matrosen* by sig: want die een goed *Zeeman* wil worden, sal sig altijd omtrent hem houden, om door gedurig besig te zijn, alles te leeren.

De *Schiman* is so veel als een tweede *Bootsman*; want gelijk [40] dese de Grote en Besaans-mast, en wat tot deselve behoort, moet besorgen, so moet de *Schiman* zijn toesigt hebben op de *Fokkemast* en *Boegspriet*, en wat tot die beide behoort, en alles wat deselve van *bloks* of *touwerk* van noden heeft, van de *Bootsman* ver-

¹⁾ Zie *Reisen*, p. 25 noot 4.

²⁾ *Kanonniërs*. Het woord wordt bij de Koninklijke Marine nog gebruikt.

³⁾ *Blok* is de scheepsterm voor katrol.

⁴⁾ Een zwaar end tros dat, vastgemaakt aan de kraanbalk, geschoren door de ring van het anker, en daarna belegd binnen boord, het anker gevangen hield tot het commando „vallen”.

soeken. De *Schiman* moet in 't laden en lossen altijd in 't ruim wesen, en de goederen behoorlijk wegstuwen, ook de zware touwen in 't kabelgat weg schieten, en op de *Fokke-hals*, *Schoten* en *Boelyns*¹⁾ passen. Hy heeft mede een *Schimans Maat*, en welke hy vorders van noden heeft tot zijn behulp. Zijn verblijfplaats is mede in de *bak*, en schaft by de *Hoog-Bootsman*.

De bediening van de *Bottelier* is 't uitdelen van de spijs en drank, en Sorge te dragen dat geen spijs bederve, nog drank weg lekke, of andersints onnuttelijk verbruikt word. Hy moet alle dagen 't *Rantsoen* voor 't gantsche scheeps-volk, so van *Gort*, *Erten*, *Stokvisch*, *Water*, enz: aan de *Kok* besorgen, om s'morgens, 's middags en s' avonds te schaffen; ook *olie*, *azijn*, *boter*, *kaas*, en alles wat tot onderhoud en voedsel van 't volk is mede gegeven, uitdelen, so van spijs als drank, volgens d' order hem van de *Compagnie* mede gegeven, of na de Schipper 't oordeeld dienstig te zijn; van welke uitdeeling hy alle weken de nette hoeveelheid, so van spijs als drank, aan de *Schipper* moet behandigen, op dat deselve de nette staat der levens-middelen mag weten, om sig in tijd van nood daar na te schikken. De *Bottelier* eenige Vaten opslaande, moet ook aantekening houden hoe veel duim sy ledigen wan²⁾ zijn, en daar van rekening aan de *Schipper* doen; en heeft tot zijn dienst een *Botteliers Maat*, een *Kuyper* en eenige *Matrosen*, die Ruims-gasten of Werkers genoemd worden, om de Vaten te verleggen na haar de *Bottelier* belast.

De *Kuypers*, die op de uitvarende Schepen meest drie a vier zijn, dog maar een *Oppeer-Kuyper*, moeten met de *Bottelier* in 't Ruimgaan, de Vaten open toeslaan, deselve zwikken³⁾ en opboren, na 't selve behoord, om *wijn*, *arak* en andere dranken te tappen, de Vaten besorgen, dat deselve digt en sonder lekkagie zijn, ook balies en pudsen maken, so om 't Schip dagelijks te spoelen, als tot voorraad by tijd van nood. d'*Oppeer-Kuyper* schaft in 't gemeen ook by de *Bottelier*.

De *Quartiermeesters* zijn gehouden mede op de *Wagt* te gaan; en als de *Wagt* uit is, 't volk, die weder op de *Wagt* moeten gaan, te wekken, en de man te *roer* en op d' uitkijk te laten vervangen; ook

¹⁾ Met de halzen haalt men de benedenhoeken van een vierkant zeil naar voren, met de schooten naar achteren; met de boelijn haalt men den loef-zijkant van een zeil naar voren.

²⁾ Wan = lek.

³⁾ Zwik = houten pin in het luchtgat van een vat.

't *Wagtsvolk*, die van de Wagt gaan, te doen pompen, om 't volk die wederom op de Wagt komen een droog Schip over te geven. De *Quartiermeesters* moeten de *lampen*, die by nacht by de *Kompassen* hangen, schoon en suiver houden, en deselve met pit en olie versien. Ook besorgen dat de *Lantaarns*, agter op 't Schip staande, behoorlijk ligten. Sy moeten 't *vlees* en *spek* aan yder bak ombrengen; en wanneer 't Schip gespoeld word, voorgaan, om alles te reinigen en te suiveren. Als de Boot of Sloep van boord sal gaan, moeten sy alles wat tot deselve van noden is, besorgen, en een van haar moet ook mede varen, en 't volk, wanneer 't aan *land* of elders is, by malkander houden, of weten waar 't selve te vinden is, op dat, wanneer de *Schipper* of andere *Opperhoofden* haar saken afgedaan hebbende, niet behoeven te wagten.

De *Kok* is gesteld om de spijs voor 't gehele scheepsvolk, so [41] voor de *Kajuyt* als *Overloop* te koken en gereed te maken; welke spijs hem van de *Bottelier* word toegewogen, die hy moet besorgen dat op gesette tijden, te weten, 's morgens, 's middags en 's avonds gereed zijn, deselve heeft tot zijn behulp en dienst een *Koks Maat*, een *Jongen* en een *Versse Balie*.

De *Versse Balie* is een gemeen Matroos, en wind ook geen meer geld als de sodanigen, en is gehouden 't vleesch en spek dat hem van de *Bottelier* word gegeven, daags te voren dat 't gekookt word, in de weik te setten, en alle vier uren versch water op 't selve te gieten, om de grote soutigheyd van 't selve te vermindere. Hy moet ook besorgen dat de *Stokvisch* gebeukt word, en daar na deselve aan bondels gebonden hebbende, late weken, tot de *Kok* die van hem eyst om te koken.

De *Provoost* moet alle *Misdadigen* (so wanneer hem 't selve gelast word,) sluyten, en die van brood, water, en wat haar meerder word toegestaan, besorgen. Wanneer 't savonts de Wagten sulen aangaan, deselve roepen, en aan yder bekend maken door te roepen en met zijn *Geregt* of *Provoost-stok* op de grote Mast te slaan, en waarschouwen dat sig niemant dronke drinke, nog enig gerugt of geweld bedrijve, maar dat yder die 't zijn wagt is, boven kome, en zijn *wagt* wel waar nemen; en dat die, die 't haar *wagt* niet is, na de *koy* gaan. Wanneer 't *overall*¹⁾ is, moet hy 't volk uyt de *koy* jagen, en boven roepen, om dat geen te verrigten, dat tot welwesen en dienst van *Schip* en *goed* van noden is. De *Provoost* schaft mede aan de *Koksbak*.

¹⁾ Nòg spreekt men aan boord van „overall maken”, „het uur van overall” enz.

De *Scheeps-Corporaal* is gehouden 't klein *schiet- en handgeweer*, als *mussschetten*, *roers*, *pistolen*, *houwers*, *deegens*, *pieken*, en alles wat omtrent 't selve behoord, schoon en gangbaar te houden, om sig in tijd van nood daar van te kunnen bedienen. Deselve diend ook bequaam te zijn om *sloten* en *sleutels*, en ander klein werk, so van *zyer* als *koper* te kunnen maken. Zijn schafplaats is mede aan de *Koksbak*.

De *Tamboers* en *Trompetters* zijn verpligt 's morgens en 's avondt de Wagt te blasen, en op de trommel te slaan; gelijk sy ook gehouden zijn te doen wanneer 't *Kajuyts* volk aan tafel is. Desgelijks zijn sy ook gehouden te blasen, so wanneer eenig vaartuyg van boord vaart, of aan land, of van andere Schepen aan boord komt. De *Tamboers* en *Trompetters* eten gemeenlijk aan de *Botteliers* of *Koksbak*; ook wel aan de *Kajuyts natafel*.

De *Zeylemakers* moeten besorgen, dat de zeilen, gescheurd, of andersins onbequaam geworden, hersteld, en in staat gebragt worden van naar behoren dienst kunnen doen; selfs zijn sy ook gehouden nieuwe zeilen te maken, des noods sijnde, te lijken ¹⁾ en te snijden, en alles wat tot deselve behoord sorgvuldig waarnemen; hebbende ook een *Onder Zeylemaker* tot haar behulp en dienst.

De *Timmerlieden*, die op d'uytgaande Schepen gemeenlijk vier of ses, ja ook wel agt zijn; dog maar een *Opffer Timmerman*, onder welke d'andere moeten staan. Haar werk is te besorgen, dat de *Schepen*, *Boots* en *Sloepen* bequaam gehouden werden, om dienst [42] na behoren te kunnen doen, en dat door storm of ander ongemak gebroken is, te herstellen. Sy moeten ook bequaamheyd hebben om *masten* en ander *rondhoud* te maken.

Matroosje, de geringste en minst geagte, moeten op de minste wenk en bevel van eenig *Bevelhebber* gereed zijn, om alles wat haar bevolen word, sonder tegenmorren te doen; of onwillig zijnde, worden met een endje touw gedreygd en geslagen. Sy moeten by dag en nacht, in storm en onweer klimmen en klauteren aan de *stengen* en op de *rees*, de *Schepen* lossen en laden, met 't hoedje onder den arm aan de *valreep* staan, so wanneer de *Schipper* of andere *Officieren* van boord gaan of aan 't selve komen, als een deel dienstbare slaven.

De *Soldaten* leven veel gemakkelijker op de *Schepen*, dan *Matrosen*, vermits sy niet hebben waar te nemen als somtijds te dril-

¹⁾ Een lijk is een touw dat genaaid wordt langs de randen van een zeil.

len, op *schildwagt* te staan, so voor de *Constapels kamer*, als voor de *Kajuit*, en somtijds een touwtje agter de hand te halen. Sy zijn mede bevrijd van te *roer* te gaan, ten sy by *hard weer*, wanneer sy wel aan de *roer talies* gesteld worden; en voor *Batavia* gekomen, worden aanstonds aan land na 't *Kasteel* gesonden, en van de *Majoor* op de *Stads Bolwerken* verdeeld, of naar andere buyten plaatsen versonden.

Met de *Jongens* sullen wy van dit deel een eynde maken, met te seggen, dat de selve somtijds veel sijn, en wel tot 't getal van twintig, dertig, ja dikwils tot veertig, so van tien, twaalf, veertien als sesten jaren. De dienst is van de sommige de gehele dag met *schop* en *besem* op sijd te gaan, en 't *Schip* van alle vuyligheyd te suyveren. Andere worden aan de *Bakken* verdeeld; so dat yder *Baks volk* een *Jongen* tot haar dienst heeft, die de *Bak* schoon maakt en opveegt.

Dog voor alleer dese verkiesing der *Jongens* van de *Matrosen* gedaan word hebben de *Officiers*, so *Schippers*, *Stuurlieden*, *Meesters*, *Constapels* als andere, de snedigste, en van de welke sy oordelen 't meeste te sullen ontfangen, tot haar dienst genomen.

Ordinaris Maand-gelden der Bediende van de Compagnie op de Schepen.

Alle *Bediende* van de *Compagnie* van de meeste tot de minste *Jongen*, hebben haar vaste maandgelden, waar op een ygelijk rekening kan maken; en die, haar in 't *Vaderland* gekomen, voldaan en volkomen betaald worden; winnende een *Oppeer-Koopman* en *Predicant* per maand, op 't *Schip* zijnde, gelijk wy 't selve van de andere ook alsoo aanmerken, tagtentig, tnegentig, ook honderd gulden; de *Schipper* 60, 70, ook wel 80 gulden; d'*Oppeer-stuurman* 40, 45, of 50 gulden; d'*Oppeer-meester* 36, 40, 45, somtijds ook wel 50 gulden; d'*Onder-koopman* 36, of 40 gulden; d'*Krankbesoeker* *Oppeer-timmerman* en *Onder-stuurman* 30 en 36 gulden; d'*Onder-timmerman* en tweede *Meester* 24, 26, ook wel 28 gulden; de *Boekhouder* 18, 20 of 24 gulden; d'*Assistent* 16 of 18 gulden; de *Bottelier*, *Kok*, *Konstapel*, *Bootsman*, *Schiman* en *Commandeur* van de [43] *Soldaten* 20 gulden; de derde *Meester* en *Trompetter* 16, 17, en somtijds 18 gulden; de *Botteliers*-, *Koks*-, *Bootsmans*-, en *Konstapels* *Maat*, de *Scheeps-Corporaal* en *Provoost* 14 gulden; d'*Oppeerkuyper* 16 gulden; de *Bosshieters* in 't gemeen 12 gulden; de slegte *Ma-*

trosen 11 gulden. De *Jongens* zijn de minste in maandgelden, en winnen per maand 4, 5, ook wel 6 gulden; dog die wat groot zijn, en gemeenlijk *hooplopers* genoemd worden, 7, 8, 9, en somtijds 10 gulden. Alle *Jongens*, minder als 7 gulden per maand winnende, zijn gehouden de *Compagnie* tien jaren te dienen, of in 't Land te blyven; dog vijf jaar in 't Land geweest hebbende, word haar *maandgeld* verhoogt, en krijgen 7, 8, 9, ook wel 10 gulden per maand, waar voor sy haar andere vijf jaar moeten uyt dienen. De geen die beneden de 11 gulden per maand winnen, zijn gehouden vijf jaren in 't Land te verblijven; maar beneden de 7 gulden uytvaren, 10 jaar, gelijk hier boven van de *jongens* gesegt is. Die elf gulden of meer winnen, is haar vermogen, de drie jaren verlopen zijnde, om haar verlossing of verbetering van *maandgeld* te spreken, dat haar gemeenlijk word toegestaan; uytgeseyd de *Bedienden* van de *Militie*, de *Koopluysden*, *Boekhouders* en *Assistenten*, die gehouden zijn vyf jaar in 't Land te blyven, voor sy om haar verlossing mogen spreken.

De *Bedienden* van de *Militie* haar *maandgeld* is gemeenlijk van een *Kapiteyn* 80 gulden; van een *Luytenant* 50 of 60 gulden; van een *Vaandrig* 36 of 40 gulden; van een *Sergiant* 20 gulden; van een *Corporaal* 14 gulden; van een *Landpassaat* 12 gulden; van een *Adelborst* 10 gulden, en van een slegt *Soldaat* 9 gulden. Een *Landpassaat* is de naaste aan de *Corporaal*; doet ook *Corporaals* dienst, en treed by versterf in desselfs plaats. Dog tussen een *Adelborst* en een gemeen *Soldaat* is geen ander onderscheyd, als dat een *Adelborst* de naaste aan een *Landpassaat* is, en 10 gulden per maand wind.

Gemene wijze van schaffen, so op de Schepen van *de Compagnie, als te land, en van de kostgelden.*

't Schaffen op de Schepen van d'*Oost-Indise Compagnie*, insonderheyd op d'uytreyse gaat seer ordentlijk, en niemant behoeft gebrek te lijden; dewijl alles, so spijs als drank overvloedig onder 't *scheepsvolk* word uytgedeeld, en worden de *bakken* driemaal des daags vol opgeschaft; te weten, yder *baks volk* alle morgen een volle *bak* warme *Grutten* met pruymen gekookt, en over de selve *boter* of ander vet; 's middaags een bak witte *Erten* en een *bak Stokvis* met *boter* en *mostaard*; uytgeseyd op Son- en Donderdag, wanneer sy 's middaags een *bak* met grauwe *Err'ten*, en daar na

een *bak* met *vlees* of *spek* krijgen. Yder man krijgt alle weken vier pond *brood*, en dagelijks een kan *bier*, so lang 't selve duurd; ook *olie*, *azijn*, *boter*, *spaanse*, en *franse brandewijn*, so veel tot gezondheid en redelijk onderhoud van noden is.

De minder *Officieren*, als *Bootsman*, *Schiman*, *Oppertimmerman* [44] *Constapel* en *Kok*, krijgen dubbeld randsoen van drank; dog d'*Hooft-bevelhebberen* die by malkander in de *Kajuyt* eten, hebben geen beset *randsoen* en alles vol op. Voor desen pleeg de *Compagnie* voor de gehele Reyse vijf kasen tot *randsoen* te geven, maar tegenwoordig heeft deselve 't getal tot drie gebragt. Dog in 't Land zijnde ¹⁾, is de spijs op de Schepen veel slegter, en men mag wel seggen goeden dag welige dagen, de wijl de meeste aldaar in waarheid *Wijnverlaters* worden; vermits sy in plaats van *wijn*, *brandewijn* en andere *dranken*, een halfje *knyf*, *qualarak* ²⁾ krijgen, die somtijds weynig beter als sout water is, en 't eten is een stukje half verrot *vlees*, *spek*, en een stuk droge of soute *vis*; in plaats van *brood* krijgen sy een bak grauwe *rijs* met een teug water; in plaats van *boter* of *Lissebonse olie*, *klappers* of *rotting olie*, en daar toe *suri azijn*.

De *Matrosen* en *Soldaten*, so op de schepen als in 't Land, eten gemeen met haar *sevenen* aan een bak. De *Bottelier*, *Botteliersmaat*, *Kuyper*, *Trompetter*, *Quartiermeesters* en *Ondermeester* eten by malkander; de *Kok* met sijn volk maken ook een *bak* uyt; de *Bootsman* en *Schiman* met haar maats, en de *Zeylemakers* zijn ook seven; de *Tinnerlieden* maken ook een *bak*, gelijk mede de *Konstapel* met sijn *Maat* en *Bosschieters* doen.

De *Kajuyts-gasten*, als de *Koopman*, *Onderkoopman*, *Boekhouder*, *Assistent*, *Schipper*, *Oppe-Stierman*, *Commandeur* van de *Soldaten*, *Sieketrooster*, *Oppe-Chirurgijn*, en somtijds ook d'*Onderstierlieden* en *Derdewaak* als 'er plaats of ruymte is, eten by malkander in de *Kajuyt* aan een tafel uyt *tinne schotelen* en van deselve *tafelborden*, wordende een yder met een *servet* versien, dog so de *Kajuyts tafel* met *vrouwlieden* belemmert is, is 'er een na of tweede tafel, en een derde op 't *Halfdek*, daar d'*Onderstierlieden* en andere aangeplaat worden. Daar word overvloedig opgedist, en men heeft *wijn* en *bier* over tafel: maar in 't Land komende, word deselve schraalder, insonderheyd van *Hollands bier*, *wijn*, *kaas* en *boter*; dog krijgen in plaats van *Rijnse* en *Franse*, *Spaanse* wijn, en

¹⁾ D.w.z., in Oost-Indië.

²⁾ Zie p. 45 noot 1.

arak voor *brandewijn*, *witte rijs* in plaats van *brood*, voor 't *vlees* en *spek*, *versche visch*, *hoenders*, *kapoenen*, en alle *verversing* in overvloed, zijnde alles voor een geringe prijs meest in alle plaatsen in *Oost-Indien* te verkrijgen.

So veel van 't *schaffen* op de schepen gesegt hebbende, sullen wy tot 't *kostgeld* van die, die aan land leggen, of aldaar bescheyden zijn haar dienst te doen, overgaan, en seggen, dat een *Predikant*, *Opperkoopman* en *Kapiteyn* alle maanden voor *kostgeld* genieten 10 of 12 *rijksdaalders*, benevens eenige kannen *wijn* en andere *behoeften*; een Luytenant 6 *rijksdaalders*, en 4 kan *wijn*; een *Vaandrager*, *Onderkoopman*, *Opper-Chirurgyn* en *Krankbesoeker* 5 *rijksdaalders* 6 *schellingen* met 4 kan *wijn*, alles vry geld, sonder dat haar rekening een duyts te bezwaren. Maar de minder *Officieren*; als een *Sergiant* krijgt alle maanden voor zijn *kostgeld* 4 *rijksdaalders*, daar van 51 stuyvers op zijn *rekening* word gesteld, dat *Subsidiegeld* genoemd word; een *Corporaal* 3 guld: 16 stuyvers, waar van 1 guld: 4 stuiv: tot *Subsidigelt* op zijn *rekening* word gesteld; een slegt *Soldaat*, 9 gulden *per maand* winnende, krijgt voor *kostgeld* 40 *pond rijs* en 2 gulden 16 stuyvers, en daar van 20 dub-
[45] beltjes *Subsidie* op zijn rekening; een *Matroos* of *Bosschietter* aan Land leggende en zijn dienst doende, geniet alle maanden 12 *schellingen* en 2 stuyvers *kostgeld*, en daar van 4 *schellingen* op zijn rekening.

't *Kostgeld* van de *Bedienden* van de *Compagnie* op d'Oost-kust van *Java* aan Land leggende, wierd, so drae *Taken van Vliet*¹⁾ daar aan landende, ook verminderd: want van 't *kostgeld* dat de *Corporaals* en *Quartiermeesters* genoten, zijnde 14 *schellingen*, wierden ook 2 *schellingen* afgetrokken. De slegte *Soldaten* en *Matrosen* genoten in plaats van 10 *schellingen*, 9 *schellingen* en 2 stuyvers; geschiedende dit omtrent 14 dagen voor dat *Tak* en *van Vliet* door *Soera patti* (gelijk in onse laatste *Reisbeschrijving* is verhaald) wierden ter neder gehouwen; over welkers dood [om de bovengesegde reden] weynig tranen van 't volk wierden gesien. Voor desen was 't een gebruyk, dat de Schepen van de *Compagnie* op de Rede van *Batavia* leggende, twemaal ter week van *verkens*, *versch vlees*, *groenten*, en andere *verversing* wierden versien; dog dese saken zijn vernietigd, dewijl nu al 't *Scheepsvolk*, van de minste tot de meeste, op de Rede van *Batavia* leggende, haar *kostgeld* krijgen, daar van sy moeten leven, tot weer in *Zee* gaan.

¹⁾ Zie *Reisen*, p. 197 e.v.

De *Kajuyts-gasten*; als de *Schipper*, *Opperstierman*, *Oppermees-ter*, *Boekhouder* en *Sieketrooster*, genieten alle agt dagen voor *kostgeld* 8 *schellingen*, benevens *wijn*, *olie*, *azijn*, *spek*, *vlees*, *rijs*, *kadjung* en meer andere dingen, waar van sy rijkelyk kunnen leven en een goede tafel houden.

De minder *Officieren*; als *Onderstierlieden*, *Derdewaak*, *Bootsman*, *Schiman*, *Oppertimmerman*, *Konstapel*, *Ondermeester*, *Kok* en *Bottelier*, krijgen alle agt dagen yder 4 *schellingen*, en de *Matrosen* en *Jongens* 16 stuyvers, vry *rijs*, *azijn*, *zout* en rantsoen van *arak*; dog so de Schepen van de *Rede* na *Onrust* gaan om te vertimmeren, word haar *kostgeld*, so lang sy daar zijn, vermeerderd: want yder *Kajuytsgast* geniet als dan in plaats van 8, 10 *schellingen*. De minder *Bevelhebbers* in plaats van 4, 5 *schellingen*; de *Matrosen* en *Jongens* sestien dubbeltjes, zijnde eens so veel als sy op de *Rede* van *Batavia* ontvangen.

De *Timmerlieden*, *Smeden* en andere *Werklieden* krijgen aldaar geen *kostgelt* maar voor deselve word na behoren opgeschafft.

Van de Scheeps-Raad en handhaving der Justitie over de moedwillige Soldaten, Bootsgeselle, en andere Bedienden van de Compagnie.

Also op de Schepen van d'*Oost-Indise Maatschappie* een samenkomst van veelderhande volkeren by den ander, als op een kleyn *Eyland* vergadert, is onder de welke vele zijn, die om haar deugden so verre *Reise* niet ondernemen, maar om andere reden, (de vromen uytgesonderd) en die sig dikwils niet soudens ontsien haar quade voornemens, so 't enigsins doenlijk was, uyt te voeren; tot welkers beletting een neerstige toesigt en scherpe Gerechts-oeffening van noden is, om de quaadwillige en tomelose driften der bosen te teugelen, en de vromen te belonen, op dat de *goederen* en [46] *Schepen* der *Compagnie* bewaard, en ter bestemder plaatse mogen aanbelanden. Om welke te verrigten d'*Oppelhoofden* volle instructie en bevel van d'*E*: *Heeren Bewindhebbers* verkrijgen, om alle *misdadigers* en *boosdoenders* over hare begane misdaden naar behoren, niet alleen in 't *civiel* maar ook in 't *crimineel* te straffen.

De *Scheepsraad*, die ook de *Krijgsraad* genoemd word, bestaat in de *Schipper*, *Koopman* of *Boekhouder*, *Opperstierman* en *Commandeur van de Soldaten*; dog so daar eenige gewigte saak, 't zy van 't verminderen van 't *randsoen*, of van eenige zware lijfstraffen

moet gedaan worden, word de bovengenoemde *Raad* versterkt, door de *Hoogbootsman*, *Konstapel*, *Schiman*, en somtijds ook door de *Quartiermeester*; vermits dese laasten 't meeste onder 't *Scheepsvolk* verkeerden, en der selver gedagten haar 't beste bekend zijn.

Alle Scheeps voorvallende saken, hoe ligt of zwaar deselve ook zijn, worden by de gemelde *Scheepsraad* afgedaan en uytgevoerd, als een Schip alleen en van sijn geselschap is ontbloot, en onder geen *Vlag* of *Admiraal* staat: dog so wanneer men onder een *Admiraal* staat, moet de saak, van eenig belang zijnde, deselve aangediend worden. d' *Admiraal* een kanonschoot schiedende, en de *witte Vlag* latende waken, moeten alle *Schippers* en andere *Hooftbevelhebberen* van de geheele Vloot, sig na 't boord van d' *Admiraal* begeven; alwaar de voorgevallene saken aan haar verhaald zijnde, yder sijn oordeel over de selve moet seggen; waar na een *besluit* word gemaakt en 't *vonnis* geveld, dat ter eerster gelegentheyd aan 't boord van d' *Admiraal*, of op 't Schip daar de misdaad is begaan, word ter uytvoering gesteld; wordende de uytgesprokene *sententie* by de *Koopman* of *Boekhouder* van 't schip aangeteykend, in 't *dagregister* gesteld, en by alle *Raadspersonen* die 't vonnis hebben uytgesproken, onderteykend. Dese *Raad* word in 't gemeen den *Breden Raad* genoemd.

Van de Scheep-Articulen, daar yder Bediende van de Compagnie zig na moet voegen.

't *Scheepsvolk* in dienst aangenomen zijnde, worden haar d' *Articulen*, waar na sy haar moeten gedragen, op 't Huys van de *Oost-Indise Compagnie* voorgelesen, die sy algemeen met 't opsteken van haar vingers moeten beëdigen; en in geval ymant deselve overtreed, word voor als meyneedig aangesien, en daar over naar behoren gestraft.

't Voornaamste dat sy moeten beëdigen, is, dat niemant sig met eenige bysondere Handel of Koopmanschap sal mogen behelpen, nog yets aanvangen dat tot schade en nadeel van de *Compagnie* soud mogen sijn; maar deselve in alle voorvallen, so te water als te land getrouw en na behoren te dienen.

Niemant vermag ook so veel, of sodanige goederen als 't hem gelust, mede te nemen, nog ook so veel of sodanigen kist als hy [47] begeert; maar so 't selve by d'E: *Heeren Bewindhebberen* word

goedgevonden: als by voorbeeld; Een *Sergiant*, *Assistent* en *Oppenbarbier*, is toegelaten mede te nemen een *Kist*, 5 wijt en hoog 2 voet, en een half aam *wijn*, drie *vlessekelders*, ses *hammen*, vier stukken gerookt *vleesch*, ses *kasen*, een vierendeel *boter* en een *hoede-kas*¹⁾; dog de bovengenoemde personen vrouw of kinders mede op 't Schip hebbende, is 't geoorloft twee, en meer als vier kinderen hebbende drie sodanige Kisten mede te nemen, maar geen andere *koopmanschappen* boven de reeds genoemde buyten de *kisten*, op verbeurte van de goederen; zijnde ook gehouden de *kisten* en *goederen*, voor sy worden afgescheept, te brengen aan 't *Huys* van de *Compagnie*, en deselve te laten besigtigen, en goedgevonden, worden met 't *Merk* van de *Compagnie* gebrand.

Tot stuyting van alle quaad en straffe der *boosdoenders* en *quaadwillige*, worden de volgende *beveelen* mede gegeven.

So ymand met een ander met vuysten vegt, moet 't selve aanstonds by den *Provoost* belet, en d'*Officiers* aangedient worden; waar op de overtreders in de *boeijen* gesloten, te *water* en te *brood* geset, en 's anderdaags voor de mast gestraft worden.

d'Een op den ander een *mes* trekkende, sonder deselve te quetsen of bloed te laten, word in 't *Galjoen*²⁾ in de *boeijen* gesloten, en voor de mast gestraft.

Ymand een ander met een mes snijdende of quetsende, word aan handen en voeten in de *boeijen* gesloten, en eenige dagen te *water* en te *brood* geseten hebbende moet van de *ree* aflopen, en met 't natte lighaam voor de mast gesteld zijnde, word met een dik eynde touw met *honderd* en *vijftig*, ook wel *twe honderd slagen* gestraft; dog so de gewonde gevaar van te sterven loopt, word de *Misdadige* driemaal onder de *kiel* van 't Schip doorgehaald, daar na voor de mast gestraft, en 't mes door de hand gehaald.

d'Een den ander dood stekende, word de levendige met de dode rug aan rug gebonden, en gelijkelijk buyten boord geworpen.

Ymand sig tegen zijn *Officiers* versettende, en onwillig de bevelen derselver te gehoorsamen, of moedwillig sig tegen deselve gedragende, word aan 't lighaam gestraft; dog so ymand een van zijn *Bevelhebberen* bestaat te dreygen of te slaan, deselve word in de *boeijen* gesloten, en strengelijk voor de mast gestraft; en so ymand een mes of ander geweer op deselve trekt, deselve is de dood schuldig.

¹⁾ Kas = kist.

²⁾ Zie *Reisen*, p 5 noot 1.

Alle *Opperoer-* en *Moeytemakers* onder 't volk, of die eenige twist en samenspanning binnen boord maken, om 't Schip af te lopen, zijn de *dood* schuldig. Ook zijn deselve aan den lijve strafbaar, die daar niet alleen handdadig aan zijn, maar ook die gene, die 't selve hebben geweten, en niet aanbrengen. Integendeel worden de sodanige, die een *samenswering* of andere verderffelijke *raadslagen* aan den dag brengen, met geschenken en bedieningen beloond.

d'Opbrekers en beschadigers van de *Ruymen*, *Kisten* en *Pakken* van de *Compagnie*, worden met de dood of andere sware *lijfstraffen* gestraft; gelijk ook die, die eenige dievery of kistbraak onder 't *Scheepsvolk* begaat.

[48] Alle, welke begane misdaden, en andere, die daar meer soude mogen voorvallen, worden door de genoemde *Scheepsraad* gestraft.

Verdeeling van 't volk, als de Schepen in zee zijn gelopen, in *Wagten* en *Quartieren*.

't *Scheepsvolk* by d'E: *Heeren Bewindhebberen* aangenomen, en van de selve in tegenwoordigheyd van 't *Geregt* dier plaats *gemonstert*, d'*articulen* voorgelesen en *beëdigd* zijnde, word aan yder van deselve twee maanden geld op de hand gegeven, en gelast haar *Kisten* en ander goed aan de *Ligters* voor 't Huis van de *Compagnie* leggende, te brengen, en met deselve, op bevel der E: *Heeren Bewindhebberen* haar goederen besigtigd zijnde, na boord te ver trekken; en daar gekomen, zoekt yder naar een goede plaats om zijn *hangmak*¹⁾ te hangen, en zijn goed te bergen. De *Schipper*, *Koopman*, *Boekhouder*, etc. begeven haar in de *Kajuyt*. De *Stierlieden*, *Sieketrooster*, *Sergiant*, en *Oppermeester* na de *Hut*; dese laatste ook wel na de *Konstapels Kamer*. De *Konstapel* met zijn volk en die daar bescheyden worden na de *Konstapels Kamer*. De *Bootsman* en *Schieman* met haar maats, de *Zeylemakers* en *Timmerlieden* in de *Bak*. De *Bottelier* met zijn maat by de *Bottelerye*. De *Kok* by de *Konbuys*: en 't gemene volk, als *Matrosen*, *Soldaten* en *Jongens* onder malkander op den *Overloop*.

De *Schepen* gereed en voorsien met alles wat tot so een lange reise van noden mogt zijn, ligten, weer en wind haar dienende, haar *Ankers*, en lopen in zee; en so haast sy de laatste *Ton* agter

¹⁾ Zie *Reisen* p. 11, noot 1.

haar hebben en buyten 't *gat* zijn, begint haar *maandgeld* in te gaan; dog so 't gebeurde, dat sy in zee zijnde, door tegenwind of ander ongemak gedrongen wierden wederom binnen te lopen, gaat haar *maandgeld* voort, ten sy d'E: *Heeren Bewindhebberen* 't volk wederom afdankten, en haar van haar *eed* ontsloegen.

De *Schepen* sonder belet buyten gekomen, word alles opgeruymd, de *Boot* en *Sloep* ingeset, 't *Kanon* en alles vast gesord en besorgt zijnde, word 't *Scheepsvolk*, so *Matrosen* als *Soldaten* boven geroepen, en in *Wagten* of *Quartieren* verdeeld, uytgeseyd de *Koopman*, *Onderkoopman*, *Boekhouder*, *Assistent*, *Sieketrooster*, *Oppeer-* en *Onderbarbiers*, *Commandeur* van de *Soldaten*, *Konstapel*, *Bottelier*, *Kok*, *Verse Balie*, *Oppertimmerman* en *Jongens*, of die voor *Jongens* scheep komen. Alle andere, so *Officieren*, *Soldaten* als *Matrosen*, worden, insonderheyd op de uytreise, in drie; dog op 't Land of op de t' huys-reyse, in twee *Wagten* of *Quartieren* verdeeld; hebbende yder *Wagt* zijn bysondere naam; als d'een de *Prinse*, d'ander *Graaf Maurits*, en 't derde *Graaf Ernsts Quartier*, en ook zijn bysonder *Hooft-* en *Minder-Officieren*, die d'andere moeten gehoorsaam en onderdanig zijn, als mede een bysondere *Quartiermeester*, die 't *Wagtvolk* boven roept, aan 't *roer*, op d'*uytkijk*, en aan de *pomp* set.

d'Eerste *wagt* begint anderhalf uur of drie glasen na d'onder- [49] gang van de *Son*, welke drie glasen tusschen de *Sons* ondergang en 't stellen van de eerste *wagt* de *Platvoet* ¹⁾ genoemd word. De *Platvoet* of anderhalf uur gepasseert zijnde, slaat de *Provoost* met zijn stok driemaal op de grote *Mast*, en beveeld 't *volk*, dat yder sig sal wagten van 't dronken drinken, vegten, slaan, en van andere moedwil, en dat 't *Prince* of *Graaf Maurits Quartier* d'eerste *wagt* sal hebben, en dat een yder, wiens *wagt* 't niet is, na de *koy* sal gaan. Hier op word de klok geluyd, gepompt, de man te *roer* en van d'*uytkijk* verlost. Dit eerste *Quartier* agt glasen of vier uren gewaakt hebbende, word wederom na de *pomp* gesien, de klok geluyd, en 't volk van de tweede *wagt*, die de *Hondewagt* genoemd word, komt in plaats van de eerste. Dese mede agt glasen gewaakt hebbende, word 't derde *Quartiers* volk gewekt, die de *dagwagt* genaamt word; en dese ook agt glasen gewaakt hebbende, word de klok drimaal geluyd, en is alle man boven, daar in haar tegenwoordigheyd van de *Sieketrooster* een gebed word gedaan, en

¹⁾ Nóg heet de wacht van 4 u. n.m. tot 8 u. n.m. de *Platvoet*.

een Psalm gesongen. Dit verrigt zijnde, word de klok wederom geluyd, en voegt sig yder na zijn bak om te schaffen. Terwijl 't volk besig is t' eten, moet de *Botteliers* en *Koks* volk boven de wagt houden, en daar alles waar nemen; wordende dese wagt 't *Ketels Quartier*¹⁾ genoemd. 't Volk geschaft, en haar *rantsoen wijn* genuttigd hebbende, gaat de *Botteliers* en *Koks* volk eten. 't Volk die de laatste of *dagwagt* gehad hebben, gaat na de *koy*, en een andere Wagt vervult tot aan de middag haar plaats, tot dat de *stierlieden* hoogte genomen hebben. 't Middagmaal gehouden zijnde, word een ander *Quartier* weder agt glasen op de wagt gesteld; waar na 't Gebed gedaan zijnde, 't volk wederom schaffen; en de *Son* ondergaande, worden de glasen van de *Platvoet* gekeerd, en dese uytgelopen, word als voren d'eerste Wagt door de *Provoost* aangesteld; gedurende dit de gehele reise, so wel dag als by nacht.

Dog by tijde van *storm*, *lager wal* of ander ongemak, die men dagelijks op zee kan ontmoeten, roepdt de *Provoost* en *Quartiermeesters overal*; op welk geroep een ygelijk gehouden is boven te komen, en helpen aan 't geen van noden is; zijnde dit de gemene wijze van *Wagten* op de Schepen.

Hoe men handelt met de goederen van d'Overledenen, so op de Schepen, als op sommige plaatsen aan land.

So ymand van 't scheepsvolk siek word, en sig bevoeld dese wereld te sullen verlaten, en gesind is van zijn goederen na zijn believen te schikken, en een *Testament* of *Legaat* aan zijn Maat of enig ander, 't zy in 't *Vaderland* of in *Oost-Indien*, te maken, doet hy de *Koopman* of *Boekhouder* by sig komen, en zijn laaste begeerte hem gesegt hebbende, moet deselve 't aanstonds na 't believen van de Sieken schrijven, en 't selve van twee a drie getuygen laten tekenen.

De sieke persoon overleden zijnde, word de sleutel van de *Kist* [50] aanstonts aan de *Koopman* of *Boekhouder*, en alles wat d'overledene toebehoord heeft, boven gebracht, en in tegenwoordigheid van enige voorname Officieren onderscheidelijk aangeteikent, om vervolgens of 's anderen daags aan de meestbiedende de goederen, op 't half *verdek* voor al 't scheepsvolk te verkoopen; wordende de *koopers* namen aangeteikend, en sy *gedebiteert* voor so veel geld als sy goed gekogt hebben.

¹⁾ Verg. de Marinebenaming „ketelaar” voor naschafter.

De verkooping gedaan zijnde, word de *rekening* of *verkoop cedul* opgenomen, en by de *Schipper*, *Stuer-* en *Bootsman* of andere onderteikend, en vande *Boekhouder* te boek gesteld; opdat de *bloedvrinden* of andere *ervers*, *copie* van deselve kunnen krijgen, en sien wat van 't goed is gekomen, 't welk haar, nevens de te goed hebbende *maandgelden* van de *Compagnie* word betaald; zijnde dit de algemeene manier en order van d'E: *Heeren Bewinthebberen*, schoon 't dikwils anders toegaat; welk seggen, wy maar alleen, (mijdende de langheid,) met twee voorbeelden sullen bevestigen. Seker Schip 1676 uit *Holland* naar *Oost-Indien* zeilende, wierd omtrent de Linie *Equinoctiaal* een van d'Ondermeesters op 't selve gevaarlijk siek, welke begeerde dat sijn goederen, hy overleden zijnde, aan sijn *Mede-makkers* souden in eygendom behoren; dewijl hy, uyt *Hesseland* van geboorte zijnde, geen *vrouw*, *ouders* nog ander *namaagschap* hadde; d'Onderkoopman by hem oñtboden hebbende, versoeckt hem sijn *uytterste wil* in aanhoren van de *Konstapel* en sijn gehele *Kamers volk*, sodanig te schrijven, gelijk hier boven gesegt is; 't welk deselve aannemende te sullen doen, gaat na de *Kajuyt*; maar in plaats van sijn woord, in 't vervaardigen van des *krankens uytterste wil*, te houden, versloft daar een begin van te maken, veel min deselve te volvoeren. De *Ondermeester* overleden zijnde, versoecken om de kist en goederen sijn overgeblevene *Medemakkers*; dog d'Onderkoopman haar geantwoord hebbende, dat 't *Testament* nog niet geschreven, en by gevolg niet van d'*overledene* ondertekent was, heeft de kist en d'andere goederen in de *Kajuyt* doen brengen, en daags daar aan deselve in de *Kajuyt* onder d'*Officieren* doen verkopen, *mijnende* yder 't geen hem behaagde, en voor so een prijs als hem geliefde, dewijl daar weinig van wierd aangeteykend: Also van de goederen, die in *Holland* negen honderd gulden, (volgens d'*inventaris* in de Kist gevonden) hadden gekost, maar drie honderd gulden op 't Boek wierd bekend gemaakt, zijnde 't overige verloren en verduystert.

Seker *Hoogduyts Myn-werker* omtrent seven jaren op de Westkust op *Padang* en *Celida* in de *Goudmynen* gearbeyd, en een goede menigte goude specie vergaderd hebbende, tragt met 't Jagt *Jamby*, sijn verlossing gekregen hebbende, in 't Jaar 1684 naar *Holland* te gaan; dog vervallende in een grote siekte met de *rode-loop* verseld, laat sig aan land brengen buyten *Speelmans poort* by een van sijn Landslieden, die met een *Zwartinnetje* getrouwt, al-

daar woonde, en duyfjes voor de liefhebbers op slag hield, om zijn vroutje, die ook van 't selve gewigt was, in vrede te houden. Dese *Mijnwerker* naar enige dagen overleden zijnde, komen de *Cura-teurs ad Lietes* ¹⁾ daar met haar *Gecommitteerden* de Kist besigtigen; dog deselve geopend hebbende, vinden in plaats van goud en andere goederen, enige oude *plunje* en vuyle *hemden*, zijnde 't overige door de *Doffer* en lieve *Duifjes* voor haar oogen onsigbaar gemaakt.

- [51] Op soodanigen wijs gaat 't gemeenlijk met 't volk die siekelijk van de Schepen aan land gaan, en haar verblijf in de huizen der *Herbergiers* en *Kochels* nemen, en welkers goed, sy stervende, in rook doen verdwijnen, trots de beste *Hocas pocas*. Niet veel beter gaat 't ook veeltijds met de goederen van die gene, die in 't *Siekenhuis* van de *Compagnie* overlijdt: want de sieke is so dra niet gestorven, of de *Siekevader* sleept de kist en goederen van d'overledene in zijn verblijf plaats, en over deselve een naukeurige *visite* gedaan hebbende, neemt 't geen dat hem best aanstaat na sig, en brengt de kist by de andere kisten, om aan de meestbiedende verkogt te worden.

Behalven de slingse handel van enige *Boekhouders* aangehaald, stellen andere somtijds meer goed en geld op de *rekening* van de *Matroosen*, als deselve waarlijk ontfangen hebben, spelende sy aan land *mooi weer* met 't selve. Dog sommige begaan nog grover mislagen: want als 't de dag is dat 't *kostgeld* word betaald, gaan sy na 't *Kasteel* 't selve ontfangen; en in plaats dat sy 't die gene geven die 't toebehoord, versuypen en verspelen 't geld, of brengen 't op een andere wijze 't seek, lijdende *Matroosje* ondertusschen honger, en hebbende gebrek van alles. Veel sodanige vindmen op *Batavia*, die sig niet ontsien alles na sig te nemen, op wat wijze 't ook zij.

Korte beschrijvinge van Oost-Indiën, en wat Oost-Indiën eigenlijk is, en welke Landschappen en Eilanden onder 't selve behooren.

Veel menschen nooyt buyten haar *Vaderland*, ja buyten haar geboorteplaats geweest hebbende, en veel van de *wonderen* van *Oost-Indien* horende verhalen, denken dat *Indien* maar een *Ko-*

¹⁾ Lees lites, 4e naamv. meervoud van lis = strijd, proces.

ningrijk of een *Landschap* is; andere, dat 't selve een *Eyland*; een derde, dat 't maar een *Stad*, en *Batavia* 't uysterste van geheel *Indien* is. Om de sodanige van haar vals gevoelen te verlossen, sulen wy in 't kort iets van de gesteldheyd van groot en wijd vermaarde *Asia* met haar grote en kleine *Eylanden* seggen, ook hoe men na 't selve, en als men daar is, hoe men aldaar van d'ene tot d'andere plaats zeyld.

Al 't land met de grote Zee, en d'*Eylanden* in deselve gelegen, beoosten de *Capo de Bone Esperance* of 't *Hooft de Goede Hope*, en de Kust van *Africa*, word met een algemene naam *Oost-Indien* genoemd.

De *Capo de Bone Esperance* is de zuydelijkste uythoek van *Africa*, leggende op de zuyder brete van 34 *graden*, en omtrent 2000 mijl zeylens van *Holland*; zijnde dit de grootste helft van *Holland* na *Batavia*.

d'Oost-zijde van *Africa* leyd tegen de grote *Indise Zee*, en strekt sig van 't *Hooft de Goede Hope* tot aan de *Caap Guarde*¹⁾, dat d'Oosthoek van de *Rode Zee* is, en begrijpt in sig veel Landen en *Koningrijken*; als *Terra de Natel*, *Zefala*, *Guana*, *Mosambique*, *Quio-* [52] *la*, *Mombosa*, *Melinda*, *Magadoxa*²⁾, en andere plaatsen meer.

De Noordzijde van *Africa* strekt sig langs 't *Rode Meir* tot aan *Ponte Mosis*³⁾ in 't uysterste van de *Rode Zee* gelegen; van *Ponte Mosis* strekt de Noordzijde van *Africa* Westwaard voorby *Egipten*, *Alexandrie* en *Barbarye* tot de *Engte* van *Gibraltar* of 't *Nauw* van de *Straat*, zijnde alhier maar 5 a 6 mijl wijdte tusschen de *Spaanse* en *Turkse Kust*. De Zee van de *Spaanse* en *Turkse* of *Barberysche* Landen besloten, en van *Gibraltar* tot *Jaffa*, in 't *Heilige Land* gelegen, sig uytstreckende, word de *Middelandse Zee* genoemd; zijnde dit land, dat tusschen de *Middelandse Zee* en 't *Rode Meir* gelegen is, maar 40 mijl breed; en in geval dit land doorgraven wierd soud *Africa*, dat nu een vast land is, een *Eyland* zijn, en men seer gemakkelijk en in veel minder tijd naar *Oost-Indien* kunnen zeylen.

De Westzijde van *Africa* leyd tegen over *America*, en strekt sig van de *Engte* van *Gibraltar* zuydwest, ook zuyden, daar na oost, en eyndelijk wederom zuyden tot aan de *Caap de Goede Hope*; en is verdeeld in de volgende *Koningrijken* en *Landen*, beginnende van

¹⁾ Guardafui.

²⁾ Natal, Sofala, Quilimane(?), Moçambique, Kilua, Mombasa, Malindi, Makdischu

³⁾ Waar Mozes door de Roode zee trok.

Kaap Spartel, dat de *Hoek* van 't *Nauw* van de *Straat* is als eerst het *Koningrijk Fez*, onder 't welke *Mamora* en *Zalee* behoren; daar na *Sus* ¹⁾, *Azan*, *Hagi* ²⁾, *Madinga* ³⁾, *Melli* ⁴⁾ en *Melegette* ⁵⁾, van daar oostwaard na *Kust van Guenda* ⁶⁾ heeft men *Malegante*, *Quaquaas*, en dan op de *Gout* of *Greynkust Bennin* en *Gabon*, in de bogt leggende. Vandaar zuydwaard sietmen *Loango* ⁷⁾, *Angoy* ⁸⁾, *Angola*, *Mataman* ⁹⁾, *Cimbebas* ¹⁰⁾, en ten laasten de *Kaap de Goe-de Hoop*.

Nu sullen wy onse *Reyse* nevens de vaste *Kust* vervolgen, en gaan van 't *Rode meir* over op *Arabia*, en van daar geheel *Oost-Indien* langs de *Zeekust* doorlopen.

De *Rode Zee Africa van Arabia scheydende*, neemt met een wijde mond aan d'*Oost-Indise Zee* zijn begin, en sig by de *Straat Babel-mandel* vernauwende, strekt sig tot aan de *Brug van Moses*, alwaar de *kinderen Israëls* door 't *Rode Meir* zijn gegaan. Hier is ook de *Stad Mecka* gelegen, in de welke de *Propheet Mahomet* begraven leyt, wiens graf jaarlijks van veel duysend sijner aanhangeren, so *Turken* als andere word besogt, en met de hoogste eerbiedigheyd begroet.

De westzijde van *Arabia* paald aan 't *Heylige Land* en *Palestina*; de zuydsijde aan 't *Rode Meir*; de oostkant leyd langs d'*Oost-Indise Zee*; en de noordzijde aan de *Golf van Persien* of de *Babelonise Zee*; zijnde dit land groot en magtig, en van *Turken* en *Arabiers* bewoond; 't selve word onderscheyde in *Arabia Felix*, *Diserta* en *Petra* of in 't *Gelukkige*, *Woeste* en *Steenagtig Arabia*.

Van 't *Rode Meir* tot aan de *Golff van Persien* of de hoek van de *Kaap Roselgate* ¹¹⁾, is omtrent 280 mijl zeilen; nemende de genoemde *Golff* alhier zijn begin, die vry wijd is; dog tusschen *Arabia* en de *Kaap de Jasques* ¹²⁾ tot op vijf mijl vernauwende, verwijdt sig wederom, en loopt also noordoost tot aan de *Stad Bassora* en de *Rivier*

¹⁾ Vermoedelijk Sur, nabij Kaap Ghir.

²⁾ Zanhaga. Zie kaart Deel V Linsch. Vereeniging.

³⁾ Mandinga, t.a.p.; thans Mandingo.

⁴⁾ Melli, t.a.p.

⁵⁾ Malagueta, t.a.p.

⁶⁾ Guinea?

⁷⁾ In Fransch Kongo.

⁸⁾ Als boven.

⁹⁾ Verdwenen naam; komt voor bij van Keulen.

¹⁰⁾ Als boven.

¹¹⁾ Ras el Hadd.

¹²⁾ Kaap Djask, op de Zuidkust van Perzië

Euphrates, hebbende aan d'ene zijde *Arabia*, en aan d'andere 't vermaarde Rijk van *Persien*, zijnde wederzijds vercierd met beroemde Steden en Handelplaatsen; als *Ormus*, *Bander Abassi* of *Gomron*, *Kongo*¹⁾ en andere meer. [53]

Ormus is een Eyland, leggend twee mijl van 't vaste land, en is voor dese een *Konings Rijk* geweest; dog van de *Portugesen* ingenomen, hebben de geheele handel aan sig getrokken, 't welk de Koning van *Persien* *Schach Abas* verdriete, heeft met behulp der *Engelse* deselve van 't *Eyland* verdreven, en haar daar van gejaagt.²⁾

Bassora is een vermaarde Stad in *Arabia*, gelegen aan de rivier d'*Euphrates*, die *Arabia* en *Chaldea* van den ander scheidt, en omtrent 140. mijl zeylen van *Gamron*.

't *Rijk* van *Persien* is seer vermaard en van een grote uytgestrektheid, leggende met de zuydzijde langs de *Golf van Persien* en de groote *Indiaanse Zee*, 't selve loopt oostwaarts tot aan d'*Indostan* of 't *Rijk van den grooten Mogol*. De westzijde paald aan *Chaldea*, *Armenia*, *Kleyn Asia* en *Turkyen*; en de noordzijde aan *Kaskan*, *Musschovien* en *Tartarien*.

Zeylende van *Persien*, sullen wy oversteken na *Suratte*, omtrent 260 mijl zeylen van *Gamron* of *Ormus*, en laten *Persien* aan de linkerhand.

*Sumatra*³⁾ is een vermaarde Koopstad, onder 't gebied van de *Grote Mogol*, gelegen aan de lustige Rivier *Pani Hind*⁴⁾, omtrent twe mijl van de *Zee-haven*, de *Kom van Swaly*⁵⁾ genoemd; hebbende d'*Hollanders* en *Engelsen* aldaar de vrye handel en *Logien*. Van *Suratte* zeyldmen meest zuydwaard tot aan de *Kaap Commorijn*, zijnde dese *Kaap* de uytstekende hoek van *Indiën*, gelegen tegen over 't Eyland *Ceylon*. Dese *Zee-kust* tusschen *Suratten* en *Ceylon* werd genoemd *Decan*, *Canare* en *Malabaar*, hebbende deselve veel schoone Steden en Vastigheden, van de welke sommige de *Portugesen*, anderen de *Hollanders*, en enige d'*Indianen* toebehooren.

Van de *Kaap Commorijn*, nevens de Kust van *Kormandel* en *Bengalen*, die sig meest noord-oost strekt, zeylende wy voorby de

¹⁾ Kung. Zie *Reisen*, p. 147, noot 2.

²⁾ Zie *Terpstra*, *De Opkomst der Westerkwartieren*, p. 139 e.v. en uitvoerig *Boxer*, *Ruy Freyre de Andrada* p. 116 e.v.

³⁾ Lees *Suratte*.

⁴⁾ ? Thans *Tapti*.

⁵⁾ *Suwali*.

Bogt van *Tutokryn* tot aan de *Caap Cohamira*¹⁾, of d'uytstekende hoek over *Jaffenepatnam* op *Ceylon* leggende, en is omtrent 70 mijl van malkander. De *Caap Cohamira* langs de Kust van *Cormandel*, *Bisnagor*, *Golkonda* en *Orixa*, is tot aan *Bengale* omtrent 270 mijl; vindende op de Kust van *Cormandel* veel voorname *Moorse* en *Heydensche* Steden, als ook 't *Nederlands Kasteel* en *Stad Pellicaten* en andere handelsplaatsen.

't Rijk van *Bengale* is van een groote uytgestrektheid, en paald in 't zuyden aan 't Rijk *Arakan*; in 't west aan de *Bengaalse See*, lopende agter *Golconda* om, tot aan *Cambaye* en *Persien*; aan de noord-zijde paalt 't selve aan *Tartarien*, en aan d'oost-zijde aan *China*, begrijpende een groot en vrugtbaar land, vol *Steden*, *Dorpen*, en een ontelbare menigte menschen, zijnde deselve meest *Heydenen*, en staan onder 't gebied van de *Groote Mogol*, die sijn verblijfplaats houd in de groote en wijdberoemde *Stad Agra*. *Bengalen* is met veel rivieren doorwatert, die alle haar oorsprong uyt de groote Rivier de *Ganges* hebben.

In dit magtige Rijk hebben de *Nederlanders*, als ook d'*Engelsen* de vrye handel, zijnde *Oglie 't Hoofdkantoor der Nederlanders*, en omtrent 36 mijl de rivier de *Ganges* op van de zee gelegen.

Van *Bengale* zeyldmen omtrent 370 (*mijlen*) zuyd en zuyd-oost [54] voorby 't Rijk van *Arakan*, *Pegu*, *Keda*, *Pera* en d'eertijds beroemde *Stad van Malacca*, voor desen van de *Portugesen*, en nu by d'*Hollanders* bewoond, tot aan de Hoek en 't Rijk van *Yhor* of *Yor*. Dese Hoek van *Yor* om zijnde, en noord-noordwest zeylende, beland men in de Bogt en Rivier van *Siam*, zijnde 't selve een groot en magtig *Koningrijk*, omtrent 200 mijl van *Yor* gelegen: maar van de hoek van *Yor* N.N. oost zeylend, zeyldmen voorby *Poclo Timon* en *Kandor*²⁾, en latende *Tonquin* en *Quinam* aan de linkerhand leggen, beland men op de Kust van *China*, als *Macaõ*, *Canton*, *Oxu*, *Aymuy*, *Chinsu*³⁾, *Nanking* en andere plaatsen, welke alle meest by en omtrent de *Tropicus Canseri* op 23 graden noorder breete, als mede *Bengale*, sijn gelegen. Van *Macaõ* een weynig oostelijk aanlopende, zeyldmen voorby 't Eyland *Formosa*, en aanbeland in d'Eylanden van *Japon*.

De groote Eylanden beoosten de *Caap de Goede Hope* in Oost-

¹⁾ Calimere.

²⁾ Tiunan en Condor. Zie *Reisen*, p. 173 noot 5 en 6.

³⁾ Zie voor deze plaatsen *Reisen* p. 174 noot 2.

Indien gelegen, zijn de volgende, en sullen ons begin met *Madagaskar* nemen.

Madegasker 240 mijl in de langte, en 80 mijl in de breete hebbende, leyd omtrent 60 mijl van de vaste Kust van *Africa*, tegen over *Mosambique*, en de zuydhoek van 't selve Eyland 380 mijl van de *Caap de Goede Hope*, en omtrent 110 mijl van 't Eyland *Mauritius*, dat een vrugtbaar en overvloedig land is, daar ook door d'*Hollanders*, *Engelschen* en ander volkeren veel *Slaven* werden gekogt, en naar andere plaatsen versonden.

Borneo, is een van de grootste Eylanden van de geheele wereld, en is rondagtig van gedaante, en regt onder de *Linie* gelegen, en 't zuyd-eynde op 4 gr. bezuyden, en 't noord-eynde op 7 en een halve gr: benoorden de *Linie*. 't Selve heeft in de langte 145, en in de breete 170 mijl, en desselfs geheele omtrek is omtrent 445 mijl. 't Is een seer vrugtbaar Eyland en volkrijk, heeft veel *Steden* en *Negeryen*; is omtrent 60 mijl noord-oost van *Batavia* gelegen.

Sumatra, dat vele menen 't *Ophir* te wesen, daar *Salomon* zijn goud van daan heeft gekregen, heeft in de langte 210 en in de breedte 50 mijl, leggende 't noord-west-eynde op de *Noorder breete* van 5 en een halve *graad*, en 't zuyd-oost-eynde op 5 en een halve *graad zuyder breete*, en by gevolg onder de *Linie*. De westkant, die men gemeenlijk de *Westkust* noemt, leyd tegen d'*Indise zee*, en de oostkant, die de binnen *Westkust* genoemd werd, tegen over *Malacca* en 't Eyland *Banka*. De wijte tusschen *Malacca* en *Sumatra* is omtrent 14 a 15 mijl, komende de zuyd-oost-hoek van *Sumatra* digt aan 't west-eynde van 't Eyland *Java*, maakt met 't selve een engte 4 a 5 mijl op zijn nauwste wijd, en werd de *Straat Sunda* genaemt, die zijn beginsel neemt aan 't *Princen Eyland*, en eyndigt voor of omtrent *Bantem*. Op 't Eyland *Sumatra* zijn verscheyde *Koningen*, dog de *Koning* van *Achin* is de voornaamste, en houd zijn verblijfplaats in de Stad *Achin* op 't noord-eynde van 't Eyland gelegen. Op dit Eyland zijn veel *Indiaanse Steden*, *Negeryen* en verscheyde *Vastigheden*, wordende dese by d'*Indianen* en enige by de *Hollanders*, voornamelijk op de *Westkust* beseten. Hier valt veel *Peper*, *Campher*, *Bensoïn* en *Goud*; dog de meeste *Peper* krijgt de *Compagnie* van de binnen *Westkust* van *Jambay*¹⁾, *Plumban*²⁾ als ook van *Bantem* en *Malebar*.

¹⁾ Djambi.

²⁾ Palembang.

Java, op welke de vermaarde Stad en de Nederlantse Hooft-[55] handelplaats, (*Batavia*) gelegen is, strekt sig meest oost en west, en heeft in de langte 144, en inde breete 30 mijl, en leyd op 6 *graden* besuyden de *Linie Equinoctiaal*.

Celebes, daar *Makasser* is op gelegen, is een groot Eyland, en regt onder de *Linie*, tusschen *Borneo* en *Gilolo*, omtrent 160 oost ten noorden van *Batavia*; desselfs breete van 't zuyden tot 't noorden is 135, en desselfs langte oost en west 6 mijl.

*Luconia*¹⁾, op welke de *Manilles* is gelegen, leyd omtrent 50 a 60 mijl benoorden *Celebes*, en heeft in zijn langte oost en west 100, en in zijn breedte 50 mijl. De *Portugesen*, als ook de *Chinesen*, drijven op dit Eyland een sterken handel.

Ceylon, een der beroemste en vrugtbaarste Eilanden in de bekende werelt, insonderheid in *Kaneel* en welriekende *Kruyden*, geeft seer veel leersame *Oliphanten*, *Gesteenten* en *Paarlen*; 't selve is gelegen tusschen de 6 en 9 *graden* benoorden de *Linie*, en heeft in de langte van 't oost tot 't westen 60, en van 't zuyden tot 't noorden in de breedte 40 a 45 mijl. Dit Eyland wordt van eenige 't aardsche *Paradijs* genoemd, daar *Adam* onser aller Vader eerst soud gewandelt hebben; ook sullen u d'inwoonders op een hooge berg, de *Piek Adams* genoemd, de voetstappen van *Adam* in de steenrotse toonen, desgelijcks ook een sout water op een berg, dat sy seggen voort gebragt te zijn van de tranen van *Eva*, die sy hondert jaar agter een om de dood van haar beminden *Abel* heeft gestort. De Binnelanden van dit Eyland worden bestiert by de Koning van *Candy*, die ook zijn *Hof* houd in de Stadt *Candy*, in 't midden van 't Eyland gelegen. De geheele Zeekust, op de welke veel Steden en sterkten zijn gelegen, wordt by d'*Hollanders* beseten, en staan alle onder desselfs gebied.

d'Andere Oostersche Eylanden, in grootheyt van de genoemde verschelende, dog deselve naast komende, zijn *Gilolo*, gelegen om de Oost in de *Moluccas*, en regt onder de *Linie*, tusschen *Celebes* en *Nova Guinea*: want de westzijde is maar 40 mijl van d'oosthoeck van *Celebes* of *Manade*, en d'oost uytstekende hoeck maar 10 mijl van *nova Guinea*. *Gilolo* heeft in zijn langte oost en west 60, en in zijn breete zuyd en noord ook 60. mijl. Aan de westzijde digt aan *Gilolo* leggen d'Eylanden *Ternate*, *Tidor*, *Machan*, *Batsjan* en andere, op welke veel *Nagelen*, *Foelie* en *Noten* wasschen.

¹⁾ Luzon.

't Eyland *Ceram* leyd omtrent 30 a 35 mijl zuydwaard van *Gilolo*, hebbende in de langte van 't oosten tot 't westen 58, en in de breete van 't zuyden tot 't noorden 15 mijl. Aan de westzijde omtrent 5 mijl van *Ceram* leyd *Amboina*, en daar omtrent d'andere *Amboinese* Eylanden; als *Ambon* en *Banda*, etc.

d'Andere Oost-Indise Eylanden, die omtrent met *Gilolo* en *Ceram* mogen vergeleken worden, zijn *Formosa*, op de kust van *China*, en gelegen omtrent 17 mijl van 't vaste land; desselfs breete zuyd en noord is 60, en de langte oost en west 20 mijl. Dit Eyland leyd in de schipvaart van *Japon*, en is eertijds by de *Hollanders* beseten, dog haar wederom door de *Chinese Zeerover Eyquan* ontwelddigt.

Paragoä, omtrent 18 mijl benoorden *Borneo* gelegen, streckt sig meest noord-oost en zuyd-west, en heeft van 't zuyden tot 't noorden 60, en van 't oosten tot 't westen in de breete 16 a 17 mijl. Tusschen *Luconia* en *Mindano* siet men ook eenige so grote als kleyne Eylanden; als *Midore*¹⁾, *Tandaja*, *St. Joan* en veel andere.

Timor, daar veel *Sandelhoud* valt, leyd omtrent 120 mijl oost- [56] waard van *Batavia*, en 70 mijl zuydwaard van *Celebes*; desselfs langte is van 't oosten tot het westen 47, en in de breete van 't zuyden tot 't noorden 12, en heeft veel Eylanden om sig.

Buton, een Eyland dat men gemeenlijk voorby zeyld, de wil hebbende om de Oost na *Ternate*, *Banda* en *Ambon*, leyt omtrent 7 a 8 mijl van *Celebes*, en heeft in sijn breete zuyd en noort 20, en in sijn langte oost en west 12 mijl.

Madura, omtrent 80 mijl van *Batavia* aan d'Oostkust van *Java* gelegen, heeft in sijn langte oost en west 24, en in sijn breete zuyd en noord 8 mijl; houdende de *Prince* van 't selvige Eyland sijn *Hoff* in de Stad *Samme Nap*²⁾.

Banka, omtrent 40 mijl noordwaard van *Batavia*, en 4 a 5 mijl van de wal aan d'oostkant van *Sumatra* of binnen *Westkust* leggende, geeft dese wijte van 4 a 5 mijl tusschen *Banka* en *Sumatra* de naam aan de *Straat Banka*, welke men doorzeylt als men na *Malacca* en andere plaatsen om de Noord gaat; 't selve heeft in zijn breete zuyd en noord 30, en in zijn langte oost en west 10 mijl.

Op de kust van *China* sietmen 't Eyland *Eynam*³⁾, van waar men segt dat het Rijk *China* sijn begin neemt, 't selve leyd omtrent

¹⁾ Mindoro.

²⁾ Soemenep.

³⁾ Hai-nan.

6 a 7 mijl van 't vaste land, op de noorder breete van 18 *graden*, en is van 't zuyden tot 't noorden breed 20, en van 't oost tot 't west lang 15 mijl.

Soo veel gesegt hebbende van eenige der voornaamste als ook middelmatige Eylanden in *Oost-Indiën* gelegen, en by d'*Hollanders* 't meeste bekend en bevaren, sullen wy d'andere kleyndere die ontelbaar zijn, voorby gaan, als ook die landen by d'onse weynig bekend en bevaren, gelijk 't groote *Zuydland*, dat omtrent 200 mijl zuydwaard agter *Java* leyd, en sijn begin neemt op de *langte* van 125 *graden*, en sig oostwaard tot aan de Kust van *Nova Guinea* uytstrekt, en kortelijk besien waar in de voornaamste handel en handelplaatsen van de *Compagnie* in *Oost-Indiën* zijn.

Van de Handel en Handelplaatsen van de Compagnie in Oost-Indiën.

De voornaamste plaatsen dara de *Compagnie* haar grooste handel en meeste welvaart in is gelegen zijn *Japon*, *China*, *Bengale*, *Cormondel*, *Suratte*, *Persien* en *Moluccas* Eylanden, welke laaste 't meeste voordeel geven, en 't minste aan de *Compagnie* kosten; voornamentlijk *Amboina* en *Banda*.

Behalven de bovengenoemde besit de *Compagnie* veel andere *Sterkten*, *Logien* en *Kantoren*, daar zy haer handel drijft, soo op de *Kust* van *Mallebar*, op de buyten en binnen *Westkust*, als hier en daar op de *Oostkust* van *Java*, *Celebes* en andere plaatsen; dog deselve geven de *Compagnie* soo groot voordeel niet als de eerst aangehaalde, en zijn by gevolg van weynig belang. *Malacca*, *Ceylon*, *Colombo*, *Gale*, *Coechin* en andere soude ook meer voordeel de *Compagnie* toebrengen, ingevalle sy in die plaatsen sulcke sware [57] besettingen niet hadden te onderhouden.

Op *Japon* heeft geen *Christen*, dan alleen de *Hollanders* de vrye Handel, dog zijn geweldig door deselve bepaald en naauw bewaakt: want soo dra eenig Schip in *Japon* aanbeland, word 't roer en zeylen aan land gebragt, en alles tot 't minste toe verzegeld en opgesloten. Van *Batavia* gaan gemeenlijk alle jaren 4, 5 a 6 Schepen handelen op *Japan*, welkers inladinge is s'*Ianpanhout*, *Tafels*, *Armosyne*, *Pansjes*, *ruwe Zijde*, *Speceryen*, *Europise seldsaamheden* en andere koopmanschappen sy verhandelen tegens goud, koper, lakwerken, *japanse rokken*, *Porselcyn*, en meer andere. De Schepen regelregt na *Japan* gaande, zeylen gemeenlijk van

Batavia in 't laast van July; dog die *Siam* aandoen, en aldaar *Elandts* en andere *huyden* en *Rogge vellen* ingenomen hebbende, zeylen in de maand May van *Batavia*, en komen tegens January wederom voor 't selve; dog eenige gaan over *Malacca*, nemen daar *Tin* in, en verhandelen 't selve aan de *Kust*, dat gedaan, vertrekken sy na *Batavia*, 't welk gemeenlijk een togt van een jaar is.

Japon is omtrent 750 mijl zeylen noord-oost van *Batavia*. Men zeyld door de *Straat Banka* op *Polo Timon*, en van daar *Kandoor* in 't gesigt tot in *Japon*, zijnde 't aldaar soo kout, dat men sonder eenige beswaarnis wel een goede *wolkvanger*¹⁾ kan verdragen; want 't leyd tusschen den de 31 en 41 graden benoorden de *Linie*.

De Handel die de *Compagnie* in *China* heeft, is meest tot *Macaõ* of *Maselgam*, *Canton* en *Oxu*; dog op dese handel, is, vermits d'ongestadigheyd der *Chinesen* weynig staat te maken, zijnde 't eene jaar 't selve veel en 't andere weynig, of geheel niet. *Macaõ* leyd mede die weg uyt als *Iapan*, dog is wel 300 mijl nader aan *Batavia*.

In *Bengale* heeft de *Compagnie* ook de vrye Handel, en verscheyde *Kantoren* op *Oeglie*, *Deka*, *Bellesoor*, *Malda*, *Cassamabaser*, *Ragimohol*, en *Pattena*, zijnde op *Oeglie* 't *Hooftkantoor* van de geheele *Bengaalse* Handel: 't selve leyd omtrent 36 mijl de rivier de kleyne *Ganges* op, en konnen de Schepen voor de *Logie* leggen; zijnde aldaar somtijds 6, 7, 10, ja 12 Schepen te gelijk; alles, insonderheyd eetwaren, is hier goed koop. d'Inlading der Schepen om aldaar te verhandelen, bestaat in *Noten*, *Nagelen*, *Foelie*, *Kaneel*, *Oliphanten*, *Peper* en meer andere waren. De goederen aldaar gehandelt, zijn fijne *Lijnwaten*, *Fotassa*, *Kaffa*, *Aphioen*, *Musculus*, *Gingan*²⁾, etc.

Sommige van dese Schepen haar onladinge hebbende, gaan na *Batavia* sonder andere plaatsen aan te doen; andere wederom gaan over *Ceylon* en de *Kust* na *Batavia*, en een derde uyt *Bengale* over *Ceylon* naar *Holland*, ook wel naar *Holland* sonder *Ceylon* aan te doen; daar zijn ook enige die van *Bengale* *Persien* en *Suratte* aan doen, en soo na *Batavia* vertrekken. Van *Batavia* na *Bengale* gaande zeyld men de *Straad Sunda* uyt buyten *Sumatra*, *Ceylon* in 't gesigt, en langs de *Kust Cormandel*, welke overvaard op 700 mijl zeylen word gerekend: maar soo de Schepen binnen

¹⁾ Een soort jas van zeildoek, tegen slecht weer.

²⁾ *Fotassa* = lendendoek. *Kaffa* = bontbewerkte zijde of katoen. *Gingan* = eenvoudige katoenen stof.

door over *Malacca* gaan, is de weg veel korter, dog moeyelijker, vermits tegen wint en stroom, die deselve dikwils langer als buyten om maken

[58] De Handelsplaatsen van de *Compagnie* op de Kust *Cormandel*, zijn voornamelijk *Pellicate*, *Maselepatnam* en enige andere, zijnde *Pellicate 't Nederlands Hoofdkantoor*, en voorsien met een sterk *Kasteel* en goede besetting. De Schepen brengen daar ook sodanige goederen, als in *Bengale*; gelijk *Japans koper*, *goud*, *speceryen*, *Sandel* en *s'jampanhoud*, *spiljouster*, *wortel Chine*, etc. en wederom van daar *fijne Lijnwaten*, *Zitsen*, *geschilderde en ongeschilderde kleeden*. Diergelijke handel heeft de *Compagnie* ook in *Suratte*; dog *Persien* geeft veel *pakken ongewerkte* en *ruwe Zijde*, enige *Tapyten* en *geverfde Stoffen*.

Van d'Uyt- en 'tHuys-Reyse naar, en van Oost-Indiën.

In korte aangewesen hebbende wat *Oost-Indiën* is, hoedanig 't Landt sig uytstrekt, en op wat wijze 't onder verscheyde *Koningen* is verdeeld, welke desselfs voornaamste Eylanden zijn, en waar gelegen, als mede de voornaamste Handelsplaatsen van de *Compagnie*, sullen wy overgaan en aantoonen op welke wijze men naar *Oost-Indiën* zeyld, en wederom van daar in *Holland* aanbelandt, en hoe 't gemeenlijk op de *Uyt- en 'tHuys-reyse* toegaat.

Veel *Liefhebbers* en *Wereld-besoeckers* hebben dikwils getragt een nader weg, als tot nog toe bekend is, te vinden, en hebben ondernomen een weg op te speuren, om omde Noord achter *Moschovien* door de *Straat Nassouw*, tusschen 't vaste land van *Tartarien* en 't Eyland *Nova Sembla*, welk Eyland op de noorder breete van 80 a 87 graden is gelegen, te zeylen: voornamentlijk heeft *Willem Barentsz.* 't selve in 't Jaar 1594 ondernomen, als ook *Jacob van Heemskerck*, in geselschap van de genoemde *Willem Barentsz.* 1595; 't selve is ook onderleyd by *Cornelis Rijp* in 't Jaar 1597, en by meer andere; dog is alles vrugteloos geweest, wijl sy haar oogmerk niet konden bereyken, vermits de grote *koude*, de veelheyd van ys en *stormwinden*, die dese vaart onvaarbaar maken: want soo dit konde doorgezeyld worden, soud men in korte tijd in *Iapon* kunnen komen, dat die weg uyt maar 1235 mijl van *Holland* is gelegen. Ook soud de *vaart* op *Oost-Indiën* veel korter zijn, soo 't mogelijk was uyt de *Middelandse Zee* in 't

Rode meir te zeylen, dat nu ook door 40 mijl land beled word.

Dewijl d'aangehaalde wegen, om in *Oost-Indiën* ter zee te komen, onmogelijk zijn te bevaren, soo door 't belet van 't ys en grote *koude*, als door belet van 't land daar tusschen 't *Rode Meir* en de *Middelandse See* is gelegen, sullen wy ons tot de gemeene en bekende wenden, welke is buyten de zuydhoek van *Africa*, met de naam van 't *Hooft de Goede Hope* bekend, zijnde omtrent 2000 mijl zeylens van *Holland*, en 1500 mijl van 't Eyland *Java* en *Batavia*.

De Schepen uyt *Texel*, de *Maas* en *Seeland* in zee gelopen zijnde, is de koers, soo zy *agterom*, dat is benoorden en bewesten *Engeland*, *Schotland* en *Yrland*, moeten, van 't *Doggers zand* noordwest tot aan *Hitland*; van daar zeyldmen west ten zuyden of west zuydwest, latende *Fairhil*, *d'Orkades*, *St. Kilda* ¹⁾, en alle vuylen ²⁾ [59] aan *bakboord* leggen, en *Rokol* ³⁾ voorby zijnde, zeildmen zuydelijk na de *Canarise Eylanden*, en men laat de *Vlaamse Eylanden* ⁴⁾ aan *stuurboord*.

Dog de Schepen binnen doorzeylende, dat is door de *Hoofden*, alsoo genoemd om de twee uytstekende uythoecken van *Engeland* en *Vrankrijk*; zijnde die van *Engeland Doevres*, en die van *Vrankrijck Calis*, komen in 't *Kanaal*, dat als een tregter verwijderd, en *Vrankrijk* en *Engeland* van een scheyd; en 't selve of zeylende, tot *Heyzant* of *Engelands end*, voorby *Bevesier*, *Wigt* en *Poortland* aan de regter, en de *Franse Seehavens* en *Steden*; als *Calis*, *Bajoene*, de *Rivier van Roüaan* en andere aan de linckerhandt; komt men in de *Spaanse See*, en stelt de *koers* zuyd-west ten weste, daar na zuyd-west, en ten laaste zuydelijk, na de *Canarise Eylanden*, lopende deselve in 't gesigt.

Dese Eylanden staan onder de gehoorsaamheyd van de *Koning* van *Spangie*, en zijn vrugtbaar in *Wijn*, *tarw* en andere nootsake-lijkheden, en seven in 't getal; als *Lancerotte*, *Forte Ventura*, *Groot Canaria*, *Gommeria*, *Palma*, *Fiero* en *Teneriffe*. *Teneriffe* leyd op de noorder breete van 28 graden en 20 minuyten, en *Groot Canaria* op 27 graden 40 minuyten oost en west van malkander; leggende d'andere daar omtrent mede.

¹⁾ Fairhill = Fair Island, tusschen de Orkney en Shetland eilanden.

Orkaden = Orkney eilanden. St. Kilda, eilandje $\pm$ 40 zeemijl beW. de Hebriden.

²⁾ D.w.z. riffen, ondiepten, rotsen; in het algemeen gevaren voor de scheepvaart.

³⁾ Rockall, ongeveer 360 zeemijl beW. de Hebriden.

⁴⁾ Azoren.

De seer hooge Berg, by de naam van de *Piek van Canarie* bekend, siet men op 't *Eyland Teneriffe*; wordende gesegt, dat dese Berg van 60 mijl gesien kan worden. Van 't *Eyland Canaria* daar dicht aan gelegen, telt men de langte der graden oost en west¹⁾; deselve zijn omtrent 36 mijl westwaard van de Kust van *Barbaryen* af gelegen.

d'Eylanden *Madera* en *Porto Sancto*, die sommige ook onder de *Canarise Eylanden* stellen, leggen een weynig noordelijker als de bovengenoemde, namentlijk op 32 graden, 20 minuyten noorder breete, en op de langte 359 graden 30 minuyten.

De *Vlaamse Eylanden* 9 in 't getal, leggen ook by malkaer en tusschen de 37 en 40 graden, omtrent 420 mijl in 't noord-west van de *Canarise Eylanden*; desselfs namen zijn *Corvo*, *Floris*, *St. George*, *Trayal*, *Pico*, *Gratiosa*, *Tercera*, *St. Michiel* en *St. Maria*.

De *Canarise Eylanden*, gelijk boven gesegt is, in gesigt hebbende, zeyld men van daar zuymen, en somtijds een halve of heele streek²⁾ oostelijker tot aan de *Soute Eylanden*, die alle by malkander meest af en aan de *Caap Verde*, tusschen de 14 en 18 graden benoorden de *Linie*, en 160 mijl westwaard van de kust of 't vaste land van *Africa* zijn gelegen; deselve zijn 10 in 't getal; als *St. Antoni*, dat 't noordelijkste leydt, *St. Vincent*, *St. Lucia*, *St. Nicolaas*, *Ilha de Sal*, *Ilha de May*, *Ilha de Foge*, *Bone Vista* en *St. Jago*, dat 't grootste van alle is, dog niet boven de 18 mijl lang. Deselve worden alle bewoont, dog van een deel *Spaense Bandieten*³⁾, die niet te vertrouwen zijn. Somtijds loopen de Schepen hier aan; insonderheyd als sy enige verversing of water van noden hebben.

Van de *Soute Eylanden* zeyld men na de *Linie* meest zuymen aan, en omtrent of onder deselve gekomen, ontmoet men dikwils *val-travaden* en *buyig weeder*, ook wel groote en langduurige stilten, dat de Schepen niets kunnen vorderen; veroorsakende 't selve lange Reysen en veel sieken; als *watersucht*, *scheurbuyck*, *brandende koortsen*, *kranksinnigheyd*, en meer andere toevallen, waar door vele ellendig haar leven eyndigen, en sommige 't hare verkorten.

De *Linie Aequinoctiaal* doorgezeyld, stellen de Schepen haar *koers* zuydwaart na de *Caap de goede Hope*, en de schadelijke droogten *Abrohollos* voorby zijnde, die aan de *Brasilise Kust* op 18 gra-

¹⁾ M.a.w. de Graaff neemt den meridiaan van Gran Canaria als Eersten Meridiaan.

²⁾ Het kompas is verdeeld in 32 streken; een streek is derhalve 11°15'.

³⁾ D.w.z. bannelingen.

den zuyder breete zyn gelegen, word, volgens gebruyk, aan yeder *baksvolk* een *flapkan spaanse wijn* gegeven, en van de *Sieketrooster* een Dancksegginge gedaan, dat den *Hemel* haar voor die schadelijcke *droogten* heeft bewaard, daar eertijds soo veel Schepen op zyn verzeyld en tot niet gegaan.

Op de hoogte van 34 graden 20 minuyten zuyder breete gekomen, word de *koers* veranderd, en deselve, soo 't de wind toelaat, oost aangesteld om de *Tafelberg*, op de gesegde hoogte gelegen, te bezeylen; in deselve aanbeland, gaat men voor 't *Kasteel* ten anker, en word alles wat aan 't Schip mogt gebreecken, hersteld, verversende 't volk sig ondertusschen; dewijl de Schepen somtijds eenige weken, ook wel eenige dagen, na 't de nood vereyscht of de tijd 't toelaat, aan de *Caap* verblijven. Dese *Bay* heeft een schoone ruymte, zijnde omtrent 3 mijl wijd en goede ankergrond; in de mond of 't inkomen van deselve is 't *Robben Eyland*, waar alle *Misdadigen* op worden gebannen. 't Land van de *Caap* is bergagtig met vermakelijcke en vrugtbare *valeijen*, daar alles, wat in desselfs grond gezaayd en geplant word, overvloedig geeft en weelderig wast, soo wel eygene, als vreemde planten en zaden; in tegendeel ontmoet men de menschen meer na de kant der beesten, dan die der menschen hellende, wetende noch van *Godt* noch desselfs *Gebodt*, en die men dikwils eerder door de reuk als door 't gesigt gewaar word.

De Schepen van alles wederom gereed, met water voorsien, en 't volk sich ververscht hebbende, zeylen van de *Caap*, en buyten gekomen, stellen haar *koers* zuyden en zuyd-west tot op de hoogte van 38 a 39 graden, en de *westlijke Passaatwind* aldaar ontmoet hebbende, zeyldmen vlak ook aan, om de Eylanden *St. Paulo* en *Amsterdam* in 't gesigt te lopen, die op de gemelde hoogte, en omtrent 800 mijl oostwaard van de *Caap* zyn gelegen, om als dan een vaste *koers* te stellen na de *Straat Sunda*, die gemeenlijk oost ten noorden, oost noord oost, en eyndelijk wat noorder aangesteld word, na de gissing die men maakt omtrent het vervallen om 't zuyden of om de noord van de *Straat Sunda*, dat de doorgangh is tusschen 't Eyland *Sumatra* en *Java*; sien ook aldaar 't *Prinse Eyland* op 't westeynde van 't Eyland *Java*. Van daar zeylende na *Bantem*, 18 a 20 mijl inwaard gelegen, laat men *Sumatra* aan de linkerhand, en langs de Kust varende, gaat men voorby 't Eyland *Krakouw*, *Sleepzee*¹⁾, *Toppershoetje*, *Dwars in de weg* en *Bantem* tot

¹⁾ Sebesi.

voor *Batavia*, dat omtrent 12 mijl oostwaard van *Bantem* is gelegen.

Soo draa 't anker op *Bataviaas* Rede gevallen is, siet men veel Vaartuygen; so *Sloepen*, *Boots* als *Chinese Prauwen* aan boord, eenige de vrinden verwelkomen, andere haar brieven opeysschen, en een derde om wat te schacheren. 's Anderen daags gaat de *Sergiant* en *Soldaten* met haar goedje na land, en haar in geleden en in het volle geweer na 't *Kasteel* voor de *Generaal* en *Raden* ver-
[61] toonen; welk verrigt hebbende, worden soo op 't *Kasteel* als *Bolwerken* verdeeld: doch haar word drie dagen vryheyd gegeven haar te vermaken en de Stadt gaan te besigtigen.

Ook worden eenige van de *Scheeps Officieren* en *Matrosen* van d'aankomende Schepen op andere Schepen overgeset, en op dese of geene *togt* gesonden. Sommige, die goede vrinden aan 't roer hebben, gaan na weynig verblijf wederom na 't *Vaderland*, konnende de soodanige een *Oost-Indise* heen en weerom reyse in 18 maanden of minder volbrengen; dog andere in tegendeel verblijven daar vele jaren, ja haar gehele levens tijd.

De gemene uytreys [die voorspoedig genoemt word] uyt *Holland* tot *Batavia*, word gerekent op seven, ses en een half, ses, ook wel op vijf en seshalf maand. Sometijds zijn de Schepen ook agt, negen, ja in tegenspoedige Reysen thien, en selfs vijfthien maanden onderwegen; van de welke sommige veel, andere wederom weynigh sieken en doden hebben.

De *Kermis* Schepen, of die in *September* uyt *Holland* gaan, komen gemeenlijk in Maert of April in 't land, in welke tijd de beste *togten* aanstaande zijn, soo na *Siam*, *Japan*, *China*, *Bengale*, *Cormandel*, *Suratte* en *Persien*, vertrekkende de Schepen na de gesejde plaatsen van *Batavia* in 't laast van May of Juny, welke voor 't meerendeel in de heen of wederom reyse *Ceylon* en *Cochin* op de kust van *Mallebar* aandoen.

De *Kerstijds* Schepen, in December of January uyt *Holland* zeylende, komen in gemeen in 't laast van July of in Augustus, ook wel in 't voorste van September in 't land; zijnde daar dan weynigh *togten* van belangh voor handen.

De *Paasch* Schepen, in April of May uyt 't *Vaderland* gaande, aanlanden voor *Batavia* gemeenlijck in December, in welke tijd niet als slegte *togten* voor handen zijn, soo om d'*Oost*, als langs de Kust van *Java*, *Makasser*, *Ambon*, *Banda* en *Ternate*. Na de genoemde plaatsen vertrekken de Schepen van *Batavia* in January

of 't voorste van February. Omtrent dees tijd gaan de Schepen ook na de *binnen* en *buyten Westkust* van *Sumatra*; als *Padang*, *Baros* *Poelesinka*, *Plumban*, *Jamby*, *Malacca* en elders.

Detogten op *Iapan*, *China*, *Bengale Cormandel* en *Suratte* zijn de beste, soo voor de bysondere Handelaars als voor 't gemeene scheepsvolk; dewijl yeder maar een weynig geld hebbende, goede voordeelen met 't selve kan doen, en alles is daar in overvloed en goed koop, insonderheyd de lijfs behoeften.

De togten om d'Oost, soo na *Ternaten* als *Ambon* en *Banda* met haar omleggende plaatsen en Eylanden, worden voor de geringste en slegste togten gehouden, dewijl daar geen bysondere handel, en alles daar duur en ongemakkelijk te bekomen is, wordende verseld met een ongesonde lugt, vermits dese plaatsen voor 't meerendeel onder de *Linie Æquinoctiaal* gelegen zijn: want de meeste menschen hebben een geele couleur en ongesond lichaam, schijnende deselve [gelijk men seyde] vergeven, eensdeels door de *natuur* van 't land en de lugt, als ook door het overvloedig gebruyck van de schadelijcke drank *Sagower*, welke d'*Indianen* uyt de bomen tappen, en daar veel van onse *Nederlanders* sig in ver- [62] lopen. Veel van ons volk sterft gemeenlijk in dese gewesten, voornamentlijk op *Ambon*, en als op 't selve een vrugtbaar gewas van Nagelen is. Dese plaatsen worden ook voor de slegste gehouden, om dat die op de selve aan land legt, seer selden^w daar van kan komen, vermits 't *Opperhoofd* onwillig is de soodanige, die met gevaar van haar leven de lugt en 't land gewoon zijn geworden, te versenden, en andere in haar plaats aan te nemen.

Gesien hebbende op wat wijze men naar *Oost-Indiën* zeyld, sulen wy tot de Reyse na 't *Vaderland* overgaan.

De Schepen van *Batavia* naar *Holland*, die de eerste besending word genoemd, en in 6, 8 of meer Schepen bestaan, worden gemeenlijk in October of November aangeleyd, en zeylen in 't laaste van November of 't voorste van December van *Batavia* tot voor *Bantem*, van waar sy, de laaste Brieven van de *Compagnie* ontfangen hebbende, vertrekkende; zijnde 't jaar in 't gemeen ten eynde als sy de *Straat Sunda* uyt, en in volle zee zijn.

De tweede besending zeyld vier of ses weken na d'eerste van *Batavia*, vermids sy na de Schepen uyt *Japon*, *China*, *Bengale*, en van de Kust moeten wachten.

De Schepen voor *Batavia* afgeladen, en met verversing en an-

dere behoeften versien, krijgt yeder *Matroos* twee rijksdaalders op rekening, om verversing of wat hy mogt van noden hebben, te kopen, als ook twee maanden *gagie*, die het mogt begeeren, d'een in geld en d'ander aan goed, om sig tegens de koude met klederen te voorsien; dog de meeste hebben weynig genot van de selve, dewijl sy alles, voor sy van *Batavia* vertrekken, hebben 't seek gemaakt, en die nog yets behouden heeft, verliest 't selve aan boord met spelen.

d'Eerste besending aan de *Caap* aanbeland, wagten aldaar na de Schepen van *Ceylon*, de *Kust* en *Bengale*; dog de gestelde tijd verlopen zijnde, zeylen alleen van daar, wordende ondertusschen de Schepen wederom van alles versien, en de Matrosen die nog yets mogten behouden hebben, van haar goedje door de *Caapse Waarden* en *Waardinnen* ontblood; dewijl sy de Schepen daar leggende, veel geld winnen: want krijgen voor een pindje suure *Caepse Wijn* 10, voor een musje *Brandewijn* 10, voor een musje *Arak* 8, en voor een kannetje *Dikke Sempe*¹⁾ 12 stuyvers, zijnde alles na gevolg.

De Schepen aan de *Caap* by den ander, en van alles gereed zijnde, word een dag of twee voor deselfs vertrekken een algemeene *Krijgsraad* gehouden, en die yets mogt misdaan hebben, gestraft; ook die haar op de Schepen mogten versteken hebben, aan land gebragt, en wederom na *Batavia* gesonden, daar sy tot haar welkomst een *ketting* ontfangen, en benevens de *Slaven* moeten arbeiden.

In 't *Kasteel* by de *Gouverneur* 't scheymaal gegeten hebbende, ligten de Schepen 's anderen daags haar anker, en buyten zijnde, stellen haar *koers* noordwest na 't Eyland *St. Helena*, in de doorvaart en omtrent 460 mijl van de *Caap* gelegen; 't selve voorby zijnde, zeyldmen met deselve *koers* of een weynig westelijk na 't Eyland *Adschention*, en door de *Linie Aequinoctiaal* op 13 a 14 graden noorder breete, om de *Zoute Eylanden* op zijde te krijgen; van daar is de *koers* meest noorden, en op 15 a 16 graden gekomen zijnde, is men in de *kroos-zee*, welke *kroos-zee* de Schepen tot op [63] 34 graden byblijft, en deselve *koers* behoudende, om boven de *Ternuffe banken*²⁾ te komen, die op de noorder breete tusschen de 42 en 50 graden zijn gelegen, zeyldmen vandaar oost aan na *Hit-*

¹⁾ ?

²⁾ De ver om de Oost uitstekende banken van Newfoundland.

land, op hoopen de Kruyssers ¹⁾ aldaar te ontmoeten, om sig met verversing en andere scheeps-behoeften te versien, en verzeylen gesamentlijk na 't *Doggers zand*, daar de *Zeeuse* en *Maasche* Schepen van d'andere scheyden, om op haar gestelde plaats en aan te landen.

De Schepen in *Texel* gekomen, word 't volk van d'*Heeren Bewindhebbers* welkom geheten, van haar *Eed* ontslagen en afgedankt, vertrekkende met haar slaapgoedt in de daar toe aange- stelde Lichters na land; doch desselfs Kisten worden in andere Vaartuygen gedaan, en aan 't *Oost-Indise Huys* gebragd, en besogt of in deselve ook verboden Koopmanschappen zijn; waar na een yeder de sijne word ter hand gesteld, en haar verdiende maandgelden, de rekeningen by de *Boekhouder* nagesien zijnde, betaald. Eyndigende wy alhier onse *Oost-Indise Spiegel*.

¹⁾ Zie *Reisen*, p. 20, noot 1.

BIJLAGE A

Zie de Inleiding (*Vijfde Reis. Naar Brazilië*) en Reisen, p. 37 noot 1.

Edele, Erentfeste, Wijse, discrete seer voorsienige Heeren.

Mijn Heeren: de Gecommitteerde Leden ter Admiraliteyt in Zeelandt.

Tot Middelburch ¹⁾).

Ed: Erentfeste, Wijse, discrete en seer voorsienige Heeren.

Tsedert mijn vertreck uyttet Patria, hebbe ick Uw Ed: diversche brieven geschreven, ende daer nevens gesonden t'elckens copie van mijn Scheeps-Rolle, op dat Uw Ed: daer bij souden connen sien van tijdt tot tijdt, de sterckte van mijn Scheepsvolck, alsmede hoeveel, ende wat voor dooden wij waeren hebbende, ten eijnde Uwe Ed: sich daer van souden connen dienen.

In eene van mijne voorgaende missiven hebbe ick Uwe Ed: ten deele geadviseert van den Zee slach, soo tusschen den Ed: Heer Admiraal Houthain (zijnde alsdoen op een fregat van Hoorn, wiens Cap: is Pieter Aldentsz genaemt), mij, ende den Capiteyn Jan Backer van Enchuijsen ter eenre, ende acht soo fransche portugeschen, als andere schepen, die gedestineert ende geresolveert waeren de Cabo St. Augustijn binnen te lopen, ter andere sijden; welck gevecht geschiet is in 't gesicht vande voorn. Cabo, ende d'inwoonderen daer ontrent, dicht aen 't Rif, of de klippe altwaer 't den vijandt geset hadde, meenende dat wijlieden de Wal soo naer niet souden derven comen. . . maer den Ed: Heer Admiraal geen perijckel, noch der Klippen ofte het heftich schieten der vijanden aensiende, heeft met zijn onderhebbende schip of fregat als lichtste, ondiepgaenste ende wel beseylt op den vijandt ingeset en geabordeert, vermidts zijn Ed: een moij stuck weegs vooruijt was ende derhalven daer eerder als wij conde bijcomen, Edoch — zijn wij eijndelinghe mede bij des vijandts schepen gearriveert, ende dat soo naer ende dicht dat wij malcanderen seer lichtelijcken condon beschieten, sulcx dat dit een heet gevecht is geweest. De Ed: Heer Admiraal was met zijn fregat soo dicht aen de clippen, dat hij tot diverschen maelen daer tegens stiet, verliesende zijn chaloup, 't is goet geweest dat zijn Ed: op soo een licht ende be-

¹⁾ Rijksarchief. Admiraliteitsarchieven, no. 2709.

seylt jacht was, andersints op eene van ons tweeën geweest zijnde, soude (menschelijkerwijze gesproken) geen ofte weijnich apparentie geweest zijn van af te comen, gelijk zijn Ed: selfs daer van is spreken- de, ende ons lieden, namentl.: Mij, ende Cap. Backer, goede ge- tuigenissen gevende, dat wij ons hebben in alles gequeten als eer- lijcke, ende trouwe dienaers van 't Landt behooren, ende schuldich zijn te doen. Het eijnde van 't gevecht is geweest: datter 5 van des vijandts schepen (zijnde alle kloeck ende wel gemonteert) tegens het Rif of de klippen zijn aen stucken gestooten, een ander int binnen loopen vande Cabo op een clip ofte vuijlte verseijlt ende geborsten, den fransman, genaemt Vile Roij, op hebbende 29 Stucken (waer af ick uwe Ed: voor desen hebbe geschreven) is bij mij veroverd, ende het resterende vande acht vijantelijke zeijlen, zijnde maer een cleen leegh Bootje, dat de fransen (soo geseijt word) met hadden genomen om mede te lossen, is alleenelijck ontcomen en geeschappeert; dit is soo cortelijcx een ontwerpje van desen slach; die ick geloove uwe Ed: particulierlijcker zal zijn bericht geworden.

Doort veroveren van dese gemelte prinse heb ick veel moeten uijt- staen, en hooren dat mij niet aengenaem was, gelijk oock noch; maer d'affronten die ick heb geleden met woorden, daer van sal ick mij t' sijner tijt wel purgeren. Mijn volck isser afgeset, ander volck isser opgecomen, dat ick al met goede ooghen hebbe moeten aensien, in fijn: het schijnt dat de Zeeuwen hier weijnich te seggen hebben, en noch min verhoort worden, al ist schoon in saecken daer se gelijk in hebben; mijnenthalven ick sal den resterenden tijdt, soo ick hier in 't Landt sal verblijven, met gedult sien over te setten.

Ick ben nu eerstdaegs van Paraijba alhier gecomen, hebbe aldaer mijn schip op 't allerspoedigste, soo veel mogelijk, mettet fregat Westfriesia schoon gemaect, water en branthout gehaelt, en 't schip soo veel ick conde, gerepareert, ende voorsien, bevinde 't selve slecht gestelt, ende vande worm seer door gegeten, alsoo 't d'eerste reijs is ge- weest, 't sedert ick ben hier gecomen.

Ick hebbe door de ondichtheijt van mijn schip veel schade geleden in mijn vivres, insonderheijt int Broodt waer door ick ben genoodt- saeckt geworden andere vivres, als Broodt, stockvisch etc. vande Compagnie alhier te vorderen, omme nu mede in Zee te connen gaen; ick en soude sulcx alsnu noch niet van noode gehadt hebben te doen, indien ick de mijne hadde connen goet bewaren, maer dat is mij, soo door de lecksamenheijt van mijn schip, het doorboren ende op-eten vande worm in mijn stockvis, als andere lecquerende vivres meer, onmogelijck geweest; wel tot mijnen grooten leetwezen, want haer Ed: Mogende alhier soecken alle de Staten Capiteijne, die eenige vivres van de Compagnie afvorderen, hun lieden deselve tot soodanigen prijs op te dringen, gelijk alsse hier tot Rantsoen werden uijtge-

reijckt, of ten minste dat se daer voor alsoo souden teeckenē, dat bij niemandt noch niet en is bewillicht of gedaen, gelijk ick oock niet en gedencke te doen, alhoewel haer Ed: Mog: seggen dat wij daer geen dragen van hebben, ofte nadeel van te verwachten, maer dat sulcx alleenelijck pro forma geschiet.

Souden wij 't pont vleesch tot 6 stuivers, 't speck tot 8 stuivers, gort tot 6 stuivers, erten, boonen tot 4 stuivers de kan moeten betalen, en alle andere vivres als stockvis tot 6 stuivers tpont etc. Haer Ed: gelieven te oordeelen waer dat heen soude willen, namentlijck tot onse totale ruijne en verderf.

Ick vinde mij oock ongerust om boven mijnen gestelden tijdt van 16 maenden hier in 't Landt te blijven, alsoo ick beducht ben dat haer Ed: mochten t'avondt ofte morgen mij, ofte de mijne, voorwerpen, wien mij ordre hadde gegeven om langer dan den vers. 16 maenden hier in Brasil te blijven, ende derhalven de costpenningen van dien mochten weijgeren te betalen; oversulcx wil ick haer Ed: oodtmoedel. gebeden hebben, datse willen gelieven mij daer op een cleen letterken tot mijner gerustheijt ofte naerrichtinge te rescriberen.

Ick seijnde nevens desen per 't Schip Schipper . . .
. . . haer Ed: toe wederom mijne Scheeps-Rolle, ten eijnde alst voren; ick moet selfs schier schrijver zijn, alsoo gans geen hulpe ofte dienste van dendesen, dat nu mijnen tweeden is, zijnde den andere alsoo bot, die om seeckere redenen van mijn schip geraeck't is; insgelijcx heb ick aen mijn Huijsvrouw overgesonden mijn schultboeck, van 't gene ick aen mijn volck verstreckt hebbe, opdat ick aen 't mijne mach geraecken.

Op dato, hebben haer Ed: Mog: mij ter handt doen stellen mijne acte, omme te gaen cruijssen voor de Bahia de Todos los Sanctos, benefens het fregat West-Vrieslandt, waer over ick 't commandem. ben hebbende, ende dat voor den tijdt van 17 weken; God de Heere gelieve dese onse Reise te segenen. En soo datelijck, of morgen vroeck vermeene ick dezelve aen te vangen. Waarmede Ed: Erentfeste, Wijse, discrete, ende seer voorsienige Heeren, naer mij gerecommandeert te hebben in uwe Ed: goede gratie, sal ick deselve bevelen in de H. protectie des Allerhoogsten, ende altoos blijven

Op 't reciffe, waervoor
ick met mijn schip ter reede
ben leggende, den 19 April
Anno 1651.

Uwe Ed: onderdanige Dienaer
CORNELIS MANGHELAER.

Bij aldien wij hier langer op dese Custe mochten comen te verblijven, als onse tijdt van 16 maenden, gelijk naer alle apparentie het sich laet aensien, dat het daer op sal uijtdraeijen, soo zijn haer Ed:

oedtmoedichl. gebeden datse mijn Huijsvrouw willen gelieven sulcx bekent te maecken, opdat ick weer van andere vivres mach geprovideert worden, alsoo ick hier daer van a. contant niet can geholpen worden. Oock sal ick dienen voorsien te worden van alle Equipagie goet, ende Ammunitie van Oorloghe. Hebbe althans maer 4. touwen, daer van ick een vande Comp. heb becomen, en 3. ankers, daer ick vooral, benefens de touwen om soude zijn verlegen, doch haer Ed: sullen wel weten, wat andere Collegies sullen connen ontrent die gelegentheijt doen.

CORNELIS MANGHELAER.

BIJLAGE B.

Zie Reisen, p. 114 noot 1, 152 noot 3.

De Heer ERNST CRONE te Aerdenhout zond mij, op mijn verzoek, de volgende beschouwingen over quadranten en astrolabia zooals die waarschijnlijk door de Graaff zijn gebruikt.

a. *Quadranten*

Wanneer in de 17de eeuw over een kwadrant gesproken wordt, kan bedoeld worden een instrument waarmede de zeeman de hoogte van de zon of van een ster boven de kim mat ten behoeve van zijn plaatsbepaling. Hier echter is sprake van een instrument dat o. m. bij landmeters in gebruik was en dat bestond uit een plankje in den vorm van het vierde deel van een cirkel. In den rechten hoek was een draadje bevestigd met twee verschuifbare kralen daarop en een gewichtje aan het einde. Een der rechte zijden van het plankje droeg twee vizieren, m.a.w. twee kleine opstaande plaatjes, ieder voorzien van een gaatje. De gezichtslijn door de gaatjes liep evenwijdig met den kant van het instrument. Aan beide zijden van het plankje was een papier geplakt, waarop diverse kromme lijnen en verdeelingen gedrukt stonden. Soms ook was het instrument een vierkant plankje, maar dan vond men de kwartcirkelvormige figuur afgedrukt op het papier.

Dit kwadrant vindt men veelvuldig afgebeeld op titelbladen van atlassen tusschen stuurmans- en landmetersgereedschap of wel op land- en zeekaarten tusschen de versieringen, die den titel der kaart omgeven.

Het kwadrant, dat van Arabischen oorsprong is, kende men in ons land in de 17de eeuw. Verscheidene boeken over inrichting en gebruik ervan verschenen in onze taal, b.v.: PHILIPPUS LANSBERGEN, Verklaringe van het gebruyck des Astronomischen ende Geometrischen Quadrants, seer nut ende vermakelijck voor alle Krijghs Officieren, Ingenieurs Koop-Luyden, Landt-meters, Zee-varende Luyden, oock alle Lief-hebbers der Mathematique ende Geometrie. (Middelburg 1620), en CLAES JANSZ. VOOGHT, Quadrans astronomicus et geometricus ofte een grondige onderwijsing aangaande 't maakzel en 't veelvuldigh gebruijk des vierderonds. (Amsterdam 1681).

Beide boeken beleefden eenige her- en nadrukken, waaruit wel

blijkt dat er in de 17de eeuw veel belangstelling voor het instrument bestaan heeft.

Ter verduidelijking van het gebruik van het kwadrant diene het volgende voorbeeld. Wilde een landmeter de hoogte van een toren bepalen, dan keek hij door de beide vizieren en richtte op den top van den toren, zijn instrument daarbij in een verticaal vlak houdende. Voorts las hij op de verdeeling van het instrument de plaats af door het schietloodje aangegeven. De verdeelingen stelden hem nu in staat uit zijn waarneming in verband met den hem bekenden afstand waar op hij van den toren verwijderd stond, de hoogte van dezen af te leiden. Ook astronomische vraagstukken konden door passing op de verdeelingen — waarbij het draadje en de verschuifbare kralen dienst deden — tot oplossing gebracht worden. Die vraagstukken konden van meer ingewikkelden aard zijn naarmate de verdeelingen meer ingewikkeld waren.

Door passing verkreeg men dus de uitkomsten met het instrument, die anders door wiskundige becijfering verkregen hadden moeten worden. In gevallen waarin geen groote nauwkeurigheid noodzakelijk was kon het voor de oplossing van genoemde vraagstukken gebruikt worden door hem, die de wiskunde en cijferkunst niet voldoende machtig was.

b. *Astrolabia*

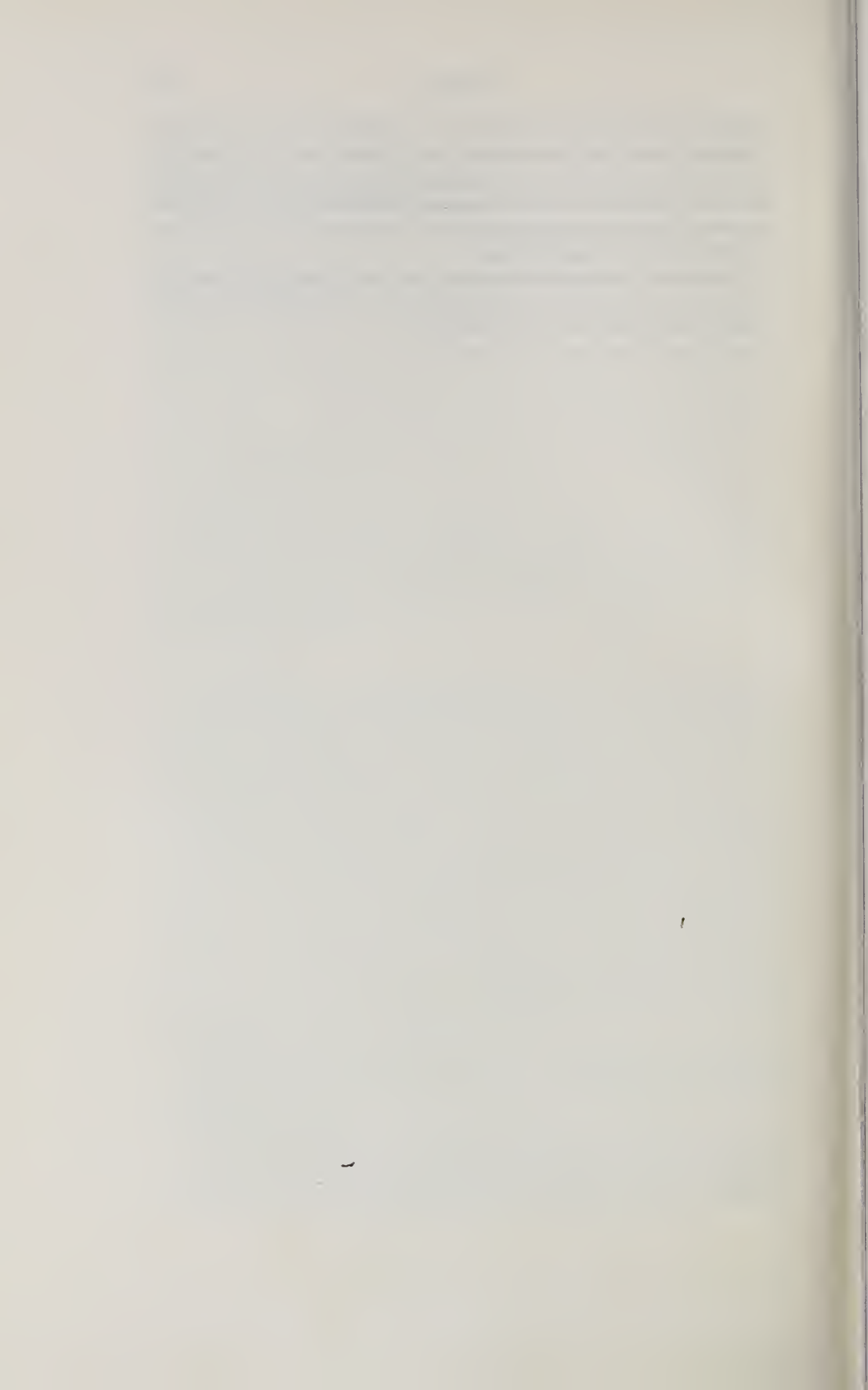
Met den naam van astrolabium wordt meer dan een soort van instrument betiteld. Daar de instrumenten, die astrolabium genoemd worden, in inrichting en doel zeer verschillend zijn, weet men zonder nadere aanduiding niet met welk soort van werktuig men te doen heeft. Waar hier echter gesproken wordt over een „Astrolabium en andere landmetersgereedschap”, zal hier bedoeld zijn een landmeters werktuig, dat bestond uit een platten ring met graadverdeeling en spaken, die op een stok horizontaal opgesteld kon worden. De ring droeg twee vizieren, diametraalsgewijze tegenover elkander geplaatst. Een wijzer, die draaibaar was om een as in het middelpunt van ring en verdeeling, droeg eveneens twee vizieren. Stelde men nu het instrument zoo op, dat men een toren zag door de twee vaste vizieren en een anderen door die van den draaibaren wijzer, dan gaf de stand van den wijzer op de graadverdeeling den hoek aan tusschen de richtingen der beide torens.

Op 17de eeuwsche kaarten treft men als versiering wel eens een afbeelding aan van een landmeter, die bezig is met dit instrument opmetingen te doen.

Eventueel zou hier ook bedoeld kunnen zijn het astrolabium, dat de zeeman gebruikte en dat bestond uit een platten ring — evenwel zonder vizieren — en een draaibaren wijzer met twee vizieren daarop.

Dit instrument, dat door middel van een kleinen ring aanden vinger gehangen werd en dus verticaal hing, diende tot het meten van zonshoogten, die op de graadverdeeling op den ring afgelezen werden. Zoo goed als de zeeman dit instrument gebruikte tot het meten van hoeken in het verticale vlak, heeft ook de landmeter zich ervan kunnen bedienen tot hetzelfde doel.

Voor een vollediger beschrijving van het zee-astrolabium, zie Jaarverslag 1928 van de Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum te Amsterdam.

BIBLIOGRAPHIE
EN
LIJST VAN AANGEHAALDE WERKEN

BIBLIOGRAPHIE

Reisen // van // Nicolaus de Graaff, // na // De vier gedeeltens des Werelds, // als // Asia, Africa, America en Europa. // Behelzende een Beschryving van zijn 48 jarige Reise en aanmer- // kelykste voorvallen, die hy heeft gesien en die hem zyn ontmoet. // Van de levenswyse der Volkeren, Godsdienst, // Regeringe, Landschappen en Steden. // Als ook // Een nette, dog korte Beschryving van China, desselfs over groote // Landschappen, menigvuldige Steden, Gebouwen, gegraven Kanalen, // Scheepvaart, oudheid der Chinesen: Mitsgaders derselver Oorlo- // gen tegen de Tartaren; en op wat wyse de Tartar sig meester // van China heeft gemaakt. // Hier agter is by gevoegd // d'Oost-Indise Spiegel, // Zynde een Beschryving van deselve Schryver van geheel Oost-Indiën, de Levenswyse so der Hollanders in Indiën, als op de Schepen, // en een net verhaal van de Uit en t'huis Reise. // Met curieuse koperen Platen verciert. // (*Vignet*) // Tot Hoorn, gedrukt by Feyken Ryp, Boekdrukker over 't Stadhuis. // En zyn mede te bekomen tot // Amsterdam By { Hendrik en de Wed: Dirk Boom.
// Uitregt { Antoni Schouten. // 1701. //

IV en 220 blz. + 8, VI en 52 blz. + 2 ongep.(blank). goth. en rom. sign. * (-4), A-Z, Aa-Ii-3(-4) K-N3(-4). Het laatste blad blank. 4to.

Gegrav. titelplaat, v° bl.; titel, v° bl. Opdragt Aan de Edele, . . . De Heeren Burgermeesteren der Stede Hoorn Mr. Joan van Akerlaken. Mr. Jacob van Sander. *enz. get. door* Feyken Ryp, 5 blz. Aanspraak van den Drukker Aan den leser .. *get. door* Feyken Ryp. Uit myn Boekwinkel den 14 April, 1701. 2 blz. Op de menigvuldige reizen van Nicolaus de Graaff, . . . (*Gedicht door*) H. Fockens. 1 blz. De // Reizen // *enz.* Pag. 1-220. Register, 8 blz. (2 kol.) *Daarop met afzonderlijken titel:*

Oost-Indise // Spiegel, // Door Nicolaus de Graaff, // behelzende // Een Beschrijvinge van de Stad // Batavia, // En wyse van leven der Hollandse Vrouwen in // Oost-Indien, // Een net verhaal der bysondere // handelaars; // als mede // De gemene wyse van de scheeps-

bevelhebberen. Mitsgaders Een generale Beschryvinge van gants // Oost-Indien, // En een net verhaal soo van de Uit als t'Huis-Reisen. // v^o bl. Voorreden. 4 blz. en Pag. 1-52.

Behalve de gegraveerde titelplaat, mede door J. Lux naar C. Huberts, telt dit werk nog 6 gravures:

blz. 9: Lijckstatie van de Koningh van Achin. *onderaan*: C.H.

blz. 54: Groote Processie tot Cadix in Spanien. *onderaan*: C.H.

blz. 92: 't Hof ende Thuijn vande Prins Sasaesa tot Ragiemohol
— Platte Gront der Stadt Mongeer.

viz. 105: Geestigh geval van een Moorse Doctoer en Doctoresse.
C. Huberts inv. J. Lux „sculps”.

blz. 125: Bassora in Arabien.

blz. 127: Zeemonster of Fonteijn Vis. *Onderaan*: C.H.

blz. 193: *Opschrift op de banderol*: Carta Soera de Nigrat. A^o 1686.

aan weerskanten N de Graaf van Egmond. *Onderaan*:

Actie voorgevallen tussen de Struijk Roover Soera Patti
en den Commissaris Tak en van Vliet den 8 Januã 1686.

C. Huberts inv. J. Lux sculps.

Reysen // van // Nicolaus de Graaff, // Na de vier gedeeltens des Werelds, // als // Asia, Africa, America en Europa. // Behelsende een Beschrijving van zijn 48. jarige Reyse en aanmer- // kelijkste voorvallen, die hy heeft gesien en die hem sijn ontmoet. // Van de levenswijse der volkeren, Godsdienst, // Regeringe, Landschapen en Steden. // Als ook // Een nette dog korte Beschrijving van China, desselfs over grote // Landtschappen, menigvuldige Steden, Gebouwen, gegraven Kanalen, // Scheepvaart, oudheyd der Chinesen: Mitsgaders der selver Oorlogen // tegen de Tartaren; en op wat wyse de Tartar sig meester van Chi- // na heeft gemaakt. // Hier agter is by gevoegt. // d'Oost-Indise Spiegel, // Zijnde een Beschrijving van de selve Schrijver van geheel Oost- // Indiën, de levenswijse soo der Hollanders in Indiën, als op de Schepen, // en een net verhaal van de Uyt en t'huys Reyse. Nu wel een derde // vermeerdert uyt des Auteurs naargelaten Schriften. // Met curieuse koperen Platen verciert. // Dese Tweede Druck is vermeerdert met een net verhaal van 't verbranden van de Fluyt // Waveren, en een Reyse door Arabien van Andries Wiltvangh. (*Vignet*) // Tot Hoorn, gedrukt by Feyken Rijp, Boek-drukker over 't Stathuys. // 1704. //

Xen221 blz.+9 ongen., V1en83(84) blz. goth. en rom. sign. * (-4), A-Z⁴, Aa—Ff⁴, Hh (voor Gg)Gg²-(4), Hh—Rr⁴. 4to.

Dezelfde platen als in den eersten druk.

Gegraveerde titel, v° bl. Titel, v° bl. Opdragt Aan den Wel Edelen, Wel Geboren, Gestrengen Heer, de Heer Mr. Francois Van Bredehoff, Heere van Oosthuyzen, &c. Hoog-Schout, . . . des Stads Hoorn; *enz. get. door* Feyken Rijk, 5 blz. Aanspraak van den Drukker Aan den Leser, Siet hier nu de tweede druk . . . *get. door* Feyken Ryp. Uyt mijn Boekwinkel, den 1. February, 1704. 2 blz. *Hetzelfde gedicht van Fockens.* 1 blz. De // Reysen // *enz.* (1)-221. Register. 8 blz. (2 kol.) en 1 blz. *blank. Daarop met afzonderlijken titel:* Oost-Indise // Spiegel, // door // Nicolaus de Graaff, // behelsende // Een Beschrijving van de Stad Batavia, En wijze // van leven der Hollandse Vrouwen in Oost-Indien, // Een net verhaal der byzondere handelaars; Als mede de gemene wijze van de scheepsbevelhebberen. Mitsgaders een gene- // rale Beschrijvinge van gants Oost-Indien, // En een net verhaal so van de Uit als t'Huis Reisen. // Nu na de Originele Copy van den Autheur gedrukt. (*vignet*) // Tot Hoorn, // — // Gedrukt / by Feyken Rijk, Boek-drukker / en // Boek-verkoper / over 't Stad-huys. 1703. // *v° bl.* Voorreden. (*gelijk aan die van eersten druk*) 4 blz. Oost-Indise // Spiegel, // Pag. 1-63. *v°* Den drukker aan den Goedwilligen leser. (*hierin deelt F. R. mede dat hem onder 't drukken ter hand gekomen zijn de „twee Remarcable gevalle” die hij laat volgen*).

Kort berigt, Dagregisters wyse // opgesteld, van 't gepasseerde zedert 't // Verbranden van 't Fluyt-Schip Wave-//ren, gedestineert uyt Bengalen aan de // hooge Regering van India, tot Batavia. blz. 65-69.

Reyse, // van // Andries Wiltvang // van Roschil, in Denemarken. // Gaande van Trangebaar, naar 't Roode Meer, // met het Schip, Cristaans-Haven, en // voorts door Arabien. blz. 70-83. *v°* Berigt aan de Boek-binder om de Platen op zijn regte plaats te setten.

Voyages // de Nicolas de Graaf // aux // Indes Orientales, // Et en d'autres lieux de l'Asie. // Avec une Relation curieuse de // la Ville de Batavia, // et // Des Mœurs, & du Commerce // des Hollandois établis // dans les Indes. // (*vignet*) // A Amsterdam. // Chez Jean Frederic Bernard. // — // M.D.CC.XIX. //

II en 358 (360) blz. romein, sign. A-Y⁸, Z⁴ (laatste blank). 8°.

Titel, v° bl. Les // voyages // de // Nicolas // de // Graaf // *etc.* Pag. 1-268. Relation de la ville de // Batavia // où l'on voit l'état de cette Ville, la // Maniere de vivre des Hollandois // dans les Indes; les pratiques de ceux // qui négotient en secret &c. // par // Nicolas de Graaf. (ongen. blz. 269-270). Avis au lecteur blz. 271-274. Relation // de la Ville de Batavia &c. // blz. 275-358 (blz. 359-360 *blank*).

Hierin een uitslaande kaart Carte des Indes & d'une partie de la

Chine par M. de L'Isle. *en de gravures*: P. 60: Plan de Mongher; P. 48: Palais et Jardins du Prince a Ragimohol; P. 91: Balsora. *3 platte gronden onder elkaar op een blad*. P. 213: Carta Soera de Nigrat. *Onderaan*: Combat entre Soera Patti A. Tak. — Plan de Batavia (*nitslaande kaart*).

LIJST VAN AANGEHAALDE WERKEN

AALBERS (Dr. J.), Rijcklof van Goens. 1653/54 en 1657/58. Groningen, 1916.

ABLANCOURT (D'), Suite du Neptune françois. Amsterdam, 1700.

ARQUIVOS de Macau. Macau, 1929.

BLOK (P. J.), Relazioni Veneziane. 's-Gravenhage, 1909.

BOLLINGII (FREDERICII), Oost-Indisch Reisboek, vertaald door Mej. Joh. Visscher in Bijdr. T. L. V. van N.I. Deel 68, 1913.

BOWREY (THOMAS), A geographical account of Countries round the Bay of Bengal. 1669 to 1679 (ed. Temple). Hakluyt Society, 1905.

BOXER (C. R.), The Surprisal of Goa's Bar. Mariner's Mirror, 1930.

BOXER (C. R.), Commentaries of Ruy Freyre de Andrada. London, 1929.

BRANDT (GERARD), Het Leven en Bedrijf van den Heere Michiel de Ruiter. Amsterdam, 1746.

BRUN's (SAMUEL) Schiffarten (ed. S. P. l'Honoré Naber). Werken Linschoten Vereeniging VII. 's-Gravenhage, 1914.

CLOWES (WM. LAIRD), The Royal Navy. A History, II. London, 1898.

COENEN (TH.), IJdele verwachtingen der Joden. Amsterdam, 1669.

COLENBRANDER (Dr. H. T.), Bescheiden uit vreemde archieven omtrent de groote Nederlandsche Zeeoorlogen, 1652—1676. 's-Gravenhage, 1919.

CORBETT (JULIAN S.), England in the Mediterranean, 2nd ed. I London, 1917.

DAGH-REGISTERS gehouden in 't Casteel Batavia.

DAM (PIETER VAN), Beschryvinge van de Oostindische Compagnie (ed. Stapel). 's-Gravenhage, 1927—29.

DAMPIER (WILLIAM), A New Voyage round the World. The Argonaut Press. London, 1927.

DUFF (JAMES GRANT), *History of the Mahrattas*. 3rd ed. Bombay-London, 1873.

ELIAS (Dr. JOHAN E.), *Schetsen uit de Geschiedenis van ons Zeewezen*, VI. 's-Gravenhage, 1930.

ELLIOT (Sir H. M.), *The History of India, as told by its own Historians*, VII. London, 1877.

GODÉE MOLSBERGEN (Dr. E. C.), *De Stichter van Hollands Zuid-Afrika*, Jan van Riebeeck. Amsterdam, 1912.

GRAAF (J. DE), *Scheepsjournaal van van Wassenauer van Obdam*. Deventer, 1923.

GROENEVELDT (W. P.), *De Nederlanders in China*, I. Bijdr. T. L. V. van N.I. VIe Volgr. dl. 4, 1898.

HAAN (Dr. F. DE), *Oud Batavia*. Batavia, 1922.

Het Dagboek van HENDRIK HAECXS, 1645—54. Uitgegeven door S. P. l'Honoré Naber. Bijdr. en Med. Hist. Gen. 46e Deel. 1925.

The Diary of WILLIAM HEDGES ESQ. 1681—87, ed. Barlow & Yule. Hakluyt Society, 1887.

HEERES (Mr. J. E.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum*. Bijdr. T.L.V. van N.I. 7de Volgr. III.

HEERINGA (Dr. K.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel*. 's-Gravenhage, 1910.

HOBSON-JOBSON, *A Glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases*, by Yule and Burnell, London, 1903.

HOTZ, (A.), *Roobackers Scheepsjournaal*. Tijdschrift Kon. Ned. Aandr. Gen. 1907.

HOUTMAN (CORNELIS DE), *De Eerste Schipvaart naar Oost-Indië onder —. Journalen enz. uitgegeven door G. P. Rouffaer en J. W. IJzerman*. Werken Linschoten Vereeniging VII. 's-Gravenhage, 1913.

HUNTER (Sir W. W.), *The Imperial Gazetteer of India*. 2nd ed. London, 1885—87.

JONGE (Jhr. Mr. J. C. DE), *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*. 2de druk. Haarlem, 1859.

JONGE (Jhr. Mr. J. K. J. DE), *De Opkomst van het Nederlandsche Gezag in Oost-Indië*, VI, VII en VIII. 's-Gravenhage, 1872—75.

De Remonstrantie van W. GELEYNSSEN DE JONGH (ed. Dr. W. Caland). Werken Linschoten Vereeniging XXXI. 's-Gravenhage, 1929.

KERCKHOVEN (JOHANNES VAN), Beschrijvinge van de ongeluckige Voyagie van 't Schip Aernhem. Amsterdam, 1664.

KEULEN (IOANNES VAN), De groote nieuwe vermeerderde Zee-Atlas of Waterwereld, VIde Deel. Amsterdam, z. j.

KLOOT (M. A. VAN RHEDE VAN DER), De Gouverneurs-Generaal en Commissarissen-Generaal van Nederlandsch Indië. 's-Gravenhage, 1891.

LAMBRECHTS (M.), Handboekje voor den Zee-leerling. Amsterdam 1742.

LANE-POOLE (STANLEY), Aurangzib. Rulers of India IV. Oxford, 1893.

LEUPE (P. A.), Mathijs Hendricksz. Quast voor Goa 1641. Bijdr. T. L. V. van N.I. Nieuwe Serie, II. 1859.

LEUPE (P. A.), Stukken betreffende het beleg en de verovering van Malakka in 1640 tot 1641. Ber. Hist. Gen. VIIe Deel (2de Serie, 1e Deel). 1e stuk. 1861.

LIER (D. VAN), Extract, ofte cort verhael van 't schip Nieu Delt enz. Met de Sententie van Justus Schouten. 1648.

Itinerario van JAN HUYGHEN VAN LINSCHOTEN (ed. H. Kern). Werken Linschoten Vereeniging II. 's-Gravenhage, 1910.

Reizen van JAN HUYGHEN VAN LINSCHOTEN naar het Noorden (ed. S. P. l'Honoré Naber). Werken Linschoten Vereeniging VIII. 's-Gravenhage, 1914.

MAC LEOD (N.), De Oost-Indische Compagnie als Zeemogendheid in Azië. Rijswijk, 1927.

MAREES (P. DE), Beschrijvinghe van het Gout Koninckrijk Gunea (ed. S. P. l'Honoré Naber). Werken Linschoten Vereeniging V. 's-Gravenhage, 1912.

MARINER'S MIRROR, 1920. Zie ROBINSON.

MARSDEN (W.), The History of Sumatra. 3rd ed. London, 1811.

MULLER (HENDRIK P. N.), De Oost-Indische Compagnie in Cambodja en Laos. Werken Linschoten Vereeniging XIII. 's-Gravenhage, 1917.

The Travels of PETER MUNDY, 1608—67 (ed. Temple). Hakluyt Society. II, 1914. III, 1919.

MURRAY's Handbook for India, Burma and Ceylon. 1926.

NACHOD (OSKAR), Die Beziehungen der Niederl. Ostind. Komp. zu Japan im 17ten Jahrhundert. Leipzig, 1897.

NANCE (R. MORTON), Caravels. Mariner's Mirror. 1913.

NIEUHOFF (J.), Het Gezantschap der Ned. Oostind. Comp. naar China. 3de druk. Amsterdam, 1693.

PLACAET ende ordonnantie, om de Kruyssers weder in Zee te brengen enz. 's-Gravenhage, 1643.

PIJNAPPEL (Dr. J.), Maleisch-Hollandsch Woordenboek. Haarlem, 1884.

Dagverhaal van JAN VAN RIEBEEK. Werken Hist. Gen. N. S. No. 39. Utrecht, 1884—93.

ROGERIUS (ABRAHAM), De Open Deure tot het verborgen Heydendom (ed. Caland). Werken Linschoten Vereeniging X. 1915.

ROBINSON (GREGORY), The ancient breech-loading gun. Mariner's Mirror, 1920.

RONCIÈRE (CHARLES DE LA), Histoire de la Marine française, V. Paris, 1920.

RUMPHIUS (GEORGIUS EVERHARDUS), De Ambonse Historie. Bijdr. T. L. V. van N.I. 7de volgrees X.

Journal van DE RUYTER 1659—60 (ed. G. L. Grove). Werken Hist. Gen. 3de Serie, no. 23. Amsterdam, 1907.

SCHOUTE (Dr. D.), De Geneeskunde in den Dienst der Oost-Indische Compagnie. Amsterdam, 1929.

SCHOUTENS, (WOUTER), Oost-Indische Voyagie. Amsterdam, 1676.

TAVERNIER (J. B.), Verscheide Beschryvingen, door J. H. Glazemaker vertaalt. 3de Deel. Amsterdam, 1682.

TEDDER (A. W.), The Navy of the Restoration. Cambridge, 1916.

TERPSTRA (Dr. H.), De Opkomst der Westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie. 's-Gravenhage, 1918.

TIELE (P. A.), Nederlandsche Bibliographie van Land- en Volkenkunde. Amsterdam, 1884.

TIELE (P. A.), Bouwstoffen voor de Geschiedenis der Nederlanders in den Maleischen Archipel. 's-Gravenhage, 1886—90.

VALENTIJN (FRANÇOIS), Oud en Nieuw Oost-Indiën. Dordrecht, 1724—26.

VAUGHAN (H. S.), The Nodal Caravels of 1618. Mariner's Mirror 1913.

VETH (P. J.), Java. 2de druk, II. Haarlem, 1912.

VOGEL (JOHANN WILHELM), Ost-Indianische Reise-Beschreibung. Altenburg, 1704.

VRIES (DAVID PIETERSZ. DE), Korte Historiael ende Journaels

Aenteyckeninge (ed. Colenbrander). Werken Linschoten Vereeniging III. 1911.

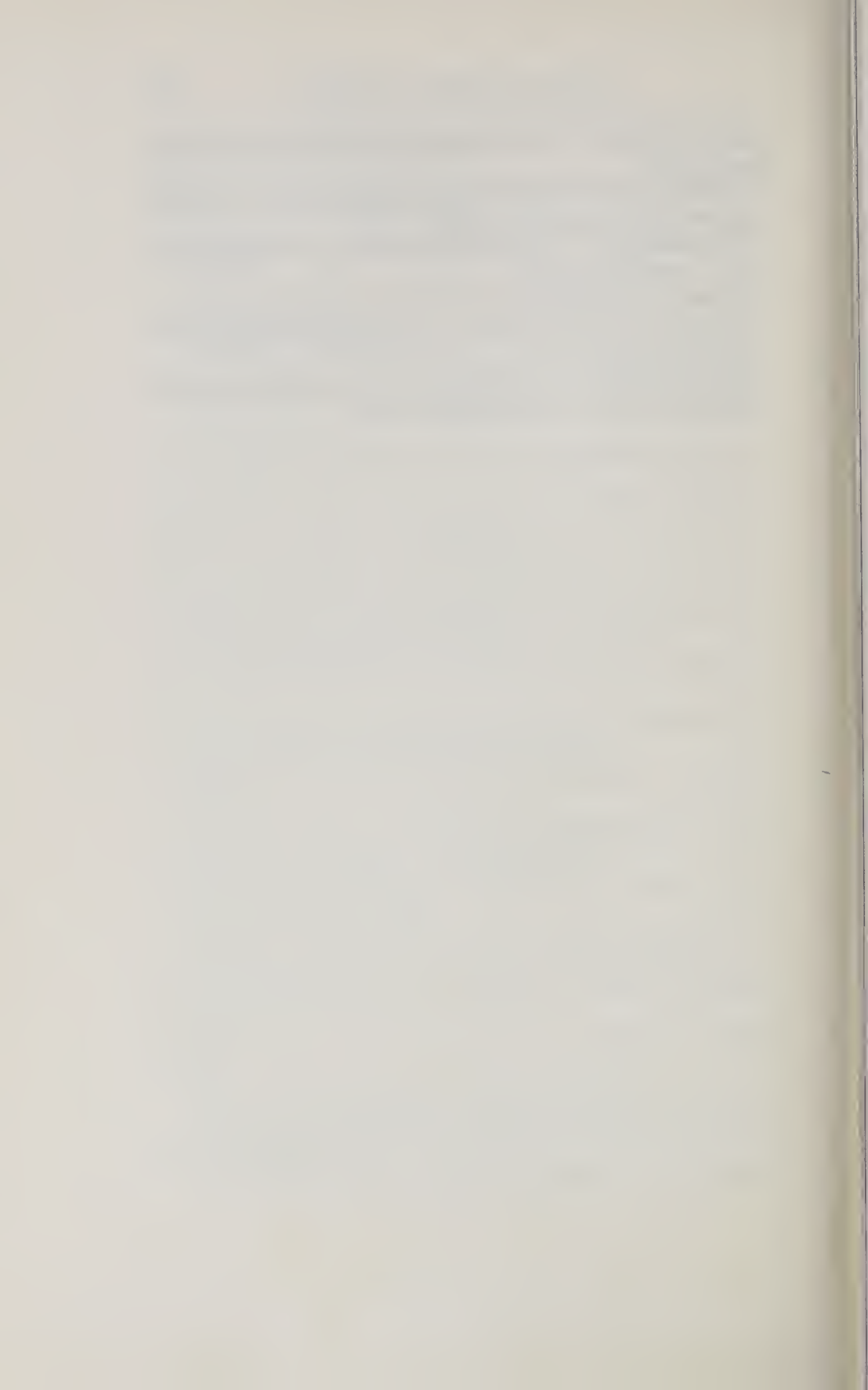
WARNSINCK (J. C. M.), Een Nederlandsch Eskader in de Middellandsche Zee. Marineblad 1923.

WARNSINCK (J. C. M.), De laatste Tocht van Wassenaer van Obdam. Marineblad 1921.

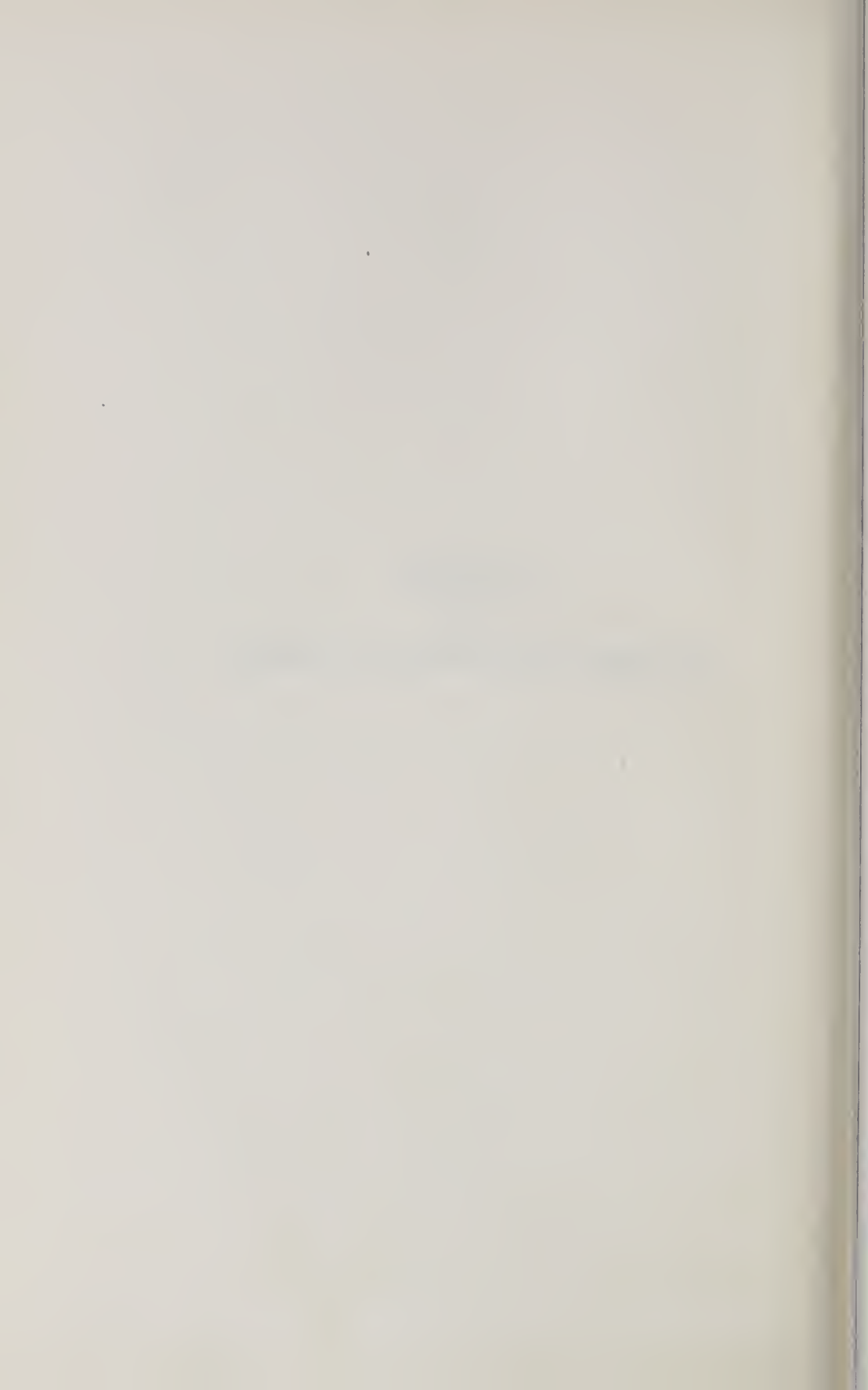
WITSEN (N.), Scheepsbouw en Bestier. Amsterdam, 1671.

Brieven van JOHAN DE WITT, III, bewerkt door Robert Fruin. Amsterdam, 1912.

WORP (J. A.), De Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg. 1496—1772. Amsterdam, 1920.

REGISTERS
OP
DE REISEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF

A. PERSONENREGISTER

<p>AALBERS (J.), 15, 132.
 AALST (N. van), 28.
 AARS (Guiljam), 144.
 ABBEMA (Sybrandt), 142.
 ABLANCOURT (d'), 75.
 ABMA. <i>Zie:</i> ABBEMA.
 ABOE'N-NATSZ ABDOE'L-KAH-HÂR, 192, 193, 198, 220.
 ABRE, <i>zie:</i> ABREU.
 ABREU DE LIMA (Joao de), 175, 180.
 ADRIAANSZ. (Hendrik), 85.
 AGENG (Sultan), 193, 198.
 AHLEFELDT (Hans von), 51.
 AKKANA, 190.
 ALABANDON (Koning), 206.
 ALAWADDIN, <i>zie:</i> ALABANDON.
 ALEVELD, <i>zie:</i> AHLEFELDT.
 ALLEN (Thomas), 77, 84.
 AMARAL DE MENEZES (Belchior), 179.
 AMARSING (Prins), 120.
 AMERANT DE KINESES (Belsoär).
 <i>Zie</i> Amaral de Menezes.
 AMSTEL (Jan van), 87.
 ANGON (Sultan), <i>zie:</i> AGENG.
 ANHALT (vorst van), 84.
 ANKER (Claas), 96.
 ANTONISZ. (Adriaen), 9, 10.
 ANTWERPEN (Adriaan van), 170.
 ARABIEREN, 145, 147, 148
 ASCUE, <i>zie:</i> AYSCUE.
 ASHUERUS DE ZWEED, 199.
 ASQUE, <i>zie:</i> AYSCUE.
 ASSAN REIS, 59.
 AURANGZIB (Groot Mogol), 109.</p> | <p>AURIC (Pieter), 56.
 AURIK (Egbert van), 40.
 AXEL (Francisco van), 32.
 AYSCUE (George), 84, 88.
 BACKBERGEN (Georgi van), 155.
 BALDAEUS (Philippus), 109.
 BANKERD, 89, 93.
 BARBESAAAN, 64.
 BARLEVER, 52.
 BARRA (Johan de), 134, 136.
 BASJOUW (David de), 149.
 BEAUFORT (Hertog de), 76, 88.
 BERCHEIM (Susanna van), 179.
 BERKELEY (William), 85.
 BERKEN, 50.
 BERKMAN (Matheus), 154.
 BESSELMAN (Jan), 177.
 BILKENSTERN, 51.
 BITTER (Johan de), 168, 170.
 BJELKE (Hendrik), 51.
 BJELKENSTERNA, 51.
 BLAKE (William), 106.
 BLANQUET DE LA HAYE (Jacob), 132.
 BLINK (Jan), 103.
 BLOK MAARTENSZ. (Adriaan), 213.
 BLOK (P. J.), 170.
 BLOK (Symon), 85.
 BÖDDEKER (Hans), 52.
 BOER (de), 96.
 BOEIJ (Antonis de), 17.
 BOKJE (Prinses), 209.
 BOLLUS (Dirk), 14.
 BON (Jan), 203.
 BORT (Balthasar), 171.</p> |
|--|--|

- BOTKER, *zie*: BÖDDEKER.
 BOUDENS, *zie*: BOUDYNS.
 BOUDEWYNSZ. (Willem), 89.
 BOUDYNS (Abraham), 143, 153.
 BOUWENS (Dominicus), 10.
 BOWRY (Thomas), 13, 104—106,
 109, 111, 120, 121, 127, 130,
 156, 187, 188.
 BOXER (C. R.), 18, 179.
 BRAAMS (DANIËL), 219, 226.
 BRAKEL (Pieter van), 40, 41, 45,
 47, 52, 53, 66, 67, 69, 70, 78, 79
 BRANDENBURG (Keurvorst van),
 84.
 BRANDT (Geeraert), 40—44, 46,
 48—50, 52—54, 56—62, 84,
 85, 87, 89—91, 93.
 BREDERODE (Heer van), 84.
 BREMEN (Coenraad van), 8, 10.
 BROECKE (Pieter van den), 10.
 BROEDER (Bernard), 177, 178.
 BROEKOM (Jan Adriaansz.), 213.
 BROEKSBERGEN (Jan Georg van),
 157.
 BRUINSVELD, 89, 90.
 BRUN (Samuel), 45.
 BUITENOM, *zie*: BUYTENHEM.
 BURG (Andries van den), 62.
 BURGER, 144, 151.
 BURGER (Dirk), 83.
 BUYTENHEM (Hendrik van), 185.
 CAERTEKOE, 9.
 CAMP (Jan van), 59, 60.
 CAMPHUISEN (Jan), 171.
 CANNES AD CHAN, 126.
 CARBOUW (Olivier), 105.
 CASEMBROOD (Reinier), 191.
 CEBATHAN SEVI, *zie*: SABBATAI
 SEBI.
 CHARNOCK (Job), 187.
 CHINEEZEN, 18, 173—178, 181.
 CLEMENT, 105.
 CLEYER (Andries), 185, 224.
 COENEN (Th.), 74.
 COEPER, *zie*: COUPER.
 COETJOE (Jan), 158.
 COLENBRANDER (H. T.), 136.
 COMPOSTEL (Jacob), 12.
 CONSTANT, 28.
 COPPENHAGEN (Kristiaan van)
 74.
 COPPIER (Ysbrand), 3.
 CORBETT (Julian S.), 60, 79.
 COS (Jacob), 213.
 COUPER (Jacobus), 184.
 COXINA (Mandarijn), 27.
 CRAAN, 52.
 CUYCK, 24.
 DAILJE (Pieter), 45.
 DAM (Johan van), 98, 213.
 DAM (Pieter van), 20, 28, 105,
 125, 130, 174, 175, 178, 188.
 DEMMER (Gerrit), 213.
 DENEN, 49, 54, 62, 184.
 DEUTECUM (Joghem Roelofs.),
 213.
 DIEMEN (Antony van), 9, 28, 171
 DIERINGE (Kristoffel van), 227.
 DOEDES (Enno), 95.
 DOESENBURG (Hermanus), 141.
 DOMINICANEN, 148.
 DON JAN, 37.
 DONA (Graaf van), 84.
 DONSELAAR, 9.
 DONSELAAR (Gysbregt van), 219.
 DUFRESNE, 81.
 DUITSCHERS, 62.
 DUPHREEN, 81.
 EATON (John), 195.
 EBERSTEIN (Ernst Albrecht von)
 51.
 EGEL, 202—4.
 ELIAS, (J. E.), 132.
 ELLING (Christoffel), 168.
 ELLIOT (H. M.), 106.
 ELSDINGEN, 190.
 ENGEL, 52.
 ENGELSCHÉ COMPAGNIE, 187.

ENGELSCHEN, 42, 61—63, 72, 77,
78, 84—95, 101, 125, 136, 144,
146, 148, 169, 184, 187, 191,
226, 227.
ENKHUISEN (Maarten van), 20.
ERASMUS (Kersten), 161.
EVERTSZ. (Anthoni), 64.
EVERTSZ. (Cornelis), 40, 54, 84—
86, 89.
EVERTSZ. (Jan), 93.
EXTEEN (Romis), 229.
FENSEL (Hermen), 128, 129.
FERREIRA DE ARAGAO (Manuel),
180.
FERRERE, *zie*: FERREIRA.
FLORENTYN (Antoni), 71, 74.
FLORISZ. (Pieter), 44.
FRANSCHEN, 41, 42, 62, 72, 132,
136.
FRANSZ. (Jan), 192.
FREDERIK III VAN DENEMAR-
KEN, 47.
FRISIUS (Andries), 24, 57.
GARLIEN (Bassa), 63.
GAROEPA POELI DE BERJETTE,
155.
GELEYNSZ. DE JONGH (Wolle-
brandt), 19, 24.
GENT (Willem Joseph van), 84,
85, 97, 98.
GERRITSZ. (Gijsbert), 53.
GIDIONSZ. (Jan), 43, 58, 79.
GIDIONSZ. VERBURG (Jan), 76.
GLANBEEK (Klaas), 140.
GLAS (Cornelis), 158.
GODÉE MOLSBERGEN (E. C.), 8.
GOENS JR. (Rijcklof van), 102,
133, 219, 229.
GOENS SR. (Rijcklof van), 132,
171, 173.
GORCUM (Jan van), 213.
GOSKEN, *zie*: GOTSKENS.
GOTSKENS (Ysbrand), 140.
GOTSKENS (Hendrik), 85.

GOUSIOT, 79.
GOVERTSZ. (Dirk), 34.
GOVERTSZ. (Pieter), 140.
GRAAF (J. de), 43, 44.
GRAAFF (Isaak de), 155.
GRAAFF (Joannes de), 69, 74, 83,
100, 101.
GRANT DUFF (James), 116, 126.
GREVINCK (Aernout), 197, 198,
202, 203.
GREVING, *zie*: GREVINCK.
GRIEKEN, 72—74.
GROENEVELDT (W. P.), 173, 174.
GROVE (G. L.), 48.
GULDEN LEEUW, *zie*: GYLDEN-
LÖVE.
GYLDENLÖVE, 51.
GIJSELS (Aartsen), 213.
HAAN (F. de), 205.
HAAN (Pieter Salomonsz. de), 87.
HAAS, HAASI, HASI (Sultan), *zie*:
ABOE'N-NATSZ ABDOE'L-KAH-
HÂR.
HACKIUS (Pieter), 134.
HAKKET, 38.
HAMELTON (Jacob), 31.
HARMAN (John), 86.
HARS (Laurens), 203.
HARTOG (Joannes de), 206.
HARTOGS (Dirk), 22.
HARTSING (Carel), 19, 183, 184,
192, 193.
HASAN REYS, 61.
HAUTHAIN, *zie*: ZOETE.
HEDIART (Hillarius), 229.
HEERES (J. E.), 14, 174.
HEERINGA (K.), 62, 71, 75.
HEILMAN (Wouter), 38.
HEMEL (David van den), 107.
HEN, 96.
HENNE (Nicolaus), 219.
HERPERSAAT, 121.
HERTOG, *zie*: HARTOG.
HEUVEL (Antoni van den), 213.

- HEUVEL (Justus van den), 191, 192.
 HEYFORT (Jacob Teunisz.), 146.
 HINLOPEN (Anna), 107.
 HOEKBOOT, 41.
 'T HOEN, 48.
 HOFMEESTER (Pieter), 107.
 HOLSTEIN (Vorst van), 84.
 HONORÉ NABER (S. P. l'), 34, 35.
 HOORN (Willem van), 6.
 HOQUA (tolk), 178.
 HORN, 52.
 HOTTENTOTTEN, 7, 226.
 HOTZ (A.), 145—147.
 HOUTMAN (Frederik), 157, 213.
 HOUTUIN, 34.
 HOVE (Nicolaas ten), 44.
 HUISERT, *zie*: HUSTARD.
 HUISMAN, *zie*: HUYSMAN.
 HULST (Abraham van der), 57, 87.
 HUNTER (W. W.), 103.
 HURD (Anthoni), 171, 213.
 HUSTARD (Jacob), 213.
 HUYSMAN (Lea), 187.
 HUYSMAN (Maarten), 157, 187, 190.
 IBRAHIM CHAN, 127.
 ISAÄK, van Koningsbergen, 229.
 ISKANDAR TSANI (Sultan), 13.
 ITALIANEN, 62, 149.
 JACQUET (Jan Klaaszoon), 50.
 JAGER (Herbert de), 191.
 JAHANGIR (Groot Mogol), 112.
 JAKOBS (Berend), 25.
 JAN GARNAAT, *zie*: JUGGURNAUT.
 JANITSAREN, 72, 73, 75.
 JANKO, 180.
 JANSZ (Philip), 34.
 JANSZ. (David), 20.
 JANSZ. (Kaspar), 213.
 JANSZ. (Lambert), 157.
 JANSZ. (Roelof), 150.
 JANSZ. (Willem), 20.
 JAPANNERS, 27.
 JAPIKSE (N.), 94.
 JEDDE, 230.
 JEMLA (Emir), 120.
 JEZUIETEN, 175.
 JONGE (J. C. de), 14, 132.
 JONGE (J. K. J. de), 23, 183, 184, 189, 192, 194, 197, 198, 201, 203, 218—220.
 JOPPE (Arend), 140.
 JUGGURNAUT, 188.
 JUMLA, *zie*: JEMLA.
 KAAAN (Anthoni), 213.
 KAMP, *zie*: KAMPEN.
 KAMPEN (Gillis Mathijsz.), 40, 64.
 KARPENTIER, 129.
 KASENBROOT, *zie*: CASEMBROOD.
 KEISER, *zie*: KEYSER.
 KERCKHOVEN (Johannes van), 68.
 KERSEBOOM, 97, 98.
 KEULEN (Ioannes van), 24, 107, 147, 153—155, 174.
 KEURBEEK, 204.
 KEYSER (Louis de), 179, 185, 186.
 KLAERBOUT (Steven), 220.
 KLAYER *zie*: CLEYER.
 KLENK (Herman), 68.
 KLEYER, *zie*: CLEYER.
 KLINK, *zie*: KLENK.
 KNYF (Wilhem), 226, 227.
 KOBS, *zie*: COS.
 KOEMAN (Cornelis), 185.
 KOENDERS, 89, 90, 93.
 KOEPER, *zie*: COUPER.
 KOK, 52.
 KÖNIGSMARK (Curt Christopher), 52.
 KONING (Elizabet), 141.
 KONING (Helmig), 79.
 KONING (Johannes), 141.
 KONINGSMARK, *zie*: KÖNIGSMARK.

- KOOL (Jakop Pietersz.), 168.
 KOS (Symon), 213.
 KOSTER (Cornelis Jansz.), 150.
 KOSTER (Jan), 70.
 KOXINGE, 179.
 KROOK (Jan), 83, 92, 95—97.
 KUFFELAAR, *zie*: KUFFELER.
 KUFFELER (Willem), 199—201.
 KUIPER (Cornelis), 77.
 LAAR (Gerrit van), 158, 161, 165.
 LAKOSTUM, 192.
 LANE-POOLE (Stanley), 106, 109, 110, 116.
 LAPPER (Jan de), 43.
 LASASI, *zie*: SAGE.
 LAWSON, 62.
 LEEMAN, 203.
 LEENDERTSEN BLAUW (Cornelis) 17.
 LEENEN (Johan van), 184.
 LEEUW (Cornelis de), 207.
 LEEUWENSON (Joannes), 139, 172—176, 180.
 LEINSA (Robbert), 156.
 LENEN, *zie*: LEENEN.
 LEUPE (P. A.), 15.
 LEVERAAN, 52.
 LEWESON, *zie*: LEEUWENSON.
 LIEFDE (Johan de), 84, 89, 91, 92
 LIER (Adriaan van), 153.
 LIER (D. van), 4.
 LINSCHOTEN (Jan Huyghen van) 6.
 LIPMAN (Cristiaan), 129.
 LIVERA (Anthonio de), *zie*: RIVEIRA.
 LOBS (Jacob), 142, 143, 151—158, 196, 207, 211, 217, 218.
 LODEWIJK XIV, 132.
 LOKHORST, 183.
 LUCAS (Philippus), 213.
 LUGTENBURG (Matthieus), 183.
 LUTSAUW (Jan), 212.
 LYCOGTON, *zie*: LAKOSTUM.
 LYN (Cornelis van der), 171.
 LYN (Pieter), 206.
 MAATSUIKER (Jan), 23, 171.
 MADOENA, 190.
 MAHRATTAS, 116, 126.
 MAIR (Maximiliaan le), 28.
 MANNAKABERS, MANNEKABERS, *zie*: MENANGKABAUERS.
 MARREVELD, 58.
 MARTYN, *zie*: SAINT-MARTIN.
 MARVELIE, *zie*: MARVILLE.
 MARVILLE (Pieter), 213.
 MAURITS VAN NASSAU (Prins), 84
 MAXIMILIAAN, 90.
 MAY (Johannes van der), 168, 219.
 MAY (Zeger van der), 155.
 MAYADE, 209.
 MAYER (Claas), 140.
 MEER (van der), 202, 203.
 MEERLAND (Roelandus), *zie*: MEERLANT (Rudolphus van).
 MEERLANT (Rudolphus van), 142, 143, 156.
 MEESTER (Trijn), 204.
 MEEUWEN (Jacob van), 54, 59, 60, 67, 70, 74, 78, 79.
 MELO (Anthoni de), 213.
 MENANGKABAUERS, 218, 220.
 MEPPEL (Jan Cornelisz.), 49, 58, 61, 84, 85, 89.
 METEREN (Cuyck van), 51, 55.
 MEULEN (Jacob van der), 24, 25.
 MIDDELLAND (Pieter van), 79.
 MIRSA CASSEM, 126.
 MIRSA MAHOMET, 113, 125.
 MISDAG (Pieter), 190, 225.
 MODENA (Hertog van), 57, 71.
 MOESEL (Huibert van der), 168, 170.
 MONK, 84.
 MOTTE (Karel van der), 229.
 MOUNTAGUE (Edward), 48.
 MURRAY, 109, 126.

- MUSTAPHA RHODES, 61.
 MUYKENS (Arnoldus), 190.
 NACHOD (Oskar), 26, 27, 177, 185.
 NAGTGLAS (Everd), 64.
 NANGON (Sultan), *zie*: AGENG.
 NASSARALI CHAN, 146.
 NES (Aart van), 84—86, 89, 94, 97.
 NEVEL, 91.
 NIEUHOFF (J.), 181.
 NIEUWSTAD, 229.
 NORDING (Pieter), 155.
 OBDAM, *zie*: WASSENSAER VAN OBDAM.
 OCQUENDO (Ant.), 4.
 OLOF DE ZWEED, 227.
 OOMS (Jan Egbertsz.), 40, 42, 76.
 OOST-INDISCHE COMPAGNIE, 3, 12, 19, 21, 27, 100, 138, 168, 182.
 OOSTERHOFF (Cornelis van), 108.
 OOSTERWYK (Johan van), 123, 126, 127.
 OPPERDOES (Claas), 102.
 ORANG CHEF, *zie*: AURANGZIB.
 ORANGKAY WIROEGOENE, *zie*: WIRA GOENA.
 OSSIUS (Gerrit), 100, 102.
 OTTENS (Jan), 213.
 OUTSHOORN (Arnoldus de Vlaming van), 213.
 OUTSHOORN (Cornelis van), 127.
 OUTSHOORN (Willem van), 172.
 OUWERKERK (Heer van), 84.
 OVERBEEK (Aernoud van), 107, 133, 135.
 OVERSTYN, *zie*: EBERSTEIN.
 OVERTWATER (Pieter Antonisz.), 26.
 PAAS, *zie*: PAATS.
 PAATS (Vincent), 179, 185.
 PADBRUGGE (Robbert), 213, 217.
 PAKLET (Adriaan), 154.
 PARBAJA, *zie*: POERBAJA.
 PATBURG, *zie*: PADBRUGGE.
 PAUW, 90.
 PENJERA, *zie*: PINHEIRO.
 PERBAYA, *zie*: POERBAJA.
 PICHELAAR, *zie*: PUCHLER.
 PIER BAHAAAR, *zie*: VIRABHADRA.
 PIETERSZ. (Jeroen), 133.
 PIGHELAAR, *zie*: PUCHLER.
 PIMENTEL (Don Antonio Mesquita), 179.
 PINENTEL (Don Anthony Miskito) *zie* Pimentel.
 PINHEIRO (José), 177.
 PIT (Joan), 190.
 PIT (Maarten), 172.
 POEGER (Pangeran), 198.
 POERBAJA (Pangeran), 198—200, 220.
 POLEMAN (Christiaan), 141, 142.
 POLYCARPUS, 72.
 POOLMAN, *zie*: POLEMAN.
 PORTUGEEZEN, 9—11, 13, 16, 23, 24, 35—38, 45, 116, 156, 212, 227.
 POTTEIJ, 24.
 PRAAG (Albert van), 15.
 PRIPPELNAGEL (Jacob), 107.
 PRUIS (Luicas), 77.
 PUCHLER (Eustatius), 51, 55.
 PIJNAPPEL, 14.
 QUAST (Mathys Hendriksz.), 15, 17.
 RAJA GOEGLLOT (Prins), 126.
 RANDAN (Bassa), 63.
 RANDE, *zie*: RONDE.
 RANST (Constantijn), 105, 127, 128, 130.
 RAO GOOZUR, 126.
 REEDE, *zie*: RHEEDE.
 REINIERSZ. (Karel), 171.
 REPELAAR (Adriaan), 156.
 RHEDE VAN DER KLOOT (M. A. van), 102, 132, 133.

- RHEEDE TOT DRAKESTEYN, HEER
 VAN MIJDRECHT (Hendrik
 Adriaan van), 189, 190, 217.
 RIEBEECK (Jan van), 8.
 RIETBEEK, *zie*: RIEBEECK.
 RISKENS, 127, 129.
 RIVEIRA (Antonio de), 177.
 ROBERT (Prins), 84, 88, 89.
 ROELOFSZ. (Jan), 78.
 ROEMERSSEN (Roemer), 16, 17.
 ROETERING (Jan), 77—79.
 ROGERIUS (Abraham), 109.
 ROMORNER, ROMORMO (Prins),
 152.
 RONCIÈRE (Charles de la), 33, 132.
 RONDE (Kryn de), 220.
 ROOBACKER, 145.
 ROOTHAES (Adriaen), 132.
 ROSTOK (Jan van), 19.
 RUERDAMS (Pouwels), 25.
 RUIS, *zie*: RUYS.
 RUITER (Michiel de), schipper op
 de Spierdyk, 219.
 RUMPHIUS (Georgius Everhar-
 dus), 19.
 RUYS, 199.
 RUYTER (Michiel Adriaensz. de),
 40, 42—47, 49—52, 54, 56—62
 84—90, 92—94, 158.
 RIJSWIJK (Pieter van), 185.
 SABBATAI SEBI, 74.
 SAGE (Salomon le), 218, 221.
 SAINT-MARTIN (Isaac de), 192—
 194.
 SAKKAR NINGRAT, *zie*: TJAKRA-
 NINGRAT.
 SAKKI (Pangeran), 198.
 SAKSEN-WEIMAR (Johan Adolf,
 Hertog van), 52.
 SALINGE (Pieter van), 67.
 SAMSON (Maarten), 154.
 SAMUEL MAURITS, 202.
 SANDERUS (Jacob), 107, 117, 123
 126, 134.
 SANDERUS (Joseph), 129.
 SARBURG, 91.
 SAS, 67.
 SASTACHAN, *zie*: SHAYISTA KHAN.
 SCHAAF, 37, 41.
 SCHACK (Hans), 51.
 SCHAGEN (Nicolaus), 189, 217,
 224.
 SCHAI, 58, 97.
 SCHATTER, 46.
 SCHEUR, *zie*: SCHUER.
 SCHEY, 87.
 SCHOLT, 78.
 SCHONEMAN, 37.
 SCHOTLAND (Samuel van), 156.
 SCHOUTE (D.), 185.
 SCHOUTEN (Joost), 4, 14.
 SCHOUTEN (Willem), 57.
 SCHOUTEN (Wouter), 104, 109,
 156.
 SCHRAM, 55, 89, 97.
 SCHRAVENBROEK (Alexander
 van), 179.
 SCHUER (Everhard van der), 183.
 SCHUINLEVEN, 52.
 SEGERS BAKS (Adriaan), 43.
 SERRE (van), 203.
 SERVAAS, 16.
 SEVERIJN, 204.
 SHAYISTA KHAN, 121, 122.
 SHUJA (Shah), 109, 110, 120.
 SIBURG (Hans), 151, 152.
 SILVA (Luis da), 180.
 SIVAJI (Prins), 116, 121, 126,
 156.
 SLICHER (Thomas), 217.
 SLOOS, *zie*: SLOOT.
 SLOOT (Johan Albert), 219.
 SLOPER (Jan), 134.
 SMIT, 52.
 SMITS (Gerard), 75.
 SOEAGI (Prins), *zie*: SIVAJI.
 SOERAPATI, 197—204, 219.
 SOERA PATTI, *zie*: SOERAPATI

- SOLDAAT (Jan), 136.
 SOLIMAN BASSA, 64.
 SOLYMAN, *zie*: SOOLMANS.
 SOMER (Jan Danielsz.), 138, 139.
 SOOLMANS (Izaak), 172.
 SOUDA DI NIGRAT (Pangeran), 222.
 SOUSA, *zie*: SHUJA.
 SPANJAARDEN, 62, 194, 209, 210.
 SPEELMAN (Cornelis), 170, 171.
 SPELT, *zie*: SPEULT.
 SPEULT (Herman), 213.
 SPILJARDUS (Johannes), 157.
 ST. MICHEL, 81.
 STAGHOUWER, 37.
 STAPEL (F. W.), 20, 28, 105, 125, 130, 174, 175.
 STEENBOK, 54.
 STEENWIJK (Hendrik Lucassen Cardeel van), Hendrik Laurensz (ook Louwisz.) van Steenwijk, 184, 221.
 STEL (van der), 227.
 STEVENSZ. (Sander), 25, 26.
 STRYKER (Dirk), 170.
 SULTAN HADJI, *zie*: ABOE'N-NATSZ ABDOE'L-KAHHÂR.
 SULTZBACH (Philips van), 51, 54.
 SWART, 58, 94.
 SWART (Jacob Andriesz.), 85.
 SWART (Jacob Cornelis), 87.
 SWEERS, *zie*: SWEERTS.
 SWEERTS, 88, 94, 97.
 SYD, 221.
 SYLVA, *zie*: SILVA.
 SYMONSZ. (Cornelis), 18.
 TAATSZ. (Jan), 31.
 TADJ AL-ALAM, 13.
 TAK (François), 185, 197, 198, 201—204.
 TAMERLAAN, *zie*: TIMOER-LENK.
 TAPPAYERS, *zie*: TAPPUYA.
 TAPPUYA, 37, 38.
 TARTAREN, 181.
 TAS, 37.
 TAVERNIER, (J. B.), 169.
 TEBERG, 170.
 TEDDER (A. W.), 77.
 TEUNEMAN (Willem), 146.
 TEUNISZ (Adriaan), 154.
 THIM (Johan Hendrik), 196, 206, 207.
 TIELE (P. A.), 4.
 TIERA TIASTIERE (Pangeran), 220.
 TIMB, *zie*: THIM.
 TIMOER LENK, 113.
 TISSANIER (Jozé), 175.
 TJAKRA NINGRAT (Pangeran), 197, 198, 202, 204.
 TOMAS (Antonio), 175, 177.
 TOSCANE (Groothertog van), 71.
 TOTANUS (Geertruy), 179.
 TRESLONG (Otto van), 85.
 TROMP (Cornelis), 70, 84—89, 92, 93.
 TROMP (Maarten Harpertsz.), 4.
 TURKEN, 32, 33, 42, 43, 59—62, 70, 72—74, 76, 77, 147, 230.
 TWELL', 52.
 UITENHOUT, 89.
 URIN (Karel), 140.
 VALENTIJN (François), 13—15, 19, 28, 57, 68, 98, 103—105, 107, 109, 116, 125, 133, 134, 140—143, 151, 153—156, 159, 161, 168, 170—173, 176, 177, 180, 183—185, 187, 189—192, 196, 203, 206—209, 213—219, 224, 226.
 VALENTIJN (Solyman), 179.
 VEER (Cornelis van der), 71.
 VEGTEN (Dirk van), 47.
 VERBEEK (Willem), 213.
 VERBIEST (Hendrik), 179.
 VERBRUGGEN (Adriaan), 219, 226.

- VERBURG (Jacobus), 107, 117, 131.
 VERBURG (Nicolaus), 140.
 VERBURG, *zie ook*: GIDIONSZ. VERBURG.
 VERDONK, 160.
 VERMEULEN (Jan), 219.
 VERSCHEUR (Joost), 56, 58, 59.
 VERTOLEN (Andries), 158.
 VETH (P. J.), 142.
 VICQ (Robbertus de), 213.
 VIRABHADRA, 109.
 VIS (Cornelis), 126, 127.
 VIS (Sybrand Dirksz.), 229.
 VISSER (Jan), 211.
 VISSER (Tobias), 168.
 VLIET (Jeremias van), 197, 201—204.
 VLUG (Fredrik), 74.
 VOGEL, 204.
 VOGEL (Johann Wilhelm), 135.
 VOLGER (Willem), 130, 142.
 VOLKERS, *zie*: VOLGER.
 VONK, 202.
 Vos (Juripsaas), *zie*: VOSCH (Josephaes).
 VOSBERGEN, *zie*: VOSBURGH.
 VOSBURGH (Gelmer, Gulmerd), 142, 143, 157.
 VOSCH (Josephaes), 104, 170.
 VREDENBURG (Hermanus), 83.
 VRIES (Tjerk Hidde de), 84, 85, 89, 93.
 VRIES (Ysbrand de), 67.
 WAARDENBURG, 48.
 WALDEK, 52.
 WARNSINCK (J. C. M.), 67, 77, 78, 132.
 WASSENAER VAN OBDAM (Jacob van), 43, 44, 47—50.
 WAYEN (Jacob van der), 161.
 WESTHOUT (Gilles), 146.
 WIELINGE (van), 103.
 WIGTMAN (Pieter), 140.
 WILDE (de), 41, 45, 61.
 WILHEMSZ. (Frederik), 140.
 WILLEBORDSZ. (Pieter), 129, 187, 190.
 WILLEM VAN ORANJE (Prins), 84.
 WINDEN (Abraham Maartsz. van der), 73.
 WIRA GOENA (Pangeran), 184, 221.
 WIT (Gijsbrecht de), 44.
 WITH (Witte Cornelisz. de), 34, 50.
 WITSEN (N.), 194.
 WITT (Johan de), 94.
 WOLV' (Jan de), 129.
 WORP (J. A.), 170.
 WRANGEL (Graaf), 52.
 WYMER, *zie*: SAKSEN-WEIMAR.
 WYNDREGT, 79.
 WYSENDORP (Johannis), 138.
 YSEBRANDSZ. (Ys.), 29.
 ZAAAN (Willem van der), 41, 58—61, 64, 85, 95.
 ZOETE (Willem de, gezegd Haut-hain), 34.
 ZULTSBACH, *zie*: SULTZBACH.
 ZWEDEN, 49—54, 62, 140.
 ZWEERS, *zie*: SWEERTS.

B. SCHEPENREGISTER

ADRICHEM, 170.	BURG VAN LEIDEN, 170.
AFRICA, 170.	BUUREN, 144—146.
AGATHA, 75, 78.	CAMBRIDGE, 136.
AGENT, 177.	CASTRICUM, 168, 169, 172, 185,
ALEXANDER, 141, 191.	218, 219, 225, 226, 229.
ALGIERS, 64.	CEILON, 141, 157, 158, 160, 161.
ALKMAAR, 170, 225, 226.	CELIDA, 172, 173, 177.
ALPHEN, 131.	CITROENBOOM, 64.
AMELAND, 171, 172, 192.	COEVERDEN, <i>zie</i> : KOEVERDEN.
AMERONGEN, 101—103.	CONVERTINE, 90.
AMERSFOORT, 57, 68.	CORNELIA, 161.
AMSTERDAM, 57, 207.	CORNELIS EVERTSZ, 70.
AREND, 64.	CORTGENE, 139.
ARNHEM, 68.	CORTIENE, 139, 140, 142, 168,
ASIA, 138—142, 173.	169, 172, 183.
BAARS, 132.	DADEL-BOOM, 64.
BANTEM, 192.	DELFHAVEN, 102, 134, 135, 183.
BATAVIA, 218.	DEVENTER, 85.
BERG CHINA, 182, 185, 192.	DIEMERKERK, 98.
BETUWE, 143, 185, 191, 218.	DOLPHYN, 34, 136.
BEURS, 172, 183, 222.	DOLPHYNTJE, 132.
BLAUWE BERG, 225.	DORTSE MAAGT, 64.
BLAUWE HULK, 161, 191, 218.	DRAAK, 8, 9, 11.
BLAUWE REIGER, 85, 230.	DRAAK MET SEVEN HOOFDEN, 64.
BOMBAY, 183, 188, 194.	DRIE HALVE MANEN, 61.
BOSWYK, 194, 196.	DRIE MANEN, 64.
BOVENKERSPEL, 172.	DUBBELD' AREND, 64.
BRAAK, 43.	DUIFJE, 183.
BREDERODE, 50, 102.	DUINVLIED, 131.
BRIEL, DEN, 138, 141, 157, 158,	DUIVENVOORDEN, 67, 85.
160, 167, 173.	EKENBOOM, 70.
BRISTOL, 136.	EENDRAGT, 158.
BRONSTE, 218.	EENHOORN, 59, 61, 64, 192.
BUINSKERK, 129, 130.	EGELenburg, 188.
BUL, 40, 41, 43, 57, 90.	EGMONT, 17.

ENNO DOEDES, 61.
 ESSEX, 90.
 FONTEIN, 64.
 FRANCIS, 18.
 FRANIKER, 4, 14, 15.
 FREDERIK HENDRIK, 24.
 GEKROONDE LEEUW, 68.
 GEKROONDE VREDE, 134, 135.
 GELDERLAND 69, 84, 96.
 GERECHTIGHEYT, 103, 134.
 GIDION, 172, 179, 181, 188, 194,
 196.
 GOUDESTEIN, 182, 184, 192.
 GOUT VISJE, 196.
 GOYLAND, 134, 135.
 GRAAF, DE, 139, 141, 196, 206,
 218.
 GRANAAD-APPEL, 64.
 GROENE DRAAK, 64.
 GROENE HELM, 70.
 GROENE KORF, 29.
 GROOT ZEE-FORTUIN, 57.
 GROOTEBROEK, 134, 135.
 GROOTE PAREL, 64.
 GROOTE ST. SALVADOR, 70.
 GROOTE VISSERY, 182.
 GULDE LEEUW, 230.
 GULDE WAGEN, 191, 218, 226.
 HALVE MAAN 43, 57, 64.
 HANNIBAL, 64.
 HASENBURG, 102, 133.
 HELDER, 194, 225.
 HELLEVOETSLUIS, 136, 183, 184.
 HENDRICUS, 207.
 HENDRIK MAURITS, 151, 183,
 185, 192.
 HENRIETTE LOUISE, 18, 24—26,
 28.
 HERCULES, 75.
 's HERTOGENBOS, 17.
 HOF VAN BREDa, 134.
 HOF VAN ZEELAND, 57, 85.
 HOLLANDIA, 4, 17, 68.
 HOLLANDSE TUIN, 83, 84.

HONSHOLREDIJK, 183, 190, 218,
 226.
 HOOG KERSPEL, 172.
 HUIS TE BERGEN, 143, 185, 188.
 HUIS TE KRUININGEN, 45, 47.
 HUIS TE MERWE, 185.
 HUIS TE NECK, 168.
 HUIS TE SPIJK, 170.
 HUIS TIJD-VERDRIJV', 43.
 IPESTEIN, 134.
 JAMBI, 171, 172, 183, 226, 228.
 JAVA, 184, 192.
 JONGE PRINS, 68, 100, 134.
 JUFFROU ANNA, 172, 183.
 JUSTITIA, 75, 77.
 KADIRE, 196.
 KANEEL-BOOM, 103, 104.
 KANEEL-TAK, *zie*: KANEEL-BOOM
 KAPPELLE, 228.
 KASPERDAM, 191.
 KASTEEL VAN BATAVIA, 225.
 KASTEEL VAN MEDENBLIK, 134
 135.
 KATTENBURG, 101, 102.
 KAVALIER, 78.
 KERK VAN CONSTANTINOPOLen.
 57, 64.
 KLAVERBLAATJE, 225, 229.
 KLEINE PAREL, 64.
 KLEINE SEVENSTER, 64.
 KOEVERDEN, 142, 154, 168, 169,
 172, 183.
 KONING SALOMON, 78.
 KOOG, DE, 102.
 KORTIENE, *zie*: CORTIENE.
 KOUKERKEN, 8.
 KOUWERVE, 172.
 KRAAN, 78.
 KRONE, 90.
 KRONENBURG, 78, 184, 185, 225,
 226.
 KRIJGSMAN, 188, 189.
 LAND SCHOUWEN, 171, 225, 226.
 LANDMAN, DE, 89.

- 's LANDS WELVAREN, 225.
 LANGEWYK, 168, 183, 225.
 LIMMEN, 12, 14—17.
 LOOSDUINEN, 101.
 LOYAL CHARLES, 93.
 LIJSTER, 191, 207.
 MAAREELE, 189.
 MAAS, 182, 184, 185.
 MADONNE DE TRAPPE, 60, 64.
 MAKASSER 134, 138, 139, 141—
 143, 172, 173, 183, 196.
 MALABAR, 144—146, 152, 154.
 MALACCA, 57, 207.
 MARIA DE MEDICIS, 4.
 MARS, 57.
 MAURITIUS, 170.
 MAYBOOM, 68.
 MEERMAN, 133.
 MIDDELBURG, 134, 153.
 MOERKAPPEL, 196.
 MUIDERBERG, 139, 141.
 MUIL TROMP, 94.
 NAALDWIJK, 172, 173, 183, 185,
 189, 196, 217, 219.
 NAARDER MEER, 172, 173, 178,
 185, 189, 194, 196.
 NAGELBOOM, 57, 90.
 NAGTEGAALTJE, 31.
 NASSAUW, 3, 4, 8.
 NEDERHORST, 153, 212, 217.
 NEGOMBO, 172, 218, 225.
 NEPTUNIS, 64.
 NICHOLAS, 194, 195.
 NIEROP, 194.
 NIEUW ENKHUISEN, 17, 19.
 NIEUW MIDDELBURG, 165.
 NIEUW ROTTERDAM, 134.
 NIEUWLAND, 224.
 NOORDWYK, 151.
 NUISENBURG, 102, 132.
 OLIJFBOOM, 64.
 OODYK, 153, 154.
 OOSTENBURG, 134—136, 170.
 OOSTERBLOKKER, 141, 142, 183,
 196.
 OOSTERLAND, 218, 219, 226, 229.
 OPMEER, 151.
 ORANGIE, 57, 68.
 OUD LIVORNO, 76.
 OUGLIE, 103, 105.
 OVERGEEST, 217.
 PALICATE, 184.
 PAREL, 68.
 PAUW, 68.
 POELERON, 142, 143, 172, 183,
 194.
 POORT, 71.
 PRINCELAND, 183, 225.
 PRINCES MARIA, 169, 170, 172,
 183.
 PRINS HENDRIK, 24, 25.
 PRINS WILLEM, 68.
 PRINS WILLEM DE DERDE, 134.
 PRINSE WAPEN, 75.
 PROPHEET SAMUEL, 32.
 PYL, 134, 144, 153.
 PYLZWAARD, 162, 194, 224.
 PIJNAPPEL, 64.
 RAMMEKENS, 133.
 RIDDERSCHAP, 167, 168, 170,
 192, 229.
 ROIALE GEORGE, *zie*: ROYAL
 GEORGE.
 ROIALE PRINCE, *zie*: ROYAL
 PRINCE.
 ROMEIN, 183.
 ROSAIRO, 183.
 ROSE-POT, 64.
 ROTTERDAM, 192, 196, 206, 207.
 ROYAL GEORGE, 85.
 ROYAL PRINCE, 88.
 RYSENDE SON, 133.
 SALLAND, 225, 228.
 SALOMONS OORDEEL, 71, 78.
 SALOMONS TEMPEL, 75.
 SALVADOR, 79.
 SCHELDE, 185, 218, 219, 226.

SCHIELAND, 153, 185, 192.
 SCHOUWEN, 229.
 SEVENSTER, 64.
 SEVENWOLDE, 85.
 SIERIKZEE, *zie*: ZIERIKZEE.
 SILVERSTEIN, 142, 154, 172, 183.
 SLOT HUNNINGEN, 68.
 SPARENDAM, 102, 131—133, 135,
 141.
 SPARWOUW, 191.
 SPIEGEL, 97.
 SPIERDYK, 218, 219, 225, 226,
 229.
 SPREEUW, 131.
 ST. ANTHONI, 78.
 ST. FRANCISCO, 78.
 ST. MAARTENSDIJK, 172, 183,
 224.
 ST. MARIA, 78.
 ST. NIKELS, *zie*: NICHOLAS.
 ST. PIETER, 64, 75, 141.
 STAVENES, 170, 192, 226.
 STIGT UITREGT, 134, 138, 139,
 141, 173.
 STRALENDE SON, 64.
 STRIEL, 42.
 STRYEN, 184.
 SUMATRA, 154, 172.
 SUSANNA, 75, 76, 78.
 SWAANTJE, 132.
 SWANENBURG, 132—135, 183.
 SWARTE AREND, 87.
 SWEMMER, 142, 156.
 SWIFTSURE, 85.
 SWITSURE, *zie*: SWIFTSURE.
 TERNATEN, 101, 102, 134, 135.
 TERTOLEN, 145, 146, 218.
 TIDOR, 134, 135, 139, 140.
 TULPENBURG, 154.
 TURKSE POST, 189, 224.
 UITREGT, 57.
 UTRECHT, *zie*: UITREGT.
 VALK, 230.
 VELD-MUISJE, 135.

VENLO, 14—17.
 VERGULDE MOLEN, 32.
 VERGULDE PELLIKAAN, 227.
 VERGULDE SON, 57.
 VERGULDE STAR, 56, 57, 62.
 VICTORIA, 230.
 VLAARDINGEN, 102.
 VLIEGENDE HERT, 17.
 VLIEGENDE SWAANTJE, 133, 134.
 VLIAGER, 144.
 VOORHOUT, 141.
 VOORHOUTJE, 172, 183.
 VOORSCHOTEN, 194, 196, 225,
 226.
 VOORSIGTIGHEID, 134, 135, 141.
 VREDE, 77.
 VRYE ZEE, 134, 170.
 VRIJHEID, 171, 172, 183.
 WAALSTROOM, 135, 194.
 WAGTHONTJE, 184, 194.
 WALCHEREN, 98.
 WALENBURG, 184, 188.
 WALVIS, 28.
 WAPEN VAN AMSTERDAM, 68.
 WAPEN VAN BERGEN, 71.
 WAPEN VAN EDAM, 40.
 WAPEN VAN TER GOES, 134, 135,
 143, 172, 218.
 WAPEN VAN HAMBURG, 31.
 WAPEN VAN MIDDELBURG, 172.
 WAPEN VAN ROTTERDAM, 135.
 WAPEN VAN UTRECHT, 85.
 WAPEN VAN ZIERIKZEE, 135.
 WASSENAAR, 17.
 WASSEDE MAAN, 68.
 WATERLAND, 192.
 WAVEREN, 172, 194, 218.
 WESEL, 4, 17.
 WESTBROEK, 170.
 WEST-VRIESLAND, 21, 23, 25.
 WESTER AMSTEL, 218.
 WESTERWYK, 226.
 WILD-SCHUT, 218, 225.
 WILLIAM, 18.

WINDHOND, 157.	ZEEPAARD, 8.
WITTE LAM, 42.	ZIERIKZEE, 134, 172, 183, 184,
WITTE PAARD, 64.	196.
WOUTJE, 196, 206, 207.	ZUID BEVELAND, 172, 218.
WOUWTJE, 172.	ZUID POLS-BROEK, 142.
WRANGELS HOF, 230.	ZUTPHEN, 19.
ZEELANDIA, 68.	ZIJP, 191, 225.

C. AARDRIJKSKUNDIG REGISTER

<p> ABESIER, <i>zie</i>: ABUSHEHR.
 ABROLHOS, 6, 22, 169.
 ABUSHEHR, 147.
 ACHIN, <i>zie</i>: ATJEH.
 ACRIQUE, 81.
 ADEN, 19.
 AGHNITES EILANDEN, 8.
 AGRA, 117, 118, 121, 126.
 AKERSLOOT (droogte), 181.
 ALAGRANCA, 21.
 ALEPPO, 60, 149.
 ALEXANDRETTA, 60.
 ALEXANDRIA, 60.
 ALGIERS, 59, 62—64.
 ALICANTE, 32, 33, 41, 58, 62, 64,
 70, 76, 77.
 ALIKANTEN, <i>zie</i>: ALICANTE.
 ALKMAAR, 3, 83, 96.
 ALMAHERE, 208.
 ALMERIA, 41.
 ALPARE, 154, 155.
 AMBLAOE, AMBLAUW, 215.
 AMBOA, 106.
 AMBOINA, 24, 25, 98, 196, 207,
 210—215, 217, 219.
 AMERSFOORT (vesting), 214.
 AMIENS, 81, 82.
 AMOY, 174, 177, 178, 180.
 AMSTERDAM, 4, 8, 34, 40, 45, 56,
 57, 67, 68, 70, 82, 135, 138, 160,
 167, 168, 226.
 AMSTERDAM (eiland in den Indi-
 schen Oceaan), 8, 22, 141, 170.
 AMSTERDAM (eiland in den Eu-
 phraat), <i>zie</i>: GABAM.
 AMSTERDAM (vesting), 214. </p> | <p> ANCONA, 32, 33.
 ANDSOR, 75.
 ANEMO, <i>zie</i>: HONIMOA.
 ANGOLA, 44.
 ANHALT, <i>zie</i>: ANHOLT.
 ANHOLT, 48.
 ANTWERPEN, 82.
 AQUADES, <i>zie</i>: WATEREILANDEN.
 ARABIË, 19, 144, 146, 147.
 ARMENIË, 71, 74.
 AROE, 216.
 AROEKE, 215.
 ARPONELLE, 82.
 ARRAS, 82.
 ARTOIS, 82.
 ASCENSION, 28, 136, 165, 169.
 ASSAM, 121.
 ATHENE, 75.
 ATJEH, 11—15.
 ATTEWANNE, <i>zie</i>: HATOEWANA.
 AVERANCI, <i>zie</i>: AVRANCHES.
 AVORELLE, <i>zie</i>: VARELLA.
 AVRANCHES, 81.
 AYMUY, <i>zie</i>: AMOY.
 AZIË, 8, 184, 196, 210, 218.
 BAÄR, 121, 127.
 BAATSJAN, <i>zie</i>: BATJAN.
 BAATSJAN CHINA, <i>zie</i>: BATSJAN-
 CINA.
 BABAR, BABBER, 216.
 BABELMANDEL, 19.
 BABYLONIË, 147—149.
 BAGDAD, 147—149.
 BAGDET, <i>zie</i>: BAGDAD.
 BAGELPOER, 128.
 BALASORE, 106, 126, 186, 189. </p> |
|--|--|

- BALI, 200.
 BANDA, 196, 210, 212, 215—217.
 BANDA LONTOR, 215, 216.
 BANDA NEIRA, 215, 216.
 BANDARREEK, *zie*: BENDER-RIG.
 BANDER ABBAS, *zie*: GAMRON.
 BANDER BANA, 121, 127.
 BANDEREK, BANDERREEK, *zie*:
 BENDER-RIG.
 BANDJERMASIN, 24.
 BANTAM, 23, 141, 170, 172, 183,
 184, 186, 190, 192—194, 198,
 199, 205, 217—222, 224, 225.
 BARBADOS, 38, 39.
 BARBARIJE, 43, 61, 70.
 BARNEVELD (fort), 206, 212.
 BAROS, 218, 228.
 BARRAGI, 128.
 BARSELOOR, 153.
 BASRA, 146, 147, 149, 150, 156.
 BASSORA, *zie*: BASRA.
 BATAVIA, 4, 8, 9, 14, 15, 17—19,
 22—28, 68, 98, 102, 103, 105,
 107, 126, 130, 131, 133—136,
 139—142, 146, 150, 153, 154,
 157, 158, 161, 165, 170—172,
 177—179, 181—186, 189—
 196, 200, 201, 206, 217—220,
 222—226, 228, 229.
 BATJAN, 206, 212.
 BATSJANCINA, 208, 210.
 BATTIKALOA, 103.
 BATUCALO, *zie*: BATTIKALOA.
 BEAUOEUR, 82.
 BEIREBERG, 29.
 BELGICA, 215.
 BELLE, 216.
 BELLEKIKE, *zie*: BELGICA.
 BELLEVILLE, 81.
 BELLEZOOR, *zie*: BALASORE.
 BELT, 48, 49.
 BENDER-RIG, 147, 149, 150.
 BENGALen, 103—105, 107, 113,
 115—117, 121, 127, 128, 130,
 132, 142, 154, 172, 177, 183,
 185, 187, 189, 190, 192, 194,
 195, 217, 218, 224—226.
 BERGEN OP ZOOM, 82.
 BERKENKOER, 155.
 BEROE, 206.
 BETRANCOUR, 82.
 BEVESIER, 101.
 BHOJPUR, 126, 127.
 BLERSIE, 81.
 BOANO, 215.
 BOERO, BOEROE, 215.
 BONA VISTA, 139.
 BONO, *zie*: BOANO.
 BORNEO, 24.
 BORREGANGEL, 111, 128.
 BOULOGNE, 93, 94.
 BOUTSIERRE, 81.
 BOYLANG, 154.
 BOYSIPOER, *zie*: BHOJPUR.
 BRAZILIË, 34, 35, 38, 39, 43—45,
 134, 169.
 BREST, 80.
 BRISTOL, 80.
 BRUGGE, 82.
 BRUSSEL, 82, 91.
 BUSHIR, *zie*: ABUSHEHR.
 CAAP, *zie*: KAAP.
 CADIX, 33, 40—43, 46, 57, 58, 64,
 66, 70, 79.
 CAEN, 81.
 CAIRO, 74.
 CALAIS, 93.
 CALCAYLANG, *zie*: KAYANKULAM.
 CALCOILANG, CALCOYLANG, 15,
 154, 159.
 CALICH, *zie*: CALICUT.
 CALICUT, 15, 151, 153.
 CALIS, *zie*: CALAIS.
 CALLERE, 155.
 CAMBAYA, *zie*: KAMBAËNA.
 CANARA, 143, 144, 151, 153.
 CANARISCHE EILANDEN, 5, 21, 22,
 101, 139, 168.

- CANDIA, 32, 33, 41, 75.
 CANNANOR, CANNANORE, 153.
 CANTON, 174, 176, 177, 180.
 CARONGIE, *zie*: CORUNA.
 CARTAGO, *zie*: KAAP CARTAGO.
 CARTAMUNDA, *zie*: KORTEMÜNDE
 CARTA SOERA DI NIGRAT, 196,
 197, 201—203, 219.
 CASCAES, 45.
 CASCALIS, *zie*: CASCAES.
 CASSAMABASAR, *zie*: KASIMBAZAR
 CASTELLE, 154.
 CASTILLO DEL VERA, 31.
 CATTAGOLO, 128.
 CAVALI, *zie*: POELOE MARE.
 CAYBOBO, 215.
 CAYS, 103.
 CELAMME, 216.
 CELEBES, 24, 206, 208.
 CELIDA, *zie*: SALIDA.
 CERAM, 215.
 CEUXAN, *zie*: CHUSAN.
 CEYLON, 15, 19, 102, 103, 105,
 131—133, 136, 142—144, 146,
 151, 153, 154, 157, 158, 172,
 173, 183, 189, 190, 192, 225,
 226.
 CHABOUR DIEVO, 81.
 CHALDEA, 147, 149.
 CHAPRA, 108, 117, 121—123, 125
 —127, 131, 134.
 CHERIBON, 196.
 CHIANGE, *zie*: SANGI.
 CHIANSI, 208.
 CHIAUW, *zie*: SIAU.
 CHINA, 26, 27, 172—174, 179,
 181, 185, 186, 194.
 CHINCHEO, 26.
 CHUSAN, 174.
 CIDADE DA PRAIA, 168.
 CIKOKO, *zie*: TSCHIKUGO.
 CIPRES, 60.
 CIVITAVECCHIA, 33.
 CLARE, 81.
 COCHIN, 142—144, 146, 150—
 154, 156—159.
 COCHIN-CHINA, 173.
 COECHIN, 15.
 COELANG, *zie*: QUILON.
 COILANG, *zie*: COYLANG.
 COLOMBO, 15, 103, 132, 133, 143,
 158, 160.
 COMBIR, 216.
 COMMORYN, *zie*: KAAP COMMO-
 RYN.
 CONDOR, 173.
 CONGO, *zie*: KUNG.
 CONQUET, 80.
 CONSTANTINOPEL, 60, 62, 73—75
 CORFU, 41, 71.
 CORNE, 81.
 COROMANDEL, 15, 103, 104, 132,
 146, 172, 185, 186, 189, 190,
 192, 218, 219, 225.
 CORSICA, 42, 70.
 CORUNA, 46, 58.
 COULANGANG, 82.
 COYLANG, 15, 143, 152, 155, 158.
 CRANGANOR, *zie*: KRANGANUR.
 DAATSEROM, DAATZEROM, *zie*:
 DASSERON.
 Dacca, 105, 107, 129, 189.
 DAMAR, DAMME, 216.
 DANZIG, 49.
 DASSERON, 190, 219.
 DECIMA, 27.
 DEFENSIE (vesting), 215.
 DEKA, *zie*: Dacca.
 DELFSHAVEN (eiland), *zie*: FA-
 RUR.
 DELFT, 135, 226.
 DELLI, 121.
 DELPHOS, 75.
 DENDER, 216.
 DENEMARKEN, 47.
 DENTERE, *zie*: DENDER.
 DERRIAPOER, 121, 127.
 DESEMA, *zie*: DECIMA.

- DJEZIRAT KHADHRA 147, 150.
 DOEVRES, *zie*: DOVER.
 DOGGERS-SAND, 57, 67, 68, 95, 97
 98, 136, 166, 230.
 DORDRECHT, 82.
 DOVER, 101.
 DRIE GEBROEDERS, 214.
 DUINS, 4, 70, 84, 91, 101, 139.
 DUIVELSBERG, 162—164.
 EEMS, 137.
 EGMOND AAN ZEE, 82, 84, 167.
 EGYPT, 74, 75.
 EIBICA DE CALOYLANG, 155.
 ELSENBORG, 49, 54.
 ELSENUER, 49, 50, 54.
 ENGELAND, 4, 5, 28, 84, 90, 91,
 93, 97, 224.
 ENKHUIZEN, 135, 168, 226.
 EPHESEN, 73.
 ESO, 27.
 EUPHRAAT, 147—150.
 EYMUY, *zie*: AMOY.
 FAIRHIL, 67, 68, 166.
 FALMOUTH, 34, 35, 80.
 FARDINANDO, *zie*: HIRADO.
 FARUR, 147.
 FATTOËA, 121.
 FEMAREN, 50.
 FEMEREN, 49, 53.
 FERNANDO NORONHA, 38.
 FERO (eilanden), 98, 230.
 FERRO, 21.
 FIERRO, DEL (kasteel), 31.
 FORMOSA, 26, 27, 179.
 FORTBLEU, 81.
 FORTEVENTURA, 21, 22.
 FRANKRIJK, 76, 79, 80, 93, 165,
 224.
 FUENGIROLA, 41.
 FUNEN, 50—55.
 GABAM, 147.
 GABBAS, *zie*: DJEZIRAT KHA-
 DHRA.
 GABBON, *zie*: GOBAN.
 GADDIGAR, 147.
 GALE (eiland), 104, 130.
 GALE, PUNTO, *zie*: PUNTO GALE.
 GALPER, 88.
 GAMGONORAH, 210.
 GAMMA KNOR, *zie*: GAMGONORAH
 GAMMA LAMMA, 209.
 GAMRON, 19, 145, 146, 149, 150,
 156, 191.
 GANGES, 104, 106—109, 111, 113
 115, 118, 120—123, 125, 131,
 186, 189, 192.
 GAREEK, *zie*: KHARAK.
 GENT, 82.
 GIBRALTAR, 31, 41, 42.
 GILOLA, *zie*: HALMAHERA.
 GINGEPARSAAT, 111, 128.
 GOA, 9, 10, 15—18, 23, 144, 145,
 149, 156, 177.
 GOBAN, 147, 150.
 GODAVARI, 186.
 GOEDE HOPE, DE (fort), 8.
 GOENING API, *zie*: GOENOENG
 API.
 GOENOENG API, 215.
 GOERASSI, 111, 128.
 GOEREE, 85.
 GOEREE (sterkte), 158.
 GOEREESCHE GAT, 35, 90.
 GOLA, 113.
 GOLKONDA, 104, 149, 186, 190.
 GOMERA, 21.
 GOMRON, *zie*: GAMRON.
 GORAM, 216.
 GORENTAL, 208.
 GORGATTJE, 112, 113, 128.
 GORNA JASSAYER, *zie*: KORNA.
 GOTO SHIMA, 27.
 GOTTO, *zie*: GOTO SHIMA.
 GOUDA, 82.
 GOULETTE, 61.
 GOURA, 128.
 GOUTSTART, *zie*: STARTPOINT.
 GOVILLE, 81.

- GRADLOY, 81.
 GRATIOSA, 21.
 GREEN ISLAND, 176.
 GRENAA, 48.
 GROEN EILAND, *zie*: GREEN ISLAND.
 GROENLAND, 29—31.
 GROOT CANARIEN, 5, 21, 22, 139.
 GROOT TANNA, 186.
 GRUNSTE, *zie*: GRENAA.
 GUINEA, 158.
 HAALPOER, 113, 128.
 HAARLEM, 82.
 HAFFAR, 150.
 HAKANAY, 187.
 HALMAHERA, 208, 210.
 HAMMEN-HIEL, 103.
 HAROEKOE, 214, 215.
 HARWICH, 91.
 HARWITS, *zie*: HARWICH.
 HATOEWANA, 215.
 HAVRE DE GRACE, 80, 81.
 HEISAND, *zie*: OUESSANT.
 HELLEVOETSLUIS, 35.
 HERFLEUR, 81.
 HERNA MOXI, 128.
 HERNIMORA, 113.
 HIELE, *zie*: HILA.
 HIERI, 208.
 HIETA LAMMA, *zie*: HITOE LAMA.
 HIETE, *zie*: HITOE.
 HILA, 214.
 HION, 81.
 HIRADO, 27.
 HITLAND, *zie*: SHETLAND-EILANDEN.
 HITOE, 212.
 HITOE LAMA 214.
 HOEGLIE, *zie*: HOOGHLY.
 HOF VAN HOLLAND (droogte), 181.
 HOGE LAND, *zie*: BANDA LONTOR
 HOK-TSIOE, 173, 174, 177, 180.
 HOLLANDIA (eiland), 214.
 HOLLANDIA (kasteel), 216.
 HONFLEUR, 81.
 HONIMOA, 214, 215.
 HOOFDEN, 21, 31, 34, 40, 70, 93, 94, 100, 138, 139.
 HOOGHLY, 104—108, 126, 128—131, 187—189.
 HOORN, 3, 4, 21, 57, 70, 100, 135, 138, 168, 226.
 HOORN (reduit), 215.
 HORMUZ, 19, 145, 150.
 IERLAND, 4, 28, 168.
 ILHA DA GALINHA, *zie*: GALE (eiland).
 ILIE DE GAELE, *zie*: GALE (eiland).
 ILLE DE LOBOS, *zie*: LOBOS.
 ISPAHAN, 74, 149, 191.
 ITALIË, 139.
 IVICA, 42, 58.
 JAFFANAPATNAM, *zie*: JAFNA.
 JAFFENE, 15.
 JAFNA, 103, 104.
 JAGERNATPOER, 111, 128.
 JAHOR, 13.
 JAMBY, 9.
 JAN MAYEN EILAND, 29.
 JANGIRA, 112, 113, 128.
 JAPAN, 26, 27, 105, 153, 172, 174, 177, 180, 185, 224.
 JAPARA, 141, 184, 185, 196, 201, 202, 204—207, 217, 219.
 JARMOUTH, *zie*: YARMOUTH.
 JAVA, 8, 23, 102, 141, 185, 197, 199, 201, 219, 225.
 JERUZALEM, 74, 75.
 JORK-HOOFD, 147.
 JUTLAND, 48, 51.
 KAAP AVORELLE, *zie*: KAAP VARELLA.
 KAAP CARTAGO, 59.
 KAAP COMMORYN, 15, 16.
 KAAP DE GOEDE HOOP, 6—8, 20, 22, 28, 102, 133—135, 140, 141,

- 160, 161, 165, 168—170, 189,
192, 224—229.
- KAAP MASANDON, *zie:* KAAP
MOESANDIM.
- KAAP MASSENDOM, *zie:* KAAP
MOESANDIM.
- KAAP MESURADO, 169.
- KAAP MISERADO, *zie:* KAAP ME-
SURADO.
- KAAP MOESANDIM, 145.
- KAAP PALOS, 32.
- KAAP RAAKADO, *zie:* KAAP RA-
CHADO.
- KAAP RACHADO, 9.
- KAAP DE RAMA, RAMAS, 151.
- KAAP RAS EL HADD, 19, 144,
150.
- KAAP ROSELGATE, *zie:* KAAP
RAS EL HADD.
- KAAP ST. ANSILO, 75.
- KAAP ST. AUGUSTIJN, 35, 38.
- KAAP ST. MARIA, 58.
- KAAP VARELLA, 173.
- KAAP VERDISCHE EILANDEN, 5,
101, 139, 141, 158, 168.
- KAIS, *zie:* CAYS.
- KAMBAËNA, 206.
- KANAAL, 21, 31, 34, 40, 80, 88,
101, 139.
- KANDOOR, *zie:* CONDOR.
- KARELSKROON, 53.
- KARIO, 215.
- KARNAPOLI, 155.
- KARTE SOERA, 185.
- KASIMBAZAR, 105—108, 115, 128
—131.
- KATJOEA, 111, 128.
- KATTA, 113.
- KATTE-GAT, 49, 55.
- KAYANKULAM, 152.
- KAYBOBBE, *zie:* CAYBOBO.
- KELANG, 215.
- KHARAK, 147, 149, 150.
- KIEL, 50, 52.
- KILANG, *zie:* KELANG.
- KILLIAANPOER, 113, 128.
- KIMMEN, 98.
- KISCHM, 191.
- KISMIS, *zie:* KISCHM.
- KLAVERBLAD (reduit), 215.
- KLEIN AYWICKE, 155.
- KLEINE BASKENS, *zie:* LITTLE
BASSAS.
- KOMMERE, *zie:* COMBIR.
- KONINGSBERGEN, 49.
- KOPENHAGEN, 49, 50, 52—55.
- KORNA, 147.
- KORTEMÜNDE, 51.
- KOTTO HAFFAAR, *zie:* HAFFAR.
- KRANGANUR, 152.
- KRONENBORG, 49, 54.
- KROOS ZEE, 136, 165, 166.
- KUNG, 147—149.
- LAAR, *zie:* LAREK.
- LACEERETTA, 21.
- LACKER, *zie:* LAKOR.
- LAHIPOER, 128.
- LAIGOLA, 111, 128.
- LAKOR, 216.
- LAKOY, 216.
- LALAMATTI, 106.
- LAMPACAU, 177.
- LAMPADOESIE, *zie:* LAMPEDUSA.
- LAMPAKOW, *zie:* LAMPACAU.
- LAMPEDUSA, 42.
- LAMPONG, 218—220.
- LANDERNEAU, 80.
- LANDSKROON, 49, 53.
- LAREK, 150.
- LARIKE, 214.
- LÄSÖ, 48.
- LEEUWENBERG, 161, 164.
- LEITH, 95.
- LENS, 82.
- LETERNO, *zie:* LANDERNEAU.
- LEQUENE, 81.
- LESOU, *zie:* LÄSÖ.
- LEVANT, 60, 62, 64.

LIAMPON, *zie*: LAMPONG.
 LIED VAN SCHOTLAND, *zie*: LEITH
 LILBON, 81.
 LIMA NEGERYS, *zie*: NEGRI LIMA.
 LISSABON, 18, 43, 45, 46.
 LITROY, 81.
 LITTLE BASSAS, 103.
 LIVORNO, 33, 41, 58, 71, 76.
 LOBOS, 21.
 LOEVESTEIN, 55.
 LONDEN, 88, 91, 94, 96, 97.
 LONTERE, LONTOR, 216.
 LORYKE, *zie*: LARIKE.
 LUBEK, 50, 52.
 MAAS, 35.
 MACAO, 174—177, 179, 180, 183.
 MACASPOER, 128.
 MADAGASCAR, 141, 226, 228.
 MADERA, 21, 22, 139.
 MADRID, 77.
 MADURA, 202.
 MAISI, 126.
 MAISON BLANC, 81.
 MAJORKA, 42, 58, 59.
 MAKAJA, 127.
 MAKASSAR, 24, 136, 184, 196.
 MAKJAN, 207, 208, 210, 211.
 MALABAR, 14, 132, 142—144, 151
 —153, 189.
 MALAGA, 33, 41—43, 58, 59, 61,
 64, 70, 77.
 MALAKKA, 9—11, 105, 131, 153,
 172, 177, 189, 217.
 MALAMOCCO, 32.
 MALAYA, 208, 209.
 MALDA, 189.
 MALEYO, *zie*: TERNATE.
 MALLEMOKSE DIJK, *zie*: MALA-
 MOCCO.
 MALMAISON, 81.
 MALTA, 41, 42, 58, 71, 76.
 MANABOKE, *zie*: MANOEWOKO.
 MANADA, *zie*: MENADO.
 MANAPAAR, *zie*: MANAPAD.

MANAPAD, 160.
 MANARA, 148, 149.
 MANCI, 113, 128.
 MANGALoor, MANGALORE, 153.
 MANGNADA, 208.
 MANIELJES, *zie*: PHILIPPIJNEN.
 MANIPA, MANIPES, MANIPUS, 215.
 MANNA KORDA, 156.
 MANNANKABO, *zie*: MENANGKA-
 BAU.
 MANOEWOKO, 216.
 MASANDON, *zie*: MOESANDIM.
 MASELGAM, 174, 176, 178, 181.
 MASELPATNAM, 15, 191, 225.
 MASKAT, 144, 150.
 MASSENDOM, *zie*: MOESANDIM.
 MASULIPATNAM, 133.
 MATTE, 216.
 MAURITIUS, 68, 185.
 MEAXIMA, *zie*: ME SHIMA.
 MECHELEN, 82.
 MEENEN, 82.
 MEKKA, 19, 106.
 MENADO, 207.
 MENANGKABAU, 219.
 ME SHIMA, 27.
 MESSI, *zie*: MAISI.
 MESSINA, 33, 41, 75, 76.
 MESURADO, *zie*: KAAP MESU-
 RADO.
 METALINE, 75.
 MIDDELBURG (eiland), *zie*: GAD-
 DIGAR.
 MIDDELBURG (vesting), 214.
 MIDDELLANDSCHE ZEE, 31, 40,
 42, 56, 58, 76, 149.
 MIERDAADPOER, 128, 129.
 MINORKA, 42, 59, 61.
 MISERADO, *zie*: MESURADO.
 MITARRA, *zie*: NOORWEGEN.
 MITASELLE, 81.
 MOA, 216.
 MOCHA, 154.
 MÖEN, 49.

MOESANDIM, *zie*: KAAP MOESANDIM.
 MOKAYA, 121.
 MOLUKKEN, 24, 25, 211.
 MONAREEK, 121, 127.
 MONEER, 122, 123, 127.
 MONGEER, *zie*: MONGHYR.
 MONGHYR, 113, 117—121, 125, 127.
 MONIPOER, 128.
 MONSIE, 82.
 MOO, *zie*: MOA.
 MOORDENAARS HOEK, 189.
 MORLAIX, 80.
 MORTIER, *zie*: MOTI.
 MOSCOVIË, *zie*: RUSLAND.
 MOSSCHETTE, *zie*: MASKAT.
 MOTI, 207, 208.
 MOTOM, 154, 156.
 MOXEDEBAT, *zie*: MURSHIDABAD.
 MUEN, *zie*: MÖEN.
 MURSHIDABAD, 107—109, 129.
 MUSCATE, 19.
 NAGASAKI, 27, 224.
 NANGASACQUI, NANGA SAKKI, *zie*: NAGASAKI.
 NAPELS, 41, 42, 76.
 NARBONNE (Golf van), 76.
 NASSELOUW, *zie*: NOESA LAOET.
 NASSOUW (kasteel), 216.
 NATA, 106.
 NEDIA, 106.
 NEERO, *zie*: BANDA NEIRA.
 NEGOMBO, 160.
 NEGRI LIMA, 214.
 NEGROPONT, 75.
 NERO, *zie*: BANDA NEIRA.
 NIEUWBORG, *zie*: NYBORG.
 NILA, NILI, 216.
 NOĀDA, 121, 127.
 NOESA LAOET, 214, 215.
 NOESANIWE, 212.
 NOESSA TELO, 214.

NOORD VOORLAND, *zie*: NORTH FORELAND.
 NOORD ZEE, 67, 83, 94, 96, 136.
 NOORSE TEL, *zie*: NOESSA TELO.
 NOORWEGEN (eiland), 208.
 NORMANDIË, 81.
 NORTH FORELAND, 84, 91.
 NYBORG, 48, 49, 51, 52.
 ODENZEE, 51.
 OERI, OERIËN, OERY, 214, 216.
 OKI SHIMA, 27.
 OLINDA, 37.
 OLIPHANT, 214.
 OMA, 214, 215.
 OMO, *zie*: OMA.
 ONOOR, 153.
 OO-EILANDEN, 24.
 OOSTBURG (reduit), 215.
 OOST-INDIË, 3, 4, 21, 29, 100, 133, 138, 139, 149, 167.
 OOST-ZEE, 49.
 OOSTERSCHE EILANDEN, 24.
 OQUI, *zie*: OKI SHIMA.
 ORANGIE (kasteel), 207—209, 216.
 ORIOB, 128.
 ORIXA, 186.
 ORKADES EILANDEN, 166.
 ORMUS, *zie*: HORMUZ.
 OUDE MAN (bocht), 93.
 OUessant, 80.
 OUGLIE, *zie*: HOOGHLY.
 OXU, *zie*: HOK-TSIOE.
 PADANG, 218.
 PAGODINO, 155.
 PAGODYNHO, 154.
 PALEMBANG, 194.
 PALERMO, 75.
 PALICATE, *zie*: PULICAT.
 PALICAUW, *zie*: PALICOL.
 PALICOL, 190.
 PALMA, 21.
 PALOS, *zie*: KAAP PALOS.
 PALUMBAN, *zie*: PALEMBANG.

- PANANIA, *zie*: PONANI.
 PANGIN (berg), 23.
 PANTHI, 111, 128.
 PAPEN-EILAND, 176.
 PARACELSE (droogten van), 181.
 PARIBA, 37, 38.
 PAS VAN BAGEWAAL, BAGOEALA,
 BAGUEL, 25, 212, 214.
 PASSEBAN, 219.
 PATNA, 107, 108, 114—118, 120
 —122, 126, 127, 129, 131.
 PATRIGATTI, 111, 128.
 PATTENA, *zie*: PATNA.
 PEGU, 143.
 PEKING, 179.
 PEKOUW, 27.
 PERNAMBUCO, 35—38.
 PERZIË, 17, 19, 24, 28, 74, 131,
 132, 136, 142—144, 146, 148,
 154, 156, 185, 191, 192.
 PERZISCHE GOLF, 145, 149.
 PETIT AMIENS, 81.
 PETTEN, 84.
 PHILIPPIJNEN, 183, 194.
 PICADORIS EILANDEN, 26, 27.
 PICARDIË, 81.
 PISA, 76.
 PLEIMUIDEN: *zie*: PLYMOUTH.
 PLYMOUTH, 31, 35, 80, 101.
 POELE-BABY, *zie*: POELOE BABI.
 POELE PISANG, *zie*: POELOE PI-
 SANG.
 POELERON, *zie*: POELOE ROEN.
 POELE SINKA, *zie*: POELOE TJIN-
 KO.
 POELEWAY, *zie*: POELOE WAI.
 POELOE BABI, 15.
 POELOE MARE, 207.
 POELOE PISANG, 215.
 POELOE ROEN, 215.
 POELOE TJINKO, 218.
 POELOE TYMON, *zie*: TIUMAN.
 POELOE WAI, 215, 216.
 POELOE WEH, 11.
 POINT PEDARA, 103, 104.
 PONANI, 151, 153.
 PONT ARONDI, 82.
 PONT ORSON, 81.
 PONTE VERSE, 81.
 POORTLAND, *zie*: PORTLAND.
 PORAKAD, 15, 152, 154—159.
 PORCAS, *zie*: PUERCAS.
 PORKA, *zie*: PORAKAD.
 PORTLAND, 35, 80, 101.
 PORTO FARINA, FARINO, 60, 61.
 PORTO MAHOM, 59, 60.
 PORTO PARRAY, *zie*: CIDADE DA
 PRAIA.
 PORTO REAAL, 65.
 PORTO SANCTO, 21, 22, 139.
 PORTO SPESIE, *zie*: SPEZZIA.
 PORTUGAL, 23, 43, 45, 46, 57,
 139, 149, 169, 224.
 POTTEBAKKER, *zie*: POELOE MA-
 RE.
 POULEWAY, *zie*: POELOE WEH.
 PRINCE EILANDEN, 23, 141, 143,
 186, 192, 225.
 PUERCAS, 78.
 PULICAT, 103, 104.
 PUNT UITREGT, 151.
 PUNT VRIESLAND, 154.
 PUNTO GALE, 15, 132, 133, 158,
 160, 225.
 PUNTO PEDRO, *zie*: POINT PE-
 DARA.
 PYLORA, *zie*: FARUR.
 QUILLEBOEUF, 81.
 QUILON, 152, 154, 160.
 QUINAM, *zie*: COCHIN-CHINA.
 RAAKADO, *zie*: RACHADO.
 RAAMPOER, 111, 128.
 RACHADO, *zie*: KAAP RACHADO.
 RAGI MOHOL, *zie*: RAJMAHAL.
 RAJMAHAL, 109, 110, 115, 128—
 130.
 RAMA, RAMAS, *zie*: KAAP RAMAS.
 RAMMEKENS, 90.

- RAS EL HADD, *zie*: KAAP RAS EL HADD.
 RECIF, *zie*: PERNAMBUCO.
 ROBBEN EILAND, 135, 229.
 ROBBESAND, 57.
 RODES, 60.
 RODO, 65.
 ROME, 33.
 ROMS, 48.
 ROODE ZEE, 19, 151, 154.
 ROSAGAYN, *zie*: ROSENGAIN.
 ROSANIVE, *zie*: NOESANIWE.
 ROSELGATE, *zie*: RAS EL HADD.
 ROSENGAIN, 215.
 ROTTERDAM, 34, 56, 57, 135, 226, 228.
 ROTTERDAM (vesting), 214.
 ROUEN, 80, 81.
 RUISSELAAR, 82.
 RUSLAND, 96.
 RIJSSEL, 82.
 SALAARPOER, 128.
 SALIDA, 218.
 SALIE, 82.
 SAMAAR, 197.
 SAMARA, 185, 201.
 SAN JULIAO, 45.
 SANGI, 207.
 SANTA ANTAAO, 101.
 SANTEN, 41, 75.
 SAPAHA, 128.
 SAPAROEAE, *zie*: HONIMOA.
 SARDINIË, 42, 58, 61, 62, 70.
 SASSE, 209.
 SCHAGEN (Hoek van), 48, 49, 55.
 SCHENKEN SCHANS, 55.
 SCHONEN, 54.
 SCHOTLAND, 168.
 SCILLY-EILANDEN, 4.
 SCIO, 75.
 SEA OWERS, 101.
 SEDEBAT, 106.
 SEELAND, 54.
 SELAM, *zie*: CELAMME.
 SEMARANG, 197, 201.
 SERBAN, 196.
 SEREMAGELAAN, 154, 155.
 SERIGO, 75.
 SEVILLA, 65.
 SHETLAND-EILANDEN, 4, 20, 28, 67, 68, 97, 98, 166, 168, 230.
 SIABATPOER, 111.
 SIAM, 142, 154, 174, 179—181, 185, 194, 224.
 SIAU, 207, 208.
 SICILIË, 41, 42, 58, 71, 75, 76.
 'T SIENA, 128.
 SIGNATIE, 155.
 SIMALOER, *zie*: POELOE BABI.
 SINGELS, 101.
 SINKSEEU, *zie*: TSOANTSIOE.
 SINT, *zie*: SAN, SANTA, ST.
 SIVILJE, *zie*: SEVILLA.
 'T SJABATPOER, 128.
 SLAGEN EILAND, *zie*: TAUB.
 SLUIS, 82.
 SMYRNA, 69, 71—77, 139, 149.
 SOELA BESI, SOELE BESJE, SOELO BASJE, 215.
 SOEPRA, *zie*: CHAPRA.
 SOERE, 215.
 SOHAR, 150.
 SONNEWARE, *zie*: GODAVARI.
 SONT, 49, 53.
 SORLINGS, 80.
 SORREBAY, 219, 223.
 SOUTE EILANDEN, *zie*: KAAP VERDISCHE EILANDEN.
 SPAANSCH ZEE, 21, 101.
 SPANJE, 76, 139.
 SPEELWIJK (fort), 220—222.
 SPEZZIA, 42.
 SPITSBERGEN, 29, 30.
 ST. ANSILO, *zie*: KAAP ST. ANSILO.
 ST. ANTHONI, *zie*: SANTA ANTAAO.
 ST. AUGUSTIJN (baai), 36.

- ST. AUGUSTIJN (KaaP), *zie*: KAAP
ST. AUGUSTIJN.
ST. GILLIS, *zie*: SAN JULIAO.
ST. HELENA, 20, 28, 134, 135,
165, 229.
ST. JAGO, 139, 168, 169.
ST. JAN KUIK, 73.
ST. JULIAAN, 81.
ST. LUCAR, ST. LUCAS, 57, 65, 78.
ST. MAARTEN, *zie*: ST. MARTIN.
ST. MALO, 80, 81.
ST. MARGARITA (kasteel), 37.
ST. MARIA, 65.
ST. MARIA (KaaP), *zie*: KAAP ST.
MARIA.
ST. MARTIN, 77.
ST. MICHEL, 81.
ST. PAULUS, 8, 22, 102, 141, 170.
ST. PIETERS EILAND, 42.
ST. ROMAIN, 81.
ST. TOME, 15, 44.
ST. VENIS, 81.
ST. VINCENT, 5.
STARTPOINT, 57.
STAVNS-HOVED, 48.
STEVENS-HOOFT, *zie*: STAVNS-
HOVED.
STOCKHOLM, 53, 54.
STRAAT VAN BABELMANDEL, 19.
STRAAT BANKA, 173, 182.
STRAAT BATJAN, 206.
STRAAT BATTON, *zie*: STRAAT
BOETON.
STRAAT BOETON, 24, 206.
STRAAT BUTON, *zie*: STRAAT BOE-
TON.
STRAAT DAVIDS, 30.
STRAAT SOENDA, SUNDA, ZUNDA
8, 23, 102, 103, 141, 143, 170,
172, 186, 192, 219, 225.
STROMBOLI, 42, 71.
STRUIS BAY, 227.
SUMATRA, 11, 15, 170, 184, 219,
228.
SURATTE, 17—19, 24, 28, 116,
126, 131, 132, 142, 144, 148,
149, 151, 153, 154, 168, 185,
187, 189, 218.
TAFELBAAI, 102, 140, 163, 165,
169, 225, 227, 229.
TAFELBERG, 134, 161—164.
TAGOELANDANG, 207, 208.
TAGULANDE, *zie*: TAGOELAN-
DANG.
TAI-WAN, 26, 27, 179.
TAMINE, 208.
TANG-OA, 174.
TANSIANPOERA, 199.
TANSIEROLA, *zie*: FUENGIROLA.
TAROENA, 207, 208.
TARTARIJE, 30.
TAUB, 146.
TAYOWAN, *zie*: TAI-WAN.
TEGEPATNAAN, 155.
TEKENKOER, 155.
TENERIFFA, 21, 22.
TENGEPAATTAN, 15, 143, 160.
TENGHEY, *zie*: TANG-OA.
TEOEN, 216.
TERLOEKE, *zie*: TOLUCCO.
TERNATE, 25, 26, 196, 207—212.
TESSALONICA, 74.
TETUAN, 43.
TEXEL, 4, 8, 21, 23, 31, 40, 46,
47, 57, 66, 67, 69, 84, 90, 95—
97, 99—101, 133, 137, 138,
168, 229, 230.
THEEUW, *zie*: TEOEN.
THETTA, 113, 128.
THIENA, 111.
TIBORE, 24.
TIDOR, 207, 208, 210.
TIGRIS, 147.
TIMOR, 208.
TIROENA, *zie*: TAROENA.
TITAGOOR, 188.
TIUMAN, 173, 182.
TODOS LOS SANCTOS (baai), 35, 37

- TOETAWAN, 199.
 TOLUCCO, 209.
 TONKIN, 194.
 TOSA, 27.
 TOTECRYN, *zie*: TUTIKORIN.
 TOULON, 42.
 TOUSA, *zie*: TOSA.
 TRAPPA, 42.
 TREVECOER, 155.
 TRINKOMALI, 103.
 TRINQUENEMALE, *zie*: TRINKO-
 MALI.
 TRIPPINE, 106.
 TSCHIKUGO, 27.
 TSOANTSIOE, 174, 177, 178, 180.
 TUNCQUIEN, *zie*: TONKIN.
 TUNIS, 59—61, 64.
 TURKIJE, 60, 77, 148.
 TUTECORYN, *zie*: TUTIKORIN.
 TUTIKORIN, 104, 133, 143, 157,
 158, 160.
 TUTOCRYN, *zie*: TUTIKORIN.
 TYVORA, *zie*: TIBORE.
 VAALMUIDEN, *zie*: FALMOUTH.
 VARELLA, *zie*: KAAP VARELLA.
 VENETIË, 32, 33, 71, 75, 170.
 VENGURLA, 17, 18, 152, 153, 156.
 VERA (CASTILLO DEL), 31.
 VERGILAN, 81.
 VICTORIA (kasteel), 24, 212—214.
 VILLE DIEU, 81.
 VINGORLA, *zie*: VENGURLA.
 VIRGINIA, 168.
 VLEESBAY, 227.
 VLIE, 55, 56, 68, 137.
 VLISSINGEN, 82, 90.
 VRELAND, 154, 155.
 WANTROUW (vesting), 215.
 WATER EILANDEN, 9.
 WAY, 214.
 WAYER, WAYERE (reduit), 216.
 WEEMBURG, *zie*: SEA OWERS.
 WEENENBURG, *zie*: SEA OWERS.
 WEISSELMONDE (kasteel), 196.
 WEST-INDIË, 38.
 WIELINGEN, 85, 90, 92.
 WIGHT, 35, 40, 100, 101.
 WINGERLA, *zie*: VENGURLA.
 WINGERLO, *zie*: VENGURLA.
 YARMOUTH, 96.
 ZAND ZEE, 148, 149.
 ZOAR, *zie*: SOHAR.
 ZORLINGS, *zie*: SCILLY-EILANDEN.
 ZOUTE EILANDEN, *zie*: KAAP VER-
 DISCHE EILANDEN.
 ZURATTE, *zie*: SURATTE.
-

VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN

p. 9, n. 2 *staat* 1e deel, *lees* 7de deel. Deze noot aanvullen met: Zie over het beleg en de verovering van Malakka uitvoerig Mac Leod, De O. I. C. als Zeemogendheid in Azië, II p. 211 e.v.

p. 14, n. 3. Aanvullen met: Zie voor de zending van Justus Schouten Mac Leod, t. a. p. II p. 220.

p. 17, n. 2. Aanvullen met: Zie ook Mac Leod, t. a. p. II p. 134.

p. 23, n. 4. Aanvullen met: Zie ook Mac Leod, t.a.p. II p. 144.

p. 44, regel 17 v. o. *staat* 1658, *lees* 1657.

p. 44, n. 2 *staat* Bollingir *lees* Bollingii.

p. 66, regel 6 v. b. *staat* Rosbaar ¹⁾, *lees* Rosbaar ²⁾.

p. 132, n. 3 *staat* aAlbers, *lees* Aalbers.

p. 145, n. 2 *staat* Persische, *lees* Perzische.

p. 146, n. 4 *staat* Taub, *lees* Tanb.

p. 147, n. 2 *staat* Taub, *lees* Tanb.

p. 148, regel 10 v.b. *staat* vrugtbaar en van, *lees* vrugtbaar van.

p. 153, n. 3 *staat* Valentijn (2) p. 66, *lees* Valentijn V (2), p. 6.

p. 170, n. 2 *staat* Veneziana, *lees* Veniziane.

p. 171, n. 2 *staat* Valentijn IV (11, p. 311), *lees* Valentijn IV (1), p. 311.

p. 173, n. 6 *staat* Cambodja, *lees* Cochin-China.

p. 185, n. 5 *staat* 1865, *lees* 1685.

p. 187, n. 1 *staat* Valentijn VIII, *lees* Valentijn V (1).

p. 189, n. 1 *staat* ?, *lees* De zuidelijkste, scherp om de Oost uitstekende hoek in den mond van de Hooghly rivier; zie de kaart van van Leenen.

p. 213, n. 2 *staat* Speult, na Speult; komt *lees* Speult; na Speult komt.

p. 216, n. 3 *staat* Matte Belle, *lees* Watoebála.

p. 218, n. 4 *staat* Tjinko, *lees* Tjinkoek.

Behoort bij: Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging. Deel XXXIII

OVERZICHTSKAART VAN ZUID-AZIË

C. Craandijk

Lith. P. J. Mulder & Zn., Leiden

